ISSN : 2458-7680
E-ISSN : 2458-9705

KAREN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Karadeniz Arastırmaları Enstitüsü Dergisi

Karadeniz Technical University
The Journal of Institute of Black Sea Studies

Yıl/Year : 2022
Cilt/Volume : 8
Sayı/Number : 16

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YIL / YEAR: 2022 CİLT / VOLUME: 8 SAYI / NUMBER: 16

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü adına sahibi / *Owned on behalf of Institute of Black Sea Studies by*

Doç. Dr. İsmail KÖSE
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

EDİTÖRLER / *EDITORS*

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KÜÇÜKER
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Doç. Dr. Volkan AKSOY
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

ALAN EDİTÖRLERİ / *FIELD EDITORS*

Arkeoloji - Sanat Tarihi / *Archaeology - Art History*
Dr. Öğr. Üyesi Hülya Çalışkan AKGÜL
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Deniz Bilimleri / Marine Sciences
Prof. Dr. Ertuğ DÜZGÜNEŞ
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Dil ve Edebiyat / *Languages and Literature*
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer UZUN
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

İktisadî ve İdarî Bilimler / *Economic and Administrative Sciences*
Prof. Dr. Rahmi YAMAK
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Mimarlık ve Çevre Bilimleri / *Architecture and Environmental Sciences*
Prof. Dr. Cenap SANCAR
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Sosyoloji / *Sociology*
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YADİGAROĞLU
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Tarih / *History*
Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Uluslararası İlişkiler / *International Relations*
Doç. Dr. Bülent ŞENER
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

DİL SORUMLULARI / *LANGUAGE MANAGERS*

Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Tuncer YILMAZ
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Trabzon/TÜRKİYE

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YAYIN KURULU / *EDITORIAL BOARD*

Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Dmitry D. VASILIEV
Russian Academy of Sciences / RUSSIA
Prof. Dr. Fatma TAŞDEMİR
Ankara Hacı Bayram Veli Üni. / TÜRKİYE
Prof. Dr. Gocha TSETSKHLADZE
University of Melbourne / AUSTRALIA
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Karatay Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Ankara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat ARSLAN
Akdeniz Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat KEÇİŞ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Necmettin AYGÜN
Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
Trabzon Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
Samtskhe-Javakheti State Uni. / GEORGIA
Prof. Dr. Rustam SHUKUROV
Lomonosov Moscow State Uni. / RUSSIA
Prof. Dr. Süleyman ERKAN
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Şerife TALİ
Ordu Üniversitesi / TÜRKİYE
Assoc. Prof. Dr. Liliana Elena BOSCAN
Bucharest University / ROMANIA
Doç. Dr. Bayram SEVİNÇ
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Coşkun ERÜZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa Zeki ÇIRAKLI
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Özgür YILMAZ
Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Vahit GÜNTAY
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU / *ADVISORY BOARD*

Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali AKAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA
Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bernt BRENDEMOEN
University of Oslo / NORWAY
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Enis ŞAHİN
Sakarya Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Faruk BİLİCİ
Paris- INALCO / FRANCE
Prof. Dr. Feridun EMECEN
29 Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI
Bilkent Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kenan İNAN
Erzincan Binali Yıldırım Üni. / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ÇOĞ
Samsun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN
Bursa Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Atatürk Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mirian MAKHARADZE
Tbilisi State University / GEORGIA
Prof. Dr. Nedim İPEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay BELLİ
İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Osman KARATAY
Ege Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Peter Benjamin GOLDEN
Rutgers University / USA
Prof. Dr. Sergey P. KARPOV
Lomonosov Moscow State University / RUSSIA
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN
Erzincan Binali Yıldırım Üni. / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sezai BALCI
Giresun Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ
İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Kemal SAYLAN
Ordu Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Sanem ÖZEN TURAN
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Sercan EROL
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Serkan DEMİREL
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman EMİR
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Öğr. Gör. Veysel USTA
Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE

KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
YIL / YEAR: 2022 CİLT / VOLUME: 8 SAYI / NUMBER: 16

HAKEMLER / *REFEREES*

Prof. Dr. Haldun ÖZKAN
Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya TEZCAN
Nişantaşı Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Şerife TALİ
Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit AYDINOĞLU
Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulvahap AKINCI
Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Alev DURAN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent GÜNER
Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ÇETİN
Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Esin SARIOĞLU
Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Fevziye EKER
Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Kaan KAPAN
İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım OYARÇİN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Sena KÖSEDAĞ
Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA
Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr. Resul YAVUZ
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Salih KAYMAKÇI
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr. Yücel NAMAL
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Zerrin Aydın TAVUKÇU
Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercan AŞKIN
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Müjdat KARAGÜLMEZ
Milli Savunma Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zuhal ÖZÇETİN
Uşak Üniversitesi
Öğr. Gör. Filiz TAPAN
Düzce Üniversitesi
Öğr. Gör. Veysel USTA
Karadeniz Teknik Üniversitesi

ETİK KURALLARA UYGUNLUK / *COMPLIANCE WITH ETHICAL RULES*

Yayımlanmak üzere KAREN'e gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.

Çalışmalarda ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un editör ve yazarlar için uluslararası standartları dikkate alınmalıdır.

Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluk durumu, Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. maddesi, TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 9. maddesi ve Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

"Etik Kurul Kararı" gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı ve bu onay çalışmada belirtilerek belgelendirilmelidir.

The papers submitted to KAREN should not already been published or been submitted to another journal.

Authors should adhere to ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics)'s international standards for editors and authors.

Compliance with the principles of scientific research and publication ethics is evaluated within the framework of the provisions of Article 4 of the Inter-University Council Scientific Research and Publication Ethics Directive, Article 9 of Regulations of the TUBITAK Committee on Research and Publication Ethics and Article 6 of the Higher Education Council Scientific Research and Publication Ethics Directive.

Ethical committee approval should be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring "Ethics Committee Decision" and this approval should be stated and documented in the paper.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

YIL / YEAR: 2022 CİLT / VOLUME: 8 SAYI / NUMBER: 16

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER / *INDEXES*

KAREN **TÜBİTAK Ulakbim TRDizin**, **Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Central and Eastern European Online Library (EƎ), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS)** ve **SOBIAD** indeksleri tarafından taranan hakemli akademik bir dergidir ve senede üç kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

KAREN is a peerreviewed journal indexed by ***TUBITAK Ulakbim TRDizin, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Central and Eastern European Online Library (EƎ), International Institute of Organized Research (I2OR), Academic Resource Index ResearchBib, MLA International Bibliography, Türk Eğitim İndeksi, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Scientific Indexing Services (SIS)*** *and* ***SOBIAD*** *and published three times in each year.*

Authors are responsible for the content of their work.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

Kapak Tasarım ve Dizgi / *Cover Design and Typesetting*

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel KÜÇÜKER
🎓 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon/TÜRKİYE

Yazışma Adresi / *Correspondence*

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü,
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
61080, Trabzon / TÜRKİYE

Institute of Black Sea Studies,
Karadeniz Technical University,
61080, Trabzon /Turkey

Tel: +90 462 377 42 37
Fax: +90 462 325 86 88
http://www.ktu.edu.tr/karen
http://dergipark.gov.tr/karen
karen@ktu.edu.tr
karen.dergiler@gmail.com
karen@yaani.com

ISSN: 2458-7680
E-ISSN: 2458-9705

Aralık / *December* 2022, Trabzon / TÜRKİYE

Baskı / *Printing*

Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası / *Karadeniz Technical University Printing Office*

Tel: +90 462 377 21 44

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*•

Emrullah KALKAN - Ersin ÇELİKBAŞ
New Findings from Prehistoric Period in Western Black Sea Region: Hadrianopolis (Karabük-Eskipazar) Prehistoric Pottery 417-431
Bati Karadeniz'de Tarihöncesi Döneme Ait Yeni Bulgular: Hadrianopolis (Karabük-Eskipazar) Antik Kentinde Bulunan Tarihöncesi Dönem Çanak Çömlekleri

Akın TEMUR - Burcu KAYA
Samsun Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi Unguentariumları 433-465
Hellenistic and Roman Unguentariums in Samsun Museum

Esen AKTAŞ
Orta Karadeniz Bölgesi Pres Ağırlık Taşları -Litus'lar- 467-483
Middle Black Sea Region Press Weight Stones - Lituses-

Erkin BAŞARAN - Aydın KILIÇASLAN
İç Göçler Bağlamında Trabzon Dışında Yaşayan Trabzonlulara Dair Karşılaştırmalı Bir Analiz (2013-2021) 485-509
A Comparative Analysis of Trabzon People Living Outside Trabzon in the Context of Internal Migration (2013-2021)

Reyhan MİDİLLİ SARI - Zeynep YANILMAZ
Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Dezavantajlı Gruplara Sunduğu Sosyal Hizmetlerin Fiziksel Mekâna Yansımaları: Trabzon Örneği 511-538
Reflections of Social Services Provided by Central and Local Governments to the Disadvantaged Grpups on Physical Space: Example of Trabzon

Mehmet Sami BAYRAKTAR
Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Mimari I - Evler 539-578
Traditional Rural Architectural - I Houses in Sinop Ayancik Yenikonak (Otmanli) Village

Nazmiye AYDIN
Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler; Terzi Kızlar Örneği 579-615
The Tailors who Dressed Women in Trabzon; on the Example of Tailor Girls

Zemzem YÜCETÜRK
19. Yüzyılda Livane Halkının Hukukî Talep ve Davaları (1800-1861) 617-640
Legal Claims and Cases of the People of Livane in the 19th Century (1800-1861)

Mehmet BİLGİN
Yeni Belgeler Işığında, 1916 Yılında Rusların Karadeniz Sahilindeki Arhavi'den Batıya Doğru İlerleyişi ve Rize'nin İşgali 641-655
In the Light of the New Documents, the Progress of the Russians to the West from Arhavi on the Black Sea Coast in 1916 and the Invasion of Rize

Yasin KAYIŞ
Vakit Gazetesi Muhabiri Talât Mümtaz (Yaman) Bey'in Kastamonu, Sinop ve Zonguldak Kıyı Şeridindeki Gezi İzlenimleri (1930) 657-680
Vakit Newspaper Correspondent Talat Mümtaz (Yaman) Bey's Travel Impressions in Kastamonu, Sinop and Zonguldak Coastline (1930)

Yücel NAMAL - Melek TOPARLAK ŞAHİN
Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1925-1938) 681-706
Republic Day Celebrations in Zonguldak (1925-1938)

Vedat MERAL
12 Eylül 1980 Darbesi'nin Yerel Basına Yansımaları –Giresun Örneğinde Bir Araştırma- 707-720
Reflections of the September 12, 1980 Coup to the Local Press –A Study in the Case of Giresun-

KAREN Yayın İlkeleri / *Guideline of the KAREN*

• Bu sayıda yayımlanan makalelerin tamamı araştırma makalesidir. / *All articles published in this issue are research articles.*
Bu sayıda etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirecek makale bulunmamaktadır. / *There are no articles in this issue requiring ethical committee permission and/or legal/special permission.*

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

2022 8 / 16 (417-431)

Kalkan, Emrullah - Ersin Çelikbaş, "New Findings from Prehistoric Period in Western Black Sea Region: Hadrianopolis (Karabük-Eskipazar) Prehistoric Pottery", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.417-431. DOI: 10.31765/karen.1163578

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

NEW FINDINGS FROM PREHISTORIC PERIOD IN WESTERN BLACK SEA REGION: HADRIANOPOLIS (KARABÜK-ESKİPAZAR) PREHISTORIC POTTERY*

Emrullah KALKAN** - Ersin ÇELİKBAŞ***

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Arş. Gör. Dr.,
Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çorum/TÜRKİYE
emrullahkalkan@gmail.com
ORCID : 0000-0001-5953-7193

*** Doç. Dr.,
Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karabük/TÜRKİYE
ersincelikbas@gmail.com
ORCID : 0000-0001-7630-4615

Keywords: Hadrianopolis, Western Black Sea, Prehistoria, Pottery

Anahtar Kelimeler: Hadrianopolis, Batı Karadeniz, Tarihöncesi, Çanak Çömlek

Abstract: Hadrianopolis was first settled during the Roman period. Many know it as an archaeological treasure trove, both for late antiquity and–more recently–pre-history. For the latter, a series of handmade red clay pots found in a pit at its necropolis proves this. Moreover, archaeologists have also uncovered walls bearing prehistoric, mortar-free stone masonry techniques that pre-date Hadrianopolis itself. Both findings hints at the existence of prior settlement, albeit brief. Hadrianopolis's settlers most likely destroyed much of what remained upon digging up the bedrock to build necropolis's burial pit. Nevertheless, what has survived into the present day–whilst rare-dates back at least five thousand years. Despite limited evidence, research is still on-going–meaning that we have much more to learn.

BATI KARADENİZ'DE TARİHÖNCESİ DÖNEME AİT YENİ BULGULAR: HADRİANOPOLİS (KARABÜK-ESKİPAZAR) ANTİK KENTİNDE BULUNAN TARİHÖNCESİ DÖNEM ÇANAK ÇÖMLEKLERİ

Öz: Hadrianopolis Roma döneminde kurulmuş ve Antik Çağa ait bulguları ile bilinen bir yerleşim olmasına karşın, antik kentte yürütülen arkeolojik kazılarda henüz sınırlı sayıda da olsa tarihöncesi dönem bulgularına ulaşılmaya başlanmıştır. Kentin Nekropol alanında bir çukur içerisinde ortaya çıkan el yapımı, kırmızı hamurlu ve kırmızı astarlı bir grup çanak çömlek tarihöncesi geleneğe benzer özellikler göstermektedir. Biçim açısından karakteristik parçalar da içeren çanak çömleklerin yanı sıra, kentin genel mimari geleneğine aykırı, tarihöncesi dönem geleneksel taş temel örgüsünü andıran duvarlar da bulunmuştur. El yapımı çanak çömlekler ve harçsız taş duvar temelleri birlikte düşünüldüğünde Hadrianopolis'te ana kaya üzerinde kurulmuş ve kısa süreli yerleşilmiş bir tarihöncesi yerleşimin olabileceğini akla getirmektedir. Nekropolün antik çağda uzun süre kullanılması ve mezar çukuru açabilmek için ana kayanın sürekli kazılmış olması bu tarihöncesi yerleşimi büyük ölçüde ortadan kaldırmış olmalıdır. Günümüze gelebilen nadir bulgulardan anlaşılmak zorunda kalan Hadrianopolis tarihöncesi yerleşiminde ilk iskanın izleri en az beş binyıl kadar geriye gitmektedir. Bulguların az sayıda olmasına rağmen, Hadrianopolis'te devam etmekte olan araştırmaların sınırlı sayıdaki tarihöncesi dönem bulgularını artırabilecek olması ihtimali de unutulmamalıdır.

Geliş Tarihi / *Received Date*: 17.08.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 15.11.2022

Introduction

The oldest proof regarding prehistoric periods in Anatolia are represented by mounds, from the Paleolithic Ages until the Neolithic Age, when settled life began. On the other hand, although the earliest data for the prehistoric periods of the Western Black Sea region, where the ancient city of Hadrianopolis is located, goes as far back as the Middle Paleolithic period[1], Neolithic mounds, which spread throughout Anatolia especially in the Early Holocene period (10000-5500 BC) when the climate was suitable for life, are not found in this region.[2]

In terms of the earliest settlements, the date 6000-3000 BC can be used for a general range for Anatolia in the Chalcolithic Age, when the settlements of the Western Black Sea region were dated. Even though the characteristics of material culture have changed[3], the Chalcolithic communities, which are understood to be not very different from the previous Neolithic Age in terms of lifestyle[4], continued their lives in agricultural-livestock-fishing villages. Regarding their differences, it is known that in this period, farming became the basis of the subsistence economy, hunter-gathering lost its importance when compared to previous periods, and natural resources such as obsidian, flint, and salt were more intensively used in trade.[5] While the same dates are represented with cultural names with a wide geographical spread for the Mesopotamian Chalcolithic communities[6], such definition was not possible for Anatolia, except for Southeastern Anatolia, the northern end of Mesopotamia. However, since the Chalcolithic Age covered a long period of time, triological distinction in chronology as early-middle-late is used for Anatolia as in Mesopotamia.[7] At the same time, it is discussed that this distinction is not addressed clearly in the publications focusing on the Anatolian Chalcolithic Age.[8] Ulf Schoop rightly criticizes this confusion by stating that "as the Anatolian Chalcolithic Age is defined according to the cultural development and chronology outside the region, its main character is not fully known."[9] In Anatolia, where Neolithic Age research is relatively intense, Chalcolithic Age research remains weak, especially regarding the Middle and Late Chalcolithic periods.[10]

During the transition from the Neolithic Age to the Chalcolithic Age, while the settlement continued throughout Anatolia without interruption, a sudden and widespread destruction is encountered at the end of the Early Chalcolithic period. The reason for this destruction, which is considered to have occurred simultaneously in settlements in Central[11] and Western Anatolia[12] around 5500 BC, may be due to a climate crisis (*RCC*[13]) that occurred between 7000-5000 BC[14].

---

[1] Doonan, 1998: 78; Matthews, 2004: 200.

[2] In Early Holocene or Neolithic period, there is no data other than flint tools for the Black Sea Region (Düring ve Klinkenberg, 2015: 110; Karauğuz ve Düring, 2009: 154).

[3] The break, which means the end of the Neolithic Age, took place in Central and Western Anatolia around 5600 BC. The fact that the tradition of red slip Neolithic pottery assamblage disappeared and was replaced by the dark-faced assamblage at this time and where these new dark-faced assamblage came from is an important archaeological problem (Çevik, 2018: 512).

[4] Schoop, 2011: 157.

[5] Düring, 2011: 797.

[6] Kalkan, 2015: 27.

[7] Caymaz, 2013: 40.

[8] Düring, 2011: 797.

[9] Schoop, 2011: 166.

[10] Düring, 2011: 797.

[11] Marciniak ve Czerniak, 2007: 126.

[12] Abay, 2011: 10.

[13] Studies have revealed that there was a continuous climate change throughout the Holocene. These radical climatic changes have led to drought, which usually comes with a sudden cooling. There are six main abrupt climate changes that we know occurred in this way during the Holocene. These were lived between 7000-5000, 4000-3000, 2200-1800, 1500-500 BC and 800-1900 and 1400-1850 AD. These dating are based on a total of 50 reliable paleoclimate samples from all over the world (Weninger vd. 2009, s. 8).

[14] Clare ve Weninger, 2014: 33.

After the destruction, which lasted for about 300 years[15], settlements started to be established in Anatolia by new communities who used monochrome, dark-faced burnished pottery in the Middle Chalcolithic period and were thought to have come to Anatolia from outside.

In his analysis dividing these newly established Chalcolithic settlements into three types, Bleda S. Düring states that the characteristic features of temporary camp-type settlements are weak architecture and shallow cultural layer.[16] Based on the pit which contained prehistoric pottery and the wall remains in the necropolis of Hadrianopolis, very few of which have survived, it is thought that this antique city dates to prehistoric times and a prehistoric settlement, such as the camp-type, which was determined to be a temporary settlement in Düring's analysis, was built on a limestone slope in Hadrianopolis. Although in addressing the characteristics of pre-historic settlements in the Black Sea region, Özdemir Koçak[17] opposes the previous research stating that "settlement mounds are not commonly found, and instead there may be settlements built on the slopes" and discusses that this thought is outdated because settlement mounds are encountered frequently in river valleys and on the wide plains of the coast, which is still valid for internal areas.

1. Geography of the Western Black Sea Region

Anatolia is a geographical area that consists of folded mountains belonging to the Paleozoic period that form its physical character with a high and rugged structure (Figure 1). The Daday-Devrekani Massif forms the Black Sea part of the mountains of Anatolia.[18] In addition to the massifs, there are sedimentary and metamorphic rocks around the Ilgaz Mountains and Zonguldak belonging to the Paleozoic period in the Western Black Sea region. In the Mesozoic Era, at the end of the Tertiary Period Anatolia rose with epeirogenic movements, while the Black Sea depression collapsed. The mountains determining the physical character of the Black Sea region were formed by folding during the Alpine orogeny. Starting from the Western Black Sea region and extending in two parallel ranges are the North Anatolian Mountains. The first range of the mountains close to the coast consists of Yıldız, Küre, Canik, Giresun and Rize Mountains, while the second range, located further inland, consists of Köroğlu, Ilgaz, Çamlıbel, Mescit and Yalnızçam Mountains.[19] The fact that the mountains in the Western Black Sea Region are higher than the Canik Mountains and they start from the coast makes it open to humid winds resulting in a higher annual precipitation in the Western Black Sea Region.[20] The high-altitude geography of Anatolia, which is impacted by the mountains, has been fragmented by numerous streams. These streams flow in fertile valleys that present a very attractive environment for farming, just as they did in prehistoric times.[21] The Black Sea is the richest region of Anatolia in terms of river basin. Çoruh, Yeşilırmak, Kızılırmak, Filyos Stream, and Sakarya Rivers and one third of Anatolian water resources flow into this region.[22] In the region where the snowmelt determines the character of the rivers, the flow of the rivers reaches the highest level in May and June.

The climate of the Black Sea region is effective in the north-facing parts of the coast and mountains and in the Black Sea coastal belt of the Marmara Region. In this climate type where winters are mild and summers are cool, the difference in summer-winter temperature is not high.[23] With all seasons being rainy and getting rainfall even in the summer, the Black Sea has been the region of Anatolia that is least affected by drought. The natural vegetation consists

---

[15] Özbudak, 2010: 9.
[16] Düring, 2011: 800.
[17] Koçak, 2003: 698.
[18] Yazıcı ve Özav, 2019: 40.
[19] Özav, 2019: 47.
[20] Çoban, 2020: 58.
[21] Yakar, 2014: 13.
[22] Akdemir ve Durmuş, 2020: 108.
[23] Yazıcı ve Koca, 2019: 82-83.

of broad-leaved moist forests in the coastal part and coniferous forests that grow in cold and humid conditions in the higher parts. In the Western Black Sea region, which is covered with brown forest soils, an organically rich species, rich forests of trees such as beech, alder, maple, chestnut, and hornbeam were formed. Due to the low rainfall on the south-facing slopes of the mountains, the humid forest has been replaced by xeric forests. These forests, formed by scotch pine, larch, oak, and juniper, cover the region according to altitude.[24]

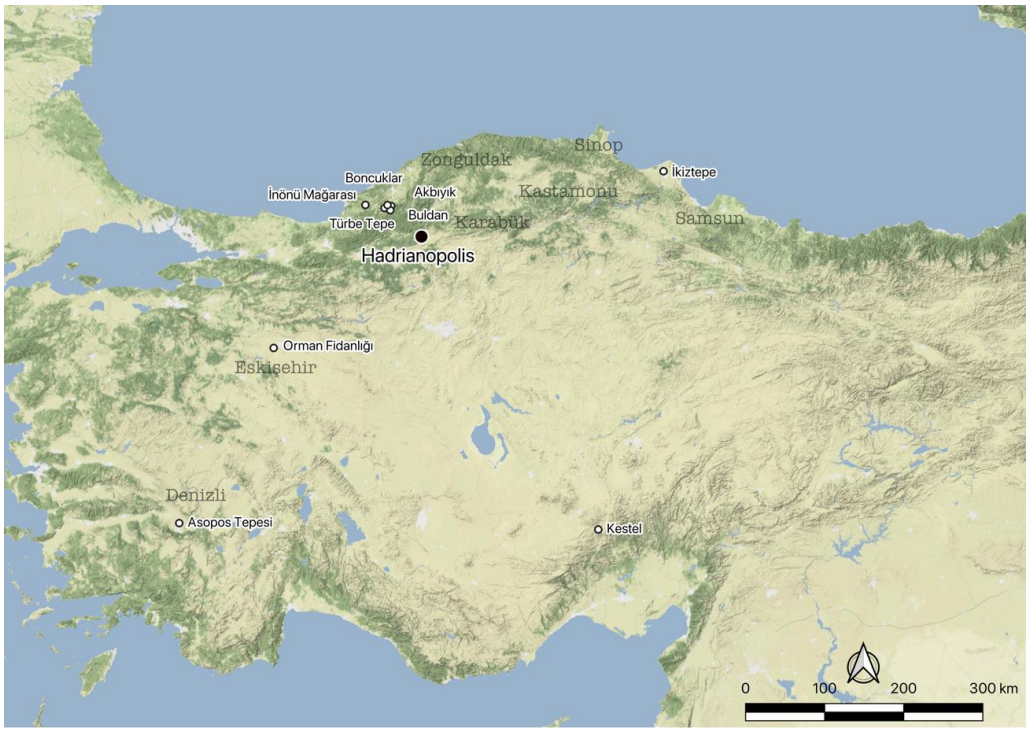

Fig. 1. Hadrianopolis and other sites in the text (Map: E. Kalkan, Qgis-Stamen Terrain)

2. Archaeological Research History of the Western Black Sea Region

The history of Western Black Sea archaeological research, like all regions, consists of surveys and excavations with mostly same methods but different scientific aims. In this section, only studies with findings related to prehistoric periods are chronologically addressed according to the years that they were conducted. Although only prehistoric research has been mentioned, it should be kept in mind that some Late Antiquity research projects also yielded results from the prehistoric period.[25]

The first study of the region is the survey of Ahmet Gökoğlu, who focused on a very wide area in his research as it included over ten cities and districts. In the 1952 study, which has the characteristics of a cultural inventory, settlement-mounds, and other prehistoric archaeological assets of the cities in the Western Black Sea region are addressed.[26] One of the first studies, the Kocagöz Höyük excavations, which focus on prehistoric findings in the region, were carried out in the early 1950s by Afif Erzen, who was included in the work of Ekrem Akurgal on later periods in Sinop.[27] The prehistoric findings of Kocagöz Höyük, during whose excavations Ludwig Budde and Baki Öğün collaborated on behalf of the Turkish Historical Society (TTK), were mentioned as the most important results of the research. This research, which can be called the first scientific excavation in the region, is followed by a survey by Charles Burney in the

---

[24] Çetinkaya, 2020: 278.
[25] Ekmen, vd., 2021: 38.
[26] Gökoğlu, 1952: 4-5.
[27] Erzen, 1956: 71.

mid-1950s.[28] This study, which is the first systematic survey of the region, is followed by the survey on Iron Age by James Dengate in 1970. Dengate was included in the Western Black Sea research history, as he worked in the borders of Sinop as well as Samsun, and visited prehistoric settlements.[29] At the end of the 1970s, Pauline Donceel-Voute and her team set out to search the western part of Paphlagonia, which was also searched by Bahadır Alkım during his research in the Central Black Sea.[30] A survey was carried out by Mehmet Akif Işın between 1987-1990 in Sinop, which is in the borders of the Western Black Sea region, and it was reported that 10 Chalcolithic settlements were identified.[31] The excavation on the Kastamonu Kınık settlement started in 1990 thanks to the metal vessels found by chance, and the earliest finds were uncovered in Level I as Late Chalcolithic pottery.[32] Between 1995 and 1998, a new study was added to the increasing number of studies in the region, which could be defined as terra incognita in terms of archeology, like many regions of Anatolia until these years. The Kastamonu survey was conducted under the scientific supervision of Catherine Kuzucuoğlu, Catherine Marro, Aslı E. Özdoğan, and Aksel Tibet.[33] The information regarding the potential dating of prehistory obtained from a series of settlements located between the altitudes of 1250-1550m and called "Koçaç Group" with the inspiration of Koçaç Tepe, is an important clue for future pre-historic studies of the region. The Sinop Regional survey project, which brought together many researchers from different disciplines between 1996 and 1997, started as part of the Black Sea Trade Project by Fredrik Hiebert. In the first season of the research, a wide variety of archaeological finds, from the Middle Paleolithic period to the Ottoman period, were identified. The status of the Western Black Sea region from the Chalcolithic Ages to the present constitutes a part of the project, which is conducted with different research purposes and scopes.[34] Another survey in the region is the Sinop-Samsun-Amasya surveys that were conducted between 1997-1998 within the scope of Şevket Dönmez's PhD thesis. During these surveys, many pre-historic settlements were identified.[35] The Paphlagonia Project, which was also a survey between 1997-2001, was carried out in a part of Karabük, including Hadrianopolis, and in Çankırı, which was chosen as the main research center; and more than 330 archaeological points from the Middle Paleolithic to the Ottoman period were identified in this project.[36] In Yassıkaya (located in Zonguldak), which was discovered with the attention of an archeology student in 2000, excavation work was carried out for a short period of one month, making an important contribution to the archaeological excavations, where the research history of the region is the weakest.[37] In this cave which is thought to be used for a short time as a camp site, prehistoric pottery was found, and these finds were interpreted as an indication of a larger settlement that was used for a long term in the immediate vicinity. A rescue excavation was carried out in 2002, under the consultancy of Şevket Dönmez, in the settlement of Kovuklukaya in Sinop-Boyabat, which was discovered during the Sinop-Samsun-Amasya Surveys. This excavation, revealing the findings in the prehistoric layers, represents one of the few excavations in the prehistoric research history of the Western Black Sea region.[38] Another survey was conducted by Güngör Karauğuz in four districts of Zonguldak between 2004-2006. In these surveys, six points were identified together with the İnönü Cave which provides important data for the prehistoric studies of the Western Black Sea Region.[39] The significance of this research

---

[28] Burney, 1956: 179.
[29] Dengate, 1978: 245.
[30] Naumann, vd., 1979: 196.
[31] Işın, 1998: 98, Table 1.
[32] Genç, 2008: 105.
[33] Kuzucuoğlu, vd., 1997: 287; Özdoğan, 2000: 321.
[34] Doonan, 1998: 178.
[35] Dönmez, 1999: 518.
[36] Matthews, 2004: 200; Matthews ve Glatz, 2009.
[37] Efe, 2004: 27.
[38] Dönmez, 2004: 38.
[39] Karauğuz ve Düring, 2009: 154.

for the prehistoric pottery of Hadrianopolis is its close similarity with the material collected during the survey. It also facilitates the dating of prehistoric pottery of Hadrianopolis with its plaques showing great similarities for the Middle Chalcholitic period, which was suspected since the first find of this pottery in Hadrianopolis.[40] Another survey project in the region is the Cide-Şenpazar prehistoric survey that was conducted between 2009 and 2011. The finds revealed in the research by Bleda S. Düring and Victor Klingenberg are important for the prehistory of the region.[41] Despite a very small number in the archaeological research history of the Western Black Sea region, an important development was encountered in terms of the archaeological excavations in 2017. The findings, which were discovered in the excavation of İnönü Cave in Zonguldak-Ereğli by Hamza and Gülden Ekmen in 2017 and supported by c14 dates for Late Chalcolithic and Bronze Ages, contributed significantly to the prehistoric studies of the region.[42] The İnönü Cave excavations, which are continued today, are the last study that will be mentioned for the research history of the region. When evaluated in terms of excavations revealing reliable stratigraphic information, the region remains weak compared to other regions of Anatolia.[43]

3. Excavations of the Hadrianopolis Ancient City

The city called "Paphlagonia Hadrianopolis" is in Viranşehir, 3 km west of Eskipazar district of Karabük.[44] The research that started in the city in 2003 continue. The city, founded in the Roman period, is known to have an important position in the Late Roman and Byzantine periods. Important findings from the Late Antique Period of the Western Black Sea region were unearthed in the city that include the Four Rivers Church (Church B), Bath A, B, Chora Church (Church A), and Late Roman Domus, famous for their mosaics.[45] From the first day of scientific excavations until 2018, no studies were conducted on the determination of burial customs in Hadrianopolis. It is also the case in the interior regions of Paphlagonia. In other words, a comprehensive necropolis excavation has not been performed in the ancient cities located in the Inner Paphlagonia, and most of the data obtained so far consists of findings from museum rescue excavations. Due to a lack of such information in the region and Hadrianopolis, excavation planning was made in 2018 for the necropolis areas known to exist in the city. The work started in 2018 in the Southern Necropolis of Hadrianopolis, one of the necropolis areas. A total of 115 different types of rock tombs have been unearthed so far. Considering the finds uncovered, it was found that the earliest graves date to 2nd century AD, while the latest tombs are from 7th century AD. In other saying, burials continued without interruption for 500 years in the Southern Necropolis. During the works carried out in the Southern Necropolis in the 2020 season, a group of pottery, which is different from pieces peculiar to the settlement in terms of its hand-made nature and other characteristics, was found in a rock-cut pit as bowl-shaped in the K 15 trench (Fig.2). The Southern Necropolis of Hadrianopolis was founded on a limestone bedrock. It is understood that the burials made in the rock-cut tombs date to the Late Roman-Early Byzantine period.[46] According to the initial evaluations by the head director, Ersin Çelikbaş, these potteries that are different from the usual pottery revealed in the Southern Necropolis have the potential to date to prehistoric period particularly with their hand-made feature. Later, Emrullah Kalkan joined the studies on this pottery, and a decision was made to introduce this group of pottery to the scientific world with a publication as they were deemed important for the Black Sea region prehistoric periods. Prehistoric communities reached the Western Black Sea Region during the Middle Chalcolithic settlement, which started

---

[40] Karauğuz ve Düring, 2009: 153.
[41] Düring ve Klinkenberg, 2015.
[42] Ekmen, 2020: 50.
[43] Karauğuz ve Düring, 2009: 157.
[44] Keleş, 2021: 4.
[45] Çelikbaş, 2021: 167.
[46] Keleş ve Çelikbaş, 2019: 196-197.

in 5200 AC in various settlements following the interruption and abandonment of settlements in all Central and Western Anatolia and lasted around 300 years at the end of the Early Chalcolithic period, and probably established a settlement on this limestone ridge in Hadrianopolis. The few prehistoric findings from the intense destruction caused by the rock-cut tombs when it was a necropolis can provide important information for the prehistoric period of the Western Black Sea Region when considered with other data from the surrounding regions. This limited amount of information will also change the scope and perspective of the studies to be carried out in and around Hadrianopolis in the upcoming years.

Fig. 2. Necropol (K15) and Rock-Cut Pit Found Prehistoric Pottery

4. Prehistoric Pottery Assemblages of Hadrianopolis (Figures 3-6)

Although a small number of prehistoric handmade pottery have been found in Hadrianopolis, they vary by ware types. Burnished red ware, red-black ware, slipped brown ware, and paint decorated ware are seen. In red slipped ware, the inside and outside are intensely burnished. On the outer surface of the red-black ware, an intensely burnished red slip was applied, while the inner surface was heavily polished and black slipped. Only one sample with paint decoration was found (Figure 4.3). The clay colors are red and brown. Except for two samples whose clay colors can't be determined as they were baked with a core, a small number of them are brown and the rest is red clay. These are the most common form of pottery among the prehistoric period pottery of Hadrianopolis, which could not provide statistical information due to the small number of finds (Figure 3). Bowls (Figure 4.1) and pots (Figure 6.2) are other forms. Additionally, there are also sherds (Figure 4.2-3), handles (Figure 5.1-2), and a grip (Figure 5.3). One of the handles, as an example with a spur (Figure 5.1), is also important as it has the characteristic of Chalcolithic Age. The grip (Figure 5.3), similarly, may belong to the same period. Some sherds in the red slipped ware group, found in the same pit by chance near this undoubtedly *in situ* context group of finds, were considered as special pieces (Figure 6) and no similar pottery was found in the surrounding areas.

Other characteristic features of the prehistoric pottery of Hadrianopolis are mineral tempers. Although plant temper are seen together with mineral temper in a few pieces (Figures 2.2,3.1,4.1), there is no example that contains plant temper only. The type of mineral temper is sand, mica, grit, lime, and quartz. While sand and mica are found in all the samples, grit is commonly observed. Lime-tempered examples are observed less while quartz is observed in only one example (Figure 3.3). This indicates that the most used temper are sand, and mica. Regardless of the ware group, the degrees of baking are generally high. Except for a few examples that were fired at a moderate temperature range, pottery is generally hard-textured and of qualified workmanship. There is no sample that can be described as loose textured coarse ware.

5. Correlation

Pieces of pottery that resemble prehistoric pottery from Hadrianopolis are found in this region as well as in Central and Western Anatolia. The most characteristic examples of this small number of potteries are spurred handles (Figure 5.1) and grip (Figure 5.3). Particularly the grip example (Figure 5.3) resembles the horizontal and vertical handles which are seen frequently in Middle Chalcolithic pottery.[47] Horizontal and vertical handles, which are common in Middle Chalcolithic pottery, first appeared in this period. This ware group resembles the Anatolian Chalcolithic pottery tradition in which red and brown wares are seen considering that they are undecorated and burnished.[48] The tradition consisting of two clay groups seen in İnönü Cave dating to the Late Chalcolithic period with reliable in-situ contexts in the surrounding areas, especially in the Western Black Sea Region, is not similar to Hadrianopolis pottery; and Black, dark gray, and brownish black, dark colored, sand, limestone and mica added, handmade and bright slipped wares characteristically representing the Late Chalcolithic period throughout Anatolia, such as İnönü Cave, are not seen here.[49] On the other hand, there are some similarities with the pottery found in the settlements dating to the Middle Chalcolithic period in the Western Black Sea region.[50] For example, handle in Akbıyık (Figure 2.8), Türbe Tepe handle (Figure 12.1), Buldan Höyük handles (Figure 7), spur handles (Figure 6.1-2) and shallow bowl shape (Figure 8.10), the shallow bowl shapes of Boncuklar Höyük (Figure 5) are

---

[47] Gülçur, 2012: 221.
[48] Çevik, 2018: 508.
[49] Ekmen, 2020: 50.
[50] Karauğuz ve Düring, 2009: 154.

similar to Hadrianopolis pottery. Except for the Western Black Sea region, the pottery of Hadrianopolis is more similar to the pottery from İkiztepe in the Central Black Sea region, with the spur handle example.[51] Outside the Black Sea region, the pottery of Hadrianopolis resembles the brightly polished, red slipped, and red clay ware found in the Asopos Tepesi[52] and Orman Fidanlığı settlements. The spur handle example is the find that necessitated us to examine these two Western Anatolian settlements to compare with the pottery of Hadrianopolis (Figure 5.1). The spur handle, which is known to be a characteristic feature of the Middle Chalcolithic period starting from the Early Chalcolithic period[53] in western Anatolia, may help date the few Hadrianopolis prehistoric pottery.[54] Spur handles were also encountered in Kestel in the Cappadocia region and were dated to the Middle Chalcolithic period.[55] It has been reported that no spur handles were found among the pottery of the İnönü Cave[56], which is dated to Late Chalcolithic period in the Western Black Sea region and is important in the comparison of the pottery of Hadrianopolis. This strengthened the thought that this handle shape may be related to the Middle Chalcolithic. The closest examples to the painted sherd, which was found as a single example (Figure 4.3), are found in Volcanic Cappadocia, and are dated to the Chalcolithic Age.[57]

Catalogue (Figures 3-6)

Figure 3: Jars

Figure 3.1 (AEZ 9): PM[58]: carbonized; ESM: 7.5YR 5/4 brown; ISM: 7.5YR 5/4 brown; T: heavy-coarse sand, heavy-fine mica, some-coarse grit; C: carbonized; ST: regular-horizontal-heavy burnished on surface, regular-horizontal-heavy burnished on inner surface; F: pot; P: middle high temperature; H: 2.4; RD: 20.

Figure 3.2 (AFB 1): PM: 2.5YR 4/6 red; ESM: 10R 5/6 red; ISM: 7.5YR 6/4 light brown; T: heavy-coarse sand, heavy-fine mica, some-coarse grit; C: none; ST: horizontal-slightly-rare irregular burnished on surface and lip, some burnished on the turning point from mouth to inside, not throughout the inner surface; F: pot; Fİ: high temperature; H: 3.9; RD: 16.

Figure 3.3 (AFE 8): PM: 5YR 5/6 yellowish red; ESM: 10R 5/6 red; T: heavy-coarse sand, heavy-fine mica, heavy-coarse grit, some-fine lime, some-coarse quartz, C: strong grey; ST: horizontal-regular-some burnished on surface, slip on surface and rim, no slip on inner surface; F: pot; Fİ: high temperature; H: 4; RD: 30.

Figure 3.4 (AFE 7): PM: 5YR 5/6 yellowish red; ESM: 10R 4/6 red; ISM: 10R 4/6 red; T: some-coarse sand, some-fine mica, some-coarse grit, C: strong grey; ST: horizontal-regular-heavy burnished on surface, horizontal-regular-heavy burnished on inner surface; F: pot; Fİ: high temperature; H: 3.4; RD: 34.

Figure 3.5 (AFA 6): PM: carbonized; ESM: 5YR 5/4 reddish brown; ISM: 2.5YR 7/8 light red; T: some-fine sand, some-fine mica, some-coarse grit, some-coarse lime, C: strong grey; ST:

---

[51] Alkım, vd., 2003: Levha. XI.
[52] Konakçı, 2016: 38.
[53] Caymaz, 2013: 91, Çizim 2.23, Çizim 4.26-29.
[54] Konakçı, 2016: 63, Fig.12.5; Efe, 2001: 108, Figure 20.301, 313-317.
[55] Hacar, 2017: 19, Figure 9.2.
[56] Ekmen, 2020: 53.
[57] Türk, 2022: 132, Katalog No: NB 18/5-137-95.
[58] PM: Paste Munsell; ESM: External Slip Munsell; ISM: Internal Slip Munsell; PCM: Pattern Color Munsell; T: Temper; C: Core; SF: Surface Treatment; F: Form; P: Pattern; Fi: Firing; H: High; RD: Rim Diameter; BD: Bottom Diameter; CO: Corelation.
Production techniques are not given in catalogue, because all sherds are hand-made. Munsell color are given according to standart catalogue codes. Munsell catalogue is 2013 revised version. Dimensions are in centimetres.

horizontal-regular-heavy burnished on surface, horizontal-regular-some burnished on inner surface; F: pot; Fİ: high heating degree.

Figure 4: Bowl and Sherds

Figure 4.1 (AFA 5): PM: 2.5YR 4/6 red; ESM: 10R 4/6 red; ISM: 10R 4/6 red; T: some-coarse sand, some-fine mica, some-coarse grit, C: reddish-brown; ST: horizontal-regular-heavy burnished on surface, horizontal-regular-heavy burnished on inner surface; F: bowl; Fİ: high temperature; H: 2.5; RD: 24.

Figure 4.2 (AEZ 11-2): PM: 7.5YR 5/3 brown; ESM: 10R 5/6 red; ISM: 7.5YR 2.5/1 black; T: heavy-fine sand, heavy-fine chaff, some-fine mica, some-fine lime, C: none; ST: red-thick slip, horizontal-regular-heavy burnished on surface, on inner surface: thick black slip, horizontal-regular-heavy burnished; F: sherd; Fİ: middle temperature.

Figure 4.3 (AEZ 11-1): PM: 7.5YR 6/4 light brown; PCM: 2.5YR 5/4 reddish brown; T: heavy-fine sand, some-fine mica, some-fine grit, heavy-fine lime; C: none; ST: color pattern as horizontal strip on surface, no pattern and slip on inner surface; F: sherd; Fİ: middle temperature.

Figure 5: Handles and Lugs

Figure 5.1 (AEZ 7): PM: 7.5YR 6/6 reddish yellow; ESM: 5YR 5/4 reddish brown; ISM: 5YR 6/4 light reddish brown; T: heavy-coarse sand, heavy-fine chaff, some-fine mica, C: none; ST: regular-medium heavy burnished on surface. thick brown slip, less regular-thick brown slip on inner surface; F: handle; Fİ: high temperature.

Figure 5.2 (AEZ 6): PM: 7.5YR 5/6 strong brown; ESM: 2.5YR 5/6 red; ISM: grey 1 2.5/ black; T: heavy-coarse sand, heavy-fine mica, some-fine grit, C: none; ST: heavy-regular burnished on surface, horizontal-regular-heavy burnished on inner surface; F: handle; Fİ: high temperature.

Figure 5.3 (AEZ 8): PM: 2.5 YR 4/6 red; ESM: 2.5YR 5/6 red; ISM: 2.5YR 5/6 red; T: heavy-coarse sand, some-fine mica, some-coarse grit, some-fine line, C: none; ST: heavy-regular burnished on surface, heavy-regular burnished on inner surface; F: handle; Fİ: high temperature.

Figure 6: Peculiar Sherds

Figure 6.1 (AEZ 1): PM: 2.5YR 5/6 red; ESM: 10R 4/6 red; ISM: 10R 4/6 red; T: heavy-fine sand, heavy-fine chaff, heavy-fine mica, some-coarse grit; C: buff; ST: horizontal-heavy burnished on surface, horizontal-regular- heavy burnished on inner surface; F: pot; Fİ: high temperature; H: 3.7, RD: 36.

Figure 6.2 (AEZ 4): PM: 2.5YR 4/6 red; ESM: 10R 4/6 red; ISM: 10R 4/6 red; PCM: White Page 10YR_/2; T: some-fine sand, heavy-fine mica, some-coarse grit, C: strong grey; ST: horizontal-regular-heavy burnished on surface, horizontal-regular-heavy burnished on inner surface, three parallel, thin linear cream color decoration from rim to bottom on inner surface; F: bowl; Fİ: high temperature; H: 4.7; RD: 28.

Figure 6.3 (AEZ 12): PM: 5YR 5/6 yellowish red; ESM: 10R 4/4 weak red; ISM: 5YR 6/4 light reddish brown; T: some-fine sand, some-fine mica, some-coarse grit, C: strong grey; ST: horizontal-regular-heavy burnished on surface, horizontal-regular-heavy burnished on inner surface, paralel lines in horizontal-parallel thin cream color decoration as freze; F: sherd; Fİ: high temperature.

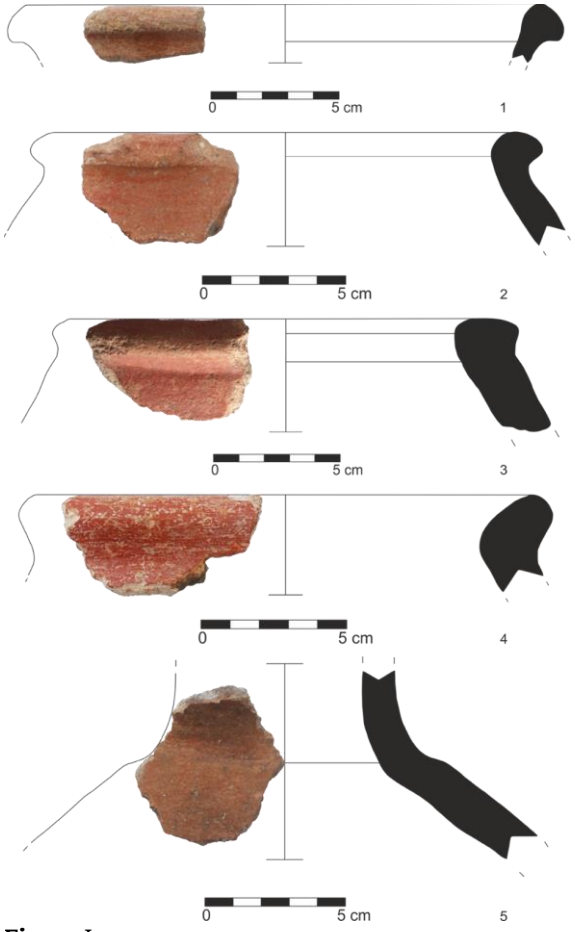

Fig. 3. Jars

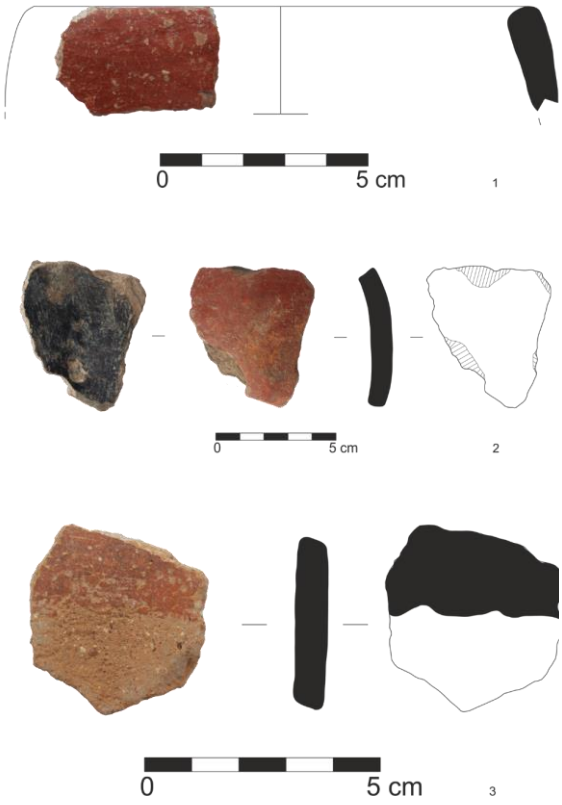

Fig. 4. Bowl and Sherds

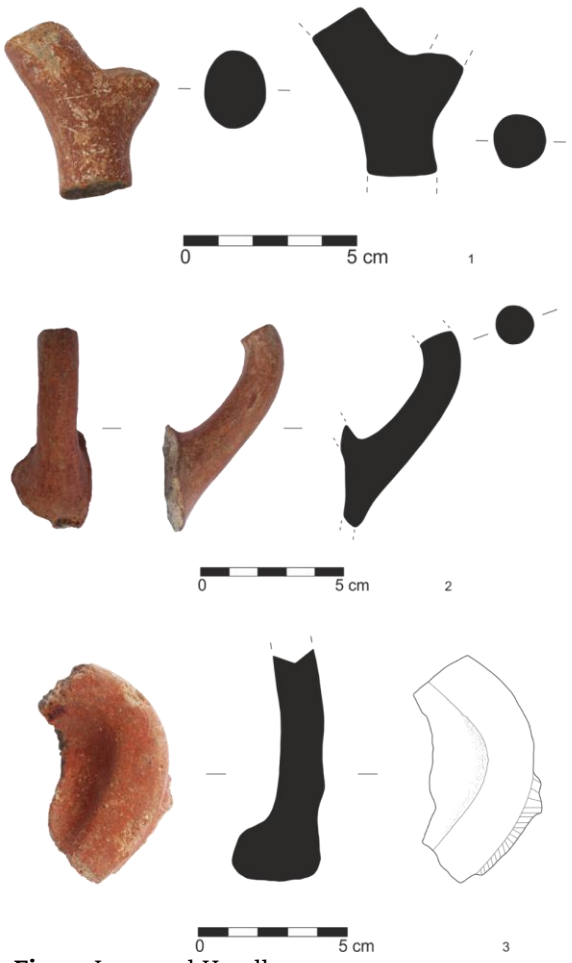

Fig. 5. Lugs and Handles

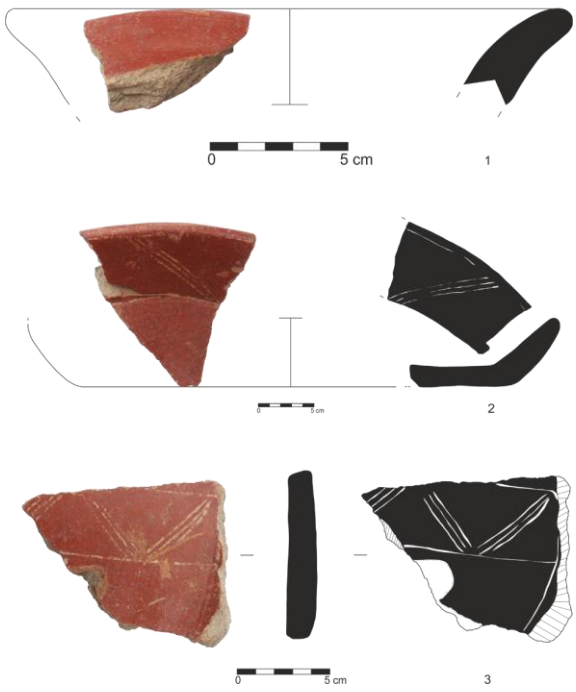

Fig. 6. Peculiar Sherds

Conclusion

Archaeologists studying in the coastal areas of the Black Sea region say that traces of settlement in the Chalcolithic Age were found only in caves.[59] It is known that there is also information about mound-type settlements in the internal areas.[60] The prehistoric settlement of Hadrianopolis, of which we have only limited information, resembles the settlement type established in sheltered rocky areas of Central Anatolia dating to the Chalcolithic Age.[61]

The spur handle and grip shapes, ware groups, and slip characteristics of the prehistoric period pottery from Hadrianopolis, which are not suitable for specific dating due to its small number and characteristics, show features of the 5th millenium BC compared to their counterparts in the Black Sea and other regions. On the other hand, due to very few prehistoric excavations, the inability to support the Hadrianopolis pottery with architectural and other finds, and the presence of unknown pieces in the pottery (Figure 6), it is difficult to make a precise dating in the settlement. The aim of this publication is to express uncertainties that the settlement in the ancient city of Hadrianopolis, known for its late periods, may date to earlier periods. This study will provide a basis for new studies if these uncertainties are eliminated with richer archaeological material in later studies.

---

[59] Düring ve Klinkenberg, 2015: 127.
[60] Erzen, 1956: 71.
[61] Gülçur, 2012: 223.

REFERENCES

Abay, Eşref (2011), "Tarihöncesi Çağlarda Denizli Bölgesi ve Beycesultan Kazıları", *Denizli Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (Ed. Filiz Özdem), İstanbul: YKY Yayınları, 9-19.

Akdemir, İlhan Oğuz ve Durmuş, Esen (2020), "Türkiye'nin Akarsuları ve Gölleri", *Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası*, (Ed. Hamza Akengin ve İskender Dölek), Ankara: Pegem Akademi, 89-163.

Alkım, Bahadır-Alkım, Handan-Bilgi, Önder (2003), *İkiztepe II. Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Burney, Charles Allen (1956), "Northern Anatolia Before Classical Times", *Anatolian Studies*, 6: 179-203.

Caymaz, Tayfun (2013), "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü", *Arkeoloji Dergisi*, 18, 39-112.

Clare, Lee ve Weninger, Bernhard (2014), "The Dispersal of Neolithic Lifeways: Absolute Chronology and Rapid Climate Change in Central and West Anatolia", *The Neolithic in Turkey 10500-5200 BC: Environment Settlement, Flora, Fauna, Dating, Symbols of Belief, with Views from North, South, East, and West,* (Ed. Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen ve Peter Kuniholm), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1-65.

Çelikbaş, Ersin (2021), "Paphlagonia Hadrianoupolisi'nin Yerel Özellikleri ve Çevre Bölgelerle Olan Kültürel Bağlarına Bir Bakış", *BYZAS*, 26, 165-179.

Çetinkaya, Sevda (2020), "Türkiye Vejetasyon Coğrafyası", *Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası*, (Ed. Hamza Akengin ve İskender Dölek), Ankara: Pegem Akademi, 263-283.

Çevik, Özlem (2018), "What follows the Late Neolithic Occupation in Central-Western Anatolia? A view from Ulucak", *Communities in Transition: The Circum-Aegean Late Neolithic Stage (ca. 5000/4800-3200/3000)*, (Ed. Søren Dietz, vd.), Athens: Monographs of the Danish Institute, 506-512.

Çoban, Asım (2020), "Türkiye'nin İklimi", *Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası*, (Ed. Hamza Akengin ve İskender Dölek), Ankara: Pegem Akademi, 31-88.

Dengate, James (1978), "A Site Survey along the South Shore of the Black Sea", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (23-30 Eylül 1973), Türk Tarih Kurumu Yayınları: 245-258.

Doonan, Owen (1998), "Survey of the Hinterland of Sinop, Turkey". *Near Eastern Archaeology*, 3/61, 178-179.

Dönmez, Şevket (1999), "Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması, 1997", *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (25-29 Mayıs 1998), Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 513-536.

_____ (2004), "Boyabat-Kovuklukaya: A Bronze Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey", *Ancient Near Eastern Studies*, 41, 38-84.

Düring, Bleda (2011), "Millennia in the Middle? Reconsidering the Chalcolithic of Asia Minor". *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia (10,000-323),* (Ed. Sharon R. Steadman-Gregory McMahon), England: Oxford University Press, 796-812.

Düring, Bleda ve Klinkenberg, Victor (2015), "The Early Prehistory of the Cide-Şenpazar Region: ca. 10,000-3000 BC", *Kinetic Landscapes: The Cide Archaeological Project: Surveying the*

Turkish Western Black Sea Region, (Ed. Bleda Düring ve Claduia Glatz), Warsaw-Poland: De Gruyter Open Poland, 104-150.

Efe, Turan (2004), "Yassıkaya, an Early Bronze Age Site near Heraclea Pontica (Kdz. Ereğli) on the Black Sea Coast", *Festschrift für Viera Němejcová-Pavúková,* (Ed. Bernhard Hänsel ve Etela Studeníko), Berlin: Maria Leidorf, 27-38.

Ekmen, Gülden (2020), "İnönü Mağarası Kazıları Işığında Kalkolitik Çağ'da Batı Karadeniz Bölgesi", *TÜBA-AR*, 26, 45-64.

Ekmen, Gülden ve Ekmen, Hamza (2021), "Batı Karadeniz Bölgesi'nde Yapılan Yeni Araştırmalar Hakkında Bir Ön Rapor: Karabük Kelemen Mağarası", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Mayıs-Ağustos/167, 37-52.

Erzen, Arif (1956), "Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, I/6, 69-72.

Genç, Elif (2008), "Kastamonu-Kınık Kazıları ve Yerleşimin Çevre Kültür Bölgeleri ile İlişkileri", *Aykut Çınaroğlu'na Armağan*, (Ed. Duygu Çelik ve Elif Genç), Ankara: Ekin Basım Yayın, 105-133.

Gökoğlu, Ahmet (1952), *Paphlagonia-Paflagonya-Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam, ve civarı, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

Gülçur, Sevil (2012), "The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region", *Origini*, 5/24, 213-227.

Hacar, Abdullah (2017), "Possible Links Between The Highland Regions North of the Central Taurus and West Cappadocia in the Middle Chalcolithic Period (6th and 5th Millennium BC)", *TÜBA-AR*, 21, 11-23.

Işın, Mehmet Akif (1998), "Sinop Region Field Survey", *Anatolia Antiqua*, 6, 95-139.

Kalkan, Emrullah (2015), *Uruk Yayılım Kuramları-Tarihteki En Eski Koloniler Barışçılar Mı Savaşçılar Mı?,* İstanbul: Ege Yayınları.

Karauğuz, Güngör ve Düring, Bleda (2009), "A Note on the Prehistory of the Devrek Region, Northern Turkey", *Anatolica*, 35, 153-165.

Keleş, Vedat (2021), "Tarihi ve Lokalizasyonu", Karabük-Eskipazar Paphlagonia Hadrianoupolis'i (2010-2014 Sezonları), (Ed. Vedat Keleş, Ersin Çelikbaş, Alper Yılmaz), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 3-8.

Keleş, Vedat ve Çelikbaş, Ersin (2019), "Hadrianoupolis Nekropolleri ve Mezar Tipleri", *Aizanoi IV: Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri,* (Ed. Elif Özer), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 187-212.

Koçak, Özdemir (2003), "Erken Sinop Yerleşmeleri", *Belleten*, 67/250, 697-724.

Konakçı, Erim (2016), "A Group of Chalcolithic Pottery Discovered at Asopos Tepesi", *OLBA*, 24, 31-65.

Kuzucuoğlu, Catherine-Marro, Catherine-Özdoğan, Aslı-Tibet, Aksel (1997), "Prospection arch ologique franco-turque dans la region de Kastamonu (mer Noire). Deuxi me rapport preliminaire", *Anatolia Antiqua*, 5, 275-306.

Marciniak, Arkadiusz ve Czerniak, Lech (2007), "Social Transformations in the Late Neolithic and the Early Chalcolithic Periods in Central Anatolia", *Anatolian Studies*, 57, 115-130.

Matthews, Roger (2004), "Landscapes of Terror and Control: Imperial Impacts in Paphlagonia". *Near Eastern Archaeology*, 4/67, 200-211.

Matthews, Roger ve Glatz, Claudia (2009), *At Empires' Edge: Project Paphlagonia Regional Survey in North-Central Turkey (BIAA Monograph)*, Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara.

Naumann, Rudolf-Koşay, Hamit Zübeyir-Akok, Mahmut-Russell, James-Erim, Kenan-Çambel, Halet-Braidwood, Robert-Korfmann, Manfred-Vetters, Hermann-Frei, Peter- Donceel-Voûte, Peter-DeVries, Keith-Peschlow, Anneliese-Alkım, Bahadır-Öğün, Baki-Bilgi, Önder-Duru, Refik-Harrison, Martin- Müller, Wiener-Radt, William (1979), "Recent Archaeological Research in Turkey", *Anatolian Studies, 29, 181-210*.

Özav, Lütfi (2019), "Türkiye'nin Jeomorfolojik Özellikleri", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Ed. Hakkı Yazıcı ve Lütfi Özav), Ankara: Pegem Akademi, 44-70.

Özbudak, Mehmet Ozan (2010), *Gelveri Kültürü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdoğan, Aslı (2000), "Orta Karadeniz Bölgesi, Gökırmak ve Araç/Ilgaz Havzaları Araştırma Projesi", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (Ed. Oktay Belli), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 321-329.

Schoop, Ulf-Dietrich (2011), "The Chalcolithic On The Plateau", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia*, (Ed. Sharon R. Steadman-Gregory Mcmahon), USA: Oxford University Press, 150-173.

Türk, Mehmet (2022), *Kaynarca Höyük (Niğde-Bor Ovası) Kalkolitik Dönem Çanak Çömleği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum: Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Weninger, Bernhard-Clare, Lee-Rohling, Eelco-Bar-Yosef, Ofer-Böhner, Utz-Budja, Mihael-Bundschuh, Manfred-Feurdean, Angelica-Gebe, Hans Georg-Jöris, Olaf-Linstädter, Jörg-Mayewski, Paul- Mühlenbruch, Tobias-Reingruber, Agathe-Rollefson, Gary-Schyle, Daniel-Thissen, Laurens-Todorova, Henrieta-Zielhofer, Christoph (2009), "The Impact of Rapid Climate Change on Prehistoric Societies During the Holocene in the Eastern Mediterranean", *Documenta Praehistorica,* 36, 7-59.

Yakar, Jak (2014), *Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları-Neolitik ve Kalkolitik Çağ Topluluklarının Sosyo-Ekonomik Yapıları, İnanç Sistemleri ve Teknolojileri,* (Çev. Göksenin Abdal), İstanbul: Homer Kitabevi.

Yazıcı, Hakkı ve Özav, Lütfi (2019), "Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Ed. Hakkı Yazıcı ve Lütfi Özav), Ankara: Pegem Akademi, 39-43.

Yazıcı, Hakkı ve Koca, Nusret (2019), "Türkiye'nin İklim Özellikleri". *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Ed. Hakkı Yazıcı ve Lütfi Özav), Ankara: Pegem Akademi, 71-84.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (433-465)

Temur, Akın – Kaya, Burcu, "Samsun Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi Unguentariumları", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.433-465.
DOI: 10.31765/karen.1159762

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

SAMSUN MÜZESİ'NDE BULUNAN HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ UNGUENTARİUMLARI*

Akın TEMUR** - Burcu KAYA***

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Doç. Dr.,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE
akintemur@yahoo.com
ORCID : 0000-0001-9777-5256

*** Uzman Arkeolog,
brcuu.kaya@gmail.com
ORCID : 0000-0003-3374-2492

Anahtar Kelimeler: Samsun Müzesi, Unguentarium, Bulbous, Fusiform

Keywords: Samsun Museum, Unguentarium, Bulbous, Fusiform

Öz: Bu çalışmanın konusunu, Samsun Müzesine kazı, satın alma ve müsadere yolu ile kazandırılmış 23 adet pişmiş toprak unguentarium oluşturmaktadır. Antik dünyanın önemli seramik gruplarından birini oluşturan unguentariumlar, içeriğinde bulunan kokulu yağlar, parfümler, merhemler vb. maddelerden dolayı günlük yaşam alanlarında sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Sadece günlük kullanım alanlarıyla sınırlı kalmayan unguentariumlar kutsal alanlara sunu ve mezar hediyesi olarak farklı amaçlarla da kullanılmıştır. Unguentariumlar literatürde Fusiform (İğ Form) ve Bulbous (Torba Form) form olarak iki ayrı tipte tanınmaktadır. Samsun müzesi envanterinde Hellenistik ve Roma dönemlerini kapsayan her iki form tipine ait eserler bulunmaktadır. Bu çalışma ile iki form tipine ait unguentariumların biçim grupları, tipolojik gelişimi ve kronolojik dağılımı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

HELLENISTIC AND ROMAN UNGUENTARIUMS IN SAMSUN MUSEUM

Abstract: The subject of this study is 23 terracotta unguentariums brought to Samsun Museum through excavation, purchase and confiscation. Unguentariums, one of the important ceramic groups of the ancient world, contain scented oils, perfumes, ointments, etc. It is known that it is frequently used in daily life areas due to substances. Unguentariums, which are not only limited to daily use areas, have also been used for different purposes as offerings to sanctuaries and grave gifts. Unguentariums are recognized in two different types in the literature as Fusiform (Spindle Form) and Bulbous (Bag Form). In the inventory of the Samsun Museum, there are artifacts belonging to both forms, covering the Hellenistic and Roman periods. In this study, shape groups, typological development and chronological distribution of unguentariums belonging to two form types were tried to be revealed.

Geliş Tarihi / *Received Date*: 09.08.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 15.12.2022

Giriş

Samsun ili, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümünde yer alan, kuzeyi antik çağda "Pontus Aexeinos" (Misafirperver olmayan) daha sonra "Pontos Euxeinos" (Misafirperver olan) ifadeleriyle anılan Karadeniz ile sınırlandırılmıştır.[1] Antik çağda Pontus bölgesi içerisinde yer alan kentin, batısında Hals Nehri, doğusunda Kolkhis ve güneyinde Kappadokia Armania bulunmaktadır.[2] Günümüzde ise, doğusunda Ordu, batısında Sinop ve güneyinde Tokat illeri ile çevrilidir.[3]

Samsun ve çevresinde bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda, bölgenin en erken yerleşim evresine, şehrin 13 km doğusunda yer alan Tekkeköy'de rastlanılmıştır.[4] Burada yer alan mağaralar, kaya sığınakları ve düz yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda Paleolitik (MÖ 600.000-10.000) ve Mezolitik (MÖ 10.000-8000) dönemlere ait birçok eser tespit edilmiştir.[5] Bunlara ek olarak bölgede yapılan araştırmaların artmasıyla Dündartepe, Kaledoruğu, İkiztepe ve Oymaağaç yerleşimlerinde de erken döneme ait eserler bulunmuştur. Ayrıca bu yerleşimlerde Kalkolitik, Tunç, Hitit ve Demir Çağlarına ait kültür katmanlarına da rastlanmıştır.[6] Bahsi geçen bu yerleşimlerin dışında, en erken Demir Çağı olmak üzere sonraki dönemlere ait buluntu veren kazı ve araştırmalar ise, Akalan Kalesi[7], Çakalca-Karadoğan Höyük[8] ve Amisos'ta[9] sürdürülmüştür.

Samsun, yukarıda ifade edildiği gibi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli bir kenttir. Fakat kentin asıl değeri Miletli kolonistlerin bölgeye gelmesi ve burada Amisos kolonisi kurmasıyla başlamıştır. Antik kaynaklar, Amisos'un, Greklerin bölgeye gelmesinden çok daha önce var olduğunu ve Enetler olarak adlandırılan ülkenin Amisos'a işaret ettiğinden söz eder.[10] Bununla beraber Atasoy'da, Amisos[11] adının Grekçe olmadığını ve burada Greklerden önce bir yerleşimin var olduğu savını güçlendirdiğini belirtmektedir.[12]

Amisos'dan söz eden Strabon, buranın sırasıyla Miletoslular, Kappadokia'lı bir lider ve Atinalılar tarafından kolonize edilerek adının Peiraieus olarak değiştirildiğini ifade etmektedir.[13] Buna karşın Pseudo-Skymnos şiirinde, Amisos'un Leukosyria ülkesinde yer aldığını, bir Phokaia kolonisi olduğunu ve Herakleia'dan dört yıl önce kurulduğunu ifade etmektedir.[14] Her iki kaynakta, Amisos kentinin farklı tarihlerde ve farklı halklar tarafından kurulmuş olduğu aktarılmıştır. Bu karmaşa muhtemelen iki metinde de eksik olan yerlerin olmayışından kaynaklanmaktadır. Atasoy, bütün bu yazılı kaynakları da göz önünde bulundurarak arkeolojik veriler ışığında Amisos'un kuruluşunun dört evreden meydana geldiğini belirtmiştir. Birinci evre; MÖ 6. yüzyılın başında Sinope'den gelen bir grup Miletoslu "Amisos" adında küçük bir yerleşmeyi zapt ederek burada bir emporion kurdu ve böylece Orta Anadolu'ya giden ticaret yolunu kullanmaya başladı. İkinci evre; MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında Kappadokialılar gelip Amisos'a yerleşti. Üçüncü evre, MÖ 6. yüzyılın ortasında Kappadokialı lider, Phokaialıların Amisos'a yerleşmesine müsaade etti ve şehir genişledi. Dördüncü evre; MÖ 437'de daha önce Atina'dan Sinope'ye gelen bir grup, Athenokhos liderliğinde Amisos'a yerleştiğini belirtmiştir.[15] Antik

---

[1] Işık, 2001: 1-2.
[2] Işık, 2001: 11.
[3] Yılmaz-Zeybek, 2016: 1.
[4] Temür, 2018: 59-60.
[5] Kökten-Özgüç, 1945: 399.
[6] Sarısakal, 2002: 14.
[7] Dönmez-Ulugergerli, 2011: 16.
[8] Şirin-Kolağasıoğlu, 2016: 32.
[9] Bilgi-Atasoy, 2004: 397.
[10] Strabon, XII 3. 8: 19.
[11] Amisos ismine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Umar, 2000: 15.
[12] Atasoy, 1997: 35.
[13] Strabon, XII 3. 14: 26.
[14] Anonymus, 2017: 123.
[15] Atasoy, 1997: 37-38.

kaynaklar ve arkeolojik verilere göre,[16] dört evrede kurulan Amisos kentinin MÖ 6. yüzyıldan itibaren Miletoslu kolonistlerin yerleştiği kesin olarak söylenebilir. Kolonileşme sürecinden sonra kent, MÖ 4. yüzyıl itibariyle siyasi anlamda oldukça karışık bir döneme girmiştir. Tüm Anadolu MÖ 4. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altında satrap ayaklanmalarıyla uğraşmaktaydı.[17] Bu sırada, Makedonya kralı Büyük İskender MÖ 334'te Anadolu'ya geçerek, eski gücünü kaybeden Pers İmparatorunu yendi ve kent MÖ 331'de Makedonyalılar'ın egemenliği altına girdi.[18] Ardından MÖ 323'de Büyük İskender'in ölümü üzerine kent, miras kavgasına düşen komutanlar tarafından sık sık el değiştirdi. Bu siyasal çekişmelerin ardından kent MÖ 255 yılında Mithradates tarafından kurulan "Pontus Devleti'nin hakimiyeti altına girmiştir.[19] Daha sonra ardılı Mithradates IV. Eupator MÖ 85 yılında Romalılara saldırmış ve uzun süren mücadelenin ardından III. Mithradates[20] (MÖ 74-64) Savaşıyla kentin Roma'ya geçmesine engel olamamıştır.[21] Kent'in Roma hakimiyetine girdikten sonra, kendi kendini yönetebilecek ticari güçte olduğu ve zamanla burada Hristiyanlığın yayıldığı bilinmektedir. Sonraki süreçte ise, Roma İmparatorluğunun MS 395'te bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) payına düşen kent Aminsos ismini alarak Hristiyanların Piskoposluk merkezi haline getirilmiştir.[22] Bizans Döneminden sonra kent, önce Selçukluların daha sonrasında ise Osmanlı'nın egemenliğine geçmiştir.[23]

1. Unguentarium

1.1. Formun Ortaya Çıkışı ve Yayılımı

En erken örnekleri MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan bu formun, Antik çağda yaygın olarak kullanım gören lekythos,[24] alabastron[25] ve amphoriskos'dan[26] türetildiği belirtilmektedir. Bu kaplar şekilsel açıdan unguentariumlar ile karşılaştırıldığında gövde, dudak ve kaidelerin özellikle de bodur lekythos ve erken dönem unguentariumların şişkin gövdeleri ile amphoriskosların benzerliği dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu benzerlikler unguentariumların bu kap formlarından türediği savını doğrulamaya yetmese de MÖ 4. yüzyılın sonlarında mezar armağanı olarak kullanılan lekythosların[27] ortadan kaybolduğu sırada unguentariumların mezar armağanı olarak karşımıza çıkması ve bunun aynı döneme denk gelmesi bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Fakat yine de unguentariumların hangi formdan türediğine dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Unguentariumlar için kesinlik kazanmamış bir diğer konu ise, ilk defa nerede ve ne zaman ortaya çıktıkları üzerinedir. Bu konu hakkında çeşitli araştırmacılar farklı coğrafyalar üzerine durmuştur. L. Forti, bu malzemenin çıkış yeri olarak İspanya'da MÖ 5. yüzyıl yerleşimi olan Ampurias'ı önermektedir.[28] Fakat burada ortaya çıkarılan örneklerde kulp olması, İspanya dışında bu örneklerle karşılaşılmaması ve MÖ 4. yüzyıla kadar Doğu Akdeniz'de bu formun görülmemesi bu öneriyi destekler nitelikte değildir.[29] Bunun dışında formun çıkış yeri olarak

---

[16] Amisos bölgesindeki koloni dönemine ait kanıtlar; Antik Amisos Kenti, Akalan ve Kurupelit sunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atasoy, 1997: 38-39; Şirin, 2020: 522.
[17] Atasoy, 1997: 75.
[18] Sarısakal, 2002: 16.
[19] Atasoy, 1997: 75.
[20] III. Mithradates Savaşı, Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator ile Romalılar arasında gerçekleştirilen üç savaştan (I. Mithradates Savaşı MÖ 89-85, II. Mithradates Savaşı MÖ 83-81) sonuncusu olup Roma'nın galibiyetiyle sonuçlandırılmıştır. Savaşlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan, 2007: 127-510.
[21] Sarısakal, 2002: 17; Acun, 1999: 23.
[22] Sarısakal, 2002: 18.
[23] Sarısakal, 2002: 22-23.
[24] Anderson-Stojanović, 1987: 106; Camili, 1999: 24.
[25] Anderson-Stojanović, 1987: 106; Hellström, 1965: 25.
[26] Anderson-Stojanović, 1987: 108.
[27] Kurtz-Boardman, 1971: 103.
[28] Forti'nin bu önerisini aktaran; Anderson-Stojanović, 1987: 108.
[29] Anderson-Stojanović,1987: 108.

Thompson[30] Mısır'da İskenderiye'yi savunurken, Myres[31] bu formun Suriye kaynaklı olduğunu ileri sürer. Fakat tüm bu önerileri destekleyecek herhangi bir kanıt yoktur. Hayes[32] ise, bu malzemenin çıkış yeri olarak Ürdün'ü önermektedir. Hayes,[33] kutsal suların ve yağların taşınmasından dolayı unguentariumların bu bölgede ortaya çıkmış olabileceğini öne sürmüştür. Hayes ayrıca bu bölgedeki unguentariumların Bizans Dönemi'nde kutsal su taşımak için kullanılan Menas şişelerinin sayıca fazla olması, bölge içinde daha erken dönemlerde aynı amaca hizmet etmek için üretilmiş olabilme ihtimalini de göz önünde bulundurmuştur. Guz-Zilberstein ise, [34] yayınında ele aldığı unguentariumların sadece Dor kazılarında ele geçtiğini söyleyerek unguentariumların çıkış yeri olarak Ege Bölgesini işaret etmiştir. Rotroff[35] ise, erken unguentariumlar'ın Kıbrıs Bichrome V amphoralarının minyatür türü olduğunu savunurken Talcott'[36]da benzer bir biçimde bu formun Kıbrıs amphoralarının kulpsuz bir türü olduğunu savunur. Hellström[37] ise, Akdeniz kültürlerindeki erken unguentariumların form açısından çok çeşitlilik göstermesinden dolayı hepsinin ortak bir kökenden geldiğini savunmanın oldukça zor olduğuna değinir. Görüldüğü üzere unguentariumların ortaya çıkış yerleri hakkında birçok öneri sunulmasına rağmen bir sonuca varılamamıştır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, bu malzeme Mısır'dan Yunanistan'a, Suriye'den İspanya'ya, Anadolu'dan Kıbrıs'a kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

1.2. Formun Zaman İçinde Çeşitlenmesi

Erken Hellenistik Dönem'den itibaren en fazla nekropol alanlarında karşılan unguentariumların, temelde hangi kap formundan esinlenerek ortaya çıktığı netliğe kavuşmamış olsa da daha çok bodur lekythosların[38] devamı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. İlk örnekleri MÖ 4. yüzyılda görülen bu malzeme MS 7. yüzyıla kadar, Filistin'den İspanya'ya kadar tüm Akdeniz coğrafyasında yaygın olarak kullanım görmüştür.[39] Kullanım aralığı bu denli uzun olan bu malzemenin form olarak çeşitliliğe uğramaması kaçınılmazdır. Bu çeşitlilik temelde iğ form (Fusiform) ve torba form (Bulbous) olarak adlandırılan tiplerin alt varyasyonları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Unguentariumların en erken örnekleri yukarıda da değindiğimiz gibi takipçisi olduğu düşünülen bodur lekythos ve amphoriskos ile benzer form özelliklerine sahiptir. Bununla beraber erken örneklerde görülen en tipik form özellikleri, küçük boyutlu, dışa çekik dudaklı, kısa boyunlu, şişkin karınlı ve kaidesiz olmasıdır. Daha sonra erken dönemlerde görülen bu özellikler değişerek unguentariumlar farklı bir şekil almıştır. Başlangıçta kısa olan ayak zamanla uzamış ve kaidenin oluşmasına neden olmuştur. Değişim sadece kaidede olmamış aynı zamanda erken örneklerde görülen kısa boyun da uzamaya başlamış, bununla birlikte gövdedeki şişkinlik azalarak MÖ 3. yüzyıl sonlarına doğru "iğ form" dediğimiz şekle dönüşmüştür.

Hellenistik dönemden itibaren yaygın olarak kullanım gören iğ formlu unguentariumlar dönem içerisinde farklı özelliklere sahip olmuştur. Bilindiği üzere unguentariumlar, MÖ 3. yüzyıl sonlarında iğ şeklini aldıktan sonra daha geç dönemlere gelindiğinde belirgin değişimler geçirmiştir. Bu değişimler daha çok gövde profilleri üzerinde olmuştur ki bu konuda oldukça çeşitli örnekler bulunmaktadır. Erken dönem unguentariumlarının gövde genişliği orta kısımda olurken, MÖ 2. yüzyıla gelindiğinde gövdedeki şişkinlik omuza çekilerek daha köşeli bir

---

[30] Thompson, 1934: 473.
[31] Myres'in bu düşüncesini aktaran; Thompson, 1934: 473.
[32] Hayes, 1971: 247.
[33] Hayes, 1971: 246-247.
[34] Guz-Zilberstein, 1995: 304.
[35] Rotroff, 1984: 258.
[36] Sparkes-Talcott, 1970: 191-192.
[37] Hellström, 1965: 26.
[38] Anderson-Stojanović, 1987: 106; Camili, 1999: 24; Khairy, 1980: 85.
[39] Thompson, 1934: 472-474.

görünüme evrilmiştir.[40] Ayrıca bu dönemde görülen bir diğer özellikte, ayak ve boyun uzunluklarının birbirine eşitlenmesidir.[41] Unguentariumlarda görülen bu uzama ile paralel olarak iç hacminin de daraldığı gözlemlenmektedir.[42] MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de, iğ formlu unguentariumlar gözle görülür şekilde değişikliğe uğramıştır.[43] Bu değişim daha çok boyun, gövde ve kaidede kendini göstermiştir. MÖ 1. yüzyıl sonlarında, iğ formlu unguentariumlarda görülen konik kaide, MS 1. yüzyıl başlarından itibaren ortadan kalkmış, gövde tabana oturmuş ve torba form dediğimiz tip ortaya çıkmıştır. Hayes[44] tarafından "İtalyan Tipi" olarak adlandırılan bu formun Hellenistik Dönemde kullanılan iğ formlu unguentariumlardan farkı, kaidesinin olmayışıdır. Başlangıçta basık ve geniş olan bu form, MS 2-5 yüzyıllarda incelip uzamaya başlayacaktır.[45] İğ formlu unguentariumlar kadar uzun bir kullanım sürecine sahip olmayan bu formun en yoğun kullanım aralığı ise, Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemleri arasında olmuştur.[46] Ayrıca yukarıda ifade edilen iğ ve torba biçimli unguentariumlardan farklı form özellikleri gösteren ve ismini kaide tipinden alan "konik kaideli" unguentariumlar karşımıza çıkmaktadır.[47] MÖ 1. yüzyıl sonlarından MS 2. yüzyıl ortalarına kadar tarihlendirilen bu form, boyun ve karın kısmından dolayı oldukça geniş bir hacme sahip, dışa çekik ağızlı, dudak kısmının hemen altından başlayan dışa doğru hafif boğumlu uzun ve ince silindirik boynu, yumurta şeklini andıran gövdesi ve ayakta kolay durabilmesini sağlayan içi boş bazen de dolu olabilen yüksek kaidesi ile Anadolu'da nadir olarak görülen özgün bir formdur.[48] MS 2. yüzyıla tarihlendirilen bir diğer unguentarium formu ise, dışa çekik ağız kenarlı, ince uzun silindirik boyunlu, koni şeklinde üçgenimsi sarkık gövdeli ve düz dipli örneklerdir.[49] Yine özgün özellikler sergileyen bir diğer farklı form ise, adını bulunduğu Eşen Vadisi'nden[50] alan "Eşen Tipi" unguentariumlardır. Geç Hellenistik-Erken Roma dönemleri arasında bölgede[51] görülen bu yeni tipin form özellikleri; dışa ya da içe dönük dudaklı, uzun silindirik boyunlu, küresel gövdeli, alçak veya küçük kaideli olmasıdır.[52] Bu tiplemelerin dışında bir diğer form ise, MS 6. yüzyıl başlarından itibaren yoğun olarak karşılaşılan "Geç Antik Çağ Unguentariumları"dır. Form özelliklerine bakıldığında, bu tip unguentariumların kaidesi olmayan, ince uzun gövdeye, uzun olmayan boyuna ve geniş olmayan ağza sahip oldukları görülmektedir. Daha çok MS 4-7. yüzyıllar arasında görülen bu form Geç Roma-Erken Doğu Roma Dönemi'nden itibaren ortaya çıkmıştır.[53]

1.3. Antik Çağda "Unguentarium" Terminolojisi ve Kullanımı

Antik dünyanın önemli seramik gruplarından birini oluşturan unguentariumlar, uzun yıllar boyunca cenaze törenlerinde ölünün akrabaları ve kiralık yas tutucuların gözyaşlarını içinde topladığı ve mezarlara bıraktığı "gözyaşı şişeleri" ile özdeştirilmiştir.[54] Fakat unguentariumlar bu şişelerin antik dönem isimlendirmesi değil nispeten modern bir icattır.[55] Bu isim ilk defa

---

[40] Aydın, 2000: 10.
[41] Dündar, 2008: 3.
[42] Fusiform unguentariumlar da görülen iç kapasitenin azaltılması, tüketicinin maddi durumuna göre üreticinin böyle bir yönteme başvurmuş olabileceğini düşünülmektedir. Anderson-Stojanović, 1987: 109.
[43] Saraçoğlu, 2011: 7.
[44] Hayes, 1997: 85.
[45] Günay, 1989: 26; Dündar, 2008: 3.
[46] Dündar, 2008: 3.
[47] Sönmez, 2015: 267.
[48] Yaşar, 2010: 26-27.
[49] Sönmez, 2015: 270.
[50] Ülkemizin Güneybatısında Ksanthos antik adı ile bilinen Eşen Çayının oluşturduğu geniş bir deltadır. Deltanın gelişimi buradaki Likya kentlerinin kurulması, gelişmesi ve tarih sahnesinden silinmesinde oldukça etkilidir. Eşen Çayının delta ovasına açıldığı yerde bulunan Ksanthos, güneydoğusunda yer alan Patara ve deltanın orta kesiminde yer alan Letoon bölgenin en önemli kentleridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öner ve Vardar, 2018: 287.
[51] Eşen Vadisinde bulunan Ksansthos, Letoon ve Patara antik kentleri dışında bu forma rastlanılmaması ismini bu bölgeden almasına neden olmuştur.
[52] Dündar, 2008: 27.
[53] Dündar, 2008: 4.
[54] Günay, 1989: 2.
[55] Thompson, 1934: 473; Hellström, 1965: 24-25.

20. yüzyılın başında Kartaca'da araştırma yapan Fransız arkeologlar tarafından kullanılmıştır.[56] Bunun dışında bu malzeme için bazen lacrimaria ya da lacrimatorium[57] ve balsamaria[58] isimlerinin de verilmiş olduğu bilinmektedir.[59] Ayrıca Anderson-Stojanović, alabastron ve lekythos terimlerinin de bu kaplar için kullanılmış olabileceğini öne sürmüştür.[60] Bununla birlikte bu şişecikler için, kullanılan bazı isimlendirmeler yenidir ve antik çağda hangi terim veya terimlerle anıldığına dair herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Bu kadar isim terminolojisine rağmen dilimizdeki tanımı da netliğe kavuşmamış olan unguentariumlar, genel olarak koku kabı isimlendirmesiyle dilimize çevrilmiştir.[61] Fakat arkeoloji literatüründe unguentarium çok daha yaygın ve genel bir isimlendirme olduğu için bu terimi kullanmak daha doğru olacaktır.

Unguentariumlar, yukarıda da ifade edildiği gibi uzun süre boyunca içeriğinde gözyaşı toplanan şişeler olarak biliniyordu ancak son yapılan araştırmalarda unguentariumların; özel yağlar, kremler, parfümler gibi maddelerin konulmasına da yaradığı ortaya çıkmıştır.[62] Bu maddelerin dışında ayrıca, çeşitli bitkilerden elde edilen ve tıp alanında sağlık amacıyla kullanılan kremlerde bu kaplarda saklanmaktaydı. Kapların kapalı formlarından ve dar boyunlarından dolayı içeriğinde bulunan bu kremsi maddelere ulaşmak için fırça ya da spatula kullanıldığı düşünülmektedir.[63]

Birçok maddeyi muhafaza etmek için kullanılan unguentariumların, Antik Çağ'da hangi amaca hizmet ederek ortaya çıktığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bu kapların parfüm veya kokulu yağlar üreten[64] atölyeler tarafından meydana getirildiğini ve tüm Akdeniz çevresinde ticaretinin yapılmış olduğuna dair öneriler bulunmaktadır.[65] Ancak bu kaplar da kullanılan malzemenin geçirgenliğinden dolayı parfüm gibi pahalı bir maddeyi, uzun süreli yolculuklarda muhafaza etmenin oldukça zor olduğu düşünülmektedir.[66] Fakat Laflı, Hatay Müzesi'nde yer alan iki geç Roma dönemi unguentariumlarının denizaltı buluntusu olmasından hareketle, bu malzemenin içerisindeki sıvı ile beraber deniz yolu ile gemilerde uzun mesafeler arasında taşınmış olabileceği konusunda kesin yorumlar getirmiştir.[67] Ayrıca ticarette kullanıldığı düşünülen bu kaplar için tek sorun geçirgenlik derecesi değil aynı zamanda taşınma sırasında bu kapların boyunlarının kırılma ihtimalidir. Bu ihtimalin üzerine Hellström, sadece parfüm değil aynı zamanda sirke, garum, çeşitli baharatlar, bal, ilaç, silphion gibi malzemelerinde daha büyük kaplarda taşınarak sonradan küçük kaplara aktarılmış olmasının daha mantıklı olduğunu savunmuştur.[68]

---

[56] Hellström, 1965: 24.
[57] Lacrimaria veya lacrimatorium terimi olarak adlandırılan kaplar, yas tutanların gözyaşlarını toplamak inancıyla kullanılmış olsa da çoğu bilim insanı tarafından pek olası olmadığı için reddedilmiştir. Anderson-Stojanović, 1987: 106.
[58] Balsamarium, unguentarium gibi arkeologlar tarafından tanımlayıcı bir terim olarak kullanılmış ve bu küçük şişelerin olası içeriğini belirtmek için seçilmiştir.
[59] Anderson-Stojanović, 1987: 105-106.
[60] Anderson-Stojanović, 1987: 106.
[61] Laflı, 2003: 155.
[62] Hellström, 1965: 24.
[63] Günay, 1989: 5.
[64] Unguentariumların satıldığı yere "unguentaria taberna", parfüm üreticisine, "unguentarius", parfümlerin saklandığı yere, "unguentaria cella", parfüm konan şişeciklerin yerleştirildiği kaplara "unguentarium scrinicum" adı verilmektedir. Günay, 1989: 5-6.
[65] Khairy, 1980: 88.
[66] Bu kapların geçirgenliklerine dair bazı deneysel çalışmalarda bulunulmuştur. Atina Agorası'nda ortaya çıkarılan siyah astarlı ve gri unguentariumların içlerine su koyularak geçirgenlik dereceleri saptanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda siyah astarlı örneklerin içerisindeki sıvının iki gün içinde 1/3 oranında, gri unguentariumların içerisindeki sıvının ise, beş gün içinde %20 oranında azaldığı gözlemlenmiştir. Hellström, 1965: 24.
[67] Laflı, 2003: 159.
[68] Hellström, 1965: 24.

Unguentariumlar, parfüm ticaretinde kullanılan taşıma kaplarından ziyade içeriğinde bulunan krem, parfüm vb. maddelerden[69] dolayı günlük hayatta özellikle kadınlar tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.[70] Bunun en güzel örneği mezar stelleri üzerinde bulunan unguentarium betimlemeleridir. Bu şişecikler genelde mezar sahibi betimlemesinin arkasında bulunan raflarda, nadiren de olsa çocuk/hizmetçi tarafından taşınır şekilde betimlenmiştir.[71] Günlük yaşamlardan kesitler sunan mezar stellerinde bu malzemeyle karşılaşılması ve çoğunluğunun kadın bireylere ait olması unguentariumların günlük hayatta kadınlar tarafından kullanıldığının açık bir göstergesidir. Ayrıca Samurlu Nekropol'ünden genç bir kadın veya çocuğa ait olduğu düşünülen mezarda, kapak bölümü unguentarium şeklinde olan bir pyksis[72] ele geçmiştir.[73] Antik Çağda kadınlar tarafından kullanılan pyksis'in, kapak bölümünün unguentarium şeklinde betimlenmesi yine günlük kullanım alanlarında bu malzemenin kadınlar tarafından tercih edildiğinin diğer bir göstergesidir. Bunun dışında Metropolis konutlarında[74] da unguentariumlar tespit edilmiştir. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere günlük kullanımda yerini alan unguentariumlar için tek tartışma konusu bu malzemenin yatay mı yoksa dikey olarak mı kullanıldığı üzerinedir. Çünkü Erken Hellenistik Dönem unguentariumları geniş kaidelerinden dolayı ayakta durmakta zorlanmazken, dönemin sonlarına doğru incelip, uzayan formun (iğ) ayakta durmasının zorlaştığı görülmektedir. Bu nedenle günlük yaşamda kullanılan bu kapların mutlaka benzer amaçla üretilmiş aryballos ve alabastronlarda olduğu gibi bir ayaklık yardımıyla kullanılmış olması gerekmektedir.[75] Ancak bugüne kadar yapılmış olan araştırmalarda unguentariumlara ait ayak ya da destek bulunamamış olması bu malzemenin günlük yaşamda yatay bir düzleme konularak kullanıldığını düşündürmektedir.[76] Eğer bu kaplar yatay düzlemlerde bu şekil kullanılmışlarsa, bunların içerisindeki maddelerin dökülmesini veya buharlaşarak uçmasını engelleyecek tıpaların olması gerekirdi. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, çok az sayıda tıpa tespit edilmiştir.[77] Anderson-Stojanović bu durumdan hareketle söz konusu malzeme için kullanılmış tıpaların balmumu veya mantar gibi çabuk bozulan maddelerden yapılmış olabileceğini öne sürmüştür.[78] Ayakta durmakta zorlanan unguentariumlar için bir diğer görüş ise, elde taşındıkları ya da boyunlarından bir ip ile asılarak kullanıldıkları üzerinedir.[79]

Unguentariumlar, sadece günlük kullanım alanlarıyla sınırlı kalmayıp dini sunuların yapıldığı kutsal alanlara da adak eşyası olarak bırakıldığı bilinmektedir. Örneğin, Pergamon Kapıkaya'da Kybele kültünde kullanılan adak eşyaları arasında unguentariuma da rastlanılmıştır.[80] Ordu Kurul Kalesi kuzey terasında tespit edilen Kybele ve Dionysos kült alanlarında da unguentariumlar bulunmuştur.[81] Aegina'da Apollon kutsal alanına da unguentariumların bırakıldığı bilinmektedir.[82]

---

[69] Günlük yaşamda kadınlar tarafından kullanıldığı düşünülen unguentariumların içeriği bu maddelerle sınırlı değildir. Knossos'ta Roma Dönemine ait bir mezarda, kırmızı aşı boyasından elde edilen pembe bir tozun korunduğu cam unguentarium tespit edilmiştir. Belki de bu madde kozmetik olarak kullanılmıştı. Bu yüzden seramik unguentariumların da içeriği sıvıdan, toz veya taneciklere kadar değişebilir. Anderson-Stojanović, 1987: 116.

[70] Günay, 1989: 4.

[71] Civelek, 2012: 79.

[72] Antik Çağ'da kadınların kullandığı, kişisel bakım eşyalarının saklandığı, içerisine makyaj malzemesi, takıların konulduğu bazen de merhem kutusu olarak kullanılmış bir kap formudur. Akkurnaz, 2016: 171.

[73] Ürkmez-Dündar, 2014: 59.

[74] Güngör, 2005: 26-28, Lev. 7, No. 39-42.

[75] Dündar, 2008: 8.

[76] Anderson-Stojanović, 1987: 114.

[77] Tıpa ile bulunan unguentarium örnekleri, günlük yaşam alanları dışında çoğunlukla mezarlarda ele geçmiştir. Buradan hareketle bu malzemenin günlük yaşamda da aynı şekilde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

[78] Anderson-Stojanović, 1987: 114.

[79] Unguentariumların boyunlarından bağlanan ip çıkıntı yapan dudak tarafından tutulur. Ancak çoğu unguentarium örneklerinde dudak oldukça küçüktür. Anderson-Stojanović, 1987: 114.

[80] Dündar, 2008: 7.

[81] Şenyurt-Yorulmaz, 2020: 609.

[82] Dündar, 2008: 7.

Olba Şeytanderesi Vadisi'ndeki kaya kült alanında da birçok unguentarium tespit edilmiştir.[83] Ayrıca Lagina Hekate Tapınağı'nın temenos ve naosunda da ungentariumlar bulunmuştur.[84]

Unguentariumların birçok alanda kullanılmasından ziyade Hellenistik ve Roma Dönemler'inde yoğun olarak mezarlarda bulunmasından dolayı daha çok ölü kültü ile ilişkilendirilmiştir. Homeros tarafından sıklıkla değinilen cenaze ritüellerinde, ölünün önce yıkanması daha sonra ise, kokulu yağlarla ovulması ve parfümlenmesi[85] aynı zamanda Romalılar'ın cenazelerini parfüm şişeleri ile donatması,[86] unguentariumların mezarlarda sıklıkla karşımıza çıkmasının açık bir göstergesidir.

Mezar tipi ve ölü gömme uygulamaları fark etmeksizin hemen hemen tüm mezarlarda bir veya birden fazla tespit edilen unguentariumlar, görüldüğü üzere mezar hediyeleri arasında önemli sayılabilecek bir malzemedir.[87] Bu da unguentariumların ölü ritüellerinde birden fazla işlevi olduğunu düşündürmektedir. Antik çağda ölü gömme uygulaması sırasında, yaşayanların mezar başında yağ ve şarap içilmesinin geleneksel olduğu bilinmektedir.[88] Ayrıca ölü yakıldıktan sonra geriye kalan kalıntılarının üzerine yağ ve şarap dökülmesi ritüelleri de bulunmaktadır.[89] Bu ritüelleri de göz önünde bulundurduğumuzda mezar başında sıvı libasyonlar yapıldıktan sonra boş unguentariumların ölünün yanına bırakıldığı düşüncesini akla getirmektedir. Unguentariumlar eğer sıvı libasyonlarından sonra mezara bırakılıyorsa ağızlarının herhangi bir şeyle kapatılmasına gerek yoktur. Ancak günümüze kadar yapılan çalışmalarda bazı mezarlarda unguentariumlar tıpa ile birlikte bulunmuştur. Parion Nekropolü'nde yapılan çalışmalarda, kadın bireye ait olduğu düşünülen bir mezarda in-situ halde pişmiş topraktan yapılmış iğ biçimli unguentarium ile tıpa birlikte ele geçmiştir.[90] Bunun yanında Geç Roma ve Erken Doğu Roma Dönemleri'nde kullanılan Geç Antik Çağ unguentariumlarına ait tıpalar sayıca daha fazladır.[91] Patara antik kentinde yapılan çalışmalar sırasında Geç Antik Döneme ait unguentarium tıpa ile ele geçmiştir.[92] Laodikeia kentinde yapılan çalışmalarda ise, ortaya çıkarılan Geç Antik Dönem unguentariumlarının bir kısmının ağzında bir kısmının da yakınında olmak üzere 76 adet tıpa tespit edilmiştir.[93] Yine Nysa'da yapılan çalışmalar sırasında unguentariumlar pişmiş toprak tıpalar ile birlikte bulunmuştur.[94] Ayrıca Myra antik kentinde yapılan kazılar sırasında da in-situ halde iki adet tıpa unguentariumlar ile birlikte bulunmuştur.[95] Örneklerden de anlaşıldığı üzere bazı mezarlara boş bırakılmayan unguentariumlar, muhtemelen mezarda oluşabilecek kötü kokuları engellemek amacıyla içerisine kokulu yağlar veya parfümler konularak mezarlara bırakılmış olmalıdır.

Unguentariumlar, günümüze kadar yapılan araştırmalarda hem inhumasyon hem de kremasyon gömülerde kullanılmıştır.[96] Ancak kazısı yapılmış her mezarda bu malzeme ile karşılaşılmamıştır. Buradan yola çıkarak unguentariumların her cenaze töreninde kullanılan bir malzeme olmadığı yorumunu getirmekte mümkündür.

---

[83] Akçay, 2013: 17.
[84] Tırpan-Söğüt, 2000: 301.
[85] Patroklos'un cenazesinin anlatıldığı bölümde: "yıkadılar ölüyü, parlak bir yağ sürdüler gövdesine, dokuz yıllık bir merhemle doldurdular yaraları, sonra ölüyü yatırdılar yatağa" Homeros, İlyada, XIII./350; Sarpedon'un ölüsünün yıkandığı bölümde ise: "al götür Sarpedon'u kargı yağmuru altından, sil gövdesinden kara kanı, götür uzaklara, ırmağın sularında onu yıka, tanrı merhemi sür gövdesine, tanrısal rubalar giydir" Homeros, İlyada, XVI/670; Antik çağda cenaze törenlerine ilişkin aşamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, 1996: 145-167.
[86] Günay, 1989: 4.
[87] Mezarlardaki unguentarium sayısının, törene katılanların sayısına işaret ettiği düşünülmektedir. Anderson-Stojanović, 1987: 122.
[88] Anderson-Stojanović, 1987: 121.
[89] Kurtz-Boardman, 1971: 150; Özer-Doksanaltı, 2017: 293
[90] Aydın Tavukçu, 2006: 92, Lev. 44, Kat. No. 104, Çiz. 50, Res. 142.
[91] Dündar, 2008: 8.
[92] Dündar, 2008: 141, Lev. 25, 43-44, Kat. No. U209.
[93] Şimşek-Duman, 2007: 289.
[94] İdil-Kadıoğlu, 2008: 504, Res. 8.
[95] Türker, 2005: 313.
[96] Anderson-Stojanović, 1987: 120.

Cinsiyet ve yaş ayrımı fark etmeksizin kadın, erkek ve çocuk mezarlarında rastlanan unguentariumlar, tekil örnek olduğunu düşündüğümüz bir hayvana ait gömüde de tespit edilmiştir. Atina'da Hellenistik Dönem kalıntısı olan iki istinat duvarının köşesinde stamnos içerisine gömülü bir köpek, unguentarium ile birlikte bulunmuştur.[97]

2. Hellenistik Dönem Unguentariumları

2.1. Fusiform/İğ Formlu Unguentariumlar (Kat. No. 1-9)

Tip 1

En erken örnekleri MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan unguentariumların, Antik çağda yaygın olarak kullanım gören lekythos[98], alabastron[99] ve amphoriskos[100]'dan türetildiği belirtilmektedir. Tip 1 olarak adlandırdığımız Kat. No. 1 örneğine baktığımızda amphoriskosla benzer form özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Erken Hellenistik Döneme tarihlendirilen unguentariumlarda dışa çekik ağız, kısa silindirik boyun, belirginleştirilmiş omuz, şişkin karın ve geniş alçak kaide gibi özellikler görülmektedir. Ele alınan eserde dışa çıkıntılı kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, şişkin gövdeli ve iç bükey kısa konik kaidesiyle erken dönem form özelliklerini yansıtmaktadır. Yakın benzerlerine Atina[101], Giresun Müzesi[102], Sinop Müzesi[103] Stobi[104], Marissa[105] ve Patara[106] da rastlanılmaktadır. Paralel örnekleri ve dönemsel form özellikleri yardımıyla eser MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 2 A

İğ formlu unguentariumların ilk örneklerinde görülen kısa ayak ve boyun bölümü zamanla uzamaya başlamış ve MÖ 3. yüzyılın sonlarına doğru tamamen iğ biçimini almıştır.[107] Kat. No. 2 örneği, dışa çekik ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, omuzdan aşağıya doğru daralan gövdeli, kısa ayaklı ve yuvarlak kaidelidir. Boyun ve omuz üzerinde kırmızı renkte dairesel bant bezemeleri bulunmaktadır. Tip 2A başlığı altında değerlendirilen bu örneği erken dönem unguentariumlarından ayıran en önemli özellik ise, ayak ve boyun bölümünün uzamaya başlaması ve gövde şişkinliğinin azalmasıdır. Eserin, ağız kenarı ve kaide yapısıyla benzerlik gösterdiği İzmir[108] ve Çanakkale Müzesi[109] örnekleri, MÖ 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilirken, form olarak benzeri Viterbo'da[110] MÖ 3. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir. Paralel örnekleri ve form gelişimi açısından değerlendirildiğinde eser, MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Tip 2 B

Bu grupta değerlendirilen unguentariumun boyun ve kaide yükseklikleri bir önceki gruba nazaran biraz daha uzamıştır. Bu uzamanın beraberinde kaide boyunları daha da belirginleşerek içleri dolmaya başlamıştır. Kat. No. 3 örneği dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, şişkin gövdeli, uzun silindirik ayaklı ve yayvan kaidelidir. Eserin form olarak yakın benzerleri

---

[97] Young, 1951: 268.
[98] Anderson-Stojanović, 1987: 106; Camili, 1999: 24.
[99] Anderson-Stojanović, 1987: 106; Hellström, 1965: 25.
[100] Anderson-Stojanović, 1987: 108.
[101] Boulter, 1963: 113-137, Pl. 46/H1.
[102] Demir, 2020: 133, Kat. No. U1.
[103] Süzer, 2019: 41, Kat. No. 8.
[104] Anderson-Stojanović, 1987: 108, Fig. 2e.
[105] Regev, 1994: 219, Res. 3.
[106] Dündar, 2008: 96, Kat. No. U9, Lev. 1.
[107] Yaşar-Polat, 2017: 9.
[108] Günay, 1989: Çiz. IIIc.
[109] Aydın, 2000: 22, Kat. No. 8, Çiz. 2d, Lev. 2d,
[110] Camilli, 1999: 115, Tav. 33, B.62.2.1.

Fatsa/Cıngırt Kayası[111], Stratonikeia[112], Metropolis[113], Milet Müzesi'nde[114] ve Adana Müzesi'nde[115] MÖ 3. yüzyılın sonları-2. yüzyılın ortalarına verilen örneklere daha yakındır. Aynı form özellikleri sergileyen Viterbo[116] örneğinde ise, MÖ 3. yüzyıl sonları-1. yüzyıl gibi geniş bir tarih aralığına uygun görülmüştür. Eser, paralel örnekleri ve form özellikleriyle değerlendirildiğinde MÖ 3. yüzyıl sonları-2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Tip 2 C

Bu eserle birlikte artık gövdedeki şişkinliğin azalmaya başladığı görülmektedir. Kat. No. 4 örneği dışa çekik yuvarlatılmış ağız kenarlı, omuzdan ağıza doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu, küçük yayvan kaidelidir. Boyun ve omuz üzerinde kırmızı bant bezeme bulunmaktadır. Eserin form açısından yakın benzerleri Fatsa/Cıngırt Kayası buluntuları arasında yer almakta olup MÖ 2. yüzyıl sonu ile MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir[117]. Patara'da[118] ise MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 1. yüzyıl başlarına, Tralleis'te[119] MÖ 2. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilmiştir. Ele alınan bu eserin tarihlendirilmesinde paralelleri dışında buluntu konteksti de desteklemektedir. Söz konusu örneğin bulunduğu mezarda üç adet altın diadem, bir adet altın obol ve aynı mezar odasında yalnız farklı sekilde bulunan altın diadem üzerindeki darp izleri[120] bu eseri, MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmesine yardımcı olur.

Tip 2 D

Geç Hellenistik Dönem özelliği olan boyun ve kaide uzunluğunun eşitlenmesi Kat. No. 5 örneğinde net bir şekilde görülmektedir. Çok uzun ve içi tamamen dolmuş kaidesiyle dik durması zorlaşan bu örneğin iç haznesi fazlasıyla daralmıştır. Eser, dışa taşkın ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, geniş karınlı, uzun silindirik ayaklı ve yuvarlak kaidelidir. Eserin paralel örnekleri; boyun, ayak ve gövde profili benzerliğiyle Stobi[121] ve Adana Müzesi'nde[122] MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilirken, form olarak yakın benzeri İzmir Müzesi'nde[123] MÖ 2. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir. Paralel örnekleri ve form özellikleri dikkate alındığında eser, MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 2 E

Bu grupta değerlendirmeye alınan Kat. No. 6 örneği de Geç Hellenistik Dönemin iğ formlu unguentarium özelliklerini yansıtmaktadır. Eser, dışa taşkın ağız kenarlı, ağıza doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu, yuvarlak omuzlu, kaideye doğru daralan şişkin gövdeli ve iki kademeli kısa yayvan kaidelidir. Boyun ve omuz üzerinde iki sıra kazıma bezeme bulunmaktadır. Eserin kaide açısından benzer örneği Fatsa/Cıngırt Kayası[124] buluntuları arasında yer almakta olup, MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir. Form ve bezeme olarak benzer örneği ise Atina Agorası'nda[125] MÖ 2. yüzyıl sonlarına tarihlendirilirken, Kurul Kalesi'nde[126]

---

[111] Erol-Tamer, 2018: 291, Levha 1/2.
[112] Civelek, 2006: 56, Çiz. 3.
[113] Gürler, 1994: Çiz. 36, Lev. 26-27.
[114] Yaşar, 2010: 57, Lev. V/U28.
[115] Nasıfoğlu, 2021: 59, Kat. No. U27.
[116] Camilli, 1999: 95, Tav. 23, B.31.2.1.
[117] Erol-Tamer, 2018: 2018, 292, Levha 2/7.
[118] Dündar, 2008: 115, Lev. 10, Kat. No. U93.
[119] Saraçoğlu-Çekilmez, 2011: 247, Res. 13/f.
[120] Diademin üzerinde AMİSOS sikke darbının yapıldığı anlaşılmıştır. Bu sikke darbı da Mithradates VI. (MÖ 123-62) dönemine ait olduğu saptanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Endoğru ve Ünan,2011: 208-209.
[121] Anderson-Stojanović, 1992: Pl. 67, No. 564-567.
[122] Nasıfoğlu, 2021: 73, Kat. No. U56.
[123] Günay, 1989: Çiz. X, Lev. XIc.
[124] Erol-Tamer, 2018: 291, Levha 1/6.
[125] Rotroff, 2006: Fig. 68, Res. 524.
[126] Şenyurt-Yorulmaz, 2020: 626, Lev. 3, Res. 9.

MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Paralel örnekler ve form özellikleri dikkate alındığında eser, MÖ 2. yüzyılın sonu-MÖ 1. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 2 F

Bu grupta yer alan unguentarium form olarak değil bezeme yönünden farklılık gösterdiği için ayrı olarak değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Kat. No. 7[127], Samsun'un İlkadım İlçesinde (Kalkanca Mahallesi, Dikilitaş Sokak) bulunan Mezar Odası I'de gerçekleştirilen kurtarma kazısında tespit edilmiştir.[128] Eser; kahverengi hamurlu ve astar boyalı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli ve yayvan kaidelidir. Üzerinde şuana kadar müze ve özel koleksiyonlarda rastlanılmayan keten ip örgü bezemesi bulunmaktadır. Hellenistik dönem unguentariumları nadir olarak bezendiği için çoğu bezemeli örnekler bu eserde olduğu gibi ünik değer taşımaktadır.[129]

İn-situ olarak tespit edilen bu eserin yan buluntuları olan; defne yapraklı taç, altın diadem, altın pul, bronz bilezik, altın küpe buraya bir kadın bireyin gömüldüğünü göstermektedir.[130] Ayrıca mezar odasından Mithradates IV (MÖ 123-62) dönemine tarihlenen oval altın plakalar söz konusu eseri bu döneme tarihlememize yardımcı olmaktadır.

Tip 2 G

Tip 2 G grubunda değerlendirilen Kat. No. 8 örneği bu çalışmada şimdiye kadar değerlendirilen örneklerden farklı form özellikleri sergiler. Eser, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli ve yayvan kaidelidir. Boyun ve gövde üzerinde kırmızı renkte ikişer tane bant süslemesi bulunmaktadır. Eserin ayrı bir grupta değerlendirilmesine neden olan en önemli özellik ise kaidesinin altında delik bulunmasıdır. Bu özelliğinden dolayı bu eserin, içerisine herhangi bir madde koyulma amaç güdülmeden, ritüel amaçlı mezarlara bırakılmış oldukları düşünülmektedir. Eserin bulunduğu mezar odasından çıkarılan defne yapraklı taç, altın diadem, altın pul, bronz bilezik, altın küpe buraya bir kadın bireyin gömüldüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca mezar odasından Mithradates IV (MÖ 123-62) dönemine tarihlenen oval altın plakalar söz konusu eseri bu döneme tarihlememize yardımcı olmaktadır. [131]

Tip 2 H

Bu grupta yer alan Kat. No. 9 örneği hem form hem de bezeme yönünden farklılık gösterdiği için ayrı olarak değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Eser, yuvarlak ağızlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli ve küçük yayvan kaidelidir. Kaidesinin altı Kat. No. 8 örneğinde olduğu gibi deliktir. Bu özelliğinden dolayı mezara ritüel amaçlı konulması muhtemeldir. Form açısından tipik Hellenistik Dönem özelliklerini yansıtan bu eserin en önemli özelliği üzerinde altın yaldızlı bir kaplama bulunmasıdır.[132] Yer yer dökülen altın yaldızların altında iki adet kırmızı renkte bant süslemesi görülmektedir. Eserin üzerinde bu şekilde boya bezemenin olması, elde olan malzemeyi tekrar kullanarak ölen kişinin önemini vurgulamak amacıyla altın yaldızlarla kaplandığı düşüncesini akla getirmektedir. Ünik olarak değerlendirilen bu eserlerin paralel örneğine rastlanılmamakla birlikte mezar odasından çıkarılan çok sayıdaki kontekst eserler

---

[127] Kat. No. 7-8-9 numaralı örnekler daha önce "Amisos'tan Bir Grup Mezar Buluntusu: Unguentarium" adlı makalede yayımlanmıştır. Bkz. Kaya-Temür, 2021: 141-160. Ancak Samsun Müzesi'nde bulunan unguentariumların kronolojik açıdan gruplandırılıp tiplerinin belirlenebilmesi için tekrar yayına dâhil edilmiştir.

[128] Ünan, 2010: 660.

[129] Hellenistik dönem unguentariumları genellikle batı yamacı tekniğinde ya da kuşaklar halinde yatay bantlarla bezenir. Batı yamacı tekniği ve bitkisel bezemeli örnekler için bkz. Rotroff, 2006: Fig. 72/1164-1172; Σ. Δρούγου, 1991: 116; Dündar, 2008: 112, Lev. 9, Res. 19-20,53, Kat. No. U83.

[130] Ünan, 2010: 68; Ünan, 2011: 663.

[131] Ünan, 2010: 68; Ünan, 2011: 663.

[132] Aynı zamanda altın, bezeme dışında unguentariumların yapımında kullanılan bir maddedir. Bu maddenin dışında başta pişmiş toprak olmak üzere, cam, gümüş, kurşun, akik, onyks ve alabaster'de bu kapların yapımında kullanılmıştır. Hellström, 1965: 24; Kurşun unguentarium örneği için bkz. Hellström, 1965: 24; Alabaster unguentarium örneği için bkz. Aydın, 2000: Çiz. 22a, Lev. 16a, Kat. No. 61.

tarihleme konusunda yol göstericidir. Mezar odasından çıkan 1 adet alınlıklı diadem, 1 adet altın küpe, üzerinde "AMİSOS" sikkesi darplı 1 adet altın pul ele geçmiştir.[133] Altın plakalar üzerinde bulunan sikke darbının Mithradates VI (MÖ 123-62) Dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle söz konusu eseri bu döneme tarihlendirmek olasıdır.

2.2. Konik Kaideli Unguentariumlar (Kat. No. 10-14)

Olgun Hellenistik Dönem itibariyle görülmeye başlayan konik kaideli unguentariumlar, Tip 3 başlığı altında değerlendirilmeye alınmıştır. Temelde form özelliklerine göre ayrılan bu eserler toplamda 5 tip altında incelenmiştir. Eserlerin bu şekilde alt gruplara ayrılması, daha iyi bir şekilde tanımlanmasına, aralarındaki benzerlik ve farklılıkların daha da iyi gözlenebilmesine kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca iğ gövdeli unguentariumlardan torba gövdelilere geçiş aşaması da bu örnekler sayesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tip 3 A

İğ gövdeli unguentariumlara nispeten benzeyen konik kaideli örnekler, genelde geç döneme tarihlenen iğ gövdeli unguentariumlar olduğu kabul edilir. Konik kaideli unguentariumlar arasında gövde yapısıyla farklılık gösterdiği ve daha erkene tarihlendiği için bu grupta tek bir örnek değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirilmeye alınan Kat. No. 10; yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, oval gövdeli ve yüksek konik kaidelidir. Gövde ile kaide kazıma olarak yapılmış yuvarlak bir çizgiyle birbirinden ayrılmaktadır. Ağız kenarından boyuna doğru devam eden siyah renkte akıtma boya bezemesi görülmektedir. Eserin form olarak benzerleri, Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilirken[134], Nevşehir Müzesi'nde MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1 yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir.[135] Müze koleksiyonu dışında bir başka benzer örneği Laodikeia'da bir mezarda yan buluntularıyla beraber bulunarak MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.[136] Bu yüzden eser, mezar buluntusu olarak değerlendirilen benzer örneği referans alınarak MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Tip 3 B

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 11, bir önceki grupta incelenen örneğe nazaran gövde ve ayak yapısıyla farklılık göstermektedir. Eser, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, oval gövdeli ve konik kaidelidir. Dönem özelliği olan ağız kenarından boyuna doğru devam eden siyah renkte akıtma boya bezeme bu örnekte net bir şekilde görülmektedir. Kronolojik olarak en sorunlu grubu oluşturan bu tipteki örnekler tarihsel açıdan bölgelere göre farklılık göstermektedir. Eserin form olarak benzer örneği ve en erken tarihli olanı İzmir Müzesi örneklerinde MÖ 1. yüzyıla[137] tarihlendirilirken, daha geç örnekleri Laodikieia Nekropolü'nde MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir.[138] Tarih aralığı bu denli geniş olan eserlerin kullanımının Hellenistik Dönemden başlayarak Roma Dönemine kadar devam ettiği düşünülmektedir. Bu kapsamda ele alınan eser, MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir.

Tip 3 C

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 12, şu ana kadar ele alınan örneklere nazaran daha küçük boyutta yapılmış ve gövde köşeli görünümden sıyrılarak yuvarlak bir biçim almıştır. Eser düzleştirilmiş ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, sarkık gövdeli ve konik kaidelidir. Form açısından benzer örnekleri ise, İzmir Müzesi'nde MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilirken,[139] Laodikieia

---

[133] Ünan, 2010: 70; Ünan, 2011: 661-662.
[134] Tekocak-Yıldız, 2015: 422, Fig. 6, Kat. No. 6.
[135] Sönmez, 2015: 277, Fig. 19.
[136] Şimşek, 2011: 710, Kat. No. 761.
[137] Günay, 1989: 55, Çiz. XIa, Lev. XIb.
[138] Şimşek, 2011: 397, 398, Kat. No. 397-398.
[139] Günay Tuluk, 1999: 161, Taf. 5b-c.

Nekropolü'nde MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.[140] Paralel örnekler ve form özellikleri dikkate alındığında eser, MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir.

Tip 3 D

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 13[141], form özellikleri bakımından diğer örneklere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık temelde gövde profilindeki değişikliktir. Gövde profilindeki değişiklikle beraber artık eser iğ gövdeli (konik kaide) unguentariumlardan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır. Ayrıca eserin torba biçimli sarkık gövdeye sahip olması, bu örneğin iğ gövdeli unguentariumlar ile torba gövdeli unguentariumlar arasında bir geçiş formu olduğunu düşündürmektedir. Eserin form özelliklerine bakıldığında yayvan dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, torba biçimli sarkık gövdeli ve alta doğru genişleyen yüksek konik kaideli olduğu görülmektedir. Eserin gövde ve kaide açısından benzer örnekleri, Giresun Müzesi'nde[142] MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıla tarihlendirilirken, Çanakkale Müzesi'nde[143] MÖ 1. yüzyılın sonlarına, Parion Antik Kentinde MS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.[144] Form olarak paralel örnekleri ise, Parion Nekropolü'nde MS 2. yüzyıla tarihlendirilirken[145], Alanya Müzesi'nde MS 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.[146] Kronolojik olarak birçok tarih önerilen bu eser, paralel örnekler dışında mezarlardan çıkarılan çok sayıda ki kontekst[147] eserlerle birlikte değerlendirildiğinde MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir.

Tip 3 E

Bu grupta ele alınan Kat. No. 14, Tip 3D grubunda değerlendirilen Kat. No. 13 örneğinde olduğu gibi iğ ve torba gövdeli unguentariumlar arasında bir geçiş formu niteliğindedir. Ancak bir önceki örneğe nazaran artık iğ formundan tamamen uzaklaşmıştır. Eserin form özelliklerine bakıldığında yuvarlak yayvan ağızlı, uzun silindirik boyunlu, aşağı sarkık gövdeli ve kısa konik kaideli olduğu görülmektedir. Eserin form olarak benzer örnekleri Milet[148] ve Çanakkale Müzesi'nde[149] MÖ 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilirken, Parion'da[150] MS 1-2. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir. Kronolojik olarak hem Hellenistik hem de Roma Dönemi'ni kapsayan bu unguentarium, paralel örnekler ve form özellikleri dikkate alındığında MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

3. Roma Dönemi Unguentariumları

3.1. Bulbous/Torba Gövdeli Unguentariumlar (Kat. No. 15-23)

Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemleri arasında yoğun olarak üretilen,[151] "konik kaideli" unguentariumlardan hemen sonra görülen ve bu formun yerini aldığı düşünülen "torba gövdeli"

---

[140] Şimşek, 2011: 710, Kat. No. 761.
[141] Samsun Merkezde (Yeşildere Mahallesi, Akça Sokak) bulunan mezar odası kurtarma kazısında tespit edilmiştir. Ünan, 2010: 85-86.
[142] Demir, 2020: 143, Fig. 1/U10.
[143] Aydın, 2000: 40, Çiz. 14, Kat. No. 41-42.
[144] Ergürer, 2012: 608, Lev. 54, Kat. No. 113-114.
[145] Kasapoğlu, 2008: 121, Kat. No. 42-42-44.
[146] Laflı, 2003: 98, Taf. 166d, Taf. 167a-b-c-e.
[147] Kat. No. 13 numaralı örneğin bulunduğu mezarda tespit edilen; 2 adet Lagynos, 2 adet Lekythos, 1 adet bronz ayna, 5 adet testi, 1 adet amphora vd. mezarı hem Hellenistik hem de Roma Dönemi'ne tarihlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünan, 2010: 85-86.
[148] Yaşar, 2010: Lev. IX/U61.
[149] Aydın, 2000: 40, Çiz. 14b, Kat. No. 42.
[150] Bu forma benzer unguentariumun MS 1. yüzyıl önerisi için bkz. Ergürer, 2012: 53, Kat. No. 111; MS 2. yüzyıl önerisi için bkz. Aydın Tavukçu, 2006: 370, Lev. 45, Kat. No. 112; Kasapoğlu, 2008: 44, Kat. No. 47.
[151] Baldıran, 1999: 340.

unguentariumlar genelde silindirik boyunlu, aşağı sarkık karınlı ve düz dipli olarak üretilmiştir.[152] Konik kaideli unguentariumlar başlığı altında bu tipe geçiş formu olarak nitelendirdiğimiz örnekler bulunsa da iğ formlu unguentariumların tam olarak ne zaman torba forma dönüştüğü bilinmemektedir.

Hayes tarafından "İtalyan Tipi"[153] olarak adlandırılan bu yeni formun, ilk üretim tarihi merkezlere göre farklılık gösterse de genel olarak kabul edilen kanı, bu formun MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl arasında yaygın olarak kullanım gördüğü üzerinedir.[154] Kullanım aralığının bu denli kısa olması ise, büyük ihtimalle MS 1. yüzyılda üfleme tekniğiyle üretilmiş benzer formdaki cam unguentariumlardır.[155] Ancak üfleme tekniğinin gelişmesi ve torba gövdeli unguentariumların ortaya çıkmasının aynı zamana denk gelmesi, pişmiş topraktan yapılmış torba gövdeli unguentariumların üfleme tekniğiyle yapılmış şişelerden etkilenmiş olabileceği düşüncesini de akla getirmektedir.[156] Üretimi hemen hemen aynı zamana denk gelen cam ve pişmiş topraktan yapılmış torba gövdeli unguentariumlara sıklıkla aynı kontekstler içerisinde de rastlanılmaktadır.[157] Birlikte aynı mezarda kullanıldığı örnekler bulunsa da, MS 1. yüzyılın içlerinde yaygınlaşan cam unguentariumlar, pişmiş topraktan yapılmış torba gövdeli unguentariumları pazarın dışına itmiştir.[158] Ancak her ne kadar bu unguentariumların üretimi düşse de MS 1. yüzyıl içlerinde tamamen ortadan kaybolduğu söylenemez. Çünkü formlarındaki değişikliğe rağmen kullanımları MS geç 1. yüzyıl, 2. ve 3. yüzyıllarda da devam etmiştir.[159]

Samsun Müzesi koleksiyonunda yer alan torba gövdeli unguentariumlar, temelde form özelliklerine göre dokuz alt gruba ayrılarak incelenmiştir.

Tip 4 A

Torba gövdeli unguentariumlarda ilk grubu oluşturan Kat. No. 15, iğ formdan torba formlu unguentariumlara geçişi destekleyecek nitelikte olduğu için ayrı bir grupta değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Bu örnek geçişin kesin olduğunu göstermemekle beraber, bizleri yeni varsayımlara yöneltir. Samsun Müzesi unguentariumları içerisinde tekil örnek olan Kat. No. 15,[160] yuvarlak ağızlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli ve halka kaidelidir. Bu form özellikleriyle ne iğ ne de torba formlara tam olarak benzerdir. Eserin en göze çarpan özelliği ise torba gövdeli örneklerde olmayan yüksek ayağa sahip olmasıdır. Eserin form olarak benzer örnekleri, Patara[161] ve Çanakkale Müzesi'nde[162] MÖ 1. yüzyılın sonlarına tarihlendirilirken, boyut olarak daha büyük örnekleri Parion[163] ve Adana Müzesi'nde[164] MS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Paralel örnekleri hem Hellenistik hem Roma Dönemine verilen bu eserin tarihlendirilmesi daha çok buluntu konteksti sayesinde belirlenecektir. Söz konusu örneğin bulunduğu mezarda sağlam ve kırık durumda altı adet tek kulplu testi, bir adet oinochoe, bir adet krater, korozyona uğramış üç adet bronz ve bir adet gümüş sikke[165] bu eserin, MÖ 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmesine yardımcı olur.

---

[152] Mitsopoulos-Leon, 1991: 149
[153] Hayes, 1997: 87.
[154] Anderson-Stojanović, 1987: 110; Mitsopoulos-Leon, 1991: 150.
[155] Anderson-Stojanović, 1992: 81.
[156] Anderson-Stojanović, 1987: 111; Vessberg and Westholm, 1956: 68; Aksu, 2019: 33.
[157] Hayes, 1975: 34, Lev. 9, No. 102; Dündar, 2008: 25; Indgjerd, 2014: 45; Başaran ve Kasapoğlu, 2014: 126.
[158] Cam örneklerin, pişmiş toprak unguentariumları geride bırakmasının olası bir nedeni maliyet açısından daha uygun olmasıdır. Anderson-Stojanović, 1987: 113.
[159] Anderson-Stojanović, 1987: 113.
[160] Samsun Merkez'de (Yeşildere Mahallesi, Akça Sokak) bulunan mezar odası kurtarma kazısında tespit edilmiştir. Ünan, 2010: 84.
[161] Dündar, 2008: 124, Res. 32, Lev. 16, Kat. No. U133.
[162] Aydın, 2000: 97, Çiz. 15a, Lev. 11c, Kat. No. 43.
[163] Kasapoğlu, 2008: 120, Kat. No. 41; Nasıfoğlu, 2021: 133, Kat. No. U175.
[164] Nasıfoğlu, 2021: 133, Kat. No. U175.
[165] Mezar odasında tespit edilen bu eserler form ve stil kritiği açısından değerlendirildiğinde Geç Hellenistik Döneme tarihlendirilmiştir. Ünan, 2010: 84-85.

Tip 4 B

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 16, torba gövdeli olarak adlandırılan ilk örneği temsil etmektedir. Eser; dışa çekik ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, torba gövdeli ve düz diplidir. Ağız kısmından omuzuna doğru kahverengi astar boyalıdır.[166] Form olarak benzer örnekleri, Laodikeia Nekropol'ü[167] ve Giresun Müzesi'nde[168] MÖ 1. yüzyıl ortaları-MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilirken, Viterbo[169] ve Parion Nekropol'ünde[170] MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Form özellikleri ve paralel örnekleri dikkate alındığında eser, MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 4 C

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 17, bir önceki örnekten farklı olarak, gövde sarkık görünümden kurtulmuş ve uzayarak ovalleşmiştir. Eser; dışa taşkın ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu ve oval gövdelidir. Eserin form olarak benzer örnekleri, Laodikeia Nekropolü[171], Milet[172] ve Adana Müzesi'nde[173] MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilirken, Viterbo[174], Parion Nekropolü[175] ve İzmir Müzesi'nde[176] MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Form özellikleri ve paralel örnekler yardımıyla eser, MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 4 D

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 18, bir önceki grupta ele alınan örneklerden farklı olarak sarkık karınlı ve ince uzun boyunludur. Eser; dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, konik gövdeli ve hafif iç bükey düz diplidir. Form olarak benzer örnekleri, Laodikeia Nekropolü[177] ve Nevşehir Müzesi'nde[178] MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilirken, Viterbo,[179] Parion[180] ve Apollonia'da[181] MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir. Söz konusu eser, hem form özellikleri hem de iyi tarihlendirilmiş kontekstlere sahip kentlerin benzer örnekleri yardımıyla MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı-MS 1. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 4 E

Bu grupta ele alınan Kat. No. 19, form itibariyle tekil örnek oluşturduğu için ayrı bir tip altında değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Eser, kalın cidarlı ve küresel gövde yapısıyla diğer örneklerden farklılık gösterir. Dışa taşkın ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu ve düz dipli olan eserin dudak, boyun ve gövde yapısıyla benzerlik gösterdiği paralel örneğine Patara'da rastlanılmakta olup MÖ 1. yüzyıl sonu-MS 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.[182] Form olarak benzer örneği ise, Viterbo'da MS 1. yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir.[183] Eser, benzer örnekler yardımıyla MS 1. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir.

---

[166] Hayes'in belirttiğine göre, torba gövdeli ve astarlı İtalyan üretimi bu unguentariumlar belki de Capua'nın parfüm endüstrisi için yapılmış olmalıydı. Hayes, 1997: 87.
[167] Şimşek, 2011: 717, Kat. No. 772.
[168] Demir, 2020: 144, Kat. No. U14.
[169] Camilli, 1999: 133, Tav. 42, C.33.6.4.
[170] Ergürer, 2012: 597, Lev. 43, Kat. No. 89.
[171] Şimşek, 2011: 779, Kat. No. 885.
[172] Yaşar, 2010: 12, Lev. XII, Kat. No. 187.
[173] Nasıfoğlu, 2021: 91, Kat. No. U92.
[174] Camilli, 1999: 125, Tav. 38, C.23.1.4.
[175] Ergürer, 2012: 581, Lev. 27, Kat. No. 38.
[176] Günay, 1989: Lev. XXIIIa, Çiz. XXVb.
[177] Şimşek, 2011: 634, Kat. No. 589.
[178] Sönmez, 2015: 276, Fig. 12.
[179] Camilli, 1999: 125, Tav. 40, C.23.1.1.
[180] Ergürer, 2012: 39, Kat. No. 53,55.
[181] Şahin-Özbey, 2017: 170, Kat. M12-1.
[182] Dündar, 2008: 129, Lev. 19, Kat. No. U154.
[183] Camilli, 1999: 125, Tav. 38, C.23.1.8.

Tip 4 F

Bu grupta ele alınan Kat. No. 20, farklı form özellikleri sergilediğinden dolayı ayrı olarak değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Eser, her ne kadar torba gövdeli örneklerden farklıymış gibi görünse de, aslında torba gövdeli formun geç evresini temsil etmektedir. Tip 4 F grubu içinde değerlendirilmeye alınan Kat. No. 20, dışa çekik ağız kenarlı, yivlendirilmiş uzun silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçiş keskin hatlı, küre gövdeli ve düz diplidir. İlk kez Cladiuslar Dönemi'nde görülen bu formun, MS 4-5. yüzyılların başlarına kadar kulanım gördüğü bilinmektedir. [184] Özellikle Pisidia'da popüler olan bu formun cam taklitleri de bulunmuştur.[185] Eserin form olarak benzer örnekleri Patara'da[186] ve Adana Müzesi'nde[187] MS 1-2. yüzyıllar arasına tarihlendirilirken, Nevşehir Müzesi'nde MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.[188] Patara'da bu formdaki cam örneğin MS 1. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmesi,[189] bu eseri MS 1-2. yüzyıl arasına tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Tip 4 G

Bu grupta ele alınan Kat. No. 21, form olarak diğer örneklerden farklılık gösterdiği için ayrı olarak değerlendirilmeye uygun görülmüştür. Eser, dışa taşkın ağız kenarlı yapısının altında, uzun silindirik bir boyna sahiptir. Üzerinde çark izleri bulunan gövde ise, boynun hemen bitiminden yumuşak bir geçişle çan ya da konik gövde olarak tanımlanan üçgen bir form oluşturmaktadır. Eserin form olarak benzer örnekleri, en erken Troia'da MS 1. yüzyıl civarına tarihlendirilirken,[190] Apollonia[191] ve Akhisar Müzesi'nde[192] MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başlarına, Parion,[193] Milet[194] ve Nevşehir Müzesi'nde[195] ise, MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Söz konusu örnek, form özellikleri ve kontekst eserlerle birlikte tarihlendirilen paralel örnekler yardımıyla MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.

Tip 4 H

Bu grupta ele alınan Kat. No. 22, diğer örneklerden farklı olarak omuz bölümü ortadan kalkmış ve gövde uzamaya başlamıştır. Eser; dışa dönük aşağı sarkık dudaklı ve aşağı doğru daralan gövdelidir. Dudak kısmında daldırma tekniğiyle yapılmış kırmızı astar izleri görülmektedir. Eserin form olarak yakın benzerleri, Laodikeia[196] ve Parion'da[197] MS 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilirken, Parion Nekropolü[198] ve Giresun Müzesi'nde[199] MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir. Eser, form gelişimi ve benzer örnekler yardımıyla MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Tip 4 I

Bu grupta değerlendirilen Kat. No. 23, aşağı çekik dudak, uzun silindirik boyun ve aşağı doğru hafif daralan gövde yapısıyla diğer örneklerden farklılık göstermektedir. Eserin form olarak

---

[184] Laflı, 2003: 97.
[185] Dündar, 2008: 27.
[186] Dündar, 2008: 126, Res. 35, Lev. 17, Kat. No. U144.
[187] Nasıfoğlu, 2021: 129, Kat. No. 168.
[188] Sönmez, 2015: 279, Fig. 39.
[189] Dündar, 2008: 27.
[190] Polat, 2005: Kat. No. Bk.13.
[191] Şahin-Özbey, 2017: 174, Kat. M13-2.
[192] Yıldız, 2016: 24, Fig. 11.
[193] Kasapoğlu, 2008: 46, Kat. No. 51.
[194] Yaşar, 2010: Res. 19, Kat. No. U142.
[195] Sönmez, 2015: 279, Fig. 39.
[196] Şimşek, 2011: 809, Kat. No. 977.
[197] Kasapoğlu, 2008: 40, Kat. No. 38.
[198] Aydın Tavukçu, 2006: 119, Çiz. 142-143, Kat. No. 196-197.
[199] Demir, 2020: 144, Fig. 2, U23.

benzer örnekleri, Yalvaç Müzesi'nde[200] MS 1. yüzyıla tarihlendirilirken, Laodikeia'da[201] MS 1. yüzyılın ortaları-MS 2. yüzyılın ilk yarısına, Hierapolis[202] ve Giresun Müzesi'nde[203] ise, MS 1-2. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Form özellikleri ve paralel örnekleri dikkate alındığında eser, MS 1. yüzyıl sonları ile MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Sonuç

Samsun Müzesine kazı, satın alma ve müsadere yolu ile kazandırılmış Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait toplam da yirmi üç adet pişmiş toprak unguentarium değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan eserlerden birkaçı kontekst buluntular yardımıyla, geri kalanları ise benzer örneklerle karşılaştırma yoluna gidilerek kronolojik gelişimlerine göre tipolojik olarak gruplandırılmıştır. Karadeniz Bölgesi içerisinde birkaç yayın dışında unguentariumlar ile alakalı yeterli yayın bulunmamasından dolayı karşılaştırmalarda yakın bölgelerdeki örneklerden olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yalnızca Tip 1, Tip 2B, Tip 2C, Tip 2E, Tip 3D başlıkları altında değerlendirilen örneklerin yakın benzerlerine Giresun Müzesi, Sinop Müzesi, Kurul Kalesi ve Cıngırt Kayası buluntuları arasında rastlanılmıştır.

Tip 2F, Tip 2G, Tip 2H başlıkları altında değerlendirilen ünik örnekler ve yakın merkezlerde rastladığımız benzer örneklerden yola çıkarak bu çalışmada değerlendirilen örneklerin yerel/bölgesel üretim olabilme ihtimalide göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada sunulan örnekler temelde Fusiform ve Bulbous form olarak iki ayrı başlık altında toplansa da form kendi içerisinde çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, tam olarak iğ formunu almamış erken dönem örneklerinden, iğ formunu alan ile yine iğ formlu olup konik kaideye sahip olan ve kendi içerisinde çeşitlilik gösteren torba gövdeli unguentariumlara doğru olmuştur. Söz konusu bu örneklerin daha detaylı tanımlanabilmesi için eserleri kendi aralarında yirmi üç alt gruba ayırarak inceledik ve bunun sonucunda Samsun Müzesi'nde yer alan unguentariumların en erken örneğinin MÖ 4. yüzyıl sonlarına, en geç örneğinin ise MS 1-2. yüzyıllara ait olduğu anlaşılmıştır.

Katalog

Kat. No. 1: (Fotoğraf 1-Çizim 1)

Müze Env. No: 1-9/1996

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Cedit Mah., Ebu Suud Cad.)

Ölçüleri: Yük. 12.8 cm. **Ağız Ç.** 2.3 cm **Gövde Ç.** 6.4 cm. **Kaide Ç.** 3.2 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/8 (Reddish Yellow)

Bezeme: 5 YR 5/8 (Yellowish Red)

Tanımı: Yuvarlak dışa çekik kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, yuvarlak omuzlu, yumurta gövdeli ve iç bükey kaideli, boyun ve omuz üzerinde kırmızı renkte dairesel bant bezemeli, ağız kenarı ve gövde üzerinde yer yer aşınmalar.

Tarih: MÖ 4. yüzyılın sonları

Benzerleri: Boulter 1963, Pl. 46/H1; Anderson-Stojanović 1987, s. 108, Fig. 2e; Regev 1994, s. 219, Res. 3; Camilli 1999, s. 65, Tav. 8, A.23.1.2; Dündar 2008, s. 96, Kat. No. U9, Lev. 1; Süzer 2019, s. 41, Kat. No. 8.

---

[200] Laflı, 2003: Taf. 191b-c-d.
[201] Şimşek, 2011: 627, Kat. No. 572.
[202] Indgjerd, 2014: 47, B52:2:N10, B68:2:N7.
[203] Demir, 2020: 145, Fig. 3, Kat. No. U28-U32.

Kat No. 2: (Fotoğraf 2-Çizim 2)

Müze Env. No: 7-4/2001

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 7.1 cm **Ağız Ç.** 2.1 cm **Gövde Ç.** 2.6 cm **Kaide Ç.** 1.5 cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Bezeme: 10 R 4/6 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, oval gövdeli, tutamak dipli, boyun ve gövde üzerinde kırmızı renkte dairesel bant bezemeli, ağız ve kaide üzerinde küçük kırıklar, yüzeyde yer yer aşınmalar.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısı

Benzerleri: Günay 1989, Çiz. IIIc, Lev. IIId; Camilli 1999, s. 115, Tav. 33, B.62.2.1; Aydın 2000, s. 22, Kat. No. 8, Çiz. 2d.

Kat. No. 3: (Fotoğraf 3-Çizim 3)

Müze Env. No: 5-7/2004

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Yeşilkent Beldesi, Kıran Mah. Demirci Mevkii, Samsun/Merkez)

Ölçüleri: Yük. 17.3 cm **Ağız Ç.** 3.3 cm **Gövde Ç.** 5.9 cm **Kaide Ç.** 3.1 cm

Hamur Rengi: 5Y 6/1 (Gray**)**

Astar Rengi: 5Y 4/1 (Dark Gray)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, şişkin karınlı, kısa yayvan kaideli, üzeri yer yer kireç tabakasıyla kaplı, kaide de kırıklar mevcut.

Tarih: MÖ 3. yüzyılın sonları-MÖ 2. yüzyılın ilk yarısı

Benzerleri: Greenewalt-Freedman 1979, s. 16, Fig. 16; Anderson-Stojanović 1992, s. 83, Pl. 68, Res. 570; Işık 1996, s. 207, Çiz. 6, U27; Camilli 1999, s. 95, B.31.2.1; Dotterweich 1999 s. 4, Kat No. 5; Civelek 2006, s. 58, Çiz. 8; Ünan 2010, Lev. LIII/3; Yaşar 2010, s. 56, Lev. IV/U24; Körsulu 2011, s. 85, Res. 19; Erol-Tamer 2018, s. 291, Levha 1/2; Süzer 2019, s. 56, Kat No. 23; Şirin 2017, s. 108, Res. 14c; Demir 2020, Fig. 1/U7.

Kat. No. 4: (Fotoğraf 4-Çizim 4)

Müze Env. No: 2013/184 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Kalkanca Mah. Dikilitaş Sok. İlkadım/Samsun)

Ölçüleri: Yük. 20.5 cm **Ağız Ç.** 2.8 cm **Gövde Ç.** 5.8 cm **Kaide Ç.** 2.9 cm

Hamur Rengi: 5YR 7/6 (Reddish Yellow)

Bezeme: 10 R 4/8 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli, uzun dipli ve yayvan kaideli, boyun ve gövde üzerinde ikişer tane kırmızı renkte bant süslemeleri mevcut.

Tarih: MÖ 2. yüzyılın sonu-MÖ 1. yüzyılın ilk yarısı.

Benzerleri: McFadden 1946, Pl. XXXVIII/25; ; Işık 1996, s. 207, Çiz. 6, U14; Rotroff 2003, Pl. 44/263; Okunak 2005, s. 77, Kat No. 10, Res. 35; Turan 2006, Lev. 55, Kat No. 217; Dündar 2008, s. 110, Lev. 7, Res. 17/U75; Yaşar 2010, Lev. U17, Res. 3; Jovanović 2014, s. 107, Kat No. 5; Tekocak-Yıldız 2015, s. 428, Fig. 2; Erol-Tamer 2018, s. 292, Levha 2/7; Florean 2018, s. 96, No. 66; Şirin 2018, s. 195, Res. 28a.

Kat. No. 5 (Fotoğraf 5-Çizim 5)

Müze Env. No: 2019/44(A)

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 17.0 cm **Ağız Ç.** 2.4 cm **Gövde Ç.** 5.0 cm **Kaide Ç.** 2.4 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/4 (Pink)

Tanımı: Yuvarlak, dışa taşkın ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, şişkin karınlı, uzun silindirik ayaklı ve iç bükey yuvarlak kaideli ağız, karın ve kaide kısmında kırık ve noksanlar bulunur.

Tarih: MÖ 2. yüzyıl sonu-MÖ 1. yüzyılın ilk yarısı

1996, s. 209, Çiz. 8/U81; Aydın 2000, s. 30, Çiz. 8a, Lev. 6b, Kat. No. 22; Süzer 2019, s. 57, Kat. No. 24; Nasıfoğlu 2021, s. 73, Kat. No. U56.

Kat. No. 6 (Fotoğraf 6-Çizim 6)

Müze Env. No: 2016/25 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Müsadere

Ölçüleri: Yük. 20.2 cm **Ağız Ç.** 3.5 cm **Gövde Ç.** 6.0 cm **Kaide Ç.** 3.2 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Astar Rengi: 5 YR 5/6 (Yellowish Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, aşağı çekik dudaklı, ağıza doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu, oval gövdeli, iç bükey yayvan kaideli.

Tarih: MÖ 2. yüzyılın sonu, MÖ 1. yüzyılın ilk yarısı.

Benzerleri: Thompson 1934, s. 335, B6; Hellström 1965, s. 27, Lev. 12, No. 165; Anderson-Stojanović 1987, s. 112, Fig. 6, Shape 1; Anderson-Stojanović 1992, s. 83, Stobi Type D; Erol-Tamer 2018, s. 291, Levha 1/6; Rotroff 2006, Fig. 68/524; Şenyurt-Yorulmaz 2020, s. 626, Lev. 3, Kat. No. 9.

Kat. No. 7 (Fotoğraf 7-Çizim 7)

Müze Env. No: 2013/152 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Kalkanca Mah. Dikilitaş Sok. İlkadım/Samsun)

Ölçüleri: Yük. 16.6 cm **Ağız Ç.** 3.0 cm **Gövde Ç.** 4.9 cm **Kaide Ç.** 3.2 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/8 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli, uzun dipli, yayvan kaideli, üzerinde hasır ip örgülü bezeme, ağız kenarlarında yer yer küçük kırıklar.

Tarih: VI. Mithradates Dönemi (MÖ 123-62)

Benzerleri: Ünan 2010, Lev. LX/2; Endoğru-Ünan 2012, s. 213, Res.8; Kaya-Temür 2021, s. 152, Foto. 25/Şek. 25.

Kat. No. 8 (Fotoğraf 8-Çizim 8)

Müze Env. No: 2013/150 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Kalkanca Mah. Dikilitaş Sok. İlkadım/Samsun)

Ölçüleri: Yük. 13.3 cm **Ağız Ç.** 2.8 cm **Gövde Ç.** 4.3 cm **Kaide Ç.** 2.6 cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 5/6 (Strong Brown)

Bezeme: 10 R 4/6 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, silindirik boyunlu, oval gövdeli ve yayvan kaideli, kaide altında delik mevcut, boyun ve gövde üzerinde ikişer tane kırmızı renkte bant bezeme, üzerinde yer yer kireçlenmeler.

Tarih: VI. Mithradates Dönemi (MÖ 123-62)

Benzerleri: Ünan 2010, Lev. LIX/2; Kaya-Temür 2021, s. 151, Foto. 23/Şek. 23.

Kat. No. 9 (Fotoğraf 9-Çizim 9)

Müze Env. No: 2013/153(A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Kalkanca Mah. Dikilitaş Sok. İlkadım/Samsun)

Ölçüleri: Yük. 13.4 cm **Ağız Ç.** 2.7 cm **Gövde Ç.** 4.2 cm **Kaide Ç.** 2.4 cm

Hamur Rengi: 5 YR 5/4 (Reddish Brown)

Boya Bezeme: 10 R 4/8 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, aşağı doğru daralan silindirik boyunlu, oval gövdeli, yayvan küçük kaideli, kaide altında delik mevcut, üzeri altın yaldızla kaplı, yaldızların altında gövde kısmında kırmızı renkte iki adet bant bezeme görülmekte.

Tarih: VI. Mithradates Dönemi (MÖ 123-62)

Benzerleri: Ünan 2010, Lev. LIX/4; Endoğru-Ünan 2012, s. 213, Res. 6; Kaya-Temür 2021, s. 152, Foto. 26/Şek.26.

Kat. No. 10 (Fotoğraf 10-Çizim 10)

Müze Env. No: 2009/64 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 24.1 cm **Ağız Ç.** 2.7 cm **Gövde Ç.** 6.8 cm **Kaide Ç.** 4.1 cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Bezeme: 7.5 YR 3/0 (Very Dark Gray)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, oval gövdeli, konik kaideli, tutamak ile kaide kazıma olarak yapılmış yuvarlak bir çizgiyle birbirinden ayrılmış, boyun ve ağız kısmında siyah astarla yapılmış boya izleri mevcut.

Tarih: MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı

Benzerleri: Laflı 2003, Taf. 193e, 195e; Mümin 2009, Lev. 53, Kat. No. 277; Şimşek 2011, s. 710, Kat. No. 761; Fırat 2012, s. 309, Çiz. 15, Kat. No. 15; Sönmez 2015, s. 277, Fig. 19; Tekocak-Yıldız 2015, s. 422, Fig. 6, Kat. No. 6; Demir 2020, s. 143, Fig. 1, Kat. No. U9.

Kat. No. 11 (Fotoğraf 11-Çizim 11)

Müze Env. No: 3-34/1971

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 25.3 cm **Ağız Ç.** 3.6 cm **Gövde Ç.** 5.8 cm **Kaide Ç.** 4.8 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Bezeme: 10 R 4/6 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, oval gövdeye doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu, yayvan kaideli, ağız kısmında akıtma boya bezeme mevcut.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıl

Benzerleri: Günay 1989, s. 55, Çiz. XIa, Lev. XIb; Laflı 2003, Taf. 197e, 200d-f; Şimşek 2011, s. 397-398, Kat. No. 397-398; Fırat 2012, s. 309, Çiz. 17, Kat. No. 17; Tekocak-Yıldız 2015, s. 429, Fig. 7; Doğan-Lebe 2021, s. 391, Fig. 11.

Kat. No. 12 (Fotoğraf 12-Çizim 12)

Müze Env. No: 5-24/1979

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 18.8 cm **Ağız Ç.** 3.4 cm **Gövde Ç.** 4.6 cm **Kaide Ç.** 4.5 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindir boyunlu, küçük oval gövdeli, aşağı doğru genişleyen iç bükey yayvan kaideli.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl-MS 2. yüzyıl

Benzerleri: Günay Tuluk 1999, s. 161, Taf. 5b-c; Laflı 2003, Taf. 194a, 195c, 199a; Dündar 2006, s. 115, Kat. No. U94; Şimşek 2011, s. 710, Kat. No. 761; Demir 2020, s. 143-144, Fig. 1-2, Kat. No. U12-U13.

Kat. No. 13 (Fotoğraf 13-Çizim 13)

Müze Env. No: 2008/68 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Yeşildere Mah. Akça Sok. Samsun/Merkez

Ölçüleri: Yük. 20.3 cm **Ağız Ç.** 3.1 cm **Gövde Ç.** 4.3 cm **Kaide Ç.** 3.5 cm

Hamur Rengi: 5 YR 5/8 (Yellowish Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, uzun oval gövdeli, alta doğru açılan yüksek kaideli.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl

Benzerleri: Günay 1989, Çiz. XIIb, Lev. XIIIa; Laflı 2003, s. 98, Taf. 166d, Taf. 167a-b-c-e; Aydın 2000, s. 40, Lev. 11 a-b, Çiz. 14a-b, Kat. No. 41; Kasapoğlu 2008, s. 121, Kat. No. 42-44; Mümin 2009, Lev. 54, Kat. No. 285; Şimşek 2011, s. 710, Kat. No. 761; Demir 2020, s. 143, Fig. 1/U10; Nasıfoğlu 2021, s. 130-131, Kat. No. 170-171.

Kat. No. 14 (Fotoğraf 14-Çizim 14)

Müze Env. No: 2015/15(A)

Müzeye Geliş Şek. : Kurtarma Kazısı (Kalkancı Mah. İlkadım/Samsun)

Ölçüleri: Yük. 22.2 cm **Ağız Ç.** 4.2 cm **Gövde Ç.** 7.3 cm **Kaide Ç.** -

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak yayvan ağızlı, alt kısmı şekillendirilmiş uzun silindirik boyunlu, uzun oval gövdeli, konik kaideli, kaidenin bir bölümü eksik.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl

Benzerleri: Günay 1989, Çiz. XIVc, Lev. XIVg; Tuluk 1999, s. 135, Abb. 10c, Kat. No. 60; Aydın 2000, s. 40, Çiz. 14b, Kat. No. 42; Aydın Tavukçu 2006, s. 370, Lev. 45, Kat. No. 112; Kasapoğlu 2008, s. 44, Kat. No. 47; Mümin 2009, Lev. 54, Kat. No. 284; Yaşar 2010, Lev. IX/U61; Ergürer 2012, s. 53, Kat. No. 111; Şahin-Özbey 2017, s. 82, Kat. M5a-2; Süzer 2019, s. 73, Kat. No. 40.

Kat. No. 15 (Fotoğraf 15-Çizim 15)

Müze Env. No: 2008/53(A)

Müzeye Geliş Şek. : Mezar Odası Kurtarma Kazısı (Yeşildere Mah. Akça Sok. Samsun/Merkez)

Ölçüleri: Yük. 13.0 cm **Ağız Ç.** 2.9 cm **Gövde Ç.** 6.3 cm **Kaide Ç.** 3.4 cm

Hamur Rengi: 5 YR 5/8 (Yellowish Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, silindirik boyunlu, kaideye doğru daralan oval gövdeli, iç bükey halka kaideli, boyun kırık olan yerden tümlenmiştir.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl sonları

Benzerleri: Aydın 2000, s. 97, Çiz. 15a, Lev. 11c, Kat. No. 43; Dündar 2008, s. 124, Res. 32, Lev. 16, Kat. No. U133; Kasapoğlu 2008, s. 120, Kat. No. 41; Nasıfoğlu 2021, s. 133, Kat. No. U175.

Kat. No. 16 (Fotoğraf 16-Çizim 16)

Müze Env. No: 2009/66 (A)

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 6.5 cm **Ağız Ç.** 2.5 cm **Gövde Ç.** 4.2 cm **Kaide Ç.** 2.0 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/3 (Pink)

Astar Rengi: 5 YR 6/8 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, torba gövdeli, omuzdan yukarısı kahverengi astar boyalı.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl ortaları-MS 1. yüzyılın ilk yarısı

Benzerleri: Günay 1989, Lev. XVIIIf; Camilli 1999, s. 133, Tav. 42, C.33.6.4; Yaşar 2010, Res. 18, Kat. No. U134; Şimşek 2011, s. 717, Kat. No. 772; Ergürer 2012, s. 597, Lev. 43, Kat. No. 89; Demir 2020, s. 144, Kat. No. U14.

Kat. No. 17 (Fotoğraf 17-Çizim 17)

Müze Env. No: 5-2/1976

Müzeye Geliş Şek. : Müsadere

Ölçüleri: Yük. 11.5 cm **Ağız Ç.** 2.9 cm **Gövde Ç.** 5.5 cm **Kaide Ç.** 2.4 cm

Hamur Rengi: 5 YR 5/6 (Yellowish Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun ince silindirik boyunlu, torba gövdeli, düz dipli.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl sonları-MS 1. yüzyıl başları

Benzerleri: Günay 1989, Lev. XXIIIa, Çiz. XXVb; Camilli 1999, s. 133, Tav. 42, C.33.8.1; Yaşar 2010, Res. 12, Lev. XII, Kat. No. 187; Şimşek 2011, s. 779, Kat. No. 885; Ergürer 2012, s. 581, Lev. 27, Kat. No. 38; Nasıfoğlu 2021, s. 91, Kat. No. U92.

Kat. No. 18 (Fotoğraf 18-Çizim 18)

Müze Env. No: 9-31/2001

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 14.0 cm **Ağız Ç.** 2.9 cm **Gövde Ç.** 5.5 cm **Kaide Ç.** 2.6 cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 7/4 (Pink)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, ağıza doğru genişleyen uzun silindirik boyunlu, oval gövdeli, düz dipli.

Tarih: MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı-MS 1. yüzyılın başları

Benzerleri: Günay 1989, Çiz. XXIa; Camilli 1999, s. 125, Tav. 40, C.23.1.1; Aydın Tavukçu 2006, s. 106, Çiz. 101, Lev. 52, Kat. No. 155; Kasapoğlu 2008, s. 45, Kat. No. 48; Yaşar 2010, Res. 14, Kat. No. U103, Şimşek 2011, s. 634, Kat. No. 589; Ergürer 2012, s. 39, Kat. No. 53,55; Sönmez 2015, s. 276, Fig. 12; Şahin-Özbey 2017, s. 170, Kat. M12-1; Süzer 2019, s. 99, Kat. No. 66; Doğan-Lebe 2021, s. 391, Fig. 13.

Kat. No. 19 (Fotoğraf 19-Çizim 19)

Müze Env. No: 6-10/1982

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 11.9 cm **Ağız Ç.** 3.1 cm **Gövde Ç.** 6.8 cm **Kaide Ç.** 3.0 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa taşkın kalınlaştırılmış ağız kenarlı, silindirik boyunlu, yuvarlak omuzlu, küresel gövdeli, düz dipli.

Tarih: MS 1. yüzyılın başları

Benzerleri: Camilli 1999, s. 125, Tav. 38, C.23.1.8; Dündar 2008, s. 129, Lev. 19, Kat. No. U154.

Kat. No. 20 (Fotoğraf 20-Çizim 20)

Müze Env. No: 6-9/1982

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 19.6 cm **Ağız Ç.** 3.7 cm **Gövde Ç.** 6.6 cm **Kaide Ç.** 3.1 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, konik uzun boyunlu, boyundan gövdeye geçiş keskin hatlı, küre gövdeli, düz dipli.

Tarih: MS 1-2. yüzyıl

Benzerleri: Laflı 2003, Taf. 164bc-d; Dündar 2008, s. 126, Res. 35, Lev. 17, Kat. No. U144; Sönmez 2015, s. 279, Fig. 39; Nasıfoğlu 2021, s. 129, Kat. No. 168.

Kat. No. 21 (Fotoğraf 21-Çizim 21)

Müze Env. No: 8-1/1974

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 24.0 cm **Ağız Ç.** 5.3 cm **Gövde Ç.** 9.4 cm **Kaide Ç.** 6.3 cm

Hamur Rengi: 5 YR 7/6 (Reddish Yellow)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, çan ya konik gövdeli, geniş düz kaideli.

Tarih: MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başları

Benzerleri: Polat 2005, Kat. No. Bk.13; Kasapoğlu 2008, s. 46, Kat. No. 51; Yaşar 2010, Res. 19, Kat. No. U142; Indgjerd 2014, s. 48, HNE-SF:12-23; Sönmez 2015, s. 279, Fig. 39; Yıldız 2016, s. 24, Kat. No. 11; Şahin-Özbey 2017, s. 174, Kat. M13-2.

Kat. No. 22 (Fotoğraf 22-Çizim 22)

Müze Env. No: 3-1/1976

Müzeye Geliş Şek. : Müsadere

Ölçüleri: Yük. 17.5 cm **Ağız Ç.** 3.5 cm **Gövde Ç.** 6.1 cm **Kaide Ç.** 3.5 cm

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 (Reddish Yellow)

Astar Rengi: 2.5 YR 4/6 (Red)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa dönük ağız kenarlı, ince boyunlu, boyundan aşağı doğru daralan oval gövdeli, düz kaideli, dudak kısmında daldırma tekniğiyle yapılmış boya bezemeli.

Tarih: MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyıl başları

Benzerleri: Günay 1989, s. 83, Çiz. XXXIa, Lev. XXVIIIg; Aydın 2000, s. 50, Çiz. 19b, Lev. 14d, Kat. No. 56; Aydın Tavukçu 2006, s. 119, Çiz. 142-143, Kat. No. 196-197; Kasapoğlu 2008, s. 40, Kat. No. 38; Şimşek 2011, s. 809, Kat. No. 977; Aksu 2019, s. 184, Fig. 31, Lev. XXb; Demir 2020, s. 144, Fig. 2, U23; Doğan-Lebe 2021, s. 391, Fig. 14.

Kat. No. 23 (Fotoğraf 23-Çizim 23)

Müze Env. No: 4-1/1996

Müzeye Geliş Şek. : Satın Alma

Ölçüleri: Yük. 21.9 cm **Ağız Ç.** 3.9 cm **Gövde Ç.** 7.1 cm **Kaide Ç.** 3.6 cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/4 (Pink)

Tanımı: Yuvarlak ağızlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, uzun oval gövdeli, iç bükey düz dipli.

Tarih: MS 1. yüzyıl sonları-MS 2. yüzyılın ilk yarısı

Benzerleri: Laflı 2003, Taf. 191b-c-d; Şimşek 2011, s. 627, Kat. No. 572; Indgjerd 2014, s. 47, B52:2:N10, B68:2:N7; Demir 2020, s. 145, Fig. 3, Kat. No. U28-U32; Nasıfoğlu 2021, s. 129, Kat. No. 167.

Foto. 1

Çizim 1

Foto. 2

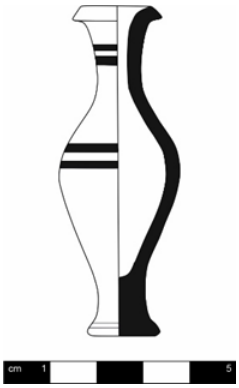

Çizim 2

Foto. 3

Çizim

Foto. 4

Çizim

Foto. 5

Çizim 5

Foto. 6

Çizim 6

Foto. 7

Çizim 7

Foto. 8

Çizim 8

Foto. 9

Çizim 9

Foto. 10

Çizim 10

Foto. 11

Çizim 11

Foto. 12

Çizim 12

Foto. 13

Çizim 13

Foto. 14

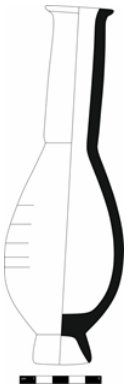

Çizim 14

Foto. 15

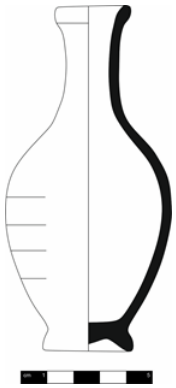

Çizim 15

Foto. 16

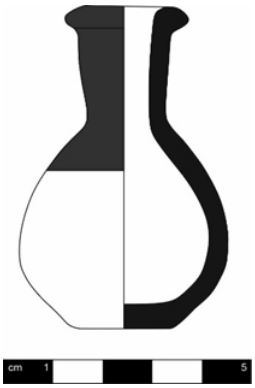

Çizim 16

Foto. 17

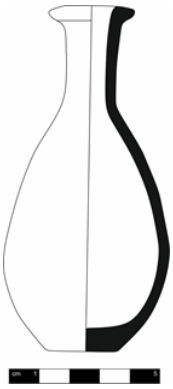

Çizim 17

Foto. 18

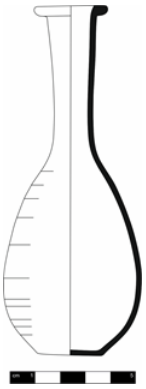

Çizim 18

Foto. 19

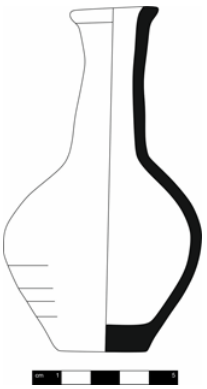

Çizim 19

Foto. 20

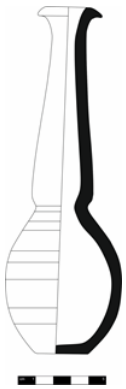

Çizim 20

Foto. 21

Çizim 21

Foto. 22

Çizim 22

Foto. 23

Çizim 23

KAYNAKÇA

Akçay, Tuna (2013), "Olba'da Şeytan Deresi Vadisi'ndeki Kaya Kült Alanında Bulunan Unguentariae", *Olba Kazısı Yayınları,* 3, 9-29.

Aksu, Mehmet (2019), *Tripolis Kuzey Nekropolü'nde Tespit Edilen Kayaoygu Oda Mezarlar ve Buluntuları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü

Akkurnaz, Fatma Buse (2016), *Eski Yunan ve Roma Kaplar-İşlevler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Anderson-Stojanović, Virginia R. (1987), "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", *AJA*, 91/ 1, 105-122.

_____ (1992), Stobi, The Hellenistic and Roman Pottery, Princeton University Press.

Arslan, Murat (2007), *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, İstanbul: Odin Yayıncılık.

Atasoy, Sümer (1997), *Amisos Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*, Samsun: Koç Holding A.Ş.

Aydın, Zerrin (2000), *Çanakkale Müzesi'nde Bulunan Troas Bölgesi Unguentariumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın Tavukçu, Zerrin (2006), *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baldıran, Asuman (1999) "Stratonikeia'dan Unguentariumlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 335-356.

Başaran, Cevat ve Büşra Elif Kasapoğlu (2014), "Parion Güney Nekropolisi 2005-2013", Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40. Yılı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Bilgi, Önder ve Sümer Atasoy vd. (2004), "Samsun (Amisos) Bölgesinin Kültürel Gelişimi Projesi", *Belleten*, 68/252, 387-42.

Boulter, Cedric G. (1963), "Graves in Lenormant Street, Athens", *Hesperia*, 32/2, 113-137.

Camilli, Andrea (1999), Ampullae: Balsamari Ceramici Di Eta Ellenistica e Romana, Roma.

Civelek, Aynur (2006), "Stratonikeia-Akdağ Nekropolis'inden Bir Mezar", *Anatolia 30*, 47-64.

_____ (20129, "Mezar Stelleri Üzerindeki Unguentariumlar Üzerine Gözlemler", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 141, 77-90.

Demir, Abdurrahman (2020), "Giresun Müzesi'nde Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium", *Arkeoloji Dergisi*, 25, 131-147.

Dotterweich, Ulrich (1999), Unguentarien mit kuppelförmiger Mündungaus Knidos, *Knidos-Studien I*, Möhnesee, Bibliopolis.

Dönmez, Şevket ve Emin U. Ulugergerli (2011), "Akalan Arkeojeofizik Araştırmaları", *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, 19, 13-40.

Dündar, Erkan (2008), Patara Unguentariumları, İstanbul: Ege Yayınları.

Endoğru, Muhsin ve Serdar Ünan (2011), "Samsun İli, İlkadım İlçesi, Dikilitaş Sokak Yeraltı Mezar Odaları Kurtarma Kazısı", *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara, 203-216.

_____ (2012), "Amisos'da Kremasyon Gömü: Tınaztepe Sokak Yeraltı Oyma Oda Mezarı", *KUBABA Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih Dergisi*, 19, 53-77.

Ergürer, H. Ertuğ (2012), *Parion Roma Dönemi Seramiği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erol, Ayşe Fatma ve Deniz Tamer (2018), "Fatsa/Cıngırt Kayası 2012-2014 Sezonu Kazılarından Ele Geçen Unguentariumlar" *SEFAD*, 39, 267-292.

Fırat, Murat (2012), "Isparta Müzesi Seramik Koleksiyonu: Unguentaria", *I. Ulusal Psidia Araştırmaları Sempozyumu*, Isparta, 294-311.

Florean, Serena (2018), Materiale Greco, Etrusco e Romano da Zara al Museo Archeologico Nazionale di Venezia, Corso di Laurea in Scienze delle Antichita: Letterature, Storia e Archeologia, Venedik.

Guz-Zilberstein, Bracha (1995), The Typology of the Hellenistic Coarse Ware and Selected Loci of the Hellenistic and Roman Periods, (in Excavations at Dor, Final Report Volume I B, Areas A and C: The Finds, Ed. A Belfer-Cohen, A. Ben –Tor, Y. Tsafrir), Jarusalem.

Günay, Gamze (1989), *İzmir Müzesi'nde Bulunan Unguentariumlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günay Tuluk, Gamze (1999), "Die Unguentarien im Museum von İzmir", *Anatolia Antiqua*, 7, 127-166.

Güngör, Eda (2005), *Metropolis Kenti Ada 7 İçerisindeki Konut Seramiği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürler, Binnur (1994), *Metropolis'in Hellenistik Dönem Seramiği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Greenewalt, Crawford H. ve E. E. Freedman (1979), "The Sardis Campaign of 1977" *ASOR*, No. 233, 1-32.

Hayes, John W. (1971), "A New Type of Early Christian Ampulla", *BSA*, Vol. 66, 243-248.

_____ (1997), Handbook of Mediterranean Roman Pottery, Londra.

Hellström, Pontus (1965), Labraunda II, 1: Pottery of Classical and Later Date, Terracotta Lamps and Glass, Lund, Gleerup.

Işık, Adem (2001), *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara: TTK Basımevi.

Indgjerd, Hallvard (2014), *The Grave Goods Of Roman Hıerapolis an Analysis of the Finds from Four Multiple Burial Tombs*, Oslo: Conservation and History University.

İdil, Vedat ve Musa Kadıoğlu (2008), 2007 Yılı Nysa Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, 30. Kazısı Sonuçları Toplantısı, C. 3, Ankara.

Jovanović, Jelena (2014), Hellenistic Ware From Salona-Unguentaria, Mıscellanea Hıstoriae Antiquitatis, Proceedıng of the First Croatian-Hungarian Phd Conference on Ancient History, Budabest-Debrecen.

Kasapoğlu, Hasan (2008), *Parion Nekropolü 2006 Yılı Seramik Buluntuları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Burcu ve Akın Temür (2021), "Amisos'tan Bir Grup Mezar Buluntusu: Unguentarium", *TÜBA-KED*, 23, 141-160.

Kökten, Kılıç ve Nimet Özgüç vd. (1945), "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten,* IX/9, 361-400.

Körsulu, Hatice (2011), "Nagidos Unguentariumları", *TÜBA-AR,* 14, 69-86.

Khairy, Nabıl I. (1980) "Natatean Piriform Unguentaria", *BASOR,* 240, 85-91.

Kurtz, Donna C. and John Boardman (1971), Greek Burial Customs, New York: Cornell University Press.

Laflı, Ergün (2003), Studien Zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen Spätantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Psidien (Süd Türkei): Der Forschungsstand und Eine Auswahl von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Mitsopoulos-Leon, Veronika (1991), Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleifunde, 1. Teil: Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit, FİE IX 2/2, Schindler-Wien.

Mümin, Gülçin (2009), *Naim Arnas Koleksiyonu Hellenistik ve Roma Dönemi Seramik Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nasıfoğlu, Damlagül (2021), *Adana Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öner, Ertuğ ve Serdar Vardar (2018), "Eşen Deltasının Paleocoğrafyasında Letoon ve Patara'nın Jeoarkeolojisi", *ASEAD*, 5/6, 286-312.

Özer, Elif ve Ertekin M. Doksanaltı (2017), Aizanoi Kuzey Nekropolis'te Bulunan Bir Mezarı Anlamak, Okumak ve Yorumlamak: Heraklesli Mezar", *Cedrus* V, 287-300.

Polat, Bilge Ayça (2005), *Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropolleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Regev, Dalit (1994), "The Transitional Phase Between the Persian and Hellenistic Periods at Marissa", Γ' Επιστημονικη Σναντηση Για Την Ελληνιστικη Κεραμικη, Χρονολογημενα Σνολα– Εργαστηρια, Αθηναι.

Rotroff, Susan I. (1984), "The Origins and Chronology of Hellenistic Gray Unguenteria" *AJA* 88, 234-264.

_____ (2006), "Hellenistic Pottery: The Plain Wares", The Athenian Agora Vol. 33, 137-157.

Rotroff, Susan. I. and Andrew Oliver (2003), The Hellenistic Pottery From Sardis: The Finds Throuh 1994, London.

Saraçoğlu, Aslı (2011), "Hellenistic and Roman Unguentaria From the Necropolis Of Tralleis", *Anatolia,* 37, 1-42.

Saraçoğlu, Aslı ve Murat Çekilmez (2011), "Tralleis Batı Nekropolis ve Konut Alanı Hellenistik Dönem Seramiği", *Colloquium Anatolicum*, X, 219-249.

Sarısakal, Baki (2002), Bir Kentin Tarihi Samsun, Birinci Kitap, Samsun: Samsun Büyük Şehir Belediyesi.

Sönmez, Barış Emre (2015), "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Unguentariumlar", *9. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, 261-278.

Süzer, Handan (2019), *Hellenistik ve Roma Dönemi Sinop Unguentariumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sparkes Brian A, and Lucy Talcott (1970), "Black and Plain Ware of the Sixth, Fifth and Fourth Centuries B.C.", *Athenian Agora,* Vol. XII, 1-382.

Şahin, Mustafa ve A. Sinan Özbey (2017), Nekropol Kazıları 2016-2017, Apollonia a.R. Araştırmaları, Bursa: Nilüfer Belediyesi.

Şahin, Nuran, (1996), "Beyaz Lekythoslar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", *Arkeoloji Dergisi*, 4, 143-167.

Şenyurt, Yücel ve Leyla Yorulmaz (2020), "Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Unguentariumları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/3, 606-628.

Şimşek, Celal (2011), *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 1.2*, İstanbul: Ege Yayınları.

Şirin, Orhan Alper ve Mustafa Kolağasıoğlu (2016), *Çakalca-Karadoğan Höyüğü: Arkaik Dönem'de Amisos ve Kybele Kültü*, Samsun: SAMTAB Yayınları.

Şirin, Orhan Alper vd. (2018), "Tekkeköy İlçesi Kaya Mezarları", Tekkeköy Tarihi Dünden Bugüne: Antik Dönem, Mehmet Yavuz Erler, Akın Temür ve Davut Yiğitpaşa (eds.), Gece Kitaplığı, C. 1.

Tekocak, Mehmet ve Volkan Yıldız (2015), *"Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Vazo"*, Prof. Dr. Ömer Özyiğt'e Armağan, İstanbul: Ege Yayınları.

Temür, Akın (2018), "Arkeolojik Devirlerde Tekkeköy", Tekkeköy Tarihi Dünden Bugüne: Antik Dönem, (ed. Mehmet Yavuz Erler, Akın Temür ve Davut Yiğitpaşa), Gece Kitaplığı, C. 1, 59-78.

Tırpan, Ahmet A. ve Bilal Söğüt (2000), Lagina Hekate Temenosu 1999 Yılı Çalışmaları, KST 22/2, İzmir.

Tuluk, G. Günay (1999), "Die Unguentarien im Museum von İzmir", *Anatolia Antiqua VII*, 127-166.

Türker, Ayşe Ç (2005), "Myra'da Aziz Nikolaos'un Yağ Kültüyle İlişkili Seramik Kaplar", *Adalya* No. VIII, 311-328.

Thompson, Homer A. (1934), "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia* 3/4, 311-480.

Umar, Bilge (2000), *Karadeniz Kappadokiası (Pontus)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ünan, Serdar (2010), *Samsun ve Çevresi Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Adetleri (MÖ. III. Bin-MS. IV.YY)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2011), "Mezar Buluntuları Işığında Samsun-Amisos'da Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Kaplarından Örnekler", *Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, Eskişehir: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Yayını, 657-668.

Ürkmez Özden ve Erkan Dündar (2014), Remarks on the Possible Uses of the Perfumed Oils, Ointments, and its Containers in the Cult of Dead from the fourth century BC to the second century AD: In the Light of the Necropoleis of Kyme, Colophon, and Patara, Journal of Intercultural and Interdisciplinary Archaeology, N. 1, 51-71.

Vessberg, Olof and Alfred Westholm (1956), The Hellenistic and Roman Periods İn Cyprus, The Swedish Cyprus Expedition, 4.3, Stockholm.

Yaşar, Ali (2010), *Milet Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi Unguentariumlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıldız, Volkan (2016), "Akhisar Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Unguentariumlar", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, 1-24.

Young, Rodney S. (1951), "An Industrial District of Ancient Athens", *Hesperia*, 3/20, 135-288.

Σ. Δρούγου, ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1991.

Antik Kaynaklar

Anonymus (2017), "(Khioslu Skymnos'a Ait Olduğu Söylenen) Anonymus Periegesis", (Çev. Şenkal Kileci), Libri II.

Homeros, İlyada, XVI/670, (Çev. Azra Erhat-A. Kadir), İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Strabon, Geographica, XVI.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (467-483)

Aktaş, Esen, "Orta Karadeniz Bölgesi Pres Ağırlık Taşları -Litus'lar-", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.467-483.
DOI: 10.31765/karen.1130832

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

ORTA KARADENİZ BÖLGESİ PRES AĞIRLIK TAŞLARI -LİTUS'LAR-*

Esen AKTAŞ**

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

Bu makale, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri" konulu doktora tez çalışmamdan genişletilerek hazırlanmıştır. Bu aşamada değerli fikir ve görüşleriyle çalışmalarıma katkı sunan, sayın Prof. Dr. Aynur Civelek ve Dr. Meral Ortaç'a teşekkürü bir borç bilirim.

** Dr.,
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Doktora Mezunu, Ordu/TÜRKİYE
esen.aktas52@gmail.com
ORCID : 0000-0001-6013-3217

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Roma İmparatorluğu, Ağırlık Taşları

Keywords: Blak Sea, Roman Empire, Weight Stones

Öz: Bu çalışmanın konusu, hazırladığım doktora tezi kapsamında Orta Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen antik çağda üzümden şarap elde etmek ya da zeytinyağı üretmek için kullanılan pres düzeneklerinde bulunan ve ağırlık taşları- *litus*- olarak adlandırılan malzeme grubudur. Tespit edilen malzemelerden hareketle bölgedeki tarım teknolojisi ile ilgili bazı sonuçlar elde etmenin yanı sıra yakın ya da uzak coğrafyalarda benzer ya da farklı örneklerinin ışığında herhangi bir yazıt bulunmayan bu malzeme grubunun tarihi konusunda çıkarımlar sağlamak amaçlanmıştır. Tipolojik araştırmalar çerçevesinde Roma İmparatorluk Dönemi tarımsal üretiminin bir parçası olan bu ağırlık taşlarının benzer örneklerinin Batı Karadeniz ve Ege Bölgeleri'nde olduğu kadar Güney Levant'ta, Roma İmparatorluğu'nun egemenlik alanı içinde Akdeniz'in pek çok yerinde yaygın olarak bulunduğu görülmektedir.

MIDDLE BLACK SEA REGION PRESS WEIGHT STONES -LITUSES-

Abstract: The subject of this study is a group of materials called weight stone- litus- found in the press mechanisms to obtain wine from grapes or to produce olive oil in ancient times determined in the Middle Black Sea Region within the scope of my doctoral thesis. Based on identified materials it was aimed to provide inferences about the history of this material group, which without any inscription in addition to obtaining some results about the agricultural technology in the region. Within the framework of typological researches it is seen that similar examples of these weight stones which were widely used as a part of Roman Imparial Period agricultural production are found in the Western Black Sea and Aegean Regions as well as in the Southern Levant, in many parts of Mediterranean within the domain of the Roman Empire.

Geliş Tarihi / *Received Date*: 03.08.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 18.12.2022

Giriş

Antik çağda tarımsal çalışmalar çerçevesinde geniş bir coğrafi alanda üzüm ve zeytinin sıkılarak şarap ya da zeytinyağı elde edilmesi işlemi çok erken tarihlere kadar inmektedir. Akdeniz coğrafyasında zeytin üretiminin geç Neolithik erken Kalkolithik Dönem'e kadar inebileceğine ilişkin tartışmalar sürerken bu konuda en açık kanıtların erken Tunç Çağı'na ait olduğu ifade edilmektedir.[1] Zeytin kadar önemli bir başka tarımsal ürün olan üzümden elde edilen şarap hem ticari hem de dini anlamda son derece önemlidir. Pek çok çeşidi bulunan bu çok taneli meyve, aynı zamanda bereket simgesi olarak da değerlendirilmiştir. Üzüm, süsleme öğesi olarak mezar stellerinde, vazo betimlemelerinde ya da ticari önemine vurgu olarak sikkelerde yer almıştır. Şarap üretiminin Akdeniz coğrafyasında MÖ 3. binyıla kadar uzandığı bilinmektedir.[2]

Bu makalenin konusunu, araştırmalarımız sırasında Samsun İli ile bazı ilçeleri, Tokat, Zile İlçesi ve Amasya kent merkezinde saptanan *"litus"* olarak adlandırılan pres ağırlık taşlarının ayrıntılı tipolojisi ve gerek yakın çevresinde gerekse uzak bölgelerde bulunan benzer malzeme gruplarıyla karşılaştırılması oluşturur. Bu çalışmada ayrıca bölgenin iklimsel ve coğrafi koşulları ile antik çağ tarım üretim çeşitliliği konusu da ayrıntılı ele alınmaktadır.

Bu tür bloklar üzüm ve zeytin sıkma işleminde kullanılmıştır. Bu yüzden pres ağırlık taşları, antik yerleşimlerde bir işliğin ya da atölye benzeri bir yapının parçası olmalıdırlar. Bu bloklar, buralarda zeytinyağı ya da şarap üretimine de işaret ederler.

Karadeniz Bölgesi'nin iklim olarak uygun bazı bölgelerinde zeytin yetişmektedir.[3] İnsanların kendi ihtiyaçlarına yönelik zeytin üretimi yaptığı bilinmektedir. 19. yüzyılda Samsun kıyılarında kıyı boyunca yetişen zeytinlikler deniz yoluyla yolculuk yapıldığında bile görülmektedir.[4] 1900'lü yılların sonlarında Samsun'dan bilgiler veren bir seyyahtan denize uzak olmayan bir tepedeki zeytin ağaçlarını öğrenmekteyiz.[5] Tarafımızca yapılan araştırmalarda Samsun'un kıyıya yakın kesimlerinde dallarında meyveleriyle zeytin ağaçlarına rastlanması bu seyyahın anlatımlarını doğrulamaktadır (Şekil 1). Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda Trabzon'un bazı bölgelerinde uygun alanlarda zeytin yetiştiriciliğinin eskilere gittiği bilinmektedir.[6]

Yaptığımız araştırmalarda işlik ya da atölye benzeri bir yapının varlığına rastlanmamıştır. Buna karşın pres ağırlık taşlarının asıl yerlerinden taşınarak köylerde ya da yerleşim yerlerinde bulunan evlerin yakınlarına, köyün merkez alanlarına getirildikleri ve burada başka amaçlar için yeniden kullanıldıkları görülmektedir.[7] Bazı taşların orta kısmında yer alan vida yerleştirmek için açılan yuvanın sonradan genişletilerek başka amaçlarla kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı yerlerde ise pres ağırlık taşlarının mimari yapılarda devşirme malzeme olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

1. Antik Yazarların Anlatımları

Orta Karadeniz'de pres ağırlık taşları *in situ* olmasa da ve bunların kullanım şekline ilişkin bilgiler edinebileceğimiz işliklere rastlamasak da şarap ve zeytinyağı üretimine ilişkin antik kaynaklardan bilgi edinilmektedir. Romalı devlet adamı Cato (MÖ. 3- 2. yüzyıl), *"De Agricultura"* adlı eserinde zeytinyağı üretimi hakkında fikir veren anlatımlarda bulunmuştur.[8] Kitabın

---

[1] Frankel, 1997: 74; Ali, 2014: 338.
[2] Koparal, vd., 2014: 93.
[3] Amouretti, 1986: 31. Akdeniz coğrafyasında zeytin ağacının yetişme alanları içinde Orta Karadeniz'i işaretlemiştir.
[4] Moltke, 1995: 172.
[5] Lennep, 1870: 62. Geniş zeytin ağaçlarıyla çevrili bir tepeden bütün kasabayı seyretmiş ve bu ağaçların denizden fazla uzak olmadığını söylemiştir.
[6] Dağlı ve Kahraman, 2008: 111. Evliya Çelebi II.1. Trabzon'da yetişen 7 çeşit zeytin olduğunu, benzerinin Şam ve Kudüs'te bulunduğunu anlatmaktadır. Bu zeytinlerden birinin olgunlaşmadan yenildiği, küçük siyah bir kiraza benzeyen türünün Trabzon'a özgü olduğunu dile getirmektedir; Topal, 2015: 169. Zeytin yetiştiriciliğine ait en eski kayıtlar şimdilik Vazelon Manastırı kayıtlarıdır.
[7] Benzer durum Bolu'da da mevcuttur. Ortaç, 2013: 408.
[8] Cato 64,67, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cato/De_Agricultura/C*.html

61-69. bölümleri ekim, hasat ve zeytinyağı üretimine ayrılmıştır. Yazara göre olgunlaşan zeytinler zaman kaybetmeden toplanmalıdır, çünkü zeytinler yerde uzun süre kalırlarsa hem daha az yağ elde edilir hem de yağın kalitesi düşük olur. Yağ elde etmek için zeytinleri topladıktan bir ya da iki gün sonra preslenmesi talimatını vermekte, ayrıca yağdaki asit ne kadar fazla olursa yağın da o derece iyi olacağını, zeytinlerin pres odasında ve yüksek sıcaklıkta tutulması gerektiğini söylemektedir. Pres odası bir bekçi ve kepçeci tarafından dikkatlice gözlenmeli içeriye giriş çıkışların mümkün olduğunca az olmasına dikkat edilmelidir. Hiçbir şekilde bakır kaplar kullanılmamalı ve hiçbir tohumun ezilmediğine dikkat edilmelidir aksi durumda yağda kötü bir tat bırakacaktır. Presleme sırasında işçiler kollara baskı yaptıklarında kepçeciler hemen yağı çok dikkatli bir şekilde çıkarmalı, yağı önce ilk kaba daha sonra da ikinci kaba tortularını almamaya dikkat ederek aktarmalıdır. Pres odası ve kullanılan kaplar çok temiz tutulmalı, presleme sırasında yağ sık sık toplanmalıdır. Bu anlatımlara göre işlik ya da atölye benzeri bir oda ve içinde de baskı kollu olduğu tahmin edilen presleme aletleri bulunuyor olmalıydı.

Romalı Varro (MÖ 2- 1. yüzyıl), *"Rerum Rusticarum Libri Tres"* adlı eserinde zeytinyağı yapılışı ile ilgili bilgiler vermektedir[9]: Yazar, yağ elde edilecek zeytinlerin kısa bir süre için uygun olgunluğa ulaşana kadar bir depoda yığınlar halinde bekletildiğini, daha sonra her yığının düzenli bir şekilde kavanoz ya da yağ kabı gibi bir şeyle sert ve kaba taşlı zeytin preslerine taşındığını aktarmaktadır. Cato gibi Varro da zeytinlerin toplandıktan kısa bir süre sonra işlenmesi gerektiğini aksi halde zeytinlerin çürüyeceğini ve yağın tat olarak sertleşeceğini aktarmaktadır. MÖ 1. yüzyıl yazarı Vitruvius, "*De Architectura Libri Decem"* "Mimarlık Üzerine On Kitap" ismiyle Türkçeye çevrilen eserinde çiftlik evleri hakkında bilgiler vererek, zeytin cendereleri-nin bulunduğu odaların zeytini işleme kolaylığı açısından mutfağa yakın olması gerekliliğine vurgu yapmıştır.[10] Zeytin preslerinin bulunduğu odaları da tanımlayan yazar, bu odaların çalışma kolaylığı açısından genişliklerine de yer vermiştir.[11] MS 1. yüzyılda yaşamış Yaşlı Plinius, "*Naturalis Historia*" "Doğa Tarihi" adıyla Türkçeye çevrilen kitabında tarım ile ilgili açıklamalarında bağbozumu ve şarap elde edilmesi konusunda bilgiler aktarmaktadır. Plinius, üzümlerin pres yoluyla nasıl ezildiği konusunda da bazı ipuçları vermektedir. Plinius'a göre[12] eski dönemlerde halat, deri kayış ya da manivela gibi malzemelerle aşağı çekilen baskı kolunun yerini son yüzyıl içinde (MS 1. yüzyıl olmalıdır) Grekler tarafından bulunan spiral yivlerin olduğu vidaların bağlandığı baskı kolu almıştır. Bu baskı kolu bazı üreticiler tarafından yıldız biçimli bir mil monte edilerek hareket ettirilirken, diğerleri baskı kolunun taş sandıklar yardımıyla hareket ettirildiği bir mekanizmayı kullanmışlar ki bu düzeneğin son derece övgü aldığını da Plinius'tan öğrenmekteyiz. Sözü edilen taş sandık makalemize konu olan pres ağırlık taşı olmalıdır. Adı geçen antik yazarların anlatımları, zeytinyağı ya da şarap için benzer düzeneklerin kullanıldığına işaret etmektedir.

2. 19. Yüzyıl Araştırmacıları

1898 yılında Paton ve Myres, antik çağda zeytinyağı ya da şarap üretiminde kullanılan presleme sistemi konusunda yaptıkları araştırmalar kapsamında Karia Bölgesi ve Ege'nin bazı adalarında araştırmalar yapmışlar, Kalimnos Adası'ndaki Arginunta'da bir evin yakınında gördükleri ve hala yöre halkı tarafından zeytinyağı elde etmek için kullanılan bir pres yatağı ve ağırlık taşından oluşan düzeneğin çizimini yapmışlardır (Şekil 2). Tespit ettikleri diğer yerleşimlerdeki kalıntılardan yola çıkarak antik çağda kullanılan sistemle hala kullanılan sistemin işleyişinin aynı olabileceğini belirtmişlerdir.[13] 1900'lü yılların başlarında Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen bazı araştırmalar sırasında tespit edilen malzemeler arasında bu pres ağırlık taşlarına da yer verilmiştir. Anderson 1903 yılında Pontus Bölgesi'ni gezdiği sırada tespit ettiği

---

[9] Varro I.55.
[10] A, 6.6.2.
[11] Vitruvius, 6.6.3.
[12] Pliny N.H. XVIII.74.314-320.
[13] Paton & Myres, 1898: 210.

özellikle yol bağlantıları ve bu yollar üzerinde karşılaşılan mil taşları ya da çeşitli yazıtları aktarırken ayrıca zeytinyağı elde etmek için kullanıldığını söylediği pres taşlarından da söz etmiş, burada karşılaştığı pres taşlarının tiplerini bir çizimle (Şekil 3) aktarmıştır.[14] Buna göre çizimini yaptığı pres ağırlık taşlarının 7 farklı formda olduğu görülmektedir. 1988 ve 1989 yıllarında Samsun ve çevresindeki epigrafik araştırmalar sırasında 50'den fazla pres ağırlık taşının tespit edildiği bildirilmiştir.[15]

3. Ağırlık Taşları

2015-2017 yıllarında yaptığımız incelemelerde, Samsun İli'nin Havza ve Vezirköprü İlçeleri'nde, Tokat İli'nin Zile İlçesi'ndeki Zile Kalesi'nin içinde, Zile İlçesi Çeltek Köyü ve Amasya şehir merkezindeki Halifet Gazi Türbesi'nin giriş kısmında yer alan bloklar belgelenmiştir.[16] Sözü edilen yerlerde tespit edilen bloklar, Anderson'un çizimlerinde görülen pres ağırlık taşlarının bazılarıyla benzer özelliklere sahiptir. Bu nedenle, çalışmamızda Anderson'un çizimlerindeki numaralandırmaya göre sınıflandırma yapılmıştır (Şekil 4).

Araştırmalarımız sırasında karşılaşılan bu grup blokların yerel malzemeden yapılmış oldukları görülmektedir. Tespit edilen taşların bazılarında kısa, bazılarında ise uzun yüzlerinde yer alan yukarıdan aşağıya doğru hafifçe genişleyen ahşap yuvaları bulunmaktadır. Blokların karşılıklı iki yan yüzünde yer alan oyuklar ve üst orta kısmında yer alan yuva, baskı kollu bir pres düzeneğinin varlığına işaret etmektedir. Bu düzenek meyvelerin suyunun mekanik bir şekilde sıkılması prensibidir. İşlem şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Bir ucu duvara ya da kayaya açılan bir oyuğa oturtulan uzun ve kalın bir kalasın altına bir pres yatağı yerleştirilir. Bu pres yatağının üzerine hamur haline getirilen meyveler ya da yağ elde edilmek isteniyorsa zeytin süzgeç görevi görecek olan çuvallar içinde üst üste yerleştirilir. Bir ucu duvara ya da kayaya açılan oyuğa oturtulan baskı kalasının boşta kalan diğer kolu da bir vida yardımıyla ağırlık taşına bağlanır. Bu vida döndürüldükçe üstteki uzun ve kalın kalas aşağıya doğru inerken sıkılmak için pres yatağına yerleştirilen malzemelerin üzerine güçlü bir baskı uygulanarak meyvelerin suyunun ya da yağının çıkarılması sağlanır.

Samsun İli, Havza ve Vezirköprü ilçeleri arasında doğal bir sınır oluşturan İstavroz Çayı üzerindeki Kurt Köprü (Kurt Köprüsü) (Şekil 5) üzerinde bulunan devşirme malzemeler arasında pres ağırlık taşları da yer almaktadır. Havza ve Vezirköprü ilçelerini ayıran İstavroz Çayı'nın bulunduğu bu bölge hem Orta Karadeniz Bölgesi'nin ılıman iklimine hem de coğrafi olarak düz bir araziye sahip olması nedeniyle tarımsal çalışmalar için son derece uygundur. Tarımsal ürünlerin değerlendirilebileceği işlik ya da atölye benzeri bir yapının bu çevrede olabileceği düşünülebilir. En yakında yer alan Tahna Köyü'nde (günümüzdeki ismi Kayabaşı Köyü'dür) kısıtlı düzeyde yapılan araştırmalar bu bölgede antik bir yerleşimin olabileceği yönünde bir düşünceyi akla getirmektedir. Anderson, Cumont ve Gregoire tarafından Orta Karadeniz çevresinde yapılan araştırma yayınında, araştırmalarımız sırasında görülen bazı eserler de bulunmaktadır.[17] Bu eserler arasında yer alan iki mezar steli ve üzerinde haç motifi olan yazıtlı bir blok, Kurt Köprü'nün iki ana kemerini birleştiren ortadaki ayağın üst kısmında üzengi seviyesinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köydeki camii duvarında devşirme malzeme olarak kullanıldığı saptanan mezar stelinin, Anderson, Cumont ve Gregoire tarafından Tahna Köyü'nde gördükleri mezar steli olabileceği düşünülmektedir. 1910'lu yıllarda büyük bir kısmı korunan ve yazıtlı olduğu anlaşılan stelin bugün çok az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir[18]; köyün içinde çeşitli yerlerde başka mezar stelleri ve yazıtlı bloklar da bulunmuştur. Anderson, Cumont ve Gregoire'nin yaptıkları araştırmada yüksek bir noktada, her yere yayılan balmumu lekelerinden ve mumlardan bir yatır olduğu anlaşılan ve bu yüzden köy halkı tarafından kutsal

---

[14] Anderson, 1903: 15.
[15] Kahl, 1991: 250.
[16] Aktaş, 2018: 67, 80, 206.
[17] Anderson et al, 1910: 62,65. Resim: 49, 49a, 55.
[18] Anderson et al, 1910: 65. Resim:53

bir kişiye adanmış olabilecek yerde bir stelin, sunak benzeri bir masanın, büyük ölçekli blokların bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre burada yatır inancının öncesinde, antik döneme ait kutsal bir yapı bulunuyor olabilir.[19] Var olan yapıya ait malzemelerin bir kısmı daha sonraki dönemlerde köyde çeşitli yerlerde ve muhtemelen Kurt Köprü'de kullanılmış olmalıdır.

Kurt Köprü'nün kemerlerinden birinin temelindeki pres ağırlık taşı (Şekil 6), vida yuvasının olduğu uzun yüzü ve ahşap yuvalarının olduğu dar kısmı dışa gelecek şekilde duvarın içine köşeye yerleştirilmiştir. Pres taşının üst kısmında baskı kollu pres düzeneğine uygun bir şekilde bir vida yuvası bulunmaktadır. Dış tarafta kaldığı için görünen kısa yüzde ise yukarıdan aşağıya doğru hafifçe genişleyen ve blok sonuna kadar inmediği anlaşılan kurtağzı (kırlangıç kuyruğu) biçimli ahşap yuvası görülmektedir. Pres taşının diğer uzun yüzleri görünmediği için herhangi bir betimleme, süsleme ya da yazıt olduğu konusunda bir fikir edinilememektedir. Yandaki ahşap yuvasına ve üst kısmındaki vida yuvasına göre Anderson Tip 1 ile uyumlu görünmektedir.

Kemerin ayağını oluşturan kireçtaşı bloklardan birinin üzerinde haç motifi ve alt kısmında iki yanından yukarıya doğru çıkan yapraklar betimlenmiştir (Şekil 7). Alt kısım kırık olduğu için daha fazla ayrıntı vermemektedir. Blok bu yüzü hariç tamamen köprü ayağı içine yerleştirildiğinden diğer yüzleri kapalıdır. Bu yüzden bu bloğun bir pres ağırlık taşı olup olmadığını kesin olarak söylemek bugün pek mümkün değildir. Yaprak motifinin benzeri, Tokat Müzesi bahçesinde yer alan ilk kullanımı lahit olan fakat daha sonra üzüm ezme teknesi olarak kullanılan eserin uzun yüzlerinden birinde bulunan asma yapraklarının işlenişiyle aynıdır.[20] Bununla birlikte Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin yanında yer alan dörtgen formlu pres ağırlık taşı olabileceği düşünülen blokta (Şekil 14) işlenen haçtan çıkan yaprak motifleri, bu bloktakilerle benzer işçilik göstermektedir. Bu nedenle köprü ayağı içine yerleştirilen haç ve yaprak bezeli bloğun da benzer şekilde bir pres ağırlık taşı olabileceği düşünülmüştür. Aynı yerde bir üçüncü pres ağırlık taşı daha bulunmaktadır (Şekil 8). Fakat bu blok, bir yüzü hariç tamamen köprü duvarı içinde yer aldığından, sadece dışa bakan bu yüzü hakkında bilgimiz vardır. Bu yüzde ortada vida yuvası görülebilmektedir. Bloğun yan yüzlerinde ahşap yuvası olup olmadığı anlaşılamadığından, vida yuvasına ve bloğun üst yüzeyine göre Anderson sınıflamasında ya Tip 1 ya da Tip 4 ile uyumlu görünmektedir. Bununla birlikte göremediğimiz ahşap yuvaları nedeniyle Anderson tipolojisinden farklı bir tip de olabilir. Ancak vidalı, baskı kollu bir pres düzeneği olduğu düşünülmüştür. Bu bloğun bulunduğu ayağın üzerinde, üzengi kısmında kemer başlangıcında sadece yan yüzlerde yer alan ahşap yuvalarından birinin görülebildiği bir blok daha yer almaktadır. Köprüde yer alan bir başka pres ağırlık taşı diğer yüzleri görülemeyecek şekilde duvara gömülmüştür (Şekil 9). Son iki blok yandaki ahşap yuvasına göre Anderson Tip 1 ile uyumlu görünmektedir. Ancak blokların üst yüzü görülmemektedir, bu yüzden Anderson'un verdiği tiplerden farklı bir tip olma olasılığı da vardır. Baskı kollu bir pres mekanizması söz konusudur, bununla birlikte üst yüzeyler bilinmediği için vidalı sisteme sahip olup olmadıklarını bugün kesin olarak söylememiz mümkün değildir.

Kurt Köprü duvarında kemere yakın bir yerde yer alan bir diğer pres ağırlık taşının sadece kullanım sırasında yukarıya gelen üst yüzeyi görülebilmektedir (Şekil 10). Bu blokta daha öncekilerden faklı olarak vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca oyularak alçaltılmak suretiyle bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Bloğun yan kenarları konusunda tam bir fikir edinilememektedir. Ancak üst yüzeyde yanlarda ahşap yuvası olduğunu gösteren girintiler izlenebilmektedir. Bu girintilere küçük birer taş sıkıştırılmıştır. Buna göre Anderson Tip 2 ile uyumlu görünür. Kurt Köprü üzerinde bir pres ağırlık taşı daha tespit edilmiştir. Bu blok da bir önceki blokta olduğu gibi vida yuvasının bulunduğu kısım alçaltılıp kenarının yüksek bırakılması şeklinde yapılmıştır (Şekil 11). Yan yüzeylerde ahşap yuvasının olmadığı görülmektedir. Bu blok, Anderson Tip 4 ile uyumludur. Görüldüğü üzere Kurt Köprü

---

[19] Samsun-Kavak, Apollon Didymeus ve Amasya Zeus Stratios kutsal alanları günümüzde çevre halkı tarafından yatır olarak değer görmektedir.

[20] Aktaş, 2018: 215. Levha. 106; Şekil 183, 184.

inşası sırasında çok sayıda devşirme malzeme kullanılmış, bu malzeme grupları arasında pres ağırlık taşı olarak tanımlanan malzemelerin de bol miktarda yer aldığı izlenmiştir.

Havza ve çevresi ise tarımsal çalışmalara uygun bir iklime ve yeryüzü şekline sahiptir. Çevrede üzüm bol miktarda yetişmektedir. Ayrıca zeytin üretimi için elverişli bölgeleri de bulunmaktadır. Kurt Köprü üzerinde çok sayıda pres ağırlık taşına rastlanması, bu bölgede meyvelerin suyunun ya da yağının çıkarılması işlemine yönelik atölye ya da işlik benzeri bir mekanın bulunabileceğine işaret etmektedir. Bu mekanlara ilişkin herhangi bir yapı kalıntısına rastlanamadığı gibi tarafımızca bu çevrede yapılan araştırmalarda pres ağırlık taşından başka yapı öğesi de tespit edilememiştir. Fakat 2013 yılında Nielsen ve Jacobsen tarafından gerçekleştirilen Vezirköprü ve Havza ilçelerinin Roma İmparatorluk Dönemi izlerini araştırmayı amaçlayan çalışmaları sırasında Havza İlçesi, Şeyhsafi Köyü'nde bir pres yatağı tespit edilmiştir.[21]

Pres ağırlık taşlarına rastladığımız bir başka bölge Samsun'un Vezirköprü İlçesidir. Çamlık Park olarak adlandırılan alanda bulunan ve yerel taştan dikdörtgen formlu işlenen pres ağırlık taşının (Şekil 12) karşılıklı uzun yüzlerinde yukarıdan aşağıya doğru genişleyen ve bloğun bitimine kadar uzanmayan ahşap yuvası yer almaktadır. Bloğun üst kısmında karakteristik olarak vida yuvası bulunmaktadır. Bu blok Anderson Tip 1 ile uyumludur.

Vezirköprü İlçesi'nin Gömlekhisar Köyü'nde bulunan pres ağırlık taşının (Şekil 13) büyük bir kısmının betona gömülü olduğu görülmüştür. Üst kısmı ve yan kenarlarının az bir kısmı görünür durumdadır. Bu blokta olası vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca oyularak alçaltılmak suretiyle bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Bu blok Anderson Tip 4 ile uyumlu görünür. Ancak üst kısımda yukarıda bahsi geçen Kurt Köprü örneklerindeki formlardan ve Anderson Tip 4'ten yola çıkarak var olduğunu düşündüğümüz vida yuvası olasılıkla daha sonraki dönemlerde başka bir amaç için kullanılmak üzere genişletilmiştir. Genellikle dibek olarak kullanım sağlamak amacıyla bu yuva genişletilmektedir. Bu blok da dibek olarak kullanılmış olabilir. Bu nedenle vida kısmının orijinal formunun nasıl olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte baskı kollu bir pres düzeneğinin bir parçası olduğu kesindir, büyük olasılıkla da vidalı pres düzeneği söz konusu olmalıdır.

Amasya Halifet Gazi Türbesi'nin giriş kapısı yanında pek çok blokla birlikte bir de pres ağırlık taşı olabileceği düşünülen bir blok yer almaktadır (Şekil 14). Kireçtaşından düzgün bir şekilde işlenen dörtgen bloğun üst kısmındaki daire şeklindeki yuva izlenebilmekteyken yan yüzler tahrip olduğu için ahşap yuvaları görülemese de benzer örneklerden hareketle bloğun pres ağırlık taşı olabileceği düşünülebilir. Bloğun yan yüzlerinde ahşap yuvası olup olmadığı anlaşılamadığından, vida yuvasına ve bloğun üst yüzeyine göre Anderson sınıflamasında ya Tip 1 ile uyumlu görünmektedir. Bir yüzündeki haç motifli nedeniyle pres ağırlık taşının Bizans Dönemi'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üzerindeki kabartma Havza Kurt Köprü'nün ayağında kullanılan pres ağırlık taşı olduğu düşünülen blok (Şekil 7) üzerindekiler ile benzer şekilde işlenmiştir. Bu bölgede Bizans Dönemi'nde pres ağırlık taşlarının kullanıldığını gösteren bir başka örnek Amasya Müzesi'nde korunmaktadır. Üst kısmında vida yuvası ve uzun yüzlerinde ahşap yuvaları bulunan pres ağırlık taşının kısa yüzlerinden birindeki haç motifi bloğun Bizans Dönemi kullanımına işaret etmektedir.[22] Amasya'da bir HES inşaatı sırasında şarap üretimi ile ilgili mimari kalıntılar ortaya çıkmıştır. Amasya Müzesi'ndeki haç motifli pres ağırlık taşı da buradan ele geçmiştir.[23] Yapılan kurtarma kazısında Roma ve Bizans dönemlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar bölgenin bağcılığa uygun olduğunu göstermektedir.

---

[21] Bekker-Nielsen ve Jacobsen, 2013: 30. https://www.academia.edu/9859933/Y%C3%BCzey_ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1_Vezirk%C3%B6pr%C3%BC_ve_Havza_il%C3%A7esinde_Ekim_2013_Rapor

[22] Laflı, 2017: 48. Resim:8

[23] Özdemir ve Doğanbaş, 2011: 135-147.

Amasya ve Tokat çevresi günümüzde olduğu gibi antik çağda sahip olduğu düzlükler ve sınırlarından geçen başta Iris (Yeşilırmak) olmak üzere çok sayıda akarsu nedeniyle tarıma elverişli, verimli bir bölge olarak Strabon'un anlatımlarında yer bulmuştur.[24]

Tokat İli, Zile İlçesi'nde bugün Zile Kalesi'nde sergilenen eserler arasında yer alan iki pres ağırlık taşından biri Samsun ve Amasya'da gördüğümüz pres ağırlık taşlarından Anderson Tip 1 ile uyumlu iken (Şekil 15) diğeri daha farklı bir görünüme sahiptir (Şekil 16). Kare şeklinde olduğu izlenimi veren taşın bir yüzü kırıktır. Korunan üst yüzde vida yuvası, daha önce tanımladığımız Şekil 10, Şekil 11, Şekil 13, Şekil 17'deki pres ağırlık taşlarında gördüğümüz gibi sadece blok uzun kenarları boyunca uzanan yükselti arasındaki bir oyuk içinde değil, dar kenarlardan birinde kalan yükseltiden anlaşıldığı üzere uzun dikdörtgen bir oyuk içinde kalıyor olmalıydı. Olasılıkla dikdörtgen bu oyuğun açık kalan kısmı da simetrik olarak kapalıydı, ancak blok bu kısımda kırık olduğundan kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Anderson'un çizimini yaptığı ve tanımladığı Pontus Bölgesi'ndeki pres ağırlık taşlarından Tip 5 ile uyumlu olması bloğun tipolojisi konusundaki düşüncemizi desteklemektedir. Yan yüzlerinde daha önce incelediğimiz pres ağırlık taşlarından bildiğimiz türde ahşap yuvalarına yer verilmemiştir.

Zile İlçesi, Çeltek Köyü içinde köy camiinin karşısındaki bir evin duvarının önünde köşe kısmında dik bir şekilde yerleştirilen dikdörtgen formlu bloğun (Şekil 17), vida yuvasının bulunduğu orta bölüm blok boyunca alçaltılarak bu kısmın her iki yan tarafı yüksek bırakılmıştır. Yan yüzlerinden biri tam olarak görülebilen blokta neredeyse bloğun bitim kısmına kadar inen ahşap yuvası yer almaktadır. Diğer yan yüzü kırık olsa da simetrik olarak aynı şekilde olduğu düşünülmektedir. Anderson tarafından tanımlanan ve çizimi yapılan pres ağırlık taşlarından Tip 2 ile uyumludur.

Pres ağırlık taşları zeytinyağı ya da şarap elde etmek için kullanılan mekanizmanın bir parçasıdır. Bu mekanizmalar zaman içinde yerlerini başka aletlere bırakmıştır. Zile Kalesi'nin içinde ve çevresinde ahşaptan yapılan ve üzüm suyu elde etmek amacıyla kullanıldığı söylenen tekne biçimli düzenekler görülmüştür (Şekil 18, Şekil 19). Çevrede bulunan insanlardan bu teknelerin yakın zamana kadar kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Günümüzde Tokat çevresinde üzüm yetiştiriciliği, yöreye özgü narince üzümlerinden elde edilen kaliteli beyaz şaraplar[25] ve Zile pekmeziyle hala adından söz ettirmektedir.

Sınırlı bir coğrafi alanda yapılan araştırmalar sırasında karşılaşılan zeytinyağı ya da şarap elde etmek amacıyla kullanılan tarımsal üretime ilişkin bu pres taşlarının genellikle benzer çalışma mekanizmasına sahip olması; bir yüzey araştırması sırasında tespit edilen bu blokların çoğunun bir duvar içinde yer alması nedeniyle bazılarının formları konusunda kesin verilere sahip olamamamız ve üzerlerinde bezeme, yazıt gibi tarihleme konusunda önemli ipuçları gözlemlenememesi sebebiyle blokların tarihlenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Tarafımızca görülen pres ağırlık taşlarının hiçbirinde bir yazıta rastlanmamıştır.

4. Diğer Bölgelerdeki Örnekler

Bölgeye yakın yerleşimlerde benzer örnekler yer almaktadır. 1926 yılında Orta Anadolu'da araştırmalar yapan Osten, Alaca'dan batıya doğru giden yolda bir höyük üzerinde kurulan Altıyapan Köyü'nden söz etmektedir. Osten'in sözünü ettiği köy, günümüzde Çorum İli'nin Alaca İlçesi'ndeki Eskiyapar Köyü'dür. Köyde tespit ettiği bir taşı pres ağırlık taşı olarak tanımlamış ve fotoğraflamıştır. Osten bu taşı yağ presi olarak adlandırmıştır.[26] Uzun dar yüzü üzerinde yan bir şekilde duran taşın yan kısımlarındaki ahşap yuvaları fark edilebilir. Osten'in pres ağırlık taşını fotoğrafladığı bölge, Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir yol güzergahı

---

[24] Strabon XII. 3.15. Kendisi de Amasyalı olan Strabon, bu bölgedeki akarsular sayesinde nemli bir düzlüğe sahip olan Tokat, Amasya, Samsun hattında hiç kıtlık olmadığını, senenin herhangi bir gününde bir insanın ormanda üzüm başta olmak üzere bol miktarda meyve bulabileceğini söylemektedir.

[25] Bekar, 2017: 74.

[26] Osten, 1926: 21.

olarak kullanılmış, Kızılırmak, Yeşilırmak, Kelkit nehirleri tarafından oluşturulmuş verimli tarım alanlarına sahip bir coğrafyadadır. Orta Anadolu ve Karadeniz arasında bir bağlantı yolu olan bu güzergahta çiftlik tipi yerleşimlerde tarımsal çalışmalar Roma İmparatorluk Dönemi öncesi ve sonrasında da devam etmiş olmalıdır. Çalışmalarımızın kapsamını içeren alana en yakın bölgelerden biri olan Batı Karadeniz Bölgesi'nde Bolu İli'nde yapılan araştırmalarda benzer örneklerle karşılaşılmaktadır.[27] Bolu İli'nde benzer pres ağırlık taşları olmakla birlikte Mudurnu İlçesi'ndeki çoğunlukla çevrede bulunan taşların kullanıldığı örneklerde konturların fazla işlenmeden bırakıldığı görülmektedir.[28] Tarafımızca araştırılan bölgenin kuzey komşusu, Karadeniz'in kuzey kıyılarında yer alan yerleşimler arasında bulunan Tyritake kenti (Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Kerç Yarımadası'nda bir şehir) hem tarımsal çalışmalar hem de deniz mahsulleri yetiştirilmesi ve ticareti ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Şarap yapımı önemli bir endüstridir. Balık tuzlama havuzlarına yakın yerde pres ağırlık taşları bulunmuştur. Bu yüzden pres ağırlık taşları ile balık tuzlama havuzlarının çağdaş oldukları düşünülebilir. Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sikkeler, seramikler ve kiremitler Tyritake'deki balık tuzlama havuzlarının MS 1. yüzyıldan başlayarak MS 3. yüzyıla kadar kullanıldığını göstermiştir.[29]

Karadeniz'in doğusuna, Kafkasya üzümlerinin yetiştirildiği Güney Kafkasya'ya doğru gidildikçe şarap yapımının da oldukça erken bir tarihe kadar izlenebildiğini yapılan araştırmalar göstermektedir. Güney Gürcistan, Kuzey Ermenistan ve Batı Azerbaycan'ın içinde bulunduğu Güney Kafkasya Bölgesi'nde yapılan araştırmalarda çeşitli arkeolojik malzemenin yanı sıra tarımsal çalışmalar kapsamında yetiştirilen ürünler arasında üzümün de yer aldığı anlaşılmaktadır. Khramis- Didi Gora (Güneydoğu Gürcistan) höyüğünde tespit edilen bir kabın dudak kenarında yarım daire şeklinde şeritlerin içine yerleştirilen plastik küreler ile elde edilen süslemeler araştırmacılar tarafından stilize edilmiş üzüm salkımları olarak yorumlanmıştır.[30] Shulaveris Gora'da (Güneydoğu Gürcistan) ele geçen Neolitik kaplardan birinde yapılan araştırmada ise üzüm ya da şarap gibi üzüm yan ürününe işaret eden tartarik asidin muhtemel izleri belirlenmiştir.[31] Vani (Batı Gürcistan) yerleşiminde yapılan kazılarda yüksek oranda ele geçen seramik türleri arasında pithoslar önemli yer tutar. Bu pithoslar, tahıl, yağ, bal gibi ürünlerin depolanmasından başka şarabın fermantasyonu ve depolanması gibi işlevlerde de yoğunlukla kullanıldıklarından, ele geçtikleri üzüm yetişebilen bölgelerde bağcılık ve şarap yapımına işaret edebilirler.[32]

Anadolu'nun batı ve güney bölgelerinde bulunan yerleşimlerinde tarafımızca incelenen pres ağırlık taşlarının benzerlerine ya da vida kullanılmayarak daha farklı şekillerde presleme yapmaya uygun ağırlık taşları yer almaktadır[33]. Marmaris, Bozburun Yarımadası'ndaki Kıran Gölü kutsal alanında zeytinyağı ya da şarap elde etmek amacıyla kullanılan preslere ait ağırlık taşları tespit edilmiştir. Bozburun örneğinde tarafımızca incelenen bloklardan farklı olarak bloğun üzerindeki vida yuvası yerine ince bir kanal yer alırken, yan yüzlerinde Karadeniz Bölgesi'nde görülenlerle benzer şekilde kırlangıç kuyruğu formlu ahşap yuvası görülmektedir.[34] Bu örnekte baskı kolunu döndüren vida kısmının yerine daha farklı bir uygulama kullanılmış olmalıdır. Kıran Gölü Kutsal Alanı etrafındaki vergilendirme yazıtları ve MÖ 5. yüzyıla ait arkeolojik buluntuların yardımıyla burada var olan çiftliklerin kutsal alan çevresinde organize oldukları düşünülmektedir.[35] Sedir Adası'nda (Kedreai) yapılan çalışmalarda tespit edilen bir

---

[27] Ortaç, 2011: 339; Ortaç, 2012: 143.
[28] Ortaç, 2012: 154. Resim:15.
[29] Curtis, 1991, 124.
[30] Mcgovern et al, 2017: 4.
[31] Mcgovern et al, 2017: 3.
[32] Lordkipanidze, 1991: 163.
[33] Bu bölgelerde gerçekleştirilen araştırmalar ve kazıların Karadeniz Bölgesi'ndekilere oranla daha fazla olduğu göz ardı edilmemelidir.
[34] Kuban, 2010: 218.
[35] Kuban, 2010: 221.

pres ağırlık taşı, Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bazı örneklerle biçimsel olarak kısa kenarlarındaki ahşap yuvası ile benzeşse de, üst kısmında boydan boya ince kanal olması bakımından farklıdır. Sedir Adası'ndaki pres ağırlık taşlarının Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'ne ait olduğu belirtilmektedir.[36]

Phrygia Hierapolisi'nde ve çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda çiftlik olarak adlandırılabilecek küçük- orta ölçekli kırsal yerleşimlerde zeytinyağı ve muhtemelen şarap üretimi için mekanlara ait kalıntılar ele geçmiştir. Bu yerleşimlerde tespit edilen buluntular sonucunda Geç Helenistik Dönem'den Bizans İmparatorluğu'na kadar uzanan tarihsel bir süreç izlenebilmektedir.[37] Özellikle Hierapolis ve çevresindeki kırsal bölgede tespit edilen kalıntılar çoğunlukla kaldıraçlı ve vidalı preslere ait parçalardır. Zeytinyağı ve şarap üretimine ait elde edilen verilere göre araştırmamıza konu olan pres ağırlık taşlarının benzerleriyle karşılaşılmıştır.[38] Bunlar, Orta Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen kare ya da dikdörtgen, yan yüzlerinde kurtağzı formlu ahşap yuvası, üst kısımda vida yuvası bulunan karakteristik pres ağırlık taşlarıyla aynı formda işlenmiştir. Söz konusu forma sahip pres ağırlık taşları, Anadolu'dan başka Güney Levant'ta aynı zamanda Akdeniz'in pek çok yerinde yaygın olarak ele geçmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olan bu taşlar, Orta Doğu'da Geç İmparatorluk Dönemi'nden başlamak üzere daha geç kontekslerde bulunmuştur.[39]

Araştırmalarımızda tespit edilen pres ağırlık taşlarının bulunduğu alanda daha önce yapılan araştırmalar sonucunda yayımlanan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait mezar steli, mil taşı, ya da mimari malzemeler söz konusu bölgelerde Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimlerine, dolayısıyla da bu pres taşlarının en azından Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren kullanıldıklarına işaret etmektedir. J. P. Brun, merkezinde ve yanlarında yuvaları bulunan pres ağırlık taşlarının Doğu Akdeniz Havzası'nda MS. 2. yüzyıldan itibaren Bizans'a değin hem zeytinyağı hem de şarap üretmek için kullanıldıklarını ifade etmektedir.[40] A. Diler de üst ve yan taraflarında taşı vida düzeneğine bağlayan ahşap yuvalarına sahip pres ağırlık taşlarının yaygın olarak Roma ve Bizans Dönemleri işliklerinde kullanıldığını ifade etmektedir.[41] Bütün bu tespitler, üst kısmında vida yuvası ve yan kısımlarında ahşap yuvaları bulunan bu taşların Roma İmparatorluk Dönemi'nden başlayarak Bizans İmparatorluğu içlerine kadar giden bir süreçte kullanıldığına işaret etmektedir.

Sonuç

Şarap ya da zeytinyağı elde etmeye yarayan ve antik yazarlardan öğrenildiği kadarıyla bir işlik türü yapı bünyesinde kullanılan pres düzeneğine ait bu ağırlık taşlarına yoğun şekilde rastlanan Batı ve Orta Karadeniz bölgelerinde bu blokların üzüm için kullanılmış olabileceği bölgede yetiştirilen üzüm çeşitliliği doğrultusunda değerlendirilir. Ancak Orta Karadeniz'de Yeşilırmak Vadisi olarak adlandırılan, kuzeyde Samsun- Ayvacık, güneyde Amasya- Taşova ve Tokat- Erbaa ilçeleri arasında yer alan coğrafya üzümün yanı sıra zeytinin de doğal yaşam alanını oluşturmaktadır.[42] Ordu'da ve ilçelerinde ılıman özelliğe sahip iklim koşullarının yaşandığı yerlerde yöre halkı kendi yetiştirdiği zeytinleri tüketmektedir.

Bu pres bloklarının bazılarının yetiştirilen zeytinden, zeytinyağı elde etmek için kullanıldığı düşünülebilir. Fakat üretimi ihracattan çok kendi iç pazarındaki ihtiyacı karşılamaya yönelik olmalıdır. Üretim yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde üzümün zeytine göre daha geniş bir yetiştirilme alanı söz konusudur.

---

[36] Diler, 2007: 82.
[37] Scardozzi, 2010: 280.
[38] Scardozzi, 2010: 295, 299.
[39] Scardozzi, 2010: 281.
[40] Brun 2020, 256.
[41] Diler, 1994: 510,511.
[42] Elmacı, 2010: 159.

Pontus şarabı olarak ünlenen şaraplar, antik yazar Plinius'un şaraplar hakkında anlattıkları arasında yer bulmuştur. Plinius'un verdiği bilgiye göre hekim Apollodorus, Mısır Kralı Ptolemaios'a içmek için özellikle Pontus'taki Naspercene şarabını önermiştir.[43] Plinius'un eserinde dikkat çekici olan bir nokta da 38 çeşit yabancı şarabın elde edildiği yerlerden birisi olarak "*Æneatian"* şeklinde yazılan ve neresi olduğu açıklanmamış bir bölgenin varlığıdır.[44] Fonetik benzerlik nedeniyle Ünye isminin kökeninin *Oenoe* olduğu düşüncesi ve burasının tarihte şarap üreten önemli bir kent olması göz önüne alınırsa, Plinius'un ismini verdiği *Æneatian*'ın *Oenoe* yani Ünye olabileceği düşünülebilir. Plinius ayrıca çeşitli meyveler ve bitkilerden elde edilen şaraplar olduğunu aktarırken, Pontus Bölgesi'nde yetişen pelin otu isimli bitkiden elde edilen bir şarap türünü de kayıtlara geçirmiştir. Pelin şarabı, 40 sextarii'ye[45] 1 pound[46] oranında Pontik pelini eklendikten sonra karışımın 3'te 1'ine inene kadar kaynatılmasıyla ya da şarap içine pelin koçanı atılarak yapılırdı[47] şeklinde anlatılmaktadır.

Araştırmaya konu olan pres ağırlık taşlarını üzüm, şarap ve dolayısıyla Dionysos kültüyle ilişkilendirebiliriz. Dionysos kültü Hellenistik Dönem'den itibaren Karadeniz Bölgesi'nde yaygın olarak görülmektedir. Samsun'da Hellenistik Dönem'e tarihlenen çok sayıda Dionysos maskı ele geçirilmiştir.[48] Antik Vani kentinde MÖ. 2.yüzyıl sonu 1. başlarına tarihlenen Dionysos tapınımına ait bir tapınak tespit edilmiştir.[49] Roma İmparatorluk Dönemi Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı yerleşimlerin kent sikkelerinde tanrının tasvirlerine sıklıkla rastlamaktayız.[50] Ayrıca kimi mezar stellerinde üzüm kesmek için kullanılan *"falcula vineatica"*[51] şeklinde adlandırılan bağcı bıçağı tasvirleri bulunmaktadır. Bizim araştırma yaptığımız bölgede Samsun Müzesi bahçesinde yer alan mezar stelinde (Şekil 20) bir salkım üzüm ve üzümü keser şekilde tasvir edilen bir *falcula vineatica* yer almaktadır.[52]

Araştırmalarımız sırasında tespit edilen bu pres taşlarının ait oldukları işlik ya da atölye benzeri yapılara ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Hem Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'nde çiftlik türü yerleşimlerin olması mümkündür. Söz konusu bölgenin tarıma elverişli bir coğrafyada olması, tarımsal çalışmaların bölge insanının ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, ticari avantaj sağladığı da dikkate alınmalıdır. Üretilen tarımsal ürünlerin dağıtımı ya deniz yoluyla ya da iç bölgelere bağlantının Samsun'dan kolaylıkla gerçekleştirilmesi nedeniyle kara ticaretiyle yapılmış olmalıdır.

Batı ve Orta Karadeniz'de gerek daha önce yapılan araştırmalar gerek tarafımızca gerçekleştirilen gözlemler sonucunda çok sayıda belgelenen bu malzeme grubunun bugüne kadar yapılan araştırmalar çerçevesinde Karadeniz'in doğusuna doğru ilerledikçe görülme sıklığının azaldığı anlaşılmaktadır. Doğu Karadeniz'de çevre halkına yönelttiğimiz sorulardan buralarda yaşayanların bu tür taşlar hakkında fikir sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgedeki müzelerde bu pres ağırlık taşlarına rastlanmazken, müzeler tarafından yapılan araştırmalardan da bu şekilde taşlarla karşılaşmadıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ileri bir zamanda Doğu Karadeniz Bölümü'nde gerçekleştirilecek bir arkeolojik yüzey araştırmasının ya da kazının verileri, şimdiye kadar ortaya çıkan bu çıkarımı değiştirebilir.

---

[43] Pliny N.H. XIV.9.7.
[44] Pliny N.H. XIV.9.7.
[45] Humphrey et. al, 1998: xxıv. Hem katı hem de sıvılar için kullanılan sextariusun çoğul halidir. 1 sextarius 546 ml değerindedir.
[46] Humphrey et. al, 1998: xxıv. Roma ağırlık ölçüsüdür. 1 pound 327 g. değerindedir.
[47] Pliny N.H. XIV.19.108- 112.
[48] Atasoy, 2017: 5.
[49] Saprykin 2009, 250.
[50] Waddington et al, 1904: 31. Pl. IV.19,63. Pl. IX. 3; Dalaison, 2015: 233. Pl. 1591, 288. Pl. 1944- 45; Arslan, 2008: 730. Lev.4: Şekil 28; 733. Lev. 6: Şekil 40. 737. Lev. 8: Şekil 54; 742. Lev.10: Şekil 70.
[51] White, 1967: 96.
[52] Bekker- Nielsen et. al, 2015: 56. Samsun İli Vezirköprü İlçesi'nde tespit edilen bir tarafı kırık mezar stelinde üzüm motifi görülmekte fakat bir bağcı bıçağının olup olmadığı kırık olduğundan bilinmemektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Pliny N.H. *The Natural History of Pliny*, Volume III, Book 11- 16, (Translated by J. Bostock & H. T. Riley), Publisher: H. G. Bohn, London, 1855.

Pliny N.H. *Natural History*, Volume V, Book 17- 19, (Translated by H. Rackham): Harvard University Press, 1950.

Strabon. *Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII., XIII., XIV.*, (Çev. A. Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Varro. *Marcus, Terentius, Varro, Concerning Agriculture*, (Translated by T. Owen): Oxford University Press, 1800.

Vitruvius. *Vitruvius Mimarlık Üzerine On Kitap,* (Çev. Ç. Dürüşken), İstanbul: Alfa Yayınevi.

Modern Kaynaklar

Aktaş, Esen (2018), *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ali, Nabil (2014), "Olive Oil Production in Semi Arid Area: Evidence from Roman Tell Es- Sukhnah", Jordan, Mediterranean *Archaeology and Archaeometry*, 14/2, 337- 348.

Amouretti, Marie Claire (1986), "Le pain et l'huile dans la Gréce antique", *Collection de l'institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité",* 328, 1- 375.

Anderson, John ve George, Clark (1903), *Studia Pontica* I, *A Journey of Exploration in Pontos*, Bruxelles.

Anderson, John-George, Clark-Cumont, Franz ve Gregoire, Henri (1910), *Studia Pontica III, Recueil des Inscriptions Grecques et Latines du Pont de L'Armenie*, Bruxelles.

Arslan, Melih (2008), "Trapezus Sikke Darpları", *Belleten*, 71/265, 707- 759.

Atasoy, Sümer (2017), "İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Amisos Pişmiş Toprak Heykelcikleri", *Uluslararası Amisos Dergisi*, 2/ 3, 2- 10.

Bekar, Tuba (2017), "Tokat Merkezde Yetiştirilen Bazı Şaraplık Üzüm Çeşitlerinin Fenolojik Gelişme Evreleri", *Türkiye Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Applied Sciences and Technology*, 1/ 2, 73- 78.

Bekker- Nielsen, Tønnes, Czichon, Rainer, Hogel, Christian, Kıvrak, Bünyamin, Madsen, Jesper, Majbom, Sauer, Vera, Sorensen, Søren Lund, Winter- Jacobsen, Kristina (2015). *Ancient Neoclaudiopolis (Vezirköprü in Samsun Province), A Historical and Architectural Guide*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Brun, Jean, Pierre (2020), "Techniques et économies de la Méditerranée antique. " *Annuaire du Collége de France 2017- 2018"* 118, 241- 268.

Curtis, Robert, I. (1991), *Garum and Salsamenta, Production and Commerce in Materia Medica*, Leiden: Brill.

Dağlı, Yücel ve Kahraman, Seyit, Ali (2008), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa, Bolu, Trabzon, Erzurum, Azerbaycan, Kafkasya, Kırım, Girit,* 2. Kitap, 1. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dalaison, Julie (2015), *Sylloge Nummorum Graecorum*, *France 7, Departement des Monnaies, Medailles et Antiques Paphlagonie, Pont, Armenie Mineure, Numismatica Anatolica 5*, Ausonius: Bordeaux.

Diler, Adnan (1994), "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri", *11. Araştırma Sonuçları Toplantısı (24- 28 Mayıs 1993, Ankara),* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 505- 520.

_____ (2007), *Kedreai- Sedir Adası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Elmacı, Süleyman (2010), "Aşağı Yeşilırmak Vadisinde Doğal Zeytin Alanları ve Ekonomik Olarak Değerlendirilmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Dergisi, 15/ 23, 157- 169.

Frankel, Rafael (1997), "Presses for Oil and Wine in the Southern Levant in the Byzantine Period", *Dumbarton Oaks Papers*, 51, 73- 84.

Humphrey, John, W., Oleson, John, P., Sherwood, Andrew, N. (1998), *Greek and Roman Technology: A Sourcebook. Annotated Translations of Greek and Latin Texts and Documents*, London & New York: Routledge.

Kahl, Gerhard (1991), "Bericht Über die Aufnahme Von Antiken Ölpressengewichtssteinen im Gebiet Des Samsun İli", *8. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (28 Mayıs- 1 Haziran 1990, Ankara),* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 250- 252.

Koparal, Elif, Tuna, Numan, İplikçi, A. Ertan (2014), "Hellenistic Wine Press in Burgaz/ Old Knidos", *METU JFA*, 31/ 2, 93- 107.

Kuban, Zeynep (2010), "Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırması Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Ürünler", *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, (6- 8 Kasım 2008- Mersin)*, (Ed. Ümit Aydınoğlu, A. Kaan Şenol), Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi, İstanbul: Zero Prodüksiyon Kitap, Yayın, Dağıtım Ltd. Şti., 213- 226.

Laflı, Ergün (2017), "Antik Hellen ve Roma Dönemlerinde Anadolu'da Bağcılık ve Şarapçılık", *Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, 19- 56.

Lennep, Henry, John, Van (1870), *Travels in Little Known Parts of Asia Minor I*, London.

Lordkipanidze, Otar (1991), "Vani: An Ancient City of Colchis", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 32/ 2, 151- 195.

McGovern, Patrick, Jalabdze, Mindia, Batiuk, Stephen, Callahan, Michael, P., Smith, Karen, E., Hall, Gretchen, R., Kvavadze, Eliso, Maghradze, David, Rusishvili, Nana, Bouby, Laurent, Failla, Osvaldo, Cola, Gabriele, Mariani, Luigi, Boaretto, Elisabetta, Bacilieri, Roberto, This, Patrice, Wales, Nathan, Lordkipanidze, David (2017), "Early Neolithic Wine of Georgia in the South Caucasus", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 114/ 48, 1- 10.

Moltke, Helmuth, Von (1995), *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ortaç, Meral (2011), "Bolu İli Yüzey Araştırması 2009", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, (24- 28 Mayıs 2010, İstanbul),* Ankara, 329- 348.

_____ (2012), "Bolu İli Yüzey Araştırması 2010", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, *(23 Mayıs- 28 Mayıs 2011, Malatya),* Ankara, 129- 154.

_____ (2013), "Bolu Merkez, Mudurnu, Yeniçağa ve Dörtdivan İlçeleri Antik Çağ Tarım Teknolojisi: Pres Ağırlık Taşları (Lituslar)" *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*, (Editör: Görkem Kökdemir), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 407- 432.

Osten, H. H. Von, Der (1926), "Explorations in Central Anatolia Seson of 1926", *Researches in Anatolia, I*, Chicago: Chicago University Press.

Özdemir, Celal ve Doğanbaş, Muzaffer (2011), "Amasya Merkez Çiğdemli Köyü Değirmenönü Mevkii Midilli Hidroelektrik Santrali Şarap İşliği Kurtarma Kazısı", *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, (29 Nisan- 01 Mayıs 2010 Ordu)*, Ankara, 135- 147.

Paton, W. R. & Myres, J. L. (1898), "On Some Karian and Hellenic Oil Presses", *The Journal of Hellenic Studies*, 18, 209- 217.

Saprykin, Ju. Segej (2009), "The Religion and Cults of the Pontic Kingdom: Political Aspects", *Mithridates VI and the Pontic Kingdom*, Black Sea Studies 9, the Dannish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies, (Ed. Jacob Munk Højte), Aarhus University Press, 249- 275.

Scardozzi, Giuseppe (2010), "Oil and Wine Production in Hierapolis of Phrygia and Its Territory During Roman and Byzantine Age: Documentation From Archaeological Excavations and Surveys", *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri, (06- 08 Kasım 2008- Mersin)*, (Editör Ümit Aydınoğlu, A. Kaan Şenol), Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi, İstanbul: Zero Prodüksiyon Kitap, Yayın, Dağıtım Ltd. Şti., 277-302.

Topal, Zehra (2015), "Trabzon'da Zeytinciliğin ve Zeytinyağı Üretiminin Tarihçesi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19, 167- 206.

Waddington, W. H., Babelon, E., Reinach, TH. (1904), *Recueil General des Monnaies Grecques d'Asie Mineure*, Tome Premier, Pont et Paphlagonie, Paris.

White, K. D. (1967), *Agricultural Implements of the Roman World*, Cambridge at the University Press.

İnternet Kaynakları

Bekker-Nielsen, Tönnes ve Jacobsen, Kristina Winther, (2013), *Yüzey Araştırması Vezirköprü ve Havza İlçesinde, Ekim 2013: Rapor*.

https://www.academia.edu/9859933/Y%C3%BCzey_ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1_Vezirk%C3%B6pr%C3%BC_ve_Havza_il%C3%A7esinde_Ekim_2013_Rapor

(Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Marcus Porcius Cato. *De Agricultura*.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cato/De_Agricultura/C*.html,

(Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Şekil 1. (Foto: Aktaş, E.) Samsun-Atakum zeytin ağacı.

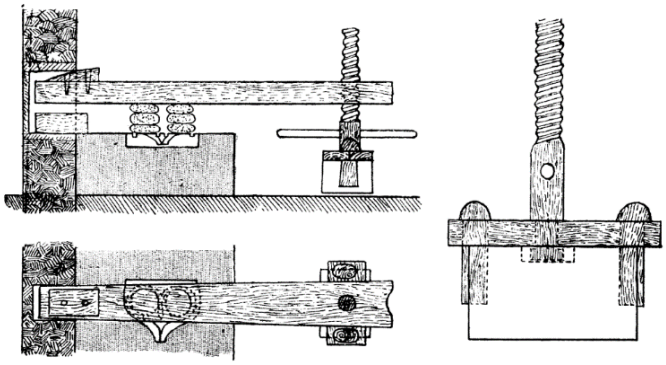

Şekil 2. (Foto: Paton & Myres 1898, 210) Kalimnos- Arginunta'da kullanılan zeytinyağı veya şarap elde etme düzeneği.

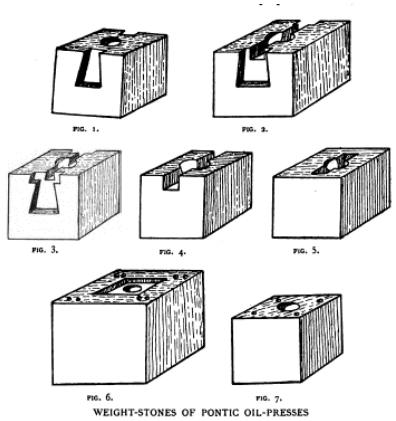

Şekil 3. (Foto: Anderson 1903, 15) Anderson'un pontik pres ağırlık taşı çizimleri.

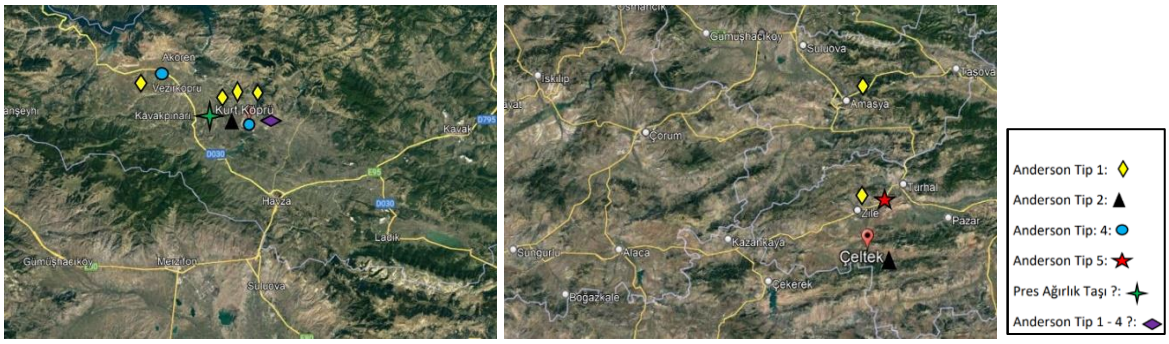

Şekil 4. (Foto: Google Earth) Anderson'un çizimleriyle uyumlu pres ağırlık taşı tipleri.

Şekil 5. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü.

Şekil 6. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü, köprü ayağındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 7. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü'nün ayağındaki haç motifli pres ağırlık taşı olduğu düşünülen blok.

Şekil 8. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü'nün ayağındaki pres ağırlık taşı ve yukarısında üzengide görünen pres ağırlık taşının yan yüzü.

Şekil 9. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü, yan yüzü görünen pres ağırlık taşı.

Şekil 10. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü, köprü duvarındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 11. (Foto: Aktaş, E.) Kurt Köprü, köprü duvarındaki pres ağırlık taşı.

Şekil 12. (Foto: Aktaş, E.) Vezirköprü- Çamlık Park pres ağırlık taşı.

Şekil 13. (Foto: Aktaş, E.) Vezirköprü- Gömlekhisar Köyü. Pres ağırlık taşı.

Şekil 14. (Foto: Aktaş, E.) Amasya Halifet Gazi Türbesi pres ağırlık taşı olduğu düşünülen bloğun yandan ve üstten görünümü.

Şekil 15. (Foto: Aktaş, E.) Tokat -Zile Kalesi, pres ağırlık taşı.

Şekil 16. (Foto: Aktaş, E.) Tokat Zile Kalesi, pres ağırlık taşı.

Şekil 17. (Foto: Aktaş, E.) Zile Çeltek Köyü, pres ağırlık taşı.

Şekil 18. (Foto: Aktaş, E.) Zile Kalesi'ndeki ahşap üzüm sıkma düzeneği.

Şekil 19. (Foto: Aktaş, E.) Zile Kalesi yol kenarı. Ahşap üzüm sıkma düzenekleri.

Şekil 20. (Foto: Aktaş, E.) Samsun Müzesi, mezar steli.

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (485-509)

Başaran, Erkin – Kılıçaslan, Aydın, "İç Göçler Bağlamında Trabzon Dışında Yaşayan Trabzonlulara Dair Karşılaştırmalı Bir Analiz (2013-2021)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.485-509. DOI: 10.31765/karen.1166520

İÇ GÖÇLER BAĞLAMINDA TRABZON DIŞINDA YAŞAYAN TRABZONLULARA DAİR KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ (2013-2021)*

Erkin BAŞARAN** – Aydın KILIÇASLAN***

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Arş. Gör.,
Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tunceli/TÜRKİYE
erkinbasaran@munzur.edu.tr
ORCID : 0000-0003-0759-561X

*** Dr. Öğr. Üyesi,
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
akilicaslan@trabzon.edu.tr
ORCID : 0000-0003-1375-9662

Anahtar Kelimeler: İç Göçler, İl Dışındaki Trabzonlular, Analiz

Keywords: Internal Migrations, People from Trabzon outside the Province, Analysis

Öz: İç göç hareketliliği açısından Karadeniz Bölgesi'nin en önemli illerinden biri olan Trabzon, I. Dünya Savaşı süreci ve 1950'li yıllardan günümüze gelen zaman dilimi olmak üzere 2 ana dönemde ciddi bir göç akışına sahne olmuştur. Trabzon, hem Erzurum, Rize ve Samsun gibi çevre illerle hem de İstanbul, Kocaeli, Ankara ve Bursa gibi metropollerle önemli bir göç alışverişine sahiptir. Kuşkusuz geçmiş yıllardan beri süregelen bu göç akışları, birçok şehirde önemli miktarda Trabzonlu nüfus birikimini beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada Trabzon'un iç göç hareketliliği belirli göstergeler kullanılarak ortaya konulmuş ve Trabzonluların 2013-2021 döneminde en çok ikamet ettikleri iller karşılaştırmalı olarak ilçeler bazında mekansal analize tabi tutulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Genel Nüfus Sayım ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinin temel alındığı çalışmada bulgular tablo, grafik ve haritalarla gösterilmiştir. Araştırmada Trabzonluların Trabzon dışında en çok ikamet ettikleri İstanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa ve Samsun illerinin merkezi aksında bulunan ve sosyo-ekonomik gelişmişliği yüksek ilçelerinde yaşadıkları tespit edilmiştir.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF TRABZON PEOPLE LIVING OUTSIDE TRABZON IN THE CONTEXT OF INTERNAL MIGRATION (2013-2021)

Abstract: Trabzon, which is one of the most important provinces of the Black Sea Region in terms of internal migration mobility, has witnessed a serious migration flow in 2 main periods, the period of World War I and the time period from the 1950s to the present. Trabzon has an important migration exchange with the surrounding cities such as Erzurum, Rize and Samsun as well as with the metropolises such as Istanbul, Kocaeli, Ankara and Bursa. Undoubtedly, these migration flows, which have been going on for years, have brought along a significant amount of population from Trabzon in many cities. In this study, the internal migration mobility of Trabzon was revealed by using certain indicators and the provinces where the people of Trabzon mostly resided in the period of 2013-2021 were comparatively analyzed on the basis of districts. The findings of the study, which is based on the General Population Census and Address Based Population Registration System (ADNKS)

Geliş Tarihi / *Received Date*: 24.08.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 12.12.2022

(ADNKS) data of the Turkish Statistical Institute (TUIK), are shown in tables, graphics and maps. In the research, it has been determined that the people of Trabzon live in the districts of Istanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa and Samsun, where they mostly reside outside of Trabzon, located on the central axis and with high socio-economic development.

Giriş

Göçler, bireylerin veya bir grubun gerçekleştirdiği yer değişiklikleri olarak tanımlanmaktadır.[1] Göç olgusu daima insanlık tarihinin temel bir bileşeni olmuştur. Tarihsel olarak bakıldığında, göçün insanların bir yerden bir yere yeni bir toprağa veya ülkeye yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir hareket örüntüsü olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu hareket bir ülkeden diğerine olabileceği gibi, bulunulan ülke içinde de göç oldukça yaygındır. Genellikle üç temel göç akışı bulunmakta olup, bunlar kırsal, kentsel ve uluslararası göçlerdir.[2] Dünyanın her yerinde insanlar çeşitli amaç doğrultusunda doğup büyüdükleri yerden başka yerlere geçici veya sürekli olarak yaşamak üzere göç ederler. Göçler sonucu hem göç veren hem de göç alan yerlerin nüfus yapısında önemli değişiklikler yaşanmaktadır.[3] Güncel göç olaylarının temelinde ise doğal, ekonomik, sosyal ve politik faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler göç kararında; insanları göç etmeye zorlayan itici sebepler (push factors) ve göç etmeye cesaret veren çekici sebepler (pull factors) şeklinde kendini göstermektedir. Göç, esasında karmaşık kişisel kararların bir sonucu olup, iticilik ve çekicilikler arasındaki karşılıklı etkileşim göç hareketinin zamanını, şeklini ve yönünü belirlemektedir.[4]

Belirli bir mekan üzerinde gerçekleştiğinden demografi özelinde beşeri coğrafya alt dalının önemli konu başlıklarından bir tanesi olan göçler, çok çeşitli coğrafi faktörlerin etkisiyle meydana gelmektedir. Fiziksel faktörlerden sert iklim koşulları, yüksek ve arızalı arazi yapısıyla verimsiz topraklar bir mekânda geçinme şartlarını güç duruma getirerek bireylerin veya toplumların yer değiştirmesi noktasında en güçlü itici rolü üstlenmektedirler. Ek olarak insan topluluklarının yüzleşmek zorunda oldukları doğal afetler de etki derecelerine göre itici göç faktörlerinden birini oluşturmaktadırlar. Bazen doğal şartlar çekme faktörleri olarak da ortaya çıkabilmekte olup, insan toplulukları böyle bir durumda ılıman iklim koşullarının ve verimli toprakların bulunduğu, doğal afetler açısından da tehlikesiz bölgelere göç etme eğilimi göstermektedirler. Beşeri faktörlerden ekonomik faktörler ise son derece güçlü itme ve çekme dürtüsünü ortaya çıkarmakta ve bireylerle toplumlar yoksul bölgelerden yaşam koşullarının ideal olduğu zengin noktalara göç etmektedirler. Düşük maaşların, yoksulluk ve beslenme bozukluğunun bulunduğu yerlerdeki nüfusu, tam tersi karaktere sahip lokasyonların zenginlikleri adeta bir mıknatıs gibi kendine çekmektedir. Ayrıca işsizlik de bölgeler arası göçün önemli etkenlerinden bir tanesidir. İnsanlar istihdam olanakları yüksek yerlere göç etme eğilimi göstermektedirler. Son olarak sosyal faktörler, ekonomik faktörlerle sık olarak benzeşmektedir. Ancak buradaki fark, çoğunlukla sosyal faktörlerin itme ve çekme gücünün bireylerin özel durumlarıyla ilişkili olmasıdır. Kırsal alanlardaki rekreasyonel ve sosyo-kültürel aktivite eksikliği de sıklıkla kentlere göç etmeye sebebiyet veren kültürel faktörler olarak açıklanmıştır. Bu noktada gönüllü olarak gerçekleştirilen göç hareketleri çoğunlukla siyasi durumun bir sonucu değildirler.[5]

Göçler, bölgesel eşitsizlikler başta olmak üzere aynı ülke içerisinde bireylerin veya toplumların yer değiştirmelerine neden olacak faktörler sonucu gerçekleşiyorsa iç göç karakteri kazanmaktadırlar. Türkiye'nin hiç de yabancısı olmadığı iç göç olgusunun kaynak noktalarından biri Karadeniz Bölgesi'dir. Bölge özelinde bilhassa Doğu Karadeniz illeri, fiziki coğrafya şartlarının,

---

[1] "Migration" (t.y.), Britannica. 17 Mayıs 2022 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.britannica.com/topic/human-migration.
[2] Rahmati, vd., 2017.
[3] Koç ve Sağdıç, 2010: 296.
[4] Whynne-Hammond, 1985: 62'den akt. Toroğlu, 2007: 75.
[5] Toroğlu, 2007.

sosyo-ekonomik koşulların ve çok uzak olmayan geçmişe kadar yüksek seyretmiş nüfus artışının etkisiyle ülkemizin birçok noktasına ciddi göç vermiştir. Bu illerin başında gelen Trabzon ile ilgili ise, gerek Osmanlı gerek de cumhuriyet döneminde verdiği kitlesel ve yoğun iç göçler nedeniyle ciddi araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

1. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada Türkiye'de yaşayan Trabzonlu nüfusun illere göre dağılışı iç göç olgusu temel alınarak 2013 ve 2021 yılları bazında karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde yer alan (ADNKS) ikamet edilen ile göre nüfusa kayıtlı olunan il, nüfusa kayıtlı olunan ilçeye göre ikamet edilen il ve ikamet edilen ilçeye göre nüfusa kayıtlı olunan il verilerinin kullanıldığı çalışmada temel amaç, Trabzon dışında yaşamakta olan Trabzonluların sayısının söz konusu 8 yıl arzında geçirdiği değişimi belirleyip bu değişimin iç göçler yönünden mekansal arka planını ortaya koymaktır. Ayrıca Trabzonluların Trabzon dışında dağılış gösterdiği ilk 5 il olan İstanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa ve Samsun'da bu nüfusun hangi ilçelerde yoğunlaştığının belirlenmesi de hedeflenmiştir. Karşılaştırmada 2013 yılının başlangıç olarak seçilme gerekçesi ise, bu yılın 2012'de çıkan Büyükşehir Yasası ile köylerin mahalle statüsüne kavuşturulmaları gibi mahalli idare yapılarındaki önemli değişikliklerden sonra ilgili yasal düzenlemenin yapıldığı yıla göre çok daha sağlıklı coğrafi değerlendirmeler ve demografik yorumlar yapmaya olanak sağlamasıdır.

2. Türkiye'de İç Göçler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde özellikle 1911 Trablusgarp Savaşı ile başlayan ve Milli Mücadele sonrasında Lozan Barış Antlaşması ile sona eren savaşlar dönemi ülkede erkek nüfusunu, nüfusun artışını, nüfusun eğitim durumunu ve ekonomik durumu son derece olumsuz etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu sırada ülke ekonomisi tarıma dayalı ve çok zayıf, dış borçlar kamuya büyük yük oluşturur vaziyette ve çalışan nüfus da oldukça azdır. Bununla birlikte üretim düşük, sanayi faaliyeti yok denecek kadar az ve nüfusun % 80 gibi ezici bir bölümü de kırsal alanlarda yaşar durumdadır.[6] 1950'li yıllara gelene kadar, nüfus doğal artışı (doğumlar, ölümler) çoğunlukla oluştuğu yerde kalmıştır. Bu yıllarda kırsal alanda tarım sürekli geliştiğinden kentlere olan göç az sayıdaydı ve aynı zamanda bazı kırsal alanlarda kentli nüfusu çekmekteydi. Devletin önderlik ettiği sanayileşme, önemli sayıda göçe ihtiyaç duyulmadan, kentlerin nüfus artışına uygun hızda yeni istihdam alanları meydana getirmekteydi. 1950'lere gelindiğinde, genişlemenin bu dengeli yapısı, kır-kent yapısını devamlı değiştiren yeni yapılanmalarla son bulmuştur. Hızlanan göç ve kentleşme ülkenin nüfus dinamiğine hâkim olmaya başlamıştır.[7] Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte iç göçlere sahne olmuştur. Kırdaki nüfus artışı, tarımda makineleşme, mevcut toprakların miras yolu ile parçalanması kırsal alanda büyük bir kitlenin geçinememesiyle ya da işsiz kalmasıyla sonuçlanmış, bu da göç olgusunu hızlandırmıştır.[8]

1960'lara gelindiğinde Türkiye'nin önemli miktarda iç göç yaşamaya devam ettiği belirtilebilir. Ülkemiz bu yönden sanayileşme faaliyetleri hızlanan tarım ekonomisine dayalı ülkelerde gözlemlenen kırdan kente yönelimli nüfus hareketlerine sahne olmaktadır. Bu yıllarda istatistiklere güçlü şekilde yansımaya başlayan ve iç göçlerin boyutunu gözler önüne seren bir gelişme de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerimizin nüfusunda başka yerde doğanların oranında görülen dramatik artıştır. Örneğin 1935 yılında il nüfusları içerisinde başka illerde doğanların oranı %10'un üzerinde olan yalnızca 5-6 il mevcutken, 1960'da bu sayı 16'ya çıkmıştır. Yine bu yıllarda büyük kentlerimizin çevresindeki Manisa, Aydın, Adana, Mersin ve Eski-

---

[6] Kaştan, 2016: 693.
[7] Türkiye Nüfusu, 1995: 45'ten akt. Şen, 2014a: 236.
[8] Yenigül, 2005: 273'den akt. Bahar ve Bingöl, 2010: 45.

şehir gibi illerin nüfusunda da başka illerde doğanların oranının artış kaydettiği görülmektedir.[9] 1960–1980 yılları arasında Türkiye'nin kentli nüfusu % 26'dan % 45'e yükselmiş, kır nüfusu ise % 74'den % 55'e düşmüştür. 1960–1975 yılları arası ülke tarihinin en hızlı kentleşme dönemi olup, iç göçlerde 1975–1980 döneminde %4.3'lük bir düşüş meydana gelmiştir. Kırsal alanda göç eğilimi gösteren nüfusun azalması, kentlerdeki işsizlik olgusu, hayat pahalılığı, şiddet olayları, tarımsal destekleme fiyatları ve yaygın tarımdan yoğun tarıma geçiş bu düşüşün sebepleri olarak sayılabilir.[10] 1960'lı yıllardan bu yana ekilebilir tüm tarım arazilerinin ekilmiş olması sebebiyle göç, aktif tarım işçilerini kırdan kente taşıyarak kırdaki nüfus baskısını azaltacak en iyi stratejilerinden biri olarak görülmüştür. 1970'lerden günümüze hızlanan tarımsal mekanizasyon ve modernleşmeyle, kent yerleşimlerinin hızlı büyüyüp ulaşım ve iletişim imkanlarının da artması, kırdan kente göçlere ivme kazandırmıştır.[11]

Ülkemizde serbest piyasa ekonomisinin gelişmeye başladığı 1980-1990 döneminde ise bir yandan özelleştirme ve modernleşme yolunda çaba gösterilirken, diğer taraftan Türkiye siyasi olarak belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerden geçmiştir. Bu dönemde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde siyasi çalkantılar ve terör sebebiyle zorunlu iç göçler meydana gelmiştir.[12] 1980'lerin ve 1990'ların iç göç karakteristiğinde ekonomik ve siyasal krizlerin yanı sıra terör kaynaklı çatışmaların etkisi son derece önemli olmuştur. Bundan dolayı, 1984'te başlayıp gitgide şiddetlenen bir ivmeyle gerçekleşen terör faaliyetleri, özellikle Güneydoğu kaynaklı kitlesel göç hareketlerini tetikleyen temel sebeptir. Bölgede yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle insanlar bulundukları yerde hem kişisel hem ailevi hem de bireyi oldukları yerel toplumun çevresel güvenliğinin bulunmadığını ankadıklarında göç etme gereksinimi duymuşlardır.[13] 1990'da Türkiye nüfusunun %51.3'ü 20 bin veya daha çok nüfusa sahip kentlerde yaşamını sürdürürken, 2000 yılına gelindiğinde bu oranın %59.3'e yükselmesi kırlardan merkeze doğru yaşanan göçün büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Tarım alanında teknoloji kullanımının artmasıyla işgücü fazlasının ortaya çıkışı şüphesiz göç sebeplerinden bir tanesidir. İşgücü fazlası ile düşen ücretler ve maaşlar, tarım sektöründeki verimsizlikten kaynaklı şekilde kırlarda yaşayanların ailelerini geçindirecek geliri elde edememeleri, kentlerin sunduğu kapsamlı olanaklar ve bu dönemde yaşanan sosyal baskılar göçü kamçılayan sebeplerden diğerleridir.[14]

Milenyumun başlangıcından itibaren Türkiye'de iç göçlerin karakteristiği de bazı değişimler yaşamaya başlamıştır. Öncelikle artık kentli nüfusu tıpkı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi %90'ın üzerine çıkmış bulunan ülkemizde, iç göçlerin yavaşlamış olduğu belirtilebilir. Bölgesel farklılıkları azaltmaya dönük sosyo-ekonomik politikaların etkisinin büyük olduğu bu süreçte, iç göç sebepleri de farklılaşmaya başlamıştır. Örneğin son yıllarda yaşanan gelişmelere bakıldığında illerin aldıgı göçlerde çok farklı bir faktörün, Türkiye'de sayıları hızla artan üniversitelere bağlı olarak eğitim amacıyla yapılan göçlerin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bu faktör, illerin hem göç alma sebeplerinde hem de göç verilerinde önemli değişimlere sebebiyet verebilmektedir.[15] Ya da taşı toprağı altın olarak nitelendirilen ve uzun yıllar en çok göç alan il özelliği göstermiş İstanbul'un 2015-2016 ve 2016-2017 dönemlerinde net göç hızının negatif olmasından ve artık göç alan değil, göç veren bir il olma konumuna geldiğinden bahsedilebilir. Yaşam koşulları açısından Türkiye'nin negatif dışsallıklarını barındırmasıyla İstanbul'un bir tür cazibe merkezi olmaktan çıkmaya başlayıp kentte hayat pahalılığının ve iş bulma ümidinin azalması gibi bir faktörden de burada bahsedilebilir.[16] İç göçler bakımından özellikle 20. yüzyıl başından beri çeşitli mekansal ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkisiyle önemli bir çıkış noktası

---

[9] Tümertekin, 1968.
[10] Kaştan, 2016.
[11] İçduygu, vd., 1998.
[12] Şantaş, 2019: 901.
[13] Şen, 2014a.
[14] Kaştan, 2016.
[15] Işık, 2009.
[16] Özdemir, 2018.

olmuş Doğu Karadeniz'de tıpkı ülke genelinde olduğu gibi bu anlamda bir yavaşlama seyri karşımıza çıksa da, özellikle belli başlı metropollere yönelik göç yönelimi sürmektedir. Şüphesiz iç göçler kentlerde birçok olumsuz duruma neden olmuş ve bunlar akademik camiada geniş kapsamlı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

3. İç Göçler Açısından Trabzon

Doğu Karadeniz özelinde Trabzon'dan Anadolu coğrafyasına iç göçlerin tarihi eskilere dayanmaktadır. Güncel biçimde devam eden bu süreci belirli dönemlere ayırmak mümkündür. 20. yüzyıl ise bu anlamda dikkat çekici gelişmelerin yaşandığı ve en önemlisi bu gelişmelerin bilimsel araştırmalar açısından çok daha sağlıklı şekilde belgelendirilmeye başlandığı bir zaman dilimi olarak belirtilebilir. Fiziki coğrafya şartlarının elverişsizliği, tarım alanlarının az olması, iş imkanlarının kısıtlılığı, süregelen yüksek nüfus artışı, arazi anlaşmazlıkları ve hatta kan davaları Trabzon'un 20. yüzyıl başlarında yoğun göçlere sahne olmasını beraberinde getirmiştir. Ekonomik anlamda mevcut arazilerde ihtiyaçlarını gideremeyen aileler ve gençler, çözümü gurbete çıkmakta bulmuştur. Daha o yıllarda tütün tarımı ve hayvancılık yapmak amacıyla Canik Sancağı olarak da bilinen şimdiki Samsun ve çevresine, kömür madenlerinde çalışmak amacıyla Zonguldak'a ve iş bulmak için İstanbul'a ve devletin batısına yoğun olarak göç eden Trabzonlu nüfusun varlığı bilinmektedir.[17] İş arayan Trabzonluların Zonguldak, Canik ve İstanbul'un yanı sıra Rumeli gibi Osmanlı coğrafyasının birçok noktasına da göçler gerçekleştirdiği kaydedilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle sürdüğü 1916'da Trabzon'un Ruslar tarafından işgal edilmesini takip eden sürecin, 20. yüzyılda Trabzonlu nüfusun Anadolu'nun diğer bölgelerine yönelik ilk kitlesel iç göç hareketini başlattığı söylenebilir. Doğu Cephesi'nde savaş alanlarından göç edenlerin yerleşecekleri bölgeler dört mıntıkaya ayrılmış bulunmaktaydı. İlk mıntıka olarak Erzurum'un doğusuyla Trabzon sahillerinden gelen göçmenler deniz ve kara yoluyla Ordu, Giresun, Ünye, Samsun, Bafra ve Kastamonu çevresine, ikinci mıntıka olarak Erzurum'un batı ve güneyi ile Trabzon'dan gelen göçmenler Sivas-Kayseri yoluyla Kayseri ve Niğde'ye, üçüncü mıntıka olarak Erzurum'un doğusuyla güneydoğusundan gelen göçmenler Kemah yoluyla Elazığ, Malatya ve Maraş'a, dördüncü mıntıka olarak ise Van ve Bitlis'ten gelen göçmenler, Diyarbakır yoluyla Diyarbakır ve çevresine, Urfa, Antep ve kısmen Adana'ya gönderilmişlerdi. 1916 yılı itibarıyla Trabzonlu göçmenler ise birinci ve ikinci mıntıkalara yerleştirilmiş bulunmaktaydılar.[18] İşgal döneminde halk önce Giresun, Ordu, Samsun ve Sinop gibi Karadeniz kıyı hattındaki yakın yerlere göç etmiştir.[19] Ancak yöneticilerin üstün gayretlerine karşın savaşın tüm hızıyla sürmesiyle Trabzonluların ilk olarak ulaştıkları Giresun ve Ordu'nun Rus işgaline uğrama tehlikesi göç hareketinin daha da batıya ilerlemesine sebep olmuştur. Samsun ve çevresine ulaşan göçmenlerin tamamımın ilk etapta iaşeleri sağlanamamış, bölgede hüküm süren salgın hastalıklar ve iaşe temininin de mümkün olmaması sebebiyle göç dalgası Sinop, İnebolu, Amasya ve İzmit'e kadar ulaşmıştır. Samsun ve çevresindeki sıkıntılar nedeniyle Konya'ya sevk edilen göçmenler bile olmuştur.[20]

Bu yıllarda Trabzon'dan yönelen iç göç dalgasının varış noktalarından birini ise şüphesiz başkent İstanbul oluşturmaktaydı. Osmanlı yönetimi tarafından iaşe, güvenlik ve demografi sorunları dikkate alınarak diğer savaşlar sırasında yasaklandığı gibi Birinci Dünya Savaşı esnasında da özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu göçmenlerinin İstanbul'da yerleşmeleri yasaklanmıştır. Ancak şüphesiz yasağa rağmen göçmenlerin şehre girişleri önlenememiştir.[21] Genel olarak bakıldığında arşiv kayıtları Trabzonlu göçmenlerin başta Giresun ve Ordu kazası, Canik sancağı ile Kastamonu (Bolu, İnebolu, Cide, Abana vs.) ve Sivas vilayetinin (Tokat, Çorum, Amasya, Merzifon vs.) çeşitli kazalarına yerleştirildiklerini göstermektedir. Bunların yanında

---

[17] İpek, 2018.
[18] Çaykıran, 2021.
[19] Yüksel, 2014.
[20] İpek, 1999.
[21] İpek, 1999: 178.

İstanbul, Bursa, İzmit, Adapazarı, Düzce, Karasu, Akyazı, Eskişehir, Aydın, Kayseri, Konya, Niğde, Ayaş, Beypazarı, Ankara, Şam, Haçin (Saimbeyli) gibi merkezlere giden göçmenlerin de varlığı bilinmektedir. Göçlerin varış merkezleri açısından bazı noktalar hariç, Trabzonlu göçmenlerin Karadeniz sahili boyunca yerleştirildikleri görülmektedir.[22] 1919 tarihli kaynağa göre savaş döneminde 1.100.000 civarı Müslüman'ın yaşadığı belirtilen Trabzon Vilayeti'nde[23] göçmenlerin ezici çoğunluğu Ruslarla direkt temas hattındaki Lazistan, Trabzon ve Gümüşhane sancaklarından gelmiştir ki, bu bölgelerin nüfusu 1914 itibariyle vilayet içinde 920.000 civarındadır.[24] Doğu Cephesi'ndeki savaş alanlarından göçenlerin yerleştirilecekleri mıntıkalardan ilkine 86.100 civarı,[25] ikincisine ise 300.000'den fazla kişinin geldiği kaydedilmiş olup,[26] diğer mıntıkalara ve başta İstanbul olmak üzere batıdaki büyük şehirlere gelen Trabzonlu göçmen sayısı belirsizdir. 1920 yılı Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi kayıtlarına göre savaştan sonra Trabzon'a dönüş yapan nüfus ise 208.788 olmuştur.[27] Trabzon Vilayeti ile sancakların nüfusları buralardan göç eden kişi sayısıyla beraber ele alındığında ve rakamlardan Trabzon'a geri dönen nüfus ile göç sırasında yaşanan muhtemel ölümler çıkarılıp genel bir değerlendirmeye gidildiğinde, o yıllarda Anadolu'nun birçok noktasında günümüzdeki Trabzonluların çekirdeğini meydana getirdiğinden söz edilebilecek ciddi miktarda nüfusun yerleşik olarak kaldığı yorumu yapılabilir.

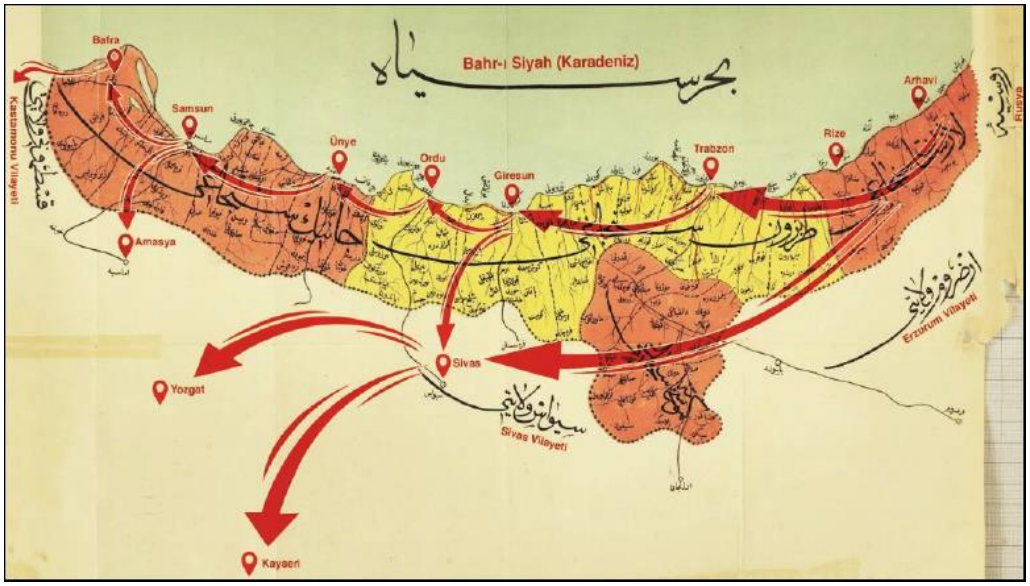

Harita 1. I. Dünya Savaşı Döneminde Trabzonlu Göçmenlerin Göç Ettikleri Yerler[28]

20. yüzyılda başlayan ve Trabzonluların ikinci kapsamlı iç göç örüntüsünü meydana getirdiği söylenebilecek göç hareketi ise, cumhuriyetin ilanından günümüze halen devam etmektedir. Süreci daha iyi kavrayabilmek adına ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927'den bu yana il nüfusunun gelişimini ve artış seyrini incelemek yararlı olacaktır. Genç cumhuriyetin süregelen savaşlarda erimiş nüfusunu artırabilmek adına o yıllarda büyük bir seferberlik başlatılmış, hatta belirli sayıda çocuk sahibi olan aileler için vergi muafiyeti bile getirilmiştir. Nüfusunun ezici çoğunluğu kırsal alanlarda yaşayan Türkiye'de II. Dünya Savaşı yıllarına kadar izlenen pronatalist politikalar sonuç vermiş, Karadeniz de nüfus artış hızının yüksek olduğu bölgelerden biri olmuştur.

---

[22] Çaykıran, 2021.
[23] Usta, 2016: 311'den akt. Tekir, 2016: 61.
[24] Karpat, 2010: 376-388'den akt. Çaykıran, 2021: 126.
[25] Tekir, 2016: 58.
[26] Çaykıran, 2016: 135.
[27] Erdem, 2017: 68.
[28] Çaykıran, 2021: 136.

Trabzon il nüfusunun gelişimine bakıldığında, 1927'den günümüze nüfusun yaklaşık 4 kat artışla 2021 yılı itibariyle 816.684'e ulaştığı görülmektedir. Nüfusun seyri içerisinde göçlerin de etkili faktörlerden biri olduğunu gösteren önemli işaret, istisnasız tüm dönemlerde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olmasıdır. Bu fark günümüze doğru oldukça azalmakla birlikte özellikle 50'li yıllardan beri süregelen göçlerin halen devam ettiğini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. 1940-1945 ve 1955-1960 gibi dönemlerde görülebileceği üzere, il nüfusunun artışında Türkiye'nin savaş dönemi tedbirlerinden ve kalkınma hamlelerinden kaynaklı yavaş veya hızlı artış seyirleri de verilere yansımıştır. 2000 yılında bir önceki döneme göre il nüfusunda görülen anormal artış gerçeği yansıtmamakta olup, o yıl yapılan ve yerleşim merkezlerinde belediye teşkilatı kurulabilmesi için tüm Türkiye genelinde yoğun istatistiksel manipülasyonların gerçekleştirildiği meşhur nüfus sayımının Trabzon bazlı neticesini ortaya koymaktadır. Zaten 1970'lerin sonundan 2017 yılına kadar nüfus belirli artış ve azalışlarla 700.000 bandında seyretmiştir ki, iç göçlerin de bariz etkilerinin görüldüğü bu süreçte 2000 yılı verilerindeki anormallik hemen göze çarpmaktadır. Trabzon nüfusu 2011'den bu yana kesintisiz olarak artmasına karşın cumhuriyetin ilk yıllarına kıyasla ilin ülke nüfusu içerisindeki payı dramatik olarak düşmüştür. Nitekim 1927'de Türkiye nüfusunun %2,12'sini meydana getiren Trabzon, 2021 yılında nüfusun yalnızca %0,96'sını oluşturmuştur.

Tablo 1- Trabzon İl Nüfusunun Gelişimi (1927-2021)[29]

Yıl	İl Toplamı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus
1927	290.303	130.926	159.377
1935	359.791	173.025	186.766
1940	390.733	181.233	209.500
1945	395.384	184.632	210.752
1950	420.279	196.164	224.115
1955	462.249	214.478	247.771
1960	532.999	251.086	281.913
1965	595.782	281.583	314.199
1970	659.120	312.736	346.384
1975	719.008	354.636	364.372
1980	731.045	349.503	381.502
1985	786.194	380.147	406.047
1990	795.849	386.642	409.207
2000	975.137	486.957	488.180
2007	740.569	364.103	376.466
2008	748.982	370.217	378.765
2009	765.127	378.602	386.525
2010	763.714	377.059	386.655
2011	757.353	374.426	382.927
2012	757.818	374.677	383.221
2013	758.237	374.562	383.675
2014	766.782	378.509	388.273
2015	768.417	379.708	388.709
2016	779.379	385.009	394.370
2017	786.326	388.713	397.613
2018	807.903	399.377	408.526
2019	808.974	400.723	408.251
2020	811.901	402.224	409.677
2021	816.684	405.047	411.637

[29] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle oluşturulmuştur.

Dönemlere göre il nüfusunun artış hızları ise birçok demografik çıkarım yapmaya olanak sağlamaktadır. Öncelikle Trabzon'da nüfus artış hızının 2000-2007, 2009-2010 ve 2010-2011 dönemleri hariç sürekli pozitif değerlerde olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu değerler genel bir artış eğiliminden ziyade dalgalı bir görünüm vermektedir. 2000-2007 döneminde ‰-39 gibi anormal bir düzeye gerilemiş olan nüfus artış hızının sebebi, yukarıda da değinildiği üzere 2000 yılının gerçeği yansıtmayan manipülatif sayım verileridir. Trabzon il nüfusunda göçlerin de ana etkenlerden birini meydana getirdiği nüfus artış hızındaki azalma özellikle 70'li yıllardan sonra birçok dönemde varlığını göstermektedir. 1975-1980 ve 1985-1990 dönemlerinde nüfus artış hızı ‰3 ve ‰2 gibi tek haneli rakamlara inmiş, 2009 yılından sonraki bazı dönemlerde ise negatif değerlere düşmüştür. Bu tarihlerden günümüze uzanan süreçte nüfus artış hızı devam eden göçlerin de etkisiyle çoğunlukla tek haneli rakamlarda gerçekleşmiştir. 2017-2018 döneminde ‰27'lik yüksek bir seviyeye ulaştığı dikkat çeken değerler bir sonraki dönem ciddi bir düşüş yaşamakla birlikte, ufak da olsa güncel döneme doğru nüfus artış hızının yeniden yükselmeye başladığı görülmektedir.

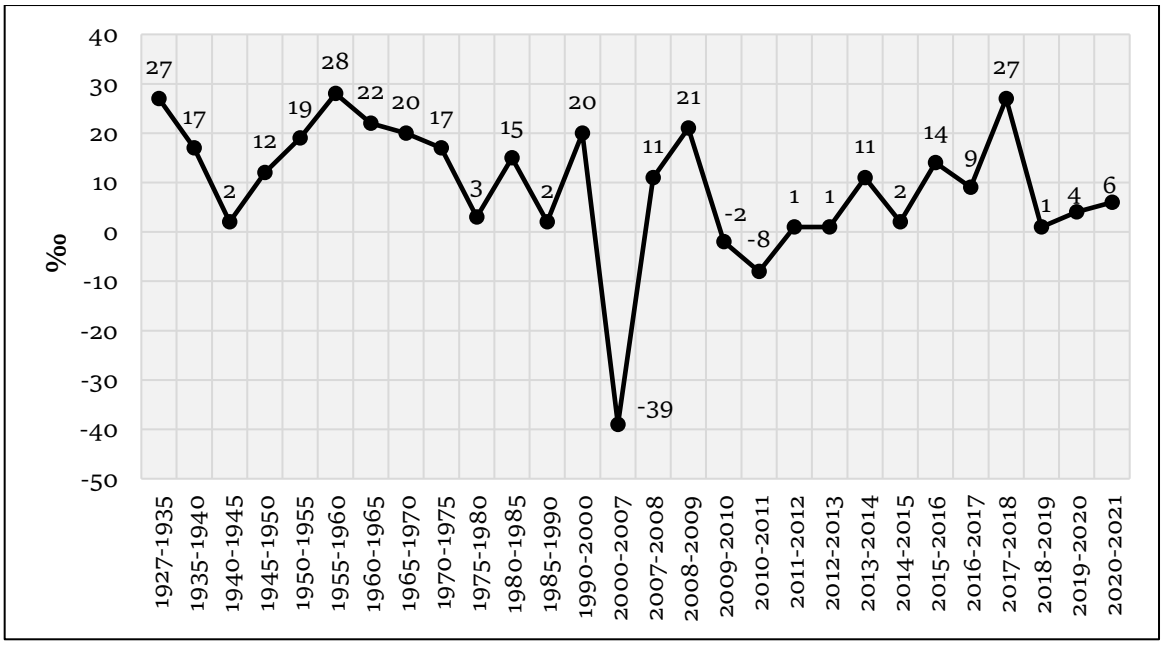

Şekil 1. Trabzon İl Nüfusunun Artış Hızları (1927-2021)[30]

Karadeniz Bölgesi'nin hep en önemli iç göç odaklarından biri olmuş Doğu Karadeniz bölümünde yer alan Trabzon'da, cumhuriyet döneminde de iç göçler devam etmiştir. Şüphesiz 20. yüzyılın başında savaşların ana etken faktörü meydana getirdiği iç göçlerde 1923'ten günümüze öncelikle ekonomik sebepler, daha sonra ise doğal afetler, arazi anlaşmazlıkları ve hatta kan davaları gibi faktörler etkili olmaya başlamıştır. Türkiye genelinde özellikle büyükşehirlerde Trabzon kökenli nüfus olgusunun ikinci aşamasının başlangıcı işte tam da bu yıllara dayanmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere cumhuriyet döneminin ilk beş nüfus sayımında kadınların Trabzon nüfusu içerisinde erkeklere nispeten fazla bir yekûn teşkil etmesinde, uzun süren savaşların ve genellikle ekonomik amaçlarla erkek nüfusun il dışına göç etmesinin etkisi olduğu söylenebilir.[31] Türkiye'nin altyapı ve sanayi faaliyetleri noktasında geniş çaplı bir kalkınma sürecine girmeye başladığı 1950'lerde ise ülke genelinde istihdam sorunu bulunan tüm illerde olduğu gibi Trabzon'dan da batıdaki metropollere yoğun bir iç göç dalgası başlamıştır. Bu konuda nüfus artış hızı verisinin temin edilebildiği en erken zaman aralığı olan 1965-1970 döneminde, hızın ‰-54,1 gibi yüksek negatif bir değere sahip olduğu görülmektedir. Yakın

[30] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle oluşturulmuştur.
[31] Koraltan, 1939: 53'ten akt. Çakıcı, 2018: 340.

çevredeki Gümüşhane ve Bayburt gibi küçük ölçekli illerden aldığı göçlerin etkisiyle Trabzon'un göç kazanımı bir miktar artsa da net göç hızı negatif düzeylerde kalmayı sürdürmüş, hatta 1985-1990 döneminde rekor denilebilecek bir düşüşle ‰-65,1'e kadar gerilemiştir. 81.494 kişiyle il nüfusunun %14'ünün iç göçe katılmış bulunduğu anlaşılmakta olup, net göçlerin yaş gruplarına göre dağılımının 2021'de Yurdigül tarafından ele alındığı çalışmada yoğunlaşmaların özellikle genç nüfus gruplarında olduğu görülmektedir. Alınan ve verilen göçlerin yaş grubu değişkenine göre dağılımları, Trabzon'dan göç eden nüfusun en fazla yoğunlaştığı grubun 15-30 yaş grubu olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yaş grubundaki yoğunluğun başlıca nedenleri şüphesiz ekonomik faktörler, askerlik ve eğitimdir. Bunların haricinde 5-14 yaş grubunda da göç yoğunluğunun fazla olduğu anlaşılmıştır ki, çocuk nüfus olarak nitelendirilen bu grubun yoğunluğunun sebebi olarak ailelerin başta ekonomik etkenler olmak üzere çeşitli nedenlerle Trabzon dışına göç etmek zorunda kalması gösterilebilir.[32]

2000'li yıllara gelindiğinde yeni yatırımlarla sosyo-ekonomik gelişmeyi tüm Türkiye sathına yayma çabaları iç göç ivmesini yavaşlatmıştır. Trabzon'da da bu tarihlerden itibaren net göç hızının daha düşük negatif seviyelerde gerçekleşmeye başladığı, net göç miktarlarının ise 1995-2000, 2008-2012 ve 2013-2017 dönemlerinde sırasıyla -9.977, -15.333 ve -5.491 olduğu görülmektedir. Özellikle yakın çevredeki küçük ve orta ölçekli kentlerden Trabzon'a göçler ilin net göçlerinde kayda değer bir pozitif etkiye neden olmuştur. 2013-2017 döneminde ‰-7,1 olan nüfus artış hızı 2018-2021 döneminde veri temin edilebilen zaman aralığı içerisinde ilk kez pozitif biçimde ‰6,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde net göç miktarı da 5.077'ye çıkmış olup, il iç göçler açısından artık bir kaynak değil varış noktası olmaya başlamıştır. Fakat 2000'lerin başından itibaren Trabzon'un yeni bir kalkınma sürecine girmesine karşın istihdam probleminin tam anlamıyla çözülemeyişi ve son yıllardaki ekonomik çalkantılar ilin yine önemli miktarlarda göç vermesine neden olmaktadır. Herşeye karşın bölgenin 3 üniversiteye sahip tek ili olmasıyla eğitim amaçlı göçlerde de ön plana çıkan Trabzon'un, verdiğinden çok göç alan bir il haline gelmeye başladığı belirtilebilir.

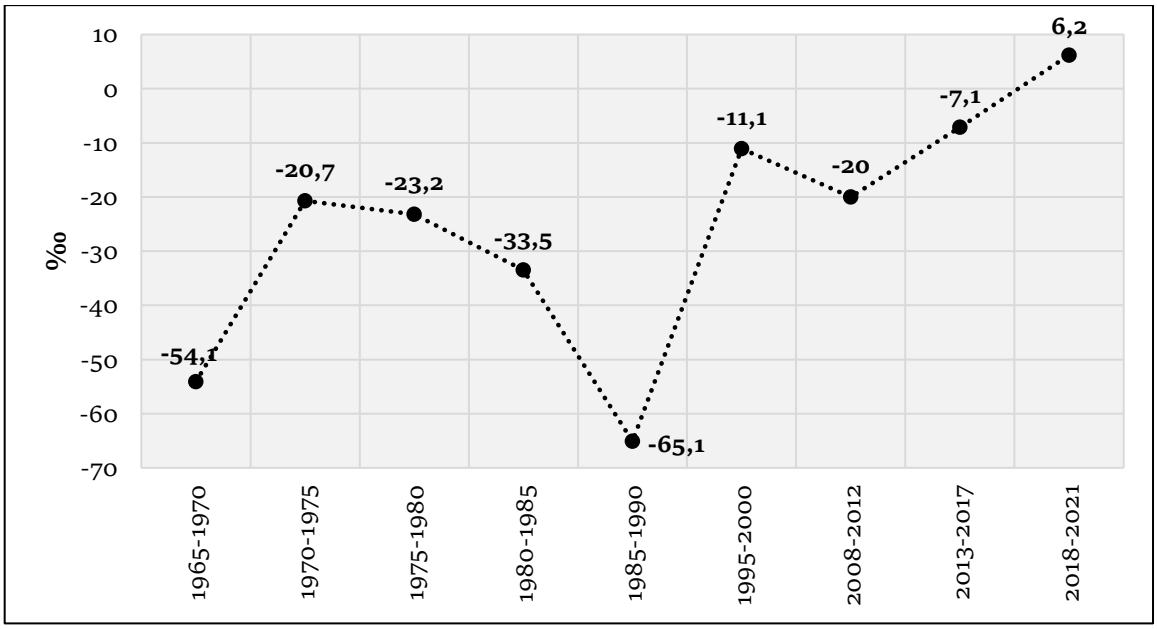

Şekil 2. Trabzon'un Net Göç Hızları (1965-2021)[33]

---

[32] Yurdigül, 2021.

[33] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle oluşturulmuştur.

Tablo 2- Trabzon'un Net Göç Miktarları (1975-2021)[34]

Dönemler	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
1975-1980	32.648	49.791	-17.143
1980-1985	25.821	51.317	-25.496
1985-1990	29.999	81.494	-51.495
1995-2000	52.923	62.900	-9.977
2008-2012	138.638	153.971	-15.333
2013-2017	142.659	148.150	-5.491
2018-2021	129.871	124.794	5.077

Trabzon'un 50'li yıllardan bu yana süregelen iç göç hareketliliğinin nedenlerinden biri de, bölgenin fiziki coğrafya şartlarından dolayı meydana gelen doğal afetler ve özellikle kırsal kesimde lokasyondan kaynaklı oluşan yerleşim problemleridir. Bu nedenle Çaykara ilçesi örneğinde olduğu gibi bölgeden Hatay-Kırıkhan, Van-Özalp ve Çanakkale-Gökçeada gibi yerleşim merkezlerine heyelanlar nedeniyle 60'lı yıllarda devlet tarafından yoğun bir iç iskan seferberliği gerçekleştirilmiştir.[35] İç göçlerin Trabzon'un kırsal alanlarında bile ne derece önemli bir etkiye sahip olduğu belirli göstergelerden anlaşılabilmektedir. Nitekim günümüzde Çaykara'nın orman köylerinde emekli oranının ortalama %53 olması, büyük oranda geçmiş yıllarda çalışmak amacıyla köy dışına çıkılmasının bir sonucudur. Bu yapı, köylerde inşa edilen konutlara, konutlarda kullanılan ve yaşam kalitesini yükselten eşyalara yansıdığı gibi, sosyal ve kültürel yönden de değişime neden olmuştur.[36]

TÜİK'in 2008 yılı itibariyle yayınlamaya başladığı illerin diğer illerden aldığı ve verdiği göç miktarlarına yönelik verilere Trabzon açısından bakıldığında, ilin iç göç hareketliliğinde İstanbul, Ankara, Bursa ve Kocaeli gibi metropollerle Samsun, Rize, Artvin ve Tokat gibi diğer Karadeniz illerinin ön planda olduğu görülmektedir. Trabzon'un 2008-2021 döneminde en fazla göç aldığı illerin başlıcaları İstanbul, Ankara ve Bursa gibi metropoller olup, 13 yıllık süre zarfında bu kentlerin Trabzon'a gönderdiği nüfus 150.000 kişiyi aşmıştır. İle özellikle batıdaki büyükşehirlerden göç eden nüfusun profiline ilişkin bir veri bulunmasa da, sosyo-ekonomik faktörler bu kitlenin çoğunlukla Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) başta olmak üzere Trabzon'un üniversitelerine eğitim almak için gelen öğrencilerden ve yine bu büyükşehirlerde çeşitli amaçlarla hayatlarının önemli bir kısmını geçirdikten sonra memleketlerine dönen Trabzonlulardan oluştuğunu düşündürmektedir. Rize, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Ordu ve Samsun gibi yakın bölge şehirleri Trabzon'un iç göç hareketliliğinde öne çıkan diğer başlıca iller konumundadır. Öyle ki Rize 1.006 düzeyindeki net göç miktarıyla Trabzon'un 13 yılda aldığı net göçlerde ilk sırada olup, onu Zonguldak, Artvin ve Tokat gibi Karadeniz illeri takip etmiştir. Bununla beraber Trabzon'un Erzurum gibi yakın çevredeki diğer illerden de önemli miktarda net göç kazancına sahip olduğu görülmektedir ki, şehir Trabzon'un en fazla net göç aldığı iller arasında 3. sırada bulunmaktadır. Veriler, Antalya ve Mersin gibi Akdeniz Bölgesi şehirlerinin de Trabzon'un iç göç hareketliliğinde önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Trabzon'un İstanbul gibi metropollere verdiği yoğun göçlerin ardında, hiç şüphesiz ülkemiz genelinde az gelişmiş veya gelişmekte olan kentlerden büyükşehirlere yönelen iç göç olgusunun temel belirleyicilerinden olan ekonomik faktörlerin baş rolü oynadığı açıktır. Göç nedenleri incelendiğinde Trabzonluların İstanbul gibi metropollere iş bulmak, daha çok para kazanmak, tarım alanlarında yaşanan dönüşümlerle bu alanların konut yapımlarına tahsis edilmesinden kaynaklı bölünmeler sonucu yeni bir iş bulma ihtiyacı ve mevcut işyerlerinin İstanbul

---

[34] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle oluşturulmuştur.
[35] Gül, 2014; Kahraman, 2005; Güngördü, 2021.
[36] Alkan ve Toksoy, 2008: 41.

şubelerine geçiş yapmak amacıyla göç ettikleri ortaya çıkmaktadır.[37] Son yıllarda yükseköğretimin de iç göçlerde önemli bir etmen olduğu hesaba katıldığında, Trabzon'un verdiği göçlerde batı metropollerindeki köklü üniversitelere eğitim-öğretim amacıyla giden genç nüfusun da payının bulunduğu söylenebilir. Trabzon'un Rize, Samsun ve Zonguldak gibi diğer Karadeniz illerine verdiği göçlerde de ana itici gücün ekonomik faktörler olduğu iddia edilebilir ki, zaten Zonguldak örneğinde görüldüğü üzere buraya işçi göçleri açısından Trabzon başı çeken iller arasındadır.[38] Antalya ve Mersin gibi güney illerine verilen göçler ise, bunda bize son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde belirli bir yaşa ve gelire sahip kitlelerin gerçekleştirdiği emekli göçlerinin etkili olabileceğini düşündürmektedir. Trabzonlu belirli bir yaşın üzerindeki nüfusun Antalya ve Mersin gibi illerde edindiği ikinci konutların zamanla asıl konutlar haline gelip, bu kitlenin esas yaşam alanlarını oluşturması da ilin bu şehirlere verdiği göçlerde belirleyici hale gelmiş olabilir.

Tablo 3. Trabzon'un Net Göç Aldığı ve Verdiği İlk 5 İl ve Net Göç Miktarları (2008-2021)[39]

Aldığı İl	Net Göç Miktarı	Verdiği İl	Net Göç Miktarı
Rize	1.006	Ankara	-5.101
Zonguldak	689	Bursa	-2.649
Erzurum	654	Kocaeli	-2.405
Artvin	634	Samsun	-1.694
Tokat	467	İstanbul	-1.581

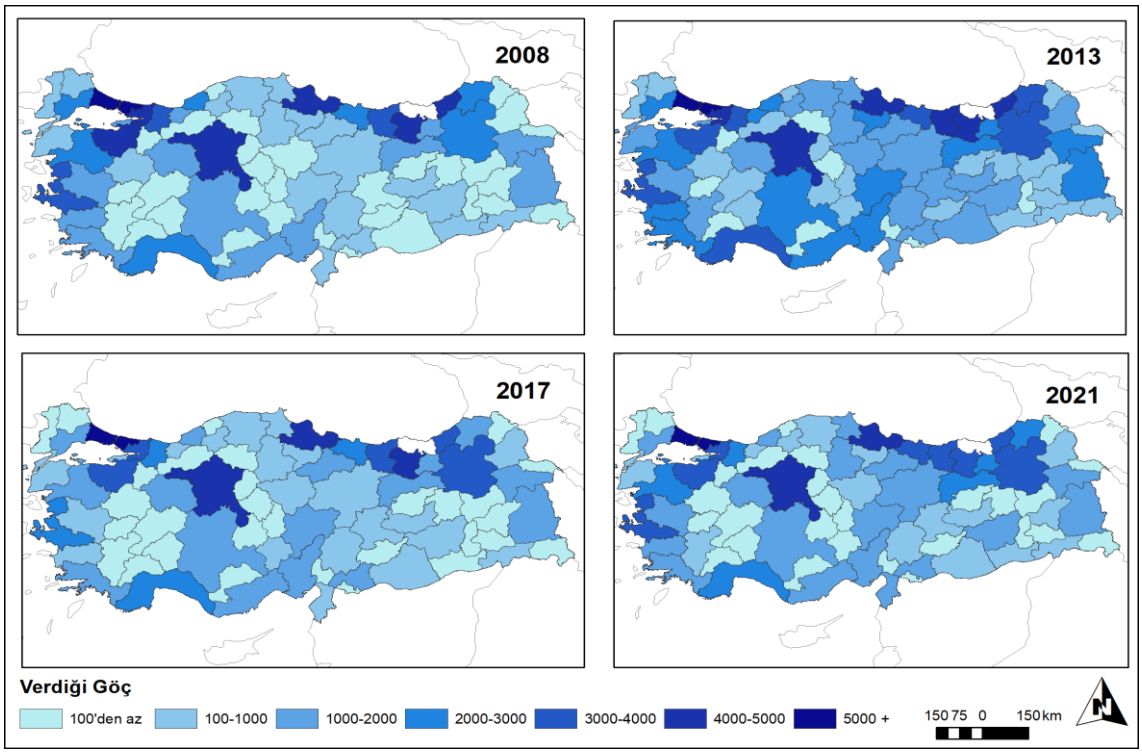

Harita 2. Trabzon'un Verdiği Göçlerin İllere Göre Dağılışı (2008-2021)

---

[37] Şen, 2014b.
[38] Deniz, 2015.
[39] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle oluşturulmuştur.

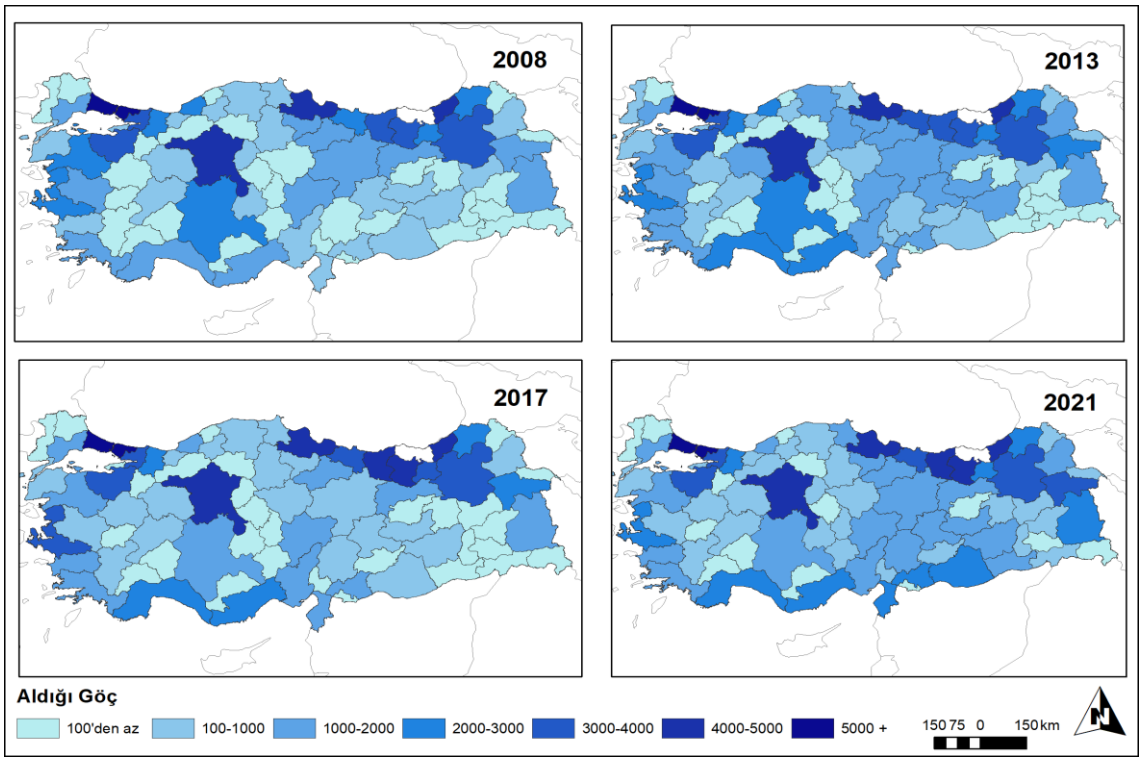

Harita 3. Trabzon'un Aldığı Göçlerin İllere Göre Dağılışı (2008-2021)

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), Avrupa Birliği'nde bölgesel istatistiklerin tek bir mekansal sınıflandırmaya göre üretilmesini sağlamak için EUROSTAT tarafından geliştirilen ve 1988'den bu yana AB mevzuatında yer almaya başlayan bir istatistiksel sınıflandırma yöntemidir. Türkiye'de İBBS'nin kullanımı 19 Mart 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında başlamıştır. Bu çerçevede, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) koordinasyonunda 2001 yılında başlanan çalışma ile Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri tanımlanmış ve İBBS, bölgesel istatistiklerin ve Kalkınma Ajansları başta olmak üzere ulusal/bölgesel ve AB uyum sürecindeki bölgesel gelişme politikalarının uygulama zemini olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan sınıflandırmada, 81 il Düzey-III seviyesi olarak kabul edilmiş, komşu illerin gruplandırması ile de 26 Düzey-II ve 12 Düzey-I bölgesi oluşturulmuştur.[40]

Trabzon'un 2013-2021 dönemi İBBS Düzey-II bölgelerine göre aldığı ve verdiği göçler incelendiğinde ise, göç alınan ve verilen illere benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. İç göç hareketliliğinde İstanbul'un yer aldığı TR10 bölgesi başı çekmekte, onu yine ilin içinde bulunduğu Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerinden oluşan TR90 ve Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya'nın bulunduğu TR83 bölgeleri takip etmektedir. Yine Ankara'nın oluşturduğu TR51, Erzurum, Erzincan ve Bayburt'un oluşturduğu TRA1 ve Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinden meydana gelen TR42 bölgelerinin de Trabzon'un iç göç hareketliliğinde diğer başlıca birimleri meydana getirdiği görülmektedir. İBBS Düzey-II verilerinin tekrar doğruladığı üzere, ilin iç göç hareketliliğinde İstanbul, Ankara ve Bursa gibi metropollerin bulunduğu istatistiksel bölgelerle Samsun, Rize, Gümüşhane, Erzurum ve Erzincan gibi yakın çevre illerinin ve Kocaeli, Sakarya ve Düzce gibi Marmara ile Batı Karadeniz şehirlerinin oluşturduğu bölgelerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

---

[40] 15 Ağustos 2022 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24.

Tablo 4. İBBS Düzey-II Bölge Sınıflandırması ve Kapsadığı İller (TÜİK)

Bölge Kodu	Kapsadığı İller	Bölge Kodu	Kapsadığı İller
TR10	İstanbul	**TR71**	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	**TR72**	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR22	Balıkesir, Çanakkale	**TR81**	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR31	İzmir	**TR82**	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	**TR83**	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	**TR90**	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	**TRA1**	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	**TRA2**	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TR51	Ankara	**TRB1**	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TR52	Konya, Karaman	**TRB2**	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	**TRC1**	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TR62	Adana, Mersin	**TRC2**	Şanlıurfa, Diyarbakır
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	**TRC3**	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Tablo 5. Trabzon'un 2013 ve 2021 Yıllarında İBBS Düzey-II Bölgelerinden Aldığı ve Verdiği Göçler (TÜİK)

	2013		**2021**	
Bölge	**Aldığı**	**Verdiği Göç**	**Aldığı Göç**	**Verdiği**
TR10	25,43	23,65	20,16	19,73
TR21	1,3	1,27	1,19	1,26
TR22	1,36	1,56	1,01	1,68
TR31	2,25	2,24	1,97	2,77
TR32	1,76	1,74	1,68	2,09
TR33	1,45	1,12	1,29	1,45
TR41	3,93	4,42	3,49	4,76
TR42	5,71	7,57	5,13	6,67
TR51	5,66	7,49	5,59	7,99
TR52	1,22	1,16	1,09	1,22
TR61	1,91	2,06	1,99	2,02
TR62	1,94	1,61	2,09	1,57
TR63	1,63	1,06	2,49	1,41
TR71	1,02	1,07	1,36	0,93
TR72	1,84	1,56	2,25	1,9
TR81	1,73	1,45	1,32	1,41
TR82	1,08	1,12	1,19	1,47
TR83	7,72	6,8	7,48	8,13
TR90	17,84	19,56	16,88	17,19
TRA1	5,51	4,19	5,53	6,62
TRA2	2,42	1,94	4,08	1,59
TRB1	1,44	1,18	1,65	1,07
TRB2	1,11	1,55	2,98	1,36
TRC1	0,98	0,81	1,66	1,11
TRC2	0,93	0,89	2,51	1,25
TRC3	0,7	0,81	1,81	1,22

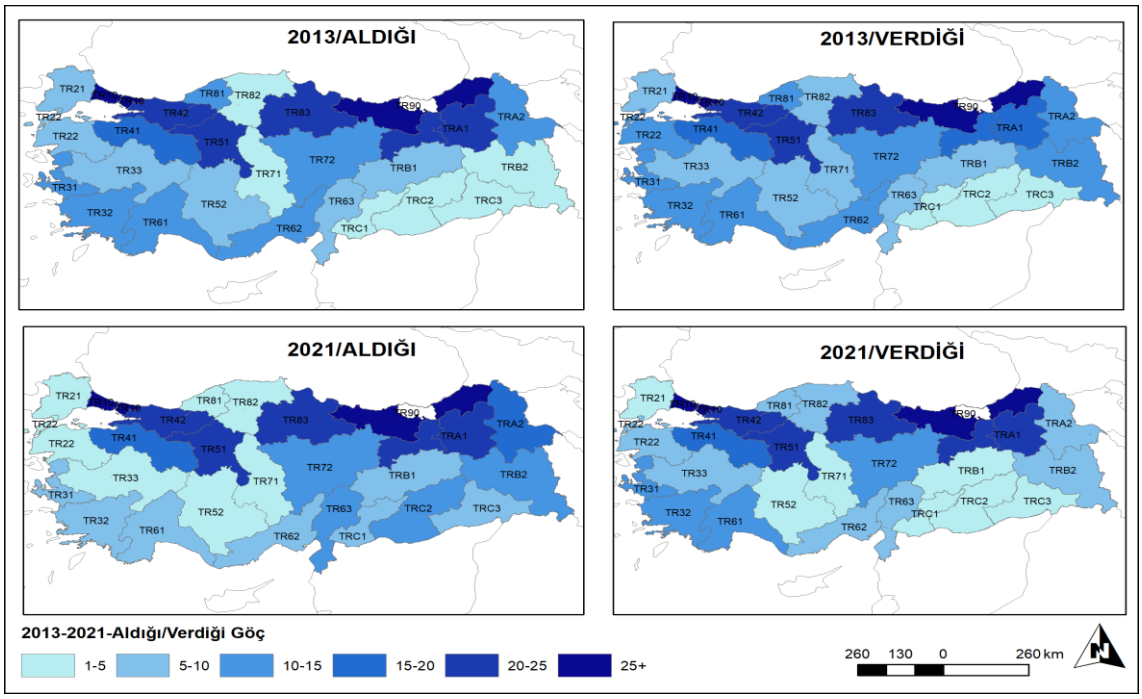

Harita 4. Trabzon'un İBBS Düzey-II Bölgelerinden Aldığı ve Verdiği Göçler (2013-2021)

Önceki kısımlarda detaylıca açıklandığı üzere Trabzon'dan büyük çaplı ilk kitlesel örnekleri 100 yıl öncesine dayanan ve halen süren göç hareketleri sonucu, özellikle batı metropollerinde ciddi bir Trabzonlu nüfus birikimi gözlemlenmektedir. Daha önce söz edilen birçok faktöre ek olarak doğal afetlerin de önemli bir etmen olduğu bu göçler İstanbul, Ankara, Bursa ve Samsun gibi büyükşehirlerin neredeyse tüm ilçelerine yayılmış bir Trabzonlu nüfus olgusunu karşımıza çıkarmaktadır. Bulundukları şehirlerin sosyo-ekonomik yaşantısına ve kentsel dinamiklerine önemli katkılar sunan bu nüfusun, seçilmiş il ve göstergeler bazında mekansal dağılışını ortaya koymak coğrafya başta olmak üzere birçok disiplin için önemli yararlar sağlayabilecek ve geniş yelpazede bilimsel çıkarımlar yapmaya olanak verebilecektir.

4. Bulgular

TÜİK verileri incelendiğinde, Trabzon'da kayıtlı bulundukları ilçe dışında ikamet eden nüfusun dağılışının ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine ve fiziki coğrafya şartlarına ciddi ölçüde bağımlı olduğu görülmektedir. 2013'de il dışında ikamet edenlerin oranının en yüksek olduğu ilçeler Hayrat ve Köprübaşı, en düşük olduğu ilçe Ortahisar olmuştur. Çaykara ve Dernekpazarı il dışında ikamet edenlerin oranının yüksek, Akçaabat ve Yomra ise düşük olduğu diğer başlıca ilçelerdir. 2021'e gelindiğinde ise Trabzon'un artık göç veren bir ilden göç alan bir il konumuna ulaşmasına paralel biçimde 18 ilçenin 11'inde il dışında ikamet edenlerin oranı azalış göstermiştir. 2021 yılı itibariyle de Hayrat ve Dernekpazarı il dışında ikamet edenlerin oranının en yüksek olduğu, Akçaabat ve Ortahisar ise en düşük olduğu ilçeler olmuştur. Köprübaşı ve Sürmene yine il dışında ikamet oranının yüksek ve Yomra ile Çarşıbaşı da düşük olduğu ilçeler konumundadır.

İl dışında ikamet edenlerin oranı ilçelerin dışarıya verdiği göçlerle ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. 2012 yılında çıkan Büyükşehir Yasası ile kurulan Ortahisar ilçesinin, Trabzon'un her anlamda merkezi niteliği taşımasıyla il dışında ikamet eden nüfusunun düşük seyretmesi şaşırtıcı değildir. 2013 yılında ilçeye kayıtlı nüfusun 400.566 gibi yüksek bir rakamda olması belediye statüsünün elde edilmesi sürecinde ülkemizde birçok örneği görülen muhtemel bir nüfus taşıma kampanyasıyla veya mahalli idare sınırlarındaki değişikliğin ilk etapta ilçe nüfu-

suna yansımasıyla alakalı gibi görünmektedir. Bununla birlikte Akçaabat ve Yomra da Trabzon'un sosyo-ekonomik gelişmişliği yüksek ilçeleri olarak il dışında ikamet oranının düşük olduğu ilçeler konumundadır. Hayrat, Dernekpazarı, Köprübaşı, Sürmene, Of ve Çaykara gibi ilçeler ise fiziki coğrafya şartları, arazi anlaşmazlıkları ve hatta kan davaları gibi nedenlerden Trabzon'un yıllar boyunca göç veren önemli merkezleri olduklarından il dışında ikamet oranının bu ilçelerdeki yüksek seyri olağan görünmektedir.

Tablo 6- İlçelere Göre Trabzon'a Kayıtlı Nüfusun 2013 ve 2021 Yılları Bazında İkamet Durumu ve Oranları (TÜİK)

	2013			2021			
İlçeler	**İlçeye Kayıtlı Toplam Nüfus**	**İl Dışında İkamet Eden Nüfus**	**İl Dışında İkamet Edenlerin Oranı (%)**	**İlçeye Kayıtlı Toplam Nüfus**	**İl Dışında İkamet Eden Nüfus**	**İl Dışında İkamet Edenlerin Oranı (%)**	**2013-2021 Arası Değişim (%)**
Akçaabat	182.238	53.890	29,57	196.728	62.274	31,65	**2,08**
Araklı	131.044	82.662	63,07	149.868	94.793	63,25	**0,18**
Arsin	66.732	35.184	52,72	88.834	39.339	44,28	**-8,44**
Beşikdüzü	54.213	30.619	56,47	53.341	32.716	61,33	**4,86**
Çarşıbaşı	30.391	14.996	49,34	40.166	16.906	42,09	**-7,25**
Çaykara	62.018	48.468	78,15	77.483	53.076	68,51	**-9,64**
Dernekpazarı	22.503	18.619	82,74	25.321	19.817	78,26	**-4,48**
Düzköy	33.252	19.677	59,17	45.566	22.210	48,74	**-10,43**
Hayrat	50.381	42.800	84,95	56.922	46.087	80,96	**-3,99**
Köprübaşı	29.044	24.673	84,95	36.951	27.812	75,26	**-9,69**
Maçka	93.454	68.585	73,38	115.200	73.512	63,81	**-9,57**
Of	139.677	95.465	68,34	141.332	103.877	73,49	**5,15**
Ortahisar	400.566	66.338	16,56	198.251	72.916	36,77	**20,21**
Şalpazarı	41.748	31.229	74,81	52.103	34.302	65,83	**-8,98**
Sürmene	98.842	72.681	73,53	105.070	78.227	74,45	**0,92**
Tonya	37.877	24.123	63,68	51.456	27.493	53,43	**-10,25**
Vakfıkebir	61.337	34.256	55,84	66.113	37.613	56,89	**1,05**
Yomra	68.192	22.560	33,08	67.534	25.434	37,66	**-4,58**

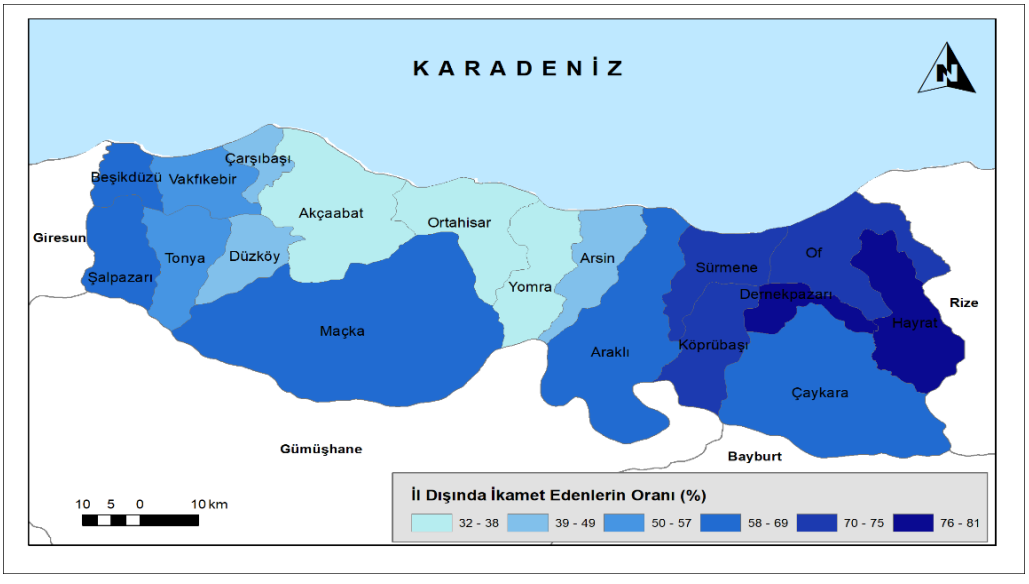

Harita 5. Trabzon Dışında Yaşayan Trabzonluların İlçe Nüfuslarına Oranları (2021)

2021 itibariyle Trabzon ilçelerine kayıtlı nüfusun ikamet ettiği ilk 10 il incelendiğinde, Trabzon hariç İstanbul, Ankara ve Bursa gibi metropollerle Samsun ve Kocaeli gibi bölgesel merkezlerin ilin yıllardır vermekte olduğu göçler sonucu ciddi miktarda Trabzon kökenli nüfusa ev sahipliği yaptıkları görülmektedir. Öyle ki Dernekpazarı, Hayrat, Köprübaşı, Of ve Sürmene'ye kayıtlı İstanbul'da ikamet eden nüfus Trabzon'da ikamet edenlerden daha fazladır. Bu ilçelerin fiziki yapısı ve çeşitli sebeplerle yıllardır il dışına göç veren önemli merkezler oldukları hesaba katıldığında böyle bir sonuç şaşırtıcı değildir. İstanbul, ikamet sıralamalarında bu 5 ilçe hariç hep 2. sırada bulunmakta, onu Kocaeli, Ankara, Bursa ve Samsun takip etmektedir. Karadeniz'in genel olarak göç verilen iller açısından taşıdığı bu paralel örüntü Samsun'u ele alan benzer bir çalışmadan da anlaşılmaktadır.[41]

Trabzonlu nüfusun önemli göç destinasyonlarından olan İzmir de Düzköy hariç ilin kayıtlı nüfusunun ikamet ettiği ilk 10 şehirden biri olmuştur. Birçok ekonomik fonksiyonu bünyesinde toplayan ülkemizin 3. büyük ili İzmir'de, 2021 yılında Trabzon'a kayıtlı yaklaşık 25 bin kişi yaşamaktadır. Yine Ortahisar, Çaykara, Düzköy, Hayrat, Maçka ve Köprübaşı gibi birkaç ilçeye kayıtlı ve Balıkesir ile Aydın gibi Ege Bölgesi'nin önemli merkezlerinde ikamet eden Trabzonlu bir nüfus kitlesinin mevcut olduğu burada belirtilmelidir. Türkiye'nin başlıca turizm merkezlerinden Antalya da Akçaabat, Of, Arsin, Ortahisar ve Yomra gibi Trabzon'un büyük ve sosyo-ekonomik gelişmişliği yüksek ilçelerine kayıtlı bir nüfusu bünyesinde barındırmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli bazı Karadeniz illeri birkaç ilçeye kayıtlı nüfusun ikamet ettiği ilk 10 il arasına girmiştir. Ancak bu noktada veriler ışığında Zonguldak'a ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Madencilik faaliyetleri noktasında hem bölgesel hem de ulusal bir merkez niteliği taşıyan Zonguldak'ın uzun yıllardır Doğu Karadeniz'den ciddi bir göç akışına sahne olduğu bilinen bir olgu olmakla beraber, Trabzon da bu göç akışlarında önemli bir yer edinmiş ve 2021 yılı itibariyle ilde ikamet eden çok ciddi miktarda Trabzon nüfusuna kayıtlı kitle oluşmuştur. Öyle ki Trabzon'un 9 ilçesine kayıtlı bu grup 20.423 kişilik bir toplam meydana getirmektedir. Tekirdağ ise tarım ve sanayi fonksiyonlarının etkisiyle Araklı, Düzköy, Hayrat, Of ve Sürmene'ye kayıtlı belirli bir nüfusun ikametiyle göze çarpmaktadır. Tüm bunlara ek olarak 2021'de Hatay'da ikamet etmekte olan Çaykara nüfusuna kayıtlı 1.080 kişi dikkat çekmektedir ki, bunların yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği üzere 1960'larda doğal afetler ve yerleşim yapısından kaynaklı problemler nedeniyle bölgeden zorunlu iskana tabi tutulup ilin Kırıkhan ilçesine yerleştirilen Trabzonluların varlığına işaret ettiği açıktır.

Tablo 7. 2021'de Akçaabat, Araklı, Arsin, Beşikdüzü, Çarşıbaşı ve Çaykara'ya Kayıtlı Nüfusun İkamet Ettiği İlk 10 İl ve Miktarları (TÜİK)

İller	Akçaabat	İller	Araklı	İller	Arsin	İller	Beşikdüzü	İller	Çarşıbaşı	İller	Çaykara
Trabzon	134.454	**Trabzon**	55.075	**Trabzon**	49.495	**Trabzon**	20.625	**Trabzon**	23.260	**Trabzon**	24.407
İstanbul	21.164	**İstanbul**	40.768	**İstanbul**	19.100	**İstanbul**	11.865	**İstanbul**	5.463	**İstanbul**	19.834
Bursa	6.632	**Kocaeli**	9.366	**Sakarya**	3.816	**Ankara**	3.026	**Kocaeli**	2.759	**Bursa**	6.163
Kocaeli	5.841	**Sakarya**	8.284	**Kocaeli**	2.839	**Kocaeli**	2.660	**Ankara**	2.372	**Ankara**	5.256
Ankara	4.649	**Zonguldak**	6.088	**Bursa**	2.750	**Samsun**	2.221	**Samsun**	1.080	**Samsun**	2.740
Samsun	3.074	**Bursa**	5.959	**Ankara**	1.469	**Zonguldak**	2.110	**Bursa**	628	**Sakarya**	2.164
İzmir	1.675	**Samsun**	4.099	**Samsun**	1.140	**İzmir**	1.297	**Sakarya**	417	**Kocaeli**	2.332
Sakarya	1.478	**Ankara**	3.931	**İzmir**	1.071	**Bursa**	1.182	**İzmir**	406	**İzmir**	1.495
Antalya	1.307	**İzmir**	1.628	**Düzce**	857	**Sakarya**	821	**Giresun**	383	**Balıkesir**	1.153
Giresun	1.282	**Tekirdağ**	1.624	**Antalya**	556	**Giresun**	671	**Antalya**	352	**Hatay**	1.080

[41] Dinçer, vd., 2017.

Tablo 8. 2021'de Dernekpazarı, Düzköy, Hayrat, Köprübaşı, Maçka ve Of'a Kayıtlı Nüfusun İkamet Ettiği İlk 10 İl ve Miktarları (TÜİK)

İller	Dernek-pazarı	İller	Düzköy	İller	Hayrat	İller	Köprübaşı	İller	Maçka	İller	Of
İstanbul	10.431	**Trabzon**	23.356	**İstanbul**	35.462	**İstanbul**	9.716	**Trabzon**	41.688	**İstanbul**	61.506
Trabzon	5.504	**İstanbul**	11.019	**Trabzon**	10.835	**Trabzon**	9.139	**İstanbul**	41.202	**Trabzon**	37.455
Bursa	1.936	**Tekirdağ**	1.881	**Samsun**	1.457	**Kocaeli**	4.835	**Kocaeli**	5.449	**Ankara**	11.297
Samsun	1.127	**Bursa**	1.497	**Ankara**	1.156	**Bursa**	3.100	**Bursa**	4.329	**Samsun**	5.317
Kocaeli	937	**Ankara**	961	**Kocaeli**	1.149	**Samsun**	2.298	**Ankara**	4.152	**Kocaeli**	4.347
Ankara	951	**Kocaeli**	760	**Sakarya**	982	**Zonguldak**	1.640	**Zonguldak**	1.897	**Bursa**	2.964
Amasya	527	**Samsun**	752	**Balıkesir**	877	**Ankara**	1.049	**İzmir**	1.855	**İzmir**	2.761
İzmir	507	**İzmir**	545	**Tekirdağ**	553	**Sakarya**	671	**Samsun**	1.852	**Sakarya**	2.145
Zonguldak	405	**Balıkesir**	524	**Zonguldak**	526	**İzmir**	561	**Sakarya**	1.252	**Tekirdağ**	1.104
Sakarya	301	**Sakarya**	443	**Bursa**	444	**Aydın**	437	**Balıkesir**	924	**Antalya**	1.043

Tablo 9. 2021'de Ortahisar, Şalpazarı, Sürmene, Tonya, Vakfıkebir ve Yomra'ya Kayıtlı Nüfusun İkamet Ettiği İlk 10 İl ve Miktarları (TÜİK)

İller	Ortahisar	İller	Şalpazarı	İller	Sürmene	İller	Tonya	İller	Vakfıkebir	İller	Yomra
Trabzon	125.335	**Trabzon**	17.801	**İstanbul**	48.111	**Trabzon**	23.963	**Trabzon**	28.500	**Trabzon**	42.100
İstanbul	33.731	**İstanbul**	16.647	**Trabzon**	26.843	**İstanbul**	7.357	**İstanbul**	11.233	**İstanbul**	10.422
Ankara	7.020	**Kocaeli**	4.772	**Samsun**	4.462	**Bursa**	3.451	**Kocaeli**	6.765	**Kocaeli**	2.216
Bursa	4.036	**Samsun**	1.628	**Kocaeli**	4.194	**Zonguldak**	2.515	**Samsun**	3.055	**Sakarya**	1.985
Kocaeli	3.558	**Sakarya**	1.615	**Zonguldak**	2.670	**Samsun**	1.893	**Zonguldak**	2.572	**Ankara**	1.779
İzmir	3.271	**İzmir**	1.308	**Ankara**	2.458	**Sakarya**	1.455	**Ankara**	2.343	**Bursa**	1.584
Samsun	2.800	**Bursa**	1.280	**Bursa**	2.241	**Ankara**	1.413	**Bursa**	1.502	**Samsun**	766
Antalya	2.127	**Ankara**	1.198	**İzmir**	1.897	**Yalova**	1.412	**Sakarya**	1.201	**İzmir**	651
Sakarya	1.263	**Giresun**	509	**Sakarya**	1.691	**Kocaeli**	1.265	**İzmir**	930	**Antalya**	561
Balıkesir	1.099	**Rize**	351	**Tekirdağ**	1.160	**İzmir**	556	**Yalova**	889	**Rize**	378

20. yüzyıl başından bu yana savaşlar, ekonomik zorunluluklar, doğal afetler ve hatta kan davaları ve arazi anlaşmazlıkları gibi sosyolojik etmenler nedeniyle Türkiye'nin dört bir yanına göç eden Trabzonlu nüfus belirli il ve bölgelerde yoğunlaşmıştır. TÜİK verilerine göre 2021 yılı itibariyle nüfusunda Trabzonlu bulunmayan herhangi bir il yoktur. 2013'de Trabzon'a kayıtlı nüfusun %46,15'i Trabzon'da ikamet etmekteyken bu oran 2021'de %44,62'ye gerilemiştir. Diğer taraftan İstanbul 2013'de olduğu gibi 2021 yılında da Trabzon'un ardından en fazla sayıda Trabzonlu'nun ikamet ettiği il konumundadır. İstanbul'un ağırlığı ufak bir düşüş yaşansa da Trabzon dışında ikamet edenlerin oranı içerisinde de belli olmaktadır (%47,79). 2021'de Trabzonluların İstanbul'dan sonra en çok ikamet ettiği iller sırasıyla Kocaeli (%4,21), Ankara (%3,60), Bursa (%3,29), Samsun (%2,66), Sakarya (%2,04), Zonguldak (%1,52) ve İzmir'dir (%1,45). Ülkemizin en önemli metropolleriyle Trabzonluların iç göç hareketliliğinde yıllardır üst sıralarda yer alan çeşitli Karadeniz ve Marmara illerinin bu şekilde sıralanması şaşırtıcı olmamakla beraber, il dışında ikamet edenlerin oranının zaman içerisinde birkaç il hariç arttığı anlaşılmaktadır. Nitekim 2021'de Kocaeli'de ikamet edenlerin oranı 2013'e göre %0,67, Sakarya'da ikamet edenlerin oranı %0,38, Bursa'da ikamet edenlerin oranı %0,20, Ankara ile İzmir'de ikamet edenlerin oranı %0,18 ve diğer illerde ikamet edenlerin oranı ise %1,32 art-

mıştır. Şüphesiz bu artışlarda, iç göç hareketliliğinin yanı sıra Trabzon dışında yaşayan nüfusun doğal artışının da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kilis ise, her iki yılın istatistiğinde de en az Trabzonlunun ikamet ettiği il olmuştur.

Tablo 10. İllere Göre Trabzon'a Kayıtlı Nüfusun 2013 ve 2021 Yılları Bazında İkamet Durumu ve Oranları (TÜİK)

	2013			2021			
İller	**Trabzon'a Kayıtlı Nüfus**	**Kayıtlı Nüfusa Oranı (%)**	**İl Dışında İkamet Edenlerin Oranı (%)**	**Trabzon'a Kayıtlı Nüfus**	**Kayıtlı Nüfusa Oranı (%)**	**İl Dışında İkamet Edenlerin Oranı (%)**	**İl Dışında İkamet Edenlerin Oranının 2013-2021 Arası Değişimi (%)**
Trabzon	674.477	46,15	-	699.835	44,62	-	-
İstanbul	395.474	27,06	50,26	415.031	26,46	47,79	-2,47
Kocaeli	54.557	3,73	6,93	66.044	4,21	7,6	0,67
Ankara	49.752	3,4	6,32	56.480	3,6	6,5	0,18
Bursa	45.252	3,09	5,75	51.678	3,29	5,95	0,2
Samsun	37.897	2,59	4,81	41.748	2,66	4,8	-0,01
Sakarya	26.018	1,78	3,3	31.997	2,04	3,68	0,38
Zonguldak	25.150	1,72	3,19	23.842	1,52	2,74	-0,45
İzmir	19.293	1,32	2,45	22.890	1,45	2,63	0,18
Diğerleri	133.432	9,13	16,95	158.694	10,11	18,27	1,32
Toplam	**1.461.302**	**100.0**	**100.0**	**1.568.239**	**100.0**	**100.0**	**-**

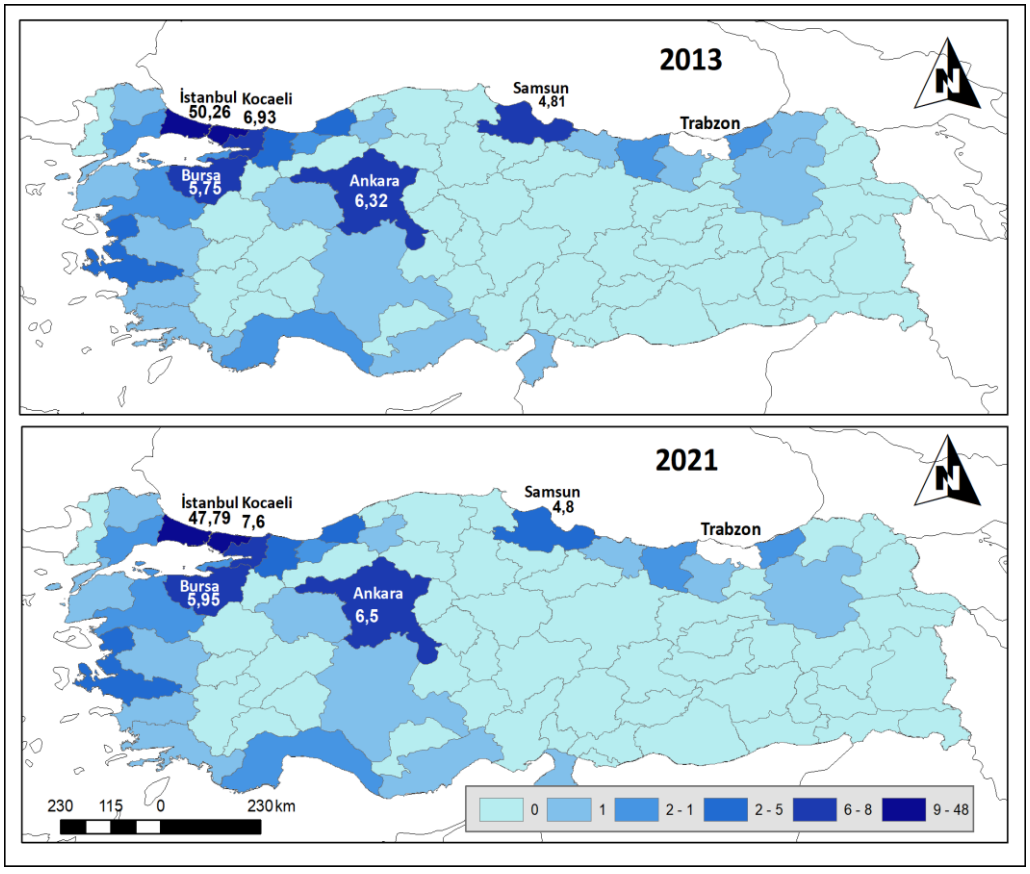

Harita 6. Trabzon Dışında Yaşayan Trabzonluların En Fazla İkamet Ettikleri İller ve Oranları (2013-2021)

2021 yılı TÜİK ADNKS verilerine göre en çok Trabzonlu'nun yaşadığı İstanbul'daki Trabzon nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 415.031'dir. 15.840.900 olan İstanbul nüfusu içerisindeki Trabzonluların oranı ise %2,61 düzeyindedir. Üst kısımlarda etraflıca bahsedildiği üzere Trabzon'dan İstanbul'a yönelik yoğun iç göç hareketliliğinin arkasında iş imkânlarının çok olması, ailenin ortak kararı ile göç, tayin vb. nedenlerle zorunlu göç, önceki yıllarda İstanbul'a göç etmiş olan akraba, hemşehri ve arkadaşların etkisi ile göç, tarımsal alanlarda yasanan dönüşümler, Trabzon'da tarımsal alanların konut yapımlarına tahsis edilmesinden kaynaklı parçalanması[42], arazi anlaşmazlıkları ve hatta kan davaları bulunmaktadır. İstanbul'da Trabzonlu nüfusun en çok ikamet ettiği başlıca ilçeler Pendik (%6,40), Üsküdar (%5,67), Bahçelievler (%5,40), Ümraniye (%5,22), Kartal (%4,64), Maltepe (%3,85), Bağcılar (%3,23), Sancaktepe (%3,10) ve Kadıköy (%3,10) iken; en az ikamet ettiği ilçeler ise Adalar (%0,06), Şile (%0,20), Çatalca (%0,23), Büyükçekmece (%0,55) ve Silivri'dir (%0,60). Trabzonlu nüfusun toplanma alanlarına bakıldığında, İstanbul'un merkezi aksta bulunan ve çeşitli faktörler açısından gelişmiş ilçelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Yerleşimin nispeten daha az olduğu ve merkezi aksa çok uzak Çatalca, Silivri, Şile ve Adalar gibi ilçeler tercih edilen lokasyonlar değildir.

İstanbul'da yaşayan Trabzonluların, konut fiyatlarının en yüksek olduğu Şişli, Beşiktaş, Beyoğlu, Fatih, Zeytinburnu ve Bakırköy gibi ilçelerden çok, iş merkezlerine belirli bir mesafede bulunsalar da konut fiyatlarının nispeten daha düşük olduğu Kağıthane, Eyüpsultan, Sarıyer, Başakşehir, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Avcılar, Beylikdüzü, Maltepe ve Kartal gibi ilçelerde yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak şüphesiz Fatih (%2,94), Bakırköy (%1,40), Zeytinburnu (%1,33), Şişli (%1,07) ve Beşiktaş (%0,96) gibi ilçelerde de ciddi bir Trabzonlu nüfusun varlığından bahsetmek mümkündür. Yine Esenyurt (%2,60), Sultangazi (%2,46), Sultanbeyli (%2,21), Tuzla (%2,09), Arnavutköy (%2,07), Çekmeköy (%1,90) ve Esenler de (%1,69) ilde ikamet eden Trabzonlulara ev sahipliği yapan başlıca ilçelerdendir.

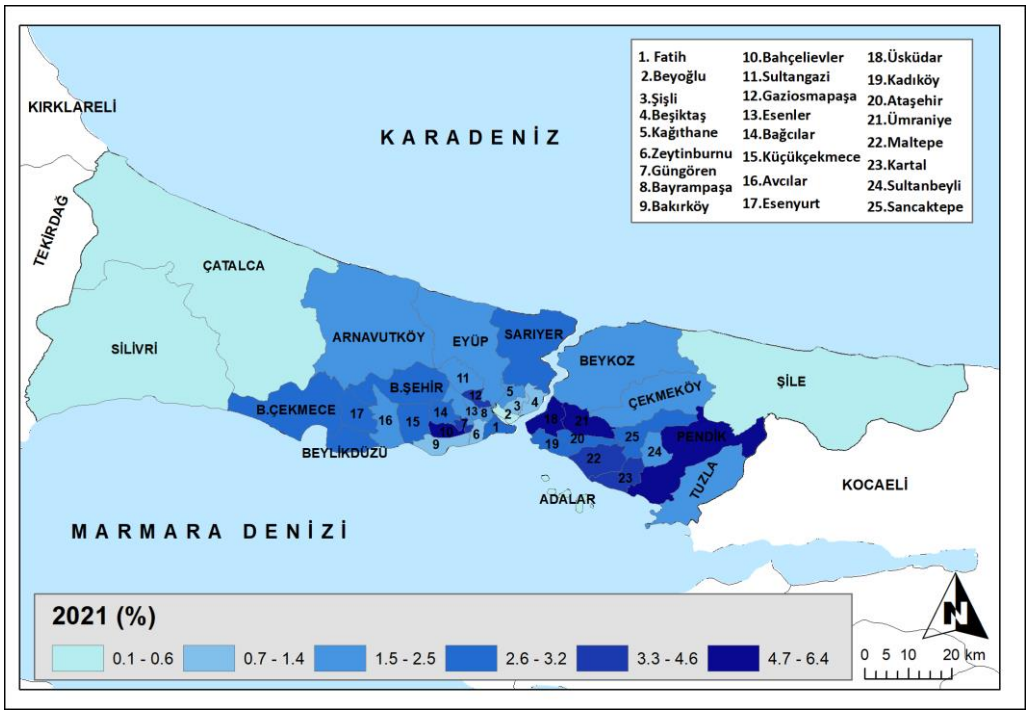

Harita 7. İstanbul'da İkamet Eden Trabzonluların İlçelere Göre Dağılışı (2021)

2021 itibariyle en fazla sayıda Trabzonlu'nun ikamet ettiği 2. il olan Kocaeli'deki Trabzonlu nüfus 66.044 kişiden meydana gelmekte olup, bu nüfusun 2.033.441'lik il nüfusu içerisinde

---

[42] Şen, 2010.

oluşturduğu pay %3,24'tür. Kocaeli'de Trabzonlu nüfusun yoğunlaştığı ilçelere göz atıldığında, sanayi ve liman gibi ekonomi ve ulaşım fonksiyonlarının öne çıktığı lokasyonların revaçta olduğu ilk bakışta anlaşılmaktadır. Gebze (%21,56), İzmit (%15,10), Gölcük (%13,90), Kartepe (%12,73) ve Başiskele (%11,34) en çok Trabzonlu'nun ikamet ettiği Kocaeli ilçelerini meydana getirmektedir. İlde sanayi faaliyetlerinin gelişim seyriyle paralel biçimde, bölgede zaten bu faaliyetlerden önce de varlık gösteren Trabzonlu nüfus miktarının genel bir artış gösterdiği verilerde görülmektedir.

Karamürsel (%1,41), Kandıra (%0,95) ve Dilovası (%0,48), Kocaeli'de en az Trabzonluya ev sahipliği yapan ilçeler olmuştur. Bunun yanında Darıca (%6,21), Körfez (%5,97), Derince (%5,82) ve Çayırova (%4,47) da önemli oranda Trabzonlu nüfusu bünyesinde barındıran ilçelerdir. Başiskele gibi ilçelerdeki yoğun Trabzonlu nüfus özelinde Trabzon'dan ve Karadeniz Bölgesi'nden ile olan iç göç hareketliliği Kocaeli basınında geniş yer bulmaktadır.[43] Bununla beraber, kent dinamiklerinde önemli rol oynayan Trabzon hemşehri dernekleri de I. Dünya Savaşı zamanından başlayıp günümüze değin süren Trabzonlu nüfus göçüne dikkat çekmekte ve söz konusu bu iç göç hareketliliğinde ekonomik nedenlerin başı çektiğini vurgulamaktadırlar.[44]

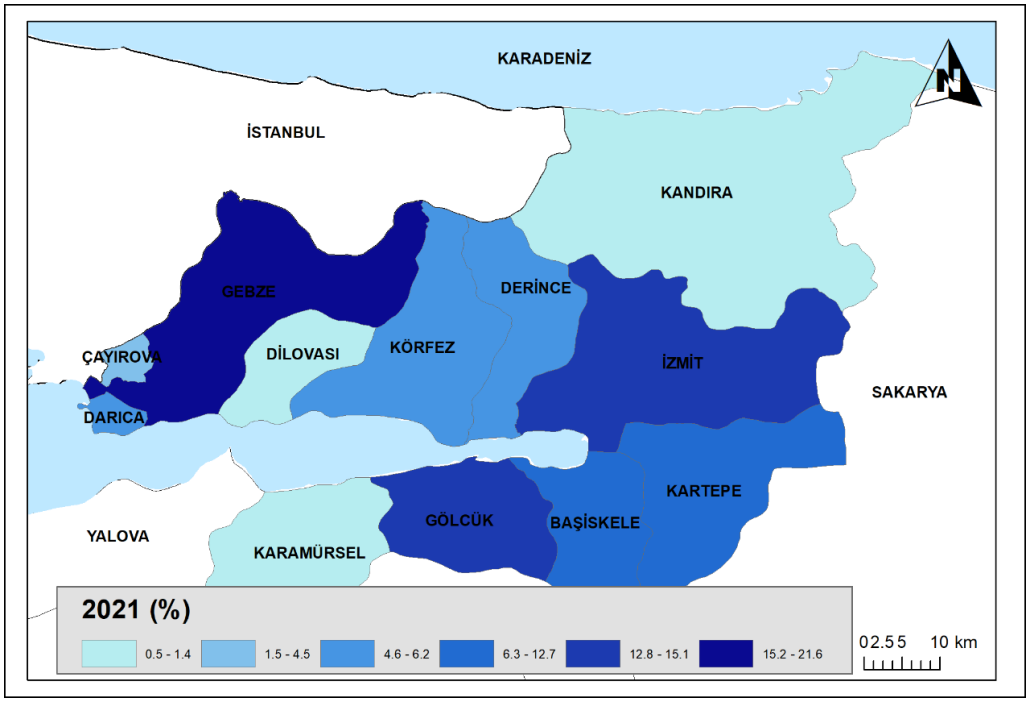

Harita 8. Kocaeli'de İkamet Eden Trabzonluların İlçelere Göre Dağılışı (2021)

Trabzonlu nüfusun en çok ikamet ettiği iller arasında 3. sırada bulunan başkent Ankara'da ise, 2021'de toplam 56.480 Trabzonlu'nun yaşadığı tespit edilmiştir. Ankara nüfusunun 5.747.325 olduğu düşünüldüğünde il nüfusu içerisindeki Trabzonlu payı %0,98 düzeyindedir. Trabzonluların en çok ikamet ettiği ilçeler ilin merkez çeperinde kümelenme göstermektedir. Bu kümelenmede, merkezi çeperi oluşturan ilçelerde toplanan ekonomi ve yönetim fonksiyonları ana rolü oynuyor gibi görünmektedir. Nitekim Çankaya'da oturan Trabzonlu oranı %32,17, Keçiören'de oturan Trabzonlu oranı %15,73, Yenimahalle'de oturan Trabzonlu oranı %15,27, Etimesgut'ta oturan Trabzonlu oranı %11,74, Mamak'ta oturan Trabzonlu oranı %6,45 ve Altındağ'da oturan Trabzonlu oranı da %5,27'dir.

---

[43] 20 Ağustos 2022 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.kocaelikoz.com/haber/5803805/cok-ilginc-rakamlar-o-ilcede-neredeyse-kocaelili-yok

[44] 20 Ağustos 2022 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır: https://www.ozgunkocaeli.com.tr/roportaj/7232654/trabzonlular-kocaelini-neden-seciyor

Ankara ve çevresinin cumhuriyetin ilanıyla birlikte iç göçler açısından önemli bir lokasyon haline geldiği düşünüldüğünde, Trabzon'dan göç eden nüfusun buralara ilk yöneliminin aynı zaman dilimine denk geldiği iddia edilebilir. Sincan (%3,98), Gölbaşı (%3,52), Pursaklar (%2,12) ve Polatlı (%1,04) ilçeleri nispeten Ankara'nın merkez aksının dışında kalan ilçeler olarak kayda değer bir Trabzonlu nüfus varlığının gözlemlendiği son ilçeler konumundadır. Kahramankazan (%0,67), Elmadağ (%0,52), Çubuk (%0,40), Beypazarı (%0,22), Nallıhan (%0,19), Akyurt (%0,18), Kızılcahamam (%0,12), Şereflikoçhisar (%0,11), Ayaş (%0,06), Haymana (%0,04), Bala (%0,03), Kalecik (%0,02), Çamlıdere (%0,02), Evren (%0,008) ve Güdül (%0,007) ise Trabzonlu nüfusun son derece az olduğu veya neredeyse hiç ikamet etmediği diğer ilçelerdir. Ankara'daki Trabzonluların ikamet tercihlerinde, konut fiyatlarından bağımsız olarak ekonomi ve yönetim fonksiyonlarına yakınlık belirleyici olmuş gibi görünmektedir.

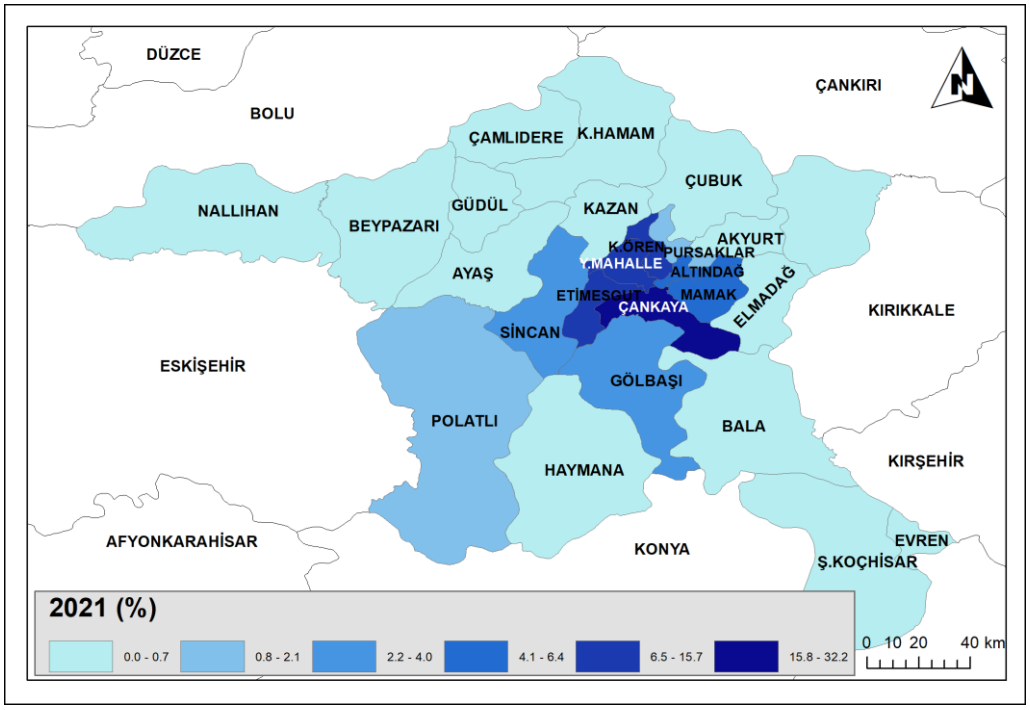

Harita 9. Ankara'da İkamet Eden Trabzonluların İlçelere Göre Dağılışı (2021)

Ülkemizin başlıca sanayi kentlerinden olan Bursa, il dışında ikamet eden Trabzonlu nüfus miktarı bakımından sıralamada dördüncüdür. 2021 yılı nüfusu 3.147.818 olan Bursa'da 51.678 Trabzonlu ikamet etmektedir ki, il nüfusu içerisinde %1,64'lük bir paya işaret eden bu rakam çok da düşük değildir. Bursa'da ikamet eden Trabzonluların ilçeler bazında dağılışı incelendiğinde, Osmangazi (%23,74), Nilüfer (%21,73) ve Yıldırım'ın (%17,84) ildeki Trabzonlu nüfusun neredeyse üçte ikisini barındırdığı dikkat çekmektedir. Bursa'nın merkezini oluşturan ve sanayi başta olmak üzere birçok fonksiyonu bünyesinde toplayan bu ilçelerde, Trabzonlu nüfusun tıpkı diğer illerden göç eden kitleler gibi yoğunlaşma göstermesi şaşırtıcı değildir.

Bursa'daki Trabzonluların ilçelere göre dağılışında yukarıda söz edilen ilçelerin dışında 2 gruplama daha yapılabilir. Orhangazi (%6,91), Gemlik (%4,50), Gürsu (%3,87), Mustafakemalpaşa (%3,22) ve Mudanya (%2,97) kayda değer bir Trabzonlu nüfus varlığından söz edilebilecek ilçe grubunu meydana getirmektedir. Buralarda belirli bir Trabzonlu kitlenin ikamet ediyor olmasında, ilçelerin Bursa'nın fonksiyonel bakımdan önemli diğer yerleşim merkezlerini teşkil ediyor olması etkili olmuş olabilir. Bir diğer grubu ise çok az veya neredeyse hiç Trabzonlu'nun yaşamadığı ilçeler oluşturmaktadır. Bunlar, İznik (%1,11), Karacabey (%1,08), Kestel (%1,05), Yenişehir (%0,58), Orhaneli (%0,07), Keles (%0,05), Büyükorhan (%0,02) ve Harmancık (%0,01) olmak üzere 8 ilçeden meydana gelmektedir.

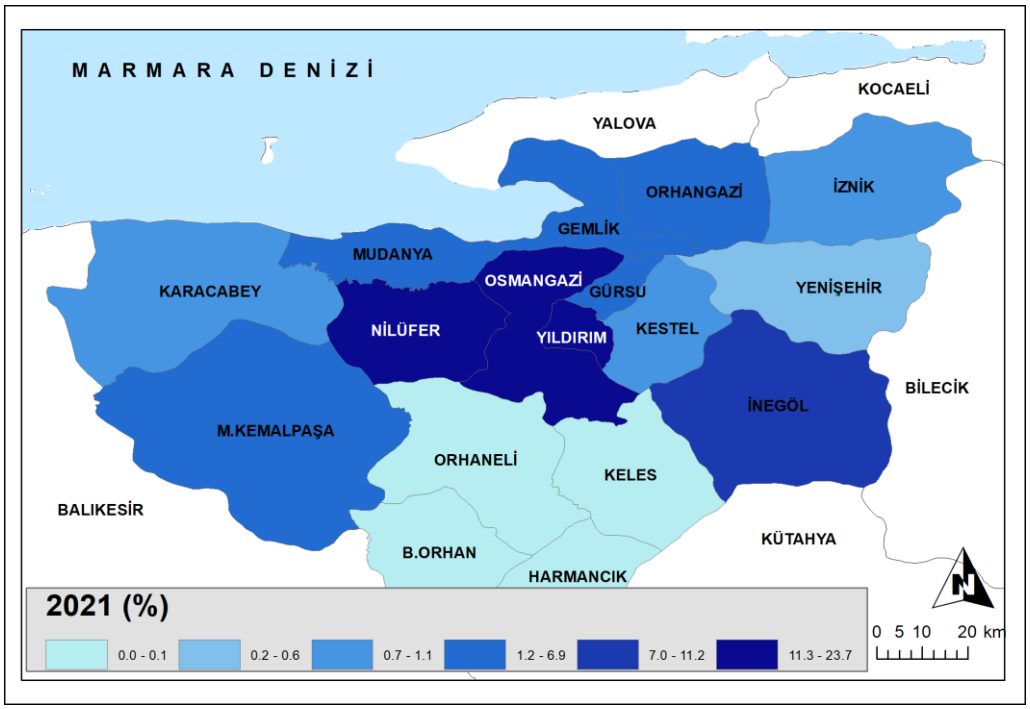

Harita 10. Bursa'da İkamet Eden Trabzonluların İlçelere Göre Dağılışı (2021)

Samsun ise, 2021'de en çok Trabzonlu nüfusun bulunduğu 5. il konumundadır. 1.371.274 olan Samsun nüfusunda toplam 41.748 ile Trabzonluların payı %3,04 gibi önemli bir düzeyde seyretmektedir. Samsun'da ikamet eden Trabzonluların sayısı her yıl artmakta, bu dağılımın şekillenmesinde akrabalık bağları, evlilik yoluyla göç, göç edenlerin belirli bir süre sonra ailesini yanına alması ve ilçelerdeki iş imkânlarının varlığı doğrudan etkili olmaktadır. Trabzon'dan Samsun'a göç edenlerin büyük bir çoğunluğu akrabalarının bulundukları yerleri tercih etmişler, bu durum da Trabzonlu nüfusun ilin belirli ilçelerinde toplanması sonucunu doğurmuştur.[45] Bu noktada İlkadım (%37,94), Atakum (%32,28) ve Canik (%10,06) Samsun'da yaşayan Trabzonluların %80'den fazlasını bünyesinde barındıran ilçeler olarak öne çıkmaktadır.

Samsun'da yaşayan Trabzonluların mekansal dağılımında Bafra (%6,82), Tekkeköy (%3,84), Ondokuzmayıs (%2,69), Çarşamba (%2,40) ve Terme (%2,20) öne çıkan diğer ilçelerdir. Tarım ve hayvancılık fonksiyonunun ön planda olması ile geniş arazilerin varlığı Trabzonluların iç göçlerde bu ilçeleri tercih etmesi üzerinde etkide bulunmuş olabilir. Trabzonluların tercih etmedikleri ilçeler ise kıyı ardında kalmış, az nüfuslanmış ve ekonomik açıdan geri kalmış kesimleri oluşturmaktadır.[46] Bunlar sırasıyla Vezirköprü (%0,49), Havza (%0,36), Alaçam (%0,28), Yakakent (%0,26), Kavak (%0,22), Ladik (%0,22), Salıpazarı (%0,10), Ayvacık (%0,03) ve Asarcık'tır (%0,01).

---

[45] Bahadır, vd., 2017.
[46] Dinçer, vd., 2017.

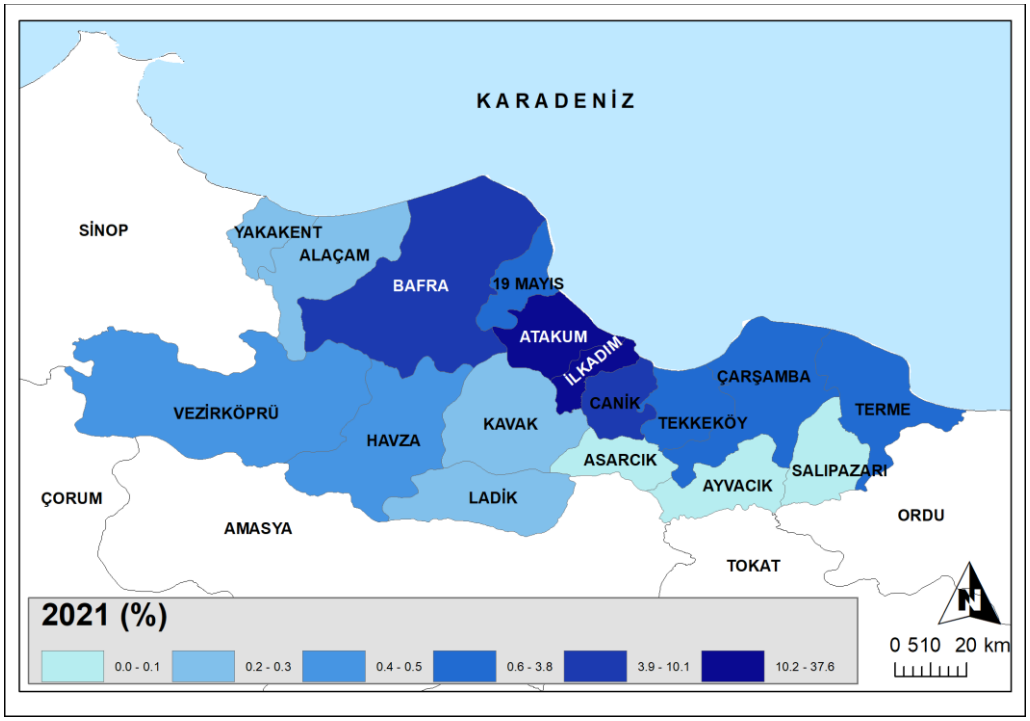

Harita 11. Samsun'da İkamet Eden Trabzonluların İlçelere Göre Dağılışı (2021)

Sonuç

Trabzon tarih boyunca bölgesel ve stratejik önemi yüksek bir yerleşme olarak önemli göçlere maruz kalmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçten günümüze bu durum tersine dönmüş ve Karadeniz Bölgesi ile birlikte Trabzon en çok göç veren illerden biri konumuna gelmiştir. Son yıllarda ilin aldığı göç miktarının verdiği göç miktarını geçtiği tespit edilse de, Trabzon özellikle 1950'li yıllardan günümüze iç göç hareketliliği noktasındaki önemli konumunu muhafaza etmektedir. Türkiye'deki genel iç göç örüntüleriyle paralel olarak, Trabzon da öncelikle sosyo-ekonomik faktörlerin ve fiziki coğrafya şartları, arazi anlaşmazlıkları ve kan davaları gibi diğer etmenlerin etkisiyle İstanbul, Ankara, Bursa ve Kocaeli gibi büyük metropollerle ve Erzurum, Rize ve Samsun gibi yakın çevre illeriyle göç ilişkilerine sahiptir. Yine İBBS Düzey-II bölgeleri bazında Trabzon'un aldığı ve verdiği göçler incelendiğinde de, TR10, TR42 ve TR51 gibi büyük metropollerin bulunduğu bölgelerin ve TR83, TR90 ve TRA1 gibi yakın çevre illerinin önem kazandığı ortaya çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı zamanları ve daha sonra 1950'lerden günümüze gelen süreç, birçok faktörün etkisiyle başta İstanbul, Kocaeli, Bursa, Ankara ve Samsun olmak üzere pek çok ilde ciddi bir Trabzonlu nüfus birikimini beraberinde getirmiştir. 2013-2021 dönemi karşılaştırmalı analizlerinin ortaya koyduğu üzere, Trabzon ilçelerinin sosyo-ekonomik durumu ve fiziki coğrafyadan kaynaklı durumları diğer illere verilen göçlerde ana etkenleri oluşturmaktadır. Nitekim Hayrat, Köprübaşı, Dernekpazarı, Çaykara ve Sürmene gibi ilçeler Trabzon dışında ikamet oranlarında başı çekmiş, Ortahisar, Akçaabat ve Yomra gibi ilçeler ise il dışında ikamet oranlarında sonuncu olmuşlardır. 2021 yılı itibariyle Trabzon'a kayıtlı 1.568.239 kişinin 868.404'ü Trabzon dışında ikamet etmekte olup, bu nüfusun en çok ikamet ettiği iller ise sırasıyla İstanbul, Kocaeli, Ankara, Bursa ve Samsun'dur. İstanbul'da Trabzon nüfusuna kayıtlı 415.031, Kocaeli'de 66.044, Ankara'da 56.480, Bursa'da 51.678, Samsun'da da 41.748 kişi yaşamaktadır. Söz konusu illerdeki Trabzonlu nüfusun ilçelere göre dağılımında ise, ilçelerin merkezi akstaki konumu ve sosyo-ekonomik faktörler etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

Alkan, S., & Toksoy, D. (2008), "Orman Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı: Trabzon İli Örneği", *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 8(1), 37-46.

Bahadır, M., Yılmaz, C., Uzun, A., Zeybek, H. İ., & Özçelebi, A. G. M. A. (2017), "Samsun İline Göç Eden Trabzonluların Mekânsal Analizi", *Geçmişten Günümüze Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2, 895-904.

Bahar, O., & Bingöl, F. K. (2010), "Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.

Çakıcı, N. (2018), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'un Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 331-345.

Çaykıran, G. (2021), "Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon'un İşgali ve Müslüman Mültecilerin Durumu", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19(33), 123-150.

Deniz, T. (2015), "Zonguldak İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 299-320.

Dinçer, A. G. H., Zeybek, H. İ., & Bahadır, M. (2017), "Samsunluların Türkiye'de İllere Göre Dağılışı (2007-2015)", *Geçmişten Günümüze Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2, 877-885.

Erdem, U. (2017), "Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi (1913-1922)", *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 9(1), 57-80.

Gül, O. K. (2014), "Bir İç İskan Uygulaması: Çaykara'dan Özalp'e Göç", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 423-435.

Güngördü, Z. (2021), *Zorunlu İç ve Dış Göçle Gelen Nüfusun Kentsel Yaşam Deneyimleri ve Adaptasyon Süreç Analizinde Kapsayıcı Kent Modeli: Hatay Örneği,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Hoda, R. S., & Tularam, G. A. (2017), "A Critical Review Of Human Migration Models", *Climate Change*, 3(12), 924-952.

Işık, Ş. (2009), "Türkiye'de Eğitim Amaçlı Göçler", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7(1), 27-37.

İçduygu, A., Sirkeci, İ., & Aydıngün, İ. (1998), "Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", *Türkiye'de İçgöç*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 207-244.

İpek, N. (1999), "Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Cereyan Eden Göçler", *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, 12(1), 167-254.

_____ (2018), "II. Abdülhamid Döneminde Trabzon'da Amele Göçü", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 13(25), 103-132.

Kahraman, S. Ö. (2005), "Gökçeada'da Göçlerin Nüfus Gelişimi ve Değişimi Üzerine Etkileri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(2), 39-54.

Kaştan, Y. (2016), "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri", *Journal of International Social Research*, 9(42).

Koç, Hakan., & Sağdıç, M. (2010), "Göç Hareketinin Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Grubu Üzerine Etkisi (Sivas Örneği)", *Marmara Coğrafya Dergisi*, (22), 295-324.

Özdemir, D. (2018), "Türkiye'de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Belirleyicileri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1337-1349.

Şantaş, G. (2019), "Türkiye'de İç Göçün Dağılımı", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 893-917.

Şen, M. (2010), *Türkiye'de İç Göç ve Sosyo-Ekonomik Uyum Süreci: İstanbul'daki Trabzonlular Örneği,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, M. (2014a), "Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi", *Çalışma ve Toplum*, 40(1), 231-256.

_____ (2014b), "Trabzon'dan İstanbul'a Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Analizi", *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 46-61.

Tekir, S. (2016), "Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 43-65.

Toroğlu, E. (2007), "Niğde İli'nde Göç Faktörleri ve Göçler", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 75-96.

Tümertekin, E. (1968), *Türkiye'de İç Göçler,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Genel Nüfus Sayımı Verileri.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri.

Yurdigül, K. (2021), "Trabzon İlindeki Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Yaş Gruplarına Göre Analizi", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(5), 437-458.

Yüksel, A. (2014), Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Giresun. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 17(17).

https://www.britannica.com/topic/human-migration. (17.05.2022)

https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24. (15.08.2022)

https://www.kocaelikoz.com/haber/5803805/cok-ilginc-rakamlar-0-ilcede-neredeyse-kocaelili-yok (20.08.2022)

https://www.ozgunkocaeli.com.tr/roportaj/7232654/trabzonlular-kocaelini-neden-seciyor (20.08.2022)

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

2022 8 / 16 (511-538)

Midilli Sarı, Reyhan - Yanılmaz Zeynep, "Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Dezavantajlı Gruplara Sunduğu Sosyal Hizmetlerin Fiziksel Mekâna Yansımaları: Trabzon Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.511-538. DOI: 10.31765/karen.1135851

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN DEZAVANTAJLI GRUPLARA SUNDUĞU SOSYAL HİZMETLERİN FİZİKSEL MEKÂNA YANSIMALARI: TRABZON ÖRNEĞİ*

Reyhan MİDİLLİ SARI** - Zeynep YANILMAZ***

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
rmidilli@ktu.edu.tr
ORCID : 0000-0002-9069-5656

*** Arş. Gör Öğr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
zeynepyanilmaz@ktu.edu.tr
ORCID : 0000-0002-5686-3548

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı Gruplar, Fiziksel Mekân, Merkezi Yönetim, Sosyal Politika, Yerel Yönetim

Keywords: Disadvantaged Groups, Physical Space, Central Government, Social Policy, Local Government

Öz: Merkezi ve yerel yönetimler birlikte çalışması gereken iki idari unsur olup üstlendikleri görevler açısından birbirini beslemek ve desteklemekle yükümlüdürler. 'Sosyal devlet' anlayışının toplumun refahı için önem kazanmasıyla birlikte merkezi ve yerel idareler arasında görev paylaşımları yeniden düzenlenmiştir. Toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda birtakım insani ihtiyaçlarının karşılanması merkezi ve yerel yönetimlerin başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Yönetimlerin, toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla ortaya koyduğu politikalar dezavantajlı gruplar da dâhil olmak üzere toplumun her kesimini kapsayacak nitelikte olmalıdır. Bu doğrultuda yapılan çalışmanın amacı; merkezi ve yerel yönetimlerin dezavantajlı kabul edilen yaşlılar, çocuklar, kadınlar ve engelliler için geliştirmiş olduğu sosyal hizmet politikalarının belirlenmesi ve bu politikaların fiziksel mekâna yansımalarının Trabzon ili özelinde tespit_edilmesidir. Bu amaçla yapılan çalışmada kurumsal internet sayfaları, yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi, yerinde gözlem, fotoğraflama ve yetkili kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler ile veriler elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda dezavantajlı gruplar için merkezi yönetimin daha fazla kurumsal hizmet verdiği, ancak hizmet veren kurum/kuruluş binalarının sayı, kapasite, fiziksel ve mekânsal nitelikleri açısından kalitelerinin arttırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

REFLECTIONS OF SOCIAL SERVICES PROVIDED BY CENTRAL AND LOCAL GOVERNMENTS TO THE DISADVANTAGED GRPUPS ON PHYSICAL SPACE: EXAMPLE OF TRABZON

Abstract: States are organized centrally or locally according to the nature of the services they provide. With the understanding of 'social state', task sharing between central and local administrations has been rearranged. Suplying with a number of needs of societies in the social, economic and cultural sense is one of the main goals of central and local governments. The policies put forward by the administrations in order to meet the social needs should be such that they cover all segments of the society. The aim of the study carried out in this direction; determining the social service policies developed by the central and local governments for the disadvantaged elderly, children, women and the disabled, and determining the reflections of these policies on the physical space in the prov-

Geliş Tarihi / *Received Date*: 25.06.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 14.12.2022

ince of Trabzon. Data were obtained by examining written and visual documents, on-site observation, photographing and interviews with authorized persons. As a result of the study, it was concluded that the central government provides more institutional services for disadvantaged groups, but the quality of the institution/organization buildings providing service must be increased in terms of number, capacity, physical and spatial qualities.

Giriş

Toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda birtakım insani ihtiyaçlarının karşılanması 'sosyal devlet' anlayışının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal devlet, vatandaşın sosyal refah düzeyini arttırmak amacıyla devletin etkin bir biçimde ekonomik ve sosyal kalkınmaya müdahalesini gerekli gören devlet anlayışıdır. Öyle ki 1942'de yayınlanan ve refah devletinin temel ilkelerini ortaya koyan Beveradge Raporu'nda, doğumdan ölüme kadarki süreçte bireylerin refahının devletin sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır.[1] Sosyal politika uygulamalarını gerekli kılan sosyal devlet anlayışı, 1961 Anayasası ile Türk Anayasa Hukuku'nda yerini almış ve 1982 Anayasası'nda da önemini korumuştur.[2] Anayasada da yer aldığı gibi vatandaşların yaşamı boyunca hayat standartlarını iyileştirecek tüm hakları sağlamak sosyal devlet olmanın bir gerekliliğidir. Dolayısıyla sosyal devlet politikaları vatandaşın ihtiyacı olan her türlü yapı ve koşulları sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda toplumdaki her kesimin aynı koşullara sahip olması ve farklılıkların giderilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Sosyal devlet anlayışının gerektirdiği politikaların uygulanması hususunda merkezi ve yerel yönetimler önemli roller üstlenmektedir. Bu noktada yerel kaynakların ve merkezi yönetimler tarafından yapılan kaynak aktarımlarının yetersiz kaldığı durumlarda, yerel yönetimlerin uygulayacağı politikalar da kısıtlanmaktadır. Öte yandan yerel halkın öncelikli ve acil ihtiyaçlarının belirlenmesi konusunda yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Bu doğrultuda devlet ile yerel oluşumlar arasındaki iletişimi ve iş birliğini sağlayarak sosyal politikaların doğru ve etkin bir biçimde uygulanması yerel yönetimlerin en önemli görevleri arasında yer almaktadır.[3]

Ülkemizde merkezi yönetimlerin kamusal hizmetleri bizzat gerçekleştirme çabası zamanla yapısal bozulmalara, hizmetlerin aksamasına ve sosyal devlet olmanın gerekliliklerini yerine getirmede yetersiz kalmaya neden olmuştur.[4] Bu noktada merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarını yerinden yönetim birimlerine devretmesi gerekliliği, hizmetlerin etkin bir biçimde yürütülmesi açısından önem kazanmıştır. Bir başka deyişle kamusal hizmetlerin tek elden gerçekleştirilmesi hukuki, siyasal ve ekonomik birtakım sorunları çözümsüz bırakması nedeniyle yerel yönetimlerin varlığı gereklilik arz etmiştir.[5] Her ne kadar görev ve yetkiler ayrılsa da yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan tam özerkliğe sahip olmaması merkezi yönetime bir noktada bağlılığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarını kamusal hizmetlerin sunulması noktasında birbirini besleyen iki organ olarak tanımlamak mümkündür.

Merkezi yönetim; hükümet, bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşları ifade etmektedir. Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafi durum, ekonomik koşul ve kamu hizmetlerinin icaplarına göre, illere; iller de kademeli olarak diğer bölümlere ayrılmaktadır. Merkezi idare hizmet sunduğu birimler açısından illerde valilik, ilçelerde ise kaymakamlıklar aracılığıyla örgütlenmektedir (Şekil 1). Ülkemizdeki yerel yönetimler ise 1982 Anayasası'nın 127.

---

[1] Yılmaz, 2006: 6.
[2] Aygen, 2014: 174.
[3] Torjman ve Leviten-Reid, 2003: 6.
[4] Uysal ve Atmaca, 2018: 412.
[5] Nadaroğlu, 1978: 22.

Maddesi'ne göre "*il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirlenen ve karar organları, gene kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri*" olarak tanımlanmaktadır.[6] Türkiye'deki yerel yönetim kuruluşları; kent ve kent sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan belediyeler, kırsal alandaki toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan köyler ve il sınırları içindeki halkın ortak nitelikteki ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla kurulan il özel idareleridir.[7]

Merkezi ve yerel yönetimlerin, halkın talep ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik geliştirdiği politikaların toplumun her kesimini kapsayacak şekilde düzenlenmesi sosyal devlet anlayışının başat bir özelliğidir. Bu anlamda toplumsal yapıda yer alan dezavantajlı gruplar da sosyal devlet ilkesi gereğince toplumsal yaşantıya dâhil edilerek fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Dezavantajlı gruplar, ekonomik ve sosyal hayatın içinde avantajlı konumda olmayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu gruplar sahip oldukları birtakım sosyal ya da fiziksel yetersizlikler nedeniyle sosyal hayatla bütünleşmede sorun yaşayabilmektedirler. Bunun yanı sıra renk, din, dil gibi bazı sosyo-kültürel özellikler de bireylerin toplumda birtakım ayrımcı tutumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır.[8] Bu anlamda toplum içerisinde dezavantajlı olarak kabul edilen gruplar; çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, göçmenler, azınlıklar, kadınlar, tek ebeveynli aileler ve yoksullardır.[9] Toplumda dezavantajlı olarak kabul edilen bu gruplara hizmet edecek kurumların tesis edilmesi, yardıma muhtaç durumda olanlara gerekli yardımların sağlanması, eğitim ihtiyacının karşılanması için eşit olanakların sunulması gibi birçok imkânın tanınması gerekmektedir. Barınma, eğitim, ulaşım gibi günlük temel ihtiyaçların yanı sıra eğlenme, dinlenme gibi sosyal ihtiyaçların da toplumun erişilebilirliğine açık olması gerekmektedir.

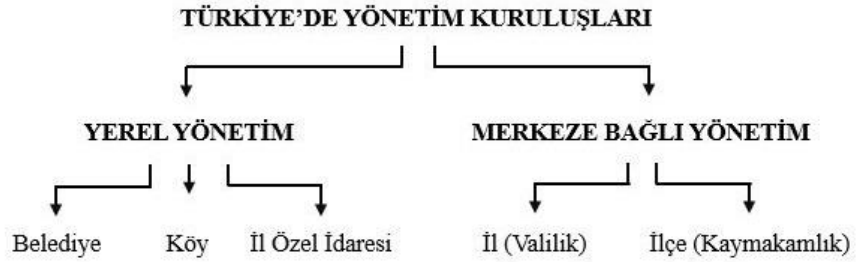

Şekil 1. Türkiye Merkezi ve Yerel Yönetim Birimleri Şeması

Merkezi ve yerel yönetimlerin vatandaşlara yönelik geliştirdiği sosyal politikalar; sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olmak üzere iki ayrı grupta toplanmaktadır. Sosyal yardım, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayabilecek maddi güce sahip olmayan yoksul bireylere, devlet tarafından karşılıksız olarak yapılan sosyal dayanışma nitelikli ayni ve nakdi yardımlardır.[10] Bu yardımların temel amacı, gelir düzeyinin düşük ya da hiç olmaması nedeniyle geçimini sağlayamayan dezavantajlı vatandaşların acil ihtiyaçlarının giderilerek bir takım sosyal sorunların önlenmesi ve toplumsal huzurun sağlanmasıdır.[11] Bir diğer sosyal politika olan sosyal hizmet uygulamaları ise sosyo-ekonomik açıdan yetersiz olan yoksullar, işsizler vb. gruplar ile engelli, yaşlı, çocuk, kadın, hasta vb. fiziksel ve sosyal yetersizliği bulunan bireylerin çevrelerine uyum sağlayarak topluma kazandırılmaları amacıyla tedavi, bakım, rehabilitasyon, barınma, eğitim, beslenme, sosyalleşme gibi kamu hizmetlerinin sunulduğu uygulamalardır.[12]

---

[6] URL-1, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
[7] Yalçındağ, 1995: 25.
[8] Altan, 2007: 191.
[9] Es ve Menteşe, 2018: 1.
[10] Es ve Menteşe, 2018: 1; Aslan, 2015: 118.
[11] Çelik, 2014: 5.
[12] Aslan, 2015: 118.

Sosyal hizmetleri sosyal yardımlardan ayıran en önemli özellik uzun vadeli ve kurumsal yapı çerçevesinde işleyen bir çözüm politikası olmasıdır. Bu anlamda sosyal hizmet uygulamaları; yaşlılara yönelik kurumsal barınma, bakım, rehabilitasyon, psiko-sosyal destek hizmetleri; çocuklara yönelik kurum altında yetiştirme ve koruma hizmetleri; engellilere yönelik bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve psikolojik destek uygulamaları; kadınlara yönelik şiddete karşı koruma, sığınma, meslek edindirme, psiko-sosyal destek, aile danışmanlık ve destek uygulamaları ile ön plana çıkmaktadır.[13] Sunulan bu hizmetler, dezavantajlı grupta yer alan bireylerin diğer gruplarla bir arada ve eşit yaşam koşullarına sahip olabilmelerini sağlamak ve sahip oldukları dezavantajların neden olduğu olumsuzlukları en aza indirgeyerek yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; merkezi ve yerel yönetimlerin dezavantajlı olarak kabul edilen gruplar için geliştirmiş olduğu sosyal hizmetlerin belirlenmesi ve bu hizmetlerin fiziksel mekâna yansımalarının Trabzon ili özelinde tespit edilmesidir. Bu anlamda yerel yönetim kapsamında belediyelerin; merkezi yönetim kapsamında ise valiliğe bağlı kurum ve kuruluşların faaliyetleri çalışma kapsamında irdelenmiştir.

1. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Kanun ve Yönetmelikler

Türkiye'de dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerin hukuksal çerçevesini belirleyen bir takım kanun ve yönetmelikler bulunmaktadır. Bu anlamda yürürlükte olan kanunlar; 3194 sayılı İmar Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'dur. Bu kanunlar dışında dezavantajlı gruplara hizmet eden merkez ve tesislerin açılması ve işletilmesine ilişkin esasların belirlendiği yönetmelikler bulunmaktadır. Bu yönetmeliklerden bazıları; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'tir.

Büyükşehir belediyelerinin sunacağı hizmetlerin planlı, programlı, verimli ve etkin bir biçimde yürütülmesi amacıyla 10.07.2014 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, tüm vatandaşlar için olduğu gibi dezavantajlı gruplar açısından da belediyelere önemli görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Dolayısıyla yürürlüğe giren bu kanunla birlikte yürütülen sosyal politikaların kapsamı da genişletilmiştir. Bu bağlamda kanunun 7. maddesi 'v' bendinde belirtilen "*Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak."* hükümleri ile dezavantajlı grupların topluma ve sosyal hayata katılımını teşvik eden ve destekleyen hizmetler yasalaştırılmıştır. Benzer şekilde aynı kanunun 18. maddesi 'm' bendinde belirtilen *"Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak."* hükmünde yer aldığı üzere dezavantajlı gruplar için ödenek ayrıldığı ve bu ödeneğin kullanılması gerekliliği vurgulanmıştır.[14] Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun Ek 1. maddesine dayanılarak hazırlanan Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği'nde ise engellilere yönelik sunulması gereken hizmetler, görev ve sorumluluklar kapsamlı bir biçimde aktarılmıştır.[15]

03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren, belediyelerin kuruluşu, organları, yönetimi, görev, sorumluluk, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde her bireyin yaşadığı beldenin hemşehrisi olduğu ve tüm hemşehrilerin belediye

---

[13] Alcock vd., 2011: 29.
[14] URL-2, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[15] URL-3, Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).

idaresinin yardımlarından yararlanma haklarının olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 14. maddenin 'a' bendinde 100.000'in üzerinde nüfusa sahip belediyelerin çocuklar ve kadınlar için konuk evleri açma zorunluluğu olduğundan bahsedilmiştir. Nüfusu 100.000'in altında olan belediyeler ise ekonomik düzeyleri ve verilecek hizmetin önceliği değerlendirilerek çocuklar ve kadınlar için konukevleri açabilmektedir.[16] Dolayısıyla belediyelerin mali durumları yeterli olması durumunda dezavantajlı gruplar arasında önemli bir yer tutan kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerde bulunması gerektiği kanunlarda yer almıştır.

3194 sayılı İmar Kanunu 6. bölümde engellilere erişim kolaylığı sağlamaya yönelik, *"Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur."* ibaresi yer almaktadır. Bu kanun kapsamında erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmasını öngören; Otopark Yönetmeliği, Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik, Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği olmak üzere her türlü fiziksel çevreyi kapsayan imar yönetmelikleri oluşturulmuştur.[17]

Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden eşit bir şekilde faydalanması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun; fiziksel, zihinsel ya da ruhsal engeli bulunan bireylerin topluma diğer bireyler gibi tam ve etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kanuna göre, yapılı çevrenin erişilebilirlik standartlarına göre düzenlenmesi, engelli bireylere yönelik rehabilitasyon ve bu hizmetlerin gerçekleştirileceği merkezlerin tesis edilmesi gerekmektedir.[18] Bu kanun kapsamında kamuya açık her türlü açık, kapalı mekân ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğinin denetlenmesi ve kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla 'Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği' hazırlanmıştır.[19] Benzer şekilde toplu taşıma, servis ve turizm hizmetlerinin erişilebilir hale getirilmesi için 'Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik' de Engelliler Hakkında Kanun'un geçici 3. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.[20]

Engellilerin ulaşımına ve kullanımına uygun olmayan yapıların uygun hale getirilmesi için talep edilen proje değişikliklerinin değerlendirilmesi amacıyla 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'na istinaden 'Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik' oluşturulmuştur.[21]

Ülkemizde dezavantajlı gruplara yönelik hazırlanan kanun ve yönetmelikler incelendiğinde bu gruplar arasında yer alan engelli bireyler için oldukça kapsamlı bir mevzuat olduğu görülmüştür. Öte yandan kadın, çocuk, yaşlı gibi dezavantajlı gruplar için özel olarak hazırlanmış bir kanun ya da yönetmelik olmamakla birlikte anayasa ve belediye kanunlarında bu grupların da sosyal hizmet çalışmalarından faydalanması gerektiği belirtilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmada dezavantajlı gruplara yönelik tespit edilen sosyal hizmet politikaları, merkezi yönetim ve yerel yönetim perspektifinde ele alınmıştır. Çalışmada dezavantajlı gruplar; yaşlılar, çocuklar, kadınlar ve engelliler ile sınırlandırılmıştır. Engelli grubu içerisinde hem çocuk hem

---

[16] URL-4, Belediye Kanunu, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[17] URL-5, İmar Kanunu, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[18] URL-6, Engelliler Hakkında Kanun, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[19] URL-7, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[20] URL-8, Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
[21] URL-9, Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, (Erişim Tarihi: 24.12.2021).

de yetişkin olan engelli bireyler yer almaktadır. Bu araştırma nitel bir çalışma olup doküman analizi ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır.

Doküman analizi, araştırılacak olgu ya da olgularla ilgili bilgi içeren yazılı kaynakların yanı sıra film, video, fotoğraf gibi görsel malzemelerin analizini kapsamaktadır.[22] Trabzon Büyükşehir Belediyesi ve Trabzon Valiliği'nin sosyal politika bağlamında yapmış olduğu çalışmalara ilişkin veriler yazılı ve görsel dokümanların yanı sıra kurumsal internet sitelerinin incelenmesi; yerinde gözlem ve fotoğraflama yoluyla elde edilmiştir. İl genelindeki belediyelerin yazılı ve görsel dokümanları ile kurumsal internet siteleri üzerinden yapılan incelemede, dezavantajlı gruplara yönelik sunulan fiziksel mekân hizmetleri açısından en kapsamlı çalışmaların Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Diğer ilçe belediyelerinin bu gruplar için hizmet veren bina olanakları bulunmadığı tespit edildiğinden çalışma kapsamındaki yerel yönetim politika ve hizmetleri, büyükşehir belediyesi özelinde ele alınmıştır. Bununla birlikte Ortahisar Belediyesi'nin çoğunlukla sosyal yardımlarla hizmet verdiği, fakat yapılması planlanan bir projesinin bulunması nedeniyle metin içerisinde bu projeden de bahsedilmiştir.

Büyükşehir belediyesi ve valilik özelinde dezavantajlı gruplara yönelik hizmet sunan birimlerin yetkilileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, doküman analizi ile elde edilen verilerin doğruluğunu teyit etmek, eksik yönlerini tamamlamak, sunulan ve sunulması planlanan hizmetlere ilişkin detaylı ve doğru bilgilere erişebilmek amacıyla yapılmıştır. Görüşmeler hem bir standarda sahip olması hem de esnek bir yöntem izlenebilmesi nedeniyle araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır.[23] Bu kapsamda yüz yüze gerçekleştirilen ve ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler, bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada detaylı olarak ele alınan hizmet kuruluşları ziyaret edilip yerinde gözlem yapılarak bu yapılara ilişkin veriler elde edilmiş ve mekanlar, kurum yetkililerinin izin verdiği ölçüde fotoğraflanmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen kişiler Trabzon Valiliği bünyesinde; Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden Çocuk Hizmetleri Birim Müdürü (Ç.H.B.M.), Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Birim Sorumlusu (Y.E.H.B.S.), Kadın Hizmetleri Birim Sorumlusu (K.H.B.S.) ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bölüm Müdürü (Ö.E.R.H.M.)'dür. Yerel yönetim ölçeğinde ise Trabzon Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde Kadın ve Aile Hizmetleri Şube Müdürü (K.A.H.Ş.M.) ile görüşme yapılmıştır. Yakın zamanda engelli hizmetleri biriminde de görev almış olması nedeniyle bu gruba yönelik bilgiler de K.A.H.Ş.M.'den alınmıştır.

3. Dezavantajlı Gruplara Sunulan Sosyal Hizmetler ve Fiziksel Mekâna Yansımaları

Araştırma kapsamında, Trabzon ili sınırları içerisindeki yaşlılar, çocuklar, kadınlar ve engellilerle sınırlandırılan dezavantajlı gruplara yönelik verilen sosyal hizmetler ve bu hizmetlerin fiziksel mekânda nasıl karşılık bulduğu irdelenmiştir. Bu kapsamda merkezi ve yerel yönetimler perspektifinde Trabzon Valiliği ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin dezavantajlı gruplar için oluşturduğu hizmet birimleri belirlenmiştir. Büyükşehir Belediyesi ve Trabzon Valiliği özelinde yapılan doküman incelemesi ve sonrasında birim yetkilileriyle yapılan görüşmeler ışığında dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerin hangi amaçla verildiği ve bunun için ne tür fiziksel mekanlar oluşturulduğu ya da oluşturulması planlandığı tespit edilmiştir.

4.1. Merkezi Yönetimin Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uyguladığı Politikalar

Trabzon Valiliği'nin dezavantajlı gruplara yönelik oluşturduğu hizmet birimleri Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesindedir. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü kapsamında Yaşlı Hizmetleri Birimi, Çocuk Hizmetleri Birimi, Kadın Hizmetleri Birimi ve Engelli Hizmetleri Birimi bulunmaktadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü kapsamında ise

---

[22] Yıldırım ve Şimsek, 2011: 188.
[23] Türnüklü, 2000: 547.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bölümü, engelli çocukların eğitimleri konusunda hizmet sunmaktadır (Şekil 2).

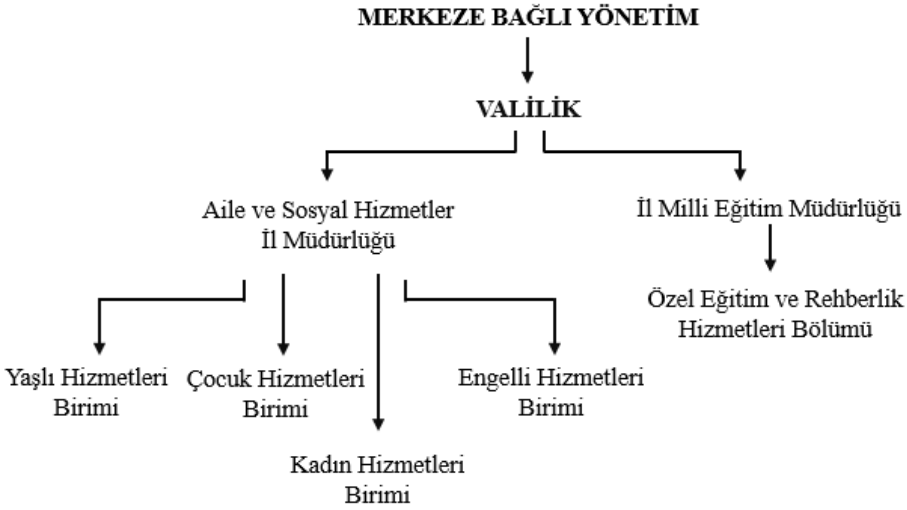

Şekil 2. Trabzon'da Dezavantajlı Gruplara Yönelik Hizmet Sunan Merkezi Yönetim Birimleri Şeması

4.1.1. Yaşlılar için Sunulan Hizmetler

İl genelinde toplumsal yaşama katılımlarını sağlamak üzere yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri yürütmek amacıyla hizmet veren ve vermesi planlanan kuruluşlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Trabzon'da Merkezi Yönetime Bağlı Hizmet Veren Yaşlılara Yönelik Hizmet Kuruluşları[24]

YAŞLILARA YÖNELİK MERKEZİ YÖNETİM HİZMET KURULUŞLARI			
HİZMET	Yaşlılar devletçe korunur, yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur (T.C Anayasası 61. Madde).		
POLİTİKA	Yaşlıların sosyal yaşama etkin biçimde katılımlarını sağlamak için yaşlılara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek.		
BİRİM	Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Birimi		
MEVCUT MEKANLAR	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**		**Konumu**
	KAMU	Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Çamlık Mah.
		Köşk Huzurevi	Ortahisar\Soğuksu Mah.
PLANLANAN MEKANLAR	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**		
	KAMU	Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yıldızlı Yerleşkesi	Ortahisar\Yıldızlı Mah.
		Gündüz Yaşlı Bakım Evi	-

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün yaşlı bireylere yönelik hizmet kuruluşu olarak kent genelinde iki kuruluş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kuruluş amacı 60 yaş ve üstündeki yaşlı bireyleri huzurlu bir çevrede korumak, bakmak ve bu bireylerin psikolojik ve sosyal gereksinimlerini temin etmek amacıyla kurulan ve yatılı sosyal hizmet kuruluşu olarak tanımlanan[25] ve bireysel ihtiyaçlarını yardıma gerek duymadan karşılayabilen yaşlılara hizmet eden Köşk Huzurevi'dir (Şekil 3). Köşk Huzurevi, 2014 yılında açılmış olup 55 kişi kapasiteye sahiptir ve tam doluluk oranı ile hizmet vermektedir (Y.E.H.B.S.). Bina; 2 bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere 4 katlıdır. Odalar; iki kişilik ve tek kişilik olup toplamda 52 oda bulunmaktadır. Yaşlıların büyük çoğunluğu tek kişilik odalarda kalmaktadır (Y.E.H.B.S.). Huzurevinde yemekhane, oturma odası, çok amaçlı salon, ziyaretçi alanları, atölyeler, fizik tedavi ve fizyoterapist odaları, masaj odası ve berber gibi bölümler yer almaktadır.

---

[24] URL-10,. http://www.trabzon.gov.tr/aile-ve-soysal-politikalar-il-mudurlugu#https://www.aile.gov.tr/trabzon/kuruluslarimiz/ (Erişim Tarihi: 28. 01. 2022)

[25] URL-11, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi:28.01.2022).

Şekil 3. Köşk Huzurevi Görselleri (Z. Yanılmaz Arşivi); Zemin ve 1. Kat Planları[26]

Kentteki bir diğer huzurevi ise yaşlıların yaşamlarını güvenli, huzurlu ve sağlıklı olarak sürdürmeleri amacıyla, kendilerine yetebilecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı; tedavinin mümkün olmadığı durumlarda ise sürekli özel bakım hizmetinin verildiği yatılı sosyal hizmet kuruluşu olarak tanımlanan[27]; öz bakım becerilerini kısmen yitirmiş ya da ağır derecede hasta olan yaşlılar için hizmet veren Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'dir (Şekil 4). 1985 yılında açılan merkez günümüzde 152 kişi kapasite ile hizmet vermektedir (Y.E.H.B.S.). Bina; bodrum kat, zemin kat, 1., 2. ve 3. kat olmak üzere toplam beş kattan oluşmaktadır. Bakım merkezi kısmında 58, rehabilitasyon merkezi kısmında ise 31 oda olmak üzere toplamda 89 oda bulunmaktadır (Y.E.H.B.S.). Merkezde ayrıca tedavi odaları, yemekhane, oturma alanı, çeşitli etkinliklerin düzenlendiği bir adet şeref salonu, bekleme ve ziyaretçi alanları, terzihane, kat ofisleri ve kat mutfakları bulunmaktadır.

Şekil 4. Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (Z. Yanılmaz Arşivi)

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nin bir bloğu, kentte inşa edilen Kanuni Bulvarı yol güzergâhında kalması nedeniyle 2017 yılında yıkılmıştır (Şekil 5) (Y.E.H.B.S.). Bu kısımda 6

---

[26] Tufan, 2019: 41.

[27] URL-11, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

adet 2 kişilik oda, 8 adet de 6 kişilik oda bulunmaktaydı. Bununla birlikte bu bloğa hizmet eden idari birimler, depolar, personel odaları, doktor ve hemşire odaları, wc ve duşlar da yıkılmıştır.

Şekil 5. Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nin Yıkılan Bloğu[28,]

Yaşlılara yönelik sunulan mevcut hizmetler dışında planlanan faaliyetler araştırıldığında, Yıldızlı Beldesi'nde yer alan ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'ne bağlı olarak hizmet sunacak üçüncü bir huzurevi için çalışmaların yürütüldüğü belirtilmiştir. Akçaabat Yıldızlı Mahallesi'nde uzun süreden beri kullanılmayan ve sosyal amaçlı yapılan TOKİ konutlarında 1+1 dairelerin bulunduğu dört blok, Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü tarafından devralınmış olup 80 kişi kapasite ile huzurevine dönüştürülmüştür (Şekil 6) (Y.E.H.B.S.). Bir bloğu idari bina, diğer üç bloğu da yaşlı odaları için ayrılan tesisin günümüzde bir bloğu faaliyete geçmiş olup diğerlerinin de 2022 yılı mayıs ayından sonra hizmete açılacağı bildirilmiştir. Faal olarak çalışan binada, 16'sı tek kişilik, 8'i ise çift kişilik olmak üzere 24 adet yaşlı dairesi bulunmaktadır (Şekil 6). Bu dairelerde, mutfakla bir arada bulunan bir oturma alanı, yatak odası ve banyo bulunmaktadır. Kurumda kalan yaşlı sayısı güncel olarak 24 kişidir. Yerleşkede yapılan gözlemlerde, sosyal alan açısından kısıtlı imkanlar olduğu ve iç mekânda bir çay salonu dışında ortak kullanım alanının bulunmadığı görülmüştür. Kentte faaliyette olan huzurevlerine ek olarak yalnızca gündüz bakım hizmeti sunacak bir yaşlı bakım merkezinin de hayata geçirilmesi planlandığı ancak henüz fikir aşamasında olduğu belirtilmiştir (Y.E.H.B.S.).

---

[28] Tufan,2019: 38; URL-12, https://huzurevleri.net/huzurevi/trabzon/trabzon-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezi (Erişim Tarihi: 01.12. 2021).

Şekil 6. Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yıldızlı Yerleşkesi Görselleri (Z. Yanılmaz Arşivi) ve Kat Planları[29]

4.1.2. Dezavantajlı Çocuklar için Sunulan Hizmetler

Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün ağırlıklı olarak kimsesiz ya da ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocuklar için sunduğu hizmetler Tablo 2'de yer almaktadır.

Çocuk evleri, her ilin kültürel ve sosyal açıdan çocuk yetiştirmeye olanak tanıyan kesimlerinde, mümkünse kent merkezinde okul ve sağlık kuruluşlarına yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5-8 çocuğun kaldığı evlerdir. Bu evlerde arkadaşlık, komşuluk, mahalle gibi kavramlar ile toplumsal örf, adet, ahlak, değerler ve toplumsal yaşamın gereklerinin öğrenilmesi ve toplumsal hayata etkin katılımının sağlanarak kendine güvenen, geleceğe umutla bakabilen çocukların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Her çocuk evinde kapasiteye cevap verebilecek büyüklükte, binanın fiziksel koşullarına ve olanaklarına uygun olarak düzenlenmiş yatak odaları, oturma ve yemek salonu, mutfak, banyo, tuvalet ve diğer ihtiyaç duyulan bölümler yer almaktadır.[30] Trabzon il genelinde de Soğuksu, Boztepe, Aydınlıkevler ve Çamlık Mahallesi gibi farklı semtlerde yer alan, Trabzon Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi' ne bağlı, her biri 6 çocuk kapasiteli 8 adet bağımsız çocuk evi bulunmaktadır. Bu evlerde salon, mutfak, yatak odaları, çalışma odası, banyo, wc gibi günlük yaşam alanları bulunmaktadır.

---

[29] Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Trabzon İl Müdürlüğü

[30] URL-13, Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

Tablo 2. Trabzon'da Merkezi Yönetime Bağlı Hizmet Veren Çocuklara Yönelik Hizmet Kuruluşları[31]

ÇOCUKLARA YÖNELİK MERKEZİ YÖNETİM HİZMET KURULUŞLARI			
HİZMET	Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır (T.C Anayasası 61. Madde).		
POLİTİKA	Gençlerin ve çocukların sağlıklı gelişimini sağlamak için sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek		
BİRİM	Çocuk Hizmetleri Birimi		
MEVCUT MEKANLAR	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**		**Konumu**
	KAMU	Fatih Çocuk Evleri Sitesi	Ortahisar\Çimenli Mah.
		Trabzon Çocuk Evleri Sitesi	Ortahisar\Bahçecik Mah.
		Trabzon Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi' ne bağlı 8 Çocuk Evi	Soğuksu Mah., Boztepe Mah., Aydınlıkevler Mah., Çamlık Mah.
		Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM)	-
		Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Merkezi (ÇOKİM)	Ortahisar\Çamlık Mah.
PLANLANAN MEKANLAR	-		

2015 yılında hizmete açılan 'Fatih Çocuk Evleri Sitesi' 10 adet müstakil konutluk bir yerleşke olarak hizmet vermektedir. Burada 0-12 yaş arası kız ve erkek çocuklar ile 13-18 yaş arası kız çocukları yaşamlarını sürdürmektedir (Şekil 7). Yerleşke her bir evde 10 çocuk olmak üzere toplam 100 çocuğa ev sahipliği yapmaktadır (Ç.H.B.M.). Bu evler iki katlı olup alt katta salon, mutfak, yemek odası, personel odası, wc; üst katta ise 3 adet yatak odası, çalışma odası, banyo ve bakım personeli odası yer almaktadır. Kampüs içerisinde; açık spor sahası, oyun alanları, oturma alanları, ekolojik bahçe vb. olanaklar bulunmaktadır.

Şekil 7. Fatih Çocuk Evleri Sitesi Dış ve İç Mekân Görselleri (Z. Yanılmaz Arşivi)

Çocuk ve gençlere yönelik hizmet sunan diğer bir kuruluş ise 2012 yılında kurulan 'Trabzon Çocuk Evleri Sitesi'dir (Şekil 8). 6 bloktan oluşan yerleşkede 3 blok çocuklar için kullanılmaktadır. Bu bloklardan ikisi 3 katlı, biri de 2 katlı olup her bir dairede kalan çocuk sayısı değişkenlik göstermektedir. Kurumda güncel olarak 38 çocuk kalmakta fakat bu sayı günden güne değişebilmektedir (Ç.H.B.M.). Kampüs içerisinde açık spor alanları ve oturma alanları bulunmaktadır. 3 katlı bloklardan birinin giriş kat dairesi de çocuklar için spor yapabilecekleri bir salona dönüştürülmüştür.

---

[31] URL-10, http://www.trabzon.gov.tr/aile-ve-soysal-politikalar-il-mudurlugu#https://www.aile.gov.tr/trabzon/kuruluslarimiz/ (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

Şekil 8. Trabzon Çocuk Evleri Sitesi (Z. Yanılmaz Arşivi)

Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) çeşitli sebeplerle haklarında korunma kararı veya bakım tedbiri alınan çocuklardan; psikososyal desteğe ihtiyaç duyanlara geçici süreli destek sağlanan merkezlerdir.[32] Trabzon'da 13-18 yaş arası istismar mağduru kız çocuklarının bulunduğu ve bu çocuklara rehabilitasyon sürecinde 6 ay ile 1 yıl süreyle yatılı olarak hizmet veren 20 çocuk kapasiteli bir ÇODEM bulunmaktadır (Ç.H.B.M.). Gizlilik ve güvenlik gerekçeleriyle bu merkeze ilişkin görsel ve konum bilgileri çalışmada yer almamaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara uygun hizmet modeli belirleninceye kadar kız ve erkek çocuklarına ayrı ayrı olmak üzere temel gereksinimleri karşılamaya yönelik hizmetlerin verildiği yer olarak tanımlanan[33] 'Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Merkezi (ÇOKİM) bünyesinde Trabzon'da 10 çocuğa geçici olarak barınma imkânı sağlanmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. 'Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Merkezi (ÇOKİM) (Z. Yanılmaz Arşivi)

Merkezde, 7-18 yaş arası kız ve 7-12 yaş arası erkek çocuklar geçici bir süreyle misafir edilmektedir. Bu süre yasal işlemlerin takibi ve sürecine bağlı olarak 1 gün olabildiği gibi 4 ay da olabilmektedir. Görüşülen tarihte merkezdeki güncel çocuk sayısı 3 olarak bildirilmiştir (Ç.H.B.M.). ÇOKİM binası, bodrum kat ve zemin kat olmak üzere iki katlı olup zemin katta idari ofisler ile çocukların yatakhaneleri ve ortak yaşam alanları bir kapıyla birbirinden ayrılmaktadır. Dezavantajlı olarak kabul edilen çocuklar arasında sokak çocukları ve madde bağımlısı çocuklar da bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde kentte sokak çocuğu bulunmadığı için Trabzon'da bu çocuklara yönelik sunulan bir hizmet bulunmadığı öğrenilmiştir. Bunun yerine ailesi tarafından dilendirilen çocukların sayısı yoğunlukta olup bu çocukların ailelerine gerekli maddi yardımlar yapılmaktadır. Buna rağmen ailesi tarafından dilendirilmeye devam edilen çocuklar devlet koruması altına alınarak çocuk evlerine yerleştirilmektedir (Ç.H.B.M.).

Yapılan görüşmelerde, söz konusu kuruluşlarda özellikle kış aylarında kullanılmak üzere çocuk ve gençler tarafından kapalı spor salonu istendiği öğrenilmiştir. ÇODEM'de rehabilitasyonu sağlanan çocuklar için açık spor ve rekreasyon alanlarının temin edilmesinin çocukların ruhsal ve fiziksel açıdan iyileşme süreçlerini olumlu yönde etkileyeceği yönünde görüş bildirilmiştir (Ç.H.B.M.).

4.1.3. Dezavantajlı Kadınlar için Sunulan Hizmetler

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınlar için sunduğu sosyal hizmetler Tablo 3'te verilmiştir.

---

[32] URL-14, Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 30.01.2022).

[33] URL-15, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 30.01.2022).

Tablo 3. Trabzon'da Merkezi Yönetime Bağlı Hizmet Veren Kadınlara Yönelik Hizmet Kuruluşları[34]

KADINLARA YÖNELİK MERKEZİ YÖNETİM HİZMET KURULUŞLARI			
HİZMET	Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2. Madde).		
POLİTİKA	Kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak için sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek.		
BİRİM	Kadın Hizmetleri Birimi		
MEVCUT MEKANLAR	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**		**Konumu**
	KAMU	Ayşe Varlıbaş Kadın Konukevi	-
		2. Kadın Konukevi	-
PLANLANAN MEKANLAR	-		

Trabzon ilinde, biri müstakil konut bir diğeri de apartman dairesi olmak üzere 2 adet kadın konukevi bulunmaktadır. Müstakil olan Ayşe Varlıbaş kadın konukevinin kapasitesi 20 kişi olup görüşme gerçekleştirilen tarihte bünyesinde 6 kadın, 5 çocuğa hizmet verilmektedir. 2. kadın konukevinin kapasitesi ise 12 kişi olup görüşme gerçekleştirilen tarihte bünyesinde 6 kadın ve 2 çocuk kalmaktadır. 'Kadın Konukevi' olarak nitelendirilen bu evler, istismar ya da şiddet mağduru kadınların şiddetten korunması, bu dönemde kadınların içinde bulundukları olumsuz koşulların iyileştirilmesi sürecinde varsa çocukları ile birlikte azami 6 ay kadar misafir edildikleri evlerdir. Konukevlerinin, resmî kurumlara yakın olmasına, güvenliklerinin iyi sağlanmasına, kolluk birimlerine erişilebilir mesafelerde olmalarına ve dış görünüşü itibariyle bulundukları konumda ayırt edilmeyecek özellikte bir yapı olmasına dikkat edilmektedir.[35] Burada kalan kadınlara meslek edindirme faaliyeti olarak halk eğitim merkezlerinde kurslar verilmektedir. Can güvenliği riski taşıyan kadınlar için ise halk eğitim merkezi eğitmenleri konukevine gelmekte ve böylece kadınların herhangi bir tehlike altında olmadan eğitim faaliyetlerinden yararlanmasına imkân tanınmaktadır. Konukevinde 6 ay süreyle kalıp bu süre sonunda sosyal ve ekonomik anlamda iyileşme sağlanamayan kadınlar için ek süre verilmesi ya da başka illerdeki konukevlerine yerleştirilmesi mümkün olmaktadır (K.H.B.S). Ayrıca güvenlik önlemi olarak konukevinin yeri gizli tutulmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında mekân görsellerine yer verilememiştir.

4.1.4. Engelliler için Sunulan Hizmetler

Dezavantajlı gruplar içerisinde önemli bir yere sahip olan engelli bireyler için il genelinde hizmet sunan kuruluşlar Tablo 4'te yer almaktadır. Buna göre; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı ikisi özel üç adet kuruluş; Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 25 adet eğitim kurumu ve bakanlığa bağlı 21 adet özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır.

Kentte Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı olarak engelli bireylere yönelik hizmet sağlayan özel ve resmi rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır. Bu kurumların amacı, dil ve konuşma güçlüğü, zihinsel, fiziksel, duyusal, sosyal, duygusal ve davranış problemlerine sahip engelli bireylerin engellilik durumlarını rehabilite etmek, yetenek ve yeterliliklerini en üst seviyeye çıkarmak ve topluma uyumlarını sağlamak, temel öz bakım becerilerini, bağımsız yaşam ve mesleki becerilerini geliştirmektir.[36] Hizmet sunulan engelli bireyler, zihinsel ve ruhsal engelli grubunda yer almaktadır. Bu kapsamda, Trabzon'da resmi kuruluş olarak hizmet veren bir adet rehabilitasyon ve aile danışma merkezi bulunmaktadır. Bu merkez Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve hizmet birimlerinin bulunduğu binada yer almaktadır. L şeklinde planlanan binanın bir tarafı idari bina iken diğer tarafı rehabilitasyon merkezi olarak

---

[34] URL-10, http://www.trabzon.gov.tr/aile-ve-soysal-politikalar-il-mudurlugu#https://www.aile.gov.tr/trabzon/kuruluslarimiz/ (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
[35] URL-16, Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
[36] URL-18, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 23.12.2021).

kullanılmaktadır (Şekil 10). Burada yalnızca gündüz bakımı hizmeti verilmekte, günün belli saatlerinde servisle evlerinden alınıp kuruma getirilen hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin, çeşitli oyunlar ve sportif faaliyetlerle sosyalleşmeleri sağlanmaktadır. Bu merkezde 3-60 yaş aralığında 95 engelli bireye hizmet verilmektedir (Y.E.H.B.S.).

Tablo 4. Trabzon'da Merkezi Yönetime Bağlı Engellilere Yönelik Hizmet Veren Kuruluşlar[37]

ENGELLİLERE YÖNELİK MERKEZİ YÖNETİM HİZMET KURULUŞLARI			
HİZMET	Devlet engellilerin korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur (T.C Anayasası 61. Madde).		
POLİTİKA	Engellilerin toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamak aiçin sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek.		
BİRİM	Engelli Hizmetleri Birimi		
MEVCUT MEKANLAR	KAMU KURULUŞU	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**	**Konumu**
		Trabzon Gündüz Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi	Ortahisar\Değirmendere Mah.
		İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar	**Konumu**
		Ahmet Yılmaz Özel Eğitim Uygulama Okulu (3. Kademe)	Sürmene\Balıklı Mah.
		Akçaabat Sarıtaş Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2., 3. Kademe)	Akçaabat\Sarıtaş Mah.
		Arsin Yeşilce Özel Eğitim Meslek Okulu	Arsın\Yeşilce Mah.
		Çamlık İşitme Engelliler İlkokulu	Ortahisar\Çamlık Mah.
		Çamlık İşitme Engelliler Ortaokulu	Ortahisar\Çamlık Mah.
		Çamlık Özel Eğitim Meslek Lisesi	Ortahisar\Çamlık Mah.
		Erdoğdu Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2. Kademe)	Ortahisar\Erdoğdu Mah.
		Gazipaşa Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2. Kademe)	Ortahisar\Erdoğdu Mah.
		Karadeniz Özel Eğitim Meslek Okulu (3. Kademe)	Ortahisar\Erdoğdu Mah.
		Ömer Burak Terzi Özel Eğitim Anaokulu	Ortahisar\Soğuksu Mah.
		Sevim Nerim Demircioğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2. Kademe)	Beşikdüzü\Nefsişarlı Mah.
		Sürmene Muratlı Özel Eğitim Anaokulu	Sürmene\Muratlı Mah.
		Vakfıkebir Özel Eğitim Meslek Okulu	Vakfıkebir\Hacıköy Mah.
		Vilayetler Hizmet Birliği Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2., 3. Kademe)	Yomra\Sancak Mah.
		Yakup Türköz Özel Eğitim Meslek Okulu (3. Kademe)	Of\Cumapazarı Mah.
		Yardımlaşma Vakfı Özel Eğitim Uygulama Okulu (1., 2. Kademe)	Sürmene\Orta Mah.
		Zafer Özel Eğitim Uygulama Okulu (3. Kademe)	Ortahisar\Esentepe Mah.
		122 Adet Özel Eğitim Sınıfı	-
	ÖZEL KURULUŞ	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**	**Konumu**
		Özel Trabzon Bakım Merkezi	Arsin\Yeşilyalı Mah.
		Özel Trabzon Bakım Merkezi Sera Gölü Şubesi	Akçaabat\Derecik Mah.
		İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar	**Konumu**
		Özel Akça Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Akçaabat\Dürbinar Mah.
		Özel Alkış Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Yalıncak Mah.
		Özel Sanver Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Çarşı Mah.
		Özel Araklı İlgi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Araklı\Yolgören Mah.
		Özel Mavi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Toklu Mah.
		Özel Öz Kutup Yıldızı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Fatih Mah.
		Özel Beşirli Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Beşirli Mah.
		Özel Beyaz Bulut Özel Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Toklu Mah.
		Özel Karadeniz Tek Yuvam Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Araklı\Merkez
		Özel Beyaz Umut Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Of\Sulaklı Mah.
		Özel Çınar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Erdoğdu Mah.
		Özel İnciler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Beşikdüzü\Cumhuriyet Mah.
		Özel Dayıoğlu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Of\Cumhuriyet Mah.
		Özel Deva Karadeniz Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar\Beştaş Mah.
		Özel Hayat Işığım Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Akçaabat\Söğütlü Mah.
		Özel Dosteli Yunus Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar Mah.
		Özel Düzköy Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Düzköy\Orta Mah.
		Özel Erbaşaran Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar Mah.
		Özel Sevgi Yumağı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Sürmene\Çarşı Mah.
		Özel Varoluş Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Ortahisar Mah.
		Özel Yeni Neşem Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Arsin\Merkez
PLANLANAN MEKANLAR	KAMU	**Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar**	**Konumu**
		Engelli Rehabilitasyon Kampüsü	Çarşıbası
		İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluşlar	**Konumu**
		Özel Eğitim Kampüsü	Ortahisar\Bostancı Mah.

---

[37] URL-10,. http://www.trabzon.gov.tr/aile-ve-soysal-politikalar-il-mudurlugu#https://www.aile.gov.tr/trabzon/kuruluslarimiz/ (Erişim Tarihi: 28.01.2022); URL-17, http://www. kurumlar.biz/KurumlarIlDetay .aspx?sm= rehabilitasyon&Kat=6&IL=TRABZON (Erişim Tarihi: 12.11.2021).

Şekil 10. Trabzon Gündüz Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi (Z. Yanılmaz Arşivi)

Rehabilitasyon hizmeti sunulan merkezde engelli bireyler için iç mekânda iş atölyeleri ve ortak dinlenme odaları bulunmaktadır. Merkezin bahçesinde ise, oyun parkı, sebze ekim alanı, gölet ve oturma alanları yer almaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. İş Atölyesi ve Bahçeden Görseller (Z. Yanılmaz Arşivi)

Bakım merkezleri, engellilerin bakımı için gündüzlü ya da yatılı hizmet veren, özel hukuk tüzel kişileri ya da gerçek kişi tarafından açılan, sosyal hizmet kuruluşu olan özel bakım kuruluşlarıdır.[38] Bakım merkezlerini rehabilitasyon merkezlerinden ayıran özellik, iyileştirmeden ziyade bakım amacı taşımasıdır. İl genelinde yatılı olarak hizmet veren 2 adet özel bakım merkezi bulunmaktadır. Bunlardan ilki 19 yaş üzerindeki ağır düzeyde zihinsel engelli bireyler için 2011 yılında kurulan ve Trabzon ili Arsin ilçesinde hizmet veren 67 kişi kapasiteli Özel Trabzon Bakım Merkezi'dir (Şekil 12). 6 katlı olan merkez binası, otel olarak kullanılırken sonrasında işlev değişikliği ile bakım merkezine dönüştürülmüştür. İç mekânda bakım sağlanan mekanlar dışında engelli bireylerin bir araya gelebileceği bir adet de toplantı odası yer almaktadır. Ayrıca kurum bahçesinde bulunan oturma alanları ile açık alan olanağı sunulmaktadır (Y.E.H.B.S.).

Şekil 12. (a) Özel Trabzon Bakım Merkezi Arsin Şubesi, (b) Özel Trabzon Bakım Merkezi Sera Gölü Şubesi (Z. Yanılmaz Arşivi)

---

[38] URL-19, Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, (Erişim Tarihi: 23.12.2021).

Yatılı bakım kuruluşlarından bir diğeri ise yine 19 yaş üzeri ruhsal düzeyde engelli bireyler için 2017 yılından bu yana Akçaabat ilçesinde hizmet veren 93 kişi kapasiteli Özel Trabzon Bakım Merkezi Sera Gölü Şubesi'dir (Şekil 12). Bodrum kat, zemin kat, 1. 2. ve 3. kat olmak üzere 5 kattan oluşan merkez binası, konut işlevinden dönüştürülmüştür. İç mekânda yatak odaları, wc, banyo gibi günlük yaşam alanları dışında TV odası, çok amaçlı salon ve idari ofisler yer almaktadır. Merkez binasının bahçesinde ise oturma alanları ve engelli bireylerin ekim-dikim yapabilecekleri sebze bahçeleri bulunmaktadır (Y.E.H.B.S.).

Yapılan görüşmelerde, kentte ihtiyaç olmasına rağmen bedensel engelliler için bir rehabilitasyon merkezi bulunmadığı öğrenilmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi için de birtakım düzenlemeler gündeme getirilmiştir. Bu anlamda mevcutta hizmet sunan bakım merkezlerine ek olarak otizmli bireylere yönelik bir bakım kuruluşu ile zihinsel, ruhsal ve bedensel engellileri kapsayan geniş çaplı bir rehabilitasyon merkezinin faaliyete geçirilmesinin planlanan çalışmalar arasında yer aldığı bildirilmiştir (Y.E.H.B.S.).

Trabzon Valiliği'ne bağlı olarak görev yapan İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde engelli çocukların eğitimine yönelik hizmet sunan Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bölümü bulunmaktadır. Bu birim bünyesinde dört tür okul bulunmaktadır. Bunlar; özel eğitim anaokulu, orta ve ağır düzeyde otizmli veya zihinsel engeli bulunan öğrencilere yönelik özel eğitim uygulama okulu, hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan öğrencilere yönelik özel eğitim meslek okulu ve işitme engelliler okuludur. Kentte bu kapsamda hizmet veren 25 adet devlet okulu bulunmaktadır. Bu okullar fiziki olarak 17 binada faaliyet gösterip bazılarının bünyesinde 1., 2. ve 3. kademe olarak adlandırılmak üzere ilkokul, ortaokul ve meslek lisesi bulunmaktadır. Beşikdüzü, Vakfıkebir, Akçaabat, Yomra, Arsin ve Of ilçelerinde birer adet, Sürmene ilçesinde 3 adet, Ortahisar'da ise 8 adet olmak üzere bu özel eğitim okullarında toplamda 1060 öğrenci eğitim görmektedir (Ö.E.R.H.M).

Trabzon'da orta ve ağır düzeyde otistik ve zihinsel engeli bulunan öğrencilerin eğitim gördüğü ve 1., 2. ve 3. kademe eğitim veren en kapsamlı okullardan biri 2012 yılında eğitim vermeye başlayan Yomra ilçesindeki Vilayetler Hizmet Birliği Özel Eğitim Uygulama Okulu'dur (Şekil 13). İlk-orta ve lise kademeleri bulunan okulda; 1. kademede 33, 2. kademede 20, 3. kademede ise 20 öğrenci eğitim görmektedir (Ö.E.R.H.M). Özel eğitim okulu işleviyle tip proje olarak inşa edilen okul bünyesinde derslikler, atölye ve işlikler, konferans salonu, spor salonu, fizyoterapi alanı, 2 adet kütüphane, yemekhane ve bir uygulama evi bulunmaktadır (Şekil 13). Bodrum kat, zemin kat ve 1. Kat olmak üzere 3 kattan oluşan okulun bahçesinde küçük bir sera, spor sahası, oyun parkı ve oturma alanları bulunmaktadır.

Şekil 13. Yomra Vilayetler Hizmet Birliği Özel Eğitim Uygulama Okulu, Derslikler ve Uygulama Evinden Görseller (Z. Yanılmaz Arşivi)

Hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan öğrencilere eğitim veren okullardan biri de Arsin ilçesindeki Yeşilce Özel Eğitim Meslek Okulu'dur (Şekil 14). 2017 yılından bu yana lise düzeyinde eğitim veren okulda 40 öğrenci eğitim faaliyetlerine katılmaktadır (Ö.E.R.H.M.). Okulda derslikler yanı sıra, aşçılık eğitimi için bir adet uygulama mutfağı, tarım atölyesi, kompost evi, dikim atölyesi, konferans salonu ve yemekhane bulunmaktadır.

Şekil 14. Arsin Yeşilce Özel Eğitim Meslek Okulu (Z. Yanılmaz Arşivi)

Kentte zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren okulların yanı sıra bir adet de işitme engelliler okulu bulunmaktadır (Şekil 15). Merkez Çamlık semtinde bulunan okulda 1996 yılından bu yana anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim verilmektedir. İlkokulda 10, ortaokulda 16, lisede ise 17 öğrenci bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 15 kişilik anaokuluna tersine kaynaştırma ile 4 engelsiz öğrenci eklenerek 19 kişi kapasite ile anaokulu eğitimi verilmektedir. Çamlık İşitme Engelliler Okulu bünyesinde 5 kişi mevcutlu bir adet de görme engelliler sınıfı bulunmaktadır. Bu sınıf özel eğitim sınıfı olarak nitelendirilmektedir (Ö.E.R.H.M.).

Şekil 15. Çamlık İşitme Engelliler İlkokulu-Ortaokulu (Z. Yanılmaz Arşivi)

Kamu okullarının yanı sıra kent genelinde özel eğitim hizmeti veren 21 adet de özel kuruluş bulunmaktadır. Bu okullardan Ortahisar'da 11; Akçaabat, Araklı ve Of ilçelerinde ikişer; Beşikdüzü, Düzköy, Sürmene ve Arsin ilçelerinde ise birer adet bulunmaktadır. Bu kapsamda Ortahisar ilçesindeki özel eğitim merkezlerinden biri, 3 yaş ile 20 yaş aralığındaki engelli bireylerin eğitim ve rehabilitasyonun sağlandığı Trabzon Mavi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'dir (Şekil 16). Merkezin öğrenci kapasitesi 350 kişi olup 10 katlı bir ofis binasının işlev değiştirmesi sonucu rehabilitasyon merkezine dönüştürülmüştür. Bunun dışında kent genelindeki özel eğitim merkezlerinin büyük bir kısmı konut, ofis ya da apartman altındaki dükkanların rehabilitasyon merkezine dönüştürülmesi sonucu oluşturulmuştur (Şekil 17).

Şekil 16. Trabzon Mavi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Z. Yanılmaz Arşivi)

a **b**

Şekil 17. (a) Özel Çınar Özel Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, (b) Özel Beşirli Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Z. Yanılmaz Arşivi)

Lise öğreniminin ardından örgün eğitimini tamamlayan hafif, orta ve ağır düzeyde zihinsel engelli bireyler için ikamet ettikleri mahallelerde talep etmeleri halinde meslek edindirme ve hobi kursları da açılabilmektedir. Bu kurslar belediye tarafından tahsis edilen bir mekânda ve özel eğitim öğretmenleri eşliğinde, halk eğitim merkezinden görevlendirilmiş meslek öğretmenleri tarafından verilmektedir (Ö.E.R.H.M.).

Kentte özel gereksinimi veya yetersizliği bulunan öğrencilerin özel eğitim okulları dışındaki okullarda da akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla eğitim görmeleri sağlanmaktadır. Kaynaştırma eğitimi, örgün eğitim uygulayan bir okulda okulun mevcut eğitsel faaliyetleri değiştirilmeden öğrencilere destek eğitim verilerek tam ya da yarı zamanlı verilen eğitim hizmetidir.[39] Hafif düzeyde engeli bulunan bireylerin okula devam edebilmeleri daha kolay olduğundan kaynaştırma eğitimine dahil edilebilmektedirler. Bu öğrencilerin müfredatı takip etmekte zorluk yaşadığı durumlarda mevcut ders sayısının %40'ını aşmamak koşuluyla destek eğitim odasında bireysel dersler verilmektedir. Mevcut özel eğitim okullarının talebi karşılayamadığı durumlarda diğer örgün eğitim veren anaokulu, ilkokul, ortaokul ve meslek liseleri bünyesinde özel eğitim sınıfı açılabilmektedir (Ö.E.R.H.M.). Özel eğitim sınıfları; ayrı bir sınıfta özel eğitim alması gereken öğrencilerin yetersizlik türü ve eğitim durumlarına bağlı olarak özel araç-gereç ve eğitim materyalleriyle desteklenen sınıflar şeklinde tanımlanmaktadır.[40] Bu sınıflardaki öğrenci mevcudu ve öğretmen sayısı, engel türüne ve düzeyine göre değişkenlik göstermektedir. Bu kapsamda Trabzon genelinde anaokulu, ilkokul, ortaokul ve meslek lisesi kademesindeki toplam 76 okulda 122 adet özel eğitim sınıfı bulunmaktadır. Bu sınıflar; hafif zihinsel, ağır zihinsel, hafif otizm, ağır otizm, birden fazla yetersizlik gibi engel türlerine göre açılmaktadır (Ö.E.R.H.M.).

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Türkiye genelinde hayata geçirmeyi planladığı ve bazı illerde yapımına başlanan özel eğitim kampüsü projesi Trabzon ili için de

---

[39] URL-20, Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları, (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
[40] MEB, 2015.

gündeme getirilmiştir. Bu amaçla, Bostancı Mahallesi'nde yer alan 17 dönümlük bir arazi üzerinde özel eğitim öğrencileri ve aileleri için birçok olanağı barındıran bir kampüs projesi yatırım planında genel müdürlüğe sunulmuştur (Ö.E.R.H.M.). Bu proje için genel müdürlüğün belirlediği tip proje kapsamında kampüs içerisinde anaokulu, ilkokul, ortaokul, iş okulu ve aileler için de çocuklarını beklerken halk eğitim merkezi tarafından verilen kurslara katılım sağlayabilecekleri mekanlar yer alacağı belirtilmiştir. Belirtilen kampüs projesi İl Milli Eğitim Müdürlüğünün yatırım planında yer almakla birlikte yapımı henüz netlik kazanmamıştır. Dolayısıyla proje içeriğine ilişkin detaylara da erişilememiştir.

Dezavantajlı gruplara yönelik uygulanan ve uygulanması planlanan hizmetlere ek olarak mevcut politikaların iyileştirilmesi hususunda, özel eğitim öğrencilerinin eğitim alanlarının iyileştirilmesine yönelik birtakım çalışmaların olduğu öğrenilmiştir. Bu anlamda özel eğitim uygulama okullarının bünyesinde öğrencilere günlük yaşam becerilerinin kazandırılması amacıyla oluşturulan uygulama evlerinin iyileştirildiği ve her okulda bu evlerin bulunması için çalışmalar yürütülmektedir. '1+1' modelinde olan bu evler, standart bir evde bulunan her türlü donanımı barındırmaktadır. Bu evlerin amacı, orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği ve otizmi olan bireylerin öz bakım ve günlük yaşamsal gereksinimlerini başkalarına ihtiyaç duymadan karşılayabilecekleri yeterliliğe erişmesini sağlamaktır (Şekil 18). Aynı zamanda özel eğitim meslek okullarında atölye mekânlarının iyileştirilmesi, tüm okullarda spor ve aktivite yapmaya yönelik beceri uygulama alanlarının oluşturulması konusunda düzenlemeler yapılmaktadır (Ö.E.R.H.M.).

Şekil 18. Uygulama Evi Örneği[41]

Engelli bireylere yönelik mevcut hizmetlerin sunulması sürecinde karşılaşılan en temel problem ise özel eğitim alanında uzman öğretmen sayısının ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte olmamasıdır (Ö.E.R.H.M.).

4.2. Yerel Yönetimin Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uyguladığı Politikalar

2014 yılına kadar hizmetlerini il belediyesi olarak sürdüren Trabzon Belediyesi, 30 Mart 2014 tarihinden itibaren Büyükşehir Belediyesi statüsü kazanarak hizmet alanı tüm il sınırlarını kapsamış olup merkez ilçeye hizmet etmesi amacıyla da Ortahisar Belediyesi kurulmuştur. Tek elden yürütülen belediye hizmetleri, bu aşamadan itibaren Büyükşehir Belediyesi ve Ortahisar Belediyesi olmak üzere iki ayrı kanaldan yürütülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, dezavantajlı gruplara yönelik mekânsal ihtiyaçlar çoğunlukla Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanırken, Ortahisar Belediyesi ağırlıklı olarak sosyal yardım hizmetlerinin sağlanması hususunda dezavantajlı gruplara destek sunmaktadır.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi özelinde dezavantajlı gruplara yönelik hizmet sunan birim, Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı olup bünyesinde Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü ile Kadın ve Aile Hizmetleri Şube Müdürlüğü bulunmaktadır (Şekil 19).

---

[41] URL-21, https://orgm.meb.gov.tr/www/hayati-okul-icindeki-evlerde-ogreniyorlar/icerik/1071. (Erişim Tarihi: 06.12.2021).

Şekil 19. Trabzon'da Dezavantajlı Gruplara Yönelik Hizmet Sunan Yerel Yönetim Birimleri Şeması

Yerel yönetim ölçeğinde Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin dezavantajlı gruplar için sunduğu hizmetler incelendiğinde engelli, yaşlı ve kadınlara yönelik çalışmalar yürütüldüğü tespit edilmiştir. Tablo 5'te belirtildiği üzere mevcutta yerel yönetime bağlı hizmet sunan sınırlı kuruluş bulunurken; çocuk ve kadınlara yönelik özel bir hizmet veren kuruluş bulunmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan Büyükşehir ve Ortahisar belediyelerinin kurumsal web sitelerinin incelenmesi ve görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, kadın ve engellilere yönelik oldukça kapsamlı proje çalışmalarının yapım aşamasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren kadın sığınma evi Ortahisar Belediyesi tarafından yaptırılmış olup işletilmek üzere bakanlığa devredilmiştir.[42]

Tablo 5. Trabzon İlinde Yerel Yönetime Bağlı Hizmet Kuruluşları[43]

YEREL YÖNETİM HİZMET KURULUŞLARI			
HİZMET	Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak (5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu 7. Madde)		
POLİTİKA	Yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak.		
BİRİM	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı		
MEVCUT MEKANLAR			**Konumu**
	Yaşlı	Yaşlı Destek Merkezi	Ortahisar\Ayasofya Mah.
	Çocuk	-	-
	Kadın	-	-
	Engelli	Kent Konağı	Ortahisar\Konaklar Mah.
YAPILMASI PLANLANAN MEKANLAR			**Konumu**
	Yaşlı	-	-
	Çocuk	-	-
	Kadın	Kadın Yaşam ve İstihdam Merkezi	Ortahisar\Beşirli Mah.
	Engelli	En Mutlu Köy Projesi	Ortahisar\Geçit Mah.

Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nün bir faaliyeti olarak 18-35 yaş aralığındaki hafif zihinsel engelli bireylerin beceri ve meslek edinmelerine yönelik kursların verildiği Kent Konağı 2020 yılında hizmete açılmıştır (Şekil 20). Bu yıla kadar halk eğitim merkezi, misafirhane vb. amaçlarla kullanılan bina günümüzde Engelsiz Yaşam Akademisi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (K.A.H.Ş.M.).

---

[42] URL-22, http://www.trabzonortahisar.bel.tr/proje-detay.aspx?id=30 (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
[43] URL-23, https://www.trabzon.bel.tr/yatirimlar.aspx (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

Şekil 20. Kent Konağı (Z. Yanılmaz Arşivi)

Konaklar Mahallesi'nde bulunan merkezde halk eğitim merkezi eğitmenleri eşliğinde, engelli bireylerin sosyal hayata dahil olmasına katkıda bulunmak ve meslek edinmelerini sağlamak amacıyla kurslar verilmektedir. Örgün eğitimde olduğu gibi sabah merkeze gelen bireyler tüm gün boyunca farklı beceri atölyelerinde eğitim görmektedir. Bu kapsamda 1. bodrum, 2. bodrum, zemin kat ve 1. kat olmak üzere 4 kattan oluşan merkez binasında; resim atölyesi, el sanatları atölyesi, el sanatları odası, spor salonu, çok amaçlı salon, bilgisayar ve görme engelli atölyesi, müzik atölyesi gibi eğitim birimleri bulunmaktadır (Şekil 21) (K.A.H.Ş.M.).

Şekil 21. Kent Konağı Derslikler (Z. Yanılmaz Arşivi)

Trabzon Valiliği koordinasyonunda, Büyükşehir Belediyesi tarafından 65 yaş üstündeki kent sakinlerinin sosyalleşmesi ve kültürel faaliyetlerde bulunmasına katkı sağlamak amacıyla 2018 yılında Ortahisar İlçesi, Ayasofya Mahallesi sahilinde, 'Yaşlı Destek Merkezi' kurulmuştur (Şekil 22). Ayasofya Müzesi karşısındaki park alanında bulunan yapı tek bir birimden oluşmaktadır. Yaşlı bireyler için çeşitli hobi kurslarının verilmesi planlanan merkez, oldukça küçük bir birim olması nedeniyle zamanla ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiş ve 2020 yılından itibaren sokak hayvanları için bakım merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 22) (K.A.H.Ş.M.).

a **b**

Şekil 22. (a) Yaşlı Destek Merkezi[44], (b) Sokak Hayvanları Bakım Merkezi (Z. Yanılmaz Arşivi)

[44] URL-24, https://www.haber61.net/trabzon/trabzon-da-yasli-destek-merkezi-acildi-h320746.html (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin sunduğu mevcut hizmetler dışında, kente kazandırılması hedeflenen 'Kadın Yaşam ve İstihdam Merkezi' inşa sürecindedir (Şekil 23) (K.A.H.Ş.M.). Beşirli semtinde yapımına başlanan ve 2023 yılında hizmete açılması planlanan merkezde; kadınların istihdamına yönelik ahşap boyama, takı tasarım, kuaförlük, dikiş, aşçılık, çağrı merkezi operatörlüğü gibi kurslar verilecektir. Ayrıca çok amaçlı salonlar, yüzme havuzu, spor salonları, kreş ve dinlenme alanları ile merkezin, kadınların sosyal alan ihtiyaçlarını karşılaması planlanmaktadır.[45]

Şekil 23. Kadın Yaşam ve İstihdam Merkezi Proje Alanı ve Proje Görseli[46]

Büyükşehir belediyesinin çalışmalarına ek olarak Ortahisar Belediyesi'nin engelli bireylerin hem meslek edinmelerine hem de rehabilitasyonlarının sağlanmasına yönelik 'En Mutlu Köy' projesi bulunmaktadır (Şekil 24). Bu projenin amacı, doğanın terapötik faydalarından yararlanarak engelli bireylere, diğer bireylerle bir arada çalışabilecekleri ve aynı zamanda rehabilitasyonlarına katkı sağlayacak bir yaşam alanı sunmaktır. Ortahisar ilçesi Geçit Mahallesi'nde 11.419 dekarlık bir alanda yapımına başlanan projede; topraksız çilek, domates, salatalık ve marul seraları, tavuk ve kaz kümesi, teknoloji, pasta, giyim, örgü ve ahşap atölyeleri, 106 kişilik kafeterya ve restoran, rehabilitasyon alanı ve spor alanı bulunacaktır.[47]

Şekil 24. En Mutlu Köy Projesi[48]

4.3. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Politikaların Mekâna Yansımaları Konusunda Değerlendirme

Kent genelinde dezavantajlı gruplara yönelik hizmet veren mekanların, nicelik yönünden bazı mekanlar özelinde ihtiyacı karşılamasına karşılık nitelik açısından önemli eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Sunulan hizmetler arasında engelli bireylere yönelik yapılan çalışmaların ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu anlamda kent genelinde engelliler için eğitim, barınma, tedavi ve rehabilitasyon amaçlarıyla hizmet veren kurumlar bulunmaktadır. Eğitim amacıyla kullanılan mekânlar sundukları hizmet açısından çeşitlilik göstermekle birlikte hafif, orta ve

---

[45] URL-25, https://www.trabzon.bel.tr/Web/YatirimAyrinti/76 (Erişim Tarihi: 20.02.2022).
[46] Trabzon Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Daire Başkanlığı, 2022.
[47] URL-26, https://www.trabzonortahisar.bel.tr/haber-detay.aspx?id=397 (Erişim Tarihi: 18.01.2022).
[48] URL-26, https://www.trabzonortahisar.bel.tr/haber-detay.aspx?id=397 (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

ağır düzeyde zihinsel engeli bulunan bireylerin anaokulu döneminden başlayıp ilkokul, ortaokul ve lise süreçlerini tamamladıkları özel eğitim okulları kentte önemli bir talebi karşılamaktadır. Fakat bu taleplerin karşılandığı fiziksel mekânlar önemli eksiklikler içermektedir. Özellikle de eğitim yapılarının ya tip proje olduğu ya da konut, ofis gibi farklı işlevler için tasarlanmış binalardan dönüştürülmüş olduğu görülmektedir. Bu durum, eğitim yapılarının destekleyici mekânsal niteliklerinin geri planda kalmasına, esnek mekânsal olanakların kısıtlanmasına, dış mekân ile ya hiç ya da yetersiz ilişki kurulmasına neden olmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin, bulundukları çevreyi normal gelişim gösteren akranlarından farklı olarak algılaması nedeniyle özel eğitim mekanlarında kullanılan donatı, renk, doku, aydınlatma vb. tasarım kararlarının da bu gruba özel olarak alınması gerekmektedir. Fakat incelenen okullarda mekânsal kalitenin günümüz eğitim yaklaşımları ve standartlarına uyum sağlayacak nitelikte olmadığı görülmektedir. Mevcut mekanlar özel gereksinimli bireyler için esnek kullanım olanağı sunmamakta ve estetik bir kaygı taşımamaktadır.

Kentte işitme engelliler için anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim veren bir kurum mevcut iken görme engelliler için özel olarak tasarlanmış bir eğitim yapısının bulunmadığı görülmüştür. İşitme engelliler okulunda yer alan 5 kişi kapasiteli görme engelliler sınıfının kent ölçeğinde değerlendirildiğinde oldukça yetersiz olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda kente bir görme engelliler okulu kazandırılması ve bazı okullarda uygun materyallerle donatılmış görme engelliler sınıfı oluşturularak görme engeli olan çocukların da örgün eğitime dolayısıyla da yaşama katılımı sağlanmalıdır.

Engellilere yönelik eğitim hizmetleri dışında Trabzon Valiliği'ne bağlı olarak zihinsel ve ruhsal engelli bireylerin rehabilitasyonuna hizmet eden kurumlar bulunurken; bedensel engelliler için bir merkez bulunmaması önemli bir eksikliktir. Bu eksikliğin giderilmesi; erişilebilir ve evrensel tasarım kriterleriyle tasarlanmış nitelikli bir merkezin inşa edilmesi elzemdir. Yerel yönetim özelinde bakıldığında engelli bireylerin topluma katılımını desteklemek, çeşitli kurslar vasıtasıyla üretim yapmalarını ve istihdam edilmelerini sağlamak amacıyla Büyükşehir Belediyesi de dezavantajlı gruplar için çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bu amaçla kurulan Kent Konağı, binanın erişilebilirlik özellikleri açısından sorun teşkil etmese de bulunduğu konum itibariyle yaya olarak ya da toplu taşıma ile herkes tarafından kolayca ulaşılabilir bir noktada bulunmamaktadır. Bina yeni inşa edilmiş olmasına rağmen, hizmet sunduğu dezavantajlı kesimin özel gereksinimleri bağlamında özelleşmiş mekanlar içermemektedir. Dolayısıyla fiziksel temelli gereksinimlerin yanı sıra binanın taşıdığı imaj açısından da daha nitelikli olması önemlidir.

Yaşlı bireylerin barınma, rehabilitasyon ve sosyalleşmelerine imkân sağlayacak iki adet huzurevinin yanı sıra tam kapasite ile faaliyete geçirilmesi planlanan üçüncü huzurevine de kapasitesini dolduracak yoğunlukta talep olduğu tespit edilmiştir. Talebi karşılayacak yeterlilikte oda veya yatak kapasitesine sahip olması, bu huzurevlerinin kullanıcılara nitelikli birer yaşam alanı sunduğu anlamına gelmemektedir. Fiziksel mekân kalitesinin ve sosyal imkânların da yaşlı bireylerin bedensel/ruhsal sağlığını iyileştirecek düzeyde olması ve sosyalleşmelerine olanak tanıması beklenmektedir. Kentte ilk olarak hizmete açılan iki huzurevinin doğrudan bu amaca yönelik tasarlanmış olmasına rağmen ihtiyaca cevap verecek kapasiteye sahip olmaması nedeniyle yeni bir huzurevine ihtiyaç duyulmuştur. Bu huzurevinin yeniden inşa edilmek yerine konut amacıyla tasarlanmış bir binadan dönüştürülmesi mimari mekân kalitesinin yetersiz olmasına yol açmıştır.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin yaşlı bireylerin akranlarıyla bir araya gelerek sosyal ilişkilerini geliştirebilmesi ve çeşitli sosyal aktivitelerde bulunabilmelerine hizmet etmek üzere bir adet Yaşlı Destek Merkezi açmıştır. Ancak, kuruluş amacı gereği doğru bir adım olsa da mekânsal boyutları ve fiziksel olanakları itibariyle oldukça yetersiz kalması ve ihtiyacı tam olarak karşılayamaması nedeniyle kalıcı bir uygulama olamamıştır. Bulunduğu konum itibariyle de 65 yaş üstü bireylerin rahatlıkla erişebileceği bir bölgeye konumlandırılmamıştır. Bu

anlamda kent genelinde ihtiyaç duyulan bölgeler/mahalleler için yaşlı destek/iletişim/etkileşim merkezlerinin açılması, verilecek hizmetlerin planlanması ve ihtiyaca cevap verebilecek ölçekte ve içerikte nitelikli yapılar tasarlanarak inşa edilmesi önemlidir.

Bir başka dezavantajlı grup olan çocuklar için Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün kimsesiz ya da ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocuklar için barınma; istismar mağduru çocuklar için ise rehabilitasyon amacıyla hizmet sunan kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar çocukların temel fiziksel ihtiyaçlarını önemli oranda karşılamakla birlikte, daha iyi ve nitelikli yaşam koşulları sunmak adına gerek mekânsal örgütlenme ve gerekse dış mekânla kurulan ilişkiler/olanaklar bakımından iyileştirilmesi gereken birçok husus olduğu ve çağın gerekliliklerini de dikkate alarak sürekli bir gelişim/değişim içerisinde olmaları gerektiği unutulmamalıdır. Geçici süreyle de olsa barındıkları ÇOKİM vb. kuruluşlar çocuklara hizmet etme amacı gütse de çocuklara yönelik tasarlanmamış idari bina algısı oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocukların, bu kurumlarda kaldıkları süre içerisinde daha nitelikli ve resmi kurum imajından uzak mekanlarda yaşamlarını sürdürmeleri için fırsatlar sunulmalıdır. Her ne kadar bu kurumların varlığı dezavantajlı çocukların refahı için hayati bir öneme sahip olsa da ailesinin sosyal ve ekonomik durumunun elverişsizliği nedeniyle kurum bakımına alınan çocukların, ailelerine gerekli destekler verilerek aile ortamında büyümeleri sağlanmalıdır. Ailelere yönelik koruyucu ve güçlendirici sosyal politikalar, çocukların kurum bakımına alınmadan gerekli koşullar sağlanarak aile yanında büyümesini desteklemektedir.

Toplumsal yaşamda farklı sebeplerle dezavantajlı konuma sahip olan kadınlar için Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde, herhangi bir konuda mağduriyet yaşayan kadınlara geçici olarak barınma imkânı sunan konukevleri bulunmakla birlikte sayı, nitelik ve fiziksel çevre koşullarının da iyileştirilmesi gerekmektedir. Barınmanın yanı sıra burada kaldıkları süre zarfında çeşitli kurs faaliyetlerine katılmaları sağlanarak kadınların meslek edinmesi desteklenmektedir. Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin kadınların sosyal hayata katılması ve istihdam edilmesine yönelik hayata geçirmeyi planladığı ve yapım aşamasında olan bir merkez bulunması hem kadınlar hem de kent adına önemli bir kazanımdır.

Özetlemek gerekirse, tespit edilen yapıların yönetmelikler çerçevesinde faaliyet gösterebilmeleri için gerekli asgari koşulları sağladığı fakat büyük çoğunluğunun kullanım amacına göre inşa edilmediği, farklı işlev ve aktiviteler için esnek mekan olanağı sunmadıkları, hizmet ettiği kullanıcı grubuna özel donatı tasarımları içermedikleri, kullanılan renk, doku ve aydınlatma tasarımlarının kullanıcıya göre özelleşmediği, kapalı- yarı açık-açık mekan hiyerarşisinin sağlanmadığı ve birçok kurumda açık mekan kullanımının olmadığı görülmüştür.

Sonuç

Toplumdaki her kesimin eşit yaşam koşullarına sahip olması; bu koşulların özellikle dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirilmesi ve iyileştirilmesi sosyal devlet olmanın bir gerekliliğidir. Bu konuda merkezi ve yerel yönetimler geliştirme, uygulama ve denetleme konularında sorumlu olmaktadır. Sosyal hizmet politikalarının Trabzon kenti özelinde irdelenmesini konu edinen bu çalışmada; engelli, yaşlı, çocuk ve kadınlarla sınırlandırılan dezavantajlı gruplar için eğitim, barınma, sosyalleşme, tedavi, rehabilitasyon vb. amaçlarla kullanılan fiziksel olanaklar ortaya koyularak bir durum tespit çalışması yapılmıştır.

Sosyal devlet ilkesinin gerekliliği olarak merkezi ve yerel yönetimler sosyal yaşama katılım konusunda özellikle dezavantajlı gruplar için önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Bu doğrultuda elde edilen veriler ışığında, Trabzon ili özelinde yerel yönetimin birtakım ekonomik nedenlerle merkezi yönetime göre daha geri planda kaldığı tespit edilmiştir. Kent sakinlerinin temel ihtiyaçlarının en hızlı şekilde tespit ve temin edilmesi yerel yönetimler aracılığıyla mümkün olmaktadır. Fakat yapılan görüşmelerde, belediyenin dezavantajlı gruplar için sunduğu kurumsal hizmetlerin çoğu zaman maddi imkansızlıklar nedeniyle işletilemeyip merkezi yönetim birimlerine devredildiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, belediyelerin dezavantajlı gruplara

yönelik geliştirdiği politikalar çoğunlukla sosyal yardımlarla sınırlanmakta; mekânsal ihtiyaçları giderme konusunda yetersiz kalınmaktadır. Bu durum gösteriyor ki yerel hizmetlerin yerel yönetimler tarafından karşılanması konusunda önemli eksiklik ve yetersizlikler bulunmaktadır. Bu noktada yerel idarelerin imkânlarının merkezi idareler tarafından desteklenmesi, geliştirilmesi ve toplumsal ihtiyaçların en hızlı şekilde karşılanması için dengeli bir görev dağılımının olması yönünde düzenlemeler yapılmalıdır.

Dezavantajlı gruplara yönelik açılan hizmet kurumları, bu kurumlar için oluşturulmuş yönetmelikler çerçevesinde açılabilmekte ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Dolayısıyla bu mekanların erişilebilir olması, gerekli işlev alanlarını barındırması, asgari mekân boyutlarını karşılaması, işaretler, semboller içermesi vb. özellikler açısından genel olarak eksiklikleri bulunmamaktadır. Fakat mekân kalitesi açısından birtakım iyileştirmelerin yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Fiziksel mekânın niteliği, o mekânda verilen hizmetin kalitesini ve kullanıcıların verilen hizmeti alma düzeyini de etkilemesi nedeniyle son derece önemlidir. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan bireyler; kurumlar tarafından sunulan hizmetlerin, sahip oldukları olumsuz yaşam koşulları ile kıyaslandığında yeterli olduğunu düşünebilir ya da içerisinde bulundukları durum nedeniyle sunulan koşulları idrak edebilecek bilişsel düzeye sahip olmayabilirler. Bu hususta yöneticiler, planlama ve tasarım konusunda yetkili ve uzman kişilerle ortaklaşa yapacakları çalışmalarla mevcut eksiklikleri tespit etmeli, olumsuz mekânsal koşulları ortadan kaldırmalı, kullanıcı istek ve beklentilerini dikkate almalı ve amaca hizmet eden nitelikli yaşam çevrelerinin tasarlanmasında gerekli girişimleri yapmalıdır. Hem merkezi hem de yerel yönetim ölçeğinde politikacıların; açık görüşlü, sorgulayıcı, dünyayı ve dünyadaki gelişmeleri takip eden, yalnızca mevcut durumun yeterliliğini değerlendirmeyip hizmet kalitesinin hem içerik hem de mekânsal karşılıkları bakımından nasıl arttırılması gerektiği konusunda da öncü olmaları beklenmektedir. Dezavantajlı gruplara sunulan, topluma katılım ve entegrasyon sağlayan, korunma, barınma, eğitim, istihdam, rehabilitasyon, iletişim, etkileşim ve dayanışma olanaklarının hem nitelik hem de nicelik bakımından daha iyi noktalara gelmesi, hatta bu konuların sorun olmaktan çıktığı bir dünya özlemiyle....

KAYNAKÇA

Alcock, Pete-May, Margaret-Rowlingson, Karen (2011), *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Altan, Ö. Zühtü (2007), *Sosyal Politika*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi.

Aslan, Mehmet Şeref (2015), *Hak Temelli Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Değerlendirmesi: Çekmeköy Belediyesi Modeli*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aygen, Murat (2014), "Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Elâzığ Belediyesi Örneği", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi,* 1\1, 173-192.

Çelik, Abdullah (2014), "Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 16\1, 1-20.

Es, Muhammed ve Menteşe, Bahar (2018), "Yerel Yönetimlerde Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği", *Emek ve Toplum,* 7\19, 525-551.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2015). Özel Eğitim Sınıfları Kılavuz Kitapçığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Nadaroğlu, Halil (1978). *Mahalli İdareler: Felsefesi, Ekonomisi, Uygulaması*, İstanbul: Sermet Matbaası.

Torjman, Sherri-Leviten-Reid, Eric (2003), "The Social Role of Local Government", *The Caledon Institute of Social Policy*, https://maytree.com/wp-content/uploads/The-Social-Role-of-Local-Government.pdf (17.12.2021).

Türnüklü, Abbas (2000), "Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme", *Eğitim Yönetimi,* 24, 543-559.

URL-1, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, https://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm (18.12.2021).

URL-2, *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&Mevzuat Tertip=5 (24.12.2021).

URL-3, *Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği*,

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060816-9.htm (24.12.2021).

URL-4, *Belediye Kanunu*, https://www.mevzuat.gov.tr/ mevzuatmetin/1.5.5393.pdf (24.12.2021).

URL-5, *İmar Kanunu*,

https://www.halic.edu.tr/documents /halicweb/engellikoordinatorluk/erisilebilir_unive rsiteler_semineri_mevzuat.pdf (24.12.2021).

URL-6, *Engelliler Hakkında Kanun*,

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (24.12.2021).

URL-7, *Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği*,

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm (24.12.2021).

URL-8, *Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik*,

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170113-21.htm (24.12.2021).

URL-9, *Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*,

https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10189&MevzuatTertip=5 (24.12.2021).

URL-10, http://www.trabzon.gov.tr/aile-ve-soysal-politikalar-il-mudurlugu#https://www.aile.gov.tr/trabzon/kuruluslarimiz/ (28.12.2021).

URL-11, *Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği,* https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=4414&MevzuatTertip=5 (28.01.2022).

URL-13, *Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*,

https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-evleri-calisma-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonetmelik.pdf (28.01.2022).

URL-14, *Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği*,

https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-destek-merkezleri-yonetmeligi.pdf (30.01.2022).

URL-15, *Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği*,

https://www.aile.gov.tr/ uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/koruma-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-ile-bakim-ve-sosyal-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi.pdf (30.01.2022).

URL-16, *Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik*,

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm (25.01.2022).

URL-17, http://www. kurumlar.biz/KurumlarIlDetay .aspx?sm= rehabilitasyon&Kat=6&IL=TRABZON (12.12.2021).

URL-18, *Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği*,

https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/06103840_Ozel_EYitim_ KurumlarY_YonetmeliYi.pdf (23.12.2021).

URL-19, *Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği*,

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161104-2.htm (23.12.2021).

URL-20, *Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları*,

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_kaynastirma1.sra.pdf (22.12.2021).

URL-22, http://www.trabzonortahisar.bel.tr/proje-detay.aspx?id=30 (15.01.2022).

URL-23, https://www.trabzon.bel.tr/yatirimlar.aspx (18.01.2022).

URL-25, https://www.trabzon.bel.tr/Web/YatirimAyrinti/76 (20.02.2022).

URL-26, https://www.trabzonortahisar.bel.tr/haber-detay.aspx?id=397 (18.01.2022).

Uysal, Yusuf ve Atmaca, Yıldız (2018), "Türkiye'deki Merkezi ve Yerel Yönetim İlişkilerinin Yönetişim Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1\3, 411-424.

Yalçındağ, Selçuk (1995), *Yerel Yönetimler: Sorunlar, Çözümle*r, İstanbul: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Yayınları.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, Gülay Akgül (2006). *Oecd Ülkeleri Ve Türkiye'de Sosyal Devlet Ve Sosyal Harcamalar*, İstanbul: Arıkan Yayınları.

Görsel Kaynakları

Trabzon Büyükşehir Belediyesi, Fen İşleri Daire Başkanlığı, 2022.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Trabzon Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 2022.

Ş. Tufan, Ayşe (2019), *İç Mekânda Kendileme Biçimlerinin Huzurevlerinde İrdelenmesi: Trabzon Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

URL-12, https://huzurevleri.net/huzurevi/trabzon/trabzon-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezi (01.12.2021).

URL-21, https://orgm.meb.gov.tr/www/hayati-okul-icindeki-evlerde-ogreniyorlar/icerik/1071 (06.12.2021).

URL-24, https://www.haber61.net/trabzon/trabzon-da-yasli-destek-merkezi-acildi h320746.html (02.12.2021).

URL-26, https://www.trabzonortahisar.bel.tr/haber-detay.aspx?id=397 (18.01.2022).

Yanılmaz, Zeynep, Kişisel Arşiv, 2022.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (539-578)

Bayraktar, Mehmet Sami, "Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Mimari I - Evler", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.539-578.
DOI: 10.31765/karen.1082649

SİNOP AYANCIK YENİKONAK (OTMANLI) KÖYÜ'NDE GELENEKSEL KIRSAL MİMARİ I - EVLER*

Mehmet Sami BAYRAKTAR**

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

Öz: Sinop İli Ayancık İlçesi'ne bağlı Yenikonak Bucağı'nın Merkez Köyü olan Otmanlı, Karadeniz sahilinde bulunan Ayancık'ın 10 km. kadar güneyinde yer alır. Köyde halen konut, ambar, fırın, çeşme, kuyu, menfez ve atölye olmak üzere yedi ayrı türde geleneksel yapı bulunmaktadır. Bu çalışmada, bunlardan evler tanıtılıp değerlendirilmiştir.

Kırsal mimari, doğası gereği kimi zaman çok küçük bir alanda bile yöresel ve özgün mimari özellikler gösterebilmektedir. Ne var ki birçok bölge bilimsel yayın bağlamında yeterince tanınmış değildir. Bu anlamda çalışmamız, özgün bir çizgiye sahip olan Otmanlı Köyü'nün kırsal yapı fotoğrafının ev başlığını, Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmeyi hedeflemektedir.

Yörede ahşap yığma ve kâgir yığma inşa teknikleri görülmektedir. Çoğu evde ahşap ve kâgir yığma bir arada kullanılmıştır. Köyde genel anlamda çantı teknikte ahşap yığma yapılar (konut, ambar, atölye vb.) ağırlıktadır.

Kitabe veya benzeri bir belge bulunmadığından üslup eleştirisi yöntemiyle tarihlediğimiz evlerin 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısından inşa edilmiş olabileceklerini düşünmekteyiz.

Otmanlı konutları, avlu ve bahçelerinde bulunan ambar, fırın, ahır, samanlık, çeşme, kuyu, çardak gibi çeşitli eklenti yapılarla birlikte inşa edilmişlerdir. Büyük çoğunluğu zemin ve üzerinde bulunan birinci kattan oluşan evlerde zemin kat, kırsal konutlarda sıklıkla görüldüğü üzere, asıl yaşam katının altında bulunan; ahır, samanlık, bahçe ve çeşitli ev işleri ve ihtiyaçları için kurgulanmıştır. Bu katta özgün bir mekân düzeni dikkat çeker. Hane sahiplerinin yaşadığı, 1. katta; hayat, sofa, oturma ve yatma odaları, mutfak, tuvalet, banyo ve gusülhane birimleri sıralanır. Bu katta geleneksel iç sofalı düzenin farklı birkaç tipi görülür. Oda donatı elemanları mütevazı unsurlardır. İşlevselliğin ön planda olduğu yapılarda, son derece sınırlı ölçüde, taşra karakterli şematik ahşap bezemeler bulunmaktadır.

Otmanlı Köyü kırsal evleri, ayakta kalan örneklere göre tür çeşitliliği ve sayı bakımından sınırlı örneklere sahiptir. Yapıların mimari tarzı, plan, malzeme-teknik, mimari eleman ve süsleme özellikleri Orta Karadeniz bölgesinin kırsal yapı karakterini yansıtmaktadır. İncelenen yapı türlerinin yakın benzerleri Sinop ve komşu illerde de görülmektedir. Say taşlı çatı kaplaması araştırma alanının en özgün mimari unsurudur. Otmanlı Köyü evlerinde ahşap baskın yapı malzemesidir.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

Bu makale, 24-26 Ekim 2018 tarihlerinde, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü tarafından düzenlenen 22. Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'na "Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Yapı Türleri" adıyla sunulan bildiri metninden geliştirilerek yeniden ele alınmıştır. Sempozyum bildirilerinin basımının gerçekleşmemiş olması ayrıca, sempozyum yazım kuralları gereği son derece sınırlı tutulan sayfa sayısının (10 sayfa ve 10 görsel) konuyu işlemek bağlamında yetersiz oluşu nedeniyle konunun bir kısmı (evler) genişletilerek burada tekrar ele alınmıştır. İleriki çalışma/çalışmalarda Otmanlı Köyü kırsal yapı türlerinin tamamı kapsamlı bir şeklide değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızın alan araştırması 18 Şubat ve 21 Ekim 2018 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

** Doç. Dr.,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Samsun/TÜRKİYE
ms.bayraktar@hotmail.com
ORCID : 0000-0001-8454-4045

Anahtar Kelimeler: Sinop, Otmanlı, Kırsal Mimari, Ev, Çantı

Keywords: Sinop, Otmanlı, Rural Architecture, House, Timber-Framing

Geliş Tarihi / *Received Date*: 21.04.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 11.10.2022

TRADITIONAL RURAL ARCHITECTURAL - I HOUSES IN SINOP AYANCIK YENİKONAK (OTMANLI) VILLAGE

Abstract: Otmanlı, which is the central village of Yenikonak Subdistrict of Sinop Province, Ayancık District, is located 10 km south of Ayancık on the Black Sea coast. There are still seven different types of traditional buildings in the village: house, storehouse, kiln, fountain, well, culvert and workshop. In this study, these houses were introduced and evaluated. Wooden and masonry building techniques are observed in the region. Due to its nature, rural architecture can sometimes show local and original architectural features even in a very small area. However, many regions are not well-known in the context of scientific publication. In this sense, our study aims to evaluate the home title of the rural building photograph of Otmanlı Village, which has a unique line, in detail within the framework of Art History discipline.

Wood and masonry were used together in most houses. In general, wooden and masonry structures (house, storehouse, workshop, etc.) in the timber-framing (çantı) technique are dominant in the village. Otmanlı residences are handled together with various add-on structures such as storehouses, kilns, barns, haystacks, fountains, wells, and arbors in their courtyards and gardens.The majority of houses consist of the ground floor and the first floor. As it is often seen in country houses, the ground floor, which is under the main living floor in houses, is designed for barn, hayloft, garden and various household chores and needs. An original space layout draws attention on this floor. On the 1st floor, where the households live, there are life, sofa, living and sleeping rooms, kitchen, toilet, bathroom and gusülhane (bathing cubicle) units. On this floor, several different types of the traditional interior sofa layout can be seen. Room furnishings are modest elements. In buildings where functionality is at the forefront, there are schematic wooden decorations with a provincial character to a very limited extent.

The rural houses of Otmanlı Village have limited examples in terms of species diversity and number compared to the surviving examples. The architectural style, plan, material-technical, architectural elements, and ornamentation features of the buildings reflect the rural building character of the Central Black Sea region. Close analogies of the examined building types are also seen in Sinop and neighboring provinces. The say stone roof covering is the most original architectural element of the research area. Wood is the dominant building material in Otmanlı Village houses.

Giriş

Bu çalışmada, Otmanlı Köyü'nde bulunan geleneksel kırsal yapılardan evler tanıtılıp değerlendirilmiştir. Köyde halen konut, ambar, fırın, çeşme, kuyu, menfez ve atölye olmak üzere yedi ayrı türde geleneksel yapı bulunmaktadır. Tek bir makale ile yayınlama imkânı bulamadığımızdan konu iki ayrı makale halinde ele alınmıştır. Bu ilk yayında evler, ikincisinde ise ev haricindeki yapılar konu edinilmiştir.

Araştırma kapsamında köyde ayakta kalabilmiş geleneksel evler mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve belgelenmiştir. Evlerin oturduğu bahçe ve avlu içerisinde bulunan ve ev yapısından müstakil inşa edilen ahır, odunluk, fırın, ambar gibi ev eklentisi yapılar ile köy çeşmesi gibi diğer yapılar ikinci makalenin konusunu oluşturmaktadır. Evlerin alt katlarında bulunan ahırlar, evin bütünü içerisinde olduğundan bu makalede incelenmiştir. Evlerden ayrı olarak müstakil bina şeklinde yapılan ahırlar hariç tutulmuştur.

Evler geleneksel kırsal yapı sanatımız bağlamında, yakın ve uzak bölge benzer karakterde evlerle karşılaştırılarak değerlendirmeye çalışılmıştır. Çalışma, Sinop yöresi kırsal mimarisini belgeleyip değerlendirmek üzerine bir tür ilk adımı olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde modernleşme ve değişen sosyal yapı, kırsal alanlardaki eserlerin hızla yok olması sonucunu doğurmaktadır. Birçoğu belgelenemeden az veya çok bozulan veya yok olan kırsal yapılarımız konusunda vakit geçirmeden ayrıntılı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Geleneksel mimarinin bir parçasını oluşturan ve görece pek fazla dikkat çekmeyen geleneksel kırsal mimarimizin, taşıdığı önem, Mimarlık ve Sanat Tarihi bağlamıyla sınırlı değildir. Geleneksel kırsal mimarlık, günümüz kırsal hayat estetiği ve sosyo-kültürel değerler bağlamında da önem taşımaktadır.

Çalışma alanında bulunan yapıları konu alan bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Sinop yöresi konutlarıyla ilintili olarak gerek merkez gerekse ilçe ve köylerde yer alan çeşitli evleri konu alan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Esemenli'nin "Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi" adlı doktora tezi[1] ve Turan'ın, Sinop'ta "Geleneksel Konut Mimarisi" adlı kitap bölümünde şehir ve kırsal konutlara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.[2] Türk'ün "Sinop Boyabat Yayla Yerleşimlerindeki Kırsal Mimari, Koruma Sorunları ve Çözüm Önerilerinin Alıç Yaylası Örneğinde İncelenmesi" adlı Yüksek Lisan tezi[3] ve Erdem'in "Boyabat Köylerinde Geleneksel Kandil Evler ve Koruma Sorunları" adlı makalesi, kırsal konutları konu almaları bakımından çalışmamız bağlamında önemlidir.[4] Selimoğlu'nun "Geleneksel Boyabat Evleri" ve Kirenci Eruzun'un "Boyabat ve Geleneksel Ev Mimarisi - Çay Mahallesi Örneği" adlı Yüksek Lisans tezleri, Sinop yöresi geleneksel konutlarının il merkezini de aşıp en yoğun olduğu Boyabat konutlarını etraflıca tanıtarak değerlendirmiştir.[5] Turan'ın "Sinop'ta Geleneksel Bir Türk Evi: Tercümanoğlu Konağı" adlı makalesi[6] Yılmaz'ın "Sinop Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü" adlı yayını,[7] Yerlikaya'nın, Sinop Murat Koca Konağı Restorasyon Önerisi ve Turan'ın "Sinop İli Gerze İlçesi Berber Ailesi Evi Restorasyon Projesi" adlı Yüksek Lisans Tezleri[8] Sinop evlerini tanıtarak değerlendiren diğer çalışmalardır. Görüldüğü üzere bu çalışmaların birçoğu il ve ilçe merkezlerindeki konutları konu alan çalışmalardır. Otmanlı köyü gibi kırsal ve nispeten yüksek kesimlerde bulunan evlerle ilgili çalışmalar son derece sınırlıdır.

1. Otmanlı Köyü'nün Coğrafi Konumu ve Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Sinop İli Ayancık İlçesi'ne bağlı Yenikonak Bucağı'nın Merkez Köyü olan Otmanlı, Karadeniz sahilinde bulunan Ayancık'ın 10 km. kadar güneyinde, 150 m rakımda kurulmuş 102 haneli bir köydür (Harita 1-2, Foto. 1). Köyün kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte birkaç yüzyıl öncesi Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Köy, Osmanlı döneminde 1855-1869 arasında "Çanlı" adıyla Kastamonu eyaletinin Sinop vilayetine bağlı bir kaza, 1870-1893 arasında Sinop vilayetinin İstefan kazasına bağlı bir nahiye, 1894-1923 arasında Kastamonu vilayeti Sinop Kazası, Ayancık Sancağına bağlı bir nahiye, Cumhuriyet devrinde 1924 yılında "Osmanlı" adıyla Sinop ilinin Ayancık ilçesine bağlı bir nahiye konumunda iken 1960'da "Yenikonak" adıyla aynı il ve ilçeye bağlı bir nahiyedir.[9]

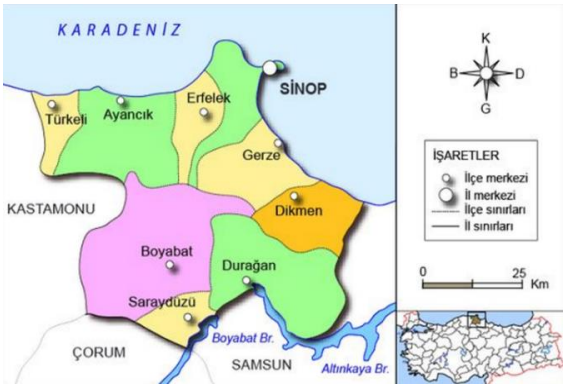

Harita 1. Sinop İli haritası (http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-sinop-ili-haritasi.png)

Harita 2. Ayancık-Otmanlı Köyü ve çevresinin haritası https://yandex.com.tr/harita/108104/ayancik/geo/otmanli_mah_/2215904736/?ll=34.622747%2C41.907823&z=13

---

[1] Esemenli, 1990: 163-168,229-230,263.
[2] Turan, 2018a.
[3] Türk, 2019.
[4] Erdem, 2020: 105-129.
[5] Selimoğlu, 2016; Kirenci Eruzun, 2018.
[6] Turan, 2018b: 58-90.
[7] Yılmaz, 2015: 389-399.
[8] Yerlikaya, 2006; Turan, 2019.
[9] Sezen, 2017: 813.

Foto. 1. Otmanlı Köyü ve araştırma sahasının uydu görünümü (https://yandex.com.tr/harita/108104/ayancik/geo/otmanli_mah_/2215904736/?l=sat%2Cskl&ll=34.878555%2C41.942163&z=11)

Foto. 2. Araştırma sahasının yakın uydu görünümü (Ev 1, Ev 2, Ev 3 ayrıntılı olarak incelenen evlerdir. 4, 5 ve 6 numaralı evler karşılaştırma bağlamında incelenen evlerdir) https://yandex.com.tr/harita/108104/ayancik/geo/otmanli_mah_/2215904736/?l=sat%2Cskl&ll=34.878555%2C41.942163&z=11)

2. Otmanlı Köyü'de Günümüze Ulaşabilen Geleneksel Kırsal Yapı Türleri

Köyde ayakta bulunan kırsal yapılar; 10 konut, 6 ambar, 7 fırın, 1 meydan çeşmesi, 3 kuyu, 1 demirci atölyesi ve 1 menfezdir. Yöre sakinlerinden edinilen bilgilere göre; köy sınırları içerisinde yukarıda sayılan türlere, yakın zamanlara kadar ayakta bulunduğu halde yıkılan birer kâgir değirmen, ahşap köprü ve ahşap yatır ilave edilebilir.[10]

---

[10] Kazım Yüksel, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1949, İlkokul, Çiftçi.

3. Otmanlı Köyü Evleri

Köyde asli halini büyük ölçüde koruyan 12 kadar ev bulunmaktadır (Foto. 2). Ancak hane halkının mevsim bazlı uzak illerde ikamet etmeleri sonucu kilitli olmaları nedeniyle birçok evin içerisine girilememiştir. Bu evlerde inceleme dıştan yapılmıştır. Evlerin belgelenip tanıtıldığı bölümde (katalog) kronolojik sıra takip edilmiştir. Evlerin inşa tarihlerini belgeleyecek kitabe gibi veriler bulunmadığından belgeye dayalı net bir tarihleme yerine üslup eleştirisi (stil kritiği) ve eskilik durumu gibi unsurlara göre tarihleme yapılmış ve anlatım düzeninde eskiden yeniye doğru bir sıralama tercih edilmiştir. Üslup eleştirisi yöntemi, genişçe bir zaman aralığına tarihleme sonucunu doğurmuştur.

3.1. Recep Özcan Evi (Ev 1)

Konum: Ev çeşme meydanının 50 m. kadar kuzeybatısında, güneyden kuzeye doğru alçalan meyilli bir arazinin düz kesiminde inşa edilmiştir (Foto. 2-3).

Tarihçe: Yapının inşa tarihi konusunda herhangi bir belge bulunamamıştır. Hane sahibinin ve köy sakinlerinden evin inşa tarihi ile ilgili net bir bilgi edinilememiştir. Mimari özellikleri ve yapı malzemesinin durumuna göre evin 100-150 yıl kadar önce yapılmış olabileceği düşünülebilir. Yapı 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olabilir. 1990 yılı dolaylarında evin çatısının aktarıldığı; özgün halde say taşlarıyla kaplı iken çatı kaplamasının Marsilya kiremite dönüştürüldüğü anlaşılmıştır.[11]

Evin Oturduğu Alan ve Avlu-Bahçe Elemanları: Evin oturduğu alan düz olmakla birlikte kuzeye bakan arka cephesinden itibaren kuzeye doğru bir eğim başlamaktadır. Evin batı ve kuzeyi açık alandır. Doğu yanı başında 1 m kadar mesafede kendisi gibi eski bir başka ev, güneyinde birkaç metre mesafede yeni betonarme bir ev bulunur (Foto. 3). Evin güneye bakan ön cephesinde, güney ve doğu yönden ahşap taraba ile sınırlanan küçük bir avlu bulunur (Foto. 3). Taraba, doğu bitişikteki komşu evin avlusu ile sınır oluşturmaktadır. Güneyde avlunun bitiminde, bitişikteki ev ile ortak kullanılan, her iki evin avlularını ayıran taraba hattı üzerinde inşa edilen kâgir bir fırın yer alır (Foto. 3). Bu fırın, her iki evin ortak kullanımı için yapılmıştır. Evin 20 m kadar güneyinde orta eksenden hafifçe batıda dört adet taş blok halinde bulunan temel taşları, vaktiyle burada bir ambar olduğuna işaret etmektedir (Foto. 4). Hane sahipleri bunun evlere ait eski ambarın temel taşları olduğunu ifade etmektedir. Ambar her iki hanenin ortak kullanımını için inşa edilmişken yakın zamanlarda yıkılmıştır.

İnşa Malzemesi ve Teknik: Ahşap yığma (çantı) yapının duvarları, zeminde taş bir subasman üzerine oturtulmuştur (Foto. 5). Toprak (çamur) harçlı ve kabaca kırılarak üst üste yığılan taşlarının kullanıldığı kâgir subasman, 60-70 cm genişlikte olup yer yer dökülmüş haldedir. Arazinin eğim farkına göre değişen ölçülerde; ortalama 60-70 cm kadar yükselen çamur harçlı taş subasman üzerinde ortalama 15-20-cm kalınlıkta ve takriben 90-120 cm arayla taban kirişleri yerleştirilmiştir.

Ana duvarlar; zemin katta köşelerde karaboğaz, 1. katta kurtboğazı geçmelerle birbirlerine geçirilen ahşap perdelerle yığma (çantı tekniğinde) inşa edilmiştir (Foto. 6). Ahır (zemin) katı perdeleri, kalınlıkları 14 cm civarında olan ve baltalarla kabuklarından arındırılarak yontulmuş kaba yüzeylere sahip unsurlardır. Boy biçimlerinde yer yer ağacın tabii halinin verdiği eğrilikler görülen bu perdeler arasında toprak dolgu görülür. Bunlar çamur haldeki toprağın elle sıvanıp yapıştırılması suretiyle yapılmıştır. 1. kat perdeleri, kalınlıkları 7-7.5 cm arasında değişen, hızarla biçilerek muntazam şekil ve düzgün yüzeylere sahip tahta/kalas kerestedir (Foto. 6).

Kat Düzeni ve Örtü: Marsilya kiremitle kaplı ahşap topuz çatı ile örtülü yapı, zemine oturan ahır katı ve üzerindeki yaşam katı olmak üzere iki katlıdır (Foto. 3,5,7, Çizim 1-2). Çatı kaplaması, asli halde say taşlarıyla kaplı iken yakın zamanlarda değiştirilmiştir.[12]

---

[11] Yusuf Özcan, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1963, İlkokul, Çiftçi.
[12] Yusuf Özcan, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1963, İlkokul, Çiftçi.

Alttan tahta kaplamasız olan fakat yalın bir damlalık tahtası çakılan çatı saçağı, tüm yönlerde 60 cm kadar taşıntı yapar. Giriş sundurması saçağı da aynı özellikler gösterir. Çatı kiremitleri, aşık ve mertekler üzerine çakılan pedavralar üzerine istiflenmiştir.

Zemin Kat (Ahır Katı): 10.10 x 9.65 ölçülerinde dikdörtgen planlı zemin (ahır) katı, üç bölüme ayrılır (Çizim.1). Yapının güneye bakan ön cephesindeki tek kanatlı basit ahşap kapı ile ulaşılan ön bölüm (ev altı), kapalı ahırlara giriş, taşlık ve ardiye gibi bir işlevler yüklenir (Foto. 9-10). Yörede "ev altı" şeklinde isimlendirilen bu kesimin yazın koyun, keçi gibi hayvanlar için ahır veya öğle sıcağında gölgelik (dinlenme) mekânı olarak kullanıldığı, ayrıca alet, yem, çeşitli ev eşyasının saklandığı bir ardiye, odunluk gibi kullanıldığı hatta çeşitli kümes hayvanlarına küçük tahta kümeslerin bu kesimin bir kenarında yapıldığı ifade edilmektedir.[13]

Toprak zeminli bu kesimin ortasında kabaca kırılmış blok moloz taş kaidelere sahip iki ahşap direk bulunur (Foto. 8-9). Direklerin üzerinde 1. katı taşıyan ahşap kirişler atılmış olup 1. kat döşemesi bu kirişlerin üzerine çakılmıştır.

Ev altının gerisinde (kuzeyinde) yan yana aynı düzende iki kapalı ahıra yer verilmiştir (Foto. 10-11). Ev altının kuzey haricindeki yönlerinde ev altı alanın sınırını belirleyen dış direkler arasına, bir kısmı dikey, büyük kısmı yatay konumda tahtalar çakılarak kapatılmış, güney cephenin doğu kenarındaki yukarıda sözü edilen tek kanatlı ahşap kapı konulmuştur (Foto. 5,12). Ev altının kuzeyindeki ahırlara, her birinin güney duvarı orta kesiminde bulunan birer tek ahşap kanatlı kapılarla girilmektedir (Çizim 1, Foto. 8). Kapı açıklıkları, ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılmıştır. Ahır girişlerinde subasman ve ahşap duvar perdeleriyle yaklaşık 70 cm yükseklikte eşikler oluşturulmuştur (Foto. 8).

Ahırlar, taş subasman üzerinde yükselen karaboğaz geçmelerle birleştirilen ahşap yığma duvarlara ve ahşap döşemelere sahiptir (Foto. 10-11). Ahşap döşeme, taş subasmana oturan ahşap kirişlere çakılmıştır. Hemen hemen aynı ölçü ve iç düzene sahip ahırların her ikisinde de, kuzey duvarda ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılmış birer küçük dörtgen ve kanatsız pencere bulunur (Foto. 10-11). Ahır içlerinde duvar kenarlarına yerleştirilen ahşap yemlikler, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Döşeme tahtaları ve taş subasman kısmen dökülerek tahrip olmuştur (Foto. 10-11).

Duvarlar arasına uzatılan kirişlere çakılan ve aynı zamanda 1. kat döşemesinin oluşturan tahtalarla kapatılan ahırların tavan düzeninde ilgi çekici bir düzen görülür. Doğudaki ahırda doğu, batıdakinde ise batı duvar kenarında, ahır alanının kuzey kesiminde, duvar perdeleri ile tavan kirişleri arasına eğri kısa kirişler atılarak üzerlerine aksi istikamette kısa döşeme kirişleri konularak tavanın orta kesiminden yaklaşık olarak 70 cm kadar düşük kotta bir alan oluşturulmuştur (Foto. 10-11). Bu alanların üstü asıl yaşam katında tuvaletler olarak düzenlenmiştir. Belirtilen düzen, tuvalet taşı ve giderinin yerleştirilmesi için gerekli alanı sağlamıştır.

Evin 1. katına ön (güney) cephenin ortasında bulunan 10 basamaklı taş yığma merdivenle ulaşılmaktadır (Foto. 5,12). Merdivenin özgün taş basamaklarının üstüne yakın zamanlarda yer yer beton dökülmüştür. Kimileri büyük boyutlu kabaca kırılarak şekillendirilen taşlar, subasmandakilerle aynı karaktere sahiptir. Merdiven, evin güney duvarına yaklaşık 1 metre kala son bulur.

1. Kat (Yaşam Katı): 1. kat hizasında, kâgir merdivenin üst basamağı ile 1. kat kirişi arasına atılan kısa kirişlere oturtulan ahşap bir giriş sundurması/ hayat bulunmaktadır (Foto. 5,12). Ön cephede kare kesitli dört ahşap direkle taşınan ve tek eğimli sundurma çatı ile örtülü olan hayatta, direkler arasında tahta bir korkuluk ile ön kesimde tek kanatlı bir yarım boy kapı bulunur. Kapı ve korkuluk düşey konumda tahtalar çakılarak yapılmıştır. Tahta döşemeli hayatın içinde; sağ ve solda, zeminden 40 cm kadar yükselen birer ahşap oturma sekisi bulunur (Foto. 13).

---

[13] Yusuf Özcan, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1963, İlkokul, Çiftçi.

Kareye yakın dikine dikdörtgen şeklinde bir alana oturan yapının ön cephesindeki merdiven ve hayat (giriş mekânı) dışında, plandan çıkma yapan başka bir birim görülmez. Muntazam dörtgen oturuma sahip evin ön cephesinin orta kesimdeki hayatta bulunan tek kanatlı ahşap kapı ile girilen 1. katta, tipolojik olarak iç sofalı plan tipi uygulanmıştır (Çizim 2).

Evin her iki katında da mekân düzeni simetrik dengeli ve oldukça işlevseldir. 1. katta, T şeklindeki sofa etrafına yerleştirilen dört oda, odaların yanlarında ise ikişer tuvalet ve gusülhane bulunmaktadır (Çizim 2). Odalar ve tuvaletlerin girişleri sofadan sağlanmaktadır. Odalara birbirlerinin içlerinden geçilmez.

Kapıdan geçilince sofaya ulaşılır. Kuzeye doğru uzanan sofa, evin orta kesiminde sağ ve sola dönerek T şeklinde iki kola ayrılır. Sofanın doğu ve batıya yönelen kolları, her iki kolda birer pencere konularak kapatılan cephe duvarlarına kadar uzanır (Foto. 14-16). Sofanın girişin açıldığı güney kolunun sağında (Oda 1) ve solunda (Oda 2) birer oda bulunur (Foto. 17-18). Oda kapıları, karşılıklı aynı hizada olup sofaya açılırlar. Doğu-batı ekseninde uzanarak ev iç alanını ikiye ayıran sofanın kuzeyinde orta kesimde simetrik düzende ve kapıları sofaya açılan iki oda (Oda 3 ve Oda 4) yer alır (Çizim 2, Foto. 19-22). Bunların doğu ve batı bitişiklerinde kuzey-güney ekseninde uzanan ikişer birim bulunur. Bunların önde bulunanları tuvalet (Foto 23-24), arkadakileri ise gusülhane olarak düzenlenmiş iken batı kesimdeki gusülhane sonradan tuvalete dönüştürülmüştür (Çizim 2).

Gusülhaneler, geleneksel düzene uygun olarak odalarla bağlantılıdır. Gusülhaneler, odaların dolap ve ocak yerleştirilen kenarında, belirtilen unsurların arkasında bulunan ayrı bir birim olarak konumlandırılmışlardır (Çizim 2, Foto 21). Gusülhaneye geçiş, belirtilen dolapların içinden (kenardaki kapaklı bir gözden) geçilmek suretiyle oda içerisinden sağlanmıştır (Çizim 2).

Cephe Düzeni: İki katlı ve büyük ölçüde simetrik bir cephe düzeninin görüldüğü yapının üst katında çıkma görülmez. Zemin katta; sadece kuzey cephedeki ahır katındaki iki pencere dışında, duvarlar penceresiz olup sağır ve yalın bir görünüm verir (Foto. 7). Güney cephedeki ahır kapısı açıklığı haricinde bu kesimde bir açıklık bulunmaz (Foto. 12). Ev altı mekânını saran ve direkleri arasına çekilen pek fazla muntazam görünmeyen tahta kaplama ile karaboğaz geçmelerin görüldüğü zemin katın diğer duvarlarında görünüm olarak bir fark belirir (Foto. 5,12). Karaboğaz perdelerin arasındaki çamur sıraları ile birlikte ağaç perdeler sıralı ve ritmik bir görünüm vermektedir. Ancak cepheleri saran yoğun sarmaşık bitkilerden dolayı bunu dıştan gözlemlemek güçleşmektedir. Ahır içlerinde belirtilen unsur net bir şekilde gözlenebilmektedir (Foto. 8,10-11).

1. katta, çıkmasız düz cephelerdeki hareket ve ritim duygusu uyandıran tek unsur simetrik düzende sıralanan tek kat halindeki pencerelerdir. Bu katın daha muntazam ve tek renkli (çamur sıraları olmaksızın) tahta perde yüzeyleri, zemin kattan farklı bir görünüme sahiptir (Foto. 5-7). Kurtboğazı ve karaboğaz geçmelerde, perde başlarının duvar yüzeyinden 25-30 cm kadar taşırılması, cepheye hareket katan bir başka unsur olmuştur. 1. katta kuzey cephede diğerlerinden farklı olarak ahşap perdelerin dışına dikine konumda tahtalar çakılmıştır (Foto. 7). Yer yer eksilmiş halde olan ve görüntüyü kısmen değiştiren bu perdeler, kuzey cepheden esen soğuk rüzgârlara tedbiren evi sıcak tutmaya yaramaktadır. Ayrıca bu yönden gelen serpintili yağış ve rutubet cephenin kısa sürede çürümesine sebep olacağından bu kaplama, çürümeyi engelleyen bir unsur olarak ta işe yaramış olmalıdır. Batı cephenin tüm yüzeyleri sarmaşık bitkilerle kaplanmış haldedir.

Sofa, Oda Düzeni ve Elemanları: Oda düzenleri ve donatı elemanlarında, odalar arasında, birbirlerine benzerlik söz konusudur. Odaların tamamı kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Oda girişleri, sofaya bakan duvar ortalarındadır. 1 numaralı odada üç, 2 numaralı odada dört, diğerlerinde ikişer pencere açılmıştır. Aynı boyutlarda ve tek kat halindeki pencereler, büyük ölçüde simetrik düzendedir.

Oda duvarları, içten dikine konumda çakılan ahşap tahtalarla kaplanmıştır (Foto. 17-19). Özellikle kış soğuğuna tedbiren buna ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Muntazam yüzeylere sahip tahta kaplama, duvar perdelerine göre daha ince işçiliklidir. Birleşme kesimlerinde bazı yerlerde ahşap pasalar da görülür.

Ocak zeminleri ile bazı tuvalet alanlarının zemini sıkıştırılmış toprak olmak üzere, 1. katın diğer tüm birimlerinin zemini tahta döşelidir. Yan yana ve uç uca sıralanan (boy ve en yanaştırma), genişçe (15-30 cm civarı) ve takriben 2,5 cm kalınlıktaki döşeme tahtaları, döşeme kirişlerine çivilerle çakılmışlardır.

Odalarda zeminde, yükselti farkı olmaksızın ahşap döşeme yer alır. Döşeme üzerinde pabuçluk veya oturmaya dönük seki/peyke görülmez. Güneybatı köşedeki oda (Oda 2) dışında kalan odalarda odanın bir kenarında ocak ve/veya dolaplar sıralanmıştır. Evin kuzeye bakan kesiminde yer alan ve diğerlerinden soğuk olan 3 ve 4 numaralı odalarda, birbirlerinin çok yakın benzeri şekilde; odaların bir kenarına ortada ocak, ocağın iki yanında yüklük ve dolaplar yerleştirilmiştir (Foto. 19-22). Her iki odanın belirtilen duvarlarının arka kesiminde dikdörtgen şeklinde birer tuvalet ve gusülhane birimleri bulunmaktadır. Gusülhaneler yukarıda da değindiğimiz üzere oda ile irtibatlıdır. Gusülhanelere kapaklı ahşap dolap içerisinden geçilerek ulaşılmaktadır (Çizim 2, Foto. 20-21). Tuvaletlere odalardan ulaşılmaz. Bunlara sofanın kollarındaki kapılarla geçilmektedir. Kuzeybatı köşedeki 2 numaralı gusülhanenin sonradan tuvalete dönüştürüldüğünü düşünmekteyiz. Zira doğu ve batı kesimde sofalardan geçilebilen iki ayrı tuvalet zaten bulunmaktayken, üçüncü bir tuvalete üstelik oda ile bağlantılı bir tuvalete ihtiyaç bulunmamaktadır. Evin sonraki kuşaklar tarafından ortak kullanımı sırasında belirtilen değişiklik yapılmış olmalıdır. Tuvalet kapılarının karşısında sofa içinde kalan beton muhdes el yıkama lavabolarının (Foto. 15-16) asli halde de mevcut olabilecekleri, şimdikilerin sonradan yapılan bir tadilatın ürünü olabilecekleri düşünülebilir.

Sofa ve batıdaki tuvalet (Tuvalet 2) haricinde kalan iç mekanların üzeri (odalar dahil olmak üzere) ahşap pasalı düz tavan ile kaplıdır (Foto. 17-21,24). Tavan tahtaları, kirişlere alttan çakılmış olup kirişler oda içerisinden görülmemektedir. Batı köşedeki tuvalet ile sofanın belirtilen kesimlerinde tavan olmaksızın (bakkal tavan) çatı ayrıntıları görülebilmektedir (Foto. 14-15,23,25). Esasen doğudaki tuvaletin tavanının muhdes olabileceğini asli halde diğeri gibi bakkal tavan şeklinde olabileceğini düşünmekteyiz. Çatı ayrıntıları; ara ve ana duvarlar üzerine atılan kirişler üzerinde aşık, mertek ve seyrek olarak yerleştirilen kiremit altı kaplama (pedavra) tahtalarıdır. Bazı ara aşık, mertek ve tahtaların, daha önce belirtilen çatı kaplamasının say taşından Marsilya kiremitine dönüştürüldüğü sırada, yenileriyle değiştirildiği, yeni görünümlerinden (daha açık renkli) anlaşılabilmektedir (Foto. 25). 3 ve 4 numaralı odaların tavan göbeklerinde basit dörtgen ve baklava şeklinde küçük göbekler görülür (Foto. 19,26-27). Göbekler, çivilerle çakılan pasa çıtalarıyla çerçevelenmiş basit profilli panolardır. Çatı arasına, vaktiyle sofada bulunan bir ahşap dayama merdivenle çıkılmaktaydı.[14]

3 ve 4 numaralı odalarda, ahşap yüklük ve dolapların olduğu duvarların orta kesiminde konumlanan kabaca kırılmış taş işçilikli ocaklar, dikdörtgen şeklinde ve sıkıştırılmış toprak zeminlere sahiptir (Foto. 19-22). Toprak zemin üzerinde yer yer muhdes beton kaplama bulunmaktadır. 4 numaralı odanın ocağında tüteklik yukarıya doğru daralarak yükselip bacaya ulaşırken 3 numaralı odanın ocak tütekliği ve bacası mevcut değildir. Tüteklik duvar boyunca yükselip çatı başlangıç hizasında son bulmaktadır. Dumanın çatı içerisine salındığı bu düzenin, asli halde de böyle olup olmadığı olduğu belli değildir. Tüteklik ve bacanın zamanla zarar görerek ortadan kalktığı düşünülebilir.

4 numaralı odanın ocağında alınlık kesiminde sıva üzerine kazıma usullü olarak Lâtin alfabeyle; “Sadık Usta 17/8/1958” şeklinde bir ifade yazılıdır (Foto. 22). Ocağın bu tarihte elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Diğer ocakta da olduğu gibi bu ocakta da alınlık kesiminde muhdes

[14] Yusuf Özcan, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1963, İlkokul, Çiftçi.

bir soba borusu deliği bulunur. Bu ocağın nişindeki duvarlardaki taş doku muntazam işçilikli olup sol kenar yüzde, eşya konulmaya dönük küçük bir niş yer alır.

Tuvaletlere bitişik haldeki gusülhaneler, yukarıda değinildiği üzere, ahşap dolap arkalarında bulunan ve ahşap dolaplar içerisinden geçilerek ulaşılan küçük dörtgen birimlerdir (Foto. 20-21,23-24). Dış cepheye denk gelen duvarlarında bulunan birer çok küçük dörtgen pencereleri, ışık ve havalandırmaya dönüktür. Sonradan tuvalete dönüştürülen 2 numara gusülhanenin zemini, muhdes betondur.[15] Özgün döşemenin say taşı veya ahşap olabileceğini düşünmekteyiz. Mevcut halde tespit imkânı bulamadığımız gusülhane kirli su giderinin, bitişiklerinde bulunan tuvalete bağlanmış olması muhtemeldir.

Odalarda sergen görülmez. 3 numaralı odada duvarda basit bir ahşap kandillik yer alır (Foto. 28).

Ana kapı ve oda kapıları ahşap sövelerle çevrelenmiş dikdörtgen açıklıklı, ahşap çakma usullü tek kanatlıdır (Foto. 29). Bazı kapılarda tepedeki söve üçgen taç şeklindedir (Foto. 29-33). Kanatlar iki panolu olup panolarda, kazıma usulü baklava dilimi motifleri görülür. Baklava motifi, panonun merkezinde tek (Foto. 31-33) veya panoyu kaplayan geometrik ağ şeklindedir (Foto. 30).

Oda ve sofa pencereleri dikdörtgen açıklıklı, iç ve dıştan ahşap söveli ve ahşap giyotin kanatlıdır (Foto. 34). Tepe ve denizlik kesimindeki bazı sövelerde dekoratif profilli kesme işçilik görülür. İç kesimdeki bazı sövelerin tepe kesimleri, bazı kapılarda olduğu gibi üçgen şeklindedir. Tuvalet ve gusülhane pencereleri, oldukça küçük ölçülü olup ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılmış kanatsız ve şebekesiz basit açıklık şeklindedir (Foto. 23-24).

Ahşap dolap ve yüklükler, yana açılır tek ve çift çakma kanatlara sahiptir (Foto. 17,19-22). Bazı dolaplarda, çekmeceler ve ahşap raflar görülür. Çekmece ve panolara bölünen dolap kapaklarında, basit kazıma usullü zikzak ve paralel çizgili bezemeler yer alır (Foto. 22).

Süsleme:

Yapının cephelerinde pencere sövelerinde görülen basit profilli kesmeler (Foto. 34), 1. kata açılan dış kapı kanadı panolarındaki basit geometrik (baklava) kazımalar (Foto. 29), kapı üstü sövesindeki profilli kesmeler (Foto. 29) ve kapı sövesinin üst kesiminde duvar perdelerine işlenen basit birkaç kazıma usullü ok ucu ve ışın demeti benzeri motifler (Foto. 29), yapı dışında görülen son derece basit ahşap süsleme unsurlarıdır. Yapının içinde oda kapı kanatları, dolap kapakları ve tavanlarda, yukarıda değindiğimiz gibi sınırlı düzeyde olmakla birlikte dış unsurlara göre bir nebze daha yoğun ve özenli benzer ahşap süsleme unsurları görülmektedir (Foto. 21-22,26-27,30-33). Evin sofasında bulunan boyalı ve dekoratif kabara çakılı metal işçilikli ahşap bir sandık ev yöresel el sanatları bağlamında dikkat çekmektedir (Foto. 35).

Foto. 3. 1 ve 2 numaralı evlerin ön cepheden görünümü

Foto 4. 1 ve 2 numaralı evlerin ortak olarak kullandığı ambarın temel kalıntıları

---

[15] Diğer gusülhanenin içine girmek mümkün olmamıştır.

Foto. 5. 1 numaralı evin ön cephesi (solda), **Foto 6.** 1 numaralı evin kurtboğazı geçmeli ahşap yığma (çantı) duvar ayrıntısı (ortada), **Foto. 7.** 1 numaralı evin kuzey doğudan görünümü

Çizim 1. 1 numaralı ev zemin kat (ev altı ve ahırlar) krokisi

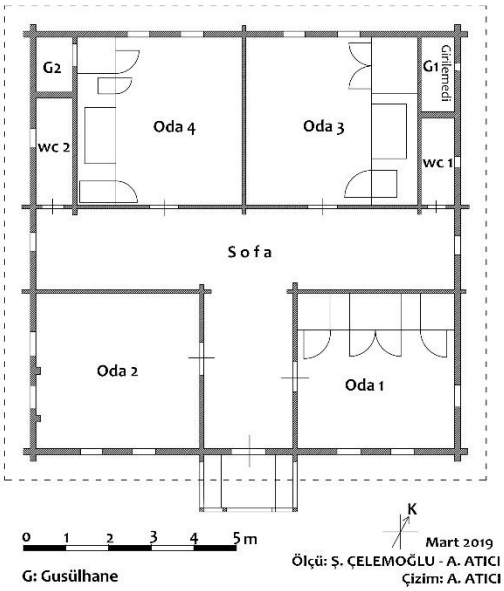

Çizim 2. 1 numaralı ev 1. kat planı

Foto. 8-9. 1 numaralı evin zemin kat ev altı görünümleri (sol ve orta)**, Foto. 10.** Zemin kat batı ahırı iç görünümü

Foto. 11. 1 numaralı evin zemin kat doğu ahırı iç görünümü

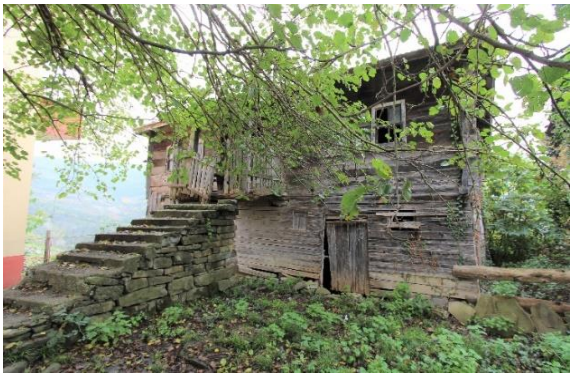

Foto. 12. Giriş cephesi

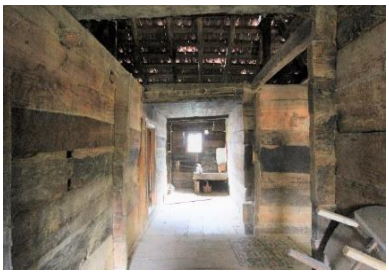

Foto. 13. 1 numaralı evin giriş cephesi 1. Kat giriş sundurması / hayat iç görünümü (solda), **Foto. 14**. Sofa ve oda girişleri (sofanın güney kolunun kapı önünden bakış - ortada), **Foto. 15.** Sofa görünümü (sofanın batı kolundan doğuya bakış)

Foto. 16. 1 numaralı evde sofanın batı kolu, lavabo ve tuvalet girişi)

Foto. 17. Oda 1 iç görünümü

Foto. 18. Oda 2 iç görünümü

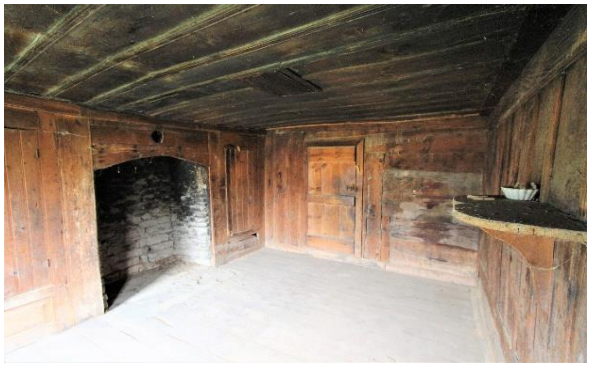

Foto. 19. 1 numaralı ev Oda 3 iç görünümü

Foto. 20. Oda 3 ocak ve dolap kesimi (a işaretli ahşap bölme muhdes olup bölmenin arkasında girilemeyen gusülhane bulunmakta)

Foto. 21. 1 numaralı ev Oda 4 iç görünümü (a işaretli kesim gusülhaneye açılan geçit, b işaretli kesim sonradan tuvalete dönüştürülen gusülhanedir)

Foto. 22. Oda 4 ocak ve dolap kesimi

Foto. 23-24. Tuvaletler (sağdaki Tuvalet 1, soldaki Tuvalet 2 - tuvaletlerin gerisindeki ahşap bölme duvarların arkası gusülhanelerdir.)

Foto. 25. Çatının iç orta kesimine sofadan bakış

Foto. 26-27. Oda 3 ve Oda 4 tavan göbekleri

Foto. 28. Oda 3'deki ahşap kandillik

Foto. 29-33. 1 numaralı ev 1. kat giriş kapı kanadı (sol başta) ve oda kapı kanatları (ortadaki üçü) ve oda kapı kanadı ayrıntısı

Foto. 34. Dış cephe pencere ayrıntısı

Foto. 35. Sofada bulunan bezemeli ahşap sandık

3.2. Sadık Yüksel Evi (Ev 2)

Konum: Ev köy meydanının 50 m. kadar kuzeybatısında, Yusuf Özcan Evi'nin doğu yanında güneyden kuzeye doğru alçalan meyilli bir arazinin düz kesiminde inşa edilmiştir (Foto. 2-3,36-40).

Tarihçe: Yapının inşa tarihi konusunda herhangi bir belge bulunamamıştır. Hane sahibinin ve köy sakinlerinden evin inşa tarihi ile ilgili net bir bilgi edinilememiştir. Yapının mimari özellikleri ve yapı malzemesinin durumu 100-150 yıl kadar önce yapılmış olabileceği izlenimi vermektedir. Yapının 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

Evin Oturduğu Alan ve Avlu-Bahçe Elemanları: Evin oturduğu alan düz olmakla birlikte kuzeye bakan arka cephesinden itibaren kuzey ve doğuya doğru eğim başlamaktadır. Evin kuzeyi açık alandır (Foto. 2). Batı yanı başında 1 m kadar mesafede Yusuf Özcan Evi yer alır. Evin güneye bakan ön cephesinde, güney ve batı yönden ahşap taraba ile sınırlanan küçük bir avlu bulunur (Foto. 3). Taraba batı bitişikteki komşu evin avlusu ile sınır oluşturmaktadır. Güneyde avlunun bitiminde, bitişikteki ev ile ortak kullanılan, her iki evin avlularını ayıran taraba hattı üzerinde inşa edilen ve iki evin ortak kullandığı kâgir bir fırın yer alır Foto. 3). Evin 20 m kadar güneyinde bulunan ambar kalıntılarına ve ambarın vaktiyle batıdaki ev ile ortak kullanıldığına değinilmişti (Foto. 4).

İnşa Malzemesi ve Teknik: Ahşap yığma (çantı) yapının duvarları, zeminde taş bir subasman üzerine oturtulmuştur (Foto. 36-37,39-40). Toprak (çamur) harçlı ve kabaca kırılarak üst üste yığılan taşların görüldüğü kâgir subasman 60-70 cm genişlikte olup yer yer dökülmüş haldedir. Duvar köşeleri ve bazı kesimlerde daha iri boyutlu ve nispeten daha düzgün biçimli taşlar kullanılmıştır (Foto. 36-37). Arazinin eğim farkına göre değişen ölçülerde; en fazla 1.7 m. kadar yükselen çamur harçlı duvar üzerinde ortalama 15-20-cm kalınlıkta ve takriben 90-120 cm arayla taban kirişleri yerleştirilmiştir.

Ana duvarlar; zemin katta köşelerde karaboğaz, 1. katta kurtboğazı geçmelerle bir birlerine geçirilen ahşap perdelerle yığma (çantı tekniğinde) inşa edilmiştir (Foto. 37). Ahır (zemin) katı perdeleri kalınlıkları 12-16 cm arasında değişen baltalarla kabuklarından arındırılarak yontulmuş kaba yüzeylere sahip unsurlardır. Boy biçimlerinde yer yer ağacın tabii halinin verdiği eğrilikler görülen perdeler arasında elle sıvanıp yapıştırılan toprak dolgu görülür (Foto. 37,39). 1. kat perdeleri, kalınlıkları 7 cm civarında, hızarla biçilerek muntazam şekil ve düzgün yüzeylere sahip tahta/kalas kerestedir.

Kat Düzeni ve Örtü:

Yapı zemine oturan ahır katı ve üzerindeki yaşam katı olmak üzere iki katlıdır (Foto. 37-38). Ev, say taşlarıyla kaplanan ahşap topuz çatı ile örtülüdür (Foto. 38). Alttan tahta kaplamasız ve damlalıksız olarak yapılan çatı saçağı, tüm yönlerde 70 cm kadar taşıntı yapar. Giriş sundurması saçağı da aynı şekildedir (Foto. 38). Çatı kaplamasının say taşları, aşık ve mertekler üzerine çakılan pedavralar üzerine istiflenmiştir. Bazı kesimlerde yoğun yosunla kaplanmış haldeki taşlarının şekil, boyut ve kalınlıkları tabii olarak değişmektedir. Sıradışı ölçüleri hariç tutarak ortalamanın 5-7 cm dolayında olduğu söylenebilir.

Zemin Kat (Ahır Katı): Yaklaşık olarak 10 x 10 m ölçülerinde dikdörtgen planlı zemin katı, ev altı ve iki ahır olmak üzere üç bölüme ayrılır (Çizim 3). Yapının güneye bakan ön cephesindeki ev altı, ahırlara giriş, odunluk, ardiye gibi bir işlevler yüklenir. Ev altına, güney cephenin orta kesiminde bulunan tek kanatlı basit bir ahşap kapı ile girilmektedir (Foto. 39). Toprak zeminli ev altının ahırlara bitişen kuzeyi hariç diğer yönleri, ahşap direkler arasına çakılan tahtalarla kapatılmıştır (Foto. 38-40,41-42). Ev altı üzerinde evin girişindeki revak ve 1. kat yükselmektedir (Foto. 38-41-42). Üst katı, güney kenarda sıralanan kaba taş kaidelere basan dörtgen kesitli ahşap direkler taşımaktadır. Direkler üzerinde kirişler ve 1. kat döşemesi çakılıdır (Foto. 41-42).

Ev altının kuzeyindeki ahırlara, her birinin güney duvarı orta kesiminde bulunan ve ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılan tek kanatlı birer ahşap kapıyla ulaşılmaktadır (Çizim 3, Foto. 41-42). Ahır girişlerinde, duvar perdeleriyle yaklaşık 40-50 cm yükseklikte eşikler oluşturulmuştur. Ev altının toprak zemininin kotu sonradan alçalmadıysa eşiğin beklenenden yüksek olduğunu söyleyebiliriz.[16]

Ahırlar, taş subasman üzerinde yükselen karaboğaz geçmelerle birleştirilen ahşap yığma duvarlara ve ahşap döşemelere sahiptir (Foto. 43-44). Kısmen ortadan kalkan ahşap döşeme, taş subasmana oturan ahşap kirişlere çakılmıştır. Hemen hemen aynı ölçü ve iç düzene sahip ahırların her ikisinde de kuzey duvarda ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılmış küçük dörtgen birer pencere açıklığı bulunur. Dikdörtgen kuruluşlu tahta çakma yemlikler, ahır duvarlarına dayalı konumlanmıştır (Foto. 44).

Duvarlar arasına uzatılan kirişlere çakılan ve aynı zamanda 1. kat döşemesinin oluşturan tahtalarla kapatılan ahırların tavan düzeninde 1 numaralı evde anlattığımız düşük kotlu alanlar bulunur (Foto. 43-44). Her iki ahırın batı duvarında orta kesimde duvar perdeleri ile tavan kirişleri arasına eğri kısa kirişler atılarak üzerlerine aksi istikamette kısa döşeme kirişleri konulmuş tavanın diğer kesiminden yaklaşık olarak 60-70 cm kadar düşük kotta bir alan oluşturulmuştur. Bu alanların üstü, yaşam katında tuvaletler olarak düzenlenmiş olmalıdır.[17]

Evin 1. katına ön (güney) cephenin ortasında bulunan, zeminden yaklaşık olarak 1.5 m kadar yükselen 7 basamaklı taş yığma merdivenle ulaşılmaktadır (Foto. 38). Merdiven, evin güney duvarına yaklaşık 1 metre kala son bulur. Merdivenin özgün taş basamakları, geniş ve uzun say taşlarıyla kaplıdır.

---

[16] Hayvan geçişleri için; eşiğe ulaşan ahşap bir rampa kullanılmış olması muhtemeldir.

[17] Belirtilen düzen, tuvalet taşı ve giderinin yerleştirilmesi için gerekli alanı sağladığına 1 numaralı evde değinmiştik.

1. Kat (Yaşam Katı): Merdivenle, evin giriş cephesinin sol yarısından biraz daha fazlası boyunca uzanan ve ana çatıda olduğu gibi say taşlarıyla kaplanan sundurma çatı içerisine alınan, ahşap direkli ve tahta döşeli hayata çıkılır. Sundurma çatı, aralarına çapraz konumda payandalar atılan kare kesitli altı ahşap direk ve bunların üzerinde yer alan ahşap kirişlerle taşınmaktadır (Foto. 45). Ev altındaki ahşap direkler ve kirişler üzerinde taşınan ve kısmen tahrip olan hayatın direkleri arasında, korkuluk görülmemekle birlikte asli halde olabileceği değerlendirilebilir.

Kareye yakın dikine dikdörtgen şeklinde bir alana oturan yapının ön cephesindeki merdiven ve giriş mekânı, plandan çıkma yapan tek unsurlardır. Muntazam dörtgen oturuma sahip eve, hayat içerisinde orta kesimde bulunan bir ahşap kapıyla girilmektedir (Foto. 46). Kapının önünde kapı açıklığı kadar genişliğe sahip 4 ahşap basamaklı basit bir merdiven bulunmaktadır. Kapı açıklığının önünde bulunan kat kirişi, kapıya eşik vazifesi de üstlenmiştir. Üst kesimi hafifçe üçgen şeklinde olan ahşap sövelerle çevrelenen dikdörtgen açıklıklı kapıda, basit bir ahşap kanat yer alır (Foto. 46).

Bazı mekânları kilitli olduğundan iç birimlerin tamamının içine girmek mümkün olmamıştır. Evin iç mekân düzeni 1 numaralı ev ile yakın benzerlik göstermektedir. İçte "T" şeklinde üç kollu bir sofa ile bunun etrafında sıralanan oda düzeni görülür. Ayrıntılı bir şekilde inceleyebildiğimiz, ev altı ve ahır katının iç mekân düzeni Recep Özcan evi ile birebir aynı şemayı yansıtmaktadır.

Cephe Düzeni: İki katlı ve kısmen simetrik bir cephe düzeninin görüldüğü yapının üst katında çıkma görülmez. Ev altı ve ahırların bulunduğu zemin katta, sadece kuzey cephede, basit dörtgen açıklıklı küçük ahır pencereleri bulunur (Foto. 40). 1. katta güneyde doğu kenarda bir, doğuda iki, kuzeyde üç olmak üzere toplam altı pencereye yer verilmiştir (Foto. 38-40). Giriş cephesi olan güney cephe yapının en hareketli cephesidir. Cephenin önünde yer alan hayat, ev altı ve eve giriş veren iki ayrı kapı, kâgir merdiven, 1. kattaki pencere, cephede yer alan elemanlardır (Foto. 38). Batı cephenin tüm yüzeylerinde bulunan sarmaşık bitkiler cepheyi perdelemektedir.

Ev altı mekânını saran ve direkleri arasına çekilen gayri muntazam tahta kaplama, subasmandaki taş örgü, bunun üstündekindeki kesimlerde yer alan karaboğaz geçmeler zemin kat cephelerinde farklı görünümlere yol açar (Foto. 36,40) Karaboğaz geçmeli kesimlerde, ağaç perdeler ve aralarında yer alan çamur dolgu arasında sıralı ve ritmik bir görünüm dikkat çeker. Taş subasmanda, evin köşelerinde ve odaları ayıran ara duvar hizasında gayet iri ve sıralı taş bloklar kullanılırken diğer kesimlerde bunlara göre çok küçük ve sırasız taşlar kullanılmıştır (Foto. 37). Bu, cephe görünümünde tekdüzeliği gideren bir fark ve hareket unsuru olarak yansımıştır.

Çıkmasız olarak düz cephelere sahip 1. katta, simetrik düzende sıralanan tek kat halindeki pencereler, yapıda sınırlı bir hareket ve ritim duygusu uyandırmaktadır (Foto. 37-38,47). Bu katın daha muntazam ve tek renkli (çamur sıraları olmaksızın) tahta perde yüzeyleri, zemin kattaki yukarıda sözü edilen çok parçalı görünümden farklı bir izlenim vermektedir. Kurtboğazı ve karaboğaz geçmelerde, perde başlarının duvar yüzeyinden 25-30 cm kadar taşırılması, cepheye hareket katan bir başka unsur olmuştur.

1. kat cephelerde dikkat çeken bir başka unsur, katın çeşitli kesimlerinde gayri muntazam düzende açılmış olan 15-20 cm civarında ölçülerdeki küçük açıklıklardır (Foto. 37,39-40). Kimileri soba borusu çıkışı olarak muhtemelen sonradan şekillenen bu kesimler, ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılmıştır. Işıklandırma ve havalandırma sağlamak için açılmış olması muhtemel açıklıklar, kuzeyde çatı kirişi altında pencere üstü hizada, doğuda daha aşağı kotta pencere üstü ve yakınında, güneyde sol kesimde biraz daha aşağı kotta açılmıştır. Oda pencereleri, ahşap giyotin (düşey sürgülü) kanatlı, dikdörtgen açıklıklı ve ahşap sövelidir (Foto. 47). Kurtboğazı ve karaboğaz geçmelerde, perde başlarının duvar yüzeyinden 25-30 cm kadar taşırılması, cepheye hareket katan bir başka unsur olmuştur.

Süsleme:

Yapının cephelerindeki profilli pencere söveleri, mevcut tek süsleme unsurudur.

Foto. 36. 2 numaralı ev kuzeydoğudan görünüm

Foto. 37. 1 ve 2 numaralı evler güneydoğudan görünüm

Foto. 38. 2 numaralı ev güney (giriş) cephe

Foto. 39. Doğu cephe

Foto. 40. 2 numaralı ev güney cephe

Çizim 3. Zemin kat krokisi

Foto. 41. Zemin kat ev altı bölümüne doğudan bakış

Foto. 42. 2 numaralı ev zemin kat ev altı bölümü

Foto. 43. Zemin kat batı ahır içi

Foto. 44. Zemin kat doğu ahır içi

Foto. 45. 2 numaralı ev hayat

Foto. 46. Hayat ve eve açılan kapı

Foto. 47. 1. kat pencere ayrıntısı

3.3. Cemal Gülen Evi (Ev 3)

Konum: Ev, köy merkezinde çeşme meydanının 250 m kadar kuzeydoğusunda, taşıt yoluna yakın konumda büyükçe bir bahçe ve avlu içerisinde bulunmaktadır (Foto. 2,48). Ev arsasının güneyinde eve ulaşan bir ara taşıt yolu yer alır.

Tarihçe: Yapının inşa tarihi konusunda herhangi bir belge bulunamamıştır. Hane sahibi Cemal Gülen ve köy sakinlerinden evin inşa tarihi ile ilgili net bir bilgi edinilememiştir. Mimari özellikleri ve yapı malzemesinin durumuna göre evin 100-150 yıl kadar önce yapılmış olabileceği düşünülebilir. Yapıyı 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlemekteyiz.

Evin Oturduğu Alan ve Avlu-Bahçe Elemanları: Güneydoğudan aksi istikamete doğru alçalan meyilli bir arazide inşa edilen evin güneye bakan ön cephesinde hâlihazırda muhdes betonla kaplı bir avlu yer alır (Foto. 48-49). Evin ön cephesi olan güney kesiminde bulunan avlu, düzgünce yatık dikdörtgen şeklinde ve takriben 17 x 4 m ölçülerindedir. Avlunun doğu kesiminde eve 3 m kadar mesafede fırın, fırının kuzeyinde birkaç metre mesafede yine avlu içerisinde kiremit kaplı dört omuzlu kırma çatıyla örtülü bir çardak (üzüm çardağı) yer alır (Foto. 49). Avluda, evin takriben 9 m kadar güneybatısında vaktiyle bir ambar bulunmaktayken günümüze gelememiştir. Yıkılan ambarın yerinde betonarme yeni bir ambar bulunmaktadır (Foto. 48). Evin doğu, batı ve kuzeyinde arazi, genişleyerek bahçe olarak değerlendirilmiştir (Foto. 2). Avlu ve bahçeyi dıştan saran muntazam bir duvar, çit veya taraba görülmez. Avlu ve bahçeyi ayıran eksende, evin sağ ve solunda, yeni dikenli telli bir çit bulunur. Avlunun güneyinde yer yer kısmen yenilenmiş halde taş bir duvar yer alır. Bahçe içerisinde evin batı bitişiğinde yakın zamanlarda batı kesimi galvanize sac (çinko) ile kaplanan güneyinde tek kanatlı basit bir ahşap kapı ile girilen, ahşap beşik çatılıyla örtülü ahşap küçük bir kümes bulunur (Foto. 49). Bahçenin bazı kesimleri, halen yeni dikenli tel ile sarılarak sebze bahçesi olarak ekilmektedir. Bahçe içerisinde, evin kuzey batı yönünde, eve 15 m kadar mesafede, yakın zamanlarda ağaç dallarından yapılmış kare şeklinde basit küçük bir çardak daha bulunur (Foto. 48).

İnşa Malzemesi ve Teknik: Ahşap yığma (çantı) yapının duvarları, zeminde taş bir subasman üzerine oturtulmuştur (Foto. 50-51). Toprak harçlı ve kabaca kırılarak üst üste yığılan taşların kullanıldığı subasman, kuzey cephede yer yer çimento harçla tadilat görmüştür (Foto. 52).

Taban ve kat kirişleri üzerinde yükselen ana duvarlar; zemin katta köşelerde karaboğaz, 1. katta kurtboğazı geçmelerle birbirlerine geçirilen ahşap perdelerle yığma/çantı tekniğinde inşa edilmiştir (Foto. 53-54). Ahır (zemin) katı perdeleri; kalınlıkları 12-18 cm arasında değişen, baltalarla yontulmuş kaba yüzeylere sahip unsurlardır (Foto. 53). Perdeler arasında toprak dolgu görülür (Foto. 52-51).

Zemin katta güney cephenin tamamında, batıda güney yarı kesimde, doğuda yine güney yarı kesimde bulunan yeni tuğla örgülü duvarlar tadilat ürünüdür (Foto. 49-50,55-56). Ev altı denilen bu kesimin özgün halde aralarına tahta çakılarak kapatılan ahşap direklerle sınırlandırılmış olabileceği diğer evlere bakılarak söylenebilir. Mevcut halde bu kesimlerde dıştan kum, kireç ve çimento esaslı sıvayla sıvanıp beyaz badana ile boyanan yeni delikli tuğlalarla örülmüş duvarlar bulunmaktadır. Zemin kat cephe duvarlarının diğer kesimleri özgün görünümünü korumaktadır. 1. kat perdeleri; kalınlıkları 6-8 cm arasında değişen, hızarla biçilerek muntazam şekil ve düzgün yüzeylere sahip tahta/kalas kerestedir (Foto. 54).

Kat Düzeni ve Örtü: Zeminde bulunan ahır katı ve üzerindeki yaşam katı olmak üzere iki katlı ev, Marsilya kiremitle kaplı ahşap topuz çatı ile örtülüdür. Çatının asli halde say taşlarıyla kaplı iken yakın zamanlarda yapılan tadilatla değiştirildiği tespit edilmiştir. Alttan tahta kaplamalı ve yalın bir damlalık tahtası çakılan çatı saçağı, tüm yönlerde 60 cm kadar taşıntı yapar (Foto. 50-51). Hayatı örten sundurma çatının saçağı da benzer özellikler gösterir (Foto. 55).

Zemin Kat (Ahır Katı): 10.10 x 10.05 ölçülerinde dikdörtgen planlı zemin katı (ev altı ve ahır), yakın zamanlarda yapılan bazı müdahalelerle asli özelliklerini kısmen kaybetmiştir. Bu kat, bugün eşya ve gıda deposu, ardiye, çeşitli ev işlerinin yapıldığı atölye olarak kullanılmaktadır (Çizim.5, Foto. 56-59).

Mevcut halde, biri batı duvarın güney ucuna yakın kesimde (Foto. 56), diğeri güney duvarın orta kesiminde (Foto. 49) bulunan iki ayrı kapı, zemin kata giriş sağlamaktadır. Bunlar dikdörtgen açıklıklı, özgün bir unsur içermeyen yeni kanatlara sahip kapılardır. Katın muhdes tuğlalı duvarlarının yerinde köyün diğer birçok evinde görüldüğü gibi ahşap direkler ve bu direkler arasına çakılan ahşap taraba olabileceği anlaşılmaktadır. Ev altını oluşturan bu kesime, muhtemelen güney cephede bulunan tek kanatlı basit bir ahşap kapı ile ulaşılmaktaydı. Güney cephe ortasında zemin kat hizasında başlayıp yükselerek 1. kat giriş sundurmasına ulaşım sağlayan yenilenmiş 5 basamaklı betonarme merdivenin (Foto. 55) yerinde, kanaatimize göre vaktiyle benzerlerini diğer evlerde de gördüğümüz kâgir bir merdiven bulunmaktaydı.

İçten 2.25 m. yüksekliğe sahip ahır katının, ahırların sıralandığı kuzey yarısı, asli halde yan yana sıralı üç birim halinde inşa edilmiştir (Çizim 5, Foto. 57-59). Bu kesimlerde fazla bir değişiklik yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ortadaki birim, güney duvarı olmaksızın eyvan şeklinde yapılırken iki yanındaki diğer iki birim, her birine güney duvarındaki kapılarla ulaşılan dikdörtgen planlı ahırlardır. Batı kenardaki ahırın içerisine, kapı kesimi çeşitli eşyalarla dolu olduğundan girmek mümkün olmamıştır. Doğudaki ahırda, batı duvarı boyunca uzanan ahşap bir yemlik, batı duvarı yarı boyunca uzanan bir başka yemlik bulunur (Foto. 59). Ahşap tahtalar çakılarak duvarlara sabitlenen yemlikler, zemin kotundan +50 cm'de başlayıp + 90 cm civarında son bulan yukarıya doğru biraz genişleyen dikdörtgen planlı basit unsurlardır. Ahır döşemesi, eyvan ve diğer ahırda da[18] olduğu gibi taban kirişlerine çakılan kalınca tahtalardır. Ev altının gerisinde bulunan ahırları ayıran ara duvarlar, katın ana duvarlarındaki tüm özellikleri bire bir yansıtan ahşap çantı duvarlardır (Foto. 58). Ahırlar ve eyvan şeklindeki ara birimin kuzeye bakan cephe duvarlarında açılan küçük dörtgen pencereler, aydınlatma ve havalandırma sağlamaktadır (Foto. 50,52,58-59).

Ev altında kalınlıkları 14-16 cm arasında değişen birkaç ahşap direk bulunmaktadır. Muhdes duvarlardan önce bu kesimde ne düzende ve sayıda direk olduğu belli değildir. Direklerin tabanında kaide görevini üstlenen iri boyutlu taşlar, üst kesiminde ise yastık şeklinde, kiriş doğrultusunda uzanan basit ahşap başlıklar görülür. Başlıkların üzerinde döşeme kirişleri ve tahtaları çakılıdır (Foto. 57). Direk, başlık, kiriş kesimlerinde bilinen geleneksel birleştirme teknikleri görülür. Bazı ahır kirişlerinde kalınlık 25 cm'yi bulmaktadır.

---

[18] Hane sahibi içine giremediğimiz batı kesimdeki diğer ahırın tüm yönlerden diğer ahırın bir benzeri olduğunu ifade etmiştir. Cemal Gülen, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1949, Lise, Çiftçi.

Katın ev altı denilen diğer (güney) yarısında; cephede, yukarıda da değindiğimiz üzere muhdes duvarlar örülmüştür. Belirtilen kesimin içinde güney duvarın orta kesimde yeni tuğla duvarlarla yeni küçük bir birim (atölye) oluşturulmuştur (Foto. 57). Ayrıca ev altının güneydoğu köşesi, belirttiğimiz muhdes dış duvarlara ilaveten içten de muhdes duvarlar çekilerek kapalı bir oda haline dönüştürülmüştür. Ev altının orta kesiminde 1. kata çıkış sağlayan muhdes ahşap bir merdiven bulunmaktadır.

1. Kat (Yaşam Katı):

Evin 1. Katına, ön cephenin ortasında bulunan ve yukarıda değindiğimiz yenilenmiş merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven ile ön cephenin büyük bir kısmını kaplayan hayata ulaşılmaktadır (Foto. 55, 60). Güneyde sıra halinde kare kesitli beş ahşap direkle taşınan tek eğimli sundurma çatı ile örtülü olan hayatta, direkler arasına yarım boy bir tahta korkuluk çekilmiştir. Merdiven önünde, korkuluk yerine aynı boyda tek kanatlı ahşap yeni bir kapı kanadı bulunur. Hayatın korkuluk, direk[19] ve sundurma içi tavanı tadilat ürünü yeni ahşap unsurlardır (Foto. 55,60). Hayattan ulaşılan ve 1. kata açılan dikdörtgen açıklıklı kapı, yenilenerek özgün görünümünü kaybetmiştir. Kabaca yatık dikine dikdörtgen şeklinde bir alana oturan yapının 1. katında, ön cephedeki hayat ve merdiven, plandan çıkma yapan tek unsur.

Cephe Düzeni: Yapı, iki katlı ve büyük ölçüde simetrik bir cephe düzenine sahiptir (Foto. 48-51,55). Zemin katın çantı duvarlar görülen kesimlerinde, 1. kat geçişinde cephe boyunca uzanan ve kirişlerle yapılan çıkmalarla 1. katın oturum alanı biraz büyütülmüştür. Çıkmalar, doğu ve batıda takriben 70 cm, kuzeyde 50 cm kadardır (Foto. 50-51).

Büyük ölçüde sağır tutulan zemin katın duvarlarının muhdes kesimlerinde bir takım yeni kapı ve pencereler bulunur. Bunlar; güney ve batı duvarlarda yukarıda sözü edilen iki muhdes kapı açıklığı, batı cephenin güneye kesiminde üç yeni pencere, batı duvarda kapı yakınında bir pencere ile güneyde kapı yakınında bir penceredir (Foto. 49-50).

Arazinin eğiminden dolayı kuzeye gidildikçe uzayan zemin kat cephelerinin asli unsurları; kuru duvar teknikli taş subasman, bunun üst kesimlerinde yer alan karaboğaz geçmeli ahşap perdelerdir (Foto. 50-54). Kuzeyde zeminden 1.70 m kadar yükselen taş subasmanda; köşelerde ve ahırları ayıran ara duvarların bulunduğu orta kesimde, gayet iri kabaca kırılmış taşlar dikkat çeker (Foto. 50-52). Penceresiz olarak sağır inşa edilen subasman yer yer çimento esaslı muhdes harç ile sağlamlaştırılmıştır (Foto. 52). Subasman üzerindeki çantı kesimlerde yamukça yuvarlak ve dörtgen kesitli ahşap perdeler arasında sıvama çamur dolgular ritmik bir görünüm verir (Foto. 50-53). Köşelerde ve cephe ortalarında görülen ahşap perde başlarının geçme yapılan kesimdeki taşıntıları, 20-30 cm civarında iken 1. kat kirişine yakın yukarı kesimlerde kademeli olarak 70 cm'ye kadar arttırılarak cephelerde hareketli bir görünüm elde edilmiştir (Foto. 50-51). Zemin katın çantı duvarlarında sadece kuzeyde, asimetrik düzende perdelerin kesilmesi suretiyle açılan kanatsız dört pencere yer alır (Foto. 50,52). Sözü edilen pencereler, cephenin batı ve orta kesiminde birer alt, doğu kesiminde altlı üstlü birerden iki penceredir (Foto. 50,52).

Çıkmasız düz cephelere sahip 1. katta, tek kat halinde ve büyük ölçüde simetrik bir pencere düzeni görülür. Hâlihazırda 1. katta güneyde beş, doğuda altı, batıda yedi ve kuzeyde altı pencere yer alır (Foto. 49-50). Hayatın doğu ve batıya bakan yan yüzlerinin kapatan birer pencere özgün olmayıp sonradan açılmıştır (Foto. 49,55). Pencerelerin tamamı dikdörtgen açıklıklı olup yeni pvc kanatlara sahiptir. Bunların yerindeki özgün kanatların ahşap giyotin kanatlar olması kuvvetle muhtemeldir. Doğu cephede orta kesimde yer alan pencere açıklığının içerisine muhdes tuğla duvar örülerek küçültüldüğü dikkat çekmektedir (Foto. 50). Bu pencerenin özgün ahşap söveleri kısmen yerindedir. Alt sövede profilli kesme ahşap işçilik dikkat çeker. Diğer pencereler de buna benzer ahşap çevreliklere sahip olmalıydı. Ancak pvc ile değiştirilirken pencere açıklıklarının biraz büyütüldüğü, bu büyütme sonucu özgün ahşap çevreliklerin

---

[19] Hayat direklerinin dört tarafına çakılan tahtalar yeni olup özgün direkler bu kaplamanın içinde bulunmaktadır

yok edildiği anlaşılmaktadır. Batı cephede eyvana açılan pencere ile doğuda yine eyvana açılan ve yukarıda anlatılan pencerenin, diğerlerinden (oda pencereleri) biraz daha küçük tutulduğu (Foto. 49-50), kuzeyde yine eyvana açılan iki pencerenin ise oda pencereleriyle aynı boyutta olduğu dikkat çekmektedir (Foto. 50).

1. katın muntazam işçilikli tahta perde yüzeyleri, zemin kattan farklıdır (Foto. 49-53-54). Her iki katta kurtboğazı ve karaboğaz geçmelerde, perde ve kimi kiriş başlarının duvar yüzeyinden 25-30 cm kadar taşırılması, cepheye hareket katmıştır.

Sofa, Oda Düzeni ve Elemanları:

1. katta tipolojik olarak iç sofalı plan uygulanmıştır (Çizim 4). Kapı ile girilen sofa, iç mekânın ortasında buluşan dört kollu bir biçime sahiptir. Sofa, kuzey-güney ekseninde evin iç mekânı boyunca, doğu–batı ekseninde ise doğuda ortada kesintiye uğrayarak evin iç mekânı boyunca uzanarak, etrafında sıralanan oda düzenini belirlemektedir (Foto. 61-64). Sofanın doğu kolu, cephe duvarına kadar devam etmez. Orta kesimde bugün sonradan çekilen muhdes kâgir bir duvar bulunur (Foto. 63). Duvarın gerisinde kalan birim yenilenmiş banyo, tuvalet ve lavabodur (Çizim 4). Yapının özgün halinde bu kesimde ahşap bölme duvarlı bir tuvalet olduğu anlaşılmaktadır.

Hemen hemen aynı boyutlardaki kareye çok yakın dörtgen planlı dört oda, evin dört köşesinde yer alır (Çizim 4). Ahır katında da olduğu gibi mekân düzeni büyük ölçüde dengeli, simetrik ve işlevseldir. Güneydoğu köşedeki oda (Oda 1), bugün mutfak olarak kullanılmaktadır.

Sofada, odalarda olduğu gibi tabanda ahşap kirişlere çakılan ahşap bir döşeme bulunmaktadır. Ancak sofanın mevcut ahşap tavanı muhdestir (Foto. 61-64). Hane sahibi Cemal Gülen, sofanın özgün halde tavansız olarak çatı altında bulunduğunu ifade etmektedir.[20] Benzer durum içine girebildiğimiz diğer evlerde de aynı şekildedir. Sofada özgün bir donatı elemanı bulunmamaktadır. Sofanın giriş kolunda kapıya yakın konumda duvara yaslı ahşap merdiven, çatı arasına çıkmak için sonradan yapılmış muhdes bir elemandır. Sofanın beden duvarlarıyla son bulan kollarında; kuzey ve batıda ikişer pencere bulunur. Sofanın kuzey kolunun ahşap özgün duvarlarına muhdes ahşap lambri çekilmiştir (Foto. 62). Her birinin sofaya açılan birer kapısı bulunan 2.30 m yükseklikteki odaların döşeme ve düz tavanları ahşaptır. Sofa ve odaların tamamında görülen ahşap lambri tavanlar, yakın zamanlardaki yenilenmenin ürünüdür (Foto. 64).

Oda donatı elemanlarının büyük bir kısmı ya yok olmuş veya tadilatlarla özgünlüklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Oda girişleri, sofaya bakan duvar ortalarında açılmıştır. Odaların cepheye bakan duvarlarında ikişer pencere bulunur. Güneybatıdaki hariç olmak üzere diğer odalarda birer ocak bulunurken ocakların tadilatlarla kaldırıldıkları ev sahibinden öğrenilmiştir. Mevcut halde odalar, yükselti farkı olmaksızın ahşap döşemelidir. Oturmaya dönük seki/peyke görülmez. Kuzeybatı köşedeki odada (Oda 4) bulunan iki kanatlı, çekmeceli ve raflı ahşap dolap, özgün görünümünü korumaktadır (Foto. 65). Ana kapı tamamen, oda kapıları ise kısmen yenilenmiştir. Özgün oda kapılarının, basit ahşap sövelerle kuşatılan dikdörtgen açıklıklı ve çakma usullü üçer panoya sahip tek kanatlı oldukları görülmektedir (Foto. 63).

Süsleme:

Yapının ortadan kalkan ahşap unsurlarının bezemeli olabileceği; yukarıda sözü edilen profilli kesmeli pencere sövesine bakılarak düşünülebilir. Ancak mevcut halde başka bir bezeme unsuru bulunmaz. Ev altında bulunan ve köyde imal edilen kaliteli ve ince işçilikli ahşap örme sepet, köydeki geleneksel ahşap işlerinin varlığına işaret etmektedir (Foto. 66).

---

[20] Gülen, odalardan başka oturum alanı oluşturmak maksadıyla sofaya tavan yapılarak ısı kaybını önleyip, kanepe gibi eşyalar konularak sofanın oturma alanına dönüştürüldüğünü belirtmektedir.

Foto. 48. 3 numaralı ev kuzeyden görünüm

Foto. 49. Güneybatıdan görünüm

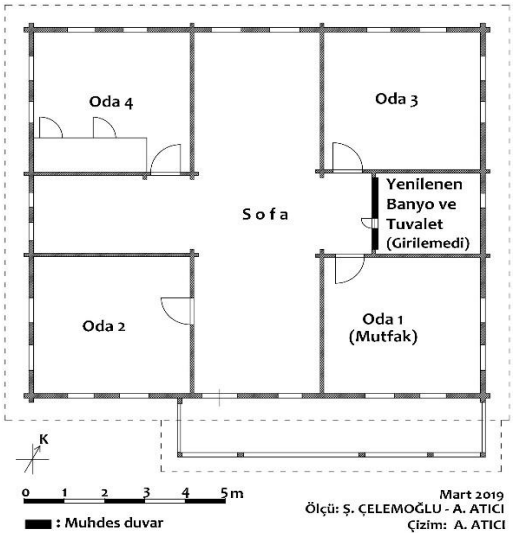

Çizim. 4. 3 numaralı ev 1. kat planı

Foto. 50. Güney ve doğu cepheler

Foto. 51. 3 numaralı ev güney ve batı cepheler

Foto. 52. Güney cephede taş subasman ve zemin kat duvar ayrıntıları

Foto. 53-54. Güney cephede karaboğaz ve kurtboğazı geçmeli duvar ayrıntıları

Foto. 55. 3 numaralı ev güney (giriş cephesi)

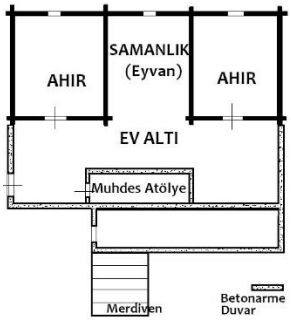

Çizim 5. Zemin kat krokisi

Foto. 56. Zemin kat batı cephede bulunan ev altına açılan kapı ve çevresi

Foto. 57. numaralı ev zemin kat ev altı (batıdaki kapıdan bakış)

Foto. 58. Zemin kat ev altı iki ahır arasındaki samanlık kesimi

Foto. 59. Zemin kat doğu ahır içi

Foto. 60. 3 numaralı ev 1. kat hayat

Foto. 61. 1. kat sofa ve odalar (kapıdan bakış)

Foto. 62. 1. kat sofanın kuzey kolundan giriş yönüne bakış

Foto. 63. 3 numaralı ev 1. kat sofanın doğu kolu ve kolun arkasında bulunan yenilenen banyo ve tuvalet girişi

Foto. 64. Sofanın batı kolu

Foto. 65-66. 1. kat Oda 4 içi ve ev altında bulunan köy el sanatı ürünü ahşap sepet

4. Değerlendirme

Saha çalışması esnasında köydeki birçok geleneksel evin kapalı olduğuna yukarıda değinilmişti. Yukarıda ayrıntılı olarak tanıtılan üç evin dışında sekiz ayrı ev, içine girilemediğinden

dıştan incelenmiştir.[21] Bu inceleme sonucunda, dıştan görülebilen tüm unsurlar itibariyle bu evlerin ayrıntılı incelenen evlerle çok yakın özelliklere sahip olduğu anlaşılmıştır (Foto. 67-106). Bu evlerin arazide konumlanmaları, avlu-bahçe elemanları, yapım sistemi, inşa malzemesi ve tekniği, kat düzenleri ve elemanları, örtü, cephe düzeni, çeşitli mimari elemanları büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu durum köyde yöreye has bir mimari tarzın geliştirildiği şeklinde yorumlanabilir.

Foto. 67. 4 numaralı ev güneybatıdan görünüm

Foto. 68. 4 numaralı ev batı cephe ve çardak

Foto. 69. 4 numaralı ev kuzeybatıdan

Foto. 70. 4 numaralı ev kuzey cephe

Foto. 71. Batı cephe subasman ve zemin kat ayrıntısı

Foto. 72. Subasman kesimi; kuzey cephenin batı kenar ayrıntısı

Foto. 73. 4 numaralı ev zemin kat karaboğaz geçmeli ahşap yığma çantı duvar ayrıntısı

Foto. 74-75. Kuzey cephe 1. kat ayrıntıları

---

[21] Değerlendirmeye belirtilen bu sekiz ev de dahil edilmiştir.

Foto. 76-77. 5 numaralı ev kuzeydoğu ve (solda) ve doğu (giriş) cepheleri

Foto. 78. 5 numaralı ev batı cephe **Foto. 79.** Kuzey ve batı cepheler **Foto. 80.** Güney ve batı cepheler

Foto. 81. 5 numaralı ev kuzey cephe subasman ve zemin kat duvar ayrıntıları **Foto. 82.** Batı cephe zemin ve 1 kat duvar ve çıkama ayrıntıları **Foto. 83.** Güney cephe subasman kesimi kapı çevresi **Foto. 84.** Zemin kat ahır içi

Foto. 85. 6 numaralı ev güneyden görünüm

Foto. 86. Güneydoğu (giriş) ve güneybatı cepheleri

Foto. 87. 6 numaralı ev doğudan görünüm

Foto. 88. Kuzeybatı cephe

Foto. 89. Güneybatı cephe

Foto. 90. 6 numaralı ev kuzeyden görünüm

Foto. 91-92. Subasman ve 1. kat duvar ayrıntıları

Foto. 93-94. Otmanlı Köyü'nde geleneksel ahşap yığma (çantı) bir ev ön cepheden görünüm (Ev 7)

Foto. 95. Ev 7 yan cephe

Foto. 96. Ev 7 arka cephe

Foto. 97. Otmanlı Köyü'nde geleneksel çantı bir ev (Ev 8)

Foto. 98. Ev 8 ön cephe

Foto. 99. Otmanlı Köyü'nde geleneksel çantı bir ev (Ev 9)

Foto. 100. Ev 9 ön ve yan cephe

Foto. 101-102. Otmanlı Köyü'nde geleneksel çantı bir ev (Ev 9 - sol ön, diğeri arka cephe)

Foto. 103. Ev 9 yan cephe

Foto. 104. Ev 9 arka cephe subasman ayrıntısı

Foto. 105. Otmanlı Köyü'nde geleneksel çantı bir ev (Ev 10)

Foto. 106. Otmanlı Köyü'nde geleneksel çantı bir ev (Ev 11 - yan cephe)

Konum: Otmanlı evleri hane sahibinin arsası içerisinde, ulaşım ve avlu-bahçe düzeni gözetilerek yerleştirilmektedir. Eski ve yeni birçok ev köy içerisindeki mevcut taşıt yolları kenarlarında yoğunlaşmaktadır (Foto. 2). Taşıt yolu öncesinde bu yolların yerinde patikalar bulunmaktaydı. Evler mümkün oldukça arsanın yola yakın kesimine yerleştirilmiştir. Güneş ışığından faydalanma bağlamında evlerin giriş cepheleri güney ve güneydoğuya bakmaktadır (Foto. 2). Arka cephe, kuzey veya batıya dönüktür. Evler, yakın ve uzak çevreye hakim konumda, manzaraya açık olarak yerleştirildikleri görülmektedir. Esasen yukarıda izah edilen konumlanma özellikleri geleneksel Karadeniz kırsal konutlarının birçoğu için geçerlidir.

Evin Oturduğu Alan ve Avlu-Bahçe Elemanları: Otmanlı evleri, genişçe bir avlu-bahçe içerisinde serbest düzende ve müstakil olarak inşa edilmiştir. Arazinin eğiminden dolayı birçok evin oturum alanı hafif meyilli olmakla birlikte düz olanlarına da rastlanmaktadır.

Ev ile birlikte ağırlıklı olarak avlu ve bazen bahçe içerisinde de görüldüğü üzere çeşitli yapılar bulunmaktadır (Tablo 1). Bunlar sayı ve türleri değişmekle birlikte, evin başat rolüne uygun olarak evin etrafında arsanın durumuna göre serbest (asimetrik) bir düzende, büyük çoğunlukla evin ön kesimindeki avlu kesimine yerleştirilmektedir. Bazen aynı hizada nispeten düz bir eksen üzerinde sıralandıkları da görülmekte ise de bu tarz bir yerleştirme için özel bir çaba sarf edilmemektedir. Bahçe ve avlu elamanları işlevleri ve kullanım yoğunlukları gözetilerek eve yakın veya daha uzakta tutularak, genelde evden görülüp kolayca uzlaşılabilecek şekilde konumlandırılmışlardır. Bunlar evin etrafında genelde ön kesimde avlu içerisinde yer alırken arazinin durumuna göre bazen arka kesimde bahçe içerisinde de bulunabilmektedir (Çizim 6).

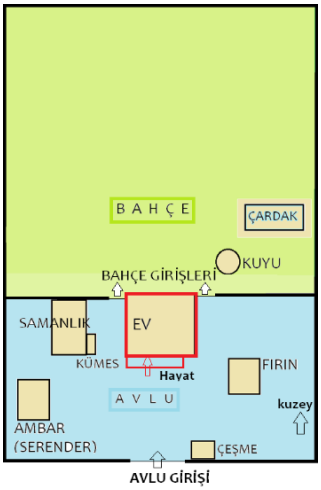

Çizim 6. Temsili şematik kroki üzerinden Otmanlı evlerinin konumu avlu ve bahçe bileşenleri

Foto. 107-108. Otmanlı evlerinde bahçe duvarı örnekleri

Tablo 1. Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Evlerde Avlu-Bahçe Elemanları

Sıra	Ev Adı	Avlu-Bahçe Elemanları Fotoğrafları			
1-2	**Ev 1 Recep Özcan Evi** **Ev 2 Sadık Yüksel Evi** (Avlu elemanları ortaktır)				
		Fırın	Ambarın kalan temel/ kaide taşları		
3	**Ev 3 Cemal Gülen Evi**				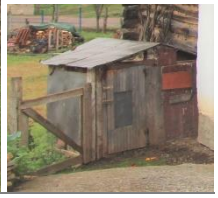
		Fırın	Çardak 1	Çardak 2	Kümes
4	**Ev 4**		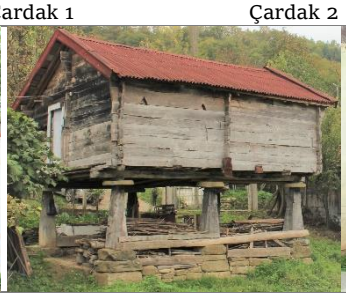	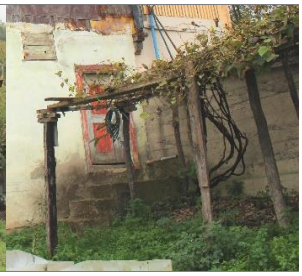	
		Fırın	Ambar	Çardak	
5	**Ev 5**	Mevcut avlu-bahçe elemanı yok			
6	**Ev 6**				
		Fırın	Ambar	Çardak	Kuyu
7	**Ev 7**	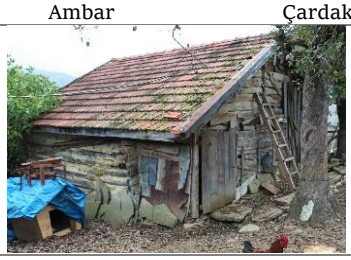			
		Ahır			
8	**Ev 8**				
		Fırın	Ambar		

Büyükçe bir alanı kaplayan avlu-bahçe, birçok evde birbirine benzer şekilde; evin önünde avlu, arkasında bahçe olmak üzere iki bölüm halindedir (Çizim 6). Bazı örneklerde evin bahçeye bakan arka cephesi hizasında, bahçe ile avluyu ayıran ahşap esaslı bir perde duvar (taraba) yer alır. Bu duvardaki basit ahşap kanatlı bir kapıyla bahçeye giriş kontrol altına alınmıştır. Birçok evde bu duvar ortadan kalkmıştır. Avlu ve bahçe, harçsız veya çamur harçlı moloz taş duvarlarla çevrilidir. Bu duvarlarda yer yer tabi halde; bulunduğu gibi kullanılmış veya kabaca kırılarak biçimlenmiş büyük boyutlu dörtgen parçalar dikkat çeker (Foto. 107-108). Bunlarla duvarların kimi yerlerinde, bir sıra düzeni oluşturulmuştur. Özellikle eğimli arazilerde bahçe ve avlu sınırında, belirtilen duvar görülmekle birlikte bazı düz arazilerde bulunan avlu ve bahçelerde, tahtalarla çevrili tarabalara rastlanmaktadır. Zamanla tahrip olan bir kısım tarabaların yerinde, yeni dikenli tel çitlerle karşılaşılır.

Kaba bir değerlendirmeyle, ev arsasının % 20-30'unu evin öndeki avlu, % 70-80'ini evin arkasındaki bahçe kaplamaktadır. Ev, her ikisinin birleştiği eksende; avlunun bahçeye birleştiği hizada avlu parseli dahilinde bulunur. Bazı evlerde ev-avlu-bahçe düzeni biçimsel olarak arazinin durumundan kaynaklanan şekil farklılığı gösterirse de belirtilen yerleşim düzeni ve nispetler evlerinin geneli için büyük ölçüde geçerlidir (Çizim 6).

Evin giriş cephesi avluya açılır. Avluda ev ile bağlantılı olarak ambar, çeşme, fırın, samanlık, odunluk, kuyu ve kümes gibi ev eklentisi yapılar görülmektedir (Tablo 1). Bu elemanlar, kimi evlerde eve çok yakın veya evin arkasına düşen bahçe tarafında olabilmektedir (Çizim 6). Kimi örneklerde samanlık ve odunluk olarak yapılan müstakil ahşap bir yapı bulunmaktadır. Ancak bunların yakın yıllarda yaygınlık kazandığı, evlerin çoğunda samanlık ve odunluk için evin alt katında bulunan ev altı-ahır katının kullanıldığı, odunluk için kimi evlerde ayrıca ambar altının da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kuyular, her evde görülmez. Bahçede mısır, lahana, fasülye gibi ürünler yetiştirilmektedir. Bahçe ve avluda ayrıca ağaçlar ve üzüm çardağı bulunmaktadır (Çizim 6).

Otmanlı evlerinde görülen bu ev eklentisi yapılara yakın köylerde, Samsun, Ordu, Kastamonu, Trabzon gibi illerde de rastlanmaktadır (Tunç, 1997, 150-159; Tuna, 2008, 87-110; Tümer, 2020, 84-93; Keski 2022, 49-54). Bölgelere göre yapı türleri az çok değişmekle birlikte hemen hemen ambar, fırın, ahır, ağıl, odunluk, samanlık yapıları her bölgede, ev ile birlikte inşa edilen en yaygın ev bileşeni yapıları oluşturmaktadır.

Yapım Sistemi: Sinop yöresi geleneksel evleri çoğunlukla bahçe içinde yer alan ahşap, taş, tuğla ve kerpiç malzemeler kullanılarak, ahşap yığma (çantı) ve kâgir yığma, ahşap karkas (ahşap çatkı) ve bağdadi sistemlerle yapılmış evlerdir (Turan, 2018a: 188; Kirenci Eruzun, 2018: 154,158-184). Kırsal kesimlerdeki evlerin çoğunluğu ahşap çantıdır. Otmanlı Köyü geleneksel evlerinin tamamının yapım sistemi subasmanda moloz taş kâgir yığma bunun üstündeki katlarda ahşap yığmadır (Tablo 2). Subasman ile birlikte değerlendirildiğinde bu sistemi karma olarak nitelendirmek mümkündür (kâgir yığma ve ahşap yığma karması). Sinop yöresi kırsalında, özellikle ağacın bol olduğu kesimlerde çantı yapı geleneği oldukça yaygındır. Çantı yapım sistemini ev ve camiler (Orhan, 2018: 431-438; Nefes, 2019) başta olmak üzere, bölgenin diğer yapı türlerinin birçoğunda gözlemlemek mümkündür. Çantı sisteminin ülkemizde Karadeniz'in de dahil olduğu kırsal ormanlık kesimlerde yaygın olduğu bilinmektedir.[22] Romanya, Macaristan, Bulgaristan, İran, Rusya, Ukrayna, Almanya, İskandinav ülkeleri, Sibirya ve Kanada dünyada bu sistemin uygulandığı bölgeler arasında sayılabilir (Karpuz, 1987: 165-181; Karpuz, 1999: 71-82; Davulcu, 2009: 687-706; Tunçkol, 2012: 7; Dolu, 2015: 1687-1688; Özüdoğru ve Aygen, 2016: 146-151).

---

[22] Ahşap yığma sistemin Anadolu da M.Ö. 3000'lerden beri uygulandığı bilinmektedir. Samsun – İkiztepe Höyüğü'nde bulunan kütük yapı kalıntıları ve Friglere ait Ankara Polatlı da bulunan ve Kral Midas Tümülüsü bu tekniğin Anadolu'daki erken örnekleri olarak bilinmektedir (Tunçkol: 2012: 7).

Tablo 2. Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde İncelenen Geleneksel Evlerin Bazı Özellikleri

Sıra	Ev Adı	İnşa Tarihi	Yapım Sistemi	Kat Düzeni - Örtü	Zemin Kat İşlev	1. Kat İşlev * Plan Tipi
1	**Ev 1 Yusuf Özcan Evi**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı
2	**Ev 2 Recep Özcan Evi**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı
3	**Ev 3 Cemal Gülen Evi**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı
4	**Ev 4**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı
5	**Ev 5**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı
6	**Ev 6**	19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı arası	**Subasman**: kuru duvar moloz taşlı kâgir yığma **Zemin Kat**: karaboğaz geçmeli tomruk şeklinde ahşap yığma (çantı) **1. Kat:** Kurtboğazı geçmeli tahta perde şeklinde ahşap yığma (çantı)	Subasman +zemin +1. kat	**Ev Altı:** depo ardiye ve çeşitli bahçe işlerinin görüldüğü yer **Ahır** **Samanlık**	Yaşam katı * İç sofalı

İnşa Malzemesi ve Teknik: Evlerin inşasında ağırlıklı olarak ahşap olmak üzere ahşap ve taş malzeme kullanılmıştır (Tablo 2). En yaygın olarak kullanılan ağaçlar çam, meşe, kararağaç gürgen ve kestanedir. Köyde içten ayrıntılı olarak inceleme imkânı bulamadığımız diğer evlerde de durum değişmemektedir (Foto. 67-106). Ahır ve samanlık olarak kullanılan, rutubet ve yağışa maruz kalan zemin katlarda subasman kotunda moloz taş, subasman üzerinde genelde kalın tomruk şeklinde perdelerden oluşan ahşap çantı kullanılmıştır. Ahır katının üzerinde bulunan yaşam katında (1. katta), sadece ahşap kullanılmıştır. Bu sayede ahşap katlar rutubetten korunmuştur. Bu katın çantı işçiliği daha muntazam ve daha ince perdelerden oluşmakta köşe geçmeleri kutboğazı teknikte gerçekleştirilmektedir. Ahır katındaki perdelerdeki geçme karaboğaz geçmedir.

Toprak zemine oturan ahır katı, kuru veya çamur harçlı moloz taş duvarla 1.2-2 m. kadar yükseltildikten sonra tomruk şeklinde balta ile yontulan ve köşelerde kalınlıkları 12-18 cm. arasında değişen karaboğaz geçmelerle bağlanan çantı/çandı duvarlarla inşa edilir. Bunun üzerine taban kirişleri konularak bir ahşap yığma tekniği olan çantı tekniğinde inşa edilen evlerin duvarları; köşelerde kurtboğazı geçmelerle (boğaz geçme) birbirine geçirilen ahşap perdelerle inşa edilmiştir. Üst üste bindirilen perdeleri birbirine kenetlemek için perdelerin alt ve üstlerine açılan oyuklara, kavila (ahşap çiviler) geçirilmiştir. Kabuklarından arındırılan ağaç gövdelerinden balta ile yontulan veya el hızarıyla biçilen perdeler, kalas şeklindedir. Perde kalınlıkları 6-12 cm arasındadır. Kurtboğazı geçmelerden sonra, perde boyları 20-30 cm civarında uzatılarak cephelerden bir miktar taşırılmıştır.

Her iki katta ısı yalıtımına dönük birbirlerinden farklı iki uygulama dikkat çeker. Ahır katında ahşap perdelerin tabii eğri boy biçimleri arasında oluşan küçük çaplı boşluklar elle sürülerek uygulanan çamurla sıvanmıştır. Üst katlarda bazı evlerde özellikle rüzgâra maruz kalan cephelerde (ağırlıklı olarak kuzey ve batı) ahşap perdelerin üzerine dıştan yan yana düşey sıralı tahta çakılarak duvarlar kaplanmıştır. Bazı evlerin dış cephelerinde muhdes galvaniz sac kaplama görülmektedir. Sadece bir evde (Ev 1), oda içinde ahşap perdelerin üzerinde görülen ve genişliği 10-20 cm arasında değişen düşey konumda sıralanan tahta kaplamalar görülmektedir. Bu uygulama ısı yalıtımı yanı sıra güzel görünüm sağlama gerekçesiyle de yapılmış olmalıdır.[23]

Otmanlı Köyü evleri ahşap yığma/çantı yapılardır. Ülkemizde ormanlık bölgelerde, özellikle yüksek kırsal alanlarda yaygın olarak görülen ahşap yığma yapı geleneğinde duvarları oluşturan perde biçimleri ve birleştirme/geçme teknikleri çeşitlenmektedir. Perdeler, baltalarla kabuklarından arındırılmış dairevi kesitli tomruk, aynı şekilde yarım daire kesitli baltalarla kabuklarından arındırılmış yarım tomruk veya dikdörtgen kesitli biçme kalas/tahta şeklinde olmaktadır. Tomruk şeklindeki perdelerde karaboğaz geçmeler, tahta şeklindeki perdelerde ise kurtboğazı geçmeler görülür. Belirtilen durum, Otmanlı evleri için de geçerlidir. Otmanlı evlerinde kurt boğazı geçmeli evlerde perdeler, cephe boyunca uzanmakta, cephe boyunca yan yana sıralanan oda ve birimleri ayıran ara duvarlar, cephedeki tek parça perdelere, kurt boğazı geçmelerle sabitlenmektedir.[24]

Çantı yapı geleneği Sinop'un diğer kısal alanlarında da oldukça yaygındır. Yakın bölgeden Boyabat kırsalında bulunan evlerde benzer bir yapı geleneği görülmektedir.[25] Aynı yapı geleneği

---

[23] Bazı evlerin oda içlerinde değindiğimizden başka, yeni ahşap lambri kaplamalar da görülmektedir.

[24] Doğu Karadeniz bölgesinde daha yaygın olarak görülen bir başka teknikte, perde boylarının cephe boyunca uzatılacak kadar uzun ve tek parça olması gerekmemektedir. Cephe duvarları veya iç bölmelerdeki duvarlarda, perdeler, kanallar (çalma boğaz) açılan ahşap dikmelere geçirilerek üst üste yığılmakta, direğin diğer yüz/yüzlerine yığılan başka perdelerle duvar devam etmektedir. Bu direklere, konumlarına göre; bir, iki, üç hatta dört yönden bağlantı yapılabilmekte ve ahşap kerestelerin uçları dikmelerin içinde kalmaktadır (Erdem, 2020: 107-108). Çalma boğaz geçmeli evler Otmanlı Köyü'nde görülmemektedir.

[25] Erdem, 2020: 108-114.

ürünü evler ve çeşitli türde yapılarla tüm Karadeniz Bölgesinde karşılaşmak mümkündür. Samsun[26] Ordu[27], Bartın[28], Safranbolu[29], Sakarya[30], Kocaeli[31], Giresun[32] ve Trabzon[33] bu illere örnek verilebilir.[34]

Geleneksel ahşap çantı yapılarda görülen çeşitli ahşap yanaştırma, birleştirme ve geçme teknikleri Otmanlı evleri için de geçerlidir.[35] Döşeme, tavan ve duvar kaplamalarda görülen tahtaların yanaştırma biçimlerinde sıradan ve en yaygın tiplerdir. Bunlar yan yana en ve boy yanaşmadır. Çapraz konumda başak, balıksırtı veya buna benzer dekoratif bir yanaştırma uygulaması görülmez. Kiriş, direk, dikme, aşık ve mertek gibi yapısal elemanların birleştirilme uygulamalarında; yine yaygın ve en bilindik teknikler görülmektedir. Yukarıda değinilen birleştirme teknikleri köydeki diğer tür ahşap yapılarda da görülmektedir.

Kat Düzeni: Evlerin tamamı iki katlı; zemin ve üzeri bir kattan oluşmaktadır. Evlerin alt katı (zemin kat) ahır ve ev altı olarak düzenlenmiştir. Mimari bakımdan iki ayrı mekân bloku şeklinde yorumlanabilecek zemin kattaki düzende; giriş cephesi ev altına, arkası ise ahırlara ayrılmıştır (Çizim 1,3,5). 1. kat; hayat, mutfak, sofa, oda ve tuvalet banyo ve gusülhanelerin bulunduğu asıl yaşam katıdır. Her iki katın katının girişleri ayrı tutulmuştur.

Evlerin oturduğu alan, kareye yakın ve orta büyüklüktedir. Bazı evlerin dıştan ölçüleri; 10.10 x 9.65 m, 10.10 x 10.05 m, 8 x 9.90 m şeklindedir (100 m² civarı). Zamanla yaşam biçiminin değişmesi ve ortak kullanım[36] gibi nedenlerle farklı boyutlardaki tadilatlar sonucu evlerin mekân düzeni değiştirmiştir. Tadilatlarla çoğu kez ocaklar iptal edilmiş, çatı kaplaması kiremitle değiştirilmiş, ahır katı depoya dönüştürülmüştür.

Zemin kattaki ahır ve samanlıkları karaboğaz geçmeli perdelerle (kütüklerle), üst katları kurtboğazı geçmeli perdelerle (biçilmiş kerestelerle) yapılan Boyabat yöresi kırsal evleri, belirtilen özellikleriyle Otmanlı evlerine benzemektedir.[37] Zemin kat seviyesinde taş ayaklara oturan ahşap direkler ve sözü edilen ahşap çantı duvarlar, üst katı taşımaktadır. Söz konusu teknik özellikler Otmanlı evleri için de geçerlidir. Her iki bölgenin evlerinde zemin katlar depolama alanı[38] ve ahır olarak değerlendirilmekte üst katlar ise yaşam katı olarak kullanılmaktadır.[39]

Zemin Kat (Ahır Katı) Düzeni ve Elemanları: Zemin kat, kırsal konutlarda sıklıkla görüldüğü üzere, asıl yaşam katının altında bulunan; ahır, samanlık, bahçe ve çeşitli ev işleri ve ihtiyaçları için kurgulanmış bir kattır (Tablo 2). Mevsimlik işler, bahçe ve evde beslenen hayvanlarla ilintili mekân ve işlerin görüldüğü bir alan olarak kurgulanan zemin kat, yukarıda da değinildiği üzere ön cepheye yakın yarı kesimi ev altı, bunun arkasında kalan diğer yarı kesimi ahır ve samanlıktır. Ev altı, yazın sıcak havalarda hayvanların gölgede kalabileceği bir dinlenme mekânı (özellikle küçükbaş hayvanlar için) olmak yanı sıra yem, tarım aleti, odun vb. eşyaların

---

[26] Can, 1988; Nefes, 2009a; Bayraktar, 2014: 292-297, Bayraktar, 2017: 557-603; Tümer, 2020; Keskin, 2022.
[27] Bayhan, 2019; Toparlak vd. 2010: 180,191,204-212.
[28] Uzun, 2019: 416,468,478,526,583,666-667.
[29] Karataş 2019.
[30] Çetin, 2007: 1-15.
[31] Dolu, 2015: 1685-1701.
[32] Nefes, 2009b: 187-209.
[33] Özgüner, 1970: 34-36.
[34] Türkiye'de ahşap çantı yapı geleneğine genel bir bakış için ayrıca bkz. Çobancaoğlu, 1998.
[35] Özgüner, 1970: 32-36.
[36] Evlenen çocukların aileleriyle birlikte oturması gibi.
[37] Erdem, 2020: 108-114.
[38] Otmanlı Köyü'nde ev altı denilen kesim.
[39] Boyabat kırsal evlerinde görülen açık/dış sofalı plan ve yaşam katının plan düzeni, Otmanlı Köyü evleri ile benzemeyen farklı bir tarz ortaya koyar. Ayrıca dış sofalı çantı evler çoğunlukta olmakla birlikte Boyabat yöresinde dolgulu ahşap çatkılı (ahşap karkas) evler de görülmektedir. Boyabat yöresi çantı evleri yörede "kandil ev" olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Erdem, 2020: 108-114; Çal, 2014: 328.

da koyulduğu bir ardiye gibi kullanılmaktadır. Dıştan ahşap tarabayla çevrilen ve giriş kesiminde bulunan tek kanatlı ahşap bir kapıyla ulaşılan ev altının zemini toprak döşelidir. Ev altı içinde ahşap direkler görülür. Bunların üzerinde ahşap kiriş ve tavan çakılıdır. Ev altı tavanı esasen 1. kat döşemesini de oluşturmaktadır.

Ahır ve samanlık kesimi genelde yan yana dizili iki veya üç birim halinde sıralanan odalardan oluşur (Çizim 1,3,5). Üç birime sahip ahır düzeninin görüldüğü örneklerde (Ev 3) ortada olan birim eyvan şeklinde düzenlenmiş olup bu kesim samanlık olarak düzenlenmiştir (Çizim 5). Hayvanlara verilen ot, saman ve yem bu kesimde depolanır.

Kara boğaz geçmeli kalınca dairevi veya dörtgen tomruklarla inşa edilen çantı duvarlara sahip ahırlarda cepheye bakan küçük dar pencereler (Çizim 1,3,5) ile bir örnekte (Ev 5) dışa açılan ahşap kanatlı bir kapı bulunur. Ahırlara ulaşım esasen ev altındandır (Çizim 1,3,5). Ahırların ev altına açılan birer ahşap kanatlı kapıları bulunur. Zemini tahta döşeli ahırlarda, duvar kenarlarında ahşaptan yapılmış yemlikler görülür. Ahır hücrelerinin sayıca çokluğu, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların ayrı ayrı barınmasına imkân vermektedir. Ahır katı, fazla yüksek tutulmayarak kolayca ısınması sağlanmıştır.[40]

1. Kat (Yaşam Katı) Düzeni ve Elemanları: Hane sahiplerinin yaşadığı, 1. katta; hayat, oturma ve yatma odaları ile sofa, mutfak, tuvalet, banyo ve gusülhane birimleri sıralanır (Çizim 2,4; Tablo 2). Oda sayıları genelde üç veya dörttür. Bu katta giriş cephesinde, evin avlusunda bulunan bir merdivenle çıkılan ve avlu ile irtibatlı bir hayat bulunur. Giriş cephesinin tamamını ya da yarısının kaplayacak şekilde uzanan tahta döşemeli hayat, uzun olabilen ancak derinliği az olan biçimiyle bir tür giriş sundurması görünümü vermektedir. Ana çatı altında kalan veya onun uzantısı şeklinde tek eğimli sundurma çatı ile örtülü hayatta, cephe boyunca sıralanan ahşap direkler, bu direkler arasına çakılan tahta taraba yer alır. Sonraki müdahalelerle çeşitli değişimler görünen hayatta bazı örneklerde iç mekâna girişi sağlayan ana kapı önünde birkaç basamaklı ahşap merdiven görülmektedir (Ev 2). Hayatın ön cephe ortasında kapı önü sundurması gibi küçük bir alan kapladığı; küçük bir alanla sınırlı olduğu örnekler de bulunmaktadır (Ev 1).

Evin ana giriş kapısı ile iç mekânda ilk olarak sofaya girilmektedir. İçine girebildiğimiz örnek sayısı az olmakla birlikte, bu katta iç sofalı bir plan düzeni görülmektedir. "T" şeklinde üç kollu (Ev 1) veya orta kesimde iki ayrı eksende uzanarak dört kollu bir sofa düzeni (Ev 3), iç mekân düzenini belirlemektedir (Çizim 2,4). Her ikisi de geleneksel iç sofalı tipte bilinen yaygın olarak karşılaşılan düzenlerdir. Evin cephe duvarına kadar uzanan ve eyvan şeklinde düzenlenen sofaların arasında odalar yerleştirilmiştir. Bazı örneklerde sofanın bir kolu evin cephe duvarına kadar uzanmadan yarıda kesilmekte; bu kesime tuvalet ve banyo yerleştirilmektedir (Ev 3). Odalar ve tuvaletlerin girişleri sofadan sağlanmaktadır. Odalara birbirlerinin içlerinden geçilmez. Bazı evlerde sofalarda tuvalet önlerine denk gelen kesimlerde lavabo konulmuştur (Ev 1). Kimileri yenilenmiş olan bu birimlerin eskiden de var olabileceği düşünülebilir. Tuvaletler, 1. katta ve odaların cepheye bakan dış kenarlarına bitişik halde veya sofanın bir kolunun uç kesiminde oda aralarında konumlandırılmıştır (Çizim 2,4). Sofa kollarında; cepheye açılan duvarda birer pencere genelde görülür. Ahşap döşemeli sofalar, esasen tavansızdır (bakkal tavan). Zamanla yapılan tadilatlarla sofalara ısı yalıtımı sağlama gibi nedenlerle ahşap tavan çakılmıştır.

Ahşap döşemeli ve tavanlı odalarda genelde birbirine benzer yalın bir düzen görülür. Odalarda geleneksel dış sofalı örneklerde görülen direklik, musandıra gibi unsurlar bulunmamaktadır. Esasen bunlar Otmanlı evlerinin inşa edildiği dönemden önce görülen klasik hayatlı (dış sofalı)

---

[40] Sümerkan, 1998: 30.

evlerin karakteristiğidir. Diğerlerinden ayrıcalıklı başoda diyebileceğimiz, gösterişli bir odadan ziyade, ocak konularak ısıtılan odalarla karşılaşılır. Bazı odalarda ocak bulunmaz. Odalar arasındaki en bariz fark, bu ocak durumudur.

Ocaklı odalarda, ocağın bulunduğu duvarda ortada ocak, bunun iki yanında ahşap dolaplar ve gusülhaneler görülmektedir (Çizim 2,4). Bu tip bir oda donatı düzenine esasen Sinop'un da dahil olduğu geleneksel Türk konutlarında sıklıkla rastlanmaktadır.[41] Otmanlı köyü konutlarında ahşap dolap ve yüklükler, yana açılır tek ve çift çakma kanatlara sahiptir. Bazı dolaplarda, çekmeceler ve ahşap raflar görülür.

Gusülhaneler, geleneksel düzene uygun olarak odalarla bağlantılıdır. Gusülhaneler, odaların dolap ve ocak yerleştirilen kenarında, belirtilen unsurların arkasında bulunan ayrı bir birim olarak veya dolaplar içerisinde bir kenarda konumlandırılmıştır (Çizim 2,4). Birinci tipte gusülhaneye geçiş, belirtilen dolapların içinden (kenardaki kanatlı bir gözden) geçilmek suretiyle, oda içerisinden sağlanmıştır. İkinci tipte; ahşap dolap içerinde bulunduğundan ahşap kanadın açılması suretiyle gusülhaneye girilir. Gusülhanelerde dış cephenin çantı duvarlarında, ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılan, kanatsız ve şebekesiz son derece küçük pencereler yer alır. Gusülhanelerin özgün döşemesinin ahşap veya taş (say taşı) olabileceğini düşünmekteyiz. Gusülhane kirli su giderlerinin, bitişiklerinde bulunan tuvalete bağlanmış olması muhtemeldir.

Odalarda sergen görülmez. Ev 1'de bir odada duvarda basit bir ahşap kandillik, bu donatı elemanının belirleyebildiğimiz tek örneğidir.

Örtü: Evler, duvarlardan 0.60-0.70 m kadar taşıntı yapan saçaklara sahip, dört, üç omuzlu kırma çatı veya beşik çatıyla örtülüdür (Tablo 2). Çatı eğimi ortalama değerde olup dik değildir. Çatı kaplaması yörede "say taşı" şeklinde ifade edilen "kayağan/marla" taşıdır. Yörede bulunan tabii plak şeklindeki bu taşın geleneksel yapılarda çatı kaplaması olarak kullanıldığı bilinmektedir.[42] Çok ağır olması nedeniyle birçok evin çatı kaplamasında görülen say taşı, yakın zamanlarda Marsilya kiremitlerle değiştirilmiştir. Çatı arasına, sofada bulunan ahşap seyyar (dayama) merdivenle çıkılmaktadır. Çatı, genelde ardiye şeklinde kullanılmaktadır. Doğu Karadeniz'de yaygın olarak görülen çatı içerisine ot konulması olayı Otmanlı Köyü'nde görülmemektedir.

Cephe Düzeni: Cephelerde yalın bir düzen görülmektedir. İleri geri kütle hareketleri son derece sınırlı düzeydedir. Büyük çoğunlukla çıkmasız düz cepheler tercih edilir. Ancak zemin kattan 1. kata geçişte, kat kirişlerinin cepheden 60-100 cm kadar taşırılması suretiyle yapılan çıkmalar sıkça uygulanmıştır.

Birçok evde giriş cephesinde 1. kata açılan kapı önünde yer alan hayat ve buna ulaşan kâgir bir merdiven bu cepheyi diğerlerine nispetle daha belirgin kılar. Kimi örneklerde cephenin tamamı, kimilerinde yarısı boyda bu kesim, ev ile avlu arasında irtibat sağlar. Hayat, ahşap sekileri de bulunan, Otmanlı evlerinde oda dışında oturumun gerçekleştiği tek mekân olarak;

---

[41] Yerlikaya, 2006: 133-134; Selimoğlu, 2016: 163,165,202, Kirenci Eruzun, 2018: 60-63.

[42] Esemenli, 1990: 230; Yılmaz, 2015: 389-399. "Literatürde çatı örtü malzemesi olarak kullanılan iki çeşit taştan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi tortul kayaçlar grubunda yer alan kil taşları ve şistler, diğeri ise bu taşların metamorfizmaya uğraması ile oluşan arduvazdır." (Yılmaz, 2015: 390). İnebolu Erfelek arasında; batıdan doğuya doğru sahil boyunca; İnebolu, Bozkurt, Abana, Çatalzeytin, Türkeli, Ayancık, Erfelek ilçelerinde geleneksel kırsal meskenlerde çatı örtüsünün "tabakalı şistler" olduğu, bunların deniz kıyılarındaki falezlerden, akarsular tarafından yarılmış vadilerdeki tabakalı yapılar ya da akarsu yataklarında bulunan yuvarlak büyük taşlardan veya sahilden uzak iç kesimlerdeki yüksek köylerde yol açmaları veya heyelanlar sonucu ortaya çıkan anakaya yüzeylerinden temin edildiği bildirilmektedir (Yılmaz, 2015: 389). Yörede kıyı anlamında kullanılan "say" sözcüğü ile "say taşı" ve "marla taşı" şeklinde ifade edilen taşın 30-40 yıl öncesine kadar epey yaygın olduğunu ve ticaretinin yapıldığını Yılmaz ile yaptığımız kişisel görüşmede kendisi ifade etmiştir (Cevdet Yılmaz, Samsun, 1962, Doktora, Öğretim Üyesi). Yöredeki birçok konut, ambar, ahır gibi çeşitli kırsal yapılarda, say taşının, çatı kaplaması olarak kullanıldığı tarafımızca da gözlemlenmiştir. Ayrıntılı bilgi, görsel ve dünyadan benzer bazı örnekler için bkz. Yılmaz, 2015: 389-399.

geleneksel dış sofalı evlerde manzaraya olabildiğince açık konumda bulunan dış sofaya bir nebze benzemektedir.

Cephelerde dikdörtgen açıklıklı ve nispeten küçük ölçüde açılan pencereler, genelde simetrik düzende ve her katta bir sıra halinde açılır. Ahır katında, evin arkasındaki bahçeye açılan duvarda, yine dikdörtgen açıklıklı ve kanatsız basit küçük pencere açıklıkları bulunur. Bunlar, ahırı havalandırmanın yanı sıra gübrenin dışarı atılmasına yarar.

Özellikle 1. katlarda ahşap duvar üzerinde ahşap ve çinko kaplamalar dikkat çekmektedir. Muhdes galvanize levha çinko sac kaplama özgün görünümü perdelemektedir. Özgün ahşap tahta kaplamalar yatay ve düşey olarak iki şekilde de uygulanmıştır. Mevcut örneklerde belirtilen ahşap kaplamanın büyük oranda döküldüğü görülmektedir. Genelde soğuk rüzgârlara maruz kalan kuzey ve batı cephelerde görülen, giriş cephesinde görülmeyen ahşap kaplamanın, ısı yalıtımı yanı sıra güzel görünüm sağladığı da söylenebilir.

Birçok evde zemin katta karaboğaz geçmeli kesimlerde, ağaç perdeler ve aralarında yer alan çamur dolgu, cephelerde farklı renk düzeniyle beliren, sıralı ve ritmik bir görünüm meydana getirmektedir. Yine hemen tüm evlerde taş subasmanda, evin köşelerinde ve odaları ayıran ara duvar hizasında gayet iri ve sıralı taş bloklar kullanılırken diğer kesimlerde bunlara göre çok küçük ve sırasız taşlar kullanılmıştır. Bu uygulama da sınırlı düzeyde de olsa cepheye hareket katan bir başka unsur olmuştur. Kurtboğazı ve karaboğaz geçmelerde, perde başlarının duvar yüzeyinden 25-30 cm kadar taşırılması, cepheye hareket katan bir başka unsur olmuştur.

Alttan tahta kaplamalı ve kaplamasız örnekleri bulunan ve genelde yalın bir damlalık tahtası çakılan çatı saçağı, tüm yönlerde 60 cm kadar taşıntı yapar. Hayatı örten sundurma çatının saçak taşıntıları makul düzeydedir.

Plan Tipleri: Sinop yöresi geleneksel evlerinde dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı evlerle karşılaşılmaktadır.[43] (Tablo 2). İçine girerek ayrıntılı olarak inceleyebildiğimiz az sayıdaki evde, iç sofalı düzen görülmektedir (Çizim 2,4). Sofanın belirleyici olduğu bu tipte geleneksel konutlarda çok farklı tipte sofalarla karşılaşılmaktadır. Otmanlı evlerinde görülen üç ve dört kollu sofalı ve dört odalı iç sofalı tipe yakın bölgeden bir örnek olarak; 20. yüzyıl başlarına tarihlenen[44] Sinop il merkezine bağlı Avdan Köyü'nde yer alan Tercümanoğlu Konağı gösterilebilir. Otmanlı evlerinde odalar sofaların yanlarında konumlanmıştır. Sofa kollarının genişlikleri makul düzeydedir. Fazla dar veya geniş örnekler görülmez.

Ana Giriş Kapıları: Evin iç mekânına giriş sağlayan kapılar hayat içerisinde kalmaktadır. Tek kanatlı ahşap kanatlar çakma usulde imal edilmiş olup basit panolara bölünmüştür. Kapı açıklığı ahşap sövelerle sarılıdır. Tepe kesiminde üçgen şeklinde profilli kesme basit dekoratif örnekler dikkat çeker.

Pencereler: Oda ve sofa pencereleri dikdörtgen açıklıklı, iç ve dıştan ahşap söveli ve ahşap giyotin (düşey sürgülü) kanatlıdır. Tepe ve denizlik kesimindeki bazı sövelerde dekoratif profilli kesme işçilik görülür. İç kesimdeki bazı sövelerin tepe kesimleri, bazı kapılarda olduğu gibi üçgen şeklindedir. Ahır, tuvalet ve gusülhane pencereleri, oldukça küçük ölçülü olup ahşap perdelerin kesilmesi suretiyle açılan kanatsız ve şebekesiz basit açıklık şeklindedir.

Oda Kapıları: Oda kapıları odaların kenar ortalarında açılmıştır. Büyük ölçüde yenilenen oda kapıları yanı sıra özgün kalabilmiş örnekler de bulunmaktadır. Özgün oda kapıları, basit ahşap

---

[43] Esemenli, 1990: 163-168,229-230,263; Seçkin vd, 2004: 144,158-161; Selimoğlu, 2016: 212,213; Turan, 2018a: 184-188; Kirenci Eruzun, 2018: 77; Orhan, 2018: 436.

[44] Turan, 2018b: 58-90.

sövelerle kuşatılan dikdörtgen açıklıklı ve çakma usullü üçer veya ikişer panoya sahip tek kanatlıdır. Bazı kapılarda tepe sövesi, üçgen taç şeklindedir. Bu tiplere yakın bölgede Gerze'de rastlanmaktadır.[45]

Döşemeler: 1. katta, tuvalet, ocak ve bazı gusülhaneler hariç olmak üzere tüm mekânlar ahşap döşelidir. Tuvalet ve gusülhanelerde sıkıştırılmış toprak ve taş döşeme görülür. Ahşap döşeme, tek kademeli olup pabuçluk, seki, peyke gibi özel bir alan ve yükseklik farkı görülmez.

Tavanlar: Odalar ahşap pasalı düz tavan ile kaplıdır. Tavan tahtaları, kirişlere alttan çakılmış olup kirişler oda içerisinden görülmemektedir. Bazı evlerde tuvalet ile sofalar halen tavansızdır. Bakkal tavan da denilen bu tipte ana çatı ayrıntıları belirtilen mekânların üstünde görülebilmektedir. Bu özgün düzenleme birçok evde tadilatlarla bozulmuş, bu birimlere de sonradan ahşap tavan yapılmıştır. Sofaların bakkal tavan şeklinde tavansız yapıldığı Boyabat kırsalındaki evler Otmanlı evleriyle benzerlik göstermektedir.[46] Bazı evlerde basit tavan göbeklerine rastlanılmaktadır. Göbekler, çivilerle çakılan pasa çıtalarıyla çerçevelenmiş basit profilli panolardır. Bu tip tavanların benzerleri Sinop ve çevre illerde yaygın olarak görülmektedir.[47]

Ocaklar ve Bacalar: Moloz taş işçilikli ve sıvalı ocaklar, dörtgen şeklinde bir alana oturmaktadır. Kemerli bir alınlığa sahip olup, yukarıya doğru daralan kâgir tüteklik ve bacalara sahiptir. Alınlık kesiminde muhdes bir soba borusu deliği bulunan bazı ocaklar tadilatla kapatılarak iptal edilmiştir. Bazı ocaklarda, ocak nişinde, eşya konulmaya dönük küçük bir nişcik yer alır.

Süsleme: Büyük ölçüde yalın tutulan evlerde; bazı kapı ve pencere çevrelikleri, tavan ve dolap kapakları ve kapı kanatlarında, kazıma ve profilli oyma ve kesmeler görülmektedir. Bunlar, yalın geometrik motif ve kompozisyonlardan oluşan taşra uygulamalardır. Kompozisyonlarda baklava dilimi, zikzak ve paralel eğriler yer alır. Bu tip ahşap bezemelere yakın bölgede sıkça rastlanmaktadır.[48]

Yapı Sanatkârları: Mimar, usta, yapı sanatkârı gibi huşularda herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır. Köy sakinleri yapı ustalarının yöre sakinleri olduğunu ifade etmektedir. Otmanlı Köyü'nde, kırsal mimarimizde sıklıkla karşılaşılan babadan-oğula aktarılan bir yerel mimarlık ve yapı ustalığı/sanatkârlığı birikiminden söz edebiliriz. Köyde ev inşası için geleneksel imece usulü yardımlaşma görülmektedir.[49]

Sonuç

Otmanlı Köyü'ndeki geleneksel yapıları şekillendiren başlıca etkenler - kırsal mimarinin tabiatında var olagelen- iklim, coğrafya, yerel malzeme ve mimari gelenektir. Yapılarda, babadan oğula aktarılan tecrübeye dayalı bir yapı ustalığı ve sanatkârlığı sergilenmiştir. Yakın zamanlara kadar köy ve yakın çevresinde yetişen ustaların eser verdikleri bilinmektedir.

Otmanlı evleri, genişçe bir avlu-bahçe içerisinde serbest düzende ve müstakil olarak inşa edilmiştir. Ev ile birlikte ağırlıklı olarak avlu ve bazen bahçe içerisinde de görüldüğü üzere çeşitli yapılar bulunmaktadır. Köyde ev eklentisi yapılar olarak; ambar, çeşme, fırın, samanlık, odunluk, kuyu ve kümes örnekleri tespit edilmiştir.

Duvar malzemesi ve inşa tekniği olarak; harçsız yığma moloz taş kâgir duvarlar (kuru duvar), çamur harçlı yığma moloz taş kâgir duvarlar ve çantı teknikte yapılan yığma ahşap duvarlar görülmektedir. Çoğu yapıda kâgir ve ahşap yığma bir arada kullanılmıştır. Subasman moloz taş taş, bunun üstünde yer alan zemin ve 1. katlar ahşap çantı şeklindedir.

---

[45] Turan, 2019: 183-184.
[46] Erdem, 2020: 108-114.
[47] Yerlikaya 2006, 313,318,330,336; Selimoğlu, 2016: 154,183; Turan, 2018b, 78-82.
[48] Turan, 2018a: 229-232.
[49] Kazım Yüksel, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1949, İlkokul, Çiftçi.

Otmanlı köyünde güçlü bir ahşap yığma (çantı) yapı geleneğiyle karşılaşılmaktadır. Dünyanın birçok yöresinde benzer tip çantı yapı geleneği ile karşılaşılması ormanlık yörelerin ortak bir karakteri olarak yorumlanabilir.

Köyde, kitabe[50] veya belgeye dayalı olarak tarihi bilinen bir ev veya başka bir yapı bulunmamaktadır. Yapıların tarihlendirilmesine yardımcı olabilecek ayırıcı bir plan, mimari, teknik, süsleme veya üslup özelliği görülmemektedir. Köy sakinlerinin verdiği bilgilere ve yapıların mimari özelliklerine bakılarak en eski evlerin 100-150 yıllık olabilecekleri düşünülebilir. Ancak birçok ev, daha yakın zamanlardan; 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısından kalmış olmalıdır. Geleneksel inşanın yerini, ülke genelinde olduğu gibi zamanla betonarme yapı tekniği almıştır. Özellikle 1960'li yıllardan sonra geleneksel malzeme ve teknik kullanılarak yapılan ev inşası durmuştur.

Sinop evleri ile ilgili çalışması bulunan Turan'ın tespitlerine göre yörede kitabeli evler son derece sınırlıdır. Bunların da tarihleri 1900, 1919, 1924 yıllarına denk gelmektedir.[51] Turan, incelediği birçok evi 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın ilk başlarına tarihlemektedir. Özellikle kırsal alanda inşa edilen evlerin şehir ve kasaba gibi kırsala nispetle daha büyük bu merkezlerindeki yapı stilinden etkilenmek yerine çok büyük ölçüde yöresel iklim ve malzeme şartlarıyla şekillendiği, kırsal yaşamın gerektirdiği bir mekân düzeni ve bölümleri/ev eklentisi yapıları tercih ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla kırsal evlerin -plan, mimari ve süsleme gibi özelliklerine bakılarak (stil kritiği)-başka evlerle mukayese edilerek tarihlendirilmesi yöntemi pek sağlam bir zemine oturmamaktadır.

Evlerdeki çatı tipleri; üç ve dört omuzlu kırma çatı veya topuz çatı ile beşik çatıdır. Bazı evlerde hayatta, ana çatı önünde tek eğimli sundurma çatı da görülür. Çatı eğimi hafif dik olarak değerlendirilebilir. Çatı, kaplama malzemesine dayalı olarak kendine has yöresel bir görünüm kazanmıştır. Yörede, "say taşı" şeklinde ifade edilen bu taş, Kastamonu ve Sinop bölgesinde; İnebolu, Bozkurt, Abana, Çatalzeytin, Türkeli, Ayancık, Erfelek ilçelerinde, geleneksel çatı kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

Çam, karaağaç, meşe, gürgen ve kestane en yaygın kullanılan ahşap malzemelerdir. Kara boğaz ve kurt boğazı geçmeler, geleneksel mimarimizde yaygın görülen tekniklerdir. Ahşap perdeler arasında kullanılan kavilalar (ağaç çivi) bir başka yaygın geleneksel uygulamadır.

İşlevselliğin ön planda olduğu yapılarda, son derece sınırlı ölçüde ahşap bezemeler tespit edilmiştir. Ahşap bezemeler; basit ahşap profiller ve kazıma usullü, sembolleri çağrıştıran motiflerdir. Bu tip az sayıdaki motif, standart dışı biçim diline ve taşra karakterli şematik bir görünüme sahiptir. Ahşap bezeme, kapı ve pencere çevrelikleri, tavan ve dolap kapakları ve kapı kanatlarında görülmektedir.

Otmanlı Köyü kırsal evleri, ayakta kalan örneklere göre tür çeşitliliği ve sayı bakımından sınırlı örneklere sahiptir. Yapıların mimari tarzı, plan, malzeme-teknik, mimari eleman ve süsleme özellikleri Orta Karadeniz bölgesinin kırsal yapı karakterini yansıtmaktadır. İncelenen yapı türlerinin yakın benzerleri Sinop ve komşu illerde de görülmektedir. Say taşlı çatı kaplaması, araştırma alanının en özgün mimari unsurudur.

KAYNAKÇA

Bayhan, A. Ali (2019), *Geçmişten Günümüze Ordu'nun Ahşap Camileri*, Ordu: Ordu Büyükşehir Belediyesi.

---

[50] Köyde, Meydan yakınında bulunan bir fırının cephesinde görülen ve taş üzerine Arapça harflerle yazılı büyük ölçüde silinen kitabe dışında bir kitabeye rastlanılmamıştır. Kitabe, asli halde bir iki kelime ve tek satırdan oluşmakta iken sonundaki dört harfin haricinde kalanı aşınarak dökülmüş haldedir.

[51] Turan, 2018a: 182-183.

Bayraktar, M. Sami (2012), "Samsun'da Cumhuriyetten Önce İnşa Edilen Ahşap (Çantı) Camiler", *Samsun Sempozyumu* (13-16 Ekim 2011), (Ed. M. Aydın vd.), 3, Samsun: 557-603.

_____ (2014), "Çarşamba'da Tarihi Yapı Mirasımız", *Çarşamba Araştırmaları* (Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil ve Çarşamba Sempozyumu, 16-17 Nisan 2010), (Ed. C. Yılmaz), Samsun: 271-310.

Can, Yılmaz (1988), *Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler*, Samsun: Etüt Yayınları.

Cemal Gülen, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1949, Lise, Çiftçi.

Cevdet Yılmaz, Samsun, 1962, Doktora, Öğretim Üyesi.

Çal, Halit (2014), *Boyovası /Boyabat Kazasında Türk Mimarisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çetin, Yusuf (2007), "Kuruluş Dönemi Osmanlı Mimarisine Ait İki Çantı Camii: Sakarya Büyük Tersiye (Büyük Esence) Köyü Orhan Gazi Camii ve Büyük Kaynarca (Topçu) Köyü Şeyh Muslihuddin Camii", *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 18, Erzurum: 1-15.

Çobancaoğlu, Tülay (1998), *Türkiye'de Ahşap Evin Bölgeler Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarında Yöntem Önerileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Davulcu, Mahmut (2009), "Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17/2, 687-706.

Dolu, Y. Burak (2015), "Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli Belediyesi,–Kocaeli: 1685-1701,

Erdem, Ayten (2020), Boyabat Köylerinde Geleneksel Kandil Evler ve Koruma Sorunları. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 21, 105-129. DOI: 10.22520/tubaked.2020.21.006

Esemenli, Deniz (1990), *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.

Karataş, Emre (2019), *Safranbolu Kırsalındaki Geleneksel Çantı Evlerin Tespiti, Korunmaları ve Restorasyonları İçin Öneriler: Akkışla, Cabbar, Cücahlı ve Gökpınar Köyleri Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı.

Karpuz, Haşim (1987), "Halk Mimarimizde Ahşap Yığma Çantı Yapılar", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: 165-181.

_____ (1999), "'Serander' ve 'Loft': Türk ve Norveç Halk Mimarîsinde Eşdeğerli İki Yapı", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19/1-2, 71-82.

Kazım Yüksel, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1949, İlkokul, Çiftçi.

Keskin, Şükran (2022), *Salıpazarı Geleneksel Kırsal Konut Oluşumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı.

Kirenci Eruzun Zeyneb Ayla (2018), *Boyabat ve Geleneksel Ev Mimarisi - Çay Mahallesi Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Nefes, Eyüp (2009a), *Samsun Yöresindeki Son Dönem Ahşap Camiler*, Samsun: Etüt Yayınları.

_____ (2009b), "Giresun'da Yeni Tespit Edilen Bir Ahşap Camii Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9/3, 187-209.

Nefes, Eyüp (2019), *Sinop'ta Geleneksel Ahşap Köy Camileri*, İstanbul: Kriter Yayınları.

Orhan, Fatih (2108), *Kültürel Coğrafya Özellikleri Açısından Geleneksel Sinop Evleri*, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, (5-7 Ekim), (Ed. Cüneyd Aydın, Emrah Dindi, Doğan Fırıncı), Sinop Üniversitesi, Sinop: 429-440.

Özgüner, O. (1970). Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

Özüdoğru, Ali, ve Aygen, Zeynep (2016), "Yokolmaya Yüztutmuş Bir Kültür Mirası: Çorum Çandı Tahıl Ambarları", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu (28 - 30 Nisan 2016) Bildiriler Kitabı,* (Ed. Zekeriye Işık), II, Çorum: 145-157.

Seçkin, Nadide- Özakın, Rabia- Erdem, Ayten- Yergün, Uzay- Maşalı, Dilek (2004), "Boyabat Sinop Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2003", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 3, 3-30.

Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57281/810169

Selimoğlu, Pınar (2016), *Geleneksel Boyabat Evleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Sümerkan, M. Reşat (1998), "Trabzon'da Köy ve Yayla Mimarisi", *Arkitekt*, 458, 27-34.

Toparlak, Uğur, Nevin Acartürk, Halil Coşar, Osman Demir, Fatih İşleyen, Esra Turan, Yakup Ünlü, Hakan Yavuz ve Erden Enginyurt (2010). *Ordu Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Ordu: Ordu Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Tuna Celal (2008), *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tunç, Muzaffer (1997), "Trabzon'da Kırsal Alanlarda Daimi Yerleşimlerde Mesken Tipleri ve Eklentileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, İstanbul: 143-159.

Tunçkol, Pınar (2012), *Ahşap Yığma Sistem Kuruluşu ve Gelişmiş Üretim Yönteminin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Turan, Hayrunnisa (2018a), "Sinop'ta Geleneksel Konut Mimarisi", *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*, Ankara: Berikan Yayıncılık, 179- 248.

_____ (2018b), "Sinop'ta Geleneksel Bir Türk Evi: Tercümanoğlu Konağı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (45), 58-90.

Turan, Hikmetgül (2019), *Sinop İli Gerze İlçesi Berber Ailesi Evi Restorasyon Projesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı.

Tümer, Şerif (2020), *Bafra Kırsal Konut Mimarisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Türk, Merve (2019), *Sinop Boyabat Yayla Yerleşimlerindeki Kırsal Mimari, Koruma Sorunları ve Çözüm Önerilerinin Alıç Yaylası Örneğinde İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Programı.

Uzun, Hilal (2019). *Ağaköy (Bartın-Ulus) Geleneksel Konutları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Yerlikaya, Gamze (2006), *Sinop Murat Koca Konağı Restorasyon Önerisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Yılmaz, Cevdet (2015), "Sinop Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü", *Sinop İli Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Ed. Alpay Tırıl, Evrim Sönmez, Süleyman Özdemir, Hünkar Avni Duyar), Sinop Üniversitesi Yayını, Ankara, 389-399.

Yusuf Özcan, Sinop / Ayancık / Otmanlı Köyü, 1963, İlkokul, Çiftçi.

Çatışma Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (579-615)

Aydın, Nazmiye, "Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler; Terzi Kızlar Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.579-615.
DOI: 10.31765/karen.1147469

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

[*] Araştırma Makalesi / *Research Article*

[**] Öğr. Gör.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
nazmiyeaydin@ktu.edu.tr
ORCID : 0000-0002-3358-671X

Anahtar Kelimeler: Sürel Ailesi, Terzi, Trabzon'da Terzilik, Terzi Kızlar, Diktikleri Giysiler

Keywords: Sürel Family, Tailor, Tailoring in Trabzon, The Tailor Girls

TRABZON'DA KADINI GİYDİREN TERZİLER; TERZİ KIZLAR ÖRNEĞİ[*]

Nazmiye AYDIN[**]

Öz: Dünyanın en eski mesleklerinden biri olan terzilik, Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunlukla gayrimüslimlerin elindeki meslekler den biri olmuştur. Paris Terzi Akademisi üyesi Behire Hakkı Hanım 1913 yılında İstanbul'da "Türk Kadınları Biçki Yurdu Derneği" kurmuş, amacı en temel ihtiyaç olan giyim eşyalarının dikişi için ödenen çok büyük ücretlerin gayrimüslimlere ve yabancılara gitmesini engellemek olan bu dernekte birçok kadın dikiş öğrenerek hayatını kazanmış, sefaletten kurtulmuştur. Daha sonraki yıllarda Anadolu'nun pek çok şehrinde yaygınlaşan Biçki- Dikiş yurtları, bir meslek öğretilen yer olmanın yanında kadının modernleşmesinde öncü bir rol oynamıştır.

Trabzon'da ilki 1925 yılında açılıp, 1930'lu yıllarda yaygınlaşan bu biçki- dikiş yurtlarına devam eden genç kızlar ve kadınlar öğrendikleri terzilik mesleğini evlerinde yaparak, aile bireylerinin giyim ihtiyaçlarını karşılamış, aile bütçesine katkı sağlamışlar, meslek sahibi olan bu kadınlar aile içinde önemli bir yer edinmişlerdir. Örgün eğitimden geçmemekle birlikte biçki –dikiş konusunda eğitim alan yetenekli bu kadınların üretime, toplumsal eğitime ve ekonomiye katkı sağlamaları mümkün olmuştur.

Bu çalışmada 1800'lü yıllarda Van'dan göç ederek Trabzon'a yerleşmiş Sürel ailesinin yaşam öyküsü ve ailenin 1930'lu yıllardan itibaren dünyaya gelen "Terzi Kızlar" olarak tanınan çocuklarının terzilik yaşamı ve Trabzonlu kadınlara diktikleri kıyafetlere yer verilmiştir. Aile arşivinde yer alan fotoğraflar ile diktikleri giysilerden ulaşılabilenler görüntülenerek hazırlanan bu makale ile Türk tekstil tarihine, giyim tarihine, Trabzon giyim kültürüne ve tarihine katkı verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayı gerçekleştirmek için literatür taraması yapılarak çalışmanın bilimsel bir tabana oturtulması sağlanmış, araştırmada alan araştırması, kaynak kişi görüşmesi ve yerinde gözlem teknikleri kullanılmış, araştırma fotoğraflar ile belgelenmiştir.

THE TAILORS WHO DRESSED WOMEN IN TRABZON; ON THE EXAMPLE OF TAILOR GIRLS

Abstract: Tailoring, one of the world's oldest professions, had been occupied mostly by Non-Muslims during the Ottoman Empire. Behire Hakkı Hanım, a member of the Paris Tailoring Academy, founded *Türk Kadınları Biçki Yurdu Derneği* (the Turkish Women's Tailoring School Association), in Istanbul in 1913. Many women

Geliş Tarihi / *Received Date*: 23.07.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 05.12.2022

made their living by learning how to seam in the Association, whose aim is to prevent the enormous fees paid for the sewing of clothing, which is the most basic need, from going to non-Muslims and foreigners. In the following years, the tailoring schools, besides being a place where a profession is taught, played a leading role in the modernization of women.

Tailoring schools opened in 1925 in Trabzon for the first time and had become widespread circa 1930. The girls and women who took courses in tailoring schools met their family members' clothing needs and contributed to the family budget. These women who had a profession gained an essential place in the family by doing the tailoring profession they learned at home. Even though they did not join the formal learning, these women had a chance to contribute to production, education, and the economy.

In this research, the story and the clothes they sewed of the Sürel family, which migrated from Van to Trabzon circa 1800, are investigated in the context of the family's daughters born in the 1930s, which are known as *Terzi Kızlar (the Tailor Girls)*. With this paper, which was prepared by displaying the photographs in the family archive and the clothes they sewed, was tried to contribute to the history of Turkish textile, clothing, Trabzon, and clothing culture.

In order to carry out this study, it was ensured that the study was placed on a scientific basis by doing a literature review, field research, in-depth interview, and on-site observation techniques were used, and the research was documented with photographs.

Giriş

1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan yenilik hareketleri, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle artarak devam etmiştir. Siyasal, sosyal, ekonomik ve düşünsel alanlar içeresinde gerçekleşen bu yenilik hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Müslüman Türk kadınların yaşam içerisindeki rollerini farklılaştırmış ve kadınların geçmişe oranla daha özgür bir yapıya kavuşmalarını sağlamıştır.[1]

17. yüzyıldan itibaren kimi padişahların kişisel öncelikleriyle başlatılıp, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile kurumsal bir yapıya dönüşmüş Osmanlı modernleşmesinin en önemli özelliklerinden biri kadınlara yönelik eğitim-öğretim kurumlarının açılmasıdır. İstanbul'da 26 Nisan 1870 Salı günü, Maarif Nazırı Saffet Paşanın konuşmasıyla açılan Darülmuallimat, kadın eğitimi konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kadın eğitiminin önemine işaret eden Saffet Paşa konuşmasında doğu dünyası kadınlarının asıl sorununun eğitilmemiş olmalarından kaynaklandığına vurgu yapmış ve konuşmasını *"Bu Darülmuallimat padişahımızın en yüce kuruluşlarından biridir ve kadınların eğitimine sonsuz yararlar sağlayacaktır"* sözleriyle tamamlamıştır.[2] Bu okulun sahip olduğu büyük tarihsel önem, Müslüman kadınların kamusal alanda mesleki etkinlik göstermelerine imkân sağlaması ve okulu bitirdiği halde öğretmenlik yapmasalar bile kadınların aydın bir anne ve kişi olarak topluma katılmasında yatmaktadır.[3]

Yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi siyasal açıdan da modernleşmenin ivme kazandığı yeni bir sürecin başlangıcı olan II. Meşrutiyet Döneminde dikkat çeken en önemli gelişmelerden biri kadınların toplumsal yaşama katılmalarını sağlamaya yönelik adımların hızlandırılması olmuştur. Özellikle Balkan Savaşıyla başlayıp Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşıyla devam eden süreçte erkeklerin üretimden uzaklaşmış olması, temel ihtiyaç maddelerinde ciddi bir açığa neden olmuş hem askeri malzeme hem de temel ihtiyaç maddesi üretimi için devreye giren kadınlar aynı zamanda aile bütçelerine ekonomik katkı sağlama imkânı da bulmuştur. 1913-1914 yıllarında ilk kez memuriyete başlayan Türk kadını, Birinci Dünya Savaşında erkek nüfusun azalması nedeniyle Maliye Nezareti (Bakanlığı) başta olmak üzere bazı devlet kuruluşlarında memuriyete başlamış, yine aynı gerekçeyle çeşitli sanayi kuruluşlarında istihdam edilmiştir. Özellikle tütün imalatında çalışan kadın sayısı neredeyse erkek sayısıyla eşit hale gelmiş, İstanbul'da kurulan İslam Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti aracılığıyla çok sayıda kadın istihdam edilmiştir. 1917

---

[1] Saatçioğlu, 2019: 103.
[2] Akyüz, 2006: 52.
[3] Somel, 2000: 223-238.

yılında cemiyetin Fatih, Çapa ve Üsküdar şubelerinde dikiş, nakış ve örgü yapan kadınlar çalıştırılmaya başlanmış, bu tarihte cemiyet aracılığıyla çalışma hayatında yer alan kadın sayısı 7185'e ulaşmıştır.[4] Kadınların çalışma hayatına katılmalarının çeşitli nedenlerden dolayı teşvik edildiği II. Meşrutiyet döneminde meslek edinme imkânlarının artırılmasına yönelik çalışmalara da hız verilmiş, İstanbul başta olmak üzere birçok Osmanlı kentinde biçki dikiş yurtları başta olmak üzere aşı ve ebelik kursları açılarak kadınların meslek öğrenmeleri öncelikli bir çabaya dönüştürülmüştür. Tanzimat ile kadın eğitimine yönelik modern eğitim veren okullar açılmaya başlanmış, II. Meşrutiyet'in ilanıyla meslek edindirme çabası ivme kazanmıştır.[5]

Kadınlara yönelik meslek edindirme ve beceri kazandırma amacıyla açılan biçki dikiş yurtları/kurslarının öncülüğünü II. Meşrutiyet döneminde Behire Hakkı Hanım yapmıştır. Behire Hakkı Hanım bu konuda, "Biçki Nazariyatı ve Kavaidinin Tedrisat-ı Aliye Kısmı (1)" ile ilk yazılı belgesini hazırlamış[6] ve Biçki Nazariyatı ve Kavaidinin Tedrisat-ı İbtidaiye Kısmı (2)[7] adlı kitapları kadın âleminin hizmetine sunmuştur. Behire Hakkı Hanım bu kitaplardan birine yazdığı sunuşta;

> "Osmanlı'da ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınların eğitimine yeterince önem verilmediğini, kadın denilince ilk akla gelenin biçki dikiş olup bütün kadınların bunları bilmesi gerektiğine inanan erkeklerin bugüne kadar hiçbir ciddi teşebbüsü olmadığını, hâlbuki Avrupa'da, özellikle de Paris'te terziliğin bir fenn-i mahsus olarak kabul edilip ancak talim ve tedrisle elde edilebileceğine inanıldığını, makasdarlık için çok çeşitli okullar açılıp ciltlerce kitap yazıldığını"

ifade etmiş, ülkedeki bu eksikliği bir nebze olsun gidermek için "Türk Kadınları Biçki Yurdu" adlı bir müessese kurma gerekliliği hissettiğini ve kadınlara terzilik öğretmeyi amaçlayan bir kitap yazdığını belirtmiştir.[8] Diğer yandan Behire Hakkı Hanım "Türk Kadınları Biçki Yurdu" çatısı altında İstanbul'da biçki dikiş kursları da açmış bu kursun çalışma usul ve esaslarını düzenleyen "Biçki Yurdu Teşkilat-ı Esasiye ve Talimname-i Dahiliyesi" adlı bir nizamname hazırlayıp bastırmıştır.[9] Bu nizamnamenin birinci maddesinde;

> "Biçki ve dikiş nazari ve ameli surette talim ve tedris ile aile hayat-ı iktisadiyesine yardım etmek, milli terzihaneler vücuda getirmek, tam tahsil görmüş muktedir biçki ve dikiş muallimleri ihzar eylemek maksad ve gayesiyle 1913 senesinde hükümet-i seniyenin müsaade-i mahsusasıyla ilk olarak tesis ve küşad edilmiş Terzi Akademisi"dir"

denilmektedir.[10]

Paris Terzi Akademisinde eğitim görmüş Behire Hakkı Hanım tarafından 1913 yılında, İstanbul'da kurulan Türk Kadınları Biçki Yurdunun amacı "*dikiş için ödenen avuç dolusu paranın gayrimüslimlere ve yabancılara gitmesini engellemek"* olmuş, açılan yurtta verilen eğitimle birçok hanım dikiş öğrenerek hayatını kazanmış, sefaletten kurtulmuştur.[11]

Behire Hakkı Hanımın öncülük ettiği biçki- dikiş yurtları iki önemli toplumsal ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır. Birincisi, Osmanlı modernleşmesinde başta İstanbul olmak üzere batılı giyim tarzını benimseyen Osmanlı aydınının kadın giysi ihtiyacını karşılama çabasıdır. Bu nedenle batılı tarz kıyafet diken gayrimüslim veya yabancı kadın terzilerin kontrolünde bulunan tekeli kırarak Müslüman-Türk terzileri yetiştirmek ve bunların terzihaneler açmalarını sağlamak asıl amaçlardan biri olmuştur. İkinci önemli gerekçe ise Türk modernleşmesinin temel unsurlarından biri olan kadınların meslek öğrenme çabası olup, bu çaba Behire Hakkı Hanımın yazdığı kitabın önsözünde yer alan ifadelerle de karşılığını bulmuştur. II. Meşrutiyet döneminde öncülüğünü İttihat ve Terakki Partisinin yaptığı milli sermaye oluşturma ve yerli malı

---

[4] Kurnaz, 1991: 97- 101.
[5] Usta, 2017: 592.
[6] İstanbul, 1332- 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası
[7] İstanbul, 1332- 1335, Matbaa-i Amire
[8] Behire Hakkı, 1332- 1329: 3.
[9] Behire Hakkı, 1341(b)
[10] Behire Hakkı, 1341(a): 3.
[11] Kurnaz, 2011: 58-64.

kullanma çabasının da bu yaklaşımda önemli bir payı olduğu, başka bir ifadeyle dönemin siyasal ikliminin de bu yaklaşımı teşvik ettiği, hatta desteklediği söylenebilir.[12]

Behire Hakkı Hanım tarafından 1913 yılında İstanbul'da açılan biçki- dikiş yurtlarında yetişen eğiticiler aracılığıyla daha sonra ülkenin değişik yörelerinde biçki dikiş yurtları açılmış ve kadınların meslek edinmelerinin yaygınlaşması sürmüştür.

Kadın modernleşmesine yönelik II. Meşrutiyet döneminin bu uygulaması Cumhuriyetin ilânından sonra da devam etmiş, Türk kadınının üretim bağlamında toplumsal yaşama katılma süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile yeni bir aşama kaydederek Türk Medeni Kanunu'nun kabulüyle yasal bir zemine kavuşmuştur. Türk kadını bu yeni süreçte önce aile, geniş anlamda ülke ekonomisine katkı yapmak üzere toplumsal yaşamdaki yerini almıştır. Bu bağlamda Trabzon'da ilki 1925 yılında *"Hanımlar Biçki Dikiş Yurdu"* adıyla kurulan bu müesseseyi başka yurtlar takip etmiş, böylelikle Trabzon kadınları, bir yandan bu kurslarda verilen çocuk bakımı ve sağlığı gibi derslerle sağlıklı nesiller yetiştirilmesine katkı yaptıkları gibi öte yandan diktikleri çeşitli giysilerle aile ekonomisine önemli katkı sağlayarak kamusal alandaki görünürlüklerini artırmışlar, kadını ve toplumu giydirme gibi önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Kadının modernleşmesi sürecinde çok önemli bir görev üstlenen bu kurslar, 1936 yılında Trabzon'da Kız Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulunun açılmasının itici gücü olmuş, bu süreç biçki- dikiş yurtlarının işlevlerini tamamlamasıyla sonuçlanmıştır.[13]

Bu çalışmada 1800'lü yılların sonunda Van ili Ahlat kazasından Trabzon'a göç eden Sürel ailesinin yaşamı, ortanca kızının 1940'lı yılların başında, ilkokul eğitimi sırasında devam ettiği biçki- dikiş yurdundaki eğitimi ve ardından ablası ve kız kardeşi ile birlikte evlerinde yaptıkları terzilik araştırılmıştır. Sürel ailesinin Trabzon'da "Terzi Kızlar" olarak ün yapan bu üç kızı diktikleri giysiler ile Trabzon kadınını giydirmiş, dönem modasını yaratmış ve en önemlisi aile ekonomisine çok önemli katkı vermişlerdir.

1. Sürel Ailesi

Trabzon'da terzi kızlar olarak tanınmış Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz isimli üç kız kardeşin ailesi Van ilinin Ahlat kazasından Trabzon'a gelip yerleşmiştir. Aile, Ahlat kazası Tahtı Süleyman Mahallesinde yaşamış olan Haydar Ağanın soyundan olup, soyadı kanundan önce Seyit sülâlesinden Seyit Selim Hocaoğlu olarak tanınmıştır.

1800'lü yıllarda Van'da celep işi yapan ailenin Batum'da simsarı bulunmakta, Haydar Ağa bu simsara mal göndererek satış yapmaktadır. Birkaç kez mal gönderdikten sonra simsarın Batum'da Ruslar tarafından öldürüldüğü bilgisi alınmıştır. Aynı dönemde Trabzon eşrafından Nemlioğlu ve Hacıkadıoğulları da Batum'da ticaret yapmaktadır. Batum'da ticaret yapan Vanlı Haydar ağa simsarının öldürülmesinin doğru olup olmadığını öğrenmek üzere Batum'a gitmiş ve bilginin doğru olduğunu öğrenmiştir. Trabzon eşrafından tanıdığı olan Nemlioğlu ile Batum'da karşılaşmış, Nemlioğlu *"daha ne Van'da duracaksın, gel Trabzon'a"* demiş ve Haydar ağa Van'a döndükten sonra, oğlu Halil 7 yaşındayken ailesi ile birlikte Trabzon'a göçmüştür. Aile Trabzon'da 2022 yılı itibarıyla Çarşı Mahallesi, Mahmut Goloğlu Caddesi no. 9 adresinde ticaret yapan İzzet Kazaz'a ait Kazaz Halıcılık mağazasının olduğu yerde, büyük bir bahçesi olan iki katlı eve yerleşmiştir. Günümüzde neredeyse tamamı ticaret merkezine dönmüş olan mahalle o yıllarda büyük bahçeler içinde iki katlı bağdadi evlerin olduğu çok güzel bir yerleşim yeridir. Trabzon'da yaşamaya başlayan Haydar ağa ilk iş olarak Moloz semtinde bir han kiralamış, Hana atlar alıp, atları için seyisler tutmuş ve taşımacılık işine başlamıştır. O dönemde Trabzon'da araba olmadığı için Boztepe, Soğuksu, Zafanoz ve çevredeki yakın köylere hep Haydar Ağanın atları ile taşımacılık yapılmaya başlanmıştır.[14]

---

[12] Usta, 2017: 593.
[13] Usta, 2017: 591.
[14] Güler (Sürel) Gündüz, Haydar ağanın oğlu Halil ağanın torunu, 24/ 02/2022 tarihli söyleşi

Haydar Ağanın ilk eşi olan amcasının kızı Mintaha[15] Trabzon'a gelmeden, Van'da vefat etmiştir. Haydar Ağa Trabzon'da Ayşe Hanım ile ikinci evliliğini yapmış, bu evlilikten dört kız ve Numan isminde bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Çocukların tümü ilk yerleştikleri bu bahçeli evde doğmuş, Haydar Ağa Van'dan göçerken 7 yaşında olan oğlu Halil Ağa evlenmeden önce Nemlioğullarının muhasebecisi olarak çalışmaya başlamıştır.[16] Halil Ağa Trabzon'da Asiye Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten üç oğlu, iki kızı dünyaya gelmiştir. Ahmet isimli oğlu bankacı olmuş, Abdullah isimli oğlu askerdeyken vefat etmiştir. Terzi kızların babası olan İbrahim isimli oğlu ise Kaleparktaki askeri okulda okumuştur. Askeri okulda okuyan İbrahim Efendi son sınıf talebesi iken Jandarma subayı olarak Maçka'daki kışlaya amir olarak gönderilmiştir. Ruslar Trabzon'u işgal ettiğinde ailesini merak eden İbrahim Efendi Maçka'dan Trabzon'a gelmiş, ailesinin sağ olduğunu görmüştür. İzinsiz olarak Trabzon'a gelmesinin suç olduğu, bu nedenle ceza alabileceği kendisine söylenince tekrar Maçka'daki görevine dönmüştür. Ancak Trabzon'da Rus bombardımanlarının sürmesi üzerine aile göç kararı almış, Zimboğlardan Hacıpaşaoğlu olarak tanınan anne tarafı ve Seyit Selim Hocaoğlu soyundan gelen baba tarafı topluca muhacirliğe çıkarak Merzifon'a gitmiştir.[17] Konaklar köyünde yolun batı tarafındaki komşusu, hısımı ve Trabzon eşrafından olan Seyit Selim Hocaoğlu ailesi ile muhacirliğe çıkıp Merzifon'a giden Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi, o yıllarda salgın olan tifüs hastalığına yakalanmış ve Merzifon'da vefat etmiştir.[18]

Terzi kızların annesi Hatun hanımın babası Zimboğlardan Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi aslen Sürmeneli olup, muhacirliğe çıkmadan önce ailesi ile birlikte yaz aylarında Konaklar Köyünde, kış aylarında ise Trabzon meydanında İskenderpaşa Camisinin doğusunda, 2022 yılı itibarıyla Usta Otel olarak hizmet veren binanın yerinde olan konakta yaşamıştır. Armatör olan Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi'nin iş yeri, evinin hemen önündeki bina olup, bu bina 2022 yılı itibarıyla kullanılmakta ve alt katında Trabzon Belediyesine ait Tanzim Satış Mağazası hizmet vermektedir. Armatör Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi, iş yerinden itibaren evi ve evinden limana kadar olan yerdeki hemen hemen tüm binaların sahibi olup, o yıllarda gemileri ile Batum'dan gazyağı getirip, Trabzon'da satmıştır. Gelir durumu oldukça iyi olan Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi ve ailesi yaz aylarında Konaklar Köyünde büyük bir arazi içinde olan konakta yaşamış, bu büyük konaktan ötürü köyün adına Konaklar denilmiştir. Arazinin eteğindeki çeşme Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi hayratı olup, 2022 itibarı ile hala yerinde durmaktadır (fotoğraf 45). Trabzon'un Ruslar tarafından işgal edilmesi ile muhacirliğe çıkan Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi'nin yaz aylarında yaşadığı köydeki konağı Rus işgali sırasında askeri tesis zannedilerek, şimdiki havaalanının pistine yakın yerden, Rus gemileri ile bombardımana tutulmuş, KTÜ Tıp Fakültesinin olduğu yerde bulunan Türk Askeri Birliği de ellerindeki silahlar ile Ruslara karşı saldırıya geçmiştir.[19]

Halil Ağanın eşi Asiye Hanım, Konaklar köyündeki yakın komşularından Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi'nin kızı Hatun Hanımı daha çocukken oğluna istemiş, aileler çocuklarını beşik kertmesi yapmıştır. Muhacirliğe çıkmadan önce Halil Ağanın eşi Asiye Hanım, Hatun Hanımı ailesinden istemiş *"bizim ne olacağımız belli değil, gider dönemeyiz belki, haklımızı alalım"* demiş ve 12 yaşında olan Hatun Hanım ile İbrahim Efendi evlendirilmiş, İbrahim Efendi Maçka'daki görevine dönmüş, Hatun hanım gelin gittiği Seyit Selim Hocaoğlu ailesi ile Merzifon'a muhacirliğe çıkmıştır. Girişken ve oldukça becerikli olan Halil Ağanın eşi Asiye Hanım Merzifon Belediyesine gitmiş *"biz Trabzon'dan muhacir geldik, çok kalabalık bir aileyiz"* demiş ve ailenin yerleşeceği bir ev istemiş, Merzifon Belediyesi aileye büyük ve güzel, üç katlı bir ev vermiştir.

---

[15] 19 Mayıs 2022 tarihinde Güler (Sürel) Gündüz ile yapılan söyleşi

[16] Halil Ağa, Güler (Sürel) Gündüz'ün dedesi

[17] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi

[18] Güler (Sürel) Gündüz ile 06/07/ 2022 tarihli söyleşi

[19] Güler (Sürel) Gündüz çocukluğunda KTÜ Tıp Fakültesinin olduğu yerdeki, o askeri birliğin toplarına tanık olmuş, Konaklar köyünden Değirmenderedeki eski köprüye kadar patika yollardan yürüme gelinip gidilmiş, taşımacılık at ve eşeklerle yapılmıştır. O yıllarda patika yolun her iki kenarındaki araziler buğday, salatalık, kavun, karpuz tarlası olup, semte o nedenle HOS Bostanları denilmiştir. Köprünün başında, Kalkınma Mahallesi'nde İbrahim Efendi iş yeri açmış ve fındık ticareti yapmıştır. Köprüden itibaren şehre arabalar ile gidilmiş, araba yolunun her iki tarafına çınar ağaçları dikilmiş, çok büyük, birbirine değen çınar ağaçları arasından arabalar gidip gelmiştir. Güler (Sürel) Gündüz ile 06/07/2022 tarihli söyleşi.

Evlerde su olmadığı o yıllarda bu aileye verilen evin bahçesinde bulunan tulumba ile eve çekilen su tüm katlara verilebilmiştir.[20]

Aile büyüğü Halil Ağa muhacirlikte önce çevreyi tanımaya çalışmış, çevrede yetişen gıda ürünlerinden alıp, ticaret yapmaya başlamıştır. Termeye gidip pirinç almış, Termeden aldığı pirincin karşılığında para ödemeyip, orada olmayan gıda ürününü yanında götürmüş ve o ürün ile değiş- tokuş yapmış, kazandığı parayı getirip eşi Asiye hanıma vermiştir. Asiye hanım yerleştikleri evin alt katında aşhane kurmuş, bu aşhanede Merzifon'a gelen ihtiyaç sahibi muhacirlere yemek pişirip yedirmiştir. Rus işgalinin sona ermesiyle muhacirlik bitmiş Trabzon'a dönecekleri zaman eşi "*hanım getir bakalım ne kadar paramız var"* demiş, Asiye Hanım *"ne parası arıyorsun, o para ile fakir fukara muhacirlere yemek yaptım, yedirdim, biz yiyecektik de muhacirler aç mı duracaktı"* demiş ve eşi bu durum karşısında hiç itiraz etmemiş, Merzifon'da iki yıl yaşayan aile muhacirlik sonrası yeniden Trabzon'a dönmüştür.[21]

Harpten sonra İbrahim Efendi askerlikten istifa edip Batum'a gitmiş, Batuma giderken eşi Hatun Hanımı götürmemiş, Batum'da halı ticareti yapmakta olan amcası Seyit Selim Hocaoğlu Numan Hafızın yanında çalışmaya, birlikte halıcılık yapmaya başlamıştır. İbrahim Efendi'nin akranı, yaşıtı olan Abdullah Efendi de daha önce Batum'a gidip Numan Hafız ile birlikte ticaret yapmaya başlamıştır. Seyit Selim sülalesinden olan Abdullah Efendi Batum'da önce bir Rus kadınla nikâhsız yaşamış, daha sonra ise bir Gürcü kızı ile evlenmiştir. Abdullah Efendi Gürcü kızı ile evlenince, daha önce nikâhsız yaşadığı Rus kadın *"Seyit Abdullah Efendi para basıyor"* diye şikâyette bulunmuştur. Rusya'da çok büyük bir suç sayılan para basma şikâyeti üzerine, belirtilen adrese saldatlar[22] gitmiş, saldatlar o sırada dükkânda bulunan İbrahim Efendi'yi Seyit Selim Abdullah zannedip alıp götürmüş ve hapsetmiştir. İbrahim Efendi her ne kadar bu kişi ben değilim dese de kimseyi ikna edememiş, çok kötü koşullardaki bir hapishanede bir yıldan fazla hapis hayatı yaşamıştır. Bir yıldan sonra Abdullah efendiyi şikâyet eden Rus kadın *"hapsedilen kişiyi ziyaret etmek ve yüzüne tükürmek"* istediğini belirtmiş, bu istek üzerine Rus kadın hapishanede tutuklu kişi ile görüştürülmüştür. Ziyaret sırasında Rus kadın hapsedilen kişinin Abdullah Efendi olmadığını görünce "*bu değil, bu değil, bu değil, bunun amcazadesi"* deyince İbrahim Efendi serbest bırakılmış ve hemen Trabzon'a geri dönmüştür.[23]

Halil Ağa ve ailesi muhacirlikten döndükten sonra Trabzon'da ikinci ev olarak Çarşı Mahallesi, Paşa Hamamı Aralığı No: 14 adresinde, eski sahibi aşçı olan Rum evinde yaşamaya başlamıştır. Seyit Selim Hocaoğlu ailesinin Batum'dan dönen oğulları İbrahim Efendi, Çıkmaz Aralıkta bulunan bu eve gelmiştir. Batum'a giderken eşi Hatun Hanımı ailesinin yanında bırakan İbrahim Efendi'nin Batum'dan döndükten sonra Kamuran Sürel, Haydar Sürel, Şadıman Sürel, Müjgan Sürel, Şükran Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz isimli altı çocuğu dünyaya gelmiş, çocukların tümü Çıkmaz Aralıkta bulunan bu evde doğmuştur.[24]

Trabzon'a dönen İbrahim Efendi Değirmendere semtinde, tarihi köprünün Kalkınma Mahallesi ayağında açtığı dükkânda önce Alemdağlar ile birlikte fındık ticareti yapmaya başlamış, bir müddet birlikte ticaret yaptıktan sonra ayrılmış ve Tabakhane semtinde kendi iş yerini açmış, oğlu Haydar ile birlikte fındık ticareti yapmaya devam etmiştir. Hicri 1305 doğumlu İbrahim Efendi Trabzon siyasetinde de etkin görevlerde bulunmuş, Cevdet Akçay'ın Trabzon Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde belediye encümen azası olarak çalışmış, Cumhuriyet Halk Partisi il yönetiminde de etkin görevleri olmuştur. Yaşadığı semt olan Çarşı mahallesinde çok sevilen ve sayılan İbrahim Efendi mahallede yaşayanların ısrarı üzerine muhtarlık görevi de yapmış, ilerleyen yaşında kalp yetmezliğinden vefat etmiştir.[25]

---

[20] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Haziran 2022 tarihli söyleşi
[21] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Haziran 2022 tarihli söyleşi
[22] Rus askeri
[23] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Haziran 2022 tarihli söyleşi
[24] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi
[25] Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Haziran 2022 tarihli söyleşi

İbrahim Sürel ve ailesi yaz mevsiminde okullar kapanınca eski adı Konaklar, yeni adı 1 nolu Bostancı Mahallesi olan köye çıkmış, yaklaşık üç ay köyde kalmış, okullar açılınca tekrar Trabzon'a inmiştir. Yazın bahçede yetiştirdiği sebze ve meyve ile gıda ihtiyacını karşılamış, kış mevsiminde ise Trabzon'da Çarşı Mahallesindeki evde yaşamlarını sürdürmüştür.

Ailenin üç kızı Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz ilkokul eğitimleri sonrası, 1940'lı yıllardan itibaren terzilik yaparak, 1970- 1980'li yıllara kadar mesleklerini çok yoğun bir şekilde sürdürmüş, Trabzon kadınını günün modasına uygun kıyafetler dikerek giydirmiştir.

Terzi kızların babası zaman zaman çocuklarına "*kendinizden üstün insanlarla arkadaşlık yapın ki onlardan bir şeyler öğrenin"* diye nasihatte bulunmuş, ayrıca dikiş diktikleri, özellikle gelinlik diktikleri kişiler için *"kızım bu bayanı bana bir gösterin bakayım ki bu zahmetinize değer mi"* diye de uyarmıştır. Güler (Sürel) Gündüz, babası İbrahim Efendi için "*Avrupavari bir insandı, pek çok konuda nasihat ederdi, kapınıza gelip sizden bir şey isteyen insan olduğunda, onu kapınızdan boş çevirmeyin, gönül kırmayın gibi, şimdi aklıma gelmeyen, ders gibi çok değerli konuşmaları vardı, ancak bunları zamanında yazmadık"* diyerek babasını anlatmıştır.

Foto. 1. Seyit Selim Hocaoğlu Halil Ağa ve eşi Asiye Hanım[26] (Halil Ağanın fotoğrafı, bir kış mevsiminde Trabzon Meydan Parkında çekilmiştir)

Foto. 2. Seyit Selim Hocaoğlu İbrahim Efendi ve eşi Hatun Hanım[27]

---

[26] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

[27] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 3. Seyit Selim Hocaoğlu İbrahim Efendi ve ailesi[28]

1930'lu yılların sonunda özel bir günde çekilmiş aile fotoğrafında arkada baba, babaanne ve anne, önde çocuklar yer almıştır. Arkada sol başta oturan kişi İbrahim Efendi olup, yanındaki kadın İbrahim Efendi'nin annesi, Hatun Hanımın kayınvalidesi Asiye Hanım, Asiye Hanımın yanındaki kadın ise İbrahim Efendi'nin eşi Hatun Hanımdır. İbrahim Efendi ve Hatun Hanımın önde oturan çocukları soldan sağa Şadıman Sürel, Haydar Sürel, Şükran Sürel ve Müjgan Süreldir. En büyük çocuk Haydar Sürel öğrencidir, okul kıyafeti ile fotoğraf çekilmiştir.

Baba İbrahim Sürel, anne Hatun Sürel, arkada solda Şadıman Sürel, sağda Müjgan Sürel, önde diz çökmüş Güler (Sürel) Gündüz'ün yer aldığı fotoğraf 4, 1950'li yıllarda, çarşıdaki Paşa Hamamı sokaktaki evin bahçesinde çekilmiştir. Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler Sürel giydikleri elbiseleri kendileri dikmiştir.

Hatun hanımın giydiği günlük elbise de kızları tarafından dikilmiştir.

Foto. 4. Sürel ailesi[29]

---

[28] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

[29] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 5. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 Yılında Trabzon'a üçüncü ziyareti. Arkada sol baştaki kişi İbrahim Efendi[30]

Foto. 6. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Trabzon'da[31]

İsmet İnönü'nün elini öpen kişi terzi kızların babası İbrahim Efendidir. Bu ziyarette İbrahim Efendi İsmet İnönü'ye *"paşam halk bu iki partili seviyeye gelmedi, neden acele ediyorsunuz"* demiş. İsmet Paşa cevap olarak "ben ölmeden göreyim" diye cevap vermiştir.[32]

---

[30] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[31] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[32] Güler Gündüz, İbrahim Efendi'nin en küçük kızı, 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi

Foto. 7. İbrahim Sürel Trabzon Belediyesi konferans salonunda[33]

Fotoğraf 1943- 1946 yılları arasında Trabzon Belediye Başkanlığı yapmış Cevdet Akçay'ın dönemimde, Trabzon Belediyesi konferans salonunda çekilmiştir. Katılımcılar arasındaki soldan ikinci kişi terzi kızların babası İbrahim Sürel belediye encümen azasıdır. CHP il yönetiminde olan İbrahim Sürel aynı zamanda CHP kulübünü işletmektedir.

Foto. 8. Moloz semtinde Cumhuriyet Halk Partisi kulübünün açılışı[34]

Trabzon'da dönem siyasetinde de etkin olan İbrahim Sürel, Moloz semtinde Cumhuriyet Halk Partisi kulübünün açılışında yer almış, fotoğrafta sağ başta, önde oturan ikinci kişidir.

---

[33] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[34] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 9. İbrahim Sürel Tabakhane semtinde fındık ticareti yaptığı dükkânının önünde diğer esnaflar ile[35]

2. Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler

2.1. Terzilik

İnsanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli üç temel ihtiyaçtan birisi giyim olup giyim ihtiyacını karşılayan meslek elemanına terzi adı verilmekte, dünyanın en eski mesleklerinden birisinin terzilik olduğu belirtilmektedir. Terzi, bir kıyafeti ya da aksesuarı tek başına tasarlayıp üretme kabiliyetine sahip zanaatkâr olarak tanımlanmaktadır.[36]

İnsanlar ilk çağlarda vücudunu korumak, doğa şartlarından korunmak ve giyim ihtiyacını karşılamak üzere yaprak, hayvan postu gibi gereçler ile vücudunu kapatarak ilk giysileri üretmiş ve terzilik mesleği ortaya çıkmıştır. Daha sonraki çağlarda çok önemli bir meslek haline gelen terzilikte giysiler, kişisel ölçüye göre ısmarlama olarak dikilmeye başlanmıştır.[37] Sanayi Devrimi öncesinde aile bireylerinin tüm giysi gereksinimleri evlerde, basit olanaklarla, ev kadınları tarafından karşılanmış, bitki lifleri ve koyunyününü eğirerek iplik haline getirme, iplikten el tezgâhlarında dokuma yapma, dokunan kumaşı kesip dikerek ev halkının elbiseden iç çamaşırına, çorabına kadar tüm giyim ihtiyacını karşılamak kadının görevi olmuştur. Henüz makinenin icat edilmediği o dönemde dikişler elde, dikiş iğnesi ve iplik kullanılarak yapılmıştır. Sanayi çalışmaları 18. yüzyılın başlangıcından itibaren hızlanmaya başlamış, o sayede kumaşların fabrikada dokunup boyanması mümkün olmuştur. Dikiş makinesinin icadı ve gelişmesi dikiş dikmeyi kolay ve zevkli duruma getirmiş[38], terzilik mesleği çok önem kazanmış ve yaygınlaşmaya başlamış, terziler giyim sanatının gelişmesinde çok büyük rol oynamışlardır. Giyim ihtiyacını karşılamak üzere evlerde kadınların yaptığı terzilik mesleği, sanayi devrimi ve dikiş makinesinin icadı ile evlerin dışına çıkmış, özel dükkânlarda icra edilen, erkek egemen bir meslek haline gelmiş, bu meslek sahipleri aile bütçesi ve ülke ekonomisine çok büyük katkı sağlamış, kısmen de olsa moda akımını belirlemişlerdir.

19. yüzyılda Avrupa'daki teknolojik ve siyasal gelişmelerden kaynaklanan değişimi, bütün dünya ile birlikte eş zamanlı olarak İslam ülkeleri de yaşamıştır.[39] Modernleşme çabaları içinde

---

[35] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[36] https://www.kariyer.net/pozisyonlar/terzi/nedir, (erişim 19/11/2019)
[37] Lokmanoğlu, 1990: 1.
[38] Bayraktar, 1976: 16.
[39] Görünür, 2011: 30.

doğulular, batılı kıyafetlere bürünmüş, bu süreçte giyim kültürü açısından büyük bir icat ta ellerine ulaşmıştır. Dikiş makinesinin icadı ile 1870'lerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeye başlayan dikiş makineleri değişim sürecini oldukça hızlandırmış[40], yüzyılın sonunda, terziler tarafından dikiş makinesinde dikilmiş giysiler giyilmeye başlanmıştır.[41] Bu giysilerin kesimi ve stilinin binlerce yıldan fazla bir geçmişi olup, çıkış noktalarını gereksinim, işlevsellik ve mevcut yerel malzemeler oluşturmuştur. Bir zamanlar herhangi bir giysiyi oluşturmak amacıyla iki parça malzemeyi birleştirmek için bir iğne kullanarak veya birkaç ilmek atarak yapılan basit işlemler, özenle süslenmiş mükemmel ürünlerin gelişmesine katkıda bulunup, gelişmiş yeni ürünlerin üretimine katkı sağlamış, terzilik çok önemli bir meslek haline gelmiştir.[42]

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Tanzimat'a kadar Mecelle yasalarıyla belirlenmiş ve "makarr-ı nisvan"[43] olarak adlandırılan mutfak, kuyu başı ve avludan ibaret bir sosyal alanda, geleneksel roller içinde yaşamını sürdürmüş kadının en önemli uğraş alanları, aile içinde büyük hanımlar tarafından öğretilip, kuşaktan kuşağa aktarılan dikiş, nakış ve aşçılık işleri olmuştur.[44] Geleneksel giysi dikiminde kumaşı ziyan etmeden kullanmaya çok önem verilmiş, giysiler bedensiz[45] kesilip, dikilmiş, giyildiğinde kuşak, kemer gibi aksesuar kullanılarak bedene oturtulmuştur. Bu dönemde Avrupa kesimli kıyafetler ise İstanbullu usta terziler tarafından dikilmiş, giysilerde birçok parça kalıba göre kesilmiş ve vücut ölçülerine göre birleştirilmiştir.[46]

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânı ile özellikle eğitim alanında yapılan önemli değişiklikler sonucu kız çocuklarının öğrenim gördükleri bazı kurumlar/okullar açılmaya başlanmış ve devamında Anadolu'nun pek çok şehrinde açılan Biçki- Dikiş yurtlarında dikiş- nakış öğretilmeye başlanmış,[47] bu sayede binlerce genç kızın o yıllarda terzilik gibi çok geçerli olan bir meslek edinmesi sağlanmıştır. Çünkü Osmanlı toplumunda bir erkekten evin geçimini sağlamasını beklemek ne kadar doğalsa bir kadından dikiş dikmesini beklemek de o kadar doğal görülmüş, bu nedenle kız çocukları altı, yedi yaşına geldiğinde onlara iğne tutmayı göstermek gerektiği, okula başlayan kızlara ilkokul birinci sınıftan itibaren bu beceriyi kazandırmanın faydalı olacağı üzerinde durulmuş, bu gerekçeyle okullarda bir program dâhilinde dikiş, nakışın "*Hanım kızlara son derece lazım bir iş*" olarak çocuklara öğretilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.[48]

2.2. Trabzon'da Kadın Terziler

Terziler dâhil kadın ile ilgili hemen hiçbir bilginin kayıt altına alınmadığı Osmanlıda, kadın giysilerini saklama geleneğinin olmaması ve pek çok giysinin kaybolması, kullanılıp eskimesi nedeniyle Türk giyim kuşamının geçmişi ile ilgili araştırmalar kıyafetleri resimlemiş sanatçıların tabloları ve giysi fotoğrafları analiz edilerek yürütülebilmektedir.[49] Dolayısıyla Osmanlı modasına ilişkin mevcut kayıtlar o dönemde ülkemizde bulunan gezgin ve araştırmacıların yazdığı, ressamların çizdiği resimler ile sınırlı olup, kadın giyimi ile ilgili net bilgilere, harem hayatı ve kadının mahrem sayılması nedeniyle ancak 18. yüzyılın ilk yarısından sonra ulaşılmaktadır.[50]

---

[40] Karakışla, 2003: 11.
[41] Görünür, 2011: 30.
[42] Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi, 2013: 12.
[43] "Makarr-ı nisvan" mecelle'ye göre; kadınlara ait yerler. kadının kamusal alana çıkışının zorunluluklarla sınırlandırılışı, iç mekandaki tecritin dış mekana taşınmasının normalleştirilmesi gibi durumlar göz önüne alındığında mecelle'de bulunan söz konusu bölüm de çok daha net anlaşılabilir. buna göre; ''mutfak'', ''kuyubaşı'' ve ''avlular'' kadının yeridir, bu yerler dışarıdan görülecek şekilde inşa edilemez. https://eksisozluk.com/makarr-i-nisvan--2404743 (erişim 6.4.2020).
[44] Demir, 2016: 71.
[45] Birçok bedene uyan giysi
[46] Görünür, 2011: 29.
[47] Usta, 2017: 592.
[48] Demir, 2016: 75.
[49] Görünür, 2011: 15.
[50] Gürcüm, 2010: 138.

Giyim tarihi incelendiğinde yaşamımızın yarısını paylaştığımız kadının yaratıcılığının, üretkenliğinin, etkinliğinin pek çok konuda olduğu gibi giyim ve moda konusunda da öne çıktığını görmekteyiz. Trabzon kadını bölgenin kendisine kattığı özellikler ve değerleriyle yaşamın her alanında yaratıcı, aktif ve güçlü olmuş, giyimi, kuşamı, kişisel özellikleriyle öne çıkarak, ulusal ve bölgesel düzeyde farklı kültürü yansıtan bir yapıya sahip olmuştur.[51] Terzilerin yok denecek kadar az ve dikiş ücretlerinin çok yüksek olduğu yıllarda Trabzon kadını kırsalda ve şehirde giyim sorununa çözüm olarak aile büyüklerinden öğrendiği dokumayı yapmak üzere tezgâh başına oturmuş, yörede çokça yetişen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli gelir kaynaklarından biri olan kendir bitkisinden[52] elde ettiği iplikle, yine yörede ketan olarak isimlendirilen kumaş dokumuş, ketan kumaştan kübik tarzda, kumaş ziyan etmeden, erkekler için iç donu, gömlek, iç gömleği, kadınlar için yakası işli entare, iç gömleği biçmiş, çoğunlukla elde dikmiş, entarenin yakasını işlemiş, bu işlemeli entare yakaları türkülere konu olmuştur. Ayrıca yörede yetişmeyip çarşıdan hazır aldığı pamuk ipliğiyle, örgü makinesinde yazlık, kışlık fanila, iç donu, evdeki yaşlılar tarafından şerit şerit kesilip yumak yapılan eskimiş giysilerden bala kilim, koyunlarından elde ettiği yünü işleyerek[53] dasdar, dırmaç, çul, kaytan, hemençe,[54] kalın işlenmiş kendir lifinden çul, işlediği yün ipliğinden beş şiş ile kadın erkek, çocuk çorabı, hırka, yelek gibi ev halkının ihtiyacı olan her şeyi dokumuş, dokuduğu örgüyü elde dikmiş, kök boya ile boyamış, kumaşı giysiye dönüştürmüş, giysisine nakış yaparak süslemiş ve giyim ihtiyacını karşılamıştır.

Trabzon'da geleneksel giysi olarak kırsal kesimde kadın, ten üzerine, genellikle siyah zemin üzerine küçük çiçekli divitin kumaştan diz altı boyda, oldukça geniş kesimli, beli ve paçaları uçkurlu elde dikilmiş, daha sonraları aynı formda, makinede dikilmiş, beli ve paçaları lastikli don giymiş, iç giyim olarak yine ten üzerine ketan kumaştan uzun kollu ketan gömlek giymiş, yakaları[55] işli gömlekler hem iç giyim hem dış giyim olarak kullanılmıştır. Yakası işli ketan gömlek üzerine yöreye özgü kumaş yelek, belden aşağıda ise, gençler don üzerine beli lastikli, diz altı boyda, düz beyaz veya büyük çiçekli jarse kumaştan etekler giymiş, şenliklerde, düğünlerde ve çarşıya inerken etek boyu işlemeli ve dantelli beyaz eteği, günlük yaşamda ise jarse kumaştan yapılmış, etek boyu ince ince pileli eteği kullanmıştır. Akçaabat kırsal kesiminde beyaz eteğin üstüne siyah gömlek giyilmiştir. Göğüs altından robalı, uzun kollu, kol ağzı manşetli, V yakalı bu gömleğin roba, yaka kenarı ve manşeti işlemeli olup, süslemede sutaşı kullanılmıştır. Genç ve yaşlı kadınlar geleneksel giysi olarak elbise de giymiş, elbiseler büyük çiçekli, canlı renk jarse veya pazen kumaştan, robalı, etek boyu, ince ince pileli, diz altı boyda, uzun kollu, kol ağzı manşetli, önde roba boyuna kadar kapamalı, ince hakim yakalı modelde dikilmiş, manşet, ön roba, yaka ve kolun takıldığı yere sutaşı ve kara makine ile süsleme yapılmıştır. Elbisenin üstüne yöreye özgü, içi pazen dışı iki ayrı renk kumaştan yapılmış, boyu bel hizasında, yaka açıklığı göğüs hizasında olan yelek giyilmiş, yelek yaka, kol çevresi, bel çevresi ve arka roba kenarı kara makinede yüzyıllardır süregelen desende işlenmiştir. Giysiyi tamamlayıcı olarak ayağa çeşitli renk ve motifte, elde dokunmuş diz hizasında, alaca veya yün çorap giyilmiş, renkli veya kara lastik ayakkabı olarak kullanılmıştır. Elbise veya eteğin üstüne, üçgen katlanmış, püsküllü yün kuşak, arkadan öne kuşanılmış, kuşak üstüne önden arkaya kolanlı veya siyah renk kumaş üstüne işlemeli peştemal bağlanmış, peştemalın üstüne de 2, 2.5 metre uzunluğunda, 2cm genişliğinde, çeşitli renk ve motifte, yörede kaytan olarak isimlendirilen kolan dokuma bağlanmıştır. Başa beyaz renk, kenarı pul oyalı çömber bağlanmış, çömber bağlama şekli genç, evli ve yaşlılarda farklı şekillerde olmuştur. Kulağa altın para küpe, boyun kısmına kurdeleye dikilmiş ortada beşibirlik, yanında, ailenin durumuna göre iki veya dört adet Reşat lira dikili takı kullanılmıştır. (Foto. 46)

---

[51] Aksu, 2016: 9.

[52] Aydın, 2019: 580.

[53] Trabzon yöresinde yıkanmış, kurutulmuş, taranıp fitil haline getirilmiş yün elyafın, kermane ile ipliğe dönüştürülmesi işleme olarak isimlendirilmektedir.

[54] Heybe şeklinde sırt çantası

[55] Ön açıklık yörede yaka olarak isimlendirilmektedir.

Şehirde yaşayan halkın giyiminden 1640 yılında Trabzon'a gelen Evliya Çelebi, şu şekilde söz etmiştir:

> "Bu şehrin halkı eskiden beri yedi fırkadır. Bir fırkası ayan ve beyzadedir ki samur kürklerle fahireler giyerler. Bir kısmı âlimler, Salihler ve diğer hal sahibi kimselerdir. Üçüncüsü tüccarlardır. Azak, Kazak, Abaza, Çerkezistan ve Kırımdam gelerek ticaret yaparlar. Çuha, ferace, kontoş, dolama ve yelek giyerler. Dördüncüsü sanat erbabıdır. Hepsi çuha, ferace ve bir çeşit hil'at giyerler. Beşincisi Karadeniz gemicileridir. Elbiseleri kendilerine hastır. Demirkoparan, şalvar, çuha, dolama giyip, astar sarık sararak deniz üzerinde ticaret yapar, kar ederler, Altıncısı bağı bahçesi olan bahçıvanlardır. Çünkü bu şehrin Boztepe dağları bağlıktır. Yedincisi balık avcılarıdır. Çünkü Trabzon'lular balığı pek severler."[56]

Akçaabat- Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş Hicret Hatıraları adlı kitapta, eski giysilerle ilgili olarak;

> "Birçok yörede görülen bindallılar, cepkenler, kadife entariler bu yörede de görülmektedir. Daha çok kentli kadınlarca giyilen ipek ve kadife entariler, yöreye özgü altın ve gümüş işlemelerle süslenir, kent içinde gündelik giysi olarak yünlü, pamuklu, ipekli, kadife entariler, beyaz patiskadan fistolu, kırmalı, dantelli gecelikler giyilir, başlara tepelik ve oyalı yazma bağlanırdı. Sokağa çıkıldığında giyilen ipek çarşafın üstüne 2-3cm genişliğinde altın ve gümüş tellerle nakışlanmış peçe takılırdı"

ifadesi yer almaktadır.[57]

Kırsal ve şehir kadının giysileri dikiş-nakış bilip, evlerde terzilik yapan kadınlar tarafından dikilmiş, terzilik mesleği okullaşana kadar aile içinde, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler ile yeni yetişen terziler tarafından yöre halkının giyim ihtiyacı karşılanmıştır. Yakın geçmişe kadar Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi Trabzon kırsalında ve şehirde evlilik öncesi gelin olacak genç kıza erkek evi tarafından, bütçesine göre ağırlıkta gelinlik kumaşı ile birlikte günlük yaşamında giyeceği kıyafetlerin kumaşları manifaturacılarda kestirilmiş, bu kumaşlar bohçalanmış, köyde veya şehirde terzi olarak bilinen kadınlara götürülmüş, gelinlik ve ağırlık kıyafetleri terziler tarafından daha önce dikilmiş giysi modellerine benzer şekilde, çokça vücuda oturmayan tarzda, belden kesik, diz altı boyda, uzun kollu, yakalı, yakasız, ayrıntısız modelde, bedensiz olarak dikilmiş, günlük giysiler eskiyene kadar kullanılmıştır.

İpek kumaştan dikilmiş gelinlik veya gelinlik entare düğün sonrası genellikle sandıklarda saklanmış, şenliklerde, düğünlerde giyilmiş, gelir durumu iyi olmayan aileler gelin yapacakları zaman, durumu iyi olan tanıdık ailelerden hiçbir karşılık ödemeden emanet gelinlik veya gelinlik entare, takı alıp düğün yapmıştır.

Aile büyüklerinden geleneksel yöntemlerle öğrenilen terzilik mesleğinin okullaşması, belli bir kesimin elinde bulunan bu mesleğin yaygınlaştırılması, bu kesime giysi dikimi için ödenen ücretlerin çok yüksek olması gibi nedenlerle 1913 yılında İstanbul'da Behire Hakkı Hanımın öncülüğünde açılmaya ve terzilik eğitimi verilmeye başlanan biçki- dikiş yurtları yaygınlaşmış, Cumhuriyet'in ilânından kısa bir süre sonra, Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Trabzon'da da açılmış ve bu yurtlarda terzilik eğitimi verilmeye başlanmıştır. 1925 yılından itibaren Trabzon'da açılan biçki- dikiş yurtlarında terzilik eğitimi alan kadın ve genç kızlar hem meslek sahibi olmuş hem öğrenci yetiştirmiş, ayrıca aile bütçesine çok önemli katkı sağlamıştır.

Her zaman geçerli ve önemli meslekler arasında olan terzilik, hazır giyim sanayinin gelişip, yaygınlaşmadığı, kadının çalışma hayatında henüz çok aktif yer almadığı 1930, 40, 50'li yıllarda çok önemli meslekler arasında olmuş, o yıllarda yaygın eğitim kursları şeklinde mahallelerde açılan biçki- dikiş kurslarında eğitim alan kadınların bir kısmı sadece terzilik mesleğini icra ederek toplumu giydirme gibi çok önemli bir görev üstlenmiştir. Bu kurslarda eğitim alan kadın ve genç kızların bir kısmı da hem terzilik yaparak toplumu giydirmiş hem de evlerinde

---

[56] Gedikoğlu, 2016: 366.
[57] Gedikoğlu, 2016: 366.

verdikleri biçki, dikiş, nakış eğitimleri ile bulundukları çevrede, halk eğitimine, toplumunun gelişmesi ve aydınlanmasına önemli katkı vermişler, yarattıkları moda ile kadını geleneksel giysiden çıkarıp, modern, çağdaş giyime kavuşturmuştur[58] (Foto. 47).

Zengin bir dokuma ve giyim kültürü olan Trabzon'da toplumu, kadını, çocuğu giydiren kadın terziler ile ilgili çok az bilgi ve akademik çalışma yer almaktadır. Bu konudaki eksikliği gidermek amacıyla herhangi bir örgün eğitim kurumunda terzilik eğitimi almamış, mahalle terzilerinden veya biçki-dikiş yurtlarında dikiş öğrenmiş, daha sonra evinde terzilik eğitimi vermiş, öğrendiği dikişi hem öğretmiş hem de dikiş dikerek ev ekonomisine katkı vermiş, moda yaratmış kadın terziler araştırılmış, kaynak kişiler ile yüz yüze görüşmeler yapılarak bilgi ve belgeler derlenmiştir.

"Terzi Kızlar" olarak Trabzon'da tanınmış üç kız kardeş de 1940'lı yıllardan sonra birlikte dikiş dikerek hayatlarını kazanmış, Trabzon kadınını giydirmiş ve aile ekonomisine önemli katkı vermiş terzilerden olup, yapılan araştırma ile yaşamları ve diktikleri giysiler hakkında elde edilen bilgi ve belgeler derlenmiş, Trabzon kent kültürüne, tekstil tarihine katkı verilmeye çalışılmıştır.

3. Terzi Kızlar; Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler Gündüz

Foto. 10. Şadıman Sürel[59]

Foto. 11. Müjgan Sürel[60]

Foto. 12. Güler Gündüz[61]

3.1. Şadıman SÜREL

Baba adı İbrahim, anne adı Hatun olan terzi kızların en büyüğü Şadıman Sürel 05/02/1932 tarihinde Çarşı Mahallesi, Paşa Hamamı Aralığı No: 14 Trabzon adresindeki evde dünyaya gelmiş, ilkokulu Cudibey İlkokulunda okumuş, ilkokul sonrası eğitime devam etmemiştir.

İlkokuldan mezun olduktan sonra annesi Hatun Hanım ile evde yemek, börek yapmış, birlikte misafir ağırlamıştır. Çok güzel börek yaptığı söylenen Şadıman Sürel terziliği kardeşi Müjgân Sürel'den öğrenmiştir.[62]

Üç kız kardeşin en büyüğü olarak 1970'li yıllara kadar birlikte diktikleri gelinlik, gelin ağırlığı, günlük ve gezmelik elbiseler, nişan ve nikâh kıyafeti, tayyör, ceket, manto gibi o yıllarda hazır bulunamayan giysilerin tümünün sürfilesini[63] sarmış, elde ilik açmış, düğme dikmiş, etek

---

[58] Aydın, 2019a: 1024-1038.
[59] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[60] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2018
[61] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[62] Güler (Sürel) Gündüz, Şadıman Sürel'in kardeşi, 24/ 02/ 2022 tarihli söyleşi
[63] Sürfile giysilerin dikiş paylarına yapılan bir kenar temizleme dikişidir. Elde yapılır. Giyside kesilmiş kenarların ipliklerinin akmaması, giysinin iç kısmının temiz olması amacıyla uygulanır.

baskısı, ütü yapmış ve sonuçta uzun yıllar Trabzon kadınını giydirmiş terzilerden birisi olmuştur.[64] Terzilik mesleğini bıraktıktan sonra da birlikte yaşamaya devam eden üç kız kardeş 2017 yılında önce Müjgan Sürel'i, 2022 yılında da Şadıman Sürel'i kaybetmiştir.

Foto. 13. Şadıman ve Müjgan Sürel'in ilköğrenim yaptığı tarihi Cudibey İlkokulu[65]

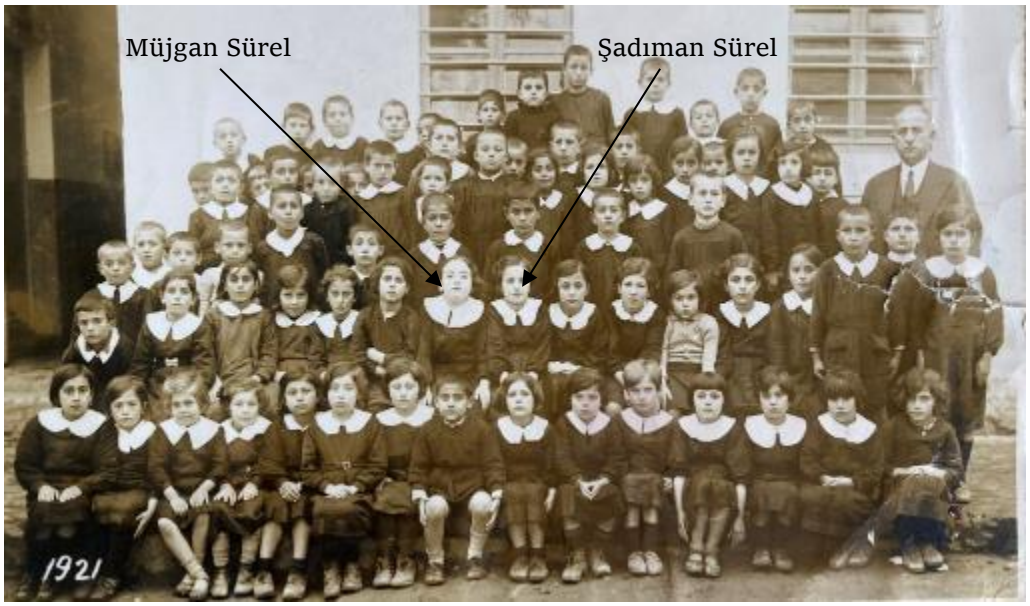

Foto. 14. Şadıman ve Müjgan Sürel kardeşler ilkokulda[66] (Fotoğraf 1930'lu yılların sonunda Cudibey İlkokulunun bahçesinde çekilmiştir)

3.2. Müjgân SÜREL

Müjgân Sürel 02/02/1933 tarihinde aynı evde dünyaya gelmiş, ilkokulu Cudibey İlkokulunda okumuştur. İlkokuldan sonra Kız Enstitüsü orta kısımda okumuş, o yıl kış ortasında sarılık hastalığına yakalanmıştır. Çok ağır sarılık geçirmekte olan Müjgan Sürel Büyük İbrahim olarak

---

[64] Güler (Sürel) Gündüz, Şadıman Sürel'in kardeşi, 24/ 02/ 2022 tarihli söyleşi

[65] https://www.google.com/search?rlz=trabzon+tarihi+cudibey+ilkokulu& fir,, Tarihi okul binası Tanjant yolu yapımı nedeniyle yıkılmıştır.

[66] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

tanınan dâhiliye doktoru tarafından tedavi edilmiş, doktor o süreçte okula gitmesini yasaklamıştır. Bu sırada komşularının kızları biçki- dikiş öğrenmek üzere "Refika Hanım Biçki- Dikiş Yurdu"na gitmeye başlamıştır. Enstitüyü bitirmiş Refika Demircan Atapark'ın üstünde, Gülbahar Hatun Camiinin yukarısında, eski adı Ülkü İlkokulu, yeni adı Gülbahar Hatun İlkokulunun bahçesine yandan bakan bir evde yaşamakta, bu evde hem terzilik yapmakta hem de terzilik eğitimi vermektedir. Refika Demircan hanımın terzilik eğitimi verdiği ev ve ilkokul 1984 yılında dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından temeli atılıp yapımına başlanan Tanjant yolu nedeniyle yıkılmıştır.[67]

Müjgân Sürel iyileştikten sonra okula dönmemiş, oyalanmak için komşu kızları ile Atapark'taki Refika Hanım Biçki- Dikiş Yurduna gitmeye başlamış, ancak zaman içinde terzilik hoşuna gitmiştir.

Yaz aylarında ailece eski adı Konaklar, yeni adı 1 nolu Bostancı Mahallesi, Adalet Caddesi, Babacan Sokak, No 3 adresindeki köyde yaşamış olan Müjgân Sürel öğrendiklerini ücretsiz olarak komşularına dikmeye başlamış, elbise, etek ne olursa dikmiştir. Dikiş dikmek Müjgan Sürel'in çok hoşuna gitmiş, yaklaşık 60-70 yıl önce, yaz aylarında köye çıkınca köylülere ağırlık dikmeye başlamıştır. Ağırlıkta gelinlik, misafirliğe giderken veya misafir geldiğinde giyilecek olan, yörede dışarılık olarak adlandırılan kışlık, yazlık elbiseler, gecelik, sabahlık ve günlük elbise dikmiştir. Ağırlıkta dikilen kışlık elbiseler yünlü, yazlık elbiseler ipekli, günlük elbiseler empirme kumaştan dikilmiştir.

Müjgân Sürel kışın şehre indikten sonra yine aynı terziye gitmiş ve patron (kalıp) çıkarmayı öğrenmiştir. Artık siparişlerini patron çıkararak kesip dikmeye başlayan Müjgân Sürel işini geliştirmiş, bu sefer sipariş veren hanımların üzerinde yumuşak bir kâğıt olan mulâj kâğıdı ile elbiselerin, mantoların mulâjlarını hazırlamış, kesmiş, prova yapmış ve dikmiş, etrafta adı duyulunca Trabzon'un tanınmış ailelerinin hanımlarına, doktorlara, avukatlara dikiş dikmeye başlamıştır.

Müjgan Sürel Sezen Ustaömeroğluna elbise, manto, tayyör, blûz, ceket, Nadire Memiş Yazıcıya tayyör, elbise, manto, Seçkin Erdemliye nişan kıyafeti, gelinlik ve gelin ağırlığı dikmiştir. Hasan Meleğin karısı Günay Melek'te müşterilerinden olup çeşitli giysiler dikmiştir. Müşterilerinden birisi de Haluk Güner'in eşi Esin (Işıl) Güner[68] olup, nişan kıyafeti, gelinliği, tayyör, etek, elbise, blûz, iç çamaşırı gibi giysilerden oluşan gelin ağırlığının tümü dikilmiş, giysilerinin tümünün kalıbı mulâj olarak hazırlanmış, gelin başı terzi kızların en küçüğü Güler (Sürel) Gündüz tarafından yapılmıştır.

Şatıroğullarından bir müşterisi "*Müjgancığım sen manto da, tayyör de dikersin"* demiş ve ilk olarak o kişiye manto dikmiş, manto Trabzonlu hanımlar tarafından çok beğenilince müşterileri daha da artmıştır.

Kardeşleri ile birlikte terzilik yaptığı süre içinde gelinlik, gelin ağırlığı, nişan elbisesi, nikâh kıyafeti, tayyör, günlük- dışarlık elbise, etek, bluz, manto gibi çeşitli giysiler diken Müjgan Sürel gelen siparişlerde model belirleme, ölçü alma, kişi üzerinde mulâj kâğıdı ile kalıp hazırlama, kesim, dikim ve prova gibi asıl işleri yapmıştır.[69]

---

[67] Gülsen (Şakar) Gümüştekin, 1959 Trabzon doğumlu, 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi.
[68] Esin (Işıl) Güner, Seçkin Erdemli'nin teyzesinin kızı. Güler (Sürel) Gündüz ile 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi
[69] Güler (Sürel) Gündüz , Müjgan Sürel'in kardeşi, 24/ 02/ 2022 tarihli söyleşi

Foto. 15. Müjgan Sürel kendi diktiği elbise ile Çarşı Mahallesindeki evde[70]

3.3. Güler (SÜREL) GÜNDÜZ

04/09/1937 tarihinde ablaları ile aynı evde dünyaya gelen, evin yaşayan en küçük kızı Güler (Sürel) Gündüz ilkokulu İskender Paşa İlkokulunda okumuştur. O yıllarda (1944) İskender Paşa İlkokulu, Ziraat Bankasının sol köşesinden Kanuni Anadolu Lisesine giden yol üzerinde, bankanın bahçesine bitişik, 2022 yılı itibarıyla Tranzonspor satış mağazasının olduğu taş bina idi. Ziraat Bankasının olduğu yerde ise kilise bulunmaktaydı. İlkokul sonrası Kız Sanat Enstitüsünde eğitimine devam eden Güler (Sürel) Gündüz 3 yıl ortaokul, 2 yıl enstitüde eğitim görmüştür. Şimdi müze olan Kostaki Konağı o yıllarda Kız Sanat Enstitüsü olarak hizmet vermiş, Güler (Sürel) Gündüz Türkçe, matematik, tarih, coğrafya, müzik gibi kültür dersleri görmüş, lisede Fransızca okumuştur. Meslek dersi olarak dikiş, nakış, moda- çiçek, yemek, resim dersleri görmüş, resim dersine Ferihan Kotancı, nakış dersine Türkan öğretmen, yemek dersine Mahmure Tarakçı, müzik dersine Sedat Sonat[71] girmiş, Türkan öğretmenin soyadını hatırlayamamıştır.

Güler (Sürel) Gündüz Enstitüyü bitirince ablaları ile birlikte evlerinde dikiş dikmeye başlamış, elbisenin bütün moda kısmı olarak ifade edilen çiçek, şapka, baş tacı, el buketi gibi aksesuarları ve ayrıca dikiş için gerekli malzemelerin çarşıdan alış verişini yapmış, ablası Müjgan Sürel ile dikiş de dikmiştir.

Giysi kumaşları Kunduracılar caddesindeki Menekşe Mağazası, Binbirçeşit Kumaş Mağazası veya Harun Kumaştan alınmış, kumaşlar bu mağazalara İstanbul'dan kupon halinde getirilmiştir. Giysi modelleri model kitaplarından müşteriler ile beğenilmiş, beğenilen modelin mulâjı hazırlanmıştır.

Terzi Kızlar İstanbul'da Çiçek Pasajındaki bir kitapçıya abone olmuş, kullandıkları model kitaplarını bu kitapçıdan getirtmişler, terzilik yaptıkları sürede her ay bu kitapçıdan adreslerine

---

[70] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

[71] Haydar Ağanın Trabzonda ikinci evlilik yaptığı Ayşe Hanım, Sedat Sonat'ın eşi Mualla Hanımın anneannesidir. Güler (Sürel) Gündüz ile 19/ 06/ 2022 tarihli söyleşi

model kitabı gelmiş, giysi modelleri bu kitaplardan müşteriler ile birlikte seçilmiştir. Terzilik mesleğini yaşadıkları evde yürütmüş olan terzi kızlar terzilik eğitimi vermemişlerdir.[72]

Güler (Sürel) Gündüz, ablaları ile birlikte terzilik yaptıkları sürede müşterileri olan Onganlardan Kebire Ongan, teyzesi Aslı Şatıroğlu, Demet Ongan, Şatıroğullarından Rezzan Şatıroğlu'na gezme elbisesi, etek ve ceketten oluşan tayyör, tayyör içine blûz, Kebire Ongan hanımın kızları ve gelini Ayşe hanıma nişan kıyafeti, gelin ağırlığı dikmiştir.

Gelin ağırlığı olarak yazlık döpiyes, kışlık tayyör, tayyör ve döpiyes içine ipek blûz, yünlü ve ipekli gezme elbiseleri, ipek gecelik, ipek sabahlık ve o yıllarda hazır iç çamaşırı bulunmadığı için iç çamaşırı dikilmiştir.

Müşterilerinden birisi de Şule Eczanesinin sahibi Şule Hanım olup kendisi ve annesinin kıyafetleri, abisinin eşinin nişan elbisesi ve gelin ağırlığı, Atalların gelini Memnune hanımın[73] günlük ve gezme kıyafetlerinin tümü terzi kızlar tarafından dikilmiştir.

O yıllarda Trabzon'da demir ticareti yapan Akçay ailesinin hanımları da müşterilerinden olup, bu aileden Naide Akçay'ın kızı Zerrin Akçay'ın nişan kıyafeti, manto, elbise gibi tüm kıyafetleri dikilmiş, Naide Hanım'ın gezme kıyafetleri, kız kardeşi Ayfer hanımın[74] gelin ağırlığı da terzi kızlar tarafından dikilmiştir. Hikmet Savaşkan'ın nişan kıyafetini de diken terzi kızlar, kat kat eteği olan kıyafette dantel ve düz ipek kumaş kullanmıştır.[75]

Müşterileri dışında kendileri ve ailenin de tüm giysilerini diken terzi kızlar, içlerinde evlilik yapan küçük kardeşleri Güler (Sürel) Gündüz'ün nişan nikâh, gelinlik, gelin ağırlığı gibi giysilerini, kendilerinin günlük ve gezme kıyafetlerini, manto, tayyör, etek gibi giysilerini de dikmiş, aile ekonomisine önemli katkı vermiş, Trabzon'un aranan terzileri olmuşlardır.

Foto. 16. Türkan Öğretmen[76]

Fotoğraf 17. Güler Sürel kendi diktikleri giysiler ile[77]

---

[72] Güler (Sürel) Gündüz, 24/ 02/ 2022 tarihli söyleşi
[73] Ortopedist Selim Atal'ın annesi, Güler (Sürel) Gündüz ile yapılan 19/ 05/ 2022 tarihli söyleşi
[74] 1980 sonrası Trabzon Belediye Başkanlığı yapmış Orhan Karakullukçu'nun kardeşinin eşi, Güler (Sürel) Gündüz ile yapılan 19/ 05/ 2022 tarihli söyleşi
[75] Güler (Sürel) Gündüz ile yapılan 19/ 05/ 2022 tarihli söyleşi
[76] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022, 1954 tarihli vesikalık fotoğraftaki Türkan Öğretmen Trabzon Kız Enstitüsünde görev yapmış, Güler Sürel'in nakış öğretmeni olmuştur.
[77] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 18. Güler Sürel Kız Sanat Enstitüsünde öğretmen ve arkadaşları ile[78]

Foto. 19. Güler Sürel resim öğretmeni Ferihan Kotancı ve sınıf arkadaşları ile[79]

---

[78] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[79] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 20. Güler Sürel sınıf arkadaşları ile bayramda, Belediye binası önünde[80]

Foto. 21. Güler Sürel 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında geçit töreninde[81]

---

[80] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[81] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 22. Güler Sürel ve arkadaşı, kıyafetler terzi kızlar tarafından dikilmiştir.[82]

Foto. 23. Güler Sürel yazın yaşadıkları köyde, kıyafet kendileri tarafından dikilmiştir.[83]

---

[82] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022
[83] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022

Foto. 24. 1960'lı yıllar terzi Müjgan Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz[84]

Fotoğraf Çarşı Mahallesinde büyük postanenin altındaki sokakta çekilmiş, kıyafetleri kendileri dikmiştir.

Foto. 25. İbrahim Sürel kız kardeşi, kızları ve aile yakınları ile köyde[85]

---

[84] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2018.
[85] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 26. Müjgan Sürel, Güler Sürel ve arkadaşları. Giysiler terzi kızlar tarafından dikilmiştir.[86]

Foto. 27. Müjgan Sürel ve Güler Sürel[87]

Müjgân Sürel ve Güler Sürel kardeşlerin giydikleri mantolar kendileri tarafından dikilmiştir. Güler Sürel'in 1950'li yıllarda giydiği krem renk, kurvaze kapama, erkek yakalı, raglan kollu, yünlü kumaştan dikilmiş mantosu 2022 yılında giyilen mantolarla aynı modelde olup, bu model günümüzde de çok tercih edilmektedir. Müjgân Sürel'in mantosu vizon renk yünlü kumaştan, dik yakalı ve japone kollu olarak dikilmiştir.

---

[86] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.
[87] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 28. Terzi Kızlar, sağdan sola Müjgan Sürel, Şadıman Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz, 2016 yılı, Trabzon[88]

4. Terzi Kızların Diktiği Kıyafetler

Foto. 29. Terzi üç kız kardeş dikiş dikerken, sağdan sola Şadıman Sürel, Müjgan Sürel, Güler Sürel[89]

---

[88] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2018.
[89] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 30. Terzi Kızların babaannesi Asiye Hanımın dikiş diktiği kara makine[90]

Makine, Halil Ağanın eşi Asiye Hanım tarafından Merzifon'dan muhacirlikten döndükten sonra Trabzon'da alınmış, ev halkının giysi ihtiyacı dikilmiştir. En az 100 yıllık olan ayaklı dikiş makinesi terzi kızlar dikiş dikmeye başladıkları yıllarda da kullanılmış, terzi kızlar uzun yıllar bu makinede dikiş dikmiş, daha sonra sandıklı, elektrikli SINGER marka dikiş makinesi alınmış, siparişler artık o makinede dikilmeye başlanmıştır.

Foto. 31. Hikmet Savaşkan nişan kıyafeti[91]

Foto. 32. Hikmet Savaşkan gelinliği[92]

---

[90] N. Aydın fotoğraf arşivi, 2018.
[91] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2018, gelin Süleyman Saim Tekcan'ın kız kardeşi.
[92] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Nişan kıyafeti ve gelinlik terzi kızlar tarafından dikilmiş, gelin başındaki taç ve duvak Güler (Sürel) Gündüz tarafından yapılmıştır. Nişan kıyafeti belden kesik, bedene oturan bir modelde dikilmiş, eteği kat kat yapılmıştır. Katların birisinde düz ipek, diğerinde dantel kumaş kullanılmış, düz kumaştan yapılan katların kenarı biye ile temizlenmiştir. Gelinlik saten kumaştan dikilmiş, belden kesik, kloş etek, kare yaka ve karpuz kollu modelde dikilmiştir. Taç yapımında kullanılan kumaş jelâtinle kolalanmış, çeşitli kalıplar kullanarak hazırlanmış mine ve yapraklar ile taç oluşturulmuştur. Trabzon ve yöresinde gelinlerin duvaklarına gelin teli takılması gelenekler arasında olup, Hikmet Savaşkan'ın gelin tacı da duvağın sol tarafına takılan oldukça uzun gelin teli ile süslenmiştir. Gelinliği tamamlayan aksesuar olarak eldiven takılmış ve sol elde ipek mendil kullanılmıştır.

Foto. 33. Birsel Keleş nikâh kıyafeti[93]

Eskiden Trabzon'da aynı gün içinde nişan ve nikâh yapılır, gündüz nikâh kıyılır, akşam nişan takılıp eğlence yapılırdı. Terzi kızlar tarafından Birsel Keleş'e 1962 yılında dikilen nişan ve nikâh kıyafeti ipek elbise ve ipek brokar kumaştan dikilmiş pardösüden oluşmuştur. Elbise nişanda giyilmiş, elbise ile birlikte pardösü nikâhta giyilmiştir. 1962 tarihli ve imzalı fotoğrafta kıyafetleri diken Sürel ailesine sevgi ve minnet duyguları belirtilmiştir.

Foto. 34. Gülseren Uçkun nişan kıyafeti[94]

Terzi kızlar tarafından dikilen nişan kıyafetinde şifon kumaş kullanılmış, V yakalı, düşük kollu ve diz altı boyda dikilen kıyafetin modeli moda dergilerinden birlikte beğenilmiştir. Belden kesik, beden pensler ile oturtulmuş, evaze etekli, etek beli yanlarda pilili olup etek önünde ve boyunda geniş ve büzgülü bant yapılmış, belden başlayan büzgülü bant gittikçe genişletilerek etek boyuna döndürülmüş, ön belde iki baskı düğme ile süsleme yapılmıştır.

---

[93] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.
[94] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 35. Gelin Esin (Işıl) ve eşi Haluk Güner [95]

Foto. 36. Güler (Sürel) Gündüz nişan ve nikâh kıyafeti[96]

Terzi kızlardan Müjgan Hanım tarafından Esin Işıl'a dikilen gelinlikte gelin tacı ve duvağı Güler Sürel Gündüz tarafından yapılmış, gelin tacı için küçük mineler ve yapraklar hazırlanarak taç oluşturulmuştur. Kayık yakalı, düz dar gelinlikte ipek saten kumaş kullanılmış, gelinlikte aksesuar olarak boyu dirsekte olan ve dirsek boyu saten bantlı eldiven kullanılmıştır.

Güler (Sürel) Gündüz'ün nişan ve nikâh kıyafeti Terzi Kızlar olarak tanınan üç kız kardeş tarafından dikilmiştir. Elbise nişanda, elbise ve üstündeki uzun kadife ceket aynı gün kıyılan nikâhta giyilmiştir. Nişan elbisesinde mavi renk ipek şifon kumaş kullanılmış, etek boyu yapraklar ile süslenmiştir. Yapraklar üste giyilen kadife ceket kumaşından çiçek kalıpları ile hazırlanmış, jelâtinle kolalanmış, topuz ile ütülenmiş ve elbise eteğine birer boncukla tutturulmuştur. Ceket japone kollu, kol boyu turvakar, elbise boyundan kısa, geniş hakim yakalı, yakada tek düğmeli ve astarlı olarak dikilmiştir.

---

[95] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

[96] 20/11/1968 tarihinde Güler Sürel, Atilla Gündüz'ün nişan ve nikâhı yapılmıştır. Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 37. Güler (Sürel) Gündüz ve eşi Atilla Gündüz düğün fotoğrafı[97]

Foto. 38. Semra Erdağ ve eşi düğün fotoğrafı[98]

Güler (Sürel) Gündüz'ün gelinliği, Terzi Kızlar olarak tanınan üç kız kardeş tarafından dikilmiştir. Uzun kollu, düz dar gelinlik Menekşe Kumaş mağazasından alınan saten düşes kumaştan dikilmiş, elde aksesuar olarak eldiven kullanılmıştır. Düz dar gelinliğin etek kısmı ön, yanlar ve arkadan yırtmaçlı olup, yırtmaç yerlerine üçgen ek yapılmış, ek dikişlerin üzeri rafyadan yapılmış papatyalar ile süslenmiştir. Rafya Cüceler Tuhafiyeden alınmış, rafyadan yapılmış papatyalar, papatyaların ortasındaki tohumlar, duvak, gelin başı, el çiçeği Güler Sürel tarafından hazırlanmıştır.

Gelin, Terzi Kızların Mintaha halasının küçük kızı Semra Erdağ olup, gelinlik Terzi Kızların en küçüğü Güler (Sürel) Gündüz tarafından İstanbul'da dikilmiş, İstanbul'da yapılan düğünde giyilmiştir. Gelinlik boydan bütün, pensler ile vücuda oturtulmuş, V yakalı, uzun kollu ve kuyruklu modelde olup, saten düşes kumaştan dikilmiştir. Duvak ve gelin başı da Güler (Sürel) Gündüz tarafından yapılmış, duvağın tüm kenarına dantel aplike edilmiş, gelin teli duvağa değil el buketine yerleştirilerek farklı bir moda yaratılmıştır.

---

[97] Güler Sürel, Atilla Gündüz'ün düğünü 1972 yılında yapılmıştır. Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.
[98] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 39. Terzi kızlar tarafından 1970'li yıllarda dikilmiş kıyafetler[99]

Sol başta Müjgan Sürel, yanında Şadıman Sürel, sağ başta Güler Sürel. Gelin, terzi kızların Mintaha halasının kızı Gönül (Erdağ) Peker. Gelinlik, gelin başı ve diğer kıyafetleri terzi kızlar dikmiş, giysilerin ne kadar modern olduğu görülmüştür.

Foto. 40. Terzi kızlar ve arkadaşları[100]

Fotoğraf 40'daki terzi kızlardan Müjgan Sürel'in giydiği elbise ve ceket, Güler Sürel'in giydiği kloş etek, arkadaşlarının kıyafetleri terzi kızlar tarafından dikilmiştir. Semerciler yokuşunun başında sol köşede bulunan Özdemir Kumaş mağazası uzun yıllar sattığı kaliteli kumaşlarla Trabzon insanına hizmet etmiş, 2000'li yıllarda kapanmıştır. Fotoğraf Özdemir Kumaş mağazası sahiplerinin Çarşı Mahallesinde oturdukları evin terasında çekilmiştir.

---

[99] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.
[100] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 41. Havva Şakar nişan kıyafeti[101]

Nişan kıyafeti 1971 yılında terzi kızlardan Müjgan Sürel tarafından dikilmiş, kıyafetin göğüs altı dikişi üzerindeki çiçeklerini Güler (Sürel) Gündüz, dikiş paylarının sürfilesi ve baskılarını Şadıman Sürel yapmış, nişan kıyafeti Havva Şakar tarafından 13 Şubat 1971 yılında giyilmiştir.

Mavi renk, ipek bürümcük şifon kumaştan dikilen nişan kıyafeti göğüs altından kesik, evaze etekli, etek boyu ayak bilekleri hizasında, ön etek tek parça, arka etek iki parça, iki katlı kısa, çan kollu, ön beden büzgülü, kayık yakalı, arka beden kurvaze kapamalı, V yakalı modelde dikilmiş, giysi bedeni ve eteği astarlanmış, astar olarak açık mavi renk, ipek beatris kullanılmıştır. İpek bürümcük şifon kumaş ve beatris astar Kunduracılar Caddesindeki Menekşe Kumaş mağazasından alınmıştır. Güler (Sürel) Gündüz tarafından yapılan çiçeklerde kıyafet kumaşı olan mavi renk, ipek bürümcük şifon kullanılmış, çiçek yapımı için kumaş jalatinle kolalanmış, çiçekler göğüs altı dikişine, füme rengi kesme boncukla dikilerek süslenmiştir. Ön yaka verev biye ile temizlenmiş, sol yanda tek taraflı fermuarlı kapama yapılmış, etek ve kol boyları ile arka yaka kenarında açık baskı, ön yaka çevresinde verev biye ile temizlenmiş ve kapalı baskı yapılmıştır. Tüm dikiş paylarına ince ibrişim iplik ile sürfile sarılmıştır.

---

[101] Gülsen Gümüştekin, Trabzon, 2022.

Foto. 42. Müjgan Sürel'e ait döpiyes[102]

Döpiyes 1970'li yıllarda Müjgan Sürel tarafından bir baloda giymek üzere dikilmiş ve uzun yıllar kullanılmıştır. Etek ve ceket olmak üzere iki parçadan oluşmuş döpiyes, ipek kadife kumaştan dikilmiş, ipek beatris astar ile astarlanmıştır.

Etek düz, dar modelde dikilmiş, etek boyu diz altında, bel pensler ile oturtulmuş, kemersiz bel çalışılmış, duble astarlama yapılmıştır. Sol yanda tek taraflı fermuarlı kapama yapılan etek beline agraf dikilmiştir.

Ceket uzun kollu, hakim yakalı, mostralı kapamalı ve kuplu bir modelde dikilmiş, ipek beatris astar ile astarlanmıştır. Kapamada küçük siyah çıt çıt kullanılmış, yaka ve belde kemer tokası ile hem kapama, hem süsleme yapılmıştır. Omuzların dik durması için vatka kullanılmış, vatka tahta pamuk kullanılarak terzi kızlar tarafından yapılmıştır.

Müjgan Sürel'e ait bu kıyafet Güler (Sürel) Gündüz tarafından Nazmiye Aydın'a, Trabzon'da açılacak bir giysi müzesinde sergilenmek üzere bağışlanmıştır.

---

[102] Güler (Sürel) Gündüz, Trabzon, 2022, fotoğraf Nazmiye Aydın, Haziran 2022.

Foto. 43. 1970'li yılların sonu, Terzi Kızlar[103]

1940'lı yıllardan başlayarak Trabzon kadınını giydiren ve Terzi Kızlar olarak tanınan üç kız kardeş, soldan sağa Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler (Sürel) Gündüz. Kıyafetler kendileri tarafından dikilmiş, Şadıman Sürel'in giydiği spor ceket en küçük kız kardeşi Güler (Sürel) Gündüz'ün nikâhı için dikilmiştir. Taba renk, yünlü, tüvit kumaştan dikilmiş etek ve ceket Şadıman Sürel tarafından uzun süre giyilmiştir.

Foto. 44. Terzi Kızların fotoğraf albümü[104]

Albüm kapağında açık gri renk ipek tafta kumaş kullanılmış, kumaş üzerindeki çiçek buketi deseni Güler (Sürel) Gündüz tarafından çizilip, boyanmıştır. Yapılan araştırmada yer alan fotoğrafların büyük bir kısmı ailenin bu albümünden alınmıştır.

---

[103] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.
[104] Güler (Sürel) Gündüz fotoğraf albümü, 2022.

Foto. 45. Konaklar Köyünde Hacıpaşaoğlu Hayratı çeşme[105]

Terzi Kızların annesi Hatun Hanımın babası Hacıpaşaoğlu Mehmet Efendi'nin hayratı olarak 1841 yılında yapılmış çeşme Konaklar köy yolu üzerinde, Doğa kolejinden yaklaşık 200m yukarıda, sol tarafta olup, 2022 yılı itibarıyla hala kullanılmaktadır.

Sonuç

İnsanoğlunun en temel üç ihtiyacından birisi olan giyim, toplumların sosyo- ekonomik ve kültürel kimliğinin bir göstergesidir. Kültürel miras olarak tanımlanan tüm geleneksel değerlerin araştırılıp incelenmesi, yarınlara taşınması konusu günümüzün nasıl ki önemli koruma çalışmalarından birisi ise, aynı şekilde giysiler ve giysileri diken terzilerin de araştırılıp incelenerek birer kültürel miras olarak yarınlara taşınması gerekmektedir.

Bu araştırmada kültürel mirasımız olan giysiler ve giysileri diken terzilerden Trabzon'da terzi kızlar olarak tanınmış üç kız kardeşin 1940'lı yıllardan başlayıp yaklaşık 40 yıl boyunca yaptıkları terzilik mesleğinin o yıllardaki önemine ilişkin birçok özellik ortaya konulmuş, bu özellikler şu şekilde sıralanmıştır.

- 1930'lu, 40'lı, 1950'li yıllarda Türkiye'de Hazır Giyim Sanayinin olmadığı,
- 1930'lu, 40'lı yıllarda kadın, erkek ve çocuk için hazır satılan giysi bulunmadığı,
- 1920'li, 30'lu, 40'lı, 50'li, 60'lı ve hatta 70'li yıllarda dahi Trabzon'da kadın giysilerinin dikiş bilen kadın terzilere diktirildiği,
- 1925 yılına kadar terzilerin mahallelerde terzilik yapan kadın terzilerin yanında yetiştiği veya evinde dikiş bilen büyük hanımlardan terzilik öğrendiği,
- 1925 yılından sonra açılan biçki- dikiş yurtlarında terzilik eğitimi verilmeye başlandığı,
- 1925 yılından sonra açılan biçki- dikiş yurtlarında terzilik eğitimi alan kişilerin bir kısmının biçki- dikiş yurdu açtığı, bu yurtta hem öğrenci yetiştirip hem de sipariş dikiş diktiği,
- Bir kısmının evinde dikiş diktiği, ayrıca terzilik öğrettiği,
- Bir kısmının ise evinde sadece sipariş dikiş diktiği,
- Terzilerin dikmiş olduğu günlük ve özel giysi modellerinin özgün, abartısız ve fonksiyonel olduğu
- Giysilerin uzun yıllar kullanılarak eskitildiği,

---

[105] Nazmiye Aydın fotoğraf arşivi, Temmuz 2022.

- Giysilik kumaş ve gelin ağırlığındaki kumaşlar ailenin maddi durumuna göre Trabzon'daki belli başlı mağazalardan alındığı,
- Bu mağazaların Harun Kumaş, Binbir Çeşit, Menekşe kumaş mağazaları olduğu,
- Ayrıca Sümerbank'tan günlük yaşam için gerekli elbiselik kumaşların alındığı,
- Gelin olacak genç kıza ağırlık olarak, evlendiğinde uzun bir süre gerekli olacak günlük, gezmelik veya özel günler için iç ve dış giyimlik kumaş alındığı,
- Bu kumaşların ipek, yün, pamuk gibi doğal liflerden elde edilmiş iplikler ile dokunmuş doğal kumaşlar olduğu,
- Dış giyimler gibi don, külot, sutyen, kombinezon, gecelik, sabahlık gibi iç giyimlerin de o yıllarda terzilere diktirildiği,
- 1936 yılında Trabzon'da Kız Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulunun açılmasının itici gücünün biçki- dikiş yurtları olduğu,
- Trabzon'da Kız Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulunun açılması ile biçki- dikiş yurtlarının işlevlerini tamamladığı bilgisi edinilmiş,
- Fotoğraflar ile aktarılan bilgilerin örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

Her zaman geçerli ve önemli meslekler arasında olan terzilik, hazır giyim sanayinin gelişip, yaygınlaşmadığı, kadının çalışma hayatında henüz çok aktif yer almadığı 1930, 40, 50'li yıllarda da önemini korumuştur. Yaygın eğitim kursları şeklinde, mahallelerde açılan biçki- dikiş kurslarında eğitim alan kadınların bir kısmı sadece terzilik mesleğini icra ederek toplumu giydirme gibi çok önemli bir misyonu üstlenmiş, bir kısmı da hem terzilik yaparak toplumu giydirmiş, hem de evlerinde verdikleri biçki, dikiş, nakış eğitimleri ile bulundukları çevrede, halk eğitimine, toplumunun gelişmesi ve aydınlanmasına önemli katkı vermişler, terzilik mesleğinin okullaşmasının öncüleri olarak geleneksel giyimden, günümüzde tasarım giyime giden yolu açmışlardır (fotoğraf 48). Bu nedenle Trabzon kadınını giydiren, kadın giyimine özgünlük katan Şadıman Sürel, Müjgan Sürel ve Güler Sürel Gündüz nezdinde adını bilmediğimiz tüm kadın terzileri saygıyla anıyor, Cumhuriyet aydınlanmasında halk eğitimine verdikleri katkı nedeniyle şükranlarımı sunuyorum.

Foto. 46. Trabzon yöresi geleneksel kadın giysisi[106]

Foto. 47. Kadın terzinin diktiği modern giysi[107]

Foto. 48. Tasarım ceket[108]

---

[106] Selim Cihanoğlu, Trabzon Yöresi Giysileri El İşleri ve Kalıpları, 2020, s. 65
[107] Nazmiye Aydın, *1940'lı Yıllarda Trabzon'da Bir Terzi, Nazire Ata*, Al Farabi Kongresi, 2019, Erzurum, s. 1038
[108] Fatma Tomar koleksiyonu

KAYNAKÇA

Akyüz, Yahya (2006), "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallimin'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", *OTAM Dergisi,* 20/20, 17-58.

Aydın, Nazmiye (2019), "1940'lı Yıllarda Trabzon'da Bir Terzi "Nazire ATA", *Al Farabi IV. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2-5 Mayıs 2019, Erzurum, İksad Yayınevi, 1024-1038

_____ (2019), "Trabzon'da Yok Olan Dokuma Sanatı; Ketan", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26, 577-622.

Bayraktar, Fatma (1976), *Dış Giyim Temel Bilgi ve İşlemler*, Ankara.

Behire Hakkı, *Biçki Nazariyatı ve Kavaidinin Tedrisat-ı Aliye Kısmı*, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329.

_____ 1341(a), *Biçki Yurdu Teşkilat-ı Esasiye ve Talimatname-i Dâhilîsidir*, İstanbul,

_____ 1341(b), *Türk Kadınları Biçki Yurdu'nun Teşkilat-ı Esasiye ve Talimatname-i Dâhilîsi*, İstanbul, 1341,

Cihanoğlu, Selim (2020), *Trabzon Yöresi Giysileri El İşleri ve Kalıpları,* Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları.

Demir, Mine (2016), "Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Biçki-Dikiş"**,** *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, 71-75.

Gedikoğlu, Haydar (2016), *Trabzon Folkloru,* Seçil Ofset.

Görünür, Lale (2011), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri*, İstanbul.

Gürcüm, Banu Hatice (2010), *Tekstil Malzeme Bilgisi*, İzmir: Kerasus Yayınları.

Karakışla, Yavuz Selim (2003), "Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)", *Tarih ve Toplum*, 39/232, 11-20.

Kurnaz, Şefika (1991), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923)*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu.

_____ (2011), "Türk Yurdu ve Kadın (1911-1918)", *Türk Yurdu*, 31/282, 58-64.

Lokmanoğlu, Perihan (1990), *Hazır Giyim ve Konfeksiyon Makineleri*, Ankara.

Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.

Saatçioğlu, Kenan (2019), "Bir Terzinin Kitabı: Biçki Nazariyât ve Kavâidi", *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 22, 103-112.

Somel, Selçuk Akşin (2000), "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", *Kebikeç*, 10, 223-238.

Tarihi Süreçte Trabzon Kadınının Giyinişi Albümü, (Haz. Yüksel Aksu), Ankara: Trabzon Vakfı Kadın Platformu, 2016.

Usta, Veysel (2017), "Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Trabzon, 590-613.

Internet Kaynakları

https://www.kariyer.net/pozisyonlar/terzi/nedir, erişim 19/11/2019

https://eksisozluk.com/makarr-i-nisvan--2404743 erişim 6/4/2020

https://www.google.com/search?rlz=trabzon+tarihi+cudibey+ilkokulu& erişim 24/02/2022

Kaynak Kişiler

Şadıman SÜREL, Haydar Ağanın torunu İbrahim Sürel'in en büyük kızı

Güler (Sürel) GÜNDÜZ, Haydar Ağanın torunu İbrahim Sürel'in en küçük kızı

Gülsen (Şakar) GÜMÜŞTEKİN

Fatma Tomar, Trabzon Halk Eğitim Merkezi, Usta Öğretici

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (617-640)

Yücetürk, Zemzem, "19. Yüzyılda Livane Halkının Hukukî Talep ve Davaları (1800-1861)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.617-640.
DOI: 10.31765/karen.1172632

19. YÜZYILDA LİVANE HALKININ HUKUKÎ TALEP VE DAVALARI (1800-1861)*

Zemzem YÜCETÜRK**

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Dr. Öğr. Üyesi,
Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Artvin/TÜRKİYE
zemzem_yuceturk@artvin.edu.tr
ORCID : 0000-0002-9638-7160

Anahtar Kelimeler: Livane, Talep, Dava, Müslüman, Gayrimüslim

Keywords: Livane, Demand, Lawsuit, Muslim, Non-Muslim

Öz: Osmanlı Devleti çok farklı etnik unsuru bünyesinde barındırmıştır. Söz konusu devlet İslâm dininden de kaynaklı hoşgörülü bir yönetim ve adalet anlayışıyla din, dil, ırk ve kültürel yönden bu farklı grupları yüzyıllar boyunca idare etmesini bilmiştir. Tebaasına kendi dinlerine göre yargı, yönetim ve idare imkanı sunmuştur. Yerel idarelerde gayrimüslimlere devlete isyanda bulunmadıkları sürece kendi din adamları tarafından yönetilmelerine izin vermiştir. Cemaat mahkemeleri olmakla birlikte söz konusu tebaaya isterlerse davalarını şerî mahkemelere getirme hakkı da tanımıştır. Bu hak doğrultusunda gayrimüslimler çoğu kere davalarını şer'iyye mahkemelerine getirmişlerdir. Çalışmada 19. yüzyılın başından Padişah Abdülmecit'in saltanatının sonuna kadar Livane halkının hukukî talep ve davaları, gayrimüslimler ve Müslümanlar olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Gayrimüslimlerin bu dönemde kilise, tereke, izin, alacak verecek, ihtida ve mezhep değiştirme hareketi, vekil tayini, murahhas, konsolos ile cinayet konularına dair talep ve davaları olmuştur. Müslümanlarınki ise tereke, aile hukuku, izin, alacak verecek, hırsızlık ve cinayet hakkındaki talep ve davalardır. Belgelerden anlaşıldığına göre gerek Müslümanlar gerekse de gayrimüslimler davalarını arzuhallerle İstanbul'a iletmişler, söz konusu davalarının şerî mahkemelerde çözümü için Livane'nin bağlı olduğu sancağın yöneticilerine emir gönderilmesini talep etmişlerdir. Davanın çözümü mümkün olmazsa davalıların İstanbul'a çağrılarak duruşmalarının yapılmasını istemişlerdir. Devlet bütün halkın şikayetleri ve talepleriyle ilgilenmiş davaların çözülmesi, isteklerin ise yerine getirilmesi için yerel idarelere emirler göndermiştir. Davaların sonucunun ise tekrar İstanbul'a bildirilmesinin istenmesiyle, sonuç takibine de gidilmiştir. Belgelerden de anlaşıldığı üzere gayrimüslimler kendi mahkemeleri olmakla birlikte davalarını İstanbul'a arzuhallerle iletmişlerdir. Devlet de Müslüman, gayrimüslim ayrımı gözetmeksizin halkın isteklerine olumlu yaklaşmıştır. Osmanlı Devleti Müslüman olmayan tebaanın isteklerine olumlu karşılık vermesine rağmen söz konusu tebaanın birbirlerine karşı hoşgörülü davranmadığı da döneme ait bir belgeden anlaşılmıştır. Bir gayrimüslimin mezhep değiştirerek Ermeni milletinden biriyle evlenmesi üzerine bu kişiye Katolik milleti para cezası uygulamıştır.

Geliş Tarihi / *Received Date*: 08.09.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 05.12.2022

LEGAL CLAIMS AND CASES OF THE PEOPLE OF LİVANE IN THE 19TH CENTURY (1800-1861)

Abstract: The Ottoman Empire had many different ethnic elements. The state in question has managed to manage these different groups in terms of religion, language, race and culture for centuries with a tolerant administration and understanding of justice originating from the religion of Islam. It has provided the citizens of different religions with the opportunity of judgment, administration and administration according to their own religions. In local administrations, he allowed non-Muslims to be governed by their own clergy as long as they did not rebel against the state. Although there are congregational courts, it also gave the aforementioned subjects the right to bring their cases to the shari'a courts if they wished. In line with this right, non-Muslims often brought their cases to the sharia courts. In the study, the legal demands and lawsuits of the people of Livane, from the beginning of the 19th century to the end of the reign of Sultan Abdülmecit, were handled separately as non-Muslims and Muslims. During this period, non-Muslims had requests and lawsuits regarding the church, estate, permission, receivables, conversion and denomination movement, appointment of proxy, executive director, consul and murder. Those of the Muslims are claims and lawsuits about inheritance, family law, permission, debt, theft and murder. As it is understood from the documents, both Muslims and non-Muslims conveyed their cases to Istanbul with petitions and demanded that orders be sent to the administrators of the sanjak to which Livane was affiliated, for the settlement of their cases in the shari'a courts. If it was not possible to resolve the case, they requested that the defendants be summoned to Istanbul and held their hearings. The state dealt with the complaints and demands of all the people and sent orders to the local administrations to solve the cases and to fulfill the requests. With the request to report the results of the cases to Istanbul again, the follow-up of the results was also carried out. As it can be understood from the documents, non-Muslims had their own courts and conveyed their cases to Istanbul with petitions. The state also approached the wishes of the people positively, without discriminating between Muslims and non-Muslims. Although the Ottoman Empire responded positively to the requests of non-Muslim subjects, it was understood from a document belonging to the period that these subjects did not behave tolerantly towards each other. When a non-Muslim changed his sect and got married to an Armenian nation, the Catholic nation imposed a fine on this person.

Giriş

19. yüzyılda Livane'nin bir kısmı Trabzon eyaletine bağlı Batum sancağının kazasıyken, diğer kısmı Erzurum eyaletine bağlı Çıldır sancağının kazasıdır.[1] Çalışılan dönemde Livane halkının hukukî talep ve davaları ele alınmıştır. Söz konusu talep ve davalar terekelere, aile hukukuna, izinlere ve gayrimüslimlere ait talep ve davalardır. Tereke ölen kişilerin mirasçılarına geride bıraktığı mal ve eşyalar anlamına gelir.[2] Osmanlı Devleti'nde mirasın bölüşülmesinde dini kurallar dikkate alınırdı.[3] Müslümanların mirasla ilgili davalarına şer'iyye mahkemeleri bakardı. Tanzimat dönemine kadar da bütün hukukî anlaşmazlıklar şer'iyye mahkemelerinde çözüme kavuşturulmuştur. Mahkemede kadıyla birlikte müftü ve şahitlik yapan şühûd ve şühûdü'l-hâl gibi görevliler vardı.[4] Tanzimat dönemi ile birlikte söz konusu mahkemelerin yetkileri sınırlanmıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin çıkarılmasından sonra mülki örgütte düzenlemeler yapılarak nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Ancak bu mahkemelerin de yetki alanları sınırlıydı. Nizamiye mahkemeleri için Fransız yargı örgütü örnek alınmıştır. Kazalarda dava kurulu olarak görev yapacak olan meclis-i deaviler, sancak merkezlerinde temyiz kurulu olarak meclis-i temyizler, vilayet merkezlerinde ise üst temyiz kurulu olarak divan-ı temyizler kurulmuştur. Bu mahkemeler Müslüman gayrimüslim ayrımına gitmeksizin şeriat, cemaat, ticaret ve konsolosluk mahkemelerinin yargı alanı dışında kalan ceza ve hukuk alanındaki yargı işlerine bakmıştır.[5] 1867 tarihli "Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnâmesi" ile şer'iyye mahkemelerinin aile, miras, vakıf davaları ile şahsa karşı işlenen suçlar haricindeki davalara bakma yetkisi

---

[1] Livane kazasının idarî durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Yücetürk 2019: 261-263. Ayrıca Artvin vilayetinin 1920-2013 yılları arasındaki idari taksimatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şaşmaz: 2014.

[2] Devellioğlu, 2005: 1137.

[3] Ortaylı, 2018: 110.

[4] Aydın, 2019: 77.

[5] Cin ve Akyılmaz, 2017: 178-182.

elinden alındığı gibi yine bu tarihteki "Şura-yı Devlet Nizamnâmesi" ile idarî yargı yetkileri de tamamen ellerinden alınmıştır.[6] Nizamiye mahkemeleri kurulunca şer'iyye ve nizamiye mahkemelerinin görev alanlarını tespit konusunda bazı karışıklıklar ortaya çıkmış, zaman zaman yapılan hukukî düzenlemelerle her iki mahkemenin görevlerinin net olarak birbirinden ayrılması yoluna gidilmiştir. Bu düzenlemelere göre şer'iyye mahkemeleri sadece vakıf malların aslına, hacre, vasiyete, vasi tayin ve azline, yetim mallarına, vakıfların borç ilişkilerine, miras hukukuna, aile hukukuna ve diğer şer'i haklara ilişkin davalara bakabileceklerdi.[7]

Müslümanların mirasla ilgili davaları yukarıda belirtildiği gibi şer'iyye mahkemelerinde halledilirken Osmanlı Devleti'nde zımmiler kendi aralarındaki miras, şahıs, aile davalarını kendi ruhani temsilcileri huzuruna götürebilirlerdi.[8] Böylece cemaat mahkemeleri ortaya çıkmıştır. Onların bu konulardaki hukukî davaları mensup oldukları dinin kurallarına göre halledilir ve problemleri cemaatlerinin din adamları tarafından çözümlenirken, zaman zaman zımmiler konunun çözümü için devletten yardım istemişlerdir.[9] Bazı gayrimüslimler özellikle mirasın taksimi için şer'i mahkemeye başvurmuşlardır.[10] Çalışmanın konusu olan dönemde gerek Müslümanlar gerekse de gayrimüslimler bazen de doğrudan mahkemeye başvurmak yerine şikayet ve taleplerini arzuhallerle İstanbul'a bildirmişlerdir. Ayrıca kişiler adına yerel idareler ve meclisler halkın davalarını Sadarete iletmişlerdir. Makalede bu arzuhaller ve belgeler incelenerek söz konusu halkın şikayet ve talepleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmanın hukuk, şehir ve sosyal tarihçiliğe katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1. Gayrimüslimlerin Talep ve Davaları

1.1. Kiliseler İle İlgili Talep ve Davalar

Döneme ait belgeler incelendiğinde gayrimüslimlerin cemaat mahkemeleri olmasına rağmen şikayetlerini arzuhallerle İstanbul'a bildirip davalarının şerî mahkemede çözülmesini istedikleri görülmektedir. Bireysel arzuhaller dışında söz konusu tebaanın şikayetlerini dinî liderleri ve meclisleri aracılığıyla İstanbul'a bildirip çözüm arandığı da anlaşılmaktadır. Gayrimüslimler çeşitli konudaki sıkıntılarını devlete bildirmişlerdir. Bunlardan biri 1839 tarihli kiliseleri hakkındaki belgedir. 7 Kasım 1839 tarihli Patrik Karabet'in de mührünün bulunduğu Sadarete gönderilen dilekçeye göre Katolik reayasının tamire muhtaç olan kiliselerinin tamirini istemeleri nedeniyle Gürün'de ve Livane'de bulunan Artvin kasabasındaki kiliselerin tamirine karar verilmiştir. Ancak kiliselerin tamir işleri bitirilmeye yakınken ve padişah emri olmadan önce bu yerlerdeki mahallî idareler tamir işinin aykırı bir hareket olduğunu söylemişlerdir. Dilekçede söz konusu durumun halledilmesi için izin istenmiştir. Belgeden isteğin kabul edildiği anlaşılmaktadır.[11] Söz konusu belgeden ve 1851 tarihli belgeden gayrimüslimlerin kiliselerinin tamir masraflarını da kendilerinin karşıladığı anlaşılmaktadır. Ancak bu masraflar sırasında alacak verecek davalarını da halledemedikleri zaman durumu İstanbul'a bildirerek yardım istemişlerdir. 15 Ağustos 1851 tarihinde Sadarete Erzurum valisi tarafından gönderilen yazıya göre Çıldır sancağı dahilinde bulunan Livane kazasına tabi Artvin kasabası sakinlerinden olup şu anda Dersaadet'te olan Mir oğlu Bağdasarek'in adı geçen kasabada bulunan Meryem Ana adlı kilisenin inşa masraflarından dolayı Eznavir oğlu Mikail, Zohrab oğlu İstefan, Kasab oğlu Agob, Kurvin oğlu Haçi Mardiros, Bağdasar oğlu Matos, Kuzubaş oğlu İstefan, Megan oğlu ve Miriç oğlu Ovannes adlı kişiler zimmetinde yirmi bin kuruş alacağı bulunmaktadır. Bu borçtan söz konusu kişilerin daha önce göndermiş oldukları iki bin kuruş Patrikhane tarafından Bağ-

---

[6] Akgündüz, 2009: 17.
[7] Cin ve Akyılmaz, 2017: 178-182.
[8] Ekinci, 2001: 69-70.
[9] Cin ve Akyılmaz, 2017: 196-198.
[10] Ortaylı, 2018: 110.
[11] *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), Cevdet Adliye (C.ADL.), 20/1195, 7 Kasım 1839. Gürün bu tarihte Sivas'a bağlıdır Sezen, 2017: 316.

dasarek'e teslim edilmiştir. Geriye on sekiz bin kuruş kalmış olduğundan ve bu miktarın ödenmesine adı geçen kişiler muhalefet ettiklerinden Sadaret tarafından Erzurum'a gönderilen yazıda gereğinin yapılması istenmiştir. Erzurum Valiliği tarafından yapılan ikaz sonucunda söz konusu kişilerin borcun on üç bin kuruşunu ödemeye razı oldukları belirtilmiştir. Yazıda ayrıca adı geçen kaza müdürü tarafından bu paranın ödeneceğine dair senedin gönderildiği de bildirilmiştir.[12] Belgeden İstanbul'un da bu dava sonucu yerel idareleri görevlendirdiği ve yerel idareler tarafından da gerekenin yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine 1860 tarihli belgede de kilise tamiri konusunda gayrimüslimlerin isteği olmuştur. 23 Kasım 1860 tarihli Katolik milleti Ser Piskopos verdiği dilekçesinde Livane'de Çit mahallesinde kiliselerinin zamanla harap olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle boyu yirmi sekiz, genişliği on sekiz ve yüksekliği de on beş metre olacak şekilde kilisenin yeniden inşasını istemiştir.[13] Kiliseler konusunda gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında dava yaşandığı da görülmektedir. 17 Ekim 1859 tarihli belgeye göre Trabzon valisinin tahriratıyla Lazistan ve Livane meclislerinin mazbatalarında Livane kasabasında sakin Katolik milletinin kiliselerinde çan çaldığı bildirilerek kiliselerin dört tarafında cami ve mescid-i şerif bulunduğundan bu durumun bütün ehl-i İslam'ı rahatsız ettiği ifade edilmiştir. Bu nedenle çan yerine tahta çalınması istenmiştir.[14] Görüldüğü üzere dini konuda Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında çıkan anlaşmazlık yerel idareler tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Ancak devletin bu konuda ne tür bir karar aldığına dair belgede bilgiye rastlanılamamıştır.

1.2. Terekelerle İlgili Talep ve Davalar

Döneme ait belgeler incelendiği zaman tereke kabzına dair gayrimüslimlere ait dört belge bulunmaktadır. Belgelere göre ölen kişilerin varislerinin hakları, varisler tarafından arandığı gibi dinî liderler olan patrikler ve Ermeni Millet Meclisleri tarafından İstanbul'a yazılar gönderilerek de aranmıştır. Gayrimüslimlerin terekelerini kabz edenler varislik iddiasında bulunan başka gayrimüslimler olmuştur. Ancak 22 Eylül 1849 tarihli arzuhale göre Livane kazası sakinlerinden Vatol oğlu Mıgırdıç'ın terekesini alan, Mıgırdıç Dersaadet'e giderken vapurda öldüğünden Sinop limanına çıkarıldığı için Sinop valisi olmuştur. Bu nedenle İstanbul'a gönderilen söz konusu arzuhalde terekenin Sinop valisinden alınarak ölen kişinin varisine teslimi istenmiştir. Devlet tereke kabzı nedeniyle İstanbul'a gönderilen arzuhaller sonucunda davaların mahallî mahkemelerde çözüme kavuşturulması için yerel idarecilere emirler göndermiştir. Ayrıca eğer davalar çözüme kavuşturulmazsa suçlu bulunanların İstanbul'a gönderilmesi de talep edilmiştir.[15] Döneme ait belgeler incelendiğinde Livane kazasındaki gayrimüslim halkın terekelerin tahririyle ilgili de şikayetleri bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde vârissiz ölen gayrimüslimlerin terekeleri herhangi bir vakfa kayıtlı olmadığı durumlarda veya bu kişiler padişah hassı gibi serbest bir bölgede yaşamıyorlarsa Beytülmal eminleri tarafından teslim alınırdı. Ancak ruhban sınıfından olanların beş bin akçenin altındaki terekeleri patrikler veya metropolitlerin tasarrufuna bırakılmıştı. Beş bin akçe ve üzerindeki terekeleri Beytülmal eminleri devlet hesabına alırlardı.[16] Katolik Patrikhanesi tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 7 Ocak 1858 tarihli yazıda Patrik, Lazistan sancağında bulunan Artvin kazası ile Çıldır eyaletinde ve adı geçen eyaletin diğer yerlerinde kendi milleti olan Katolik milleti ile Ermeni milletinden ölenlerin terekelerinin önceden beri Beytülmal ve kassamlar tarafından tahrir edilmeyip murahhasalar tarafından tahrir edildiğini belirtmiştir. Bu konuda devlet tarafından verilen emir üzerine Çıldır valileri tarafından zaman zaman buyruldular gönderildiğini de ifade etmiştir. Ancak buna dair padişah emrinin 1847 senesinde Artvin'de meydana gelen yangında yandığını belirtmiştir. Bu olaydan sonra kendi milletinin terekelerinin yazımı adı geçen

---

[12] *BOA,* Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM), 70/1, 15 Ağustos 1851; *BOA*, A.MKT.UM, 72/2, 25 Ağustos 1851.
[13] *BOA,* İrade Hariciye (İ.HR.), 181/10045, 23 Kasım 1860.
[14] *BOA,* C.ADL, 52/3140, 17 Ekim 1859.
[15] *BOA,* Sadaret Mektubi Kalemi Deavî (A.MKT.DV.), 19/42, 22 Eylül 1849; *BOA,* Hariciye Mektubi Kalemi (HR. MKT.), 156/22, 1 Kasım 1855; BOA, HR. MKT, 201/41, 2 Ocak 1857; *BOA,* HR. MKT, 178/13, 18 Şubat 1857.
[16] Bilgin ve Bozkurt, 2010: 13.

yerlerde eski usulde devam etmişken yalnız Artvin kazasında bulunan kassam ve Beytülmal tarafından terekelere müdahale edildiğini belirterek burada da terekelerin eski usule göre yazılması için Lazistan valisine emir gönderilmesini istemiştir. Patrik'in bu yazısından sonra Hariciye Nezaretinden Lazistan kaymakamına gönderilen 22 Ağustos 1858 tarihli yazıda patriğin bu şikayetinden bahsedilerek durumun yerel mecliste incelenip eski usule dönülmesi istenmiştir.[17] Görüldüğü üzere gayrimüslimlerin tereke tahriri konusundaki isteklerinin halledilmesi için devlet gerekli yere emir göndermiştir.

1.3. İzinler İle İlgili Talep ve Davalar

Döneme dair belgeler incelendiğinde izin talebiyle ilgili gayrimüslimlere ait bir belge bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde mürur tezkiresi ülke içinde yapılacak seyahat için verilen izin belgesiydi. Klasik devirde bu gibi hususlar için verilen izin belgelerine yol hükmü veya yol emri deniyordu. II. Mahmut zamanındaki düzenlemelerde ise halkın ülke içindeki seyahatleri için mürur tezkireleri uygulamaya konulmuştu. Ancak yabancılarla ayrıcalıklı kimseler için merkezden yol hükmü yazılmaya Tanzimat'tan sonra da devam edilmiştir. 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra asayişi sağlamak için ülke içi seyahatlerde verilecek izinler 1826, 1841, 1844, 1887 tarihlerinde çıkarılan nizamnamelerle yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemde yol hükmünün yerini, ülke içi pasaport gibi kullanılan mürur tezkireleri almıştı. Bu belgelerde kişinin kimliği ile nereye ne için gideceği de yazılırdı. Ülke içi seyahat için düzenlenen bu tezkireler bir yıllığına geçerli olurdu. Mürur tezkiresi uygulaması 1908'den sonra kaldırılmıştır.[18] 1858 tarihli belgeye göre Livaneli bir gayrimüslim ailesinin Dersaadet'e gönderilmesi için izin verilmesi konusunda İstanbul'dan yardım istemiştir. Duhancı Karabet 25 Ekim 1858 tarihli dilekçesinde kendisinin Batum'da bulunan Livane kazasında Hayteb karyesi sakinlerinden olduğunu belirterek Dersaadet'te tütüncülük ile uğraştığından bahsetmiştir. Adı geçen köyde bulunan zevcesi ve oğlunun yanına gelmesi için Batum kaymakamına emir gönderilmesini talep etmiştir.[19] İstanbul'dan da 31 Ekim 1858 tarihli Lazistan kaymakamına gönderilen yazıda bu konuda gereğinin yapılması istenmiştir.[20] Görüldüğü üzere devlet izinler konusunda da gayrimüslimlerin isteklerine duyarsız kalmayıp gerekli yerlere emir göndermiştir.

1.4. İhtida ve Mezhep Değiştirme Hareketleri

İhtida inançsız veya farklı dinde olan insanların İslâm dini ile şereflenmesini ifade eder.[21] Osmanlı Devleti hiçbir zaman başka dinden olan tebaasını din değiştirmeye zorlamamıştır.[22] Ancak bununla birlikte söz konusu devlette din değiştirme farklı sebeplerle ortaya çıkmıştır. Genel olarak din değiştirmenin manevi aydınlanma, günahkarlık duygusu gibi psikolojik sebepleri vardır. Sosyo-kültürel sebepler olarak da karşılaşılan başka dinden olan insanlarla iletişim ve dinî telkinler de bu konuda önemli rol oynamıştır.[23] Döneme ait belgeler incelendiğinde ihtida hareketlerine ait bir belge bulunmaktadır. Söz konusu belge dinini değiştirmek isteyen gayrimüslim bir çocuğu aittir.[24] Ancak şer'i hukukta kişinin sorumluluk alarak karar vermesi için buluğ çağına gelmiş olması gerekmekteydi. Bu yaş Osmanlı Devleti'nde 1917 tarihine kadar on beş kabul edilmiştir. Bu nedenle bir kişinin din değiştirebilmesi ve resmî işlerinde yetkili olması için on beş yaşından gün alması gerekmekteydi. Bu yaşa gelmeyenlerin din değişimi buluğ çağına kadar ertelenmiştir.[25] 4 Şubat 1857 tarihinde Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıda Livane kazası ahalisinden ve Ermeni milletinden bir çocuğun İslam dinine geçmek istediği belirtilerek çocuk hakkında mahkemece araştırma yapılıp rüştüne ermiş ise İslam dininin

---

[17] *BOA,* HR. MKT, 252/6, 7 Ocak 1858.
[18] Sakin, 2019: 308.
[19] *BOA,* Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.DVN.), 135/72, 25 Ekim 1858.
[20] *BOA,* A.MKT.UM, 332/36, 31 Ekim 1858.
[21] Yücetürk, 2021a:108.
[22] Selçuk, 2002: 90-91.
[23] Yücetürk, 2021b: 353.
[24] *BOA,* HR.MKT, 176/41, 4 Şubat 1857.
[25] Kocaoğlu, 2020: 793.

telkin edilmesi sabi ise ailesine teslim edilmesi istenmiştir.[26] Döneme ait bir belge de mezhep değişimine dairdir. Ancak gayrimüslim tebaanın bu konuda birbirlerine karşı hoşgörülü olmadıkları da anlaşılmaktadır. Ermeni Patrikliğinden 15 Mayıs 1859 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderilen yazıya göre Trabzon eyaleti dahilinde Lazistan sancağında Artvin kasabası ahalisinden İstefan Babolyan Katolik mezhebini terk ile Ermeni mezhebine geçmiş ve papaz tarafından nikahlanmıştır. İstefan Babolyan'ın yaptığı şey doğru görülmeyerek bu kişi Trabzon'da ikamet eden Katolik murahhasası tarafından kış mevsiminde iki akrabası ve nikah akdini gerçekleştiren papaz ile birlikte Trabzon'a çağrılmıştır. Bu kişilerin on iki bin kuruş miktarı yol masrafı yapmak durumunda kaldıkları da bildirilerek zararlarının kimden karşılanması gerekiyorsa karşılanması için Trabzon valisine emir yazılması istenmiştir. Hariciye Nezaretinden 4 Mart 1860 tarihinde Trabzon Valisi'ne gönderilen yazıda da durumun soruşturulması istenmiştir. Yazıda ayrıca İstefan Babolyan'ın mezhep değiştirerek Ermeni milletinden biriyle evlenmesi üzerine bu kişiden Katolik milleti tarafından ceza olarak dört bin kuruş alındığı da anlaşılmaktadır.[27]

1.5. Vekil Tayini ile İlgili Davalar

Vekil tayini konusunda döneme ait belgeler incelendiğinde gayrimüslimlere ait bir belge bulunmaktadır. Söz konusu belgede bir gayrimüslimin bir Müslümanı evini satarak borcunu kapatması için vekil tayin ettiği görülmektedir. Tüccardan İstefan'ın 8 Mart 1857 tarihinde Sadarete gönderdiği dilekçesine göre söz konusu kişinin Livane kazasına bağlı Artvin kasabası sakinlerinden Nikogos oğlu Bogos üzerinde sened ile on altı bin sekiz yüz iki kuruş alacak hakkı bulunmaktadır. Bogos tasarrufunda bulunan evini bu borca karşılık rehin vermiş olup Haseki zade Çelebi Osman Ağa'yı evi satmaya ve bu borcu ödemeye vekil tayin etmiştir. Ancak Osman Ağa vekillik yapmayıp Erzurum tarafına gitmiş olduğundan İstefan Osman Ağa'nın evi satarak borcu kapatması için Lazistan sancağı mutasarrıfına emir gönderilmesini istemiştir. Dilekçe üzerine Sadaretten Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıda davanın çözüme kavuşturulması için şerî gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.28 Belgeden anlaşılmaktadır ki gayrimüslim bir kişi Müslüman bir kişiye evini sattırarak borcunu ödetmek için vekil tayin edecek kadar güvenmektedir.

1.6. Murahhas ve Konsoloslar Hakkında Talepler

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra Rumlara dinî anlamda özerklik tanıdığı gibi Patrikler vezirlikle eşit mevkide tutulmuştur. İstanbul Rum Patrikhanesi Anadolu ve Rumeli ile Filistin, Kıbrıs, Suriye, Mısır ve Rusya Ortodokslarının yönetiminden sorumluydu.[29] Padişah aynı zamanda 1461'de Gregoryen Ermeni Patrikliğini İstanbul'da kurdurdu.[30] Söz konusu patriklik ise Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks Rumların dışındaki Hıristiyanların devletle ilişkilerinden sorumlu olacaktı. Patrikler böylece hem dini hem de idari yetkilere sahip olmuşlardır. Metropolit, piskopos veya diğer adıyla murahhaslar, rütbe bakımından patrikten sonra gelirlerdi. Bu görevliler görevde bulunacakları yerin cemaatleri tarafından seçilir, patrikler tarafından atanırdı. Ancak bu atamalar için de padişah onayı gerekliydi. Görev yaptıkları yerlerde vergileri topladıkları gibi patriğin bütün yetkilerine de sahiptiler.[31] Murahhas tayini konusunda döneme ait dört belge bulunmaktadır. 21 Ağustos 1847 tarihinde Katolik Patriği Andon Sadarete gönderdiği dilekçesinde Livane ve çevresi Katolik milleti murahhası olan Ohannes veled-i Sahak adlı rahibin istifası nedeniyle yerine Bedros adlı rahibe berat verilmesini talep etmiştir. Söz konusu istek devlet tarafından kabul edilmiştir.[32] 21 Aralık 1847 tarihli Ermeni Patrikliğinin arzuhaline göre de Kars, Artvin ve buraya bağlı yerlerin murahhaslığı Agob isimli rahibin üzerindeyken adı geçen rahibin azledilmesiyle yerine Kayserili Karabet isimli rahip

---

[26] *BOA,* HR.MKT, 176/ 41, 4 Şubat 1857.
[27] BOA, HR. MKT, 258/88, 4 Mart 1860; *BOA,* HR. MKT, 266/92, 2 Kasım 1858; *BOA,* HR. MKT, 239/60, 11 Mayıs 1858.
[28] BOA, A.MKT.DV, 107/24, 8 Mart 1857.
[29] Bozpolat, 2007: 81-82.
[30] Ercan, 2002: 27.
[31] Bozpolat, 2007: 82-83.
[32] BOA, A.DVN, 27/54, 21 Ağustos 1847.

uygun görülmüştür. Arzuhalde söz konusu rahibe berat verilmesi istenmiştir. İstek yönetimce kabul edilmiştir.[33] Yine 26 Kasım 1848 tarihli belgeye göre Livane ve çevresi murahhası olan Ovannes görevini iyi idareye muktedir rahip Bedros'a bırakmıştır.[34] 20 Haziran 1851 tarihli belgeye göre de Ermeni Patrikliğine dahil Muş sancağının Çanlı Kilise ve tevabii Murahhasası Zakarya Rahip azledilmiştir. Söz konusu murahhaslık vekaleten Erzurum eyaletinde bulunan Hasankale Manastırı ile Kars, Artvin ve tevabii Murahhasası Karabet Rahib'e verilmiştir.[35]

Döneme ait bir belge ise Livane'ye konsolos vekili tayini hakkındadır.[36] Osmanlı Devleti Batılılara tanıdığı kapitülasyonların etkisiyle ticaret hacminde artış yaşamış, bu durum yabancı devletlerin konsoloslarının sayılarını artırmıştır. İstanbul'un fethinden sonra ülkede Venedik balyosları görev alırken devletteki ilk resmî konsolos 1535'de İskenderiye'ye atanan Fransız konsolosu olmuştur.[37] Konsoloslar kendi milletlerinin işlerine bakarlardı. Elçiler ile konsoloslar için belirlenen vergileri toplama ve konsolosluğa gelen malları kaydetme gibi görevlerin yetkisi padişah tarafından verilirdi. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin birçok şehrinde konsoloslar bulunmaktaydı.[38] 2 Kasım 1852 tarihli belgeye göre Livane kasabasına Avusturya Devleti'nin tüccar tebaasının işleri için Cezal konsolosun nezaretinde 26 Mart 1852 tarihli padişah emriyle Mösyö Nikoliç konsolos vekili tayin edilmiştir. Ancak bu kişi memuriyet yerine gitmeden görevden azledildiğinden yerine konsolos vekili gerekmekte olup Avusturya Devleti Raykoviç'in tayinini uygun görmüştür. Bu kişinin göreve getirilmesi için padişah emri verilmesi konusunda gereğinin yapılması Avusturya maslahatgüzarı tarafından talep edilmiştir.[39] Belgelerden de anlaşıldığına göre devlet gayrimüslimlerin gerek murahhas gerekse de konsolos tayini konusundaki isteklerine olumlu bakarak bu istekleri kabul etmiştir.

1.7. Alacak-Verecek Davaları

Döneme ait belgeler incelendiği zaman gayrimüslimlere ait alacak-verecek davaları ile ilgili yirmi davaya rastlanılmıştır. Bu davalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. 1849-1859 Arası Gayrimüslimlere Ait Yirmi Adet Alacak-Verecek Davaları

Dilekçenin Verildiği Yer	Belge veya Dilekçeyi Gönderen Kişi veya Kurum	Davacı	Davalı	Dava Konusu	Belge Tarihi
Sadaret	Dafir oğlu Bedros	Dafir oğlu Bedros	Livane kazasından Dursun Bey	46 bin kuruş para	28 Mart 1849[40]
Sadaret	İstefan ve Bogos	İstefan ve Bogos	Haçedor ve Bogos	Bir oda ev, ahır ve misafir odası, arsa, bostan, bahçe ve elli adet bakır kap.	16 Temmuz 1849[41]
Sadaret	Eşreboğlu Esteban	Livane kazasında Artvin kasabasından Eşreb oğlu Esteban	Bogos, Bedros, Melkon, Kaspar Namun	Ev, kiler, ahır, çulha odası, iki adet ambar, bir misafir odası, ahır, samanlık.	11 Ekim 1849[42]
Sadaret	Moses oğlu Karabet	Livane kazasından Zirap oğlu İstepan, Dermin oğlu İstepan, Mıgırdıç, Keçeç oğlu Ovannes, Fırıncı Vartan, Merkar oğlu İstepan	Livane kazasından Moses oğlu Karabet	6.650 kuruş	31 Ocak 1850[43]
Sadaret	Bedros, Karabet ve İstefan	Bedros, Karabet ve İstefan	Kamil, Süleyman ve Abdullah adlı kişilerin oğulları	Bağ ve bahçe ve zeytin ağaçları	9 Haziran 1850[44]
Sadaret	Erzurum valisi	Livane kazasında Artvin kasabasından Mir oğlu Bağdasarek	Eznavir oğlu Mikail, Zohrab oğlu İstefan vd.	18 bin kuruş	15 Ağustos 1851[45]
Sadaret	Ermeni Millet Meclisi ve Ermeni Patriği Agop mührüyle	Ermeni Millet Meclisi, Ermeni Patriği Agop ve Artvinli Ohannes'in varisleri	Sogomon	44 bin kuruş	1 Kasım 1855[46]

Sadaret	Sarraf oğlu Damat Ohannes ve Mıgırdıç	Sarraf oğlu Damat Ohannes ve Mıgırdıç	Livane kazasında Artvin kasabasından Süleyman Beyzade Sani Bey	54.600 kuruş	24 Şubat 1856[47]
Lazistan mutasarrıfı	Sadaret	Livane kazasından Katolik milletinden Ohancan ve arkadaşı Bedros oğlu Babiy adlı tacirler	Lazistan sancağında Maçahel karyesinden Kalem oğlu Mehmet, Hırtos karyeli Memiş Ağa vd.	61.150 kuruşluk eşya	1 Ağustos 1856[48]
Sadaret	Katolik Patriği Nikokos	Artvin Kasabası mütemekkinlerinden diğer Artin oğlu Agop	Ermeni milletinden Papik oğlu Sogomun ve Anna	22 bin kuruş ve mal	2 Ocak 1857[49]
Sadaret	Sahak oğlu Ovannes	Sahak oğlu Ovannes	Grigor ve kız kardeşi	Ev	22 Şubat 1857[50]
Sadaret	Tüccar İstefan	Tüccardan İstefan	Artvin kasabasından Nikogos oğlu Bogos	16.802 kuruş	8 Mart 1857[51]
Sadaret	Nilo oğlu İstefan	Livane tüccarından Nilo oğlu İstefan	Musa Bey	77.875 kuruş	21 Mart 1857[52]
Sadaret	Elisabet	Elisabet	Kirkor	Ev	31 Mart 1857[53]
Sadaret	Patrik Nikokos	Patrik Nikokos ve Katolik halk	Yedi eşkıya	Para gaspı	6 Haziran 1857[54]
Sadaret	Patrik Agop Nikos Ermeni Millet Meclisi	Öldürülen Safatil ve kardeşi Mikail Esbed'in vereseleri	Sandalcı üç kişi	Katl ve 95.300 kuruş gasp	12 Eylül 1857[55]
Sadaret	Patrik Nikogos	Artvin kasabasında İstefan ve Ohannes	Livane kaza meclisi	Arsa	7 Ocak 1858[56]
Sadaret	Artvin karyesinden Tüccardan Sarı oğlu Haçi Bogos	Tüccardan Sarı oğlu Haçi Bogos	Artvin karyesinden Maçekil oğlu Bogos	30 bin kuruşluk mal	27 Ocak 1859[57]
Sadaret	Tüccardan Avadis	Tüccardan Avadis	Istabl-ı Amire payelilerinden ve Li-	8 bin kuruş	16 Aralık 1859[58]

---

[33] BOA, A.DVN, 40/ 90, 21 Aralık 1847.
[34] *BOA,* A.M, 6/3, 26 Kasım 1848.
[35] *BOA,* Sadaret Divan Kalemi Mühimme Evrakı (A.DVN.MHM), 9/14, 20-29 Haziran 1851.
[36] *BOA,* İ.HR, 99/4839, 22 Kasım 1852.
[37] Kınlı, 2009: 42.
[38] Savaş, 2002: 179.
[39] *BOA,* İ.HR, 99/4839, 22 Kasım 1852.
[40] *BOA,* A.DVN, 51/55, 28 Mart 1849.
[41] *BOA,* A.DVN, 49/8, 16 Temmuz 1849.
[42] *BOA,* A.DVN, 51/26, 11 Ekim 1849.
[43] *BOA,* A.DVN, 57/81, 31 Ocak 1850.
[44] *BOA,* A.DVN, 60/41, 9 Haziran 1850.
[45] *BOA,* A.MKT.UM, 70/1, 15 Ağustos 1851; BOA, A.MKT.UM, 72/2, 25 Ağustos 1851.
[46] *BOA,* HR. MKT, 156/22, 1 Kasım 1855.
[47] *BOA,* A.MKT.DV, 117/51, 29 Eylül 1857; BOA, A.MKT.UM, 293/80, 5 Ekim 1857.
[48] *BOA,* HR.MKT, 157/51, 1 Ağustos 1856.
[49] *BOA,* HR. MKT, 201/41, 2 Ocak 1857.
[50] *BOA,* A.MKT.DV, 106/88, 22 Şubat 1857.
[51] *BOA,* A.MKT.DV, 107/24, 8 Mart 1857.
[52] *BOA,* A.MKT.DV, 109/67, 21 Mart 1857. Söz konusu arzuhal üzerine İstanbul'dan 3 Haziran 1857 tarihinde Kars mutasarrıfına gönderilen yazıda da gereğinin yapılması istenmiştir *BOA,* A.MKT.DV, 109/67, 3 Haziran 1857.
[53] *BOA,* HR. MKT, 185/19, 31 Mart 1857.
[54] *BOA,* HR. MKT, 194/69, 20 Haziran 1857.
[55] *BOA,* Meclis-i Vala (MVL), 313/64, 12 Eylül 1857.
[56] *BOA,* HR. MKT, 250/63, 7 Ocak 1858.
[57] *BOA,* A.MKT.DV, 135/61, 27 Ocak 1859.
[58] *BOA,* A.MKT.DV, 150/91, 15 Ocak 1860. Istabl-ı Âmire Osmanlı Devleti'nde padişaha ve saray mensuplarına ait atların barındığı Has Ahur'un resmî adıydı. Bîrun ağalarından olan Mîrâhur ise Istabl-ı Âmire'nin en büyük âmiriydi. Mîrâhur 1837 yılında kaldırılarak yerine Istabl-ı Âmire Müdürlüğü kurulmuştur. Söz konusu müdürlük Istabl-ı

			vane hanedanından Abdullah Bey ile oğlu Selim Bey		
Sadaret	Livane kazası sakinlerinden Panayot	Livane kazasından Panayot	Livane kazası müdürü Mehmet Ağa ile Nikoli	6 bin kuruş para	28 Ocak 1860[59]

Görüldüğü üzere toplam yirmi alacak-verecek davası bulunmaktadır. Davaların altısı gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında, on tanesi gayrimüslimler arasındadır. Davanın birinde ise davacı gayrimüslim Panayot iken davalı Livane Kaza Müdürü Mehmet Ağa ile Nikoli'dir. Yine davanın biri iki gayrimüslim ile yerel idareler arasındayken, ikisi de gayrimüslimler ile eşkıyalar arasında gerçekleşmiştir. Belgelerden de anlaşıldığı üzere gayrimüslimler davalarını cemaat mahkemelerine götürebildikleri halde arzuhallerle İstanbul'a bildirmişlerdir. Dilekçelerinde davalarının şerî mahkemede çözümünü bu mümkün olmazsa İstanbul'a çağrılarak davalıların yargılanmalarını istemişlerdir. Ayrıca kazanın bağlı olduğu sancağın idarecilerine davanın çözümü için emir gönderilmesini de istemişlerdir.[60] Devlet söz konusu tebaanın isteklerine duyarsız kalmamış gereğinin yapılması için yerel idarecilere emirler göndermiştir.[61]

1.8. Cinayet Davaları

İslam dini cezaları had, kısas ve ta'zir olmak üzere üçe ayırmıştır.[62] Hanefi mezhebine göre bir kişiyi kasıtlı öldürmenin cezası kısas yani o kişinin öldürülmesidir. Ancak ölen kişinin yakınlarından sadece biri diyete rıza gösterirse veya karşılıksız olarak suçluyu affederse kısas uygulanmaz, diyet katil tarafından ödenir. Bu durumda devletin bu kişiye uygun bir ta'zir cezası verme hakkı ortaya çıkardı.[63] Katil ölüm sonucunu doğuran hareketi bilerek yapıp ancak sonucu istemediği durumlarda kasıt benzeri bir durum oluşacağından cezası ağırlaştırılmış diyet olup bu cezayı akıle öder.[64] Failin hiçbir kimseyi öldürmeye niyeti olmadan ve istemeden birini öldürmesi hata benzeri adam öldürmeye girip cezası akile tarafından ödenecek diyettir. Ayrıca fail kefaret öder. Sebep olma yoluyla adam öldürmenin cezası ise akile tarafından ödenecek diyet olup failin kefaret ödemesi gerekmez.[65] Hanefi hukuku cinayet işleyen belli olmazsa ölen kişilerin varislerine ödenecek diyet cezasını topluma ödettirmiştir. Bu durum toplumun huzurunu sağlama görevinin yine topluma verildiği anlamına gelmekteydi.[66] Tanzimat Fermanı'ndan sonra çıkarılan 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin şekil ve içeriği klasik devir kanunnameleri gibidir. [67] Kanunda had ve kısas cezaları konusunda şeriata atıf yapılmıştır.[68] Söz

---

Hümâyun Müdürlüğü olarak da geçmekte olup varlığını saltanatın sonuna kadar devam ettirmiştir. Mîrâhur ve Istablı Âmire müdürü unvanlarının yüksek rütbeli pâye olarak verildiği de olmuştur. Bu müdürlük daha sonra askerî kaymakamlığa denk tutulmuştur Özcan, 1991: 203-204.

[59] BOA, A.MKT.DV, 145/80, 28 Ocak 1860.

[60] BOA, A.DVN, 51/55, 28 Mart 1849 vd.

[61] *BOA,* A.MKT.DV, 109/67, 3 Haziran 1857 vd.

[62] Yücetürk, 2022a: 51. Ta'zir cezası kısas ve had cezalarının dışında idarecilerin veya hakimin kararına bırakılan cezalardır. Ta'zir cezalarının belirlenmesinde suçun türü ve büyüklüğü ile ortaya çıkardığı zararın büyüklüğü gibi unsurlar dikkate alınır. Ta'zir cezalarına ölüm, hapis, kürek, sürgün, dayak, suçlunun belli süre ayakta bekletilmesi ve malî cezalar gibi birçok ceza dahildir. Ancak Hanefiler ta'zir cezalarından ölüm cezasının ancak topluma büyük zararı dokunacak suçlarda verilebileceğini kabul eder. Geniş bilgi için bk: Başoğlu, 2011: 198-201. İslâm hukukunda had cezaları Allah hakkı yani toplum hakkı olarak uygulanması gereken, miktar ve keyfiyeti Kur'an ve hadislerle belirlenmiş cezalardır. Zina işleyene yüz sopa, namuslu kadına zina iftirasında bulunan kişiye seksen sopa vurulması ve ayrıca şahitliğinin kabul edilmemesi, hırsızın elinin kesilmesi, eşkıyalık, yol kesme, silahlı gasp türünden suç işleyenlerin öldürülmesi, el ve ayaklarının çapraz kesilmesi veya sürgün edilmesi gibi cezalardır Bardakoğlu, 1996: 547-548.

[63] Aydın, 2019: 193.

[64] Aydın, 2019: 194.

[65] Aydın, 2019: 195. İslam hukukunda kefaret, dinin belli yasaklarını ihlâl eden kişinin hem ceza amaçlı hem de Allah'tan af dilemek için oruç tutma, köle âzat etme, fakiri doyurma ve giydirme gibi malî veya bedenî ibadetlere verilir tabirdir Yaran, 2022: 179.

[66] Yücetürk, 2021a: 130.

[67] Ekinci, 2017: 552.

[68] Akgündüz, 1986: 805.

konusu kanunnamede esas olarak ta'zir suçları ile birlikte kasıtlı olarak katl ve yol kesme suçları da düzenlenmiştir.[69] Sayılan suçlar zaten İslam hukukunun tanımladığı ve cezalandırdığı eylemlerdir.[70] Kanunun birinci maddesinde belirtildiği üzere adam öldürmenin cezası kısastır.[71] 1851 tarihli Ceza Kanunu'nda ise 1840 tarihli kanunun maddelerinin çoğu alınarak küçük değişiklikler yapılmıştır. Ta'zir suçları düzenlenip, kısas ve had suçlarına da değinilerek bunların uygulanmadığı durumlarda kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.[72] Kanuna göre yargılamadan adam öldürmenin cezası maktulün vereseleri diyet karşılığı affetse bile kısas yani idamdır. Bunun dışında bir kişi diğer bir kişiyi öldürdüğü zaman cezası kısastır, öldürülen kişinin vereseleri diyet karşılığı bu kişiyi affederse katile bir seneden beş seneye kadar kürek cezası, taşrada ise pranga cezası verilir. Bir kişi kazaen birini öldürüp daha önce bu tür bir fiil işlememişse ve hakkında iyi şahitlik yapılmışsa bu kişiye bir sene müddetince kürek veya pranga cezası verilecektir.[73] 1858 Ceza Kanunnamesi'nde ise kısas ve had suçlarına atıf yapılmamıştır. Yalnızca ta'zir suçları düzenlenmiştir.[74] Söz konusu kanunnameye göre cinayetin cezası idamdır. Kısas ya da idam cezalarından affolunan katil müebbeden veya on beş seneden az olmamak kaydıyla geçici küreğe konulur. Bir kişi istemeyerek bir şahsı öldürmüşse on beş sene müddetle küreğe konulur. Katile yardım eden kişi geçici olarak küreğe konulur.[75] Döneme ait belgeler incelendiğinde gayrimüslimlerden bir kişinin öldürüldüğü anlaşılmaktadır. 8 Temmuz 1851 tarihli eski Çıldır sancağı kaymakamı Ahmet Bican'ın yazısına göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazası sakinlerinden ve Katolik taifesinden Batros adlı zımmi ticaret yapmak üzere adı geçen kazaya bağlı Zegapor köyüne gitmiştir. Gece vaktinde köy sakinlerinden birkaç kişi Batros'u katletmiş ve on iki bin beş yüz kuruşunu gasp etmiştir. Mahkemede öldürülen kişinin vereselerinin şerî vekili ile adı geçen katiller arasında gerçekleşen duruşmada cinayetin bu kişiler tarafından işlendiğine dair kesin delil bulunamadığından dört bin kuruş karşılığında sulh sağlanmıştır. Bu paranın cinayeti işleyenler tarafından maktulün vereselerine verilmesine karar verilmiştir.[76] Görüldüğü üzere gayrimüslimler kendi mahkemeleri olmasına rağmen davalarını şerî mahkemede çözüme kavuşturmuşlardır. Yine belgeden anlaşıldığına göre mahkemede vereselerle katil arasında para karşılığı sulh sağlanmıştır. Bunun dışında katile ek olarak kürek cezası gibi başka bir ceza verildiğine dair belgede bilgiye rastlanılamamıştır.

2. Müslümanların Talep ve Davaları

2.1. Terekelere Dair Talep ve Davalar

19. yüzyılda terekelerle ilgili olarak Livane halkı tarafından İstanbul'a gönderilen Müslümanlara ait dört belgeye rastlanmıştır. Bu belgeler tereke gaspıyla alakalıdır. Davanın birisi çözüme kavuşturulmuş olup terekeye ait mal ölen kişinin veresesine verilmişken, diğerlerinde davanın şerî mahkemede çözüme kavuşturulması için Livane'nin bağlı olduğu sancağın valisine emir gönderilmesi istenmiştir.[77]

2.2. Aile Hukuku

Osmanlı toplum yapısı içinde aile önemli bir unsurdur. Mahrem alanlardan biri olan ailenin söz konusu mahremiyetinin korunması ise İslam hukuk kurallarıyla sağlanmıştır.[78] Aile hukukuna dair belgeler incelendiği zaman döneme ait bir belge nikahlı bir kadının kaçırılmasına

---

[69] Ekinci, 2017: 552.
[70] Candan, 2015: 73-75.
[71] Gökcen, 1987:128.
[72] Ekinci, 2017: 553.
[73] Akgündüz, 1986: 822-824.
[74] Ekinci, 2017: 553.
[75] Akgündüz, 1986: 861.
[76] *BOA,* MVL, 204/10, 8 Temmuz 1851.
[77] *BOA,* Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e, 1203/7, 20 Mart 1819; *BOA,* A.DVN, 7/3, 28 Ekim 1844; BOA, A.MKT.UM, 8/19, *BOA,* HR. MKT, 317/, 11 Aralık 1859.
[78] Yücetürk, 2022b: 260.

dairdir. 14 Mart 1849 tarihinde Mehmet adlı kişinin İstanbul'a gönderdiği arzuhaline göre Erzurum eyaletine bağlı Livane kazası köylerinden Klaskür karyesi ahalisinden Ali Efendi, Mehmet'in kız kardeşi Ayşe'yi başka birine nikahlı olduğu halde elli altmış nefer eşkıya ile gelip sakin oldukları haneyi basarak zorla alıp gitmiştir. Söz konusu kişi kazada ara sıra buna benzer vukuatlar olduğundan durumun soruşturulması için Erzurum eyaleti müşiri ve hakimine emir gönderilmesini istemiştir. 19 Haziran 1849 tarihli yazıda da gereğinin yapılması istenmiştir.[79] Osmanlı Devleti'nde kız ve kadın kaçırma eylemine kısas ve had suçları dışındaki suçlara verilen ve devlet başkanına bırakılan ta'zir cezası uygulanmıştır.[80] Zorla kız veya kadın kaçırana ta'zir türünden hapis cezasının uygulanma tarzı olan kürek cezası da verilmiştir.[81] 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde kız kaçırma ile ilgili bir ceza yer almamaktadır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti bu suçu işleyenlere hapis cezası vermiş olup, cezanın bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği de anlaşılmaktadır.[82] Ancak görüldüğü üzere nikahlı bir kadın kaçırıldığı zaman bu suçu işleyene ne ceza verildiğine dair belgede bilgi bulunmamaktadır. Diğer bir belge ise nafaka talebine dairdir. İslâm hukukuna göre evlilik sonucunda erkek nafaka yükümlüsü olup eşinin yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Evliliğin sona ermesi durumunda ise iddet nafakası ödenme durumu evliliğin bitimine neden olan duruma göre değişirdi.[83] Tanzimat'tan sonraki hukukî düzenlemelere bakıldığında bu alanda bazı nizamnameler yayınlanmakla birlikte aile hukuku hareketin dışında kalmıştır. Bunun sebeplerinden biri söz konusu alanda kanunlaştırmanın acil ihtiyaç olarak görülmeyişidir. En önemli sebep ise devletin çeşitli din ve mezheplere sahip etnik yapısından dolayı bütün halkı kapsayan bir kanun çıkarılmasının zor olmasıdır.[84] 5 Ağustos 1855 tarihli Güllü Hatun'un verdiği arzuhaline göre Batum sancağına bağlı Livane kazası dahilinde Civan karyeli zevci Ali bundan iki sene önce kendisini bırakmış olup halen Edirne eyaletine bağlı İslimiye sancağındaki Aydos kazasında bulunmaktadır. Söz konusu kişi bu nedenle hakkındaki şer'i karar gereğince belirlenen nafakasının gönderilmesini talep etmiştir.[85] 26 Şubat 1856 tarihinde Lazistan mutasarrıfına yazılan yazıya göre ise Lazistan sancağında bulunan Livane kazası hanedanından Süleyman Bey zade Yusuf Bey'in zevcesiyle iki küçük oğlunu kayınvalidesi olan müteveffa Ahmet Paşa zevcesi hanım Acara'ya götürmüştür. Yusuf Bey üç seneden beri ara sıra eşi ve çocuklarının iadelerini istemişse de bir sonuç alamadığından bu kişilerin şerî hukuk yoluyla alınması için dilekçe vermiştir. Belgede ayrıca davanın çözüme kavuşturulması için reğinin yapılması istenmiştir.[86] 26 Haziran 1856 tarihli belge ise kız alıp verme ile ilgili bir davadır. Lazistan mutasarrıfına gönderilen belgeye göre Tersane-i Amire Mektubi Odası hulefasından Mehmet Sabit Efendi'nin Lazistan sancağında bulunan Livane kazası ahalisinden eniştesi Mustafa adlı kişi kızını adı geçen kaza ahalisinden biraderi Mustafa'ya nişanladıktan sonra Emmisi Mahmut Ağa kendi oğluna almak istemiştir. Bu durumun şerî mahkeme yoluyla önüne geçilmesi istenmiştir.[87] İsimsiz ve tarihsiz bir dilekçede de Lazistan sancağı dahilinde Livane kazası hanedanından Yusuf Bey'in zevcesi ve aynı zamanda adı geçen livaya bağlı Acara-i Ulya kazasında müteveffa Ahmet Paşa'nın kızı olan Fatma hanım birkaç sene önce akrabalarını ziyaret etmek üzere adı geçen kazada kardeşi Şerif Bey'in yanına giderek sonra geri dönmemiştir. Geri dönmesi için eşi tarafından adamlar gönderilip ayrıca Trabzon valisi tarafından da bu kişinin eşinin yanına gönderilmesi için Şerif Bey'e haber iletilmişse de Şerif Bey bu kişiyle beraber yanındaki

---

[79] *BOA,* İrade Dahiliye (İ.DH), 189/10622, 14 Mart 1849; *BOA,* A.MKT.UM, 8/19, 25 Mayıs 1849.
[80] Aydın, 1993: 479-480.
[81] Avcı, 2004: 204.
[82] Temel, 2019: 33.
[83] Erbay, 2006: 282.
[84] Küçüktiryaki, 2014: 178.
[85] *BOA,* A.MKT.UM, 204/31, 5 Ağustos 1855.
[86] *BOA,* A.MKT.UM, 226/25, 26 Şubat 1856.
[87] *BOA,* A.MKT.UM, 241/2, 26 Haziran 1856).

iki oğlunu da alıkoymuştur. 19 Ağustos 1859 tarihli Lazistan mutasarrıfına gönderilen yazıda bu konuda gereğinin yapılarak davanın şerî mahkemede çözüme kavuşturulması istenmiştir.[88]

2.3. İzinlerle İlgili Talepler

Çalışılan dönemde Müslümanlara ait izin istekleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. 1849-1861 Arası Müslümanlara Ait İzin İstekleri

Dilekçenin Verildiği Yer	Belge veya Dilekçeyi Gönderen Kişi veya Kurum	Talep	Belge Tarihi
Saderet	Arif Ağa	Livane kazasındaki ailesinin İstanbul'a gönderilmesi için ruhsat ve mürur tezkiresi	25 Mart 1849[89]
Sadaret	Artvin kasabası ahalisinden olan zabtiye mülazım-ı sanisi Ahmet Ağa	Artvin kasabasındaki ailesinin İstanbul'a gönderilmesi için mürur tezkiresi	1 Nisan 1849[90]
Sadaret	Çıldır sancağı dahilinde bulunan Livane kazası Deviskal köyü ahalisinden El-Hac Mehmet	Livane kazasındaki eşinin İstanbul'a gelmesi için ruhsat ve mürur tezkiresi	4 Nisan 1850[91]
Sadaret	Mehmet	Lazistan sancağı kazalarından Livane-i Süfla nam-ı diğer Vartan kazası Naçviya karyesinden zevcesi Esma, validesi Ayşe, hemşiresi Fatma ve cariyelerine Dersaadet'e gelmeleri için izin	10 Şubat 1857[92]
Sadaret	Ali Ağa	Livane kazasında Livane-i Ulya'da Losoncur karyesi sakinlerinden validesi ve kız kardeşine İstanbul'a gelmeleri için izin	20 Ağustos 1857[93]
Sadaret	Recep	Livane kazasındaki ailesinin İstanbul'a gönderilmesi için izin	17 Eylül 1857[94]
Sadaret	Üsküdar'da El-Hac Hüseyin Paşa'nın Vekilharcı Memiş Ağa	Livane kazasında Naçviya karyesindeki kayınvalidesinin İstanbul'a gelmesi için izin	2 Ocak 1861[95]

Görüldüğü üzere Livane kazasında Müslüman halkın izin isteme konusunda toplam yedi dilekçesi bulunmaktadır. Dilekçeler üzerine İstanbul'dan Çıldır kaymakamına gönderilen belgelerde bu kişilere Dersaadet'e gelmeleri için gerekli olan ruhsat ve mürur tezkirelerinin verilmesi istenmiştir. İzin isteyen kişiler İstanbul'da yerleşik olup burada çalışan insanlardır. Dilekçelerinde iznin verilmesi durumunda vergilerinin burada bulunan akrabalarınca ödeneceğini de belirtmişlerdir.[96]

2.4. Alacak Verecek Davaları

Döneme ait Müslümanlara ait alacak verecek davaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 1846-1860 Arası Müslümanlara Ait Alacak Verecek Davaları

Dilekçenin Verildiği Yer	Belge veya Dilekçeyi Gönderen Kişi veya Kurum	Davacı	Davalı	Dava Konusu	Belge Tarihi
Sadaret	Livane kazasına bağlı Balh karyesinden Mehmet Emin	Alacaklı otuz kişi	Livane kazasına bağlı Balh karyesinden Mehmet Emin	5 bin kuruş	29 Nisan 1846[97]
Sadaret	Livane kazasına bağlı Balık karyesinden Mehmet Emin	Livane kazasına bağlı Balık karyesinden Mehmet Emin	Emmi oğulları Ahmet ve Hüseyin	Bağ, bahçe, emlak, sair mal.	25 Mayıs 1846[98]

Sadaret	Livane kazasına bağlı Beşavul köyünden El-Hac Salih	Livane kazasına bağlı Beşavul köyünden El-Hac Salih	İbrahim Beyoğlu Ali	Ev, 25 bin kuruş altın, 20 bin kuruş kıymetli tek taşlı elmas yüzük, 10 bin kuruş kıymetli altın taş ve sair mal	19 Ekim 1846[99]
Sadaret	Talebe-i ulumdan ve Livane kazası sakinlerinden Emin Efendi	Talebe-i ulumdan ve Livane kazası sakinlerinden Emin Efendi	Şam-ı Şerif valisi Ali Paşa'nın tüfenkçibaşısı Ali Ağa	4.500 kuruş	27 Ocak 1849[100]
Sadaret	Livane kazası Sacveret köyünden Salih oğlu Şerif Mehmet Çavuş	Livane kazası Sacveret köyünden Salih oğlu Şerif Mehmet Çavuş	Livane kazası Sacveret köyünden Hıvace oğlu	Tarla ve ağaçlar	6 Şubat 1849[101]
Sadaret	Livane kazasında İrsa köyünden Durak Bey	Livane kazasında İrsa köyünden Durak Bey	Serkoz oğlu Ohannes	Bağ	28 Ağustos 1849[102]
Sadaret	Artvin kasabasından Ali Arslan Bey	Artvin kasabasından Ali Arslan Bey	Artvin kasabasından Dirlik oğlu İstepan	Bağ	12 Eylül 1849[103]
Sadaret	Artvin kasabasından Dudu Hatun	Artvin kasabasından Dudu Hatun	Livane kazası köylerinden Artvin köyü sakinlerinden eski Müdür Ali Ağa	12 bin kuruş	9 Mayıs 1849[104]
Sadaret	Artvin kasabasından Dudu Hatun	Artvin kasabasından Dudu Hatun	Artvin kasabasından Tüccar oğlu zımmi	Değirmen	10 Mayıs 1849[105]
Sadaret	Livane kazasından Çelebi Osman ve biraderi Mehmet Efendi	Livane kazasından Çelebi Osman ve biraderi Mehmet Efendi	Çatalbaş Agop ile tüccardan Direktör Mikel	Eşya bedeli	21 Şubat 1859[106]
Sadaret	Livane kazası Geveli köyünden Mehmet	Livane kazası Geveli köyünden Mehmet	Livane kazası Geveli köyünden Hatice	Arazi	26 Eylül 1849[107]
Sadaret	Livane kazası Berta köyünden Kilis oğlu Hasan	Livane kazası Berta köyünden Kilis oğlu Hasan	Livane kazası köylerinden Berta köyünden Mehmet ve Mustafa		29 Eylül 1849[108]

---

[88] *BOA,* A.MKT.UM, 400/18, 19 Ağustos 1859.
[89] *BOA,* A.MKT.DV, 12/46, 25 Mart 1849.
[90] *BOA,* A.MKT, 187/46, 1 Nisan 1849.
[91] *BOA,* A.DVN, 63/56, 4 Nisan 1850.
[92] *BOA,* MVL, 184/54, 10 Şubat 1857.
[93] Durum Meclis-i Vala'ya havale edildikten sonra bu kişilerin adı geçen yerde kapalı kalan evlerinin vergisinin tahsili durumu olduğundan bu yerle ilişiklerinin tam kesilmesi durumunda izin verilmesi, vergi durumunun bulunması durumunda ise izin verilmesinin caiz olamayacağı ifade edilmiştir *BOA,* A.MKT.UM, 290/18, 20 Ağustos 1857.
[94] *BOA,* MVL, 186/122, 17 Eylül 1857.
[95] *BOA,* MVL, 365/77, 2 Ocak 1861.
[96] *BOA,* A.MKT.DV, 12/46, 25 Mart 1849; *BOA,* A.MKT, 187/46, 1 Nisan 1849 vd.
[97] *BOA,* A.DVN, 18/91, 29 Nisan 1846.
[98] *BOA,* A.DVN, 19/94, 25 Mayıs 1846.
[99] *BOA,* A.DVN, 18/68, 19 Ekim 1846.
[100] *BOA,* A.MKT, 174/65, 6 Şubat 1849.
[101] *BOA,* A.DVN.MHM, 6/84, 26 Kasım 1848; *BOA,* A.DVN, 60/70, 13 Haziran 1850.
[102] *BOA,* A.MKT, 221/99, 28 Ağustos 1849.
[103] *BOA,* A.MKT, 224/10, 12 Eylül 1849.
[104] *BOA,* A.MKT.DV, 14/1, 9 Mayıs 1849.
[105] *BOA,* A.MKT.DV, 13/100, 10 Mayıs 1849.
[106] *BOA,* Hariciye Nezareti Petersburg Sefareti (HR.SFR.1, 2/54, 21 Şubat 1859.
[107] *BOA,* A.MKT.DV, 19/65, 26 Eylül 1849.
[108] *BOA,* A.MKT, 228/25, 6 Ekim 1849; *BOA,* A.MKT.DV, 19/97, 29 Eylül 1849.

Sadaret	Erzurum eyaleti valisi Mehmet Hamdi	Dürzi Bali veled-i Mikel zımminin vereseleri zevcesi Veşho, anası Nana ve öz kardeşi İstepan	Katil İsmail	Dört bin kuruşluk para ve eşya	28 Mart 1850[109]
Sadaret	Livane kazasına bağlı Kolgüm köyünden Ahmet	Livane kazasına bağlı Kolgüm köyünden Ahmet	Livane kazasına bağlı Kolgüm köyünden Dursun ve Sani Beyler	Bağ ve bahçe	4 Mayıs 1850[110]
Sadaret	Vekil Mehmet Emin bin Osman	Livane kazasında Durca köyünden Kocaeski Mehmet bin Ömer'in varisleri olan yeğeni Mehmet bin Osman ve zevcesi Hatice bin Ömer	Aşık Mehmet	1.225 kuruş	20 Eylül 1850[111]
Sadaret	Artvin kasabası Orta mahalleden Arif Beyzade Meded Bey	Artvin kasabası Orta mahalleden Arif Beyzade Meded Bey	Fırıncı Halil oğlu Aziz Ağa	Bağ ve ev	7 Kasım 1856[112]
Sadaret	Livane kazasından Galip Bey	Livane kazasından Galip Bey	Livane kazası müftüsü ile Livane kazası köylerinden Sinköt karyesi ahalisi	Arsa	8 Şubat 1857[113]
Sadaret	Livane kazası Zegapor karyesinden Osman	Livane kazası Zegapor karyesinden Osman	Livane kazası Zegapor karyesinden Osman'ın vereseleri	Tarla, bahçe ve eşya	11 Ekim 1857[114]
Sadaret	Livane kazası Artvin kasabasından Dahiliye Kalemi hülefasından Necmettin Efendi ile erkek kardeşleri Sıddık Bey ve Erkan-ı Harp kolağalarından Abdullah Ağa	Livane kazası Artvin kasabasından Dahiliye Kalemi hülefasından Necmettin Efendi ile erkek kardeşleri Sıddık Bey ve Erkan-ı Harp kolağalarından Abdullah Ağa	Köy halkından bazı kişiler	Artvin kasabasında İskebe mahallesi ile Beşavul ve Fakrav (Tekrav) karyelerinde arazi	14 Eylül 1858[115]
Sadaret	Livane kazası ahalisinden Osman Ağa'nın kızlarıyla Mehmet Ağa	Livane kazası ahalisinden Osman Ağa'nın kızlarıyla Mehmet Ağa	Müdahale eden kişiler	Tarla, çayır ve bir oda eşya	8 Aralık 1858[116]
Sadaret	Livane kazasından Çelebi Osman Efendi ve biraderi Mehmet Efendi	Livane kazasından Çelebi Osman Efendi ve biraderi Mehmet Efendi	Rusya Devleti tebaasından Çatalbaş Agop adlı tüccar ve arkadaşı Direktör Mikel	Eşya parası	12 Şubat 1859[117]
Sadaret	Vüzera-yı İzam Kapıcıbaşılarından Mehmet Ağa	Vüzera-yı İzam Kapıcıbaşılarından Mehmet Ağa	Livane kazasından Ali Bey'in oğlu Süleyman Arslan Bey	5.800 kuruş	28 Şubat 1859[118]
Sadaret	Livaneli Seyyit Osman Efendi	Livaneli Seyyit Osman Efendi	Mehmet, Sulu Bey ve Murat Bey	7.550 kuruş	27 Aralık 1858[119]

---

[109] *BOA,* MVL, 200/52, 28 Mart 1850; *BOA,* Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD, 15/88, 8 Eylül 1850; *BOA,* A.MKT.NZD, 20/87, 10 Aralık 1850.
[110] *BOA,* A.DVN, 59/60, 11 Mayıs 1850.
[111] *BOA,* A.DVN, 62/72, 20 Eylül 1850.
[112] *BOA,* A.MKT.DV, 115/64, 9 Eylül 1857.
[113] *BOA,* A.MKT.DV, 105/83, 8 Şubat 185.
[114] *BOA,* A.DVN, 126/94, 11 Ekim 1857; *BOA,* A.MKT.UM, 296/38, 2 Kasım 1857.
[115] *BOA,* A.MKT.UM, 355/16, 14 Eylül 1858.
[116] *BOA,* A.MKT.DV, 133/31, 8 Aralık 1858.
[117] *BOA,* HR. MKT, 266/41, 12 Şubat 1859.
[118] *BOA,* A.MKT.UM, 336/3, 28 Şubat 1859.
[119] *BOA,* A.MKT.DV, 134/28, 27 Aralık 1858.

Sadaret	-	Livane kazasına bağlı Hod karyeli tüccar Ahmet ve arkadaşı Mehmet	Ahmet oğlu Abdi, Abdi'nin oğlu Osman, Mustafa'nın oğlu Mehmet ve Bekir'in oğlu Süleyman	Hayvan, para ve eşya gaspı	10 Aralık 1858[120]
Sadaret	Livane kazasında bulunan Artvin'de Korzul mahallesinden Mehmet Dursun Bey	Livane kazasında bulunan Artvin'de Korzul mahallesinden Mehmet Dursun Bey	Livaneli Recep Bey'in oğulları	Tarla	4 Ocak 1859[121]
Sadaret	Livane kazasında Usta mahallesinden Süleyman Bey	Livane kazasında Usta mahallesinden Ahmet Hulusi Efendi	Livane kazasında Göcüb oğlu mahallesinden Kara Osman oğlu Mehmet	Bahçe	17 Ağustos 1859[122]
Trabzon valisine	-	Livaneli Osman Ağa	Amcası Mehmet'in zevcesi	Mal ve emlak	11 Aralık 1859[123]
Sadaret	Artvin kasabasında Korzul mahallesinden Dudu Hatun	Artvin kasabasında Korzul mahallesinden Dudu Hatun	Kaza müftüsü merhum Dede Efendi'nin oğlu Mehmet	Arazi	17 Şubat 1860[124]
Sadaret	Livane kazasından İbrahim Bey	Livane kazasından İbrahim Bey	Kardeşleri Süleyman, Arslan ve Ahmet Beyler	Arazi	17 Şubat 1860[125]
Sadaret	Tüccar El-Hac Hüseyin	Tüccar El-Hac Hüseyin	Livane kazası ahalisinden on beş kişi	25.033 kuruş	4 Nisan 1860[126]
Trabzon valisi Cemal Paşa	-	Asakir-i Avniyye binbaşılarından Yusuf Ağa	Livane kazası hanedanından Ahmet Ağa	Kaza vergi bedelinden 26 bin kuruş	16 Aralık 1860[127]
Sadaret	Livane kazasında Korzul mahallesinden Yusuf Bey	Livane kazasında Korzul mahallesinden Yusuf Bey	Yerel idare	Konak (Kırım Harbi'nden beri depo yapılmış)	8 Mart 1861[128]
Sadaret	Livane kazasında Artvin kasabası mahallelerinden Orta mahalle sakinlerinden mülazım ve Bab-ı Ali karakolunda müstahdem olan Fettah Ağa	Livane kazasında Artvin kasabası mahallelerinden Orta mahalle sakinlerinden mülazım ve Bab-ı Ali karakolunda müstahdem olan Fettah Ağa	Çıldır sancağı kaymakamı	Bahçesine tapu senedi istenmesi	17 Kasım 1850[129]

Tablodan da anlaşıldığı üzere Müslümanların toplam otuz üç alacak verecek davası bulunmaktadır. Bu davalardan beşinde davalı gayrimüslimlerdir. İki davada da yerel idarelerin dava edildiği görülmektedir. Davaların dördünde ise davalılar kaza halkından olup isimleri belirtilmemiştir. Geri kalan davalar ise Müslümanlar arasındadır. Halk kazanın bağlı olduğu sancağın idarecilerine davanın çözümü için emir gönderilmesini istemiştir.[130] Bu istekler doğrultusunda devlet de anlaşmazlıkların şerî mahkeme yoluyla çözüme kavuşturulması için yerel idarecilere emirler göndermiştir.[131]

---

[120] *BOA,* MVL, 586/102, 10 Aralık 1858.
[121] *BOA,* A.MKT.UM, 359/6, 4 Ocak 1859; *BOA,* A.MKT.UM, 359/28, 4 Ocak 1859.
[122] *BOA,* A.MKT.UM, 362/73, 17 Ağustos 1859.
[123] *BOA,* HR. MKT, 317/94, 11 Aralık 1859.
[124] *BOA,* A.MKT.DV, 152/58, 17 Şubat 1860.
[125] *BOA,* A.MKT.DV, 152/58, 17 Şubat 1860.
[126] *BOA,* A.MKT.DV, 156/48, 4 Nisan 1860.
[127] *BOA,* A.MKT.UM, 444/15, 16 Aralık 1860.
[128] *BOA,* A.MKT.NZD, 345/41, 8 Mart 1861.
[129] *BOA,* A.MKT.UM, 39/42, 17 Kasım 1850.
[130] *BOA,* A.DVN, 19/94, 25 Mayıs 1846 vd.
[131] *BOA,* A.MKT.DV, 14/1, 9 Mayıs 1849 vd.

2.5. Hırsızlıkla İlgili Davalar

İslam hukukunda sabit olan hırsızlık suçunun bedenî ve malî olmak üzere iki temel hükmü vardır. Bedenî hüküm hırsıza el kesme cezasının uygulanması, malî sonuç ise çalınan şeyin iadesi ya da zararın tazmin edilmesidir.[132] Unsurları ve şartları oluşmuş hırsızlık suçu had, diğerleri ise ta'zir cezası gerektirir. İslam hukukuna göre hırsızlık suçunun oluşması için malın gizlice alınması şarttır.[133] Hanefilere göre suça konu olan malın değerinin nisap miktara ulaşması gerekir.[134] Bu miktar on dirhem gümüş veya 4,5 gr. altın tutarına varmazsa suç ta'zir türünden bir ceza ile karşılanır. Osmanlı kanunlarında nisap miktarına ulaşmayan hırsızlıklar için para cezası öngörülmüştür.[135] 1840 Ceza Kanunnamesi'ne göre malı çalan kişi bu malı sahibine aynen veya bedelen öder, suça cesaretten dolayı memur ise memuriyetten ihraç edilir, memur değilse bulunduğu yerden başka bir yere bir sene müddetle sürgün edilir.[136] 1851 Ceza Kanunu'nda ise bu hüküm aynen kalmıştır.[137] 1858 Ceza Kanunu'na göre aile veya akrabadan birileri birbirlerinin mallarını çaldıkları zaman yakalandıklarında bu malı iade ederler, eğer mal tasarruf edildiği için iade edilmezse cezası hapistir. Gece vakti olması, iki veya daha fazla kişinin beraber bulunması ve şiddet göstererek hırsızlık yapılması durumunda kişi geçici küreğe konulur, bunlara ek olarak insanları yaralayanlar müebbet kürek cezası alır.[138] Döneme ait belgeler incelendiğinde Livane'de hırsızlığa dair üç belgeye rastlanılmıştır. 10 Aralık 1858 tarihli belgeye göre Kars sancağına bağlı Zilan aşireti ahalisinden Ahmet oğlu Abdi, Abdi'nin oğlu Osman, Mustafa'nın oğlu Mehmet ve Bekir'in oğlu Silo adlı kişiler Erzurum ile Kars arasında yol kesme maksadıyla gezerken, Livane kazasına bağlı Hod karyeli olup ticaret için Erzurum'a gelmiş olan Ahmet ve arkadaşı Mehmet'in Çakırbaba adlı yerde gündüz önlerine çıkıp hayvan, para ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Bu durum adı geçen kişilerden yakalanan Abdi ve Osman'ın ifadeleriyle kesinleşmiş, söz konusu kişiler aynı zamanda birkaç adamı daha soymuştur. Belgede Kanun-ı Cedit'in iki yüz yirmi birinci maddesinde hırsızlık olayı yaralama olayı da olmadığı zaman suçlular geçici olarak küreğe konulur diye kayıt olduğu belirtilerek adı geçen kişilerin dörder sene müddetle küreğe konulması ve kaçan arkadaşları Mehmet ve Silo'nun yakalanması istenilmiştir. 4 Mayıs 1859 tarihli Lazistan sancağı meclisinin İstanbul'a gönderdiği mazbatada da durumdan bahsedilerek gereğinin yapılması istenmiştir.[139] Belgeden de anlaşıldığına göre gasp olayı hırsızlık suçuyla eşdeğer görülerek suçluların yakalanarak kürek cezasına çarptırılması istenmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde gaspın cezası da kürek cezası olmuştur.[140] 1840 tarihli kanuna göre yol kesenler adam öldürmeyip soyguna cesaret etmişlerse yedi sene kürek verilecekti. Adam öldürdükleri belirlenenler on sene küreğe konulacak, suç tamamen kanıtlanınca da kısas uygulanacaktı.[141] 1851 tarihli Ceza Kanunu'nda ise 1840 tarihli kanunun maddelerinin çoğu alınarak küçük değişiklikler yapılmıştır. Ta'zir suçları düzenlenip, kısas ve had suçlarına da değinilerek bunların uygulanmadığı durumlarda kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.[142] Kanuna göre yol kesenler adam öldürmeyip soyguna cesaret etmişlerse yedi sene kürek verilecekti. Adam öldürdükleri belirlenenler idam

---

[132] Bardakoğlu, 1998: 390.
[133] Avcı, 2004: 232.
[134] Bardakoğlu, 1998: 388.
[135] Avcı, 2004: 240.
[136] Gökcen, 1987: 132.
[137] Akgündüz, 1986: 826.
[138] *Düstur,* 1.Tertip: 1. Cilt, TBMM Kütüphanesi, s. 584-585.
[139] *BOA,* Meclis-i Vala (MVL.). Gömlek (G): 586, Sıra (S): 102, 4 Cemaziyelevvel 1275 (10 Aralık 1858). 9 Ağustos 1858 (28 Zilhhicce 1274) Ceza Kanunu'nun (Kanun-ı Cedid) iki yüz yirmi birinci maddesi "Hırsızlık işlenip yaralama veya başka durum olmamışsa, evvela gece olmuşsa, ikinci olarak ise iki veya daha fazla kişi tarafından hepsi veya içlerinden biri silahlı bulunduğu halde suç işlenmiş ise suça cesaret gösterenler geçici olarak küreğe konulur." şeklindedir. *Düstur,* 1.Tertip: 1. Cilt: 585.
[140] Avcı, 2004: 234-235.
[141] Gökcen, 1987: 138.
[142] Ekinci, 2017: 553.

edilecektir.[143] 1858 Ceza Kanunnamesi'nde ise kısas ve had suçlarına atıf yapılmamıştır. Yalnızca ta'zir suçları düzenlenmiştir.[144] Gasp, katl ve fesatlıkta bulunanların cezası idamdır. Eşkıyalıkta bulunanların reislerinin cezası idamken, diğerleri suçun büyüklüğüne göre müebbeden veya geçici küreğe konulurlar. Henüz fiilen fesatlık gerçekleşmeden yakalananların cezası müebbet sürgündür. Ancak çıkarılacak fesatlık sadece söyleşide kalırsa yakalananların cezası geçici kalebentliktir. Fesatlık teklif edilip kabul edilmemişse teklifi yapanın cezası bir seneden üç seneye kadar hapistir.[145] Dağlarda silahlı gezerek yolcuları soyanlar suçlarına göre geçici veya müebbet kürek cezasına çarptırılırlar. İçlerinden cinayette sabıkalı olup insanlara işkence yapan veya cinayet işleyenler ve sürekli eşkıyalıkta bulunmuş olanların cezası idamdır. Fesat çıkaranların idareciliğini yapan ve eşkıya cemiyeti kuran, bunlara silah ve zahire temin edenlerin cezası kürektir.[146] Yine döneme ait belgelere bakıldığı zaman 2 Şubat 1859 tarihli belgede hırsızlık fiilinin gizlice işlendiği anlaşılmaktadır. Şatıroğlu Hasan'ın verdiği arzuhale göre kendisi Trabzon eyaleti dahilinde Lazistan sancağı kazalarından ve Livane kazası köylerinden Beşavul köyündendir. Para kazanmak için Dersaadet'te bulunduğu sırada adı geçen köy sakinlerinden ve eşkıyadan Şatıroğlu Kel Ahmet ile Adagöl karyeli Abdi Bey oğlu Hasan hanesine gelip eşyalarını çalmıştır. Dilekçesinde bu kişilerin liva mahkemesinde yargılanması ve eşyalarının kendisine teslimi için adı geçen liva mutasarrıfına emir gönderilmesini istemiştir. Dilekçe doğrultusunda 8 Şubat 1859 tarihinde Lazistan kaymakamına gönderilen yazıda davanın şerî mahkemede görülerek çalınan eşyaların sahibine teslimi için gereğinin yapılması istenmiştir.[147] Bir diğer belge Batum sancağında Livane kazasına bağlı Beşavul karyesi hanedanından Ali Beyzade Mir Ahmet Bey'e aittir. Söz konusu kişinin 14 Mayıs 1860 tarihinde verdiği arzuhaline göre adı geçen kazaya bağlı Sinköt karyesi ahalisinden Recep Beyzade Hasan Bey, kardeşleri Salih, Talip Beyler ve birtakım yanlarındaki kişilerle Beşavul karyesine gelip hanesine girip kendisini öldürmek istemişlerse de ellerinden kurtulmuştur. Bu kişiler Ahmet Bey'in çocuklarını ve eşine zulmedip silah ve eşyalarını çalmış, daha sonra bu silahları kazanın eski müdürü Şakir Bey'e teslim etmişlerdir. Suçlular duruşmalarının yapılması için mahkemeye çağrılmışlarsa da Hasan Bey gelmemiştir.[148] Dilekçe doğrultusunda İstanbul'dan 6 Haziran 1860 tarihli Trabzon valisine gönderilen yazıda da söz konusu arzuhalde bu kişilerin Dersaadet'e çağrılması talep edildiğinden davanın şerî mahkemede çözüme kavuşturularak sonucunun bildirilmesi istenmiştir.[149] Belgelerden de anlaşıldığı üzere hırsızlık suçunu işleyenler İstanbul'a dilekçe ile bildirilmişlerse de bu kişilere ne ceza verildiğine dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır.

2.6. Cinayet Davaları

Müslümanlara ait cinayet davaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 1846-1860 Arası Müslümanlara Ait Cinayet Davaları

Belge Tarihi	Belge veya Dilekçeyi Gönderen Kişi veya Kurum	Dilekçenin Gönderildiği Yer	Katil	Maktul	Ölüm Nedeni	Ölüm Tarihi	Dava Sonucu
2 Mayıs 1846	Mehmet	Sadaret	Livane'de İbrahim Beyzade Ali	Livane'de Beşağıl (Beşavul) karyesinde sakin babası Molla Hasan	Kama ile darp	-	-[150]

---

[143] Gökcen, 1987: 144.
[144] Ekinci, 2017: 553.
[145] Akgündüz, 1986: 842-843.
[146] Gökcen, 1987: 178-179.
[147] *BOA,* A.MKT.DV, 135/93, 2 Şubat 1859.
[148] *BOA,* MVL, 358/136, 14 Mayıs 1860.
[149] *BOA,* A.MKT.UM, 410/76, 6 Haziran 1860.
[150] *BOA,* A.DVN, 19/2, 2 Mayıs 1846.

14 Mart 1849	Mehmet	Sadaret	Livane kazası köylerinden Klaskür karyesi mütemekkinlerinden Ali Efendi	Livane kazası köylerinden Beşavul karyesi mütemekkinlerinden El-Hac Salih Ağa	-	-	-[151]
1849	-	Sadaret	Livane kazasında Zegapor karyesinde Çaykaracı oğlu Ahmet ve Kahramanoğlu,	Livane kazasında Zegapor karyesinde Betros zımmi, Selim ve diğer iki kişi, Hod karyesinde bir zımmi	-	-	Erzurum'da hapis, serbest[152]
22 Kasım 1849	Anadolu Orduyı Hümayunu müşiri	Sadaret	Livane kazasına bağlı Deviskal köyünden Veli oğlu Molla Mehmet adlı kişinin erkek kardeşi	Mustafa	-	-	-[153]
28 Mart 1850	Erzurum eyaleti valisi Mehmet Hamdi	Sadaret	Livane kazası Haded köyünden İsmail veled-i Ahmet	Livane kazasından Ermeni terzi Bali veled-i Mikel	Tüfenkle vurma	1848	Hapis, diyet, kürek[154]
Haziran 1850	-	Sadaret	Kaya Bey oğullarından Esirci Ali Ağa'nın oğlu Kaya Bey (Şüpheli)	Zenan	Kurşunla katl	1845	Serbest[155]
6 Temmuz 1850	Çıldır sancağı meclisi (mazbata)	Sadaret	Livane kazasında Kevil karyesinden Efendi oğlu Ahmet ve Bicali oğlu Hasan	Livane kazasında Kevil karyesinden Mehmet bin Deli Mehmet'in oğlu Hasan	Tabancayla vurma	1848	Diyet[156]
8 Temmuz 1850	Çıldır Sancağı meclisi (mazbata)	Sadaret	Keskin (Şüpheli)	Livane kazasında Arhva köyü sakinlerinden Fatma binti Mustafa	Tabancayla vurma	1846	Tahliye[157]
5 Eylül 1851	Erzurum valisi	Sadaret	Ali (Şüpheli)	Livane kazasında Beşavul köyünden İsmail	Yaralanma	1850	Diyet[158]

---

[151] *BOA,* İ.DH, 189/10622, 14 Mart 1849; *BOA,* A.MKT.UM, 8/19, 25 Mayıs 1849.

[152] Karye ahalileri adı geçen kişilerin katilleri bu kişilerdir diye arzuhal vermişler, ancak katilleri mahkemeye çağırmak için sadrazam emrini kaza müdürlerine götürdüklerinde müdür bunları serbest bırakmıştır *BOA,* MVL, 77/34, 1849.

[153] *BOA,* MVL, 230/44, 22 Kasım 1849; BOA, MVL, 231/2, 5 Aralık 1849.

[154] Bali veled-i Mikel adlı zımmi bundan iki sene önce Livane kazasına bağlı Haded köyüne gidip hanesine dönüşünde adı geçen köy civarında yaralı olarak kaybolmuştur. Beraberinde bulunan dört bin kuruşluk para ve eşyası gasp edilmiştir BOA, MVL, 200/52, 28 Mart 1850. 8 Eylül 1850 tarihli belgeye göre de katil İsmail suçunu o zaman eski kaza müdürü Mehmet Ağa'ya ben katlettim diye anlatmıştır. İsmail suçunu itiraf ettikten sonra diyete karar verilmişse de parası yetmediğinden bu kişinin tutuklanmasına karar verilmiştir *BOA,* A.MKT.NZD, 15/88, 8 Eylül 1850. 10 Aralık 1850 tarihli belgeye göre de İsmail'in borcunu ödeyemediği bulunduğu yerden bildirilmiştir. Ölen kişinin veresesinin deynden mahrum olmaması için katile hapis tarihinden itibaren yedi sene müddet kürek cezası verilmesine, kazandığı paradan kifayet miktarı kendisine verilip gerisinin borcuna sayılmasına karar verilmiştir. Suçlunun müddeti bittiğinde ise tahliyesiyle memleketine gönderilmesinin Meclis-i Vala'dan ifade edildiği ve durumun mahalline de yazılmış olduğu belirtilmiştir *BOA,* A.MKT.NZD, 20/87, 10 Aralık 1850.

[155] Belgede Kaya Bey oğullarından Esirci Ali Ağa'nın oğlu Kaya Bey adlı kişinin hanesinde yardımcısı bulunan Zenan adlı hatunla zina ederek hatun hamile kalınca bu kişiyi kurşunla katlettiği iddia edilmiştir. Ölen kişinin varisi Rugire'ye durum sorulunca Rugire ifadesinde beş sene önce kendisi tarlasına gidip dönüşte ölen kişiyi gördüğünü, hanesine getirdiğini, vücudunda yara görmediğini ancak bundan önce Zenan'ın Kaya Bey'in hanesinde olduğuna dair bilgisi olsa da Zenan'ın Kaya Bey tarafından öldürüldüğüne dair bilgisi olmadığını söyleyince Kaya Bey serbest bırakılmıştır *BOA,* MVL, 199/44, Haziran 1850.

[156] Maktulün varisleri Mehmet ve zevcesi Ayşe ile bin beş yüz kuruş karşılığında sulh sağlanmıştır. Suçlular davadan dolayı sulh bedelini teslim etmişlerdir. Belgede aleyhinde iddiada bulunanlar da tutuklandığından bu kişiler hakkında ne şekilde muamele olunacağının emredilmesi istenmiştir *BOA,* MVL, 199/44, 6 Temmuz 1850.

[157] Mahkemede olay Fatma'nın annesi Ayşe'den sorulmuştur. Ayşe'nin ifadesine göre Ayşe bir gece hanesinde kızı, damadı ve kendi otururken pencereden bir çift kurşun gelerek biri kızının sırtına rast gelip ölmüş, diğeri de damadının koltuğu altından geçerek ensesini yakıp vücuduna tesir etmemiştir. Fatma'nın annesi o zaman kurşunların pencereden geldiğini fark etmediğini ve damadının kızını öldürdüğünü zannettiğini belirtmiş, ancak daha sonra durumu anladığından iddiasından vazgeçtiğini söylemiştir. Durum Keskin'e sorulduğunda ise Keskin kazanın adı geçen nahiyesi dahilinde bir müddetten beri bazı kişiler tarafından gizlice kurşun atıldığını belirtmiştir. Mahkeme Keskin'in tahliyesine karar vermiştir *BOA,* MVL, 199/44, 8 Temmuz 1850.

[158] İsmail'in vereseleri Ali adlı kişiden şüphelenip bu kişiyi dava etmişler ancak iddialarını ispat edememişlerdir. Vereseler ayrıca İsmail'in ölümünden dolayı bütün köy halkını dava etmişler elli kişi yargılandıktan sonra öldürülen

22 Şubat 1853, 5 Nisan 1853	Lazistan mutasarrıfı Esseyyit Osman, Livane Kaza Meclisi	Sadaret	Livane kazasında Gökliyet karyesi ahalisinden Hasan (Şüpheli)	Livane kazasında Gökliyet karyesi ahalisinden Keskin	Tüfenkle vurma	1850	Kürek[159]
19 Mayıs 1857	Trabzon eyaleti valisi Ragıp Mehmet Bey	Sadaret	Hasan ve Kurt oğlu Halid ve diğerleri	Livane kazasında Artvin kasabasında Ermeni milletinden Safatil ve Babek	-	-	Tutuklama[160]
12 Eylül 1857	Patrik Agop Nikos	Sadaret	Sandalcı üç kişi	Artvin kasabası sakinlerinden Safatil ve kardeşi Mikail Esbed	-	-	Hapis[161]
13 Eylül 1858		Trabzon valisi	Küçük Ahmet Ağa zade Mahmut ile yeğeni	Livane kazasında Şaviahor karyesinden Hüseyin ve Uzun Hasan oğlu Süleyman zade Hurşit Ağa	Yaralama	-	Tutuklama[162]
4 Şubat 1859	Sadaret	Trabzon Valisi'ne	Ali Bayraktar oğlu Arslan, Süleyman, Dursun ve Hasan	Artvin Kazası sakinlerinden ve tüccardan Bedros oğulları Babek ile Matos	-	-	Hapis[163]
28 Şubat 1859	Mustafa Akif Bey	Sadaret	On iki kişi	Livane kazasında Şavahor karyeli Mahmut, Hüseyin, Hurşit	-	-	Diyet[164]
31 Mart 1860	Sadaret	Trabzon ve Erzurum valilerine	Livane kazasında Deviskal karyesi sakinlerinden Havva	Livane kazasında Deviskal karyesi sakinlerinden Havva'nın eşi Süleyman	Tabancayla vurma	-	Önce idam, sonra diyet[165]

Tablodan da anlaşıldığı üzere çalışılan dönemde Müslümanlara ait toplam on altı cinayet davası bulunmaktadır. Cinayet davalarından üç tanesinin sonucu belli değildir. Sonucun belli olmadığı davalara bakıldığı zaman bu davalar için İstanbul'a gönderilen arzuhallerde katillerin

---

kişinin diyetinin bütün köy ahalisinden alınacağına dair mahkeme karar vermiştir. Diyeti olan on bin dirhem gümüş paranın ahaliden tahsiliyle vereseye ödenmesine karar verildiği adı geçen sancak eski kaymakamı Bican Paşa tarafından yazıyla bildirilmiştir. Durum Erzurum müftüsü tarafından sorgulanarak gereğinin yapılmasına karar verildiğinden kararın Sadaretten alınan izinle uygulanacağı da bildirilmiştir *BOA,* MVL, 204/28, 5 Eylül 1851.

[159] *BOA,* MVL, 208/33, 8 Kasım 1852.

[160] Adı geçen katillerden biri Rize'de yakalanmış ve maktullere ait on bin kuruş akçe ele geçirilmiştir. Diğer katilin de aranmasına devam edildiği ve durumun neticesinin de bildirileceği belirtilmiştir *BOA,* MVL, 221/88, 19 Mayıs 1857.

[161] Patrik, katillerin maktullerin üzerlerinde bulunan doksan beş bin üç yüz kuruş paralarını da gasp ettiğini söylemiştir. Sandalcıların yakalanarak Trabzon'a gönderilip mahkemece sorguya çekildiklerini ve cinayet suçunu kabul ettiklerini, katillerin üzerinden çıkan otuz beş bin sekiz yüz dokuz kuruşun öldürülen kişilerin vereseleri tarafından vekil olarak gösterilen ve Trabzon'da bulunan Agop'a teslim edildiğini de belirtmiştir. Katillerin Trabzon'da hapsedildiğini, ancak gasp ettikleri paranın geri kalanı olan elli dokuz bin dört yüz doksan bir kuruşu vekil Agop'un Deraliyye'ye gelerek talep ettiğini belirterek bu miktarın alınması için Sadaretten Trabzon Valisi'ne emir gönderilmesi de istenmiştir *BOA,* MVL, 313/64, 12 Eylül 1857.

[162] *BOA,* A.MKT.UM, 325/60, 13 Eylül 1858.

[163] İki yüz bin kuruş da para gaspı vardır *BOA,* A.MKT.UM, 328/46, 4 Şubat 1859.

[164] Öldürülen kişinin şerî vekilleriyle liva mahkemesinde otuz bin kuruşa sulh sağlanmıştır. Ancak bu konudaki karar şerî usule uygun görülmeyip tarafların tekrar mahkemeye çağırılarak yargılanmasına karar verilmiştir *BOA,* MVL, 583/138, 28 Şubat 1859.

[165] Öldürülen kişinin veresesi olarak Havva'dan olma küçük kızı bulunması nedeniyle katilin hak ettiği idam cezasından vazgeçilmiş ve kısas cezası on bin dirhem diyete çevrilmiştir. Ceza Kanunu'nun yüz yetmiş ikinci maddesinde idam cezalarından af edilen katilin müebbeden veya on beş seneden az olmamak üzere geçici küreğe konulması yazıldığından bu hükmün yerine diyetin ödenmesine karar verilmiştir. Ayrıca katilin kanunun kırk üçüncü maddesi ve özel hali gereğince afvıyla hapsine karar verilmiştir. Kanunun yüz yetmiş ikinci maddesine uygun olarak da katilin Erzurum'da on beş sene müddetle kadınlara özel hapishanede hapsedilmesi ve hapsinin de bildirilmesi için Trabzon valisine emir gönderilmesi Meclis-i Vala tarafından kararlaştırılmıştır *BOA,* MVL, 596/35, 31 Mart 1860; *BOA,* A.MKT.UM, 403/96, 5 Mayıs 1860. 9 Ağustos 1858 (28 Zilhhicce 1274) Ceza Kanunu'nun kırk üçüncü maddesi "Kanun cezalarında kadının erkekten farkı yoktur ancak bazı cezaların uygulanmasında onların özel durumlarına uyulması gerekir." şeklinde olup (s. 545), kanunun yüz yetmiş ikinci maddesi ise "İdam cezalarından afv olunan katil müebbeden veya on beş seneden az olmamak üzere geçici küreğe konulur" şeklindedir. *Düstur,* 1.Tertip: 1. Cilt: 545, 574.

şerî mahkemede yargılanması için gereğinin yapılması istenmiştir.[166] Ayrıca eyalet müşiri ve hakimine emir gönderilmesi talep edilmiştir.[167] Bir diğerinde ise katilin yakalanması için asker istenmiştir.[168] Katillerden ikisi hapsedilmiş, üçü serbest bırakılmış, ikisi de kürek cezasına çarptırılmıştır. Dördüne ise diyet ödeme kararı verilmişken, ikisi tutuklanmıştır.

Ayrıca 16 Mart 1850 tarihli belge çalışılan dönemde Livane kazasında çok fazla cinayet olayları olduğunu ve asayişin sağlanamadığını göstermektedir. Erzurum valisi Mehmet Hamdi'nin söz konusu tarihteki yazısına göre Erzurum eyaleti dahilinde Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Heba ve Klaskür nahiyeleri, Devaskirli Molla Mehmet adlı kişinin fesat ve tahrikiyle vergilerinin ödenmesinde muhalefet etmişlerdir. Adı geçen halkın birkaç seneden beri böyle olaylara karıştığı, aralarında cemiyet kurdukları, Anadolu Ordu-yı Hümayun müşiri ile de istişare edilmiştir. Kaza müdürü Hasan Ağa'nın idarede beceriksizliği nedeniyle değiştirilip bin beş yüz kuruş maaşının layık olan kişiye verilmesinin iyi olacağı ifade edilmiştir. Söz konusu nahiyelerde asayişin sağlanması istenerek cinayet olayları da yaşandığından katillerin cezalandırılması için adı geçen kazaya o topraklar hakkında bilgili birinin seçilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir.[169] Yine 14 Nisan 1850 tarihli belgeye göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Heba, Klaskür, Sirya ve Murgul nahiyeleri ahalisinden ve Erzurum'da hapis bulunan Mahmut Molla arkadaşlarıyla Artvin kasabasına gelip zararlı faaliyetlerde bulunmuşlar ve adı geçen kaza azasının hane ve emlaklarını yakmışlardır. Söz konusu kişiler bu tür hareketlerine devam ettiklerinden ve cezalandırılmaları gerektiğinden Anadolu Ordu-yı Hümayun Müşiri ile haberleşilip Erzurum'da nizamiye askeri haberlendirilmiştir. Bölükler Çıldır tarafına varmışlar, liva kaymakamı ve ileri gelenlerle durum müzakere edilmiştir. Adı geçen nahiyelerde beş on seneden beri bu uygunsuz olaylar olup, insanlar öldürüldüğünden ve suç işleyenler cezalandırılmadığından, işlenen cinayetler kaza ve nahiye ahalilerine de kötü örnek olmuş, bu tür olaylar artış göstermiştir. Kazada halk silahlı gezdiği ve Laz ahalisi silah taşımayı adet edindiği için masum reaya güvende değildir. Halkın silah taşımayacağına ve kanun dışı harekete cesaret eden olursa hükümete teslim edileceklerine dair kendilerinden sağlam senet alınarak senedin mahkeme kaydıyla bir suretinin de İstanbul'a gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir.[170] Yine 31 Temmuz 1850 tarihli Erzurum Valisi Mehmet Hamdi Efendi'nin tahriratına göre Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında bulunan bazı yerler ahalisinin harekat-ı reddiyeleri sonucu, fesatlık çıkaran halkın ileri gelenleri ele geçirilmiştir. Kazada katl olayları çoğalıp halk can, mal ve ırzlarının muhafazasına güç yetiremeyecek durumdadır. Kaza meclisindeki azaların bazılarının bu tür olaylara taraftar olduğu belirtilerek, rüesa-yı fesattan ele geçirilenlerin Erzurum'a gönderilmesi liva kaymakamı Bican Paşa ve Anadolu Ordu-yı Hümayunu Meclis Mirlivası Mustafa Paşa'ya bildirilmiştir. Buradaki halkın vergi ve silah kullanım usulleri mirliva ile görüşülüp, bu kişilerin mahkeme sonuçlarının da İstanbul'a bildirileceği belirtilmiştir.[171] Belgeden de anlaşıldığına göre kazadaki cinayet olayları ve diğer asayişsizlikler konusunda kaza meclisi azalarından da şüphelenilmiştir. 23 Kasım 1850 tarihli Erzurum Eyaleti Valisi Mehmet Hamdi

---

[166] *BOA,* A.DVN, 19/2, 2 Mayıs 1846.

[167] *BOA,* İ.DH, 189/10622, 14 Mart 1849.

[168] 22 Kasım 1849 tarihli Anadolu Ordu-yı Hümayunu müşiri tarafından İstanbul'a gönderilen belgede Erzurum valisi Hamdi Paşa'nın, Çıldır sancağı kaymakamının, Livane kazası meclisinin ve Çürüksu tarafında nizamiye askeri binbaşısı Osman Ağa'nın tahriratlarında ifade ettikleri üzere adı geçen kazaya bağlı Deviskal köyünden Veli oğlu Molla Mehmet adlı kişinin erkek kardeşi, Mustafa adlı kişinin katili olduğundan, Molla Mehmet kardeşini korumak için bir takım kişilerle Artvin kazasını basmak için İrsa köyüne gelmiştir. Adı geçen kaza müdürü Hasan Ağa Heba ve Klaskür nahiyelerinin vergilerinin tahsiliyle bura halkının uygunsuzluklarının engellenmesi için Binbaşı Osman Ağa'nın yanına giderek Asakir-i Şahane taburuyla Heba iskelesine vardıklarında eşkıyalar kaçıp Molla Mehmet'in bulunduğu yere gitmişlerdir. Molla Mehmet bunların elebaşı olmuş ve bu kişilerin silahlı saldırıda bulunacakları anlaşıldığından gerekli tedbirler alınmıştır. Asakir-i Şahane Batum'da asayişi sağlamıştır. Maçahel kazasında bulunan katilin yakalanması için iki bölük nizamiye askeri gönderilmesini Batum kaymakamı Galip Efendi ifade etmişse de katilin birkaç zabtiye gönderilmesiyle yakalanacağı düşünüldüğünden ancak yakalanamayacak olursa o zaman bölüklerin sevkinin uygun olacağı cevabı verilmiştir *BOA,* MVL, 230/44, 22 Kasım 1849.

[169] *BOA,* MVL, 232/34, 16 Mart 1850.

[170] *BOA,* MVL, 232/61, 14 Nisan 1850.

[171] *BOA*, MVL, 233/31, 31 Temmuz 1850.

Bey'in yazısına göre de Çıldır sancağına bağlı Livane kazasında Heba ve Klaskür ahalisi vergi bahanesiyle önceden beri katl ve çeşitli uygunsuzluklarda bulunduğundan kazaya asker gönderilmiştir.[172] Kazadaki asayişsizliğin ve cinayet suçlarının 1852 yılında da devam ettiği görülmektedir. 29 Ekim 1852 tarihinde Lazistan mutasarrıfı Abdüllatif Bey'in İstanbul'a gönderdiği tahriratına göre Livane kazasına bağlı Heba, Klaskür ve Sinköt nahiyeleri ahalisinin eskiden beri terbiyesizlikleri nedeniyle kaza naibi Muratlı Osman Tusi Efendi'ye yirmi nefer zabıta ve birkaç maiyyet memuru verilmiştir. Bu kişiler adı geçen yerin ıslahıyla mirî malların dağıtımı ve katillerin yakalanmasına memur edilmiştir.[173]

Dönem içi belgelerin biri ise öldürmeye teşebbüs edilip bu teşebbüs sonucunda yaralanma ile ilgilidir. İslâm hukukunda yaralama nedeniyle ceza vermek için yaralamanın kasten veya hata sonucu gerçekleştiğinin tespiti gerekmekteydi. Eğer kasten yaralama gerçekleşmişse yaralanan kişinin suçluyu affetmemesi veya diyet karşılığında sulha yanaşmaması halinde hangi organın yaralandığının belirlenmesi gerekirdi. Yüz ve baş yaralanmasında kısas ağır bir suç olarak görülmezse kısas uygulanır bunun dışındaki yaralamalarda Hanefîlere göre diyet uygulanırdı.[174] Yaralama ile ilgili olarak 1840 tarihli Ceza Kanunu'na göre ise bir kişi diğerine silah çekerse bir sene, silah boşaltmış ise iki sene ve yaralarsa iyileşmesine kadar masrafları alınmak üzere üç sene müddet için küreğe konulacaktı. Yaralanmadan etkilenerek vefat vukuunda ise kısas uygulanacaktı.[175] 1851 Ceza Kanunnamesi'ne göre de bir kişi diğerine silah çekerse suçunun derecesine göre bir aydan bir seneye, silah boşaltmış ise iki aydan iki seneye ve yaralamışsa iyileşmesine kadar masarifi alınmak üzere yaralamanın derecesine göre üç aydan üç seneye kadar prangaya konulacak ve yaralanmadan etkilenerek vefat vukuunda şerî ve kanuni gereği yapılacaktı.[176] 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde yaralama ile ilgili hükme bakıldığında da bir kişi diğerini katletmek kastıyla silah çekip cinayet gerçekleşmemişse geçici küreğe konulacaktı.[177] Ancak döneme ait 4 Şubat 1860 tarihli belgeye bakıldığında yaralama suçunu işleyenlere ne ceza verildiğine dair bilgiye rastlanılamamıştır. İstanbul'dan Trabzon valisine gönderilen belgeye göre Livane kazasına bağlı Oğlador karyesi sakinlerinden ve kayıkçı esnafından Osman adlı kişi ırz ve edebiyle meşgul olduğu halde adı geçen karye ahalisinden Çetin, Hasan, Halim Ağa zade Yusuf ve Mehmet oğlu Arif adlı kişiler Osman'ın üzerine kurşun sıkarak yaralamışlardır. Belgede ayrıca bu kişilerin Osman'ı öldürmek için fırsat kollamaları nedeniyle yakalanarak şerî mahkemede yargılanmaları istenmiştir.[178]

Sonuç

Çalışılan dönemde Müslümanların terekelerle ilgili dört davası bulunmaktadır. Davaların hepsi gaspa dair olup biri çözüme kavuşturulmuşken, diğerleri için verilen arzuhallerde şerî mahkemede çözüm istenmiştir. Gayrimüslimlerin terekelerle ilgili davalarına bakıldığında da terekelerin kabzı konusunda dört davaları olduğu görülmektedir. Halk hakkını kendi aradığı gibi Ermeni Millet Meclisi ve dini liderler de İstanbul'a bu konuda yazılar göndermişlerdir. Terekelerinin murahhasları tarafından tahriri hakkındaki istekleri için de devlet gerekli yerlere emir göndermiştir.

Müslümanların ve gayrimüslimlerin ülke içinde seyahat için mürur tezkiresi talebi olmuş, halk Livane'deki ailesinin Dersaadet'e gelmeleri için bu konuda Sadarete dilekçeler göndermişlerdir. Bu konuda Müslümanlara dair yedi tane istek bulunmakta olup gayrimüslim halkın bir talebi olmuştur. İstekler sonucu devlet tarafından yerel idarelere yazı gönderilerek gereğinin yapılması talep edilmiştir.

---

[172] *BOA,* MVL, 235/40, 23 Kasım 1850.
[173] *BOA,* MVL, 253/63, 23 Ekim 1852.
[174] Eş-Şazelî, 1993: 24.
[175] Akgündüz, 1986: 818.
[176] Gökcen, 1987: 146.
[177] Akgündüz, 1986: 862.
[178] *BOA,* A.MKT.UM, 394/59, 4 Şubat 1860.

Müslümanların toplam otuz üç alacak verecek davası bulunmaktadır. Bu davalardan beşinde davalı gayrimüslimlerdir. İki davada da yerel idarelerin dava edildiği görülmektedir. Davaların dördünde davalılar kaza halkından olup isimleri belirtilmemiştir. Geri kalan davalar Müslümanlar arasındadır. Halk kazanın bağlı olduğu sancağın idarecilerine davanın çözümü için emir gönderilmesini istemiştir. Bu istekler doğrultusunda devlet de anlaşmazlıkların şerî mahkeme yoluyla çözüme kavuşturulması için yerel idarecilere emirler göndermiştir. Gayrimüslimlerin ise toplam yirmi alacak-verecek davası bulunmaktadır. Davaların altısı gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında, on tanesi gayrimüslimler arasındadır. Davanın birinde davacı gayrimüslim Panayot iken davalı Livane Kaza Müdürü Mehmet Ağa ile Nikoli'dir. Yine davanın biri iki gayrimüslim ile yerel idareler arasındayken, ikisi de gayrimüslimler ile eşkıyalar arasında gerçekleşmiştir. Gayrimüslimler dilekçelerinde davalarının şerî mahkemede çözümünü, bu mümkün olmazsa İstanbul'a çağrılarak davalıların yargılanmalarını istemişlerdir. Ayrıca kazanın bağlı olduğu sancağın idarecilerine anlaşmazlığın çözümü için emir gönderilmesini de talep etmişlerdir. Devlet söz konusu tebaanın isteklerine duyarsız kalmamış gereğinin yapılması için yerel idarecilere emirler göndermiştir

Cinayet davalarına bakıldığı zaman Müslümanların toplam on altı cinayet davası bulunmaktadır. Cinayet davalarından üç tanesinin sonucu belli değildir. Katillerden ikisi hapsedilmiş, üçü serbest bırakılmış, ikisi de kürek cezasına çarptırılmıştır. Dördüne ise diyet ödeme kararı verilmişken, ikisi tutuklanmıştır. Gayrimüslimlerden bir kişinin öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Dava sonucunda maktulün vereseleri ile katil arasında dört bin kuruş karşılığında sulh sağlanmıştır. Bu paranın cinayeti işleyenler tarafından maktulün vereselerine verilmesine karar verilmiştir.

Müslümanların gayrimüslimlerden farklı olarak aile hukuku ve hırsızlığa dair davaları bulunmaktadır. Aile hukukuna dair davalarına bakıldığı zaman nikahlı bir kadının kaçırılması, eşi tarafından terkedilen bir kadının nafaka talebi söz konusudur. Davalardan ikisi ise eşi ve çocuklarının kayınvalidesi tarafından alıkonulduğunu iddia ederek çözüm bekleyen ve yine eşinin kardeşi tarafından alıkonulduğunu iddia ederek İstanbul'a dilekçe gönderen kocaya aittir. Nişanlı bir kızı amcasının kendi oğluna almak istemesi sonucunda da İstanbul'a arzuhal sunulmuştur. Ancak davaların sonucuna dair belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır. Müslümanlara ait Livane'de hırsızlığa dair üç belge bulunmaktadır. Söz konusu hırsızlık olaylarında devletin bu suçu işleyenlere ne tür bir ceza verdiğine dair de belgelerde bilgiye rastlanılamamıştır.

Gayrimüslimlerin Müslümanlardan farklı olarak kiliseler, ihtida, mezhep değiştirme hareketleri, vekil tayini, murahhaslar, konsoloslar hakkında talep ve davaları da vardır. Kiliselerle ilgili olarak söz konusu yapıların tamiri hakkında yerel idarecilerle davaları olmuş, tamir konusunda izin istemişler ve bu istek devlet tarafından kabul edilmiştir. Kiliselerin tamiri sonucunda alacak verecek davalarını da yerel idareler aracılığıyla çözüme kavuşturmuşlardır. Söz konusu bu dini yapılar hakkında Müslümanların gayrimüslimler ile anlaşmazlığı da olmuştur. Anlaşmazlık kilisede çan çalımı hakkında olup, Müslümanlar bu konudaki şikayetini İstanbul'a bildirmişlerdir. Gürültüden rahatsız olunduğu için çan yerine tahta çalınması talep edilmiştir. İhtida hareketi olarak ise Livane kazası ahalisinden ve Ermeni milletinden bir çocuk İslam dinine geçmek istemiştir. Çocuk hakkında mahkemece araştırma yapılıp rüştüne ermiş ise İslam dininin telkin edilmesi sabi ise ailesine teslim edilmesi istenmiştir. Döneme ait bir belge de mezhep değişimine dairdir. Ancak gayrimüslim tebaanın bu konuda birbirlerine karşı hoşgörülü olmadıkları da anlaşılmaktadır. Mezhep değiştirerek Ermeni milletinden biriyle evlenmesi üzerine bir gayrimüslimden Katolik milleti tarafından ceza olarak dört bin kuruş alındığı anlaşılmaktadır. Vekil tayini konusunda ise gayrimüslim bir kişinin Müslüman olan birini evini satarak borcunu kapatması için vekil tayin ettiği görülmektedir. Devlet gayrimüslimlerin murahhas ve konsolos tayinine dair isteklerini de kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Akgündüz, Ahmet (1986), *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyatı,* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

_____ (2009), "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 14, 13-48.

Avcı, Mustafa (2004), *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar,* İstanbul: Gökkubbe Yayınevi.

Aydın, M. Akif (2019), *Türk Hukuk Tarihi,* İstanbul: Beta Yayınları.

_____ (1993), "Osmanlı Ceza Hukuku", *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 7, 478-482.

Bardakoğlu, Ali (1996), "Had", *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 14, 547-551.

_____ (1998), "Hırsızlık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 17, 384-396.

Başoğlu, Tuncay (2011), "Ta'zir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 40, 198-202.

Bilgin, Arif; Fatih Bozkurt (2010), "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmâl Mukataaları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20, 1-31.

Bozpolat, Serap (2007), *Tanzimat'tan Önce Sivas'ta Gayrimüslimler,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Candan, Rabia Beyza (2015), "1840 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu İncelemesi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1, 63-81.

Cin, Halil ve Gül Akyılmaz (2017), *Türk Hukuk Tarihi,* Konya: Sayram Yayınları.

Devellioğlu, Ferit (2005), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara: Aydın Kitabevi.

Düstur, 1.Tertip: 1. Cilt.

Ekinci, Ekrem Buğra (2017), *Osmanlı Hukuku,* İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

_____ (2001), "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", *Ankara Barosu Dergisi,* 1, 59-72.

Erbay, Celal (2006), "Nafaka", *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 32, 282-285.

Ercan, Yavuz (2002), *Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları,* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Eş-Şazelî, Hasan Ali (1993), "Cirâh", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 8, 24-25.

Gökcen, Ahmet (1987), *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1-256.

Kınlı, Onur (2009), *19.Yüzyıl'da Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1-244.

Kocaoğlu, Burak (2020), "Osmanlı Devleti'nde Çocukların İhtida Meselesi (1886-1914)", *History Studies,* 12/3, 789-805.

Küçüktiryaki, Ahmet Yasin (2014), "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 13/26, 177-201.

Ortaylı, İlber (2018), *Osmanlı Toplumunda Aile,* İstanbul: Kronik Yayınları.

Özcan, Abdülkadir (1991), "Istabl", *TDV İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 3, 203-206.

Sakin, Orhan (2019), *Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma Kılavuzu,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Savaş, Ali İbrahim (2002), "Konsolos", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 26, 178-180.

Selçuk, Hava (2002), "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri (1432-1482)", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 89-104.

Sezen, Tahir (2017), *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Şaşmaz, Musa (2014), Türkiye'nin İdarî Taksimatı (1920-2013), Ankara: TTK.

Temel, Mehmet Selim, *Osmanlı Devleti'nde Kız Kaçırma (1839-1908): Devlet Cemaatler ve Modernleşme,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 1-132.

Yaran, Rahmi (2022), "Kefâret", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 25, 179-182.

Yücetürk, Seher (2021), *Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı'da Kadın (Üsküdar-Kayseri Örneklerinde),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

_____ (2021), "Neden İhtida Ettiler", *Tarihin Peşinde,* 26, 351-362.

_____ (2022), "Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Olarak Darp ve Şetm", *6th Internatıonal "Başkent" Congress On Physıcal, Socıal And Health Scıences,* Ağustos, Ankara, 50-57.

_____ (2022), "Osmanlı Toplumunda Suç: Suç İşleyenler ve İşlenen Suçtan Muzdarip Olanlar", *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kadın Çalışmaları Sempozyumu,* Erzurum, 258-266.

Yücetürk, Zemzem (2019), "19. Yüzyılda Artvin'in İdarî Yapısı", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1,* Ed. Nuri Yavuz, İstanbul: Kriter Yayınevi, 261-294.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (641-655)

Bilgin, Mehmet, "Yeni Belgeler Işığında, 1916 Yılında Rusların Karadeniz Sahilindeki Arhavi'den Batıya Doğru İlerleyişi ve Rize'nin İşgali", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.641-655. DOI: 10.31765/karen.1208935

YENİ BELGELER IŞIĞINDA, 1916 YILINDA RUSLARIN KARADENİZ SAHİLİNDEKİ ARHAVİ'DEN BATIYA DOĞRU İLERLEYİŞİ VE RİZE'NİN İŞGALİ [*]

Mehmet BİLGİN[**]

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

[*] Araştırma Makalesi / *Research Article*

[**] Dr. Öğr. Üyesi,
İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
mehmetbilgin1@aydin.edu.tr
ORCID : 0000-0002-9413-2869

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Kafkas Cephesi, Arhavi, Fındıklı, Rize

Keywords: First World War, Caucasian Front, Arhavi, Findikli, Rize

Öz: Birinci Dünya Savaşı'nda, Kafkas cephesinin Karadeniz Sahilindeki kısmında 1915 yılı baharında Rus ve Türk kuvvetleri arasındaki sınır Arhavi Deresi idi. 3. Ordu Müfettişi Avni Paşa, 5 Nisan 1915'de, kolordu yetki ve tahsisatı ile yeni kurulan "Lazistan Havalisi Kumandanlığı"na atanmış 6 Nisan 1915 tarihinde Trabzon'a gelerek göreve başlamıştı. Cephedeki Türk kuvvetleri yeniden organize edilmişti. 1915 yılı Ekim ayında Rusya'nın müttefiki olan İngiltere ve Fransa, Çanakkale cephesinden çekilmek kararı almıştı. Durumu öğrenen Ruslar, Çanakkale'den gelebilecek Türk kuvvetleri, Kafkas cephesine ulaşmadan yapılacak bir taarruzla Türklerin 3. Ordusunu ezmek istedi ve kış aylarında bir taarruz planladı. Bunun üzerine 1916 yılı Ocak ayında Arhavi Deresi'nin batı yakasındaki Türkler ile doğu yakasındaki Rus askerleri arasında çatışmalar başladı. Karadeniz'de üstünlük Rus donanmasında idi. Rus Donanmasının bir filosu, Arhavi önlerine gelmiş ve Rus kuvvetlerine destek vermeye başlamıştı. Filonun bombardımanı ile Türk mevzileri yıkılmış ve 6 Şubat 1916 da Rus piyadesi cepheyi yararak batıya doğru ilerlemeye başlamıştı. 7 Şubat 1916'da Rus ilerleyişi Çağlayan Deresi batı yakasında durdurulmuştu. Ruslar donanma ve piyade ile bu yeni mevzilere saldırdı ve 15/16 Şubat 1916'da buradan batıya doğru ilerlemeye başladı. Türkler, Fırtına Deresi vadisinin batı yakasında yeniden durdu ve savaşmaya başladı. Ruslar, 4 Mart sabahı bu yerin batısında olan Pazar'a denizden asker çıkarttı. Türkler tekrar geri çekilmeye başladı. Çekilme devam ederken Ruslar 5 Mart'ta Çayeli'ye tekrar denizden asker çıkardı. Denizden donanma desteğinde ilerleyen Ruslar 6 Mart'ta Rize yakınındaki Taşlıdere'ye geldi ve çatışma sonrası buradaki Türk askerleri dağıldı. Rize'ye denizden asker çıkartan Ruslar, 6 Mart akşama doğru Rize'yi işgal ettiler.

IN THE LIGHT OF THE NEW DOCUMENTS, THE PROGRESS OF THE RUSSIANS TO THE WEST FROM ARHAVI ON THE BLACK SEA COAST IN 1916 AND THE INVASION OF RIZE

Abstract: In the First World War, the border between Russian and Turkish forces on the Black Sea Coast front in the Caucasian front was Arhavi Stream in the spring of 1915. 3rd Army Inspector Avni Pasha was appointed to the newly established "Lazistan Region Commandership" on April 5, 1915, with the authority and allocation

Geliş Tarihi / *Received Date*: 23.11.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 19.12.2022

of the corps, and came to Trabzon on April 6, 1915. The Turkish forces at the front were reorganized. In October 1915, Russia's allies Britain and France decided to withdraw from the Dardanelles Front. Having learned the situation, the Russians wanted to crush the 3rd Army of the Turks with an attack to be made before the Turkish forces that could come from Çanakkale reached the Caucasian Front and planned an attack in the winter. Thereupon in January 1916, clashes broke out between the Turks on the west bank of the Arhavi Valley and the Russian soldiers on the eastern bank. The supremacy in the Black Sea was in the Russian navy. A fleet of the Russian navy came in front of Arhavi and began to support the Russian forces. With the bombardment of the fleet, the Turkish positions were destroyed and on February 6, 1916, the Russian infantry broke through the front and began to advance toward the west. On February 7, 1916, the Russian advance was stopped on the western bank of Caglayan Deresi. The Russians attacked these new positions with their navy and infantry, and on 15/16 February 1916 began to advance west from here. The Turks stopped again on the western side of the Firtina Deresi valley and began to fight. On the morning of March 4, the Russians landed troops from the sea in Pazar, which is in the west of Firtina Deresi. The Turks began to retreat again. While the withdrawal was continuing, the Russians again landed soldiers from the sea in Cayeli on March 5. Advancing from the sea with the support of the navy, the Russians arrived in Taslidere near Rize on March 6 and the Turkish soldiers there dispersed after the conflict. The Russians, who landed soldiers in Rize from the sea, occupied Rize towards the evening of March 6.

Giriş

1914 yılı Ekim ayı sonunda Osmanlı Devleti Rusya ile savaşa başladığı zaman, Karadeniz sahil bölgesinde Hopa Hudut Taburu, Seyyar jandarma birlikleri ve Teşkilât-ı Mahsusa gönüllüleri bulunmakta idi. Sarıkamış Harekâtı sonrası Rusların Kafkas Cephesinin sahil kısmını takviye etmesinden sonra yaşanan çatışmalarda; Borçka, Murgul ve Artvin tekrar Rusların eline geçmiş, sahilde sınırı geçen Rus kuvvetleri 1915 baharında Hopa'dan sonra Arhavi'yi işgal etmişti.

13 Mart 1915'de, Türk kuvvetlerine Arhavi Deresi Vadisinin batı sırtlarında yeni bir savunma hattı oluşturması emri verilmişti. Bu savunma hattındaki birliklerimiz; iç kesimde Ortaköy/Ortaca-Dik Yamaç köylerinin batı yönünde karşısında olan arazideki sırtlardan deniz kenarında Güngören (Kapistre) Köyüne kadar olan arazide siperler kazıp yeniden mevzilendi. Bu cephenin karargâhı Arhavi'ye bağlı Yolgeçen (Lome) köyünde idi.[1] Sahil kısmında cepheyi tutan tüm kuvvetlere, 1914 yılı sonuna doğru Ardahan harekâtı için İstanbul'dan gelen 8. Alayın kumandanı Alman asıllı Yarbay Stange Bey komuta etmekte idi.

Stange Bey 14 Mart 1915 tarihinde 3. Ordu kumandanlığına yazdığı raporda, bulundukları bu yeni bölge ile ilgili özetle şu bilgileri vermekte idi.

> Geri çekilme halinde Fındıklı ile Arhavi arasında bulunan Moshora'dan (Kıyıcık) itibaren sahilde bulunan gayet berbat yoldan başka yol yok ve bu yol gece gündüz Rus torpidoları tarafından kontrol edilmektedir. Buradan geri çekilmemiz mümkün değildir. Bununla beraber çekilme zorunda kalırsak, askerin tamamı dağlara dağılır. Şimdiki olduğum yerde son neferim kalıncaya kadar uğraşacağım."[2] Bunun üzerine 3. Ordu Kumandanı Mahmut Kâmil Paşa 17 Mart'ta verdiği cevapta özetle: "Müfrezeleri kurtarmaya çalışınız. Rize'ye çekilmek icab ettiğini ta'yin etmek tamamıyla size aittir"

emrini vermişti.[3]

---

[1] Yalçın, 2008: 260.

[2] Yalçın, 2008: 260.

[3] Yalçın, 2008: 269. Şehit kanlarıyla elde tutulmaya çalışılan vatan toprağında asırlardır doğru dürüst yol yapılmayıp, denizden kayıkla ya da sahilden yer yer kumsal alan sınırından seyahat edebilme lütuf sanıldı. Belgelerden yansıyan ayrıntılara göre silah monte edilmiş Rus kayıkları ve Rus torpidobotlarının saldırıları ile doğudan batıya gidip gelebilmek imkansızlaştı. Vatan topraklarında savaşarak geri çekilmek gerektiği zaman bu gerçekle yüzleşmek çok düşündürücüdür. Cephede savaşmak zorunda olan askerler, çatışmaların azaldığı günlerde geri çekilmek için gerekli yolun açılmasında istihkam bölüğünün yanı sıra çaba göstermiş, 8. Alayın bir taburu da bizzat bu yol inşaatında çalışmıştır.

Arhavi Deresinin yeni savunma hattı olmasından sonra, günün şartlarına göre Avrupa cephelerindeki savaşlara ağırlık veren Ruslar, Sarıkamış savaşı sonrası Kafkas Cephesindeki Türk kuvvetlerini kısmen etkisizleştirdiği için buradan bir kısım kuvvetlerini de Avrupa cephelerine sevk etmişti. Arhavi Deresi vadisinin doğu yamacında Arhavi, Konaklı (Kordelit), Dikyamaç (Ortaköy), Dülgerli-Soğucak (Potocur) Boyuncuk (Parih) boyuna kadar uzanan arazide inşa ettiği yeni mevzilerini kuvvetlendirerek genel olarak savunma durumunda kalmıştı.

1915 yılı Şubat-Mart aylarında, Çoruh Vadisinde ve Karadeniz sahilindeki cephede bulunan Teşkilât-ı Mahsusa gönüllülerinin, (çekilmelerde kolay dağıldığı için) nizami birlikler şeklinde örgütlenip 3. Orduya bağlanması gündeme gelmişti. Bu çerçevede yapılan organizasyonlarda Çoruh Cephesinde iki adet, sahil kısmında ise bir adet Teşkilât-ı Mahsusa Alayı organize edildi. Yine bu kapsamda 3. Ordu Müfettişi Ahmet Avni Paşa, 5 Nisan 1915'de, kolordu yetki ve tahsisatı ile yeni kurulan "Lazistan Havalisi Kumandanlığı"na atanmış 6 Nisan 1915 tarihinde Trabzon'a gelerek göreve başlamıştı.[4]

1915 yılı başlarında Artvin bölgesinde mevcut birliklere Yarbay Stange Bey Komuta etmekte idi. Sahil kısmında ise Sahil Müfrezesi Kumandanı Emekli Binbaşı Yusuf Rıza Bey idi. Borçka ve Murgul'dan çekilme esnasında dağılan kuvvetler ve hastalanan Yusuf Rıza Bey'in yerine, Stange Bey, 8. Alaydan kalan birliklerle birlikte Artvin'den Murgul'a gelerek sahil kısmındaki kuvvetlere kumanda etmeye başladı. Teşkilât-ı Mahsusa kuvvetlerine ise İstanbul'dan, Teşkilât-ı Mahsusa karargahından gelen Hopalı Mamovizade ailesinden Mümtaz Yüzbaşı Ali Rıza Bey kumandan olarak gönderilmişti.[5]

Ali Rıza Bey, bindiği motorlu kayıkla İstanbul'dan Trabzon'a gelirken, cephede hastalanan Yusuf Rıza Bey de Arhavi'den Trabzon'a gelmiş, oradan da İstanbul'a gidecekti. Cephedeki Teşkilât-ı Mahsusa gönüllülerine yardımcısı Nail Bey kumanda etmekte idi. Cephede 15 subay, 1957 gönüllü savaşçı, 1 top, 4 makinalı tüfekten oluşan Teşkilât-ı Mahsusa gönüllü kuvveti vardı.[6]

Kurmay Yüzbaşı Ali Rıza Bey cepheye ulaştığı zaman, sahil müfrezesinin kurmay başkanı olarak göreve başlamıştı. Bölge halkından olmanın sağladığı nüfuzunu da kullanarak zayiatla sayıları azalmış olan Teşkilat-ı Mahsusa gönüllülerinin ve cephenin birçok eksiğini tamamlamıştı. Gayretli, disiplinli ve seçme bir subay olduğu için kısa süre önce dağılmış kuvvetlerin organizasyonuna da el attı ve 25 Mart 1915'den itibaren gönüllüleri kısa sürede yeniden teşkilatlandırdı. Eldeki mevcudu ve gelen takviyeleri 12 Subay, 2576 savaşçı asker, 387 savaşçı olmayan asker[7] ile 2 makinalı tüfeği olan, 3 taburlu nizami alay olarak yeniden organize etti. Bu faaliyet çerçevesinde, sahil kısmında Teşkilât-ı Mahsusa gönüllüleri bir alay olarak yeniden teşkilâtlandırılmış ve Teşkilât-ı Mahsusa Alayı olarak Karadeniz Sahilindeki cepheye dahil olmuştu. Bu yeni organizasyon tamamlandıktan sonra, sahildeki müfrezenin kurmay başkanı olarak görev yapan Ali Rıza Bey, 12 Nisan 1916'da Teşkilâtı Mahsusa'nın alay komutanlığına atandı.[8]

Karadeniz Sahili Müfrezesi, Lazistan Havalisi Kumandanlığı vasıtasıyla 3. Orduya bağlanmıştı. Yerli halktan, İstanbul'dan ve diğer illerden gelmiş gönüllülerden teşkil edilmiş olan 3 taburlu alaya; tabur, bölük ve çete yapısında kuvvetler bağlı bulunmakta idi. Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetleri arasında Çürüksulu Ali Paşa'nın oğlu ve Milis Binbaşı Ziya Bey komutasında 400 kişi bulunuyordu. Bu grup çoğunlukla, 93 Harbi Batum Muhaciri olarak Ordu ve Perşembe bölgesine yerleştirilmişti. Çürüksulu Ziya Bey'in yanı sıra 330 kişilik Muhsin Bey Taburu, 400 kişilik Topçu Adil Bey Taburu, 200 kişilik Salih Bey Taburu ve 100 kişilik İbrahim Efendi Bölüğü gibi gönüllülerden oluşan birlikler vardı.[9] Cephede bunlardan başka İstanbul'dan 320 gönüllünün komutanı olarak Trenle Ulukışla'ya oradan da yürüyerek bölgeye gelmiş Trabzonlu Veysel

---

[4] Altınbilek ve Kır, 1993a: 615.
[5] Bilgin, 2018: 404-405, 412.
[6] Yalçın, 2008: 279.
[7] Bunlar çoğunlukla yol inşaatında çalıştırılacak idi.
[8] Yalçın, 2008: 281.
[9] Yalçın, 2008: 273.

Efendi[10] Müfrezesi de bulunuyordu.[11] Ali Rıza Bey bu kuvvetleri 3 taburlu Teşkilât-ı Mahsusa Nizami Alayı olarak yeniden organize etti. Ayrıca Alay komutanına bağlı olarak müstakil Çürüksulu Ziya Bey taburu ve İbrahim Efendi Bölüğü de bulunuyordu.

Ali Rıza Bey'in kısa sürede başarı gösterip yeni organizasyonları devreye sokması üzerine Alman kumandan Stange Bey 8. Alayın ve Cephenin Harp Ceridesi'ne şu satırları yazmıştır:

> "Teşkilât-ı Mahsusa Alay kumandanlığına tayin edilen Yüzbaşı Ali Rıza Beğ'in say ü gayretiyle zabt-ı rabt ve nizam-ı intizamı olmayan gönüllü efradı nizamiye kıt'atı gibi teşkilâta tabi olarak tensih ve ıslah idilmiş ve mümâ-ileyhin bu babdaki gayret ve faaliyeti ve hüsn-i hizmeti sebgat (öne çıkma) ittiğinden şayan-ı teşekkür ve takdirdir. Mezkûr gönüllülerden üç taburlu bir alayla müstakil bir tabur ve müstakil bir bölük vücuda gelmiştir."[12]

Bu çalışmamızda 1916 yılında bölgedeki durum, sebep sonuç ilişkileri ve diğer etmenlerle birlikte ele alınarak Rusların Arhavi'den itibaren batıya doğru ilerleyişi ve 6 Mart'ta Rize'nin Ruslar tarafından işgali açıklanacaktır.

1. Arhavi Deresi Batı Yakasında Savunma

Bu yeni tanzimden sonra Sahil Cephesi ile Çoruh Cephesi arasındaki dağlık bölgede, Sahil ve Çoruh cephelerimizi birbirine bitiştiren Marsis Dağı doğusundaki Salikvan Geçidi'ni kuzey yönünden Agarabaşı (Agara Yaylası başı) ile Demirkapı Yaylası mevki kısmını kontrol altına alabilmek için 24 Mayıs 1915'de Ziya Bey taburu bölgeye gönderildi. Çağlayan Deresi kaynak bölgelerinden Fındıklı'ya bağlı Çamlık Yaylasında Ziya Bey taburu konuşlandırıldı. Ali Rıza Bey'in bu bölgeyi teftiş etmesi ile taburun kış aylarında burada barınabilmesi için yeni barakalar inşa edildi ve mevcut yayla evlerinden bazılarına zeminlikler yapıldı. Böylece Arhavi deresi boyundaki savunma cephesi güneyde Agarabaşı Yaylası-Demir Kapı Yaylası sırtlarına kadar uzatıldı.[13]

Çoğunlukla cepheye geldikleri kıyafetlerle savaşan gönüllülere, nizami asker olarak, asker elbisesi ve potin giydirildi. Birlik organizasyonu tamamlanan taburlar Stange Bey önünde resmi geçit yapıp göreve başladılar. Ali Rıza Bey, Fındıklı'daki anne tarafından akrabaları olan Hacışahinzadelerin önderliği ve halktan aldığı desteklerle, Fındıklı yakınlarındaki Hürriyet (Gara) mahallesinde ve Pazar'da birer askeri hastane kuruldu.

Teşkilâtı Mahsusa'nın Murgul'da bakır işletmelerinde ele geçirdikleri malzeme ile Murgul'da faaliyete geçirdiği silah tamir atölyesini, Trabzon'da tehcir edilmiş Ermenilerden kalan alet ve edevatla Rize'de bir silah fabrikası haline getirdi. Bu fabrikada eldeki kırık tüfeklerin namlusu değiştirildiği gibi, Rus askerlerinin de kullandığı 25 mermi atabilen ve elde kullanılan makinalı tüfek de imal edilmeye başlanmıştı. İmal edilen bir bomba atar denenmek üzere Trabzon'a gönderildi. Bu konu için 8. Alay Harp Ceridesine şu ifade yer almaktadır:[14] *"Bu fabrika hususunda bi'l-hassa Teşkilât-ı Mahsusa Alay Kumandanı Ali Rıza Beğ'in ve Rize Sabit Jandarma tabur kumandanı Kahraman Beğ'in[15] himmetleri sebkât (öne çıkma) itmişti."* Cepheye geldikten sonra cephenin ikmali ve geri çekilmesi için batıya doğru yol olmaması gerçeği ile yüzleşerek, Arhavi'den Fındıklıya doğru geri çekilmek ve cephenin ikmal ve iaşesini sağlamak üzere gerekli yolun yapılması için de çaba göstermişti.

Sahil Cephesindeki birlikleri takviye için Trabzon Vilayeti havalisinde 17-18 yaşındakilerle 45-50 yaşındakiler silah altına alınmışlardı. Bunlar bulundukları kazalarda müstahfız askeri olarak

---

[10] Teğmen Trabzonlu Veysel (Genya): 1888 yılında İstanbul Fındıklı'da doğan Üsteğmen Veysel Bey 29.08.1950 tarihinde Trabzon'da vefat etmiştir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın İstanbul'dan organize ettiği gönüllülerin komutanı olarak tren ve yolu ile Ulukışla üzerinden Trabzon'a ve Trabzon'dan, Arhavi bölgesine gelip burada yeniden toparlanmakta olan Teşkilât-ı Mahsusa Misyon Şefi Em. Binbaşı Yusuf Rıza Bey'in kuvvetlerine katılmıştı. Bilgin, 2018: 412.

[11] Altınbilek ve Kır, 1993a: 614.

[12] Yalçın, 2008: 291-292.

[13] Bilgin, 2018: 417.

[14] Yalçın, 2008: 413.

[15] Kahraman Bey için bkz. Bal, 2020: 395-397

görev yapacak ve gerekli durumlarda sahil müfrezesinde boşalan kadrolar bunlarla doldurulacaktı. Çekilmelerde yaşanan zayiatların yerini dolduracak askerler de küçük partiler halinde cepheye ulaşmakta idi. Stange Bey kumandasında bölgeye gelen ve Ardahan harekâtını yapan 8. Alay'ın personel eksikleri, daha önceden depo birliği olarak tahsis edilmiş Adapazarı, Eskişehir ve Konya'dan karşılanacaktı. 15 Mart 1915'de Eskişehir'den gelen depo taburu askerleri ile 8. Alayın 1. Taburunun eksikleri tamamlanmıştı. 17 Mart 1915'de de Adapazarı'ndan gelen depo taburu askerleri ile de 8. Alayın 3. Taburunun eksikleri tamamlandı. 19 Mart'ta Konya Depo taburunun askerleri cepheye ulaştı. Bunlarla da 8. Alayın istihkam ve makinalı tüfek bölüklerinin eksikleri tamamlandı. Fakat gelen askerlerin sadece martini tüfeği ve kasaturaları vardı.[16]

Ruslar, Oltu-Tortum bölgesi ve Çoruh Vadisinin orta kesiminde bulunan Çoruh Cephesi'ne üstün kuvvetlerle sürekli saldırıyordu. Bu durumda sıkışan Tortum bölgesine yardım için 3. Ordu, Avni Paşa vasıtası ile 6 Temmuz 1915'de sahil cephesinden iki seyyar jandarma taburunun Tortum bölgesine gönderilmesi istenmiş ve bu taburlar gönderilmişti.[17] 1915 yılında sahil cephesinden birlik alınması bunlardan ibaret değildi.

7 Ağustos 1915 tarihinde Sahil Müfrezesi kumandanı Stange Bey, ayağındaki bir rahatsızlık nedeni ile tedavi için Trabzon'a gitmiş[18] ve yerine 8. Alayın 3. Tabur kumandanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey vekaleten bakmaya başlamıştı. 10 Ağustos 1915 tarihinde 3. Ordu'dan gelen bir emirde 8. Alayın 1. Taburu ile alayın makinalı tüfek takımının Ordu kumandanlığının bulunduğu Hasankale'ye gönderilmesi istendi. Bu emir yerine getirilince, 8. Alay'dan geriye sadece 3. tabur kalmıştı. 2 yıl önce iyi eğitilmiş ve donanmış olan 8. Alayın 1. Taburu Hasankale'de, 2. Taburu Çanakkale'de 3. Taburu ve 1 makineli tüfek takımı da Arhavi bölgesinde olmak üzere dağınık bir vaziyete düşmüştü.[19]

Lazistan Havalisi Kumandanlığı'na bağlı 8 Alay'dan artakalanlar; Hopa Hudut Taburu, Teşkilât-ı Mahsusa Alayı, Trabzon ve Giresun Seyyar Jandarma taburları, 6 tüfekli makinalı tüfek bölüğü ile 6 dağ topu ve bir istihkâm bölüğünden oluşan, 14 taburluk bir kuvvet idi. Toplam 8.500 kişilik olan bu kuvvetin yarısına yakın kısmı Trabzon ve Karadeniz sahil boyunda denizden yapılabilecek bir çıkartmaya karşı görev yapmakta idi.[20] Bu kuvvetlerden toplam 5.015 askerden oluşan 7,5 taburu ise Arhavi Deresi'nin batı yamaçlarında Rus ilerleyişine karşı yaklaşık 11 ay kadar direnebilen cephede idi.[21]

1915 yılı sonbaharında, Rus silahlı kuvvetlerinin başkomutanlığında önemli değişiklikler yapılmıştı. Rus Kafkas Cephesi Başkomutanlığına ve Genel Valiliğine, Grandük Nikola Nikolayeviç atanmış ve 11 Eylül 1915'de başkomutanlık karargâhının bulunduğu Tiflis'e gelen Grandük Nikolayeviç Rus Kafkas Ordusu'nun idaresini General Yudeniç'e bırakmıştı. [22] 19 Eylül'de ise Osmanlı ve Bulgaristan arasında imzalanan bir anlaşma ile Türkiye ile Almanya arasında tren yolu ile irtibatı sağlanmış, Türk Ordusunun ikmalini yapma imkânı artmıştı. 1915 yılı Ekim ayı başında, Çanakkale'de savaş Müttefiklerin aleyhine döndüğü için, İngiliz ve Fransızlar Çanakkale'den çekilme kararı almışlardı.[23] İngilizler 20 Aralık 1915'de Anafartalar ve Arıburnu'nu, 9 Ocak 1916'da ise Seddülbahir'i boşalttılar.[24]

Çanakkale'den çekilme kararından sonbahar sonunda haberdar olan ve Çanakkale'de boşta kalacak Türk kuvvetlerinden Doğu Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin takviye alabileceğini değerlendiren Rus kurmayları böyle bir olay gerçekleşmeden önce taarruzla ilerlemeye karar verip

---

[16] Yalçın, 2008: 282-283.
[17] Yalçın, 2008: 316-317.
[18] Stange Bey bir daha cepheye dönemedi.
[19] Yalçın, 2008: 343.
[20] Çakmak, 1936: 138. Altınbilek ve Kır, 1993a: 615.
[21] Altınbilek ve Kır, 1993b: 4.
[22] Age. s. 870.
[23] Age. s. 872.
[24] Çakmak, 1936: s. 119.

kış ortasında harekete geçmişlerdi.[25] Kasım ayı başında kararını verip harekete başlayan Yudeniç'in hedefi Erzurum'du.

1916 yılı başlangıcında Karadeniz sahillerindeki Savunma hattımız Arhavi Deresi'nin batı sırtlarında bulunuyordu. Karargâhı, Arhavi Yolgeçen (Lome) Köyü'nde bulunan cephe 8. Piyade Alayının 3. Taburu, Hopa Hudut Taburu, üç Taburlu Teşkilât-ı Mahsusa Alayı, Trabzon, Giresun bölgesinden gelen gönüllülerin organize edildiği 3 Seyyar Jandarma Taburu, 6 makinalı tüfek ve 6 adet dağ topundan oluşan ve 3.339 savaşçı mevcudu bulunan bir kuvvet tarafından savunuluyordu.[26] Karşılarındaki Rus kara kuvvetleri ise Batum'da bulunan General Liyahov komutasında idi. Rusların Arhavi'deki birliklerinin harekâtı Batum'da üslenmiş olan savaş gemileri tarafından desteklenmekte idi.

Arhavi'deki cephe hattını tutan birliklerimiz Arhavi Deresinin batı yakasında sahilde Güngören (Kapisre) Köyünden, iç kesimdeki Ortaköy /Ortaca karşısındaki sırtlara kadar olan arazide mevzilenmişti. Ruslar ise Arhavi, Konaklı (Kordelit), Dikyamaç (Ortaköy), Dülgerli-Soğucak (Potocur), Boyuncuk (Parih) çizgisinde mevzilenmişti. Kuvvetlerimiz 14 ve 25 Ekim ile 29 Aralık 1915, 7, 8 ve 18 Ocak 1916'da Rus mevzilerine karşı taarruz düzenlemiş fakat Rusları geri atmaya muvaffak olamamıştı.[27]

Arhavi Deresi boyundaki savunma hattımızda bulunan birliklerimize vekaleten komuta etmekte olan Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, 14 Ocak'ta Rusların cephemizin sahil tarafına bir keşif taarruzunda bulunduklarını fakat taarruzu durdurup Rusları geri püskürttüklerini bildirmektedir.[28] 19-20 Ocak 1916'da gece baskını ile taarruz düzenlemişti. Tüm mevzilerinden sabaha kadar makinalı tüfeklerle ateş açan Ruslar bu baskında önemli kayıplar verdi. Birliklerimiz, 20 Ocak sabahı muvaffakıyetle geri döndü.[29] Harekât sona erdiği zaman bu baskında 2 şehit ve 3 hafif yaralımız olduğu anlaşılmıştı.[30] Bu olaydan sonra 21 Ocak'ta cephede bir müddet sükûnet meydana gelmişti. 20- 21 Ocak gecesi Türk keşif kolları Rusların keşif kollarına rast gelmiş ve çıkan çatışmada 1 askerimiz şehit olurken, Ruslara zayiat verdirilmişti. 21 Ocak'ta ise tüm cephede sükunet[31] devam ediyordu.[32]

Türk kuvvetlerinin takviye edilmesini engellemek için başlangıçta kayık tipi motorlu deniz araçlarına, makinalı tüfek ya da küçük bir top monte ederek sahili çok yakından kontrol eden Ruslar, 1916 yılında İmparatoriçe Maria ve İmparatoriçe Katerina adlı iki büyük savaş gemisini (Dritnot) hizmete almıştı. Bu gemiler gerek sür'at, gerekse toplarının menzili bakımından Yavuz dahil Osmanlı donanmasındaki gemilere üstünlük sağlayabilecek durumdaydılar. Bu savaş gemilerinin desteğinde Rus filoları artık Karadeniz'in her bölgesinde rahatlıkla görev yapabilmekteydi. Bu nedenle Zonguldak'tan İstanbul'a kömür nakli dahil Karadeniz'de sevkiyat yapabilmemiz tehlikeye girmişti.

5 Şubat 1916'da Ruslar, denizden donanmanın ateş desteği, karada ise 19. Türkistan Alayı ve Plaston Tugayı ile Arhavi Deresinin batı yakasındaki Türk mevzilerine yüklendiler. Denizden ve karadan bombardıman altındaki Türk mevzilerinden karşılık vermek mümkün olamıyordu. Binbaşı Ahmet Tevfik Bey,[33] 5 Şubat 1916 tarihide, Arhavi Yolgeçen (Lome) Köyü'ndeki karargahından sahil cephesine bitişik Çoruh Cephesinin kumandanına göndermiş olduğu telgrafta; Sahil ve Çoruh cepheleri hattının birbirine bitiştiği Marsis Dağı doğusunda Salikvan Geçidi'nin kuzey

---

[25] Altınbilek ve Kır, 1993b: s. 872.
[26] Altınbilek ve Kır, 1993b: 86.
[27] Çakmak, 1936: 137.
[28] *ATASE*, BDH-5263-29-002.
[29] *ATASE*, BDH-5263-29-008.
[30] *ATASE*, BDH-5263-29-013.
[31] *ATASE*, BDH_ 5263-29-08-001.
[32] *ATASE*, BDH- 5263-29-18.
[33] 1877 yılında Halep'te doğan Ahmet Tevfik Bey Hafız Ali Bey'in oğludur. 1895 yılında Harp Okulundan teğmen olarak mezun olan Ahmet Tevfik Bey Balkan Savaşına Katılmıştır. 8. Alay ile İstanbul'dan bölgeye gelmiş ve Ardahan harekâtına katılmıştır. Kurtuluş Savaşına da katılan Ahmet Tevfik Bey 1923 yılında emekli olmuştur.

yönündeki Agarabaşı (Agara yaylası başı) ile Demirkapı yaylası mevkii bölgesinde Rusların sabahtan bu yana 1 taburluk bir kuvvetle taarruza başlamış olduğunu, gelen haberlere göre Rusların kuzey-güney istikametinde yükselerek uzanan dağ sırasının sırt kesimlerini ele geçirmeye başladığını bildiriyordu.[34] Karargahı Çamlık Yaylasında bulunan bu bölgeyi, Binbaşı Çürüksulu Ziya Bey komutasındaki ve Salih Ağa komutasındaki bir bölük müfrezemiz savunmaktaydı.

5 Şubat 1916'da Sahil Cephesi'nde Rus Donanmasının ateşi altında ve kara birliklerinin taarruzu ile sahilden Arhavi Deresi geçildi. Rus donanmasına bağlı gemilerin bombardımanı ile sahilden uzakta olarak kabul edilen mevzilerimiz hallaç pamuğu gibi atılmıştı. Karadan 9 taburluk bir Rus kuvvetinin taarruzu ile cephenin sahil kısmında tutunamayan Türk birlikleri bozulmuş[35] ve Ruslar sahilden Güngören'e (Kapisre) kadar ilerlemişti.[36] Bu durumda cephenin bozulduğunu ve tutunamayacağını gören müfreze komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey çekilmeyi düşünmeye başladı. 6 Şubat sabahı, Rus gemilerinin bombardımanı ile himâye edilen 2 Rus taburu, batıya doğru ilerledi ve Kıyıcık'ı (Mostora) ele geçirdi. Rusların sahil kısmından Sümer (Sumle) Köyü'ne doğru hareketi durdurulamayacağından, Türk cephe komutanı yeni savunma hattını Çağlayan (Abu-Viçe) Deresi'ni batı yakası olarak kabul ederek 6 Şubat öğleden sonra saat 6'da Çağlayan (Abu-Viçe) Deresi vadisinin batı sırtlarını tutmak üzere çekilme emrini verdi.[37]

Bu günlerde Ruslar, ağırlıkla Erzurum üzerine yüklenmiş ve Erzurum tehlikeye düşmüştü. Kafkas Cephesi'nin acilen takviye edilmesi gerekiyordu. Eldeki imkanlar kullanılarak Yavuz'un güvertesine; 29 Subay, 400 er, 1 dağ Bataryası, 68 Makinalı Tüfek müfrezesi, 1 Uçak müfrezesi, 1000 tüfek 300 sandık piyade cephanesi ve diğer eşyalar yüklendi ve 4 Şubat öğleden sonra Boğaz'dan Trabzon'a doğru yola çıktı. Yavuz 6 Şubat sabahı Trabzon'a vardı ve süratle yükünü boşaltarak 7 Şubat'ta İstanbul'a döndü.[38] Yavuz'un bu seferi hem yükü hem de Karadeniz'deki Rus donanmasının durumu dolayısıyla oldukça riskli bir seferdi. Çünkü Yavuz daha önce Rusların yeni hizmete aldığı Marya gemisi ile Zonguldak-İstanbul Boğazı arasında karşılaşmış ve Marya gemisinin üstün sür'atı ve uzun menzilli topları karşısında güçlükle Boğaz'a girmişti.[39]

2. Çağlayan ve Arılı Deresi Bölgesindeki Savaşlar

Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, Arhavi Yolgeçen (Lome) Köyünde olan karargahını Fındıklı (Viçe) Yeniköy'e nakletmişti. 6 Şubat gecesi Türk kuvvetleri Çağlayan (Abu-Viçe) Deresi hattına çekilmek durumunda kalmışlardı. Türklerin batıda yeni savunma mevzileri kurmasını ve takviye almasını engellemek isteyen Rus filosu, Pazar'a kadar olan bölgede sahildeki her hareketliliğin üzerine bomba yağdırıyordu.

7 Şubat sabahı Türk birlikleri Çağlayan (Abu/Viçe) Deresi Batı sırtlarını sahilden Doğanay'a (Zugu-ı ulya) kadar tutarken Ziya Bey ve Salih Ağa kuvvetleri de Arhavi Demirkapı yaylasından Çamlık yaylasına ve Taşdibi Yaylasından inen yolları tutarak,[40] Rusların cephe hattının güney kanadından ilerleyerek sahil kesimindeki Türk birliklerinin savunma hattının arkasına sarkması ihtimalini ortadan kaldırmışlardı. Ruslar ise sahil kısımda 19. Türkistan Alayını, dağlara yakın kısımda ise Plastonları taarruz etmek üzere konuşlandırmıştı. Rus savaş gemileri, sahile yaklaşarak Türk cephesinin sahil kanadını denizden bombardımanla tahrip ederek kendi kuvvetlerine oldukça yardım ediyordu. Bu durum Binbaşı Ahmet Tevfik Bey tarafından şu şekilde rapor edilmişti:

> "Dünden beri cephe ve sağ cenahımıza ta'arruz eden düşman cepheden tard edilmiş ise de sağ cenah kıta'âtının Abu'nun(Çağlayan) cenubundaki (güneyindeki) sırtlardan Zugu-ı ulyâya (Doğanay) inen dere menba'ına kadar Muklisil sırtlarının hatt-ı bâlâsını işgâle mecbûr etmişti. Salih Ağa

---

[34] *ATASE*, BDH-5262-23-011.
[35] Altınbilek ve Kır, 1993b: 113.
[36] *ATASE*, BDH-5262-23-011.
[37] *ATASE*, BDH-5262-23-011.
[38] Besbelli, 1976: 310.
[39] Besbelli, 1976: 309-310.
[40] *ATASE*, BDH-5262-23-011.

> Müfrezesi Zugu Pishala (Arılı) Deresi ve yollarını setr (kontrol altına almak) maksadıyla gönderilen bölük, Pishala-i süflânın şimaldeki(kuzey) sırtlarını işgâl ve müfrezenin cenahını temin edecektir."[41]

Çekilen Türk birliklerini takip eden Ruslar 7 Şubat'ta Viçe Deresi boyundaki Türk mevzilerinin karşısına kadar gelmişler ve taarruzlarına başlamışlardı. 9 Şubat 1916 günü cephede silahlı çatışmalar devam ederken 2 Rus torpidosu sahil kısmındaki Türk mevzilerini gözetleyerek nokta atışları yapmaktaydı.[42] 10 Şubat'ta ise ikmal için bölgeden ayrılan 3 büyük 5 küçük gemiden oluşan toplam 8 gemilik Rus filosu tekrar savunma hattımızın hizasında sıralanmış siperlerimizi bombardıman etmeye başlamıştı. Çamlık yaylası bölgesinden çekilen ve iç kesimden gelen yolları kontrol altına alan müfrezemizden ise henüz bir bilgi gelmemişti.[43]

12 Şubat'ta Ruslar denizden donanmalarının ateş desteği ile tekrar Çağlayan Deresi'nin batı yakasındaki Türk kuvvetlerine yüklenmişti. 13 Şubat 1916 günü Yavuz'un İstanbul'dan Trabzon'a getirdiği, toplam 32 tüfeği bulunan 8 makinalı tüfek bölüğünden 4 tüfeklik bir bölüğü sıkışık durumdaki sahil cephesi emrine verildi.[44]

Ruslar 11 Şubat 1916'da Kafkas Cephesinde Türk savunmasının merkezi olan Erzurum'a yüklenmişlerdi. Erzurum çevresindeki savunma tabyalarının teker teker düşmesinden sonra Türk kuvvetleri Erzurum'u boşaltmak zorunda kaldı. 15 Şubat öğlenden sonra Erzurum'un boşaltılmaya başladığını haber alan Ruslar 16 Şubat sabahı taarruzla Erzurum ovasına giriyor ve artçılar şehirden ayrılırken Erzurum'u işgal ediyordu.[45]

1914 ve 1915'de Yavuz ve Midilli birkaç defa Rus donanması ile karşılaşmış ve her iki gemi de sürat ve topları ile üstünlüğünü göstermişti. Bu nedenle Rus donanması Karadeniz'de serbestçe dolaşamıyordu. 1915 yılında Batum limanında bulunan bir torpido zaman zaman savaş bölgesine geliyor nispeten küçük olan toplarının menzilinde etkili olabiliyordu. Oysa 1916 yılı Şubat ayında Rus donanmasının bir filosunun sürekli olarak güney Karadeniz sahillerinde savaşan Rus kuvvetlerine destek için bölgede bulunması, Rusların Karadeniz'deki dengeyi tamamen kendi lehlerine değiştirdiği anlamına geliyordu. Bunun nedeni, Yavuz zırhlısının hızına ve top menziline karşı denge oluşturacak olan İmparatoriçe Marya ve İmparatoriçe Katerina adlı iki diritnotun hizmete girmiş olmasıydı. Rus donanmasının zırhlıları ve bu iki diritnot Karadeniz sahillerine yanaşıp savunma hattımızın orta kesimlerine kadar top düşürebilmekteydi. Bu iki gemi, donanmanın güvenliğini temin ederken sahile iyice yanaşan Rostislav zırhlısı Türk mevzilerini hallaç pamuğu gibi atmaktaydı.

13 Şubat gecesi cereyan eden çatışmalarda bir şehit ve altı yaralımız vardı. 14 Şubat'ta cephemizin çeşitli kısımlarına yüklenen Rus piyadesi geri atılmıştı. Fakat sahile yakın kuzey kısmında Doğanay-Ihlamurlu (Zugu-ı ulya)) sırtlarına kadar ilerlemişlerdi.[46]

15 Şubat'ta Ruslar Çağlayan (Abu-Viçe) Dere batı sırtlarına yüklendiler.[47] Sahil kısmında çatışma devam ederken dağlık tarafta ara ara piyade ateş teatisi yapılmaktaydı.[48] Buradaki kuvvetlerimiz Zuga sırtlarında direnmeye devam ettiler Sahil Cephesinde Kumandan Vekili olarak görev yapan Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, durum hakkında Yeniköy'den Çoruh Cephesine bilgi olarak gönderdiği raporda; 14 Şubat günü taarruz eden Rus kuvvetlerinin iç bölgede bulunduğu taarruzda muvaffakiyet elde edemediğini ama 15 Şubat günü 7 parçalık filosu ile sahil kısmını ateş altına alarak mevzilerimize 1500'den fazla bomba yağdırmış olduğunu bildiriyordu.[49]

---

[41] *ATASE*, BDH-5262,26-002-04
[42] *ATASE*, BDH-5262-24-004-04.
[43] *ATASE*, BDH-5262-23-030.
[44] Altınbilek ve Kır, 1993b: 104
[45] Altınbilek ve Kır, 1993b: 113.
[46] *ATASE*, BDH,5262-26-002-04
[47] Çakmak, 1936: 138. Altınbilek ve Kır, 1993b:101
[48] *ATASE*, BDH, 5262-26-006-07
[49] *ATASE*, BDH, 5262-26-006-06

Bunlara ilave olarak sahil kısmında kuvvetlerimizin karşısında bulunan Rus cephesinden tarafımıza 2 havan ve 2 dağ topu ile de ateş açılmıştı. 15 Şubat günü yaşanan muharebede topçu ateşi durduğunda sahil kısmındaki birliklerimizin karşısında 4 taburluk kuvvetten bir bölük kadar Rus piyadesi makinalı tüfek ateşi desteğinde taarruza kalkmış, fakat bizim karşı koymamızla geri atılmıştır. Bizim dağ topçularımız karşı ateşle mukabele etmiş ve bitişik nizam taarruza kalkan Rus piyadesi ve iki Rus dağ topunun üzerine mermi düşürmüştü. Ruslar Aksu (Abusufla/Aşağı Abu) Köyü camisine kızıl haç bayrağı çekerek burayı hastane haline getirmiş ve yaralılarını sedyeyle buraya taşımıştı. Saatlerce süren bu çatışmada 2'si subay on yaralımız ve 1 şehidimiz vardı.[50]

Rusların toplam dokuz tabur piyade ve iki dağ bataryası, iki havan topu ve harp gemileri ile saldırdığı müfrezemiz hattını müdafaa etmektedir. Rusların topçu bataryalarından birisi Çağlayan'ın (Abuulya /Yukarı Abu) kuzey, diğeri ise kuzey doğu sırtlarında havan takımı ise Çağlayan'ın (Abuulya /Yukarı Abu) kuzey doğusundaki sırtta idi.[51] Aynı gün denizden Rus gemilerinin ağır bombardımanı desteğinde taarruz eden Ruslar cepheyi yarınca, mevzilerdeki Türk kuvvetleri, Arılı (Pishala) Deresi ve Furtuna deresi hattına doğru çekilmeye başlıyor. Akşama doğru sahil kısmında piyade muharebesi devam ederken, iç kesimde ara ara piyade ateşi açılmakta idi.[52] Türk tarafı 15/16 gecesi Rus ilerlemesini geri atmak için mukabil taarruzda bulundu, fakat muvaffak olamayarak Furtuna Deresi'nin batı yakasına doğru çekildiler.[53]

3. Furtuna Deresi Boyunca Savunma

Rusların Erzurum ovasında hızlı ilerleyişi 3. Ordunun tuttuğu cephenin düzenini bozmuştu. Özellikle Çoruh cephesindeki kuvvetlerimiz yeni cephe hattına göre çok daha doğuda kalmıştı. Bu durumda 3. Ordu komutanlığı cephe hattını düzeltmek üzere geri çekilme emri göndermişti.

19 Şubat'ta kontrollü çekilme devam ederken Ahmet Tevik Bey'i yeni karargahını Furtuna deresi batısında bulunan Dernek Köy'de (Kostanivat) kurmuştu 19 Mart tarihinde buradan yazdığı rapora göre, Rus savaş gemileri Ardeşen bölgesinde sahile yanaşmış arazide batıya doğru hareket halinde gördükleri Türk kuvvetlerinin bulunduğu alanları ateş altına almaktaydılar. Türk artçıları ile Rus öncüleri de Ardeşen'in Baş Mahalle (Siyat) ve Pirinçlik (Sifat) köyleri sırtlarında bir çatışmaya girmişlerdi.[54] Daha sonra buraya bir tabur Rus askeri gelmiş ve bizim artçılarımız çekilmişti. Ruslar burada siper kazarak tahkimat yapmaya başlamışlardı. İşgal altında kalan yerlerden Muhacir çıkan köylülerden alınan haberlere göre Fındıklı Çamlık Yaylasına yerleşen Ruslar buradan Salikvan geçidini aşarak Yusufeli tarafındaki Barhal köyünü işgal etmiştir. 20 Şubat'ta sahil cephesinde Akkaya (Pilergivat) Köyü ile Han Dağı bölgesine kadar olan arazide yeni bir savunma hattı kuruldu.[55]

3. Ordunun çekilmesi ve yeni bir savunma hattı oluşturması yeni takviyeler almış olan Rus kuvvetleri karşısında oldukça zordu. 3. Ordunun acilen takviyesi gerekiyordu. Bu gelişmeler üzerine Başkomutanlık 3. Ordu'yu Çanakkale'de boş kalan 10. Kolorduyla takviye etmeye karar vermişti.[56] Durumun aciliyeti, deniz yolu ile Trabzon'a buradan da Erzurum taraflarına sevkiyatı gündeme gelmişti. Fakat devletin elinde bu sevkiyatı yapabilecek vasıfta gemiler yoktu. Bunun üzerine Niğde-Ulukışla'ya kadar trenle oradan ise cepheye yaya olarak gönderilmeleri karara bağlanmıştı. Fakat acil olan durum nedeniyle, denizden sevkiyatın, Yavuz zırhlısı veya Midilli kruvazörünün güvertesine yüklenebilen kadar da olsa takviyenin yapılmasına karar verildi.

---

[50] *ATASE*, BDH-5262-26-006-06.
[51] *ATASE*, BDH-5262-26-006-06a.
[52] *ATASE*, BDH-5262-26-006-07.
[53] Çakmak, 1936: 138. Altınbilek ve Kır, 1993b: 113.
[54] *ATASE*, BDH-5262-26-015.
[55] *ATASE*, BDH-5262-26-019.
[56] Altınbilek ve Kır, 1993b: 142.

Sahil Cephesinde, Ardeşen'in dağlık kesimdeki tüm birlikler Furtuna Deresi batı yakasına çekilmişti. 21 Şubat'tan itibaren tüm birliklerle Çamlıhemşin Aşağı Çamlıca Mahallesi'nden (Aşağı Viçe) Hamidiye köyüne kadar uzanan çizgide yeni bir savunma hattı kurulmuştu.

26 Şubat'ta Sahil müfrezesinde kumandan vekili olarak Binbaşı Edhem Bey görevli idi. Gönderdiği rapora göre; Köprüköy'den (Timisvat), Çamlıtepe'ye (Zuga) doğru gönderilen bir keşif kolu Guvant mezralarında Ruslara tesadüf etmiş ve bunlardan birkaçını öldürmüştü. Bu çatışmada keşif kolumuza rehberlik eden bir köylü şehit düşmüştü. Ardeşen'e bağlı Köprüköy (Timisvat) üzerindeki boğazda Rusların tahkimat yapmakta olduğu ve bunun gerisinde Aşağı Durak'ta (Aşağı Zigem) bir tabur Rus askerinin bulunduğu anlaşılmıştır. Bu sırada Yukarı Durak (Yukarı Zigem) dan bizim cephemizin sahil kanadına doğru iki bölük kadar Rus askeri kol nizamında yürüyüş halinde idi.[57] Denizden uzun menzilli toplara sahip Rus gemilerinin tehdidi altında bulunan müfrezemiz ancak geceleyin ve küçük partiler halinde çekilebilmekteydi.

27 Şubat 1916'da 3. Ordu Komutanı Mahmut Kâmil Paşa görevden affını istemiş ve izne ayrılmıştı. Yerine vekaleten 11. Kolordu komutanı Abdülkerim Paşa bakmaktaydı.[58] 27 Şubat 3. Ordu'nun takviyesi için Yavuz'dan daha sür'atlı olan Midilli'nin güvertesine 1 tabur ve 1 makineli tüfek bölüğü yüklenerek Trabzon'a gönderilmişti.[59] Midilli gemisi yükünü 13 Şubat 1916'da Trabzon'a çıkartmıştı. Bunlardan 4 makinalı tüfekten oluşan bir bölük Sahil Cephesinin emrine verildi. 3. Ordu Komutanı olarak tayin edilen Mirliva Vehip Paşa, 6 Mart'ta Erzincan'a gelerek fiilen göreve başladı.[60]

3 Mart'ta sahil müfrezemiz Furtuna Deresi batı yakasında Hamidiye Köyü/Eski Trabzon Çamlı Hemşin Aşağı Çamlıca Mahallesi hattında; karadan 2 Rus taburunun denizden ise aralarında uzun menzilli topları bulunan Marya Savaş gemisinin ve 6 muhribin bulunduğu 7 Rus filosunun taarruzu altındadır.[61] Denizden donanmanın ateş desteği ile taarruza geçen Ruslar cephemizi yardı. Çekilme emri geç verilmişti. Gündüz sahil yolundan çekilme mümkün olamayacağı için bu bölgedeki birliklerimiz ormanlık arazide dağılarak batıya doğru çekilmeye başlamışlardı. Ruslar Batum'dan getirdikleri üç nakliye gemisine 2 tabur, 7 kazak bölüğü, bir top takımı ve iki makinalı tüfek yüklemiş ve donanmanın desteği ile 4 Mart 1916 sabahı çekilen Türk kuvvetlerinin arkasına düşen Furtuna Deresinin batısındaki Pazar'a iki noktadan çıkartma yapmışlardı. Sahildeki gözcüler durumdan birliklerimizi haberdar etmişti. Furtuna Deresi boyundan çekilip Pazar Deresi boyunda savunma mevzii oluşturmaya çalışan Türk askerleri arkalarına düşen bölgede Rus birlikleri olduğunu haber alınca çemberde kalmamak için mevzilerinden dağılarak ayrıldılar. Aynı gün Rus donanması Rize ve Çayeli'yi bombalamıştı.

Dağınık ve küçük gruplar halinde çekilen kuvvetlerimiz, arazilerin kıvrımlarından yararlanıp Ruslar tarafından izlenme ya da ağır silahlarla ateş altına alınma gibi tehditlerden kendilerini kısmen korumuştu. Kuvvetlerimiz dağınık halde çekildikleri için batıya doğru geçtikleri dere vadilerinin batı yakalarında yeni savunma hatları oluşturamamış ama çemberde kalıp tamamen imha olmaktan da kurtulmuşlardı. Ancak, bu şekilde dağınık çekilme birçok birliğin ağırlıklarının düşman eline geçmesine sebep olmuştu.

Pazar'a çıkartma yapan Rus birlikleri Furtuna Deresi boyundaki Türk birliklerini çembere alıp imha etmeye muvaffak olamayınca, akşama doğru, çıkartma birliklerini nakliye gemilerine bindirerek daha batıda, uygun alanlara çıkartma yapmak üzere sahili takiben yola koyulmuştu. Avni Paşa, Furtuna Deresi hattından çekilme sinyalleri geldiği zaman Rus ilerlemesini durdurmak üzere Rize'deki Lazistan Mutasarrıfı Abdülkadir Bey'i Mıntıka kumandanlığına atayarak

---

[57] *ATASE*, BDH-5263-29-084.
[58] Altınbilek ve Kır, 1993b: 137.
[59] Altınbilek ve Kır, 1993b: 134-135.
[60] Altınbilek ve Kır, 1993b: 149.
[61] Altınbilek ve Kır, 1993: 191.

duruma müdahale etmesi emri göndermişti. Trabzon'dan sahil cephemizi takviye olarak gönderilmiş olan Samsun Seyyar Jandarma Taburu da Trabzon'dan yola çıkmıştı.

4 Mart 1916 tarihinde 3. Ordu kumandan vekili Abdülkerim Paşa, Tercan'ın Kargın köyündeki karargahtan, genel kurmaya yazdığı raporda Karadeniz sahilindeki müfrezenin, Furtuna Deresi boyundaki mevzilerden artçılar desteğinde, Pazar Deresinin vadisinin batı yakasındaki mevzileri işgale muvaffak olamadığı taktirde, Çayeli bölgesindeki derelerden birinin vadisinin batı yakasına çekileceğini, Eğer Furtuna Deresi'nden çeklime büyük bir mağlubiyetle olmamış ise, Pazar Deresi vadisinin batı yakasına çekilerek burada savunmaya devam emri verdiğini bildirmişti.[62]

4. Denizden Asker Çıkartma ve Rize'nin İşgali

5 Mart günü bir Rus denizaltısı Trabzon istikametine doğru giderken, Türk kuvvetlerinin Çayeli deresi batı yamaçlarında birikmeye başladığını tespit etmişti. Ruslar, Pazar'dan iki bölüğü gemilere bindirip 5 Mart sabahı şafakla beraber Çayeli'ne (Mapavri) denizden bir çıkartma yaptı,[63] Bu çıkartmadan sonra Çayeli bölgesinde sahile karşı mevzilendirilen iki Şinaydır[64] toptan birisi Rus savaş gemilerin açtığı ateşle tahrip edildi. Rus askerleri dere vadisinden 4-5 km iç kesimlere, güneye doğru harekete giriştiler. Denizden sahile Rus askeri çıktığını ve üzerlerine doğru ilerlediğini gören seyyar jandarma birliği savunma hattı için kurdukları topu ve ağırlıklarını burada bırakarak hemen dağılmıştı.[65] Ruslar dağınık vaziyette çekilen Türk kuvvetlerini burada da yakalayıp çemberde imha etmeye muvaffak olamadılar.

Sahilden girerek 4-5 km güneye doğru iç kesimler ilerleyen Rus birlikleri, Furtuna Deresini geçip doğudan batıya doğru ilerleyen Rus kuvvetleri ile irtibat sağlayıp bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra tekrar sahile döndüler. 2 Bölük kadarı sahilden batıya doğru ilerlerken, diğerleri de gemilere binip denize açıldılar. Sahili gözetleyerek batıya doğru yola koyuldular. Avni Paşa'dan ulaşan dağınık haberlerden 3. Ordu karargâhı şunları anlayabilmiş ve belgenin altına not düşmüştü;

> "Rusların Mapavri'de de durmak niyetleri yok. Hep bunlar mühim haberlerdir. Mapavri asker efrâdının sıhhatini tedkîk lâzımdır. Müfrezeden sorsunlar, rapor alınamadı." Bu değerlendirmeler ise Başkumandanlık karargahına şu cümlelerle aktarılıyordu: 21/12/31'de düşman sefâin-i harbiyesinin Mapavri ve Rize civârını bombarduman ettiği ve Mapavri'ye birkaç yüz kişi çıkarmakta olduğu ve Lazistan müfrezesinden hiçbir ma'lûmât alınamadığı Avni Paşa'dan bildirilmiştir."[66]

Furtuna deresi hattındaki Türk kuvvetlerinden haber yoktu ama, Türk kuvvetlerinin 800 kadarı akşam hava kararırken Furtuna deresi savunma hattındaki mevzilerini boşaltıp vadinin iç kesimlerine doğru çekilmişti. Milis Binbaşı Çürüksulu Ziya Bey kumandasında nizami bir şekilde çekilen bu kuvvet, Aşağı Çamlıca (Aşağı Viçe) köyünden geçerek İskit (Üsküt) Dağı'na tırmanmış ve oradan, Varoş yolu ile Hemşin Başköy'e ulaşmıştı. Buradan Cimil Köyleri tarafına geçerek, İkizdere üzerinden İyidere'nin batısına geçeceklerdi.

Furtuna Deresi hattından çekildikten sonra batıya doğru hiçbir vadide savunma hattı oluşturamayan Türk kuvvetlerine yardım için gönderilmiş ve o sırada Rize'de bulunan Jandarma ve Müstahfızlar, Rize'nin doğusunda Taşlı Dere (Askaros) boyunca bir savunma hattı oluşturmak için bölgeye geldiler. Fakat kısa sürede Çayeli'nden itibaren sahilden ilerleyen Rus askerleri karşılarında dikilmişti. Çayeli'nden gemilere yüklenen taburlar ve Rus donanmasına ait gemiler de denizdeydi. Burada savunma mevzileri oluşturulamadığı için, kısa bir ateş teatisinden sonra savunma dağıldı ve çekilme başladı. Burada toplu bir kuvvet ve yeterli ateş gücü yoktu. Dağılan Türk askerlerinden sonra Rus askerleri buraya ulaşmıştı. 6 Mart'da denizden ilerleyen çıkartma gemisi, Taşlı Dere'de savunma yapmak için uğraşan Türk askerlerinin arkasına bir

---

[62] *ATASE*, BDH-2909-450-018-02.
[63] *ATASE*, BDH-2909-450-036-001. *ATASE*, BDH-2909-450-036-002. *ATASE*, BDH-5263-28-076-002.
[64] Schneider
[65] *ATASE*, BDH-2909-450-018-08.
[66] *ATASE*, BDH-2909-450-036-002.

tabur asker çıkardı. Karadan ilerleyen Rusların Portakallık (Haldos) Mahallesine girmesi Muhacir çıkamayan korku içindeki halkın beyaz bayraklar asarak teslim olması ile sonuçlanmıştır. 3. Ordu komutanı Vehip Paşa ise Avni Paşa'dan hemen sahil müfrezesinin başına giderek çekilmelere derhal mani olması emrini göndermişti.[67]

Böylece Rize, 6 Mart'ta[68] Ruslar tarafından işgal edilmişti.[69] Bu haber üzerine 3. Ordu Komutanı, Lazistan ve Havalisi Kumandanlığına gönderdiği telgrafta:

> "Rize'nin işgali hakkındaki telgrafınız alındı. Müfrezenin el-ân nerede bulunduğunu bildirmiyorsunuz. Üç günden beri müfrezeden haber alınamaması şâyân-ı kabûl olunamaz. Müfreze ile te'sîsi irtibat gayr-ı mümkün değildir. Zât-ı âlîlerinden vekâyi'a dâir bir rapor istiyorum. Harekâtın yakından idâresini taleb ediyorum. Müfrezenin kuvveti ne olursa olsun serî'an kumandasını deruhde ediniz ve Kalapotamus deresinden (İyidere) düşmanın geçirilmemesi içün kâffe-i tedâbirin ittihâzıyla bizzat Kalapotamus mevki'ine hareket ve orada telgraf merkezi te'sîs ile te'mîni muhâbere eylemeniz, milis ve gönüllü kuvvetleri ve müfrezenin celbi ile düşmanın harekâtını behemehâl tevkîf buyurunuz ve Trabzon'un müdâfa'ası içün dahi müstahfızları celb ve âcizlerince ma'lûm olan (...) ve cesâret-i âliyenin bu safhada asker başında bulunarak ibrâz buyurmanız"[70]

emri veriliyordu.

Bu gelişmeler 6 Mart 1916'da teftiş için Şam'da bulunan Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya İstanbul'dan şu şekilde bildiriliyordu:

> "Düşmanın 21/12/31 (Miladi 05.03.1916) de (Pazar) Atina ve (Çayeli) Mapavri'ye bir tabur kadar asker ihrâç etmişdir. Lazistan Müfrezesi'nin yegâne tarîk-i muvâsalası (ulaşım yolu) olan sâhil yolu şu sûretle münkatı' oldu (kesildi). Lazistan Müfrezesi'nin bir kısmı sırtlar üzerinden Rize kurbunde (yakınında) Göresi (Taşlıdere) deresi civârına gelmişdir. Mapavri civârında düşman ateşi te'sîriyle müfreze bir top terk etmişdir. 22/12/31'de (6.03.1916) düşman mezkûr dere civârında toplanan müfreze aksâmıyla Trabzon'dan gönderilen Samsun Seyyar Jandarma Taburu'na ta'arruz ederek dâhile çekilmeğe mecbûr etmiş ve telgraf irtibatı kesildiğinden başka bir ma'lûmât gelmemişdir. Düşman Rize'nin Haldoz (Portakallık) Mahallesi'ni işgâl ve ahâlî beyaz bayraklarla dehâlet (girmesine) (...) düşman ta'arruzuna donanması da mü'essir (tesirli) sûretde iştirâk etmişdir. Avni Paşa'ya hemen müfreze başına gitmesini ve ric'atlara behemehal mâni' olmasını emr etdim. Muhtelif cihetlere kullanabilmek maksadıyla onuncu fırkayı (...) toplayacağım. Beşinci fırkanın müte'âkib fırkaları serî' yürüyüşle on üçüncü alaya iltihâk etdiriyorum."

Erzurum'un düşmesi ile Trabzon'un stratejik önemi Ruslar için daha da artmıştı. Bu nedenle Ruslar sahil cephesindeki taarruzlarını hızlandırmıştı. Bu durum hem İstanbul'daki genel karargâhı hem de 3. Ordu karargâhını telaşlandırmıştı. Trabzon'un Rus işgaline uğraması 3. Ordunun Kop Bayburt bölgesindeki mevcut konumunu tehlikeye sokacaktı. Bu gelişmelerden sonra yapılan değerlendirmeler sonucu 3. Orduyu takviye için gönderilen 5. Kolordunun Erzurum'un geri alınması hareketi için toplu olarak değil de kuvvetleri eriyen cepheleri takviye etmek için parça parça olarak kullanılmasına karar verildi.

10. Tümen yürüyerek cepheye ulaşmaya çalışırken yolda geçen zaman içinde cephedeki durum daha da vahim bir hal almıştı. Rus ilerleyişi Kop'ta ve Bayburt'un doğusunda durdurulmuş ama

---

[67] *ATASE*, BDH-2909-450-018-08.

[68] Altınbilek ve Kır, 1993b: 192. Fevzi Çakmak eserinde Rize'nin 8 Mart 1916 tarihinde işgal edildiğini belirtmektedir. Burada Rumi/Miladi takvim değiştirme işleminde bir hata bulunuyor olabilir. Sahil Cephesi, Çoruh Cephesi Kumandanına gönderdiği 7 Mart 1916 (23/12/1331) tarihli raporda *ATASE*, BDH-2909-450-065-002. Rize'yi düşman işgal etmiştir bilgisi mevcuttur. Tercan Kargın'da bulunan 3. Ordu Karargâhı da Lazistan ve Havalisi Kumandanı Avni Paşa'ya gönderdiği 7 Mart 1916 (23/12/1331) tarihli yazısında *ATASE*, BDH-2909-450-065-003. "Rize'nin işgali hakkındaki telgrafınız alındı" ibaresi vardır. Ayrıca 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa durumu 7 Mart'ta Harbiye Nezaretine bildirmiştir. *ATASE*, BDH-5263-28-076. Fakat Ahmet Avni Paşa 6/7 Mart gecesi gönderdiği telgrafta *ATASE*- BDH-2848-181-009-14 Rize'nin işgal edildiğini bildirmektedir. Bu işgal muhtemelen Rize'ye deniz yolu ile asker çıkartmakla olmuştur. Böyle düşünmemizin bir sebebi de söz konusu telgrafta *"Düşman donanması karaya asker çıkardığı mahalde geceleri dahi nâbe-sabâh tevekkuf himâyesini idâme edebilmektedir"* diye yazmaktadır.

[69] *ATASE*, BDH-2848-181-009-14

[70] *ATASE*, BDH-2909-450-065-003.

sahildeki Rus ilerlemesi durdurulamadığından sahilden ilerleyen Rus kuvvetleri Bayburt bölgesini savunan kuvvetlerin sol yanını açmıştı. Coğrafi yapı açık arazide bahar aylarında askeri harekâta imkân vermese bile yaz aylarında durum tehlikeli bir hal alabilirdi.

Rusların Karadeniz sahillerinden hızlı ilerleyişi üzerinde Sahil Cephesinin takviyesine karar verilmiş ve Kafkas Cephesini V. Kolordu'nun öncü birliklerinden 10. Tümene bağlı 28. Alay'a Gümüşhane üzerinden Trabzon'a yönelmesi emri verilmişti.[71] 28. Alayın 1 ve 2. Taburları Alay komutanı Binbaşı Hunker Bey komutasında Kelkit-Gümüşhane-Torul yolu ile Trabzon'a doğru yürümektedir. Alayın 3 ve 4.taburları ise Çoruh Cephesini takviye için Bayburt'a yönelmişti.[72] 13 Mart'ta 1916'da 3. Ordu karargâhından 28. Alay'a yazılan emirde özetle:

> Karadeniz sahillerindeki kuvvetlerimizin denizden Rus donanmasının ateş desteği ile taarruz eden 3-4 tabur kadar olan Rus kuvvetlerinin önünden dağılarak 1300 kişi kaldığı, Rusların sahilden birliklerimizin arkasına asker çıkartması nedeni ile yeni bir savunma hattı oluşturamadan bu günkü Trabzon-Rize il sınırını teşkil eden İyidere'ye (Kalopotamos) kadar geri çekildiğini, askerin maneviyatının çok bozuk olduğu bu nedenle yeni bir emir verilene kadar Trabzon istikametine yönelerek ilerlemeleri ayrıca Trabzon'u savunmak için kendilerine takviye için top bataryaları gönderileceği, sizin varmanızdan önce Trabzon'un düşmesi halinde Trabzon'un güneyindeki geçitleri kontrol altına alarak savunmaları gerektiği belirtilmişti[73]

şeklinde farklı durumlara göre yapılması gereken işlerle ilgili alternatifli emirler verilmektedir.

Avni Paşa emirler üzerine Trabzon'dan Of'a gelerek burada müftü ve halk önderi kişilerle etraftan gönüllüler toplanmasına ve İyidere'nin (Kalopotamos) batı tarafında savunma mevzilerinin hazırlanması için gayret göstermeye başlamıştı. Bu sırada sahili takiben İyidere'yi geçerek Kelali Tepesi bölgesine gelebilen asker sayımız 130 kadardı.[74]

7 Mart'ta Sahil Müfrezesi İyidere'nin batı yamaçlarında toplanmaya çalışmaktadır.[75] Yeni savunma noktasında 250 kadar er ve iki makinalı tüfek bulunmaktadır. Tüm bu çekilmeler esnasında Furtuna deresinden itibaren Trabzon ile irtibat koptuğu için kuvvetlerimize ne olduğu konusunda cephe gerisinde 3 gündür herhangi bir bilgi yoktu. Lazistan ve Havalisi Kumandanı Avni Paşa Of'a gelerek çevre kazalar ve Of'tan topladığı gönüllülerle İyidere'nin batı kıyısındaki Kelali Tepesinde savunma mevzileri kazdırıyordu.

Aynı gün Avni Paşa'ya gönderilen emirde: "Rize'nin işgâli hakkındaki telgrafınız alındı. Müfrezenin el-ân nerede bulunduğunu bildirmiyorsunuz. Üç günden beri müfrezeden haber alınamaması şâyân-ı kabûl olunamaz. Müfreze ile te'sîs-i irtibat gayr-ı mümkün değildir. Zât-ı âlîlerinden vekâyi'a dâir bir rapor istiyorum. Harekâtın yakından idâresini talep ediyorum. Müfrezenin kuvveti ne olursa olsun serî'an kumandasını der-uhde ediniz. Ve Kalapotamus deresinden düşmanın geçirilmemesi içün kâffe-i tedâbirin ittihâzıyla bizzat Kalapotamus mevki'ine hareket ve orada telgraf merkezi te'sîs ile te'mîni muhâbere eylemeniz milis ve gönüllü kuvvetleri ve müfrezenin celbi ile düşmanın harekâtını behemehâl tevkîf buyurunuz."[76] Bu ve benzeri yazışmalardan anlaşılacağı gibi Avni Paşa'nın askerlik bilgisi pek yoktur. Hele savaşın en kızıştığı anda ondan dirayet beklemek imkansızdır.

Rus kuvvetleri, İyidere boyuna 9 Mart'ta ulaşmıştı. Kayıtlara göre bu tarihte Kelali tepesi bölgesi 230 er tarafından savunulmaktaydı Savaş esnasında Kelali Tepesinde bulunan mevziler, sahile iyice yaklaşan torpidoların denizden makineli tüfek ateşi ile mevziler Rus donanması tarafından hallaç pamuğu gibi atılmış, tepeyi boşaltıp kaçabilenler makinalı tüfek ateşinden canını zor kurtarmıştı.

---

[71] *ATASE*, BDH-2848-181-009-47.
[72] Altınbilek ve Kır, 1993: 167.
[73] *ATASE*, BDH-2848-181-009-48.
[74] *ATASE*, BDH-2848-181-009-47.
[75] Altınbilek ve Kır, 1993: 193.
[76] *ATASE*, BDH-2909-450-065-003.

10 Mart'ta 300 kişilik bir kuvvetle yapmış olduğumuz taarruzda meydana gelen çatışmada 1 Subay ve 15 er şehit vermiştik. Bu sırada alınan bir esirin vermiş olduğu ifadeye göre Rusların cephede 1 tabur kadar kuvveti vardı. Diğer 4 taburu ve ağırlıklarının da Rize-Karadere yolu ile İyidere boyundaki cepheye gelmekte olduğu bilgisi alınmıştı.[77]

Ard arda yaşanan bu facialardan sonra Trabzon'u elde tutmanın imkansızlığını gören Enver Paşa 11 Mart 1916 tarihinde 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya gönderdiği telgrafta: *Üçüncü Ordu Kumandanlığına, Trabzon'un elde tutulması şüphesiz pek mühimdir. Buradan yapılabileceği yapardım. Bir küçük tahte'l-bahr (denizaltı) gönderildi. Büyük bir tanesi de gönderiliyor. Kezâlik donanmada fa'âliyet gösterecektir. Bugün Midilli (ile) Tirebolu'ya iki yüz nefer gönderiliyor. Başkumandan Vekîli Enver"*[78] *diye yazmaktadır.*

Sonuç

1915 kışında Rusların Kafkas Cephesinde başlattığı genel taarruz, Sahil Cephesindeki durumu da çok kötüleştirmişti. Takviye almış Rus kuvvetlerinin Arhavi deresi boyundan başlattığı taarruz, artık Karadeniz'de üstünlüğü ele geçirmiş olan Rus donanmasının filoları tarafından da desteklenmekteydi. Başlangıçta kıyıya iyice yaklaşmış olan torpidoların açtığı makinalı tüfek veya top ateşi ile etkili olan Rus donanması, yeni hizmete alınmış olan Maria ve Katerina adlı savaş gemilerinin uzun menzilli topları sayesinde, Türk Cephesinin orta kesimlerine kadar olan kısımda etkili olabilmekte ve buralardaki savunma hattını çökertebilmekteydi. Nitekim Rus donanmasının sahildeki Rus kuvvetlerine sağladığı ateş desteği ile Türk savunma mevzileri çökertilmiş, Arhavi'den batıya doğru Rus ilerlemesi hızlanmıştı. Takviye edilmiş Rus kuvvetlerinin kış aylarında başlattığı ileri hareket ve Erzurum'un düşmesi tüm cephede moralleri bozmuştu.

Erzurum'un düşmesinden sonra Trabzon'un önemi daha da artmıştı. Bu nedenle Ruslar sahildeki kuvvetlerini süratle takviye etmiş ve Karadeniz'deki donanmasını da ağırlıklı olarak Karadeniz'in güney sahillerine sevk etmişti. Özellikle donanmanın ağır bombardımanı, Pazar, Çayeli ve Rize sahillerine yapmış olduğu ard arda çıkartmalar, Türk kuvvetlerini cephe tutamayacak duruma düşürmüştü. Nitekim 6 Mart 1916 günü Rize'nin anfibi bir harekatla işgali, Trabzon'un durumunu daha da kritik bir hale getirdi. Cepheyi takviye için gönderilebilen paraca parça kuvvetler ise durumu değiştirebilecek bir mahiyette değildi.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Altınbilek, Hakkı-Kır, Naci (1993), *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3üncü Ordu Harekâtı*, C. II, Birinci Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

_____ (1993), *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3üncü Ordu Harekâtı*, C. II, İkinci Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Bal, Mehmet Akif (2020), "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Trabzon'daki Milis Müdâfaası ve Milisler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 125/247, 363-404.

Besbelli, Saim (1976), *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, *Deniz Harekâtı*, C. VIII, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

---

[77] ATASE, BDH-2848-547-181-009-22.
[78] ATASE, BDH-2848-547-181-009-33.

Bilgin, Mehmet (2018), *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çakmak, Fevzi (1936), *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri Şark Vilayetlerimizde, Kafkasyada ve İranda (1935 de Akademide Verilen Konferanslar)*, Ankara: Genelkurmay Matbaası.

Yalçın, Hatice (2008), *Harp Ceridesi (1. Dünya savaşında Kafkas Cephesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Harita. 1916 Yılında Arhavi'den Batıya Doğru Rus İleri Harekâtı

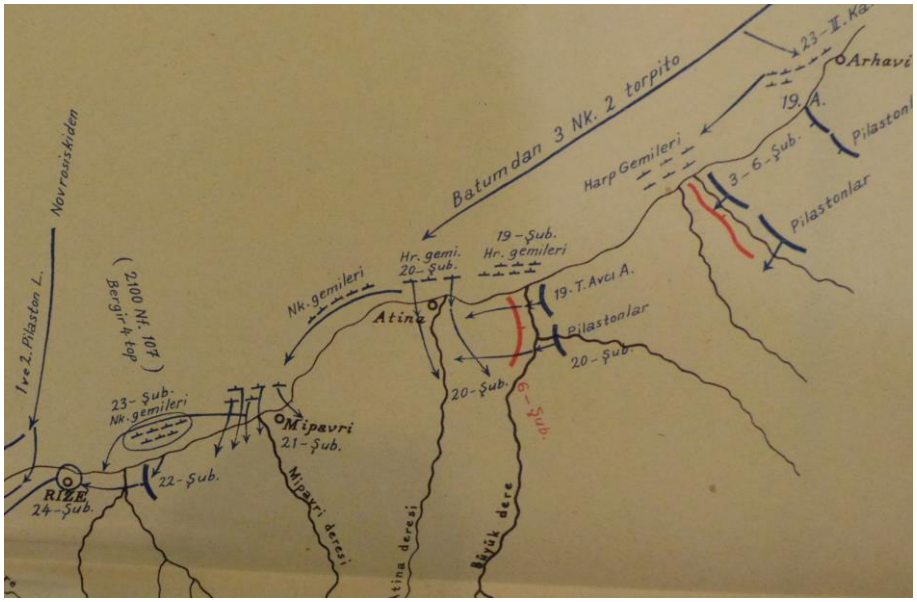

Kaynak: Büyük Harpte Türk Harbi Haritalarından alınmıştır.)

INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
2009
KAREN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KARADENIZ TECHNICAL UNIVERSITY

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (657-680)

Kayış, Yasin, "Vakit Gazetesi Muhabiri Talât Mümtaz (Yaman) Bey'in Kastamonu, Sinop ve Zonguldak Kıyı Şeridindeki Gezi İzlenimleri (1930)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.657-680. DOI: 10.31765/karen.1062115

VAKİT GAZETESİ MUHABİRİ TALÂT MÜMTAZ (YAMAN) BEY'İN KASTAMONU, SİNOP VE ZONGULDAK KIYI ŞERİDİNDEKİ GEZİ İZLENİMLERİ (1930)*

Yasin KAYIŞ**

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Dr. Tarih Öğretmeni,
İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü,
İzmir/TÜRKİYE
ykayis@hotmail.com
ORCID : 0000-0003-3887-9156

Anahtar Kelimeler: İnebolu, Ayancık, Cide, Bartın, Zonguldak, Vakit Gazetesi, Talât Mümtaz

Keywords: İnebolu, Ayancık, Cide, Bartın, Zonguldak, Vakit Newspaper, Talat Mümtaz

Öz: Talât Mümtaz Yaman Osmanlı İmparatorluğu'nun son, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kastamonu'da yetişmiş çok yönlü bir kişiydi. 1930 yılında bir yandan Kastamonu'da öğretmenlik yaparken diğer yandan da yerel bir gazetede çalışıyor ayrıca İstanbul'da yayın yapan Vakit gazetesinin Kastamonu muhabirliğini yürütüyordu.

Vakit gazetesine rutin olarak Kastamonu ile ilgili haberler gönderen Yaman, 1930 yılında sekiz vilâyeti kapsayan bir inceleme gezisine çıkmıştır. Bu gezideki izlenimleri üç ay boyunca *"Orta Anadoluda Seyahat Mektupları"* adıyla ve 26 tefrika halinde Vakit gazetesinde yayınlanmıştır. Günümüzdeki idari taksimatta Kastamonu, Sinop, Bartın, Zonguldak, Çankırı, Kırıkkale, Çorum, Yozgat, Kayseri ve Sivas illerini kapsayan bu geziye dair mektuplarda Talât Mümtaz Bey kamu hizmetlerinden ekonomik etkinliklere, sosyal yaşamdan doğal güzelliklere kadar geniş bir yelpazede bilgiler aktarmıştır.

Ziyaret ettiği yerlerdeki izlenimlerini ayrıntılarıyla anlatan Talât Mümtaz gezisinin ilk etabında Kastamonu, Sinop ve Zonguldak kıyı şeridini ziyaret etmiştir. Muhabir bu kapsamda önce karayoluyla Küre üzerinden İnebolu'ya geçmiş, sonra deniz yolu ile ulaştığı Ayancık, Cide ve Bartın kazalarını ziyaret etmiştir. Zonguldak il merkezinde de temaslarda bulunan muhabir yine İnebolu'ya dönmüş ve yolculuğuna karayoluyla devam ederek Anadolu'nun iç kesimlerine yönelmiştir.

Talât Mümtaz'ın gezisinin ilk 13 tefrikasına konu olan kıyı şeridindeki yerleşimler coğrafi açıdan benzer özelliklere sahip bulunsa da 1930 yılı itibariyle bambaşka yaşam koşulları içinde olmuş, muhabir de bu yaşam koşullarını çarpıcı şekilde okuyucularına aktarmıştır. Verdiği bilgiler kimi zaman yetkililerle temaslarına kimi zaman halk arasında yaptığı sohbet ve gözlemlere dayanmaktadır.

VAKİT NEWSPAPER CORRESPONDENT TALAT MÜMTAZ (YAMAN) BEY'S TRAVEL IMPRESSIONS IN KASTAMONU, SİNOP AND ZONGULDAK COASTLINE (1930)

Abstract: Talat Mümtaz Yaman was a versatile person who grew up in Kastamonu during the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Turkish Republic. While teaching in Kastamonu in 1930, he also worked for a local newspaper and was also the

Geliş Tarihi / *Received Date*: 24.01.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 17.10.2022

Kastamonu correspondent of the Vakit newspaper published in Istanbul.

Yaman, who routinely sent news about Kastamonu to the Vakit newspaper, went on a study tour covering eight provinces in 1930. His impressions of this trip were published in the Vakit newspaper as 26 serials, titled "Travel Letters in Central Anatolia" for three months. In today's administrative division, Talat Mümtaz Bey conveyed a wide range of information from public services to economic activities, from social life to natural beauties in the letters regarding this trip, which included the provinces of Kastamonu, Sinop, Bartın, Zonguldak, Çankırı, Kırıkkale, Çorum, Yozgat, Kayseri and Sivas.

Talat Mümtaz, who conveyed his impressions of the places he visited in detail, visited the coastline of Kastamonu, Sinop and Zonguldak in the first stage of his trip. In this context, the reporter passed through Küre to İnebolu by roadtrip and then visited the towns of Ayancık, Cide, and Bartın by seaway. The reporter, who also made contacts in the city center of Zonguldak, returned to İnebolu and continued his journey by roadtrip, heading towards the inner parts of Anatolia

Although the settlements on the coastline, which were the subject of the first 13 serials of Talat Mumtaz's trip, had similar geographical features, they were in completely different living conditions as of 1930, and the reporter conveyed these living conditions to his readers conspicuously. The information he gave was sometimes based on his contacts with the authorities and sometimes on conversations and observations.

Giriş

1930'lu yıllarda İstanbul'daki pek çok gazete İstanbul dışından haber verme konusunda rekabet halinde olmuş, bu amaçla taşra kentlerinde muhabir görevlendirdikleri gibi Anadolu ve Trakya'ya gezici muhabirler de göndermişlerdir. Böylece gazeteler bir yandan harf devrimi sonrasındaki rekabet koşullarında okuyucunun ilgisini sıcak tutmaya diğer yandan da yeni kurulan cumhuriyet rejiminin taşradaki yansımalarını, kamu hizmetlerinin durumunu, halkın dilek ve şikâyetlerini yerinde tespit etmeye çalışmıştır. Bu açıdan gazetelerin devletle toplum arasında bir köprü işlevini yerine getirdikleri, yeni rejimin başarılarını kamuoyuna mâl ederken çözüm bekleyen sorunlar konusunda da yetkililerin dikkatini çekmeye çalıştıkları görülür. Öte yandan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasından sonra tek parti yönetiminin pekiştirilmesi ve muhalif basının susturulması, gazeteleri iç siyasi tartışmalardan uzaklaştırmış taşraya dair haber ve gezi yazıları gazeteler için daha da cazip hale gelmiştir. 1930'lu yıllarda oldukça revaçta olan bu haber ve yazı dizileri, üzerinden yıllar geçtikten sonra o dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi ayrıntılarına ışık tutmakta, genel ve yerel tarih yazımı için kaynak alternatifi olabilmektedir.

1930'lu yılların başında bir gazete adına seyahate çıkan, anı ve izlenimlerini bir seri gezi yazısı olarak kaleme alan muhabirlerden biri de Talât Mümtaz (Yaman) Bey'dir. Aynı zamanda öğretmen olan muhabirin yaz tatilinden yararlanarak çıktığı anlaşılan gezisi pek çok kaza ve il merkezini kapsamış 27 Temmuz- 1 Teşrinisani 1930 tarihleri arasında *"Orta Anadoluda Seyahat Mektupları"* başlığıyla 26 tefrika halinde İstanbul'da basılmakta olan Vakit gazetesinde yayımlanmıştır.

Talât Mümtaz Bey'in bir *"tetkik seyahati"*ne çıktığı 19 Temmuz 1930 tarihli Vakit gazetesinde okuyuculara şöyle duyurulmuştur:

> "Kastamonu muhabirimiz Talât Mümtaz B. memleket alâkasını hissettiren yazılarile kendisini okuyucularımıza tanıtmıştır. Talât Mümtaz Bey Kastamonu mıntakasından başlıyarak vilâyet dahilinde umumî bir tetkik seyahati yapmıya başladı. Gazetemiz civar vilâyetlere kadar genişliyebilecek olan bu seyahatten iyi intibalar alacak, karilerimiz, bazılarının yalnız adı işitilen bu yurtlarının bugünkü vaziyetlerini iyice tesbit edilmiş görecektir."

Haberin içeriğindeki esnek ifadeden seyahatin nereleri kapsayacağının ve ne zaman biteceğinin başlangıçta belli olmadığı anlaşılmaktadır. 27 Temmuz'da ilk mektubu yayınlanan

Talât Mümtaz, Vakit gazetesi adına yapacağı yolculuğun Kastamonu'dan başlayıp Sinop, Zonguldak, Çankırı, Çorum ve Yozgat vilâyetlerine uzanacağı bilgisini vermiştir.[1] Buna göre muhabirin yola çıktığı günlerde Kayseri ve Sivas'a gitme niyeti olmadığı, bu iki kentin sonradan gezi programına dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

Gezisinin ilk etabında Karadeniz sahiline yönelen muhabir sırasıyla Küre, İnebolu, Ayancık, Cide ve Bartın kazaları ile Zonguldak vilâyet merkezini ziyaret etmiş, sonra da Anadolu'nun iç kesimlerine yönelerek Çankırı, Kırıkkale, Yozgat, Çorum, Osmancık, Tosya, Kayseri ve Sivas'a gitmiştir. Sivas'tan yazdığı ve 1 Teşrinisani 1930'da Vakit gazetesinde yayımlanan mektubunun ardından da gezisine son vermiş ve memleketi Kastamonu'ya dönmüştür.

1. Talât Mümtaz Yaman'ın Hayatı ve Eserleri

1904 yılında Ali Bey ile Emine Hanım'ın çocuğu olarak Kastamonu'da dünyaya gelen Talât Mümtaz Yaman öğretmenlik-eğitim yöneticiliği, gazetecilik, araştırmacı yazarlık ve iş adamlığı gibi her biri ayrı meziyetler isteyen çalışma alanlarını yaşamına sığdırabilmiş ve her birinde önemli başarılara imza atmış bir kişidir.[2]

Talât Mümtaz Yaman'ın yazıları henüz çocuk denilebilecek yaşta yayımlanmaya başlamıştır. 1919-1922 yılları arasında Kastamonu'daki Açıksöz gazetesinde yayımlanan bir şiiri ile on iki yazısı tespit edilen Yaman özellikle Millî Mücadele'nin başlarında yazdığı *"Anadolu'nun İstanbul'a Hitabı"* başlıklı yazısıyla ses getirmiş ve bu yazısı İstanbul gazetelerinde de yer bulmuştur.[3] 1923 yılında da gelecekte odaklanacağı Kastamonu kültürü ve folklor araştırmalarına dair bir yazısı *"Sepetçioğlu Raksı Nasıl Oynanır?"* başlığıyla Hilâl-i Ahmer gazetesinde yayımlanmıştır.[4]

Öğretmen okulunu bitirdiği Kastamonu'da ilkokul öğretmenliği yapmaya başlayan Yaman, bir yandan da araştırma yazıları yazmaya ve gazeteciliğe devam etmiştir. 1928'de Millî Mecmua'da yazdığı *"Anadolu Raksları"* başlıklı yazısında Anadolu'daki halk oyunları konusunda neden ve nasıl incelemeler yapılması gerektiği üzerinde durmuştur.[5] 1928-31 yılları arasında Açıksöz gazetesinde tespit edilen yedi yazısının içeriği alfabe ve gramer ağırlıklıdır[6] Aynı zaman diliminde İstanbul'da yayımlanmakta olan Vakit gazetesinin Kastamonu muhabirliğini üstlenmiş ve yıllarca sürdürmüştür. Ayrıca 1930 yılında Kastamonu'da yayımlanmakta olan Doğruluk gazetesinin Yazı İşleri Müdürlüğü'nü yürütmüş ve ateşli bir CHP taraftarı olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın aktif olduğu dönemde Açıksöz gazetesiyle mücadeleye de girişmiştir. Memur olduğu halde siyasi yazılar yazması eleştiri konusu olunca da polemiklerini imzasız yazılarıyla sürdüren Talât Mümtaz aynı dönemde yine Doğruluk gazetesinde Kastamonu tarihine dair imzalı yazılar kaleme almıştır.[7] Kastamonu tarihi, kültürü ve folkloru odaklı kitapları ile makalelerinin ağırlıklı bir kısmı da 1930-1936 yılları arasında yayımlanmıştır.[8] Bunların başında 1935'te basılan *"Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar)"* adlı eseri gelmektedir. Kastamonu tarihi konulu ilk ve en önemli kitaplardan biri olan bu eser için Talât Mümtaz geniş bir literatür taraması yapmış, yabancı kaynakları incelemiş, Kastamonu'yu karış karış dolaşmış ve fotoğrafları da kendisi çekmiştir.[9]

İlkokul öğretmenlerine Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne devam etme imkânı tanınınca Talât Mümtaz Yaman bu fakültenin Tarih Bölümü'ne kaydolmuş ve başarıyla

---

[1] Talât Mümtaz (27 Temmuz 1930), "Orta Anadoluda", *Vakit*:7.
[2] Tan ve Tan, 2004: 86.
[3] Yılmaz, 2016: 54.
[4] Tan ve Tan, 2004: 86.
[5] Talât Mümtaz, 1928: 1791-1792.
[6] Yılmaz, 2016: 54.
[7] Bostancı ve Dağsever, 2017: 35.
[8] Tan ve Tan, 2004: 86.
[9] Bostancı ve Dağsever, 2017: 36.

bitirerek Kastamonu'ya Tarih Öğretmeni olarak atanmıştır.[10] Aynı zamanda araştırma ve yazı çalışmalarını sürdüren Yaman 1930'ların sonu ve 1940'lı yılların başlarında yayımlanan eserleriyle Kastamonu tarih ve kültürünün dışına taşmıştır. 1938 ve 1939'da Varlık dergisinde sırasıyla *"Etnografya Tetkikleri"* ve *"Osmanlıların Son İki Serpuşu Şubara ve Fes Hakkında"* başlıklı yazıları yayımlanmıştır.[11] 1940 yılında Ülkü dergisinde yayınlanan *"Cihannüma'nın İlaveli Bir Nüshası"* adlı çalışmasında ise XVIII.yy'da yaşamış olan İbrahim Hamdi Efendi'nin Atlas adlı eserini Kâtip Çelebi'nin Cihannüması'yla karşılaştırmalı olarak ele almıştır.[12] Bu çalışma ayrıca kitap olarak da basılmıştır.[13]

Cumhuriyet Dönemi'nde yetişen ilk kadın beden eğitimi öğretmenlerinden Emine Hanım ile evlenmiş olan Yaman, Kastamonu'daki görevinin ardından Diyarbakır Millî Eğitim Müdürlüğüne atanmıştır.[14] Bu görevi sırasında, 1942-43 yıllarında Diyarbakır Halkevi'nin Karacadağ dergisinde "Türkiyede Kahve ve Kahvehaneler" adlı beş seri makale yazan Yaman kentten ayrıldığı için bu yazı dizisini tamamlayamamıştır.[15] Sonra sırasıyla Hatay ve Zonguldak'ta Millî Eğitim Müdürlüğü görevlerinde de bulunan Yaman'ın eğitimci olarak üstlendiği son görev memleketi Kastamonu'daki Abdurrahmanpaşa Lisesi'nin müdürlüğüdür. Tenzil-i rütbe niteliğinde sayılabilecek görevi doğduğu şehre hizmet edebilmek amacıyla kabul etmiştir.[16]

Talât Mümtaz Yaman, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından Abdurrahmanpaşa Lisesi Müdürlüğü görevinden alınarak Afyon Lisesi Tarih Öğretmenliği'ne atanmıştır. Bunun üzerine 1950 yılında emekli olmuş ve ticari hayata atılmıştır. O tarihe kadar ticari tecrübesi çocukluğunda babasının yanındaki çıraklıktan ibaret olan Yaman, yüzyüze görüştüğü Vehbi Koç'u ikna etmeyi başarmış ve onun Kastamonu bayiliklerini üstlenmiştir. "Yaman Ticaret Evi"nin kısa sayılabilecek bir sürede olağanüstü başarılar elde etmesinin ardından, Talât Mümtaz Yaman 1958 yılında bir oğlunu Kastamonu'daki işlerin başında bırakarak İstanbul'a yerleşmiş ve yedek parça ithalatına başlamıştır. Bu sektörde de büyük başarılar elde etmiştir.[17] Ne var ki Halkevleri ve Halk Bilgisi Derneği dönemlerinde çok iyi bir folklor araştırmacısı ve derlemeci olduğu halde ticari hayata atıldıktan sonra bu tip çalışmalarla ilgilenememiş 1975 yılında da Abdurrahmanpaşa Lisesi'nin mezunlar gününde kalp krizi geçirerek hayata veda etmiştir.[18]

2. Kastamonu'nun Kazaları

Talât Mümtaz Bey'in tetkik gezisine çıktığı 1930 yılında Kastamonu vilâyeti Araç, Cide, Daday, İnebolu, Kastamonu (Merkez), Küre, Taşköprü ve Tosya kazalarından oluşuyordu. Vilâyetin 1927 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 336.501, nüfus yoğunluğu 23 idi.[19]

Muhabir ilk mektubunda, zaten zaman zaman Kastamonu vilâyet merkezinden haberler vermekte olduğu için bu konuyu atlamış ve doğrudan İnebolu yolculuğunu anlatmaya başlamıştır. Verdiği bilgiye göre Kastamonu-İnebolu arasında her gün 15-20 otomobil ve kamyonet sefer yapıyor, yük ve yolcu naklediyordu. Bu güzergâhta yolculuğa çıkanların daha yola çıkmadan önce verdikleri karar *"Ecevit'te bir çorba içmek"*ti. Millî Mücadele döneminde İnebolu üzerinden Ankara'ya giden on binlerin kullandığı bu yol üzerindeki Ecevit mevkii hâlâ eski önemini koruyordu. Ecevit çamlıklar içerisinde, bir iki otelin bulunduğu şirin bir yerdi. 10 yıl önce bir çorba içmek ya da uzun Küre yokuşunun verdiği yorgunluğu bir gece dinlenerek atmak üzere Ecevit'te kalanlar, tekrar gelseler hemen her şeyi yerli yerinde görebilirdi. Fakat ne yazık ki

---

[10] Zihnioğlu, 2009.
[11] Tan ve Tan, 2004: 87.
[12] Ak, 2000: 314-316.
[13] Yaman, 1940: 1-27.
[14] Zihnioğlu, 2009.
[15] Kardaş, 2018: 103.
[16] Zihnioğlu, 2009.
[17] Zihnioğlu, 2009.
[18] Tan ve Tan, 2004: 86.
[19] T.C. Devlet Yıllığı, 1930: 472-473.

"nuranî ve masum çehresi, temiz kalbi, tatlı dili ile her gelen yolcuyu memnun etmeğe çalışan" Ecevit'in meşhur patronu İsmail Ağa artık hayatta değildi. Ecevit'e yolu düşenlerin rahmetle hatırladıkları bu kişi iki yıl önce vefat etmişti.[20]

Muhabirin bindiği otomobil hava karardıktan sonra Ecevit'e ulaşmış ve bir çorba molası vermiştir. Bu esnada çevreyi gözlemleme imkânı bulan Talât Mümtaz, Ecevit'in İnebolu ve Kastamonu'dan gelen aileler için bir sayfiye yerine dönüştüğünü görerek şaşırmıştır. 40-50 ailenin yerleştiği Ecevit adeta küçük bir kasaba halini almıştı. Çamlıklar arasında yeni ve her türlü konfora sahip bir otel daha inşa edilmişti. Gündüz çamların arasında, temiz hava ve saf suların tadını çıkaran aileler geceleri de yine çamların aralarında lâmbalar yakarak, gramofon çalarak çeşitli şekillerde eğleniyordu. Uzun süre kalan ailelerin dışında, İnebolu'dan otomobile atlayarak hafta sonu tatilini Ecevit'te geçiren günübirlikçilerin sayısı da çoktu. Ecevit'in gece çok güzel bir manzarası olduğunu belirten muhabir, geçmiş yıllarda çok tenha olan bu yerin rağbet görmesinden bir Kastamonulu olarak mutlu olmuştu. Muhabire göre Ecevit gelecek yıllarda hem Kastamonu'nun ve hem de İnebolu'nun en iyi sayfiyesi olacaktı. Hatta bu güzel yer kısa zaman içerisinde komşu vilâyetlerden de ziyaretçi çekmeye ve Türkiye çapında belli başlı sayfiye merkezlerinden biri olmaya adaydı.[21]

Talât Mümtaz'ın Ecevit'ten sonraki durağı asıl adı *"Kürei nühas"* olan Küre kazası olmuştur. Şirin bir manzaraya sahip Küre iki kez yangın felaketine[22] uğramış, bu yüzden de halkı fakir düşmüştü. Buna rağmen Kürelileri çalışıp çabalayarak kasabalarını yeniden kurmayı başarmıştı. Kaza merkezinde bir tane bile ahşap ev yoktu. Her tarafta mütevazı ama düzgün kârgir binalar vardı. İmar faaliyetleri hâlâ devam ediyordu ve son iki ay içerisinde Kastamonu Caddesi üzerinde yeni bir fırka binası yapılmıştı. Yeni yapılan modern okul binasının yanı başındaki bu binanın eşi hiçbir kazada yoktu. Ayrıca yine aynı mevkide bir de hükümet binasının temelleri atılmıştı. Küre'nin belediyesi de çalışkandı. Sokaklar tertemizdi ve diğer belediye hizmetleri de *"mükemmel surette"* yapılıyordu. Muhabirin Küre'de bulunduğu gün de fennî bir mezbahanın temeli atılmıştı.[23]

Küre, gelecekte halkın yüzünü güldürmesi beklenen bir servete, bakır madenine sahipti. Ne var ki bu maden uzun zamandır metruk durumdaydı.[24] Küreliler bu madenin yeniden işletmeye açılması için çok çaba sarf etse de ellerinde yeterli sermaye olmadığı için henüz bir sonuca ulaşamamıştı. Madende duran bakır cürufuna talip olan ve inceleme yapmak üzere bir senedir Küre'ye gelmesi beklenen grup ise hâlâ gelmemişti. Ayrıca Söğütözü kömür havzası da Küre kazası sınırları içerisindeydi. Bu maden için de bir yıl önce İtalyan bir profesörün başkanlığındaki bir bilim heyeti gelmiş ve inceleme yapmıştı. Bu haberler, inceleme ve araştırmalar Kürelileri ümitlendiriyor ve fakir durumdaki Küre halkı madenler sayesinde kazalarının durumunu düzeltebileceğini düşünüyordu.[25]

Küre'den İnebolu'ya geçen Talât Mümtaz iki kaza arasındaki 35-40 kilometrelik yolculuğun yolların kötülüğü ve toz bulutları sebebiyle son derece güç olduğunu kaydetmiştir. Bu yol üzerinde işçi gruplarının tamirat için çalıştığı kısımlar vardı. Ancak mevcut kadronun yeterli olmayacağı açıktı. Bu sebeple muhabir Kastamonu Valisi Murat Bey'in konuya özel olarak eğilmesini rica etmiştir.[26]

---

[20] Talât Mümtaz (27 Temmuz 1930), "Orta Anadoluda", *Vakit*:7.
[21] Talât Mümtaz (27 Temmuz 1930), "Orta Anadoluda", *Vakit*:7.
[22] Burada kastedilen felaketlerden biri 1887 yılının Ekim ayında gerçekleşen, insan kaybının olmadığı ancak 62 hanenin yanı sıra bir cami ile bir medresenin yanmasıyla sonuçlanan yangın olmalıdır: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (*BOA*), Y..PRK.PT../3-35, 05 Teşrinievvel 1303 [17 Ekim 1887]
[23] Talât Mümtaz (27 Temmuz 1930), "Orta Anadoluda", *Vakit*:7.
[24] Küre'deki bakır madeninin imtiyazı 9 Mart 1907 tarihli fermanla Osmanlı sülalesinden Naile Hanım'a verilmiş, bu imtiyaz 8 Mayıs 1929 tarihli kararnameyle feshedilmişti: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (*BCA*), 30-18-1-2/3-29-1, 8 Mayıs 1929.
[25] Talât Mümtaz (27 Temmuz 1930), "Orta Anadoluda", *Vakit*:7.
[26] Talât Mümtaz (7 Ağustos 1930), "İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir", *Vakit*:6.

Millî Mücadele ve sonrasındaki yıllarda kalabalık bir kent olan İnebolu 1930 yılı itibariyle iyice tenhalaşmış, ıssız bir hale gelmişti. Ülke çapındaki işsizlikten bağımsız olarak İnebolu'daki bu durumunun özel bir sebebi vardı. O zamana kadar tüm geçimlerini kerestecilikten sağlayan köylüler, son yıllarda ormanlara konan bazı sınırlamalar nedeniyle iş göremez hale gelmiş ve kerestecilik yok olmaya yüz tutmuştu. Orman idaresi ile İnebolu köylüleri arasında mahkemeye düşen 950'nin üzerinde dosya vardı. Öte yandan kereste üretimi için tüccardan borç alan köylüler geri ödeme yapamayınca tüccar da büyük zarar etmiş ve piyasadan çekilmek zorunda kalmıştı. İnebolu köylerinin hali içler acısıydı. Muhabirin aldığı bilgiye göre, işsizlik yüzünden parasız kalan birçok köylü pazara geldiği zaman 25 kuruşa 2-3 okka mısır alarak köyüne dönüyordu. Köylüler bu mısırı ot, meşe palamudu ve kozakla karıştırarak öğütüyor ve 5-6 kişilik aileler bir hafta boyunca bu yiyecekle idare ediyordu.[27]

İnebolu'daki ekonomik durgunluk diğer işlere de yansımıştı. Daha önce vapurları dolduran kalabalıktan artık eser yoktu. Gün geçtikçe azalan yolcu miktarı İnebolu'ya bir kazanç sağlamaktan uzaktı. Hem İnebolu'nun şen kayıkçıları hem de vapur kumpanyaları bu durumdan çok olumsuz etkilenmişti. Kimi zaman limana uğrayan vapurlar aldıkları navlun ile limanda yapılması mecburi olan masrafları bile ödeyemiyordu. Seyrüseferleri zedelenen vapurlar yaktıkları kömürün parasını çıkarmak için programları dışında hareket ederek Abana, İlişi, Ayancık gibi o zamana kadar hiç uğramadıkları küçük iskelelere uğruyor ve buldukları, yük ve yolcuları tarifelerinden çok düşük fiyatla taşıyordu.[28]

İnebolu, Kastamonu iktisadî havzasının tek iskelesi olduğu halde hâlâ bir limana sahip değildi. Bu konuda çok yazılıp çok söylendiği halde *"Liman Meselesi"* yıllardır çözülememişti. 1928 yılında hükümet, buradaki mevcut mendireği uzatmak için o zaman inşaat halinde olan Amasra limanı ile beraber harcanmak üzere bütçeye 100.000 lira kadar bir ödenek koymuştu. Ancak Amasra'daki limanın bitmesi için paranın çoğu oraya ayrılmış İnebolu'ya ayrılan parayla da biraz iş yapılabilmişti. 1929 yılında ayrılan para ise 10.000 liraydı. 1930 yılında Nafia Vekâleti İnebolulular bir müteahhit bulduğu taktirde verilmek üzere bütçeye 80-100.000 lira civarında para koymuştu. Ancak İnebolular müteahhit bulmalarına imkân yoktu. Çünkü öncelikle iş yapabilmek için 60.000 liralık yatırım yapmak gerekiyordu. Müteahhit böyle bir sözleşmeyi imzalayınca yılda ancak 20-30.000 liralık bir iş yapabilecek, sonraki yıllarda da belki bütçeye bir ödenek konulmayacaktı ve müteahhit ortada kalacaktı. Buna rağmen yabancı bir grup bu işe talipti. Fakat en az 400-500.000 liralık bir iş hacminin garanti edilmesini istiyorlardı. Parayı da peşin değil taksitle almaya razılardı. İnebolulular öncelikli olarak bu seçeneği arzuluyordu.[29]

İnebolu'nun ekonomik sorunlarını çarpıcı bir şekilde dile getiren Talât Mümtaz'a göre bu yöredeki köylünün yüzünü güldürebilecek iş kolu meyvecilikti. Çünkü kaza çapında meyve çok boldu. Bu yüzden muhabir köylünün bütün gücüyle meyveciliğe önem vermesi gerektiğini söyleyerek bir çözüm yolu göstermeye çalışmıştır.[30]

İnebolu'dan Sinop'un Ayancık kazasına geçen Talât Mümtaz, Ayancık ziyareti sonrasında yeniden batıya yönelmiş ve Cide'ye gitmek üzere İnebolu'ya uğramıştır. Ancak muhabir üç gün deniz taşıtı bulmak, dört gün de havanın ve denizin yeniden elverişli hale gelmesi için İnebolu'da beklemek zorunda kalmış bu süre içerisinde İnebolu'da önemli gördüğü bir günü okuyucularına anlatmıştır.

Karadeniz'in coştuğu fırtınalı bir günün ardından bir sonraki gün aynı durum devam ederken Yarbaşı mevkiinde toplanan İnebolulların yüzünde üzüntü ve sevinç bir aradaydı. Telaşlı kalabalığın içine karışan muhabir, bu durumun nedenini sorduğunda *"Pake gelecek!"* cevabını

---

[27] Talât Mümtaz (7 Ağustos 1930), "İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir", *Vakit*:6.
[28] Talât Mümtaz (7 Ağustos 1930), "İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir", *Vakit*:6.
[29] Talât Mümtaz (7 Ağustos 1930), "İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir", *Vakit*:6; İnebolu için hayati öneme sahip liman ve mendirek konusu altı yıl sonra bile çözülememişti. 1936 yılı itibariyle bakımsızlıktan tehlikeli bir halde olan mendireğin 15.000 liralık bir bütçeyle tamirine ve güçlendirilmesine çalışılıyordu: *BCA*, 30-18-1-2/61-8-16, 29 Ocak 1936.
[30] Talât Mümtaz (7 Ağustos 1930), "İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir", *Vakit*:6.

almıştır. Öğrendiğine göre *"Pake Kumpanyası"*nın[31] bir vapuru on beş günde bir Karadeniz'in önemli birkaç iskelesiyle birlikte İnebolu'ya da uğruyor ve yumurta satın alıyordu. Ülkeye *"İngiliz lirası"* yani döviz girecek, Kastamonuluların da ekonomi konusunda yüzleri gülecekti. Talât Mümtaz'a göre İnebolulların ülke ekonomisinin gelişmesinde gösterdikleri yüksek vatanseverlik her zaman ve her yerde şükranla yad etmeye değerdi.[32]

Vapurun gelmesine yarım saat kala, bir haftadır bomboş olan İnebolu iskelesi adeta karınca yuvasına dönmüştü. Fırtınanın dehşetinden dolayı sımsıkı bağlanmış olan kayık ve mavnaları çözmeye uğraşanlar, temiz ve düzgün ambalajlanmış yumurta sandıklarını mavnalara yüklemeye çalışanlar ile yarı çıplak vaziyette denizle mücadele edenler birbirine karışmıştı. Talât Mümtaz'a göre *"Bütün bu faaliyet milli benliği muhafazaya matuf bir hareketten başka bir şey değildi"*.[33]

Büyük uğraşlarla 2.000 sandık yumurta vapura yüklendikten sonra konşimentoyu alan satıcılar hemen Osmanlı Bankası'na başvuru yapmış ve Marsilya'ya gönderdikleri yumurta bedelinin bir kısmını hemen tahsil edebilmişti. Böylece 80.000 lira tutarındaki bu alışverişin % 75'i olan 60.000 lira aynı gün memlekete girmişti. Pake vapurunun dev gibi dalgalara zor dayandığı denizde İnebolu'nun kayıkçıları telaş bile etmiyordu. Vapur limandan ayrılıp İstanbul ve Marsilya yolunu tutarken İnebolulu kayıkçılar Yarbaşı'na oturmuş *"hak ettik"* dedikleri kahvelerini içiyordu.[34]

Muhabirin İnebolu'dan sonraki durağı Cide idi. Talât Mümtaz gezisinin bu aşamasında, ekilebilen alanların sınırlı oluşu ve geçim kaynaklarının artan nüfusa yeterli olmaması sebebiyle altmış yıl içerisinde nüfusunun üçte ikisi göç edecek olan Cide[35] hakkında önemli tespitlerde bulunmuş, adeta geleceğini gördüğü bu kazanın sorunlarının çözümü için öneriler sunmuştur.

Muhabir İnebolu'dan Cide'ye yolculuk edebilmek için yedi gün beklemek zorunda kalmıştı. Çünkü *"zavallı ve çok şirin"* bir kaza olan Cide'ye karadan ulaşım yoktu. Deniz de geçit vermiyordu. Ancak deniz ve rüzgâr uygun olduğu takdirde yelkenliler ve küçük motorlu tekneler İnebolu ile Cide arasında işleyebiliyordu. Deniz yolculuğu sırasında rüzgâr değişir ve deniz kötüleşirse yapılacak tek iş tekneyi soğukkanlılıkla karaya, bir kaya oyuğuna çekmek ve rüzgârın değişmesi için saatleri, günleri hatta haftaları beklemekti. Bu aşamada hiçbir iletişim imkânı bulunmuyordu. Bu yüzden uzunluğu 40 mili geçmeyen bu iki kaza arasında seyrüsefer yapan yelkenli ve motorlu tekne yolcuları, her ihtimale karşı bir haftalık kumanyayı yanlarında bulundurmak zorundaydı.[36]

Talât Mümtaz, Kastamonu'nun Karadeniz sahilindeki İnebolu ile Cide kazalarını bir babanın iki oğluna benzetmiştir. Ona göre Kastamonu'nun *"öz evladı"* olan İnebolu "*çok ihtimamla büyütülen ve her zaman üzerine titrenilen bir evlât"* iken *"üvey evlat"* durumundaki Cide *"her türlü baba ve ana şefkatinden mahrum, öksüz, boynu bükülü"* idi.[37]

Doğa Cide'ye çok cömert davranmıştı. Öyle ki Cide'ye yolu düşenler bu kasabayı *"küçük İsviçre"* olarak nitelendiriyordu. Bartın ile Kerempe Burnu arasında uzanan bu kazanın merkezi *"Gebe Hula"* tepesinin eteğindeki geniş bir vadiye sıkışmış durumdaydı. Sahilden 5 km. uzaklığa kadar olan kısımda dağınık şekilde yerleşmiş köşk gibi binalar vardı. Yöredeki yemyeşil manzara çok hoştu. Cide'nin köylerini gezme şansı olanlar aynı manzaraları oralarda da görebilirdi. Fakat bu yemyeşil manzaralar içerisinde halkın yaşayışı acınacak haldeydi.[38]

---

[31] Metnin orijinalinde "Pake" olarak geçen Paquet deniz taşımacılık şirketinin kökeni 1860 yılına kadar uzanıyordu. Nicolas Paquet tarafından Marsilya'da kurulan bu şirket 1878'den itibaren Fransa ile Karadeniz limanları arasında düzenli seferler yapmaya başlamış, Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk yıllarında da bu faaliyetlerini sürdürmüştür: Uygun, 2016: 140-146, 169; Öndeş, 2013: 89, 247.

[32] Talât Mümtaz (16 Ağustos 1930), "İnebolu kayıkçıları kahveyi nasıl hak ederler?", *Vakit*:6.

[33] Talât Mümtaz (16 Ağustos 1930), "İnebolu kayıkçıları kahveyi nasıl hak ederler?", *Vakit*:6.

[34] Talât Mümtaz (16 Ağustos 1930), "İnebolu kayıkçıları kahveyi nasıl hak ederler?", *Vakit*:6.

[35] Öztaş, 1992: 64, 68.

[36] Talât Mümtaz (16 Ağustos 1930), "İnebolu kayıkçıları kahveyi nasıl hak ederler?", *Vakit*:6.

[37] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

[38] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

1924 yılında Cide'de iki-üç ay kadar bulunduğunu belirten muhabir o günlerde tanıdığı Cide halkının çok iyi, vatansever ve yumuşak huylu olduğunu fakat ne yazık ki son derece fakir bir halde bulunduğunu aktarmıştır. Muhabire göre *"Memleketin en fakir bir kazası varsa o da Cide"* idi. Çünkü Cide'de köylünün ekeceği arazi çok az ve çok verimsizdi. Bu yüzden birçok köyün halkı ekmek yerine daima mısır koçanı, meşe palamudu ve keten tohumu yiyordu. Birçok köylü de ikindiden sonra aç yatıyordu.[39]

Cide'nin köylerindeki tarlalar % 75-80 eğimli ve tırmanmanın son derece güç olduğu sarp yamaçlardaydı. Bu yamaçlara ekilen tek ekin mısırdı. Ama mısırların boyu da 40-50 cm.'yi aşmıyordu. Hiçbir köylünün müstakil bir tarlası yoktu. Dedelerden miras kalan arazinin bölünmesi mümkün olmadığı için mirasçılar arasında pay edilemiyordu. Bu yüzden asla iki dönümden fazla olmayan bir tarlanın on beş sahibi olabiliyor ve bu mirasçılar tarlayı her yıl sırayla ekiyordu. Böylece bir tarla ancak on beş sene sonra ikinci defa aynı kişi tarafından ekilebiliyordu. Bu süreçte hiçbir mirasçı tarlaya gübre koymuyor, tarlalar bire bir buçuktan fazla mahsul vermiyordu. Köylerde ne öküz ne de başka hayvan vardı. Bunların yapabileceği tüm işler insanlar tarafından yapılıyordu. Halk tarlaların bu şekilde ekilip biçilmesine *"kâhnevbet"*[40] diyordu. Muhabire göre Cide'deki mevcut arazinin hiçbir şekilde pay edilmesi mümkün olmadığından yapılacak en doğru iş bu köylerde oturanları ülkenin verimli ama seyrek nüfuslu bölgelerine göndermekti.[41]

Talât Mümtaz her ne kadar *"iktisadî faaliyet çok durgun"* dediği Cide'den göçü gündeme getirmiş olsa da kazadaki ekonomik potansiyeli de göz ardı etmemiştir. Zira, verdiği bilgilere göre Cide'de yeraltı kaynakları ile ormanlar birer zenginlik kaynağı olabilirdi. Nitekim ormanlar konusunda kısıtlamalar getirilmeden önce orman ürünleri yöre halkının önemli önemli gelir kaynaklarından biriydi. Önceden köylüler yıkılmış ve devrilmiş ağaçlardan kazma sapları, kepçeler, tekneler üretiyordu. Bir kişinin günde 40-50 tane yapabildiği kepçe ve kazma saplarının tanesi beşer kuruşa köylünün elinden alınıyor ve satılmak üzere İskenderiye'ye sevk ediliyordu. Bu yoldan her hafta Cide'ye giren para 60-70 İngiliz Lirasını buluyordu. Ne var ki Orman İdaresi artık bu işleri yasakladığından köylüler bu işten mahrum kalmıştı. İskenderiye piyasasında da Cide ürünlerinin yerini Yugoslavya'dan gönderilen ürünler almıştı. Cide'de hangi köylüyle konuşulsa ilk olarak orman konusundan dert yanıyordu. Çünkü mevcut durumda Cide'nin balta girmemiş ormanlarından köylüler yararlanamadığı gibi Orman Teşkilatı da herhangi bir fayda sağlayamıyordu. Orman içerisinde binlerce metreküplük ağaçlar bakımsızlıktan çürüyor, birçok kısım mahvolup gidiyordu. Cide'deki görünüm de orman işlerinin düzgün bir şekle sokulması gerektiğini gösteriyordu.[42]

Cide'nin faydalanamadığı zenginliklerinden biri de yeraltı kaynaklarıydı. Nerede toprak eşelense orada kömür damarına denk geliniyordu.[43] Özellikle Erküt, Söğütözü ve Pelitovası mevkilerinde yapılan küçük araştırmalar da bu iddiayı desteklemekteydi. Pelitovası mevkiindeki kömür madeni bir İtalyan grubu tarafından incelenmiş, analizleri yapılmış ve çok zengin bir maden olduğu anlaşılmıştı. 1930 yılı itibariyle bir mühendis gözetiminde bu mevkide kazılar yapılıyor ve bacalar açılarak damarlar meydana çıkarılıyordu. O güne kadar yapılan kazılarda

---

[39] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

[40] Kastamonu Mebusu Halid (Akmansü) Bey 1924'te TBMM Başkanlığına verdiği önergeyle, kaldırılması daha önce Kastamonu Valiliği tarafından da Maliye Vekâletine teklif edilen ve Cide halkını açlık ile sefalete sürükleyen *"kâhnevbet"* usulünün bir an önce kaldırılmasını istemiştir: *BCA*, 30-10-0-0/7-39-13, 07 Kanunuevvel 1340 [07 Aralık 1924]; Teklif TBMM'nin 8 Aralık 1924 tarihli oturumunda Başvekâlete sevk edilmiştir: *TBMM Zabıt Ceridesi*, 8 Kanunuevvel 1340 [8 Aralık 1924]: 20; Hükümet 25 Kânununuevvel 1340 tarih ve (6/43) numara ile TBMM Başkanlığına sunduğu "Cide kazasında hilafı kanun ziraat ve tasarruf olunan arazide muhaddis 'gâhnöbet' usulünün ref ve izalesi hakkında" kanun layihasını Başvekil imzalı 13 Nisan 1927 tarihli tezkere ile geri çekmeyi talep etmiş, TBMM de teklifi iade etmiştir: *TBMM Zabıt Ceridesi*, 14 Nisan 1927: 145.

[41] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

[42] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

[43] Zonguldak havzası kömür madenlerinin Cide, Daday ve İnebolu kazalarına doğru uzandığı yapılan bilimsel çalışmalardan anlaşılmış, bu sebeple de Bakanlar Kurulunda söz konusu mıntıkalar için arama izni verilmemesi *"ma'adin-i mekşufi mu'âmelesine tabi' tutulması"* kararlaştırılmıştı: *BCA*, 30-18-1-1/17-87-7, 23 Kanunusani 1926.

çapı altı metreyi uzunluğu da on beş metreyi bulan damarlar bulunmuştu. Yakın zamanda bu kısımda ocak inşasına başlanacaktı. Ayrıca Cide limanında ve Köpek Kayası mevkiinde yeşilimsi taşlar mevcuttu. Bu taşlar tabakalar halinde yaprak yaprak ve aynı zamanda sertti. İnşaatlarda süsleme için kullanılmaya uygundu. Geçmişte yabancı bir şirket bu taşlara talip olmuştu. Ancak anlatılana göre o zamanın müftüsü kasabada şapkalı kişileri görmek istemediği için bu taşların satılmasını engellemişti.[44]

Cide'nin önemli sorunlarından biri de ulaşımdı. Kazanın hiçbir yere karayolu bağlantısı yoktu. Kırk yıl önce yapımına başlanan yol çalışmasında hiç ilerleme kaydedilememişti. Cide geçmişte faal bir kaymakama sahip olamadığı gibi mevcut kaymakam da son derece pasifti. İddialara göre kaymakam para gerektirmeyen işlerde bile parmağını oynatmamıştı. Ne var ki bunca olumsuzluğun hüküm sürdüğü Cide'de takdir edilecek bir belediyecilik vardı. Bunun da en temel sebebi genç Belediye Başkanı Fethi Bey idi. Fethi Bey dar bütçesiyle büyük işler başarmıştı. Kazaya iki kilometre öteden güzel bir su getirilmiş ve çok güzel, beton bir asma iskele inşa edilmişti.

Talât Mümtaz her ne kadar Cide'den yazdığı son mektupta *"Bu havalide bu işlerin nasıl düzeltileceğine dair edindindiğim intibaı ayrıca yazacağım"* demiş olsa da Cide'den sonra geçtiği Bartın'dan yazdığı mektubunda bu konuya daha fazla girmeyerek Bartın'a dair izlenimlerini aktarmıştır.[45]

3. Ayancık İzlenimleri

Talât Mümtaz Kastamonu'nun Karadeniz kıyılarında bulunduğu günlerde birkaç günlüğüne İnebolu'dan Ayancık'a geçmişti. Ayancık, Sinop ile İnebolu arasında; yemyeşil, çok dik ve çok yüksek bir dağın eteklerinde yer alıyordu. Muhabir birkaç yıl öncesine kadar hemen hiçbir vilâyet ve kaza merkeziyle ulaşımı olmayan, ıssız haldeki bu kasabayı adeta karınca yuvası gibi bulmuştu. Daha önceleri yılda bir kez tuz vapurunun uğradığı Ayancık'a artık hemen her gün vapur uğruyordu. Aslında muhabir gördüğü manzara karşısında çok da şaşırmamıştı. Ayancık son yıllarda Karadeniz'e yolculuk eden herkesin dilindeydi. Çünkü birkaç yıl önce kurulan bir şirket Ayancık'ı baştanbaşa değiştirmiş ve yepyeni bir şehir doğmasına neden olmuştu.[46]

Belçika-Türk ortaklığıyla kurulan ve kısaca ZİNGAL olarak adlandırılan "Zindan ve Çangal Ormanları[47] Türk Anonim Şirketi" 1926'da yapılan sözleşme ile yöredeki devlet ormanlarını elli yıl süreliğine işletme hakkını almış, 1929 yılında da faaliyete geçmişti.[48] Türk ve yabancı 1000'den fazla işçi çalıştırmakta olan şirket, 4.000.000 liralık sermaye ile işe başlamış, modern ve büyük bir işletme sistemi kurmuştu. Yaptığı demiryolu hatlarının uzunluğu 39 kilometreyi buluyordu. Bu hatlardan birisi Ayancık ile Yeni Mahalle arasındaydı. Ayrıca 28 kilometrelik bir havaî hat inşa edilmiş, beş kilometrelik bir havaî hattın da inşası için çalışmalara başlanmıştı. Kesim alanlarından başlamak üzere inşa edilen şoselerin uzunluğu da 100 km idi. Tomrukların orman içerisinde nakli için büyük kaydırma olukları yapılmış, belirli noktalarda evler inşa edilerek telefon hatlarıyla merkeze bağlanmış, İnaltı çayında su ile nakliyatı sağlamak için dört tane bent inşa edilmişti. Bentlerin tuttuğu su miktarı toplamda 50.000 m^3'tü. 40.000 hektarlık ormanlık alanda üretim yapmakta olan şirketin yıllık 14.000 m^3 kesim yapması planlanmıştı. Hammadde halindeki tomrukların mamule dönüşmesi için çok büyük bir fabrika inşa halindeydi.[49]

Zingal Şirketi her ay Ayancıklılara ortalama 170.000 liralık ödeme yapıyordu. Şirketin işlettiği ormanlarda çalışan Türk işçilerinin sayısı bini aştığı gibi ayrıca Polonya'dan baltacı olarak pek çok işçi getirilmişti. Bu durum Ayancıklıları üzüyordu. Çünkü Ayancıklılara göre bu iri yarı

---

[44] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.
[45] Talât Mümtaz (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.
[46] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6; Kaya, 2011: 46-78.
[47] Gazetede yayımlanan metinde bu ormanların adı Zidnan/Zingal ve Çongla/Çongal olarak yazılmıştır. Bu durumun baskı hatasından, muhabirin hatasından ya da yöresel söyleyiş farklılıklarından kaynaklanmış olması muhtemeldir.
[48] *BCA*, 30-18-1-2/14- 68- 8, 15 Kasım 1930; Kaya, 2011: 37-38.
[49] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.

Polonyalıların Türk köylüsü ve işçisi kadar iş yapma becerileri yoktu. Bardaklarla rakı içmekten başka bir iş bilmiyorlardı. Şirketle olan sözleşmeleri yakında biteceği için Ayancıklıların arzusu bunların sözleşmelerinin uzatılmaması ve yerlerini Türk işçilerin almasıydı.[50]

Ayancık'ta çalışma etkinlikleri sabahleyin erkenden başlıyor ve insana iş hayatının ne kadar tatlı ve zevkli bir şey olduğunu hissettiriyordu. Sabahın beşinde bütün işçiler sokağa dökülüyor ve orman içine uzanan tren hattının istasyonuna gidiyorlardı. Yaz tatilini fırsat bilerek çeşitli işlerde çalışmak üzere gelen öğrenciler de mevcuttu. İşçileri alan tren saat 5:30'da hareket ediyor ve onları çeşitli yerlere dağıtıyordu. Gündüz Ayancık'ta dükkân sahiplerinden başka kimseyi görmek mümkün değildi. Kent adeta boş kalıyordu. Canlılık akşamın altısında tekrar başlıyordu. Birçok kadın işlerinden dönen kocalarını, oğullarını, babalarını istasyonda karşılıyor ve adeta bir şenlik havasında kasabaya dönülüyordu. Sonra ortalık yeniden tenhalaşıyor, herkes kıyafetini değiştirmek üzere evine gidiyordu. Bir iki saat sonra ise kulübe ve diğer gazinolara gidiliyordu. Kentteki rutin hayat her gün bu şekilde bütün yıl devam ediyordu.[51]

Zingal Şirketi'nin faaliyete geçmesi Ayancık'ta büyük bir *"ev buhranı"* ortaya çıkarmıştı.[52] 3-4 odalı eski ve ahşap bir evin kirası en az 30 liraydı ki muhabirin tahminlerine göre Türkiye'nin hiçbir yerinde ev kiraları bu kadar yüksek değildi. *"Ev buhranı"* giderek arttığından yeni inşaatlara başlanmıştı. Ancak kasabanın coğrafi durumu yeni inşaata çok elverişli olmadığından arsa fiyatları da yükseliyordu. Birçok kişi *"ahşaptan apartıman taklidi binalar"* yaptırıp iki oda ve bir mutfaktan ibaret olan dairesini 15-20 liraya kiraya veriyordu.[53] Kiralık ev fiyatları gibi diğer tüketim malları da İstanbul ve İnebolu'ya göre üçte bir oranında pahalıydı. Bu konuda bir vurgunculuk göze çarpıyordu. Patlıcanın tanesi 25 kuruşa, bir okkadan küçük karpuzun tanesi 75 kuruşa, İstanbul'da 60 kuruşa satılan Edirne peyniri 160 kuruşa satılıyordu.[54]

Kasabadaki sanayileşme her ne kadar *"ev buhranı"* ortaya çıkarmış olsa da sosyal hayatta müthiş bir dönüşüm sağlamıştı. Anadolu'nun bu küçük kasabasında adeta bir *"Avrupa hayatı"* sürülüyordu.[55] Şirket memurlarının aileleriyle beraber çok güzel sosyal imkânları vardı. Zingal Kulüp adıyla kurulan bir kulüpte şirket memurları akşamları aileleriyle birlikte yemek yiyor, dans edip gece geç vakte kadar oturabiliyordu. Uzun kış gecelerinde sürekli olarak akşam eğlenceleri (suvareler) ve çay partilerinin (tedansan) düzenlendiği bu kulüpte üyeler hem ucuz hem de temiz yemek yeme imkânına sahipti. Yaz ayları için bir plaj da düzenlenmişti. Mesai bitiminden sonra kadın-erkek yüzlerce kişi bu plaja koşuyordu. Yazın ayrıca orman içlerinde çok güzel ve şık kır baloları düzenleniyordu. Gösteri hayatı da canlıydı. Kulüp, yılbaşı gecesi için İstanbul'dan özel olarak bir caz orkestrası getirtmiş, yol ve konaklama giderlerinin yanı sıra ayrıca 300 lira ödeme yapmıştı. Muhabirin Ayancık'a vardığı gün Raşit Rıza Tiyatro Topluluğu (trup) kasabaya gelmişti. Kulübün 400 lira karşılığında getirttiği bu topluluk eksik kadrosuna rağmen üç temsil verecekti. Ayancık'ın bu açıdan tek eksiği sinemaydı. Bu soruna da çare bulunmak üzereydi. Şirket fabrikası yakında Ayancık'a elektrik sağlayacak, o zaman da

---

[50] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.
[51] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.
[52] 1932 yılında Ayancık'ı ziyaret eden Milliyet gazetesi muhabiri Ragıp Kemal [Cantürk] Bey de Zingal Şirketi'nin işletmeye açılmasından sonra ortaya çıkan "sükna buhranı"ndan ve kiraların yüksekliğinden söz etmiştir. Verdiği bilgiye göre şirketle İktisat Vekâleti arasındaki sözleşme gereğince şirket tarafından memurları ve çalışanları için evler yaptırılacaktı. Ancak mevcut malî durumdan dolayı bu taahhüdün iki sene süreyle ertelenmesine izin verilmişti. Muhabire göre şirketin taahhüt ettiği evleri yapmasına kadar da konut sorununun süreceği muhakkaktı: Ragıp Kemal (26 Kânunisani 1932), "Ciğerle şehrin yeri tayin edilir mi?", *Milliyet*: 7.
[53] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.
[54] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.
[55] Milliyet gazetesi muhabiri Ragıp Kemal (Cantürk) Bey'in 1932 yılındaki Ayancık izlenimleri ve Zingal şirketinin kazanın sosyal hayatındaki rolü için bkz.: Ragıp Kemal, (24 Kânunusani 1932), "Zingal ormanlarında küçük bir cevelân", *Milliyet*: 6; Ragıp Kemal (26 Kânunisani 1932), "Ciğerle şehrin yeri tayin edilir mi?", *Milliyet*: 7; Ragıp Kemal (18 Mart 1932), "Ayancıkta muaşeret hayatı tam bir ahenk içindedir", *Milliyet*: 7; Ragıp Kemal (26 Mart 1932), "Zingal kereste fabrikaları ve Çanlı kömür ocakları!", *Milliyet*: 5.

bir sinema makinesi getirtilecekti. Eski kilise sinema ve tiyatro binası olmak üzere tamir edilip düzenlenmiş ve gösterilere hazır hale getirilmişti.[56]

Kaza merkezinde sosyal hayatın yanı sıra sportif faaliyetler de oldukça canlıydı. Bu konuda özellikle yöredeki ormanlarda Hükümet Komiseri olarak görev yapmakta olan Baha Bey'in çaba ve faaliyetleri takdirle anılıyordu. Kazada Ayancık Spor Kulübü, Alman Kulübü, Zingal Kulübü ve Mektepliler Kulübü adında dört spor kulübü vardı. Çayaltı mevkiinde, İstanbul'da bile olmayan güzellikte mükemmel bir stad inşa edilmişti. Burada futbol, tenis ve voleybol için ayrı ayrı sahalar ile 400 metrelik koşu için ayrı bir pist vardı. Stadın etrafı tahta parmaklıklarla çevrilmişti. Tribünlerin inşasına da yakında başlanacaktı. Burada cuma günleri işçilerle Ayancıklılardan oluşan takımlar arasında ve 1500 kişiyi aşan seyirci toplulukları önünde çok heyecanlı futbol maçları yapılıyordu. 1930 yılında Ayancıklı gençlerden oluşan Ayancık Spor Kulübü şampiyon olmuştu. Ayancık gençleri yakında bu spor sahasında komşu vilâyetlerin sporcularıyla da maçlar yapacaktı.[57]

Ayancık'taki canlı ekonomik ve sosyal hayata rağmen belediyecilik aynı seviyede değildi. Ana cadde ile diğer caddelerin kaldırımları çok kötü durumdaydı. Fakat belediyenin gelirleri artmakta olduğundan zamanla daha iyi çalışmaların yapılması mümkün olacaktı. Nitekim 1930 yılı içerisinde elektrikli aydınlatmanın ve iki soşenin yapılması planlanmıştı. Şose için ihale aşamasına gelinmişti. Elektrik işinde de bir şirket ile anlaşmaya varılmak üzereydi. Zingal Şirketi de kendisi için bir ahşap iskele inşa edecekti.[58]

Ayancık'ın 120'den fazla köyü mevcuttu. Bu köylerdeki halkın başlıca geçim kaynağı eskiden beri kerestecilikti ve bu köylülerin ekonomik durumları başka yerlerle kıyaslandığında zengin sayılırdı. Ne var ki okulsuzluk ve hastalık bu köylerin başlıca sorunları olmaya devam ediyordu. Ayancık Kaymakamının verdiği bilgiye göre köylülerin okuma-yazmaya çok hevesi vardı. Fakat bu köylüleri okutmak için yeterince öğretmen bulunamıyordu. Bir yıl önce bir kaç seyyar okul açılmış bu sayede birçok köylü okuma-yazma öğrenmişti. Okulu olmayan köylerin halkı da birer okul binası yapmaya gönüllüydü. Hastalık konusu ise daha iç karartıcı bir görünümdeydi ve bu konunun dikkatle ele alınması gerekiyordu. Çünkü köylerde frengi hastalığı oldukça yaygındı. Sinop vilâyeti bu hastalıkla mücadele için vilâyet bütçesine yeterince ödenek koymuştu. Fakat doktor gönderilmemiş, sonrasında da ödenek bütçeden tayyedilmişti. Bu durum Ayancıkları üzmüştü. Kaza çapında frengi mücadelesi sadece bir sıhhiye memuruyla yapıyordu. Ayrıca kazada hükümet ve belediye doktoru olmadığı gibi hastanede de bir tek doktor yoktu.[59]

4. Zonguldak İzlenimleri

Talât Mümtaz'ın Zonguldak vilayetinde ziyaret ettiği ilk yer 1927 nüfus sayımına göre toplam 64.130 nüfusa sahip[60] Bartın kazası olmuştur. Cide'den deniz yoluyla Bartın'a ulaşan muhabir, son aylarda İstanbul ile İnebolu arasında seferler yapmaya başlayan küçük bir vapura binmiş bu vesile ile de söz konusu güzergâhtaki deniz ulaşımını mercek altına almıştır.

Talât Mümtaz'ın yolculuk yaptığı dönemde İstanbul-İnebolu arasında her hafta üç vapur sefer yapıyordu. Bunlardan ikisi aynı gün İstanbul'dan kalkıyor, aynı gün aynı iskelelere uğrayarak birbirleriyle rekabet ediyordu. Bu iki küçük vapur arasındaki rekabet o kadar sertti ki denizciliğin nezaket kuralları bile hiçe sayılıyordu. Birisi bir limanda iken diğeri aynı limana girerek

---

[56] Talât Mümtaz (8 Ağustos 1930), "Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!", *Vakit*: 6.
[57] Talât Mümtaz (9 Ağustos 1930), "Ayancığın ihtiyaçları doktor, mektep ve ucuzluktur", *Vakit*:6.
[58] Talât Mümtaz (9 Ağustos 1930), "Ayancığın ihtiyaçları doktor, mektep ve ucuzluktur", *Vakit*:6; 1930 yılındaki tasarıların hayata geçirilmesinin beklenenden uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Ayancık 1937 yılında Zingal fabrikasındaki lokomobillerden üretilen elektriğin kasabaya verilmesi sonucunda bu teknolojiye kavuşmuştur: Kaya, 2011: 37-38; *BCA*, 30-10-0-0/157-103-5, 27 Eylül 1937.
[59] Talât Mümtaz (9 Ağustos 1930), "Ayancığın ihtiyaçları doktor, mektep ve ucuzluktur", *Vakit*:6.
[60] *T.C. Devlet Yıllığı*, 1930: 693.

selâm düdüğü çaldığı zaman başka kumpanyaların vapurları o selâmı alıyor fakat rakip vapur buna kulak bile vermiyordu.[61]

Rekabetten habersiz bu vapurların birine binerek Bartın yolculuğuna çıkan Talât Mümtaz, yolculuğu sırasında gördüklerini iki inatçı kaplumbağanın yarışına benzetmiştir. Çünkü fiyat ve sürat konusunda rekabet halinde olan ve her ikisi de aynı saatte kalkan bu iki vapurun ikisi de denizde yol alamıyor, denizin üzerinde kaplumbağa hızı ile ilerliyordu. Ortaya çıkan manzara oldukça tuhaftı.[62]

Talât Mümtaz'ın bindiği vapur gün doğarken Bartın Boğazı'na[63] ulaşmıştı. Yolcuları karaya çıkaracak motorların gelmesi ise üç saatten fazla sürmüş, nihayet yolcuları alan motorlar Karadeniz'den 13 km içerideki Bartın'a doğru yola çıkmıştı. Yolculuk uzun sürse de Talât Mümtaz; Kağıthane'ye benzettiği, iki tarafı yemyeşil tepelerle kaplı, çok sakin akan Bartın Irmağı'nda yolculuk yapmaktan büyük keyif almıştı. Irmağın kenarında iki-üç km. aralıklarla yer alan köyler manzaraya ayrı bir güzellik katıyordu.[64]

Talât Mümtaz, Bartın gezisine dair ilk mektubunda ağırlıklı olarak Bartın'daki kadınlardan ve genç kızlardan bahsetmiştir. Çünkü daha ırmakta motorla ilerlerken karşılaştığı *"başları yazmalı, abanili, maili, yeşilli bir huri taifesi"* motordakilerden gözlerini kaçırmamış, aksine dikkatle bakarak gülümsemişlerdi. Bir süre sonra nehir kıyısında gördükleri bir yaya da aynı şekilde davranmıştı. Bu durum muhabire eskiden beri duyduklarını anımsatmıştı. Bu anlatımlara göre Bartın'ın kızları şair ruhluydu. Erkeklerden kaçınmak âdeti yoktu. Mahalle aralarında oturur, gelen geçen delikanlılara mani okur, türkü söylerlerdi. İskeleye bu merakla çıkan muhabir, çevresini bu gözlerle incelemeye başlamıştı. İlk gördüğü siyah saten şalvarlı, yazma başörtülü, sırtında bir su küpü taşıyan kadın rivayetleri doğrular şekilde davranmamıştı. Aksine yabancı olduğunu anladığı muhabirle aynı hizaya gelince hemen arkasını dönmüş, sıkıca kapanmış ve hiçbir şey söylememişti. Kadınla yüz yüze geldiğinde konuşmasını bekleyen Talât Mümtaz da bu durum karşısında utanmış ve yoluna devam etmişti. Yolu mahalle aralarına sık sık düşen muhabir *"Bartının manici kızları"*nı aramış ama bir türlü bulamamıştı. Sokak aralarında dolaşan, şarvarlı, yazmalı kadınlar vardı. Ama bunlar işleriyle meşgul oluyor ve çalışıyordu.[65] Anlaşılan Talât Mümtaz'ın kulağına gelenler fazla abartılmış anlatımlardı.

Muhabirin Bartın'daki kadınlara dair verdiği bilgilerden biri de cumartesi günü kurulan kadın pazarıydı. Çarşının tamamına yayılan bu pazarda sebzeden odun-kömüre kadar her şeyi kadınlar satıyordu.[66]

Talât Mümtaz'ın verdiği bilgilere göre Bartın sadece Karadeniz sahilindeki değil Anadolu çapındaki en gelişmiş kasabalardan biriydi. Hatta bu bakımdan birçok vilâyet merkeziyle bile yarışabilirdi. Kasabada iki binin üzerinde ev vardı. Kazaya bağlı köy sayısı ise 210'du. Bu bakımdan Bartın adeta rekoru elinde bulunduruyordu.[67]

Bartın'da, son yıllarda belediyenin kayda değer çalışmaları vardı. Belediye yönetimi gençlerden oluşuyordu ve daha Bartın Boğazı'ndan kasabaya yaklaşırken belediyenin çalışmalarını fark etmek mümkündü. Çünkü boğazın bir kıyısında, pek çok vilayette bile bulunmayan tertemiz, yeni ve fennî bir mezbaha binası yükselmişti. İtfaiye teşkilâtı mükemmeldi. Kasabada, Anadolu'nun pek çok yerinde görülmeyen bir temizlik vardı. Evler, mağazalar, dükkânlar, kuruluşlar tertemizdi. Hükümet konağı ile belediye dairesi güzel ve düzgündü. Çok şık mağaza

---

[61] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[62] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[63] Bartın Boğazı, Bartın Irmağı'nın denize döküldüğü yere verilen isimdir: Ünal, 2014:280.
[64] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[65] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[66] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[67] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.

ve kuruluşların bulunduğu Bartın'da ayrıca tertemiz bir de otel vardı. Tüm bu olumlu görünüme karşın şehirde çok ciddi bir su sıkıntısı söz konusuydu. İçmek ve kullanmak için neredeyse bir damla bile su yoktu. Bartın'ın kızları suyu omuzlarındaki küplerle 10-15 dakikalık mesafede bulunan dereden taşıyordu. İçilecek su ise *"Asker suyu"* adı verilen ve kasabaya 10 km. uzaklıkta bulunan bir yerden kamyon ve arabalarla getiriliyor, çok pahalıya satılıyordu. Belediye su işini çözmeye karar vermişti. Birkaç su kaynağı bulunmuş, planları ve keşifleri yaptırılmış, onay için bakanlıklara gönderilmişti. Ayrıca Belediye Başkanı bu işi halletmek üzere Ankara'ya gitmişti. Öte yandan elektrik işinin de su işini alan şirkete devredilmesi ve iki önemli sorunun birden ortadan kaldırılması planlanıyordu.[68]

1927 yılında Bartın Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayımlanan *"Bartın Rehberi"*ne göre Bartın coğrafyası tarıma son derece elverişliydi. En fazla yetiştirilen ürünler mısır ve buğdaydı. Uygun koşulların olduğu yıllarda ortalama 8.500 ton mısır, 4.000 ton buğday, 1.500 ton arpa, 1.500 ton yulaf üretiliyordu. Kazada ayrıca sebze üretimi de fazlaydı. Üretilen sebzeler şehrin ihtiyacını karşıladığı gibi vilayet merkezi olan Zonguldak'a da gönderiliyordu. Her ne kadar 1926 yılında yöredeki tütün rekoltesi düşüş göstermiş olsa da Bartın tütün üretimine de müsaitti ve tütün üretimi konusunda tecrübeli üreticiler vardı. Küçük ve büyükbaş hayvancılık da halkın geçim kaynakları arasında önemli bir yere sahipti. [69]

Bartın'daki zirai çeşitlilik ve bolluğa rağmen Talât Mümtaz bunlara hiç değinmemiş, kereste ticareti ve gemi yapımcılığı ile yumurta ihracatına odaklanmıştır. Zira geniş ve gür ormanların varlığı sebebiyle tarihin eski devirlerinden beri Bartın'daki en önemli ekonomik etkinlikler olan kereste ticareti ile gemi yapımcılığı[70] o yıllarda da Bartın ekonomisinin bel kemiğini oluşturuyordu. Kaza, yumurta ihracatı konusunda da Türkiye'de önemli bir yere sahipti.

Talât Mümtaz'ın aktardığına göre Bartın'ın ekonomik faaliyetleri diğer yerlere göre *"fena değil"*di. Asıl iş kolu kerestecilikti. Bartın'a bir iki saat uzaklıkta dört kereste fabrikası vardı. Birçok köy geçimini bu fabrikalardan sağlıyordu. Bartın iskelesi İstanbul ve İzmir'e kereste götürecek olan yelkenlilerle doluydu. Bartın'dan her gün ortalama iki gemi yükleniyordu. Yıllık üretim ve Bartın dışına satış 30.000 m^3'ü buluyordu. En çok mal gönderilen yerler İstanbul ve İzmir'di. Bartınlı birçok kereste tüccarının İzmir'de de birer şubesi vardı.[71] Talât Mümtaz'ın verdiği bu bilgileri sağlam bir kaynaktan edindiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1927 yılında Bartın Ticaret ve Sanayi Odası tarafından bastırılan *"Bartın Rehberi"* adlı kaynağın *"Teşkilat-ı Ticariye, İthalat ve İhracat Hakkında Malumat"* başlıklı kısmında da keresteciliğe geniş yer verilmiştir. Bu kaynağa göre 1926 yılında Bartın dışına gerçekleşen 1.987.904 liralık satımın 898.900 liralık kısmı keresteden elde edilmişti. Bartın'daki dört kereste fabrikasında üretilen ürünler İstanbul ve İzmir'in yanı sıra İskenderiye'ye de gönderiliyordu. Ancak kereste satışı yurtdışından fazla döviz getiren bir ticaret değildi. Satış daha çok ülke içine yapılıyordu.[72]

Bartın'dan dışarıya en çok satılan ikinci ürün ise yumurtaydı.[73] Kereste satışının aksine yumurta satışı yıllardan beri[74] yurt dışına dönüktü. Bu yüzden keresteye göre daha fazla döviz getiriyor ve ülkenin ithalat-ihracat dengesine daha olumlu katkı sağlıyordu.[75] Bartın bu konuda İnebolu'dan sonra Türkiye'de ikinci sıradaydı. Yumurtalar İstanbul üzerinden gönderiliyordu. Bartın dışına satılan yumurta sayısı yılda 120.000 ile 150.000 arasındaydı. Ayrıca tavukçuluk

---

[68] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9; Bartın Belediyesi 1937 yılında bile elektrik çalışmalarını tamamlayamamıştı. Nitekim söz konusu yılda tesisat için gereken montaj aletlerinin gümrük vergisi alınmadan geçici olarak yurda sokulmasına, montaj bittikten sonra geri gönderilmesine Bakanlar Kurulu tarafından izin verilmişti: *BCA*, 30-18-1-2/72-11-11, 09 Şubat 1937.
[69] Ünal, 2018: 59-60, 63.
[70] Ünal, 2014:275.
[71]Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[72] Ünal, 2019: 6, 8, 10, 13.
[73] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[74] Ünal, 2014:277.
[75] Ünal, 2019: 8.

ve çekirdekçilik de Bartın'a önemli gelir getiriyordu.[76]

Bartın'da dikkat çeken iş kollarından biri de tekne yapımcılığıydı. Özellikle büyük yelkenli ve büyük mavna yapımı burada çok ilerlemişti.[77] Daha önce sadece yelkenli üretimi yapılırken 1914 yılından itibaren motorlu tekne üretimine de başlanmıştı.[78] Kazada 500 ton büyüklüğe kadar gemi ve motorlar inşa edilebiliyordu.[79] Bir-iki yıl önce İstanbul Liman Şirketi için sipariş edilen 50 kadar mavna da burada üretilmişti. Ayrıca ahşap işlemeciliğine de bu yörede çok önem veriliyordu. Amasra'da *"Çekiciler"* tarafından üretilerek pek çok yere sevk edilen ceviz ve diğer ahşap eşyalar birer zarafet örneğiydi.[80]

Kereste ve yumurta işleriyle meşgul olan Bartın köylüsünün cebinden parası eksik olmuyordu. Buna karşın Bartın'da hayat ucuzdu. Hatta bu ucuzluğa dondurma bile dâhildi ve bir porsiyon dondurma beş kuruşa satılıyordu. Bartın'daki tek pahalı şey olan suyu bulamayanlar sıcakta serinlemek için dondurma alıyordu. Kazadaki ucuzluğun yansımalarından biri de pek çok emeklinin yaşamak için Bartın'ı tercih etmesiydi.[81]

Bartın halkı eğlencenin kıymetini biliyordu. Cuma günleri kadın, erkek, çoluk çocuk gurup gurup mesirelere ve ırmağa giderek eğleniyordu. O gün ırmakta sandal geçecek boş yer kalmıyor ve her gurup akşama kadar eğlenerek harika vakit geçiriyordu.[82] Ayrıca Bartın'da takdire değer bir okuma faaliyeti vardı. Herkes boş zamanlarını gazete ve kitap okumakla geçiriyor ve posta zamanlarını dört gözle bekliyordu.[83]

Talât Mümtaz, Bartın'dan sonra Zonguldak vilâyet merkezine geçmiştir. Yörenin bir taşkömürü havzası olduğunun keşfedilmesinden önce bir köy durumunda olan Zonguldak, asıl kömür yataklarının Zonguldak civarında olduğunun anlaşılmasından sonra giderek önem kazanmış ve 1899'da kaza merkezine dönüştürülmüştü.[84] Önce Kastamonu sonra da Bolu vilâyetine bağlı olan Zonguldak, Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan ilk vilâyet olmuştu.[85]

Zonguldak ve çevresinde kömürün keşfinden Millî Mücadele'ye kadar geçen yaklaşık doksan yıl içerisinde yabancı şirket ve devletler havzanın zenginliklerine sahip olmak için rekabet halinde olmuş, havzanın yönetimi nezaretler arasında sürekli el değiştirmiş, gerek idare gerekse de işletmecilik adeta deneme tahtası haline gelmişti.[86] Zonguldak'ın ülke ekonomisi için taşıdığı önemin farkında olan Ankara Hükümeti daha Millî Mücadele yıllarında havzayla ilgilenmeye başlamış, işçilerin çalışma koşullarını düzeltmek için adımlar atmış ancak bu ilgi sermaye hareketleri açısından 1926'ya kadar somut gelişmeler doğurmamıştı. 1926 yılında ise İş Bankası iki şirket kurarak havzaya girmiş, Fransız ve İtalyan şirketlerle ortak olarak maden işletmeciliğine başlamıştı.[87] Havzanın millî sermayeyle işletilmesine yönelik bu adım 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan sonra yeni bir boyut kazanmıştı. Devletçilik politikasının hızla uygulamaya konulduğu

---

[76] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9; Bartın'dan yapılan yumurta ihracatı sonraki yıllarda da önemini korumuş görünmektedir. Nitekim Dünya Ekonomik Krizi'nin etkisinin devam ettiği 1934 yılında bile Bartın iskelesinden yapılan yumurta ihracatı Türkiye'nin toplam yumurta ihracatının beşte birine yakındı. Fiyatların iyi olduğu günlerde Bartın'dan ihraç edilen birinci sınıf yumurtaların sandığı 25 lira, ikinci sınıf yumurtaların sandığı ise 12-13 liraydı. Aynı günlerde piyasada köylülerden 100 yumurta 150 kuruşa satın alınıyordu: "Bartın'da yumurta satışları", *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1934: 6.
[77] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[78] Ünal, 2014: 277.
[79] Ünal, 2019: 12-13.
[80] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[81] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[82] Talât Mümtaz (29 Ağustos 1930), "Bartın kızları", *Vakit*:8.
[83] Talât Mümtaz (2 Eylül 1930), "Tertemiz bir kasaba", *Vakit*:9.
[84] Genç, 2006: 318-320.
[85] Namal ve Karakuzu: 2016: 319, 323.
[86] Kayış, 2020: 125. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, 1933: 119-126, 147; Ahmet Naim,1934: 1-84; Enver, 1941: 1-31; Çıladır, [1993]: 1-85; Quataert, 1987: 44-66; Tuncer, 1998: 26-44; Öğreten, 2006: 297-308.
[87] Çıladır, [1993]: 13.

1930'dan itibaren devlet adamlarının Zonguldak'a yaptığı ziyaretler yoğunlaşacak[88] en üst düzey ziyaret 26 Ağustos 1931'de Atatürk tarafından yapılacaktı.[89] Başvekil İsmet Paşa'nın havzaya ilk ziyareti ise 1933 yılında gerçekleşecek[90] beklendiği gibi İnönü'nün bu gezisinden sonra havzanın millileştirilmesi ve devlet işletmeciliğine geçiş süreci hızlanacaktı.[91]

Türkiye'nin devletçilik politikasını uygulamaya koyduğu ve kömür havzası için de kritik bir eşik olan 1930 yılında Zonguldak küçük ama hareketli bir maden şehriydi. Vilayet çapında 267.965 kişinin kaydedildiği 1927 nüfus sayımına göre, vilayet merkezinde 11.797 kişi yaşıyordu. Vilayet genelindeki toplam 562 yabancının % 89'u merkez kazada ikamet ediyordu. Tabiiyetlerine göre İtalyanlar ilk Fransızlar da ikinci sıradaydı. İtalyanca ve ardından gelen Fransızca, Zonguldak'ta Türkçe'den sonra en çok konuşulan dillerdi.[92] 1924-25'te şehri ziyaret eden Clare Sheridan'ın verdiği bilgilere göre Zonguldak Cumhuriyet öncesindeki halinden pek farklı bir halde değildi. Elit kesimde *"ecnebi kültürü"* ağırlığını korumaktaydı. Özellikle Fener mahallesinde adeta bir *"koloni"* şeklinde yaşayan yabancı ülke vatandaşları Osmanlı döneminde olduğu gibi varlıklarını sürdürüyor, sarayvari evlerinde lüks içinde yaşıyor; cumhuriyetten önce olduğu gibi balolarıyla, sinemalarıyla kentin sosyal yaşamı üzerinde etkilerini koruyordu. Kentte misyonerlerin kurmuş olduğu manastır ile onun bünyesinde bulunan okul ve hastane hâlâ açıktı.[93] Sheridan Zonguldak'ın modernlik açısından Karadeniz sahil şeridinde farklı bir yere sahip olduğunu belirterek bu durumu hâlen havzada varlığını korumakta olan Fransız Heraclée Şirketi'nin savaştan önce yaptığı yatırımlara bağlıyordu. Kentteki Türkleri ilkel biçimde betimleyen Sheridan'a göre Zonguldak *"medeniyetin küçük ve gözlerden uzak kalmış ileri karakolu"*ydu ve yabancıların kentteki varlığı Türkler için adeta bir talih kuşuydu.[94] 1929 yılında şehri ziyaret eden ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Joseph C. Grew ise Zonguldak'ın nüfusunun 15.000 kişi olduğunu belirtmiş, madenlerde çalışmanın durmaksızın sürdüğü bu kentte yabancı işletmecilerin hallerinden memnun olmadığını çünkü devletin kendilerine sürekli kuşkuyla baktığını kaydetmiştir.[95]

Zonguldak kömür havzasında 1923'te 597.499 ton olan kömür üretimi 1930 yılına kadar düzenli olarak artmış ve söz konusu yılda 1.595.359 tona çıkmıştı.[96] Zonguldak'ı bir modernleşme ve endüstrileşme projesi olarak ele alan Cumhuriyet yönetimi kente daha fazla önem vermeye başlamıştı. 1920'li yıllarda başlayan imar hamleleri 1930'lu yıllarda artarak devam edecek ve okullarıyla, hastaneleriyle, fabrikalarıyla, kara ve demiryollarıyla yeni bir sanayi kenti inşa edilecekti.[97] Ancak 1930 yılı itibariyle bu kentleşme hamlesi henüz emekleme aşamasındaydı. Kentin kamusal merkezi olan alanda yeni hükümet binası ile halkevinin yapılması, meydan ve park düzenlemesinin tamamlanması 1932-33 yıllarını bulacaktı. Osmanlı'dan beri ocaklardan limana kömür taşıyan demiryolu hâlâ şehrin ana caddesi boyunca işliyor ve kent merkezini toza dumana boğuyordu. Bu kadar önemli bir ihracat merkezinin ihtiyacına cevap verebilecek bir liman hatta beton bir iskele bile henüz inşa edilememişti. Otuz kırk yıl içerisinde küçük bir köyden bir maden kentine dönüşen Zonguldak'ta belediye hizmetleri henüz oldukça yetersizdi. Düzgün bir belediye binasından mahrum olan kent su sıkıntısı da yaşıyordu. Artan nüfusa bağlı olarak bir konut buhranı ortaya çıkmış, işçi ve memurları yüksek kiralardan kurtaracak konutlar henüz inşa edilmemişti. Neredeyse tamamı şehir dışından gelen gıdaların fiyatları da adeta el yakıyordu.[98]

---

[88] Karakuzu ve Namal, 2014: 2-3.
[89] Namal, 2010: 9-68; Önder, 1998: 474.
[90] Karakuzu ve Namal, 2014: 1-13.
[91]Zonguldak kömür havzasında 1930'lu yıllarda meydana gelen işletme gelişmeleri hakkında bkz. Enver, 1941: 38-44, 50-88; Kara, 2012: 130-135; Çıladır, 2018: 19-22. Tuncer, 1998: 58-59.
[92] Genç, 2010: 141; *Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak- 1973 İl Yıllığı,*1973: 58; Daşkıran, 2018:16.
[93] Tan, 2015: 23-31.
[94] Sheridan, 2004: 102-105.
[95] Grew, 1999: 133-135, 145-146.
[96] Enver, 1941: 39.
[97] Efiloğlu, 2022: 421.
[98] Kayış, 2020:134-158;Efiloğlu, 2022: 421-425; Tekin, 2017: 101, 108, 207-211; Namal, 2012: 103, 110-111.

Talât Mümtaz, Zonguldak'a dair ilk mektubunda Vali Akif Bey ve Maarif Müdürü Zühtü Bey ile yaptığı görüşmelerden elde ettiği bilgileri okuyucularıyla paylaşmış, ayrıca belediyenin faaliyetlerine de yer vermiştir. Edindiği bilgilere göre Zonguldak son yıllarda önemli imar hamlelerine sahne olmuştu. Vilayet çapında önemli bir yol yapım faaliyeti yürütülüyor, o zamana kadar hiç yol olmayan yerlerde yollar açılıyordu. Bu yolların çoğunda silindiraj devam ediyor, yollar üzerindeki köprüler beton olarak yapılıyordu. Birçok yoldaki virajlarda beton korkuluklar yapılmıştı. Vilayet yönetimi kazalar ve nahiyeler arasında yapılmadık tek bir şose bırakmamaya kararlıydı. Böylece vilayet çapında otomobille ulaşım hiçbir sorun yaşanmadan yapılabilecekti.[99]

Muhabir her ne kadar Zonguldak Belediyesi'nin faaliyetlerinin *"takdire değer"* olduğunu söylese de aslında 1930 yılı faaliyetleri olarak saydığı işlerin çoğu henüz hayata geçirilebilmiş ve somutlaşmış değildi. Bunların çoğu Talât Mümtaz'ın da belirttiği gibi aslında henüz tasarı, planlama ve bütçeleme aşamasındaydı. Muhabir, belediyenin 1930 yılı içerisindeki önemli faaliyetleri olarak şunları sayıyordu:[100]

1) Merkezden Ankara Köprüsü'nde kadar olan bir kilometre uzunluğundaki alanda rıhtım inşa ediliyordu. Bunun için 1330'da (Miladî: 1914-1915) çıkan bir kanundan yararlanılmış ve şehirde oturan herkes kanuna bağlı olarak vergiye tâbi tutulmuştu. O zamana kadar toplanan para 40.000 lirayı bulmuştu. Söz konusu bir kilometrelik kısmın inşası da kısa zaman önce 33.000 liraya ihale edilmişti. Muhabirin ziyareti sırasında müteahhit rıhtım duvarlarının temeli için betonarme kazıkları hazırlamakla meşguldü. Rıhtımın inşasından sonra dere kenarında 10 metre genişliğinde bir yol yapılacak, o muhitteki evler değerlenecek ve cepheleri dereye dönük olacaktı. Böylece şehirde ikinci bir düzgün cadde daha olacaktı. Ankara Köprüsü'nden Çaydamarı Köprüsü'ne kadar olan kısım da sonraki yıllarda yapılacaktı.

2) Şehir içindeki caddeler tamamen parke taşıyla kaplanacak ve demiryolunun geçtiği kısım güzelleştirilecekti. Bunun için bütçeye 30.000 lira konmuştu.

3) Şehrin harita, plân ve kadastrosu yapılacaktı.

4) Mezbaha, şehir temizliği ve yangın için arozöz ile et ve çöp kamyonları satın alınacaktı. Parke döşenmeden önce şehir içinde temizliği sağlamak için şehir günde iki defa bu arozözle sulanacaktı.

Ayrıca Bağlık suyu düzenlenmişti. Yakında bir depo yapılacak ve halk bu suyu İstanbul'daki gibi şişeler içinde içecekti. Suyun kaynağı da kurşunlatılacaktı.

Zonguldak'taki belediye konusunda oldukça iyimser bir tablo çizen Talât Mümtaz, kentin 1930'ların başlarındaki problemleri hakkında bir tespit ve değerlendirme yapmamıştır. Demiryolunun ana cadde üzerinde olması, gıda ve kira fiyatlarının yüksekliği, su sorunu, elektrik konusundaki eksiklik ve aksaklıklar 1930'ların ilk yarısında kenti ziyaret eden başka muhabirlerin değindiği başlıca sorunlar[101] olduğu halde onun satırlarına yansımamıştır. Muhabir bu tavrıyla Zonguldak'ta sadece yapılan olumlu işlere odaklandığı, yetkililerden aldığı bilgilerle yetindiği izlenimini vermektedir. Kentteki elektrik konusunda yazdıkları da bu yönelimin dışında değildir.

Zonguldak kömür havzasındaki birçok maden şirketi 1920'li yıllarda kendi elektriğini üretmek için santraller kurmuştu.[102] Belediye de 28 Temmuz 1927'de açılan fabrikasıyla kente elektrik vermeye başlamıştı.[103] Ancak bir kömür memleketi olduğu halde hâlâ pek çok maden işletmesi elektrikten yeterince yararlanamıyordu. Kent geceleri alacakaranlık haldeydi. 1930 yılında bile

---

[99] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[100] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[101] Kayış, 2020:131-147.
[102] *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak*, 1933: 163.
[103] Yund, 1973: 61.

hastaneye hâlâ elektrik verilememiş, şehir umulandan hızlı büyüdüğü için de üretilen elektrik yeterli gelmemeye başlamıştı. Birçok ev ve mahalle elektrikten yoksundu. Her eve elektrik ulaştıracak tesisat da henüz kurulamamıştı.[104] Talât Mümtaz elektrik konusunda bu konulara değinmeden belediyenin hedeflerinden birinin de elektrik santralinin 250 beygirlik yeni bir makine ile güçlendirilmesi olduğunu aktarmıştır. Verdiği bilgiye göre özel idare bu iş için 20.000 bin lira borç vermeyi kararlaştırmıştı. Muhabirin belediye konusunda verdiği bir başka bilgi ise mezbaha binasının tamamlanmış ve havai hattının da ısmarlanmış olduğuydu. Bir kaç hafta içerisinde teslimat yapılması bekleniyordu. [105]

Talât Mümtaz'ın Zonguldak'la ilgili ele aldığı bir başka konu eğitim faaliyetleri olmuştur. 1924-1928 yılları arasında Zonguldak vilâyeti yoğun bir okul yapım faaliyetine sahne olmuş, vilayet genelindeki okul sayısı 1923 yılında 106 iken 1928 yılında 141 olmuştu. 1929'da ise Dünya Ekonomik Krizi'nin etkisiyle okul yapımındaki sayı azalmış, ancak iki yeni okul açılabilmişti. Toplam okul sayısı ise 139'a düşmüştü. Okul ve derslik yapım faaliyetlerine yeniden hız verilmesiyle cumhuriyetin 10.yılı olan 1933'te Zonguldak'ta yeni yapılan okul sayısı 129'u bulacaktı.[106] Muhabirin verdiği bilgiye göre 1930 yılı itibariyle Vali Akif ve Maarif Müdürü Zühtü Beyler sayesinde Zonguldak'taki eğitim faaliyetleri de *"gıpta ile takdir edilecek bir halde"* idi. 1929 yılının başından beri vilâyet merkezinde 3; Bartın, Safranbolu, Devrek kazalarında ise 14 okul tamir edilmişti. Ancak muhabir aynı yıl 20 köy okulunun yapımının tamamlandığını belirtse de[107] döneme dair istatistiki veriler bu bilgiyi doğrulamamakta sadece iki okulun tamamlandığını göstermektedir.[108]

Zonguldak'ta vilâyet ve kasaba merkez okulları için Almanya'dan ve İstanbul'dan 21.000 liralık ders araç gereci ile mefruşat eşyaları almıştı. 1000 liralık beden terbiyesi, 1000 liralık da izci alet-edevatı getirilmişti. Ayrıca Zonguldak merkezinde İsviçreli Prof. Ernst Arnold Egli'nin modern okul plânlarına uygun şekilde, öğretmen lojmanları da olan bir okul inşa edilmişti.[109]

Vilâyet çapındaki öğretmen sayısı 1929 yılında 250, 1930 yılında ise 300'dü[110] Muhabirin verdiği bilgiye göre ise 1929 yılında istihdam edilen öğretmen okulu mezunlarının sayısı 37 olmuş, bu sayı 1930 yılında 51'e yükselmişti. Böylece vilâyet ve kaza merkez okullarının tamamında, köy okullarının da bir kısmında öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin görev yapması sağlanmıştı.

Vilâyet çapında tam teşkilâtlı 24 okul vardı. Bunlardan birisi yatılıydı. Köy okullarının sayısı ise 126'ya ulaşmıştı. Ancak vilâyetin coğrafî durumuna göre en az üç köyün çocuklarının bir okulda eğitim görmesi sağlanabilmişti. Bu da 730 köyü bulunan Zonguldak vilayetinde ancak köylerin yarısına eğitim hizmeti verilebildiği anlamına geliyordu. Son iki senedir bu konuya önem verilmiş, okulu olmayan köylere gezici öğretmenler görevlendirilmişti. Ayrıca her kaza ve nahiye merkezinde halk okuma odaları açılmıştı.[111]

Talât Mümtaz'ın Zonguldak'ta ziyaret ettiği yerlerden biri 1924 yılında açılmış olan[112] Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendisi Mektebi idi. Onu kabul eden Kömür Havzası Umumî Müdürü ve mektebin müdürü Müderris Refik Bey detaylı bilgiler paylaşmıştı. Verdiği bilgilere göre, mektep Zonguldak'taki yeraltı zenginliklerini değerlendirmek amacıyla cumhuriyet hükümeti tarafından parasız yatılı olarak *"Yüksek Maden Mühendisi Mektebi"* adıyla kurulmuştu. Mektep kömür madenlerinin merkezinde yer aldığı için öğrencilerin teorik bilgilerini uygulamalı eğitimle güçlendirmesi için şartlar çok uygundu. Enstitü ve laboratuvarları her yıl artan ve gelişen

---

[104] Kayış, 2020: 137, 140, 144; Kaya, 2014: 43-49.
[105] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[106] Namal ve Karakuzu: 2016: 123-124.
[107] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[108] Namal ve Karakuzu: 2016: 123-124.
[109] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[110] Namal ve Karakuzu: 2016: 123-124.
[111] Talât Mümtaz (4 Eylül 1930), "Güzel Zonguldakta", *Vakit*:6.
[112] Dölen, 2006: 21.

bu kurum 1930 yılı itibariyle bir pansiyon binası, bir *"Arziyat ve Madeniyat Enstitüsü"* bir de *"Maadin İşletme ve Makina Enstitüsü"*nden oluşuyordu. Üç yabancı profesör Türk asistanlarının eşliği ve yardımıyla maden işletme, jeoloji, paleontoloji ile uygulamalı mekanik derslerini teorik ve uygulamalı olarak veriyordu. Mektebin önemli bir özelliği de öğrencilerin yılda iki ay Türkiye madenlerinde staj yapıyor olmasıydı. Son sınıfı bitiren öğrenciler ise üç ay boyunca Avrupa madenlerinde staj yapıyordu. Böylece yeni mezun mühendisler çalışmaya başladıkları ilk günden itibaren yararlı olmaya hazır hale geliyordu. Mektep iki seneden beri mezun veriyordu ve 39 maden mühendisi yetiştirmişti. Bunların bir kısmı devlet kademesindeki fen heyetlerinde bir kısmı da maden şirketlerinde görev almıştı. 1930 yılında ise 17 maden mühendisi mezun olmuştu. Bu gençlerin zorunlu hizmet yükümlülüğü olmadığından yeni mezunlar özgürce çalışma hayatına atılabiliyordu. Yine 1930 yılından itibaren mektebe parasız yatılı olarak bir şube daha açılması kararlaştırılmış ve öğrenci kaydına başlanmıştı. Böylece mektep birimlerine *"Yüksek Sanayi Mühendisliği"* ve *"Maden Meslek Şubesi"* de ekleniyordu. Zira ülkede sanayinin gelişebilmesi için yüksek sanayi mühendisine ihtiyaç vardı. Bu mühendisler fabrikaların tesis edileceği yerleri belirlemek, proje ve keşiflerini yapmak, inşaatlarına nezaret edip kârlı bir şekilde işlemelerini sağlamak üzere yetiştirilecekti. Bu şubeye alınacak öğrenciler de Yüksek Maden Mühendisi Şubesi öğrencileriyle aynı staj ve özlük haklarına sahip olacaktı. Sanayi mühendisliği için kimya biliminin yanı sıra uygulamalı mekanik, elektroteknik; ahşap, kârgir, betonarme ve demir inşaat, topografi ile şimendifer bilimleri eğitimi de verileceğinden bu şubenin mezunlarının çok geniş bir çalışma alanı olacaktı. Mevcut yabancı uzmanlara ek olarak Sanayi Mühendisliği Şubesi ile Sınaî Kimya Şubesi için iki uzman daha getirilecekti.[113]

Talât Mümtaz'a göre Zonguldak ülkenin ekonomik refaha kavuşması için adeta bir hazine ve Türkiye'nin gurur duyması gereken bir üretim kentiydi. Bu yüzden Zonguldak'a gelen ve ülkesini gerçekten seven bir gazetecinin yapması gereken ilk iş *"ucu bucağı bulunmıyan kara elmaslar diyarını gezerek ondan memleketin daha ne suretle faydalar beklediğini tetkik etmek ve bu nesil ile müstahsillerinin arzularını tesbit ederek alâkadarların vatanın selâmeti namına nazarı dikkatlerini celbetmek"* idi. Gazetelerde zaman zaman kömür havzası ve kömür işleri hakkında çeşitli yazılar çıkıyordu. Bazı yazarlar kömür işlerinin iyi idare edilmediği ve satış konusunda anormal durumlar olduğuna dair uzun yazılar yazmıştı. Oysa Talât Mümtaz'a göre bu yazılanların çoğu yerinde yapılan incelemelere dayanmadığı için teorik sayılırdı.[114]

Belirttiğine göre muhabir Zonguldak'a ayak basar basmaz kömür işlerini incelemeye karar vermişti. Bu sebeple Zonguldak Havzası Umumî Müdürü Müderris Refik Bey ile kömür şirketleri ve mühendislerde görüşmüştü. Aldığı bilgilere göre dünyanın en zengin ve en kolay işletilen maden alanı olan Zonguldak kömür havzası yıldan yıla gelişiyordu. Son iki yılda çeşitli şirketler tarafından inşa edilmiş dört büyük elektrik santrali ve iki modern lauvar sayesinde üretim miktarı artmış, giderler azalmıştı. Verimliliğin yükselmesinde ayrıca sermayesi az şirketlerin de bilimsel yöntemler uygulamaya başlaması etkili olmuştu. Bütün dünyadaki ekonomik krize rağmen 1928'de 1.200.000 ton olan yıllık üretim, 1929'da 1.400.000 tona yükselmişti. 1930 yılının ilk altı ayında ise bir önceki yılın ilk altı ayından 100.000 ton fazla üretim gerçekleştirilmişti. Zonguldak'tan çıkarılan kömür demiryolları işletmeleri, devlet kurumları ve sanayi tarafından alınıyor; Romanya, Yunanistan ve Suriye'ye ihraç ediliyor ayrıca yakıt olarak kullanılıyordu. Türkiye'de kullanılan kömür 666.000 ton, yabancı ülkelere ihraç edilen ve yabancı vapurlara yakıt olarak verilen kömür ise 172.000 tondu.[115]

Zonguldak'ın kömür havzasının zenginliği ve kapsadığı alan henüz tam anlamıyla bilinmiyordu. Bu sebeple, bu kadar önemli bir zenginlik kaynağı olan kömür havzasının gelişimi için

---

[113] Talât Mümtaz (5 Eylül 1930), **"**Zonguldağın kıymetli müessesesi", *Vakit*:8.
[114] Talât Mümtaz (6 Eylül 1930), **"**Kömür istihsalâtımız", *Vakit*:6.
[115] Talât Mümtaz (6 Eylül 1930), **"**Kömür istihsalâtımız", *Vakit*:6.

yapılması gereken ilk iş havzanın jeolojik etütlerinin detaylı olarak yapılmasıydı. Bu iş, biraz fedakârlıkla bir iki yılda halledilebilirdi.[116]

Zonguldak havzasında halihazırda çıkarılan 1.500.000 ton kömürü mevcut imkânlarla 3.000.000 tona çıkarmak mümkündü. Ancak bu doğrudan doğruya pazarlama imkânlarına bağlıydı. Maliyet fiyatlarının düşürülmesi için de hükümetin yardım ve desteği gerekiyordu. Hükümet direklerin her metreküpünden 2,5 lira vergi alıyor, dinamitler inhisar idaresi tarafından yüksek fiyatla satılıyordu. Madenciler bir ton yıkanmış kömür için 57 desilitre direk kullanırlarken, orman idaresi direk nakliyesini üç metreküp üzerinden alıyordu. Bir ton kömür için 5 kuruş okturuva, 15 kuruş ormaniye, 1 kuruş mektep, 12,5 şimendüfer, 5 kuruş da dispanser ücreti ödeniyordu. Ayrıca kalın lâve kömürde 56,75, incelerde 53, tozlarda da 36,75 kuruş kantariye ücreti veriliyordu. Bir işçinin ortalama yevmiyesi 120 kuruş, kendisinden alınan randıman ise ortalama 850 kiloydu. Ayrıca kayıkçı ücreti 42,5, kayık ücreti de 23 kuruştu. Buna göre gelirlerin birçoğu vergiye gidiyordu. Zonguldak'taki kömür işlerinin geliştirilmesi için başka düzenlemelere de ihtiyaç vardı. Liman ve yükleme konuları önemli birer sorundu. Ayrıca yabancı vapurlar kömür almak için Zonguldak'a uğrayınca rüsumat, fener ve karantina idareleri kendilerinden para alıyordu. Bu şekilde bir vapurun limana uğraması tam 75 liraya mal oluyordu. Tüm bu vergi ve ödemeler sebebiyle maden ocaklarının maliyeti artıyor pahalıya mâl olan Zonguldak kömürüne az müşteri bulunabiliyordu.[117]

Maliyetlere etki eden bir başka faktör yeterli sermaye olmamasıydı. Buna rağmen havzadaki ocaklar söylendiği gibi ilkel durumda değildi. Mevcut araç-gerece, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullara ve sermaye imkânlarına göre modern halde olan ocaklar çoğunluğu oluşturuyordu. Ancak havzanın üretiminin yükselmesi ve söylendiği gibi 5-20 milyon tona çıkarılması için havzanın keşfedilmemiş ve işletilmekte olduğu halde incelenmemiş kısımlarının açığa kavuşturulması gerekiyordu. Bu yüzden önce havzayı tanımak ve inceletmek için güçlü bir çaba ve harekete ihtiyaç vardı. Aksi halde ne havzanın üretiminin yükselmesine ne de büyük sermayelerin yatırım yapmasına imkân vardı. Dolayısıyla hâlihazırda havzanın en büyük sorunu, gereken jeolojik çalışmaların tamamlanmamış olmasıydı. Bunun çözülmesi havzanın kısa sürede gelişmesi ve büyük sermayelerin yatırım yapması sonucunu doğuracaktı. Çünkü otuz yıldır işletildiği halde hâlâ bilinmezliğini koruyan havzada jeolojik incelemeler yapmak, tarlasının alanını bilmeyip de sonradan ölçmek isteyen bir çiftçinin davranışı kadar hatta ondan daha doğal bir davranıştı. Muhabirin bu konudaki son sözü Türkiye'ye her yıl milyonlar kazandıracak olan hazinenin keşfedilmesi ve asla ihmal edilmemesi gerektiğiydi.[118]

Zonguldak'a dair dördüncü mektubunu da kömür işlerine ayıran Talât Mümtaz kömür üretimi konusundaki önemli sorunlardan birinin de işçi meselesi olduğunu belirtmiştir. Çünkü Zonguldak kömür ocaklarındaki işçiler geçici olarak çalışıyor ve on beş günde bir değişiyordu. Bu sebeple işçiler ocakta uzmanlık sahibi olamıyor, verim düşüyor ve maliyet artıyordu. İşçilerin geçici olması ocaklarda makine kullanılmasına engel oluyordu. Çünkü sürekli eğitim vermek gerekiyor ve bir fayda sağlanamıyordu.[119]

Konunun çözümü için yapılacak ilk iş işçi evleri yaptırmak, işçilerin hayat şartlarını iyileştirmek ve bu yolla işçilerin aileleriyle birlikte havzaya yerleşmesini sağlayarak sürekli hale gelmelerini temin etmekti. Ayrıca işçileri sürekli hale getirmek için havzada güçlü bir işçi teşkilatına ihtiyaç vardı. İşçilerin her türlü kazaya karşı sigortalanması da gerekiyordu. Havzadaki işçi kaynaklı sorunlar ancak böyle çözülebilirdi.[120]

---

[116] Talât Mümtaz (6 Eylül 1930), "Kömür istihsalâtımız", *Vakit*:6.
[117] Talât Mümtaz (6 Eylül 1930), "Kömür istihsalâtımız", *Vakit*:6.
[118] Talât Mümtaz (6 Eylül 1930), "Kömür istihsalâtımız", *Vakit*:6.
[119] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.
[120] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.

Kömür üretimini artırmak için çalışılırken mutlaka kömürün piyasaya sürülmesi ve Avrupa ülkeleri ile Türkiye içerisindeki tüketiminin artırılması da düşünülmeliydi. Çünkü vergilerin ağırlığı ihracat üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyordu. Nitekim 1930 yılındaki ihracat 1929'dakine göre düşüktü. Öte yandan Zonguldak kömürü (kükürtsüz olması sebebiyle) en kaliteli kömürler sınıfında yer aldığı ve bol olduğu halde ülke içerisindeki bazı kurumlar elektrik santrallerinde ve büyük fabrikalarında hâlâ ithal ürün olan benzin, petrol veya mazot tercih ediyordu.[121]

Kömür satışlarını kontrol etmek, yeni pazarlar bularak yabancı kömürlerle rekabet imkânı sağlamak üzere *"mecburî bir satış sendikası"*nın kurulması çok gerekli görülüyordu. Bu sendikaların özellikle Almanya'daki kömür madenlerine yaptığı hizmetlerden Zonguldak'ta takdirle söz ediliyordu.[122]

Zonguldak kömür havzasını ihya edecek önemli bir girişim de Filyos-Zonguldak-Ereğli demiryolu hattı ile Ereğli limanının inşası olacaktı. Bu limanın seri yükleme araçlarıyla donatılması, yük ya da yakıt almak üzere limana gelecek vapurların işlerinin en kısa sürede halledilebilmesini sağlayacaktı.[123]

Deniz kıyısında veya demiryolu güzergâhındaki şehir ve kasabaların yakacak ihtiyacını odun ve mangal kömürü yerine maden kömürüyle karşılamaları kömür tüketimini bir kat daha artıracaktı. Bunu sağlayabilmek için demiryolu tarifelerini Avrupa'daki fiyatlar seviyesine indirmenin iyi sonuçlar doğuracağı kesindi. Böylece ülkede canlanmakta olan kok sanayisi ile bu sanayinin ürünü olan benzol vb. ürünler ülke ekonomisine büyük katkı sağlayabilirdi. Ayrıca son yıllarda kömürün ayrıştırılması konusundaki ilerlemelerin kömürden benzin, mazot, petrol gibi akaryakıt ürünler elde etmeyi mümkün hale getirdiği söyleniyordu. Bu iddialar doğru olduğu ve Türkiye'de uygulandığı takdirde Türk ekonomisinde müthiş bir dönüşüm yaşanabilirdi. Zira Türkiye otomobil, aydınlatma ve motorların işletilmesi için her yıl yurt dışına milyonlarca liralık ödeme yapıyordu. Kömürden akaryakıt üretimi mümkün olduğu takdirde Türkiye akaryakıt ithal etmek zorunda kalmayacağı gibi ihracat da yapabilecekti. Tüm bunlar istisnai bir zenginlik kaynağı olan Zonguldak kömür havzasının parlak bir gelecek vaad ettiğinin göstergesiydi. Bu servete hak ettiği kıymeti kazandırmaya çalışmak da herkese düşen bir görevdi.[124]

5. Posta Sorunu

Talât Mümtaz, Karadeniz kıyılarında yaptığı incelemelerin ardından *"Seyahatimin bir kısmını ikmal etmiş bulunuyorum"* diyerek, Anadolu'nun iç kesimlerine yönelmiştir. 1930 yılı itibariyle henüz Zonguldak ile Çankırı arasında demiryolu hattı olmadığından denizyoluyla İnebolu'ya geçmiş, oradan da karayoluyla Çankırı'ya ulaşmıştır. Ancak bu kısma ait izlenimlerini aktarmaya son vermeden önce 12 Eylül 1930 tarihli Vakit gazetesinde yayınlanan mektubunda posta konusunda ilgililerin ve gazete yöneticilerinin dikkatini çekme gereği duymuştur. Çünkü verdiği bilgiye göre halk bu sorunun halledilmesini sabırsızlıkla bekliyordu.[125]

Talât Mümtaz, Karadeniz kıyılarında gezdiği şehir ve kasabaların tümünde aynı sorun konusunda şikâyetler almıştı. Posta idareleri hiçbir merkezin özel durumunu göz önünde bulundurmadan rasgele zaman ve mevkilerden posta nakliyatı yapıyordu. Gazete yönetimleri Anadolu'daki okuyucuların en kısa zamanda gazetesini alabilmesi için sabaha karşı çıkan gazeteyi erkenden postaya vermeye çalışıyor, bunun için de birçok masrafa katlanmak zorunda kalıyordu. Oysa posta idareleri bu konuda umursamaz bir tavırdaydı. Üç günde İstanbul'dan posta alabilecek yerler 8-10 günde ancak alabiliyordu. Bu yüzden de Anadolu'daki hiçbir okuyucu

---

[121] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.
[122] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.
[123] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.
[124] Talât Mümtaz (8 Eylül 1930), "Zonguldakta amele işi", *Vakit*:7.
[125] Talât Mümtaz (12 Eylül 1930), "Yollarda yolcuyu bırakıp keyfine bakan şoförler var!", *Vakit*:7.

gazetesini erkenden ve zevkle okuma şansına sahip olamıyordu. İnebolu'ya her gün vapur uğradığı halde haftada iki veya üç kez posta çıkarılıyordu. Ayancık'a haftada üç-dört kez vapur uğradığı halde oraya gidecek olan gazeteler haftada bir kez uğrayan Seyri Sefain vapuruyla Sinop'a gönderiliyor, oradan da iki-üç günde katırlarla Ayancık'a sevk ediliyordu. Cide'ye her hafta düzenli olarak üç vapur sefer yapıyordu. Fakat bu kazaya ait posta çantası haftada bir defa uğrayan Seyri Sefain vapuru ile İnebolu'ya gönderiliyordu. Posta İnebolu'dan Kastamonu'ya ve orada bir-iki gün bekledikten sonra da iki-üç günde katırla Cide'ye sevk ediliyordu. Böylece vapurla 24 saatte Cide'ye varabilecek postalar karadan 12 günde ulaşıyordu. Zonguldak'taki durum ise başka türlüydü. Postane, İstanbul'dan gelen vapurdaki postayı ancak 4-5 saat sonra teslim alarak dağıtıma çıkarıyordu. Vapur geldikten 1-2 saat sonra halk postanenin önüne yığılıyor ve bir an önce postanın açılması için adeta yalvarıyordu.[126]

Sonuç

Kastamonu'da ilkokul öğretmenliğinin yanı sıra gazetecilik de yapmakta olan Talât Mümtaz Bey Vakit gazetesi muhabiri olarak 1930'un yaz aylarında çıktığı *"tetkik seyahati"*nin büyük bir kısmını Kastamonu, Sinop ve Zonguldak kıyı şeridinde geçirmiştir. Toplam 26 tefrika halinde yayımlanan gezi yazılarının 13'ü bu alanı kapsamaktadır.

Muhabirin gezdiği bölüm coğrafi açıdan engebeli, ormanlık, dar-yüksek kıyı tipine sahiptir. Gerek yeryüzü şekilleri sebebiyle karadan gerekse de Karadeniz'in hırçın dalgaları sebebiyle denizden ulaşımı zordur. Talât Mümtaz'ın gezi yazılarına da bu coğrafi özellikler yansımıştır. Nitekim harita üzerinde birbirine çok yakın görünen yerleşimler arasında 1930 yılında müthiş çelişkiler hatta asırlar kadar fark olduğu anlaşılmaktadır. Muhabirin verdiği bilgilere göre bir yanda sanayileşme sayesinde gelişen Ayancık'ta çalışan-üreten ve modern koşullarda yaşayan insanlar varken kuş uçuşu 130 km uzaklıktaki Cide'de sürecek toprağı olmadığı için yiyecek ekmek bulamayıp aç yatan insanlar vardı. Her ne kadar Zonguldak kömür havzasının işletme sorunlarına henüz çözüm bulunamamış olsa da burada üretilen kömürün uluslararası piyasada rekabet edebilmesi gibi bir vizyon söz konusuydu. Aynı süreçte Küre'deki bakır madeninin işletilmesi için adım atılamıyor, İnebolu ise günden güne ıssızlaşıyor ve bir iskele olarak önemini yitiriyordu.

Bu geziden çok kısa süre sonra muhalif Serbest Cumhuriyet Fırkası karşısında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın saflarına yer alan ve açıkça iktidarı destekleyen Talât Mümtaz bu gezisi sırasında sadece gördüğü olumlu manzaraları aktarmakla yetinmemiş aynı zamanda karşılaştığı olumsuz durumları da dile getirmiştir. Topraksız köylülerin acınacak durumunu, kara ve deniz ulaşımı ile posta, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki aksaklıkları, orman kanununun getirdiği olumsuz sonuçları açık yüreklilikle eleştirebilmiş, mümkün gördüğü çözüm önerilerini sıralamıştır. Muhabir bu yaklaşımıyla bir yandan olumlu örnekleri kamuoyunun bilgisine sunarken bir yandan da sorunların teşhisine ve çözümüne katkıda bulunmak, böylece de yeni kurulan cumhuriyet rejimine hizmet etmek kaygısı taşıdığı izlenimini vermektedir. Ancak muhabirin bu objektiflik çabası ile eleştirel tavrını Zonguldak'taki belediyecilik konuları için gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Ne var ki bu durumu onun siyasal eğilimleriyle açıklamak mümkün değildir. Muhabirin tanıdığı, bildiği Kastamonu coğrafyasının sorunlarını daha ayrıntılı olarak ele aldığı, adeta bir misafir gibi gittiği Zonguldak'ta ise daha çok resmî yetkililerle temas kurarak onların verdiği bilgilerle yetindiği, şehre eleştirel gözle bakmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Zonguldak'taki maden işletmeciliği sorunlarıyla ilgili önemli bilgiler edinmiş ve okuyucularıyla paylaşmıştır.

Muhabirin anlatımlarında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı ve çözmek durumunda kaldığı sorunları kısmen de olsa görmek mümkündür. Cide kazasının hiçbir yerle karayolu bağlantısının olmaması, Bartın gibi sulak bir kazada bile susuzluk çekilmesi, Ayancık'ta

---

[126] Talât Mümtaz (12 Eylül 1930), "Yollarda yolcuyu bırakıp keyfine bakan şoförler var!", *Vakit*:7.

devlet tarafından görevlendirilmiş tek bir doktorun olmaması, 730 köyü bulunan Zonguldak'ın sadece 126 köyünde okul bulunması, İnebolu ve Cide'nin köylerinde halkın açlıkla pençeleşiyor olması 1930 yılı itibariyle yörenin acı gerçekleridir.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (*BOA*).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (*BCA*).

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, 14 Nisan 1927: 145.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Kanunuevvel 1340 [8 Aralık 1924]: 20.

T.C. Devlet Yıllığı (1930), İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından

Diğer Eserler

Ahmet Naim (1934), *Zonguldak Havzası-Uzun Mehmetten Bugüne Kadar*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Ak, Mahmut (2000), "İbrâhim Hamdi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 314-316.

"Bartın'da yumurta satışları", *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1934: 6.

Bostancı, Mustafa ve Dağsever, Veli İlker (2017), "Talat Mümtaz (Yaman) ve Doğruluk Gazetesi'ndeki Kastamonu Tarihine Ait Yazıları (23 Teşrin-i Evvel-22 Kanun-ı Evvel 1930)", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 30-55.

*Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak (*1933), İstanbul: T.C. Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası.

Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak- 1973 İl Yıllığı (1973), İstanbul: Sulhi Garan Matbaası

Çıladır, Sina [1993], Zonguldak Havzasının Tarihi Gelişimi, Zonguldak: Genel Maden-İş Yayınları.

_____, (2018), *Taşkömürünün Devletçilik Dönemi*, İstanbul: Kültürkent Kuledibi Yayınları.

Daşkıran, Tuğba (2018), *Atatürk Dönemi Zonguldak (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars: T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dölen, Emre (2006), "Zonguldak Maden Mühendis Mekteb-i Âlisi (1924-1931)", *Zonguldak Kent Tarihi'05 Bienali Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, 21-31.

Efiloğlu, Ahmet (2022), "Cumhuriyetten Günümüze Zonguldak'ta Kentsel Gelişme", *Zonguldak-Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bir Kentin Tarihi*, (Ed. Prof.Dr. Ahmet Efiloğlu, Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz Arslan, Doç. Dr. Yücel Namal, Arş. Gör.Dr. Çağlar Tan), Ankara: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 419-443.

Enver, Sadreddin (1941), *Zonguldak Kömür Havzamız*, Ankara: Etibank Yayınları.

Genç, Hamdi (2006), "Zonguldak Kazası", *Zonguldak Kent Tarihi'05 Bienali Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, 317-323.

_____, (2010), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Zonguldak'ta Nüfus, Ticaret ve Sanayi (1920-1932)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 12, 137-152.

Grew, Joseph C. (1999), *Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları- Yeni Türkiye*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Kara, Murat (2012), "Cumhuriyet Dönemi'nde Ereğli Kömür Havzası (1920-1940)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIV/1, 111-137.

Karakuzu, Hasan ve Namal, Yücel (2014), "Başbakan İsmet İnönü'nün Zonguldak Kömür Havzası Ziyaretinin Türk Basınına Yansımaları", *Cappadocia Journal of History and Social Scieneces*, Volume 2, 1-13.

Kardaş, Canser (2018), *Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kaya, Ali (2014), *Zonguldak'ta Elektriğin Tarihi*, Ankara: Karina.

Kaya, Mutlu (2011), *Türkiye'nin İlk Sanayi Kasabalarından Biri Ayancık, Sinop*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayış, Yasin (2020), "1930'lu Yılların İlk Yarısında Zonguldak'ı Ziyaret Eden Gezi Muhabirlerinin İzlenimleri", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı VI/1, 123-162.

Namal, Yücel (2010), *Atatürk'ün Zonguldak Gezisi*, Ankara: Zonguldak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

_____, (2012), "Zonguldak Halkevi'nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 34, 97-134.

Namal, Yücel ve Karakuzu, Hasan (2016), "Atatürk Dönemi Zonguldak'ta Eğitim", *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 319-334.

Öğreten, Ahmet (2006), "Ereğli Kömür Maden Havzasında Kurulan İlk Şirket", *Zonguldak Kent Tarihi'05 Bienali Bildiriler Kitabı, İstanbul: Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları*, 297-308.

Önder, Mehmet (1998), *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öndeş, Osman (2013), *Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi*, İstanbul: İMEAK Deniz Ticaret Odası Yayınları.

Öztaş, Cemal (1992), *Cide Örneğinde Nüfus ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişki*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Quataert, Donald (1987), *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*, Çev. Sabri Tekay, Ankara: Yurt Yayınları.

Ragıp Kemal, (18 Mart 1932), "Ayancıkta muaşeret hayatı tam bir ahenk içindedir", *Milliyet*: 7.

_____, (26 Kânunisani 1932), "Ciğerle şehrin yeri tayin edilir mi?", *Milliyet*: 7.

_____, (26 Mart 1932), "Zingal kereste fabrikaları ve Çanlı kömür ocakları!", *Milliyet*: 5.

_____, (24 Kânunusani 1932), "Zingal ormanlarında küçük bir cevelân", *Milliyet*: 6.

Sheridan, Clare (2004), *Sade Türk Kahvesi*, İstanbul: Arion Yayınları.

Talât Mümtaz (12 Eylül 1930), "Yollarda yolcuyu bırakıp keyfine bakan şoförler var!", *Vakit*:7.

_____, (16 Ağustos 1930), "İnebolu kayıkçıları kahveyi nasıl hak ederler?", *Vakit*:6.

_____, (16 Eylül 1930), "Çankırıda bir gün", *Vakit*:8.

_____, (17 Ağustos 1930), "Kastamonunun öz evladı İnebolu övey çocuğu da Cidedir!", *Vakit*:6.

_____, (1928), "Anadolu Raksları", *Millî Mecmua*, 10 (111), 1791-1792.

_____, (2 Eylül 1930), “Tertemiz bir kasaba”, *Vakit*:9.

_____, (27 Temmuz 1930), “Orta Anadoluda”, *Vakit*:7.

_____, (29 Ağustos 1930), “Bartın kızları”, *Vakit*:8.

_____, (4 Eylül 1930), “Güzel Zonguldakta”, *Vakit*:6.

_____, (5 Eylül 1930), **“**Zonguldağın kıymetli müessesesi”, *Vakit*:8.

_____, (6 Eylül 1930), **“**Kömür istihsalâtımız”, *Vakit*:6.

_____, (7 Ağustos 1930), “İnebolu ıssız ve köyleri acınacak bir haldedir”, *Vakit*:6.

_____, (8 Ağustos 1930), “Ayancık, birdenbire parlıyan güzelleşen bir kasabadır!”, *Vakit*: 6.

_____, (8 Eylül 1930), “Zonguldakta amele işi”, *Vakit*:7.

_____, (9 Ağustos 1930), “Ayancığın ihtiyaçları doktor, mektep ve ucuzluktur”, *Vakit*:6.

Tan, Çağlar (2015), *20.Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tan, Nail ve Tan, Özdemir (2004), *Gurur Kaynağımız Kastamonululer*, C. II, Ankara: BRC Yayınları

Tekin, Duygu (2017), *Toplumsal Bellek ve Mekân: Zonguldak Halkevi Binası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuncer, Kadir (1998), *Tarihten Günümüze Zonguldak’ta İşçi Sınıfının Durumu*, Yayına Hazırlayan: Yaşar Selçuk, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Uygun, Süleyman (2016), “Karadeniz Sularında Fransız Paquet Vapur Kumpanyası (1878-1914)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (20): 137-172.

Ünal, Yenal (2014), “Bartın Irmağı Üzerinde Gerçekleştirilen Ticari Etkinliklere Genel Bir Bakış”, *Tarih Okulu*, Sayı: XX, 271-283.

_____, (2018), “Bartın Rehberi’ Adlı Kaynak Eser Temelinde ve Bartın Ölçeğinde Atatürk Dönemi Ziraatçılık, Hayvancılık ve Ormancılık Politikalarının İncelenmesi”, *Tarih ve Günce*, (I/3): 51-74.

_____, (2019), “Bartın’da Ticaret, Sanayi ve Madencilik Faaliyetlerinin ‘Bartın Rehberi’ Adlı Kaynak Eser Temelinde Analizi”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı: 17, 1-30.

Yaman, Talât Mümtaz (1940), *Cihannümanın İlâveli Bir Nüshası*, Ankara: Ulusal Matbaa

Yılmaz, Mehmet Serhat (2016), “Açıksöz Gazetesinde Yazı Yazan Önemli Şahsiyetler”, *Milli Mücadele’nin Anadolu’daki Basın Bayraktarı Hüsnü Açıksöz (1896-1939)*, Editör: A. Cihangir, İstanbul: Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları, 43-64.

Yund, Kerim (1973), *Seçkin Türk Ormancısı Hüseyin Fehmi İmer Hayatı-Hatıraları (1871-1960)*, İstanbul:Baha Matbaası.

Zihnioğlu, Levent (2009), “Dede-torun ‘Talat Mümtaz’lardan Sepetçioğlu’na, müzikten Kastamonuspor’a, ticaretten dernekçiliğe”, https://www.safalan.com/2009/11/03/dede-torun-talat-mumtazlardan-sepetciogluna-muzikten-kastamonuspora-ticaretten-dernekcilige/ (13.01.2022).

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES

2022 8 / 16 (681-706)

Namal, Yücel-Toparlak Şahin, Melek, "Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1925-1938)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.681-706.
DOI: 10.31765/karen.1126815

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

ZONGULDAK'TA CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARI (1925-1938)*

Yücel NAMAL** - Melek TOPARLAK ŞAHİN***

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Doç. Dr.,
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Tarih Bölümü, Zonguldak/TÜRKİYE
yucelnamal@hotmail.com

ORCID : 0000-0002-8074-0134

*** Öğr. Gör.,
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Zonguldak/TÜRKİYE
sahin_052@hotmail.com

ORCID : 0000-0002-1479-4038

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Zonguldak, Cumhuriyet Bayramı, Zonguldak Gazetesi, Bartın Gazetesi

Keywords: Republic, Zonguldak, Republic Day, Zonguldak Newspaper, Bartın Newspaper

Öz: Millî bayramlar, milletleri ortak değerler etrafında toplaması dolayısıyla önemli günlerdir. Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Yeni Türkiye Devleti 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet rejimine geçmiştir. Bayramların devlet-millet kaynaşmasına katkısı dolayısıyla 1925 yılında 29 Ekim günü Cumhuriyet Bayramı olarak kabul edilmiştir. Böylece 1925 yılından itibaren tüm yurtta olduğu gibi Zonguldak'ta da Cumhuriyet Bayramı kutlanmıştır. Zonguldak'taki kutlamalar sadece şehir merkezinde değil ilçelerde, nahiyelerde ve köylerde de yapılmıştır. Bu kutlamaların CHP Genel Sekreterliğinden gönderilen talimatlar doğrultusunda düzenlendiğini görmekteyiz. Zonguldak'ta yapılan kutlamalarda resmikabuller, konuşmalar, müsamereler, balolar yapılmış ve halk kürsüleri kurulmuştur. Bu çalışmada 1925-1938 yılları arasında Zonguldak'taki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının nasıl yapıldığı, programların içeriği ve halkın kutlamalara ilgisi tespit edilmeye çalışmıştır. Ayrıca çalışmada Zonguldak'taki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının geçirmiş olduğu değişimler ortaya koyulmuştur. Bu çalışma başta Cumhuriyet Arşivi (BCA) olmak üzere şehirde yayımlanan Zonguldak ve Bartın gazetelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

REPUBLIC DAY CELEBRATIONS IN ZONGULDAK (1925-1938)

Abstract: National holidays are important days as they gather nations around common values. The New Turkish State, which was established after the Ottoman Empire, transformed to the Republican regime on October 29, 1923. In 1925, 29 October was accepted as the Republic Day due to the contribution of the holidays to the unity of the state and the nation. Thus, since 1925, Republic Day has been celebrated in Zonguldak as well as in the rest of the country. Celebrations in Zonguldak were held not only in the city center but also in districts, sub-districts and villages of Zonguldak. We see that these celebrations are organized in line with the instructions sent from the CHP General Secretariat. In the celebrations which held in Zonguldak, official receptions, speeches, performances, balls were held and public rostrums were established. In this study, it was tried to determine how the Republic Day celebrations were held in Zonguldak between 1925 and 1938, the content of the programs and the interest of the people in the celebrations. In addition, the changes in the Republic Day celebrations in Zonguldak

Geliş Tarihi / *Received Date*: 31.08.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 02.11.2022

were revealed in the study. This study has been prepared by using The Republic Archive (BCA) documents and Zonguldak and Bartın newspapers published in the city.

Giriş

Bayramlar kutlama biçimleri ve tarihsel gelişimleri açısından toplum hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Toplumların birlik ve beraberlik duygusunun yoğun olarak yaşandığı, ortak değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması bakımından bayramlar, önemli bir role sahiptir. Bundan dolayı milletlerin tarihindeki önemli olaylar ve dönüm noktaları birçok devlet tarafından millî bayram olarak kabul edilip kutlanmıştır. Bu nedenle toplumların kendi kültürlerine ışık tutan özel günleri belli bir periyot dâhilinde kutlamaları geçmişten günümüze kadar gelen bir gelenektir. Düzenlenen her türlü eğlence faaliyetlerine kutlama diyebildiğimiz bu gelenek, Osmanlı Devleti'nde "şenlik" adıyla karşımıza çıkmış ve Farsça kökenli olmasına karşın Türkçeye de bu şekilde yerleşmiştir. "Bayram" kavramının ise, şenliğin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan neşe ve sevinç coşkusunun yaşanmasıyla ortaya çıktığını söyleyebiliriz.[1] Aslının "Bedhrem" olduğunu düşünen Kaşgarlı Mahmut bayram kelimesine ilk kez Divan-ı Lügatit Türk'te yer vermiş ve bu kelimenin Oğuzlar tarafından "beyrem" olarak değiştirildiğini ifade etmiştir. Türklerin bayram kutlamalarının "bayram yeri'' adı verilen meydanlarda kutladığı ve bu meydanların çiçeklerle donatıldığı bilgisinden yola çıkarak bayram kutlamalarının muhtemelen çiçeklerin açtığı ilkbahar mevsimine denk geldiği de Kaşgarlı Mahmut tarafından ayrıca belirtilmektedir.[2]

Millîyetçilik akımının beraberinde gelen millî yapılanma süreci, önündeki en büyük engel olan imparatorlukların yetkilerini millî devletlere bırakmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni düzen, yeni istikrar kendini ispatlamanın, kendini halka kabul ettirmenin ifadesi olarak gördüğü bayrak, marş ve millî günler ulus devletlerin yapılanmasında önemli bir yere sahiptir. Millî bir yapılanmanın gereği olarak toplumun değerleri ve zaferlerinin belirli gün ve zamanlarda kutlanmasıyla oluşturulmaya çalışılan sistemi koruma ve güçlendirme çabası, kendini resmi gün ve törenlerin kutlanmasıyla göstermiştir[3].Yeni rejimler ve siyasi yapılanmalar, düzenin değiştiğini ifade etme çabasıyla birlikte yeniliklerin toplum tarafından kabulünü resmileştirme çabalarının ifadesi olan halka açık eğlence ve törenler kültürel yapının oluşmasına da öncülük etmiştir.[4] Osmanlı Devleti'nin millîyetçik kavramı ile karşılaşmasıyla birlikte gerek devletin bekası gerekse halkın refahı doğrultusunda attığı adımlar "millî" bir anlayışa doğru gidildiğini ve bu anlayışın gelenekleri de millî bir boyuta taşıdığını göstermektedir.[5]Osmanlı hoşgörüsünün yaşatıldığı topraklarda devletin siyasi gücünün azalmasıyla birlikte ortaya çıkan olaylar toplumun her alanında dile getirilerek halk arasında millî bir ruhun doğması sağlanmış[6] ve bu millî ruh ileride ulus devlet anlayışının güçlenmesinde de etkili olmuştur. Bu anlayışın beraberinde getirdiği millîyetçi olgu birçok sahada olduğu gibi resmî törenlerin düzenlenmesinde de kendini göstermiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı Devleti'nin kendisine has millî bir günün varlığından söz edilmemektedir. II. Meşrutiyet döneminde millî bir gün belirlemek için yapılan çalışmalar sonrasında iki farklı günün önemli olduğu üzerinde durulmuş ancak ikisi arasında tam bir ayrım yapılamadığı için hem Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü olan 30 Aralık tarihi hem de Meşrutiyetin ilan tarihi olan 10 Temmuz (23 Temmuz) tarihlerinde kutlamalar yapılmıştır. Millî

---

[1] Tekeli, 1997: 1.
[2] Koca, 2002: 51.
[3] Bolat salman,2012:10.
[4] Hobsbawm ve Ranger, 2006: 315.
[5] II. Abdülhamid döneminde bu anlamda gerçekleştirilen uygulamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Deringil, 2007.
[6] Akşin,2001: 407

bayram (İyd-i Millî), 23 Temmuz günü, II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren resmi olarak kutlanırken[7] Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü olan 30 Aralık tarihi de Osmanlı istiklal (İstiklal-i Osmani) günü olarak kutlanmıştır.[8] 25 Haziran 1909 tarihinde Osmanlı Mebusan Meclisinde alınan kararla 10 Temmuz gününün İyd-i Millî'den olduğu kabul edilerek her yıl kutlanacağı belirtilmiştir.[9] Bu millî bayram kutlamaları ilk zamanlarında donanma resmigeçidiyle gerçekleşmiş, İstanbul bayraklarla süslenip, caddelere taklar kurulmuş, İttihat ve Terakki Kulüplerinin etkinliğinde yoğun ilgi gören törenler düzenlenerek, sarayda da padişah tarafından ziyafet verilmiştir. Ancak, 1919 yılından itibaren, 10 Temmuz günü tören yapılması yasaklanmış, sadece resmi ve özel daireler süslenerek gece aydınlatmaları ile sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemlerde ise bu önemli günün İstanbul ve Ankara'da kutlandığından devlet erkânın kutlamalara iştirak ettiğinden bahsedilmektedir.[10]

Bağımsızlık mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasının ardından millî egemenliği gerçekleştirme adına yaşanan gelişmeler millî bayram geleneğinin yelpazesinin genişlemesinde etkili olmuştur. Egemenliğin millete ait olduğunun ilk resmi kanıtlarından biri olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluş günü olan 23 Nisan gününün millî bayram olması mecliste gündeme geldiğinde, inkılâbın ve istiklalin öncülüğünü yapan 23 Nisan gibi günlerin milletin kalbinden doğan bayramlar olduğu ve bu özel gülerin mutlaka kutlanması gerektiği yoksa kıymetini kaybedeceği, dile getirilmiştir. Tartışmalı ve heyecanlı konuşmaların ardından 23 Nisan günü[11] İyd-i Millî'den yani Millî Bayramlardan biri olarak kabul edilmiştir.[12] 23 Nisan millî bayramı 1921 yılında halkın katılımıyla kutlanırken, 1922 yılında resmi ve özel müesseseler tatil edilerek Ankara'da törenlerle kutlanmıştır.[13]24 Ekim 1923'de, saltanatın kaldırıldığı gün olan 1 Kasım (1922) günü millî hâkimiyeti güçlendirmesi açısından önemi dile getirilmiş, bu önemli gün de *"Hâkimiyet Bayramı"* olarak kabul edilmiştir.[14]

Yeni Türk Devleti'nin İcra Vekilleri 26 Ekim 1924 tarihli toplantısında, meclis kararı ile Cumhuriyet'in ilanı gününe tesadüf eden 29 Ekim gününün öğle saatlerinde 101 pare top atışı ile bayram kutlamaları yapılmasına karar verirken[15] 14 Aralık 1924 tarihinde ise, 29 Ekim ve 23 Nisan günlerinin millî bayram olarak kabulü için bir kanun hazırlanması gündeme gelmiş[16] 8 Şubat 1925 tarihinde, hükümetin bu konuda hazırlamış olduğu kanun teklifi meclise sunulmuştur.[17] Cumhuriyet'in ilanının ardından ulusal bayram olarak 29 Ekim gününün kabulü söz konusu olmuş ve millet iradesinin tam anlamıyla gerçekleştiğinin ifadesi olan 29 Ekim günü, Meclisin 19 Nisan 1925 tarihli oturumunda, Başvekil bu konuda;

> "her milletin kendine ait tek bir günü millî bayram olarak kabul ettiğini, o günün memleket içinde ve dışında yabancı elçiliklerde kutlandığı, bu günün Fransa'da 14 Temmuz, Amerika'da 24 Temmuz olduğu, Türkiye Cumhuriyeti için de bu günün Cumhuriyet'in ilan edildiği gün olan 29 Ekim olarak

---

[7] Temmuzun 23'ü millî bayram olarak kabul edildiğinden yapılacak olan tebrik ve dua merasimine resmi kuruluşların hazır bulunması gerektiği şu şekilde bildirilmiştir; ''Temmuz'un 23. pazar günü İyd-i Millîye'ye tesadüf olduğundan saat 10:30'da makam odasında icra edilecek resmi kutlamada herkesin hazır bulunması tebliğ edilmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 13.113.44/18.07.1922.

[8] Yılmaz, 2009: 83.

[9] Düstur, Tertip 2, C.I, 10 Temmuz 1324/29 Ekim 1325, s.351.

[10] Akbayrak,1987: 34-36.

[11]TBMM'nin açılış günü olan 23 Nisan gününün millî bayram ilan edilmesi hakkındaki kanunun malumatı hakkında; BCA, 197.351.3/22.03.1923.

[12] TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), 23 Nisan 1337 (1921), İçtima 24, Celse 1, C.10, s.70-74;23 Nisan'ın İyd-i Millîye'den olduğuna dair, Osmanlıcası için bkz. TBMM, Zabıt Ceridesi (ZC), İkinci İctimâ' Senesi, İçtima 24, Cilt: 10, Celse 1, 23 Nisan 1337, s. 65-66.

[13] Akbayrak, a.g.m., s.35.

[14] TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Dönem 2, Cilt. 3, Birleşim 41, Tarih: 24.10.1339, s. 15-16.

[15] BCA, 30.18.1.1/11.48.17.

[16] BCA, 30.18.1.1/12.62.13.

[17] BCA, 30.18.1.1/12.75.6/08.02.1925.

> kabul edilmesi gerektiği, 23 Nisan'ın Türk inkılâp tarihinde bir merhaleyi ifade ettiğini, Cumhuriyet'in ilanı ile de bu merhalenin tamam olmuş olduğunu bu nedenle de 29 Ekim'in bayram olarak ilan edilmesi gerektiğini"

ifade etmiştir. Ardından Millî bayram merasiminin yapılacağı gün hakkında kanun kabul edilmiştir.[18]

29 Ekim gününün millî bayram kabulü ile ilgili 19 Nisan 1925 tarihli 628 numaralı kanunda Türkiye içerisinde ve dışında devlet adına yapılacak olan millî bayram merasiminin Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim günü yapılacağı kesinleşmiştir. Ayrıca Cumhuriyet bayramlarında yapılacak olan merasimin nasıl gerçekleştirileceğine dair programın ise Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanacağı bildirilmiştir.[19] 29 Ekim gününün, 21 Nisan 1925 yılında kabul edilen, kararname doğrultusunda Cumhuriyet Bayramı kutlama merasimlerinin nasıl yapılacağı ve millî bayram gününün tatil günü olduğu belirlenmiştir.[20] İlerleyen yıllarda bayram merasimlerinde halkın da kutlamalarda bizzat katılımını sağlamak adına ve kendisini ifade etmesine yönelik olarak Cumhuriyet Halk Fırkası bayram kutlama talimatını yayınlamıştır. Bu talimat doğrultusunda Halk Kürsüleri kurulmuş ve bu kürsülerle ilgili olarak hazırlanan talimatnamede, halk kürsülerinin halkın en fazla olduğu yerlerde kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında bu halk kürsülerinin üç gün kalacağı, kadın-erkek 18 yaşından yukarı her yurttaşın halk kürsüsünden söz söyleme hakkına sahip olacağı, söylenecek nutukların, konusu inkılabın, Cumhuriyet'in ve istiklalin kıymetini, üstünlüğünü ve ehemmiyetini anlatacak tarzda olması gerektiği belirtilerek, söz alan bir kişinin konuşma süresinin en fazla bir saat olduğu da ifade edilmiştir.[21] Millî Bayramlar ve resmî tatiller ile ilgili yeni düzenlemeler son şeklini 27 Mayıs 1935 yılında "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" ile almıştır. Bu kanun doğrultusunda 23 Nisan gününün "Ulusal Egemenlik Bayramı" ,29 Ekim gününün "Ulusal Bayram" ve 30 Ağustos "Zafer Bayramı"nın da kutlanacak olan günler olduğu ve bu günlerde özel kurumların kapanmasının mecbur olduğu ifade edilmiştir.[22]

1. 1925 Yılı Kutlamaları

Cumhuriyet'in ilk yıldönümü meclisin 1924 yılında aldığı kararlar doğrultusunda ilk olarak 29 Ekim 1925'te kutlanmaya başlanmış ve ülkenin her köşesinde bayram heyecanı büyük bir sevinç içerisinde yaşanmıştır. Zonguldak ili de bu kutlama programlarında önde gelen illerden biri olarak, ilçe ve nahiyelerinin de katılımıyla kutlama programları hazırlayarak Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamıştır. Cumhuriyet'in ilanın birinci yıl dönümü kutlamaları devlet tarafından yapılan düzenlemelerle gerçekleştirilmiştir. Törenlere katılım oldukça yoğun olmuş ve kutlama organizasyonları devletin kontrolünde yapılmıştır.[23] Kutlamalar sadece yeni Türkiye'nin başkenti olan Ankara ile sınırlı kalmamış, aynı coşku İstanbul ve İzmir illerinde de yaşatılmıştır.[24] Ülke geneli düşünüldüğünde 1925 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlaması farklı bir yöne sahiptir diyebiliriz. Çünkü bu yıl 29 Ekim'in resmi bir bayram olarak kabul edilişinin ilk yılıdır.[25]

Cumhuriyet'in ikinci yıldönümü ve ilk Cumhuriyet Bayramı 1925 yılı kutlamaları Zonguldak'ta büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Zonguldak sokakları bayram dolayısıyla yeşil defnelerle süslenmiş ve bayram günü bütün Zonguldaklılar Hükümet Meydanında toplanmıştır. Bu özel günde bütün idarecilerin modern kılık kıyafetleriyle kutlamalara katıldığı, fesli kimsenin olmadığı dikkat çekmektedir. Bayram kutlaması Zonguldak'ta halkın yoğun ilgisiyle gerçekleşmiştir. Akşam saatlerinde şehir aydınlatılmış, fener alayları düzenlenmiş, Belediye ve Türk

---

[18] TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Celse 1, İçtima 106, C.18, 19 Nisan 1341 (1925), s.164- 167.
[19] Resmi ceride, 23 Nisan 1341, sayı: 96, s.129; BCA, 51.0.0.0/ 2.13.2.
[20] Kararname için bkz., BCA, 30.18.1.1/13.23.19.
[21] BCA,490.1.0.0/83.310.1.
[22] Resmî Gazete, Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkında kanun, sayı.3017, no.2739,1 Haziran 1935, *s.5262*.
[23] Haykır ve Çevik, 2014: 197.
[24] Güneş ve Elmacı, 2013: 6.
[25] TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 2, İçtima 106, Cilt.18, 19 Nisan 1341 (1925), s.164- 167.

Ocağı'nda yemek verilmiştir. Orta Mektepte kız ve erkek öğrencilerin katılımıyla yapılan müsamere ilgiyle izlenmiş, mektep salonu tamamen dolmuştur. Zonguldak gazetesinin ifadesiyle *"Bugün, millî tarihin şeref ve haşmet dolu bir günü olmakla birlikte Türklüğün hakiki kurtuluş ve Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş gününün ikinci yıl dönümüydü. Hükümet meydanlarında toplanan bütün halk tek kalp tek vicdan olmuştur".* Zonguldak'ta bütün başlar, medeni kisvelerle(şapka) kaynaşmış, kimse fes takmamış, halk kendisine hayat veren o büyük günü kutlamıştır. 29 Ekim bayram kutlamalarında yapılan, konuşma ve temsillerde öğrencilerin kısa sürede gösterdiği kabiliyet ve muvaffakiyet derin duygular uyandırmıştır. İnkılabın ikinci yıl dönümü nedeniyle yapılan kutlamalar gerek Zonguldak'ta gerek Türkiye'de oldukça büyük ilgi görmüştür.[26]

2. 1926 Yılı Kutlamaları

1926 yılı Cumhuriyet'in üçüncü yıldönümü ve Cumhuriyet Bayramı ikinci yıl kutlamaları 29 Ekim 1926'da tüm yurtta olduğu gibi Zonguldak'ta da yoğun bir katılımla kutlanmıştır. Cumhuriyet Bayramı kutlama heyecanı Zonguldak gazetesinin 29 Ekim 1926 tarihli sayısında ''*Bugün Türkiye'nin Cumhuriyet'e Kavuştuğu Gündür''* başlıklı yazısıyla halka duyurulmuş, günün önemi belirtilerek, bayram günü yapılacak olan programdan bahsedilmiştir. Bu özel günün, bütün Türkiye'de büyük bir heyecanla bayram yaşattığını, Türk'ün hak, istiklal, zafere kavuştuğu an olduğunu belirtirken, millî bayram münasebetiyle büyük milletimizin bu önemli gününü tebrik ettiklerini ve bayram vesilesi ile Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf gönderildiği bildirilmiştir. Ayrıca gazetede, 29 Ekim gününün bir bayram günü olarak kutlanmasındaki katkıları dile getirilen, Erkan-ı Harbiye Umumiye reisi Fevzi Paşa, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretleri'nin resimleri yayınlanırken, ''T*ürkleri zafer, istiklal, cumhuriyet ve medeniyete kavuşturan büyük paşalar"* ifadeleri kullanılarak Cumhuriyet adına yapılan fedakârlıkların altı çizilmiştir. Zonguldak 1926 yılı millî bayram merasim programına göre; Bütün cemiyetler, heyetler ve mekteplerin bahçeleri bayraklarla donatılacak, bütün ocaklar, müesseseler, memurlar saat 10:00'da belediye önünde toplanacaklardır. Oradan hareket edilerek, büyük köprüden geçilerek hükümet meydanına gidilecektir. Burada saat 11:00'da merasim başlayacaktır. Yolda Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocağı, önlerinde mektep talebeleri, *istiklal* ve *ocak* marşlarını söyleyeceklerdir. Resmi-hususi bütün müesseseler, defne dallarıyla, bayraklarla donatılacak bütün sanat ve ticaret evleri tatil olunacak, akşam her taraf fenerlerle aydınlatılacaktır. Limandaki gemiler ve Alay sabahtan itibaren donatılacak ve saat 12:00' da 21 pare top atılmaya başlanmasına müteakip vapurlar iki dakika düdük çalacaklardır.

Merasim ise şu şekilde yapılmıştır: Kız mektebi, Cumhuriyet ve Orta Mektep'in katılımıyla İstiklal Marşı, belediye namına hitabe**,** kız mektebinden manzume, Cumhuriyet Halk Fırkası adına hitabet, erkek mektebinden manzume Vali Bey tarafından hitabe ve İstiklal madalyalarını takdim töreni yapılacaktır. Vilayette saat 14:00'de kabul resmi, saat 15:00'de de İncirsuyu'nda ve fırka önünde tezahürat yapılacaktır. Saat 21.00'dan sabaha kadar devam etmek üzere Türk Ocağı tarafından bir balo verilecek, yapılacak olan fener alayına kız mektebinin bütün öğrencileri katılacak, baloya sadece davetliler katılacaklardır.[27]

29 Ekim 1926 Cumhuriyet Bayramı kutlamaları halkın yoğun katılımıyla kutlanmış, bütün resmi ve hususi daireler bu merasime katılmış, şehir baştanbaşa defne, bayraklarla süslenmiş ve binlerce kişinin katıldığı merasimde büyük bir sevinç içinde şiirler okunmuş ve konuşmalar yapılmıştır. Akşam saatlerinde de eğlence devam etmiş, fener alayları yapılmış ve öğrencilerle birlikte halk kafile halinde dolaşmıştır. Zonguldak 1926 yılı bayram kutlamalarında da Türk

---

[26] Zonguldak, 8 Kasım 1925, No: 93: 1.
[27] Zonguldak, 29 Ekim 1926, No: 131: 1.

Ocağının akşam saatlerinde verdiği baloya[28] Vali Bey ile beraber, memurlar, madenciler, tüccarlar da katılmış hatta İstanbul Ticaret Odasından gelen heyette danslara katılmıştır.

Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal'e çekilen telgrafta bayram merasiminin çok büyük bir ilgiyle karşılandığını, halkın hükümet önünde toplanarak hatipler tarafından büyük Türk milletinin Cumhuriyet yönetimiyle mutluluğunun devam etmesinin temenni edildiği bildirilmiştir. *Gazi'nin bu telgrafa 30 Ekim 1926 tarihinde verdiği cevabı şöyledir: ''Zonguldak Valisi Hüseyin Beyefendi Cumhuriyet'in yıl dönümü münasebetiyle vuku bulan tebrikat ve izhar buyrulan hissiyata teşekkür ederim.''* Vali Hüsnü Bey, 1926 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ardından Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığına çektiği telgraflarla Zonguldak'ta 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının halkın her kesiminden katılımıyla büyük bir kalabalık ve coşku ile kutlandığını iletmiştir.[29]

3. 1927 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı dördüncü yıldönümü kutlama hazırlıkları günler öncesinde başlamıştır. Bu hazırlıklar arasında dikkati çeken noktalardan biri yerel basında yer alan "Himaye-*i Etfal Balosu"* dur. Yerel basında, kutlamalar için gerekli hazırlıkların başladığından söz edilerek, "*Himaye-i Etfal Cemiyeti"* nin de bayram gecesi, büyük bir balo düzenlemek için hazırlıkların başladığı haberi verilmiştir.[30] Bayram kutlamaları için Zonguldak çarşısı kahramanların resmi ve defne dalları ile güzel bir şekilde süslenmiş, saat ondan sonra bütün halk bayram şenliğine katılmış, yüzünde gönülden gelen gülümsemeleriyle herkes vilayet önünde toplanmıştır. Türk Ocağı Zonguldak Şubesi Başkanı Bedri Bey, Gazi Mustafa Kemal'den gelen telgrafı gençlere okumuş, hükümet temsilcisi de Cumhuriyeti ve amaçlarını anlatan bir konuşma yapmıştır. Bir kız öğrencinin şiir okumasının ardından Maden Mühendisi Okulu öğrencisi olan Behçet Kemal (Çağlar) konuşmasında "*Cumhuriyeti bir güneşe benzeterek, o güneş sönmez ve sönmeyecektir"* ifadeleri büyük ilgi görmüştür. Yine bu konuşmasında 23 Nisan gününü bir aydınlanma olarak görürken, 29 Ekim gününü de gerçek aydınlanma olarak dile getirmiş ve düşmanın diz çökmek zorunda kaldığından bahsetmiştir. Osmanlı döneminden bahsederek, Tanzimat ve Meşrutiyetin aydınlığına değinmiştir. Topraklarımızı istila eden düşmanların karşısına, bir düğün merasimi şevkiyle savaşa koşan askerleri dile getirerek, Lozan'ın önemini bir kere daha dile getirmiştir. Batı'ya bakan masmavi gözlerle Gazi'nin, karanlığı erittiğini, düşmanın diz çökmek zorunda kaldığını belirtirken sözlerine *"Yaşasın Türkiye"* diyerek son vermiştir.

Behçet Kemal (Çağlar) Bey'in konuşması halka duygu dolu anlar yaşatmış ve vatan sevgisi bir kez daha perçinlenmiştir. Bu coşkulu konuşmanın ardından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyetinden başyazar Tahir Karaoğuz, yedek subay Sadık, Orman memurlarından İhsan Beylere İstiklal Madalyası verilmiştir. Akşam ise fener alayları düzenlenmiş ve bütün sokaklar sevinç nidalarıyla çalkalanmıştır. Ayrıca, İlkokul binasının büyük salonunda, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından düzenlenen balo şenlik ve eğlence içinde sabaha kadar sürmüştür. Yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları oldukça coşkulu geçmiştir. Zonguldak'a bağlı Safranbolu'da da 1927 Cumhuriyet Bayramı bayram kutlamaları büyük bir coşkuyla geçmiş, kasaba baştanbaşa bayraklarla donatılmış, halk büyük bir heyecanla kutlama yapmış ve akşam fener alaylarıyla devam etmiştir.[31]

---

[28] Balolar 19. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye'de düzenlenmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra resmiyet ve önem kazanmış, sosyal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Böylece Cumhuriyetle birlikte ilk resmi balo 29 Ekim 1925 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çerçevesinde Ankara'da düzenlenmiştir. Baloya başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Başbakan, Bakan, Milletvekilleri, Büyükelçiler, Ordu mensupları ve basın katılmıştır. Yine aynı yıl CHP girişimiyle illerde valilerin başkanlığında balolar düzenlenerek yaygınlaştırılmıştır. 1925 yılında Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için düzenlenen resmi balo toplum için bir örnek oluşturmuştur. İleriki yıllarda yapılan kutlamalarda da balolar düzenlendiği görülmektedir. Ayrıca başta çeşitli kurumların yararına olmak üzere Türk Ocağı, Hilâl-i Ahmer, Himaye-i Etfal gibi kuruluşlar düzenlemiştir. Duman, 1997: 44-48.

[29] Zonguldak, 4 Kasım 1926, No: 132: 1.

[30] Zonguldak, 27 Ekim 1927, No: 174: 2.

[31] Zonguldak, 10 Kasım 1927, No: 176: 1-3.

4. 1928 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in beşinci yıldönümü kutlamaları büyük bir önem arz etmiş, bayram hazırlıklarına ve programlarına itina gösterilmiştir. Bu yıl yapılacak olan merasim için hazırlıklar erkenden başlamış, hazırlıklar CHF tarafından programlanmış ve Türk Ocağı da bayram akşamı için bir balo düzenleyerek, baloya ailelerle birlikte ticari, umumi bütün müesseseler, şirketler davet edilmiştir. Bu müesseseler bu güzel davetten ötürü Türk Ocağı'na tebriklerini sunmuşlardır.[32] Büyük bir sevinçle karşılanan, Cumhuriyet Bayramı programı CHF tarafından hazırlanmıştır. Bu büyük bayram için Belediye, Hükümet ve CHF binası önünde büyük taklar kurulmuş ve çarşı caddesine kum dökülerek düzenlenmiştir. 29 Ekim Pazartesi günü defne yapraklarıyla donatılmış olan şehirde bir bahar havası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bayram günü saat 10:00'da düzenlenen programda, şehirdeki bütün teşekküller, idare heyetleri, mektepliler, kayıkçılar, hamallar cemiyeti, maden ocakları işçileri**,** CHF hükümet binası önünde hazırlanmış daha sonra, bu merasim grubu hükümet meydanına gelmiş, polis ve jandarma burada sıralanarak meydanda halk ile yekpare kaynaşmıştır. Ön sıralarda bulunan öğrenciler söyledikleri marşlarla neşe dağıtmışlardır. Vilayet tarafından hazırlanan programda belirlenen sıraya göre daire başkanları, hususi müesseselerin müdürleri, vilayet makamına giderek tebrikte bulunmuşlardır. Daha sonra Vali Akif Bey, Millî Eğitim'den sorumlu Osman Nuri Bey meydana inerek öğrencilerle İstiklal Marşı'nı söylemişlerdir.

Vali Akif Bey tarafından "Müdafaa-i Hukuk" azası Belediye Reisi Madenci Muhammed Maksud Bey'e Millî Mücadeledeki hizmetlerinden dolayı askerlik şubesi reisi Binbaşı Tayyar Bey tarafından, ihtiyat zabıtlarından muallim Fikri, Şükrü, subay vekili İhsan ve Faik Bey'e cephede gösterdikleri fedakârlıklardan dolayı, kırmızı kurdeleyle İstiklal Madalyaları takdimi yapılmıştır. Bu merasimin ardından küçük bir kız öğrenci duygularını aktarmış, ortaokul öğrencisi bir kız çocuğu da Müderris İsmail Hakkı Bey'in *"Büyük Gazi"* ye armağandaki duygularını bir armağan şeklinde sunmuştur. Maden mühendisi okulundan şair, Behçet Kemal Çağlar, bu merasimde konuşma yapmış, günün önemini dile getirerek, on dört milyon insanın kalbinin bayram dolayısıyla aynı tarihi heyecanla çarptığında bahsetmiştir. Vatan uğruna canını feda eden Şehitlerin ruhlarının bizimle yaşamaya devam ettiğini, Cumhuriyet'in kalplere kazındığını onu çıkarıp atmanın asla mümkün olmayacağını söylemiştir. Cumhuriyeti derinden kavramış gençlerin temsilcisi olmuş ve heyecanlı konuşması büyük alkış almıştır. Sözlerine ise *"Yaşasın Cumhuriyet"* diyerek son vermiştir. CHF vilayet mutemedi olan İbrahim Ethem Bey'de hükümete şükranlarına sunarak, gençlerin bu güzel sözlerinin üstüne bir şey demeyeceğini söyleyerek, kürsüden inmiştir. Daha sonra Vali Akif Bey konuşmasında, Cumhuriyet'in beşinci yıl dönümünü kutlayarak, şerefle dalgalanan, yükselen Türk Bayrağı'nın etrafında toplanan kadın, erkek, genç nesilleri hükümet adına selamlamış ve sözlerini Cumhuriyet'in milletimizin zaferleri sonrasında elde edilen değişmez bir netice olduğunu söyleyen Akif Bey, M. Kemal'i *"Büyük Adam"* olarak niteledikten sonra, onun millî hâkimiyete ebediyen sadık kalacağına dair yemin ettiğinden söz etmiştir. Yeni Türk harflerinin kabulünün milletimizi medeni bir yapıya kavuşturduğunu, bu bayrak altında bulunan insanları değişeceğini fakat Cumhuriyet ve Vatan'ın daim kalacağını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.[33] Konuşma sonrasında Vali Bey'e hürmetler dile getirildikten sonra öğrencilerin faaliyetleriyle merasime son verilmiştir.

Cumhuriyet'in beşinci yıl dönümü münasebetiyle, Zonguldak Valisi Akif Bey'in Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraf şöyledir;[34] *Ankara Reisi Cumhur hazretlerine; "Cumhuriyet'in tesisinin yıl dönümü dolayısıyla Zonguldak vilayeti halkının ve memurlarının gönülden muhabbet, şükran ve layezal tecillerini taazzümlerimle arz eylerim efendim."*

---

[32] Zonguldak, 21 Ekim 1928, No: 216: 1.
[33] Zonguldak, 4 Kasım 1928 No: 218: 1.
[34] Zonguldak, 4 Kasım 1928, No: 218: 2-3.

Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Zonguldak Belediye Başkanı Bedri Bey'in Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraf ise şöyledir; *Ankara Reisi Cumhur hazretlerine; "Büyük dehamızın en kuvvetli eserinden biri olan Cumhuriyet idaresinin yıl dönümünü büyük bir sevinç ile te'sid eden Zonguldaklıların bütün tezahürlerinde sevgili Reisi Cumhurlarına minnet ve şükranlarını tekrarladıklarını arz ederim efendi hazretleri."* Cumhuriyet Bayramı kutlamaları dolayısıyla Zonguldak'tan gelen telgraflara Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in cevabi telgrafı ise şöyledir; *"Zonguldak Valisi Akif beyefendi, Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle tebriğinize teşekkür ederim efendim."* Çekilen bu telgrafların yeni harflerle yazılmış olması, bayram coşkusunun yanında inkılap heyecanının da yaşandığının göstergesidir.

5. 1929 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in altıncı yıldönümü[35] kutlaması, 29 Ekim salı günü bayram programına göre, saat 10:00'da Zonguldak valiliğinde resmikabuller ve tebriklerle başlamıştır. Saat 10:30'da bütün memurlar, eşraf ve halk Hükümet konağı önünde toplanmıştır. Cumhuriyet Bayramı kutlaması İstiklal Marşı ile başlamış, ardından vatani hizmetlerde bulunan bazı kişilere İstiklal Madalyası takdimi yapılmıştır. Ayrıca geçen yıl Millet Mekteplerinden birincilikle çıkan üç öğrenciye Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzaladığı Teşkilatı Esasiye Kanunlarını içeren kitap hediye edilmiştir. Törende sivil toplum kuruluşları, okullar ve halk adına yapılan konuşmalar ardından Zonguldak Valisi Akif Bey şu konuşmayı yapmıştır**:**

> "Aziz vatandaşlarım, Mübeccel Cumhuriyetimizin kuruluşunun altıncı yıl dönümünde gönüllerden coşup gelen hararetli tezahürleri sürur ve iptihaç ile karşılar ve vatanı kurtaran Cumhuriyeti kuran büyük müessis ve reisimiz Gazi Mustafa Kemal'in bütün memleketin ittifak ile itimadını kazanan muvaffak hükümetin şadü bahtiyar mümessili sıfatıyla temiz ve çalışkan Zonguldaklı vatandaşlarımı sevimli mektepli yavrularımızı ve Türk gençliğini muhabbetle selamlarım. Sevgili vatanımızı düşmandan kurtaran, yabancı unsurları ve çalışanların sırtından geçinenleri kovan, tekkeleri, bu tembellik yuvalarını kapatan, milletimizi ortaçağdan kalma köhne ananelerden sıyırarak okuyup yazmayı kolaylaştıran, kadın, erkek alın teriyle serbest çalışıp kazanacakların önündeki bütün engelleri yıkan ve cihanda sulh ve dirliğin asayişi içinde hürriyeti, muvasatı, uhuvveti temin ederek Türklüğü medeni Avrupa milletlerinin safları arasına katan Cumhuriyetimizin hazırlandığı ve kurulduğu günden bu güne kadar yıldan yıla ilim sanat ve umran eserlerinin yükseldiğine ve çoğaldığına şahit olan bu iş ve çalışma muhitinde azimli ve nezih halkımız Cumhuriyet'in kadrini bilmek münevverlerin mesaisini takdir etmek ve onlara müzahir olmak hususlarında en ileri sıraları almaktadır. Damarlarında Gazinin tebcil ettiği temiz kanı taşıyan asil Türk milleti arasında büyük dâhisinin kudretli eliyle tutulan ve bütün dünya milletlerine gıpta verecek ittihat ve tesanüt payidar oldukça, güzel vatanımız daima şen ve mes'ut olacaktır. Yaşasın vatan, yaşasın Cumhuriyet yaşasın Gazi Mustafa Kemal bayramınız kutlu olsun vatandaşlar."

Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, vilayet merkezinde çok coşkulu bir surette kutlanırken, Safranbolu'da da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için hazırlıklar iki üç gün öncesinden başlamış, her yere taklar kurulmuş, her taraf bayraklarla ve Gazi'nin resimleriyle donatılmıştır. Bayram merasimi saat 11:00'da başlamış ve Kaymakam Fuat Bey'in Cumhuriyet'in önemini anlatan konuşmasının ardından, Millî Eğitim memuru Hilmi Bey harf inkılabı ve millet mekteplerini konu alan bir konuşma yapmıştır. Öğrencilerin manzumeleri ve marşların ardından Millet Mekteplerinde başarılı olanlara Gazi'nin imzaladığı kitaplar hediye edilmiştir. Daha sonra kaymakamlık makamında tebrikat yapılmış ve akşamleyin fener alayları düzenlenmiştir. Zonguldak'ın ilçelerinden olan Çaycuma'da ise bayram kutlamaları çok yoğun bir şekilde kutlanmış, bununla birlikte Belediye ve Gençler Birliğinden Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e, Başbakan İsmet İnönü'ye, Meclis Başkanı Kazım Paşa'ya, Vali Akif Bey'e ve Kaymakam

---

[35] Cumhuriyet'in ilanının altıncı yıl dönümü olması sebebiyle 1929 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlaması 29 Ekim 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında şu başlıkla yer almıştır; '' Bugün bayramların bayramıdır. Altı senede yapılan işler, altı asıra sığmayacak kadar mühim ve muazzamdır'' bu söylemden de anlaşıldığı gibi altı yıllık kısa bir sürede yapılan yenilikler ve ilerlemelerin de altı çizilerek Cumhuriyet'in getirmiş olduğu medeniyete minnet duyulmuştur. Cumhuriyet, 29 Ekim 1929, s.1.

Lütfi Bey'e (Devrek Kaymakamı) tebrik telgrafı çekilmiştir. Akşam saatlerinde gençler ve öğrencilerin katılımıyla etkinlikler düzenlenmiştir.[36]

Zonguldak'ın ilçesi, Bartın'a bağlı Kurucaşile'de de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çok yoğun bir şekilde geçmiştir. Kurucaşile'de taklar kurularak nahiye süslenmiş, törende nahiye müdürü Süreyya Bey tarafından Cumhuriyet Bayramı'yla ilgili konuşma yapılmış, akşamüzeri de nahiyede fener alayı yapılmıştır. Bartın'da da Cumhuriyet Bayramının altıncı yıldönümü kutlamaları için birkaç gün öncesinde hazırlıklara başlanmıştır. Bayram günü CHF'sı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Muallimler Birliği ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin katılımıyla Bartın CHF'sı binası önünde ve Belediye Caddesinde gösteriler yapılmıştır. Bayram nedeniyle başta CHF binası önünde olmak üzere Hükümet konağı, belediye binası, Tayyare Cemiyeti, İtfaiye garajı önünde ve Piryancılar caddesinde taklar konularak sokaklar defnelerle süslenmiştir. Bayram sabahı saat 10:30'da öğrenciler büyük bir alay halinde ve önlerinde cumhuriyetle ilgili süsleri taşıyan otomobille Asma'dan meydana doğru hareket etmişlerdir. Meydanda, okullar millî marşları okuduğu sırada kaymakamlık binasında ise Kaymakam Arif Bey resmikabulleri almıştır. Kaymakamlıktaki bayramlaşmanın ardından memurlar ve eşraf Kaymakam Arif Beyle birlikte meydana inmiştir. Ardından Cumhuriyet ve Asma Mekteplerinden iki kız öğrenci manzumeler okumuş sonrasında öğretmen Haydar Bey, Müdde-i Umumi Muavini Sabri Bey konuşmalar yapmıştır. Konuşmalardan sonra öğretmen Hüsniye Hanım yeni harfler ve 1 Kasım'da açılacak Millet Mektepleri hakkında konuşma yapmıştır. Konuşmanın ardından imzalı *Teşkilatı Esasiye Kanunları* kitabı sahiplerine verilmiştir. Törenin bittiği yine fişeklerle duyurulmuş, halk tören meydanından ayrılmıştır. Bayram akşamı, çevre köylerden insanların şenliği görmek için kasabaya gelmesiyle daha kalabalık bir şekilde coşku içinde fişekler atılarak kutlanmıştır. Fener alayı, itfaiye ve öğrencilerden oluşan alay caddelerde dolaşmıştır. Ardından CHF'sı binası önünde fener alayı durmuştur. Fırka'nın balkonundan Müdde-i Umumi Sabri Bey ateşli bir konuşma yapmış, Cumhuriyet'in ne demek olduğunu ve hükümetin yaptığı yenilikleri açıklamıştır. Konuşmanın ardından CHF'sı salonunda toplanan öğrenciler müsamerelerini sunmuştur. Bartın gazetesi 1929 yılına ait *"Cumhuriyet Bayramı"* başlıklı yazısında bu yıl yapılan bayram etkinliğinin diğer yıllara göre daha coşkulu olduğunu yazmıştır.[37]

6. 1930 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in yedinci yıldönümü kutlamaları önceki yıllara göre daha çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Bu bağlamda Fenerbahçe ile Maden Mühendisi Okulu futbol müsabakası, izcilerin gösterisi ve müsamereler düzenlenmiştir. Cumhuriyet Bayramı coşkusu Zonguldak'ın nahiyesi olan Beycuma'da da büyük bir heyecan ve hazırlık içerisinde kutlanmıştır. Bayram coşkusuyla okullar, nahiye konağı, dükkânlar bayraklar ve dallar ile süslenirken özellikle okul çocuklarının söylemiş olduğu şarkılar ve nutuklar her yeri inletmiştir. Nahiye müdürü Celal Bey de bu etkinliklere bizzat katılım sağlamış ve Cumhuriyet hükümetini, genç nesli selamlayarak hürmetlerini sunmuştur.[38] Zonguldak'ın Bartın ilçesinde ise Cumhuriyet Bayramının yedinci yıldönümü kutlamaları çarşamba günü yapılmış, her yıl olduğu gibi bu yıl yapılacak kutlamalara yoğun bir katılım olması için hazırlıkların devam ettiğinden, çarşıda takların kurulduğundan, programın hazır olduğundan, merasimin gecede devam edeceğinden gazete haberlerinde dile getirilmiştir.[39]

Bartın'da 29 Ekim 1930 Çarşamba günü gerçekleşen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında daha önceden hazırlanan program dâhilinde saat 10:00'da Kaymakamlık makamında resmikabul yapılırken, bütün okulların katılımıyla ve önde iki araç ile birlikte alay, Asma okulunun önünden Hükümet binasına kadar gelerek burada yerlerini almışlardır. Tebriklerin ardından bütün

---

[36] Bartın, 4 Kasım 1929, No: 218: 1.2.3.
[37] Bartın, 11 Kasım 1929 No: 219: 1-3.
[38] Bartın, 10 Kasım 1930, *No:* 269: 2.
[39] Bartın, 27 Ekim 1930, *No:* 267: 1.

memur ve teşekküllerin erkânı hükümet önüne inmiş, merasime İstiklal Marşı ile başlamışlardır. Ardından öğrenciler nutuklar söylemişlerdir. Öğretmen Nihal Hanım'ın konuşmasının ardından Belediye Başkanı Kemal Bey şu konuşmayı yapmıştır:

> Muhterem hanım ve beyefendiler, "Bizi demokrat idareye geçiren aziz Cumhuriyetimizin 8. yıl dönümünü idrak ediyoruz. Cumhuriyet idaresi, Türk Milletinin uzun asırlar mevcudiyetinin haberdar olmadığı, fakat hadiselerin tesiriyle siyasi tahakkümler altında ezildiğini hissettiği karanlık devirden sızan bir ihtiyaç hülasasıdır... Büyük Gazi, aziz Türk milletine dünya yüzünde hayat bahş etmiş, devletler manzumesinde Türklüğü; devlet işlerinde Türk gençliğini yükseğe çıkarmıştır... Genç Türkiye, artık sakim usullerin; aciz ve ibtidai telkinatın esiri olmaktan tamamen uzaklaştı. Türk gençliğinin ölmez ve yılmaz azim idaresidir ki 8 sene içinde en büyük inkılapları müsmirs ve müsbet neticeye eriştirdi... Genç Türkiye Cumhuriyeti ve Cumhuriyeti Gazinin vediası olarak kendine maleden Türk gençliği inkılap icabatının bütün sırları üzerinde dikkatli ve itinalı tedbirlerle halkın efkârını yeni idarenin sistemleri etrafına toplamak için çok çalıştı"

Kemal Bey'in konuşmasının ardından Kaymakam Tevfik Bey'in heyecanlı konuşması da coşkuyla alkışlanmıştır. Kaymakam Bey'in konuşmasının halk üzerine oldukça etkili olmuştur. Merasime öğrencilerin söylediği Cumhuriyet marşıyla son verilmiş ve kalabalık dağılmıştır. Akşam da bayram coşkusu devam etmiş, Asma okulunda toplanan fener alayı saat 18:00'da Asmadan hareket ederek yukarı çarşıdan Karakaş caddesini ve Su Terazisi sokağını takip ederek Tayyare Cemiyetini ziyaret edip oradan Belediye sokağının başındaki elektriklerle süslenmiş takın altından geçerek, Belediye önüne gelmiş ve oradan da Paşa sokağını tabip ederek Askerlik şubesine hareket etmiştir. Hükümet caddesini takip eden alay, CHF' nın önüne gelmiş, burada da öğrenci ve öğretmenler tarafından nutuklar okunmuştur. Halkın bu coşkulu kutlama merasimi saat 10:00'a kadar devam etmiştir. [40]

7. 1931 Yılı Kutlamaları

Cumhuriyet Bayramının sekizinci yıl dönümü kutlamaları 29 Ekim 1931 Perşembe günü, Zonguldak ve çevresinde büyük bir coşkuyla kutlanmış, her taraf bayrak ve defne dalları ile süslenmiştir. Hükümet binasının önünde yapılan merasime, memurlar, esnaf, halk, öğrenciler, cemiyetler, maden işçileri katılmış bayram sevinci oldukça parlak bir şekilde yaşanmıştır. Öğrencilerin okuduğu şiirlerin ardından belediye başkanı Nihat Bey ve partiyi temsilen Rafet Bey'in konuşmalarıyla günün önemi dile getirilmiştir. Gazi'ye duyulan saygı ve İnkılap büyüklerine olan samimi duygulara değinilmiştir. Halkevi balkonundan bir grup genç müzik eşliğinde İstiklal Marşını söylemiş ve millî havalarımızı seslendirmişlerdir. Bu arada vapurlar da düdük çalarak şenliğe eşlik etmiştir. Elektrikle aydınlatılan Zonguldak caddelerinde akşamları fener alayları düzenlenmiş, halk geç vakitlere kadar millî oyunları oynayarak sevinç içinde eğlenmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle de CHF tarafından balo düzenlenmiş, baloya İstanbul'dan caz takımı getirilmiştir. Mevsimin ilk balosu olan balodaki nezaket ve intizam ayrıca belirtilmiştir. Zonguldak Valisi Arif Bey, Gazi Mustafa Kemal'e bayram tebrik telgrafı göndererek şükranlarını iletirken, Gazi'de tebrik telgrafına aynı hassasiyetle cevap vermiş ve Vali Arif Bey'i tebrik etmiştir.[41]

8. 1932 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramının dokuzuncu yıldönümü kutlama hazırlıkları günler öncesinde başlamıştır. 1932'de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları bir önceki yıla nazaran daha coşkun bir heyecan içinde kutlanmış, şehir bayraklarla, defne dallarıyla donatılarak CHF ve belediye binaları önüne taklar kurulmuştur. Yeni hükümet konağının önünde büyük bir kalabalık oluşmuş, Zonguldak halkevi bandosunun eşliğinde İstiklal Marşı söylenmiş ve ardından Vali Mehmet Halit Bey, konuşma yaparak, yeni hükümet binasının açılışını yapmışlardır. Hükümet binasının açılışı özellikle bayram kutlamalarına yetiştirilmeye çalışılmış ve Vali Bey

---

[40] Bartın, 3 Kasım 1930, No: 268: 1.; Bartın, 3 Kasım 1930, No: 268: 2-3.
[41] Zonguldak, 1 Kasım 1931, No: 320: 1.

tarafından bizzat binanın yapımı takip edilerek bayram öncesinde hükümet konağının bayrama yetiştirileceği haberi verilmiştir.[42]Bayram için yapılan hazırlıklarla ilgili gerek şehir merkezinde gerekse diğer bölgelerde hazırlıklar büyük bir heyecanla devam etmiştir.[43]

29 Ekim Cumartesi günü kutlanacak olan bayram programı için takların kurulacağı, binaların elektriklerle donatılacağı, yeni hükümet binasının salonunda balo verileceği daha önceden bildirilirken, ayrıca İstanbul'dan caz grubu getirileceğinin, halkevi güzel sanatlar musiki şubesinin bayrama kadar çalışmalarının devam edeceği de duyurulmuştur.[44]

CHF Zonguldak başkanının yaptığı konuşma sonrasında halk kendini tutamamış, gözyaşlarına boğulmuştur. Belediye Başkanın konuşmasının ardından, öğrenciler şiirler okumuş daha sonra da pek parlak bir şekilde gerçekleşen geçit resmine polis ve jandarma güçleri, okul öğrencileri, kağnı arabasıyla kahraman kadınlarımızı ve çocuklarımızı canlandıran kafile, Cumhuriyet perilerini taşıyan araba ve inkılap silsilesinin temsili coşkulu bir şekilde alkışlanmıştır. Vapurların ve arabaların düdük çalmasıyla birlikte toplar atılmış ve o gün sabahtan akşama kadar bütün şehir bayramı coşkuyla kutlanmıştır. Elektrik süsleriyle donatılan şehirde halk, halkevi balkonundan ve bazı yerlerde halkevi bandosu tarafından çalınan müziklerle gece yarılarına kadar eğlenmiştir. Akşamleyin yakılan meşalelerle birlikte, alaylar eşliğinde fişekler atılmış ve halk caddelere sığmayacak kadar büyük bir kalabalık oluşturmuştur. CHF tarafından, yeni hükümet binasının üst salonunda bayram dolayısıyla verilen baloya Vali Bey, Belediye başkanı, CHF başkanıyla birlikte şehrin ileri gelen aileleri ve yabancı misafirler iştirak etmişler ve balo sabaha kadar devam etmiştir. Zonguldak'ın Kozlu nahiyesinde de aynı şekilde kutlana bayram kutlamalarında, nahiye müdürü ve öğretmenler tarafından yapılan konuşmaların ardından halk motor ve otomobillerle Zonguldak'a giderek bayram kutlamalarına katılmışlardır. Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla, Gazi Mustafa Kemal'e Zonguldak halkı adına yazılan tebrik telgrafı ise Gazi tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve Gazi şu telgrafı göndermiştir; *"'Bayramının yıl dönümünü kutlayan telyazılarınızdan ve hakkımda gösterdiğiniz temiz duygudan pek sevindim. Teşekkür eder ve ben sizi kutlarım."* buyurmuşlardır. Bu telgrafla birlikte, Zonguldak halkına, diğer devlet ileri gelenleri de aynı şekilde güzel dileklerini bildirmişlerdir.[45]

9. 1933 Yılı Kutlamaları

1933 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda, Cumhuriyet'in onuncu yılını kutlama programlarının daha önceki kutlama programlarından farklı yönü bu yıl yapılacak olan kutlamaların devlet düzeyinde gerçekleşmesidir. Hükümet bu konuda oldukça hassas davranmış ve *''Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu''* adı altında bir kanunla yapılacak olan hazırlıklara resmiyet kazandırmıştır.[46]

Cumhuriyet Bayramı Onuncu yıl kutlamalarında gerçekleştirilen bir ilk ise, bayram günlerinde halk kürsülerinin kurulmasıdır. CHF halkın Cumhuriyet heyecanını halkın bizzat duyguları aktararak yaşama imkânı vermiş ve halk kürsülerini kurmuştur. CHF teşkilatı olan yerlerde halk kürsüleri açılacak ve üç gün süresince halk kürsüleri inkılaba bağlı vatandaşlara açık tutulacaktı.[47]

1933 yılı kutlamaları ülke genelinde düzenlenen merasim ve konuşmalarla sınırlı kalmamış ayrıca Cumhuriyet'in onuncu yılı olmasının önemini ve Cumhuriyet'in önemini belirtmek için bir dizi yayın yapılmıştır.[48] Bu yayınlardan bir tanesi olan "*Cumhuriyet'in On Yılında Zonguldak ve*

---

[42] Zonguldak, 16 Ekim 1932, No: 347: 1.
[43] Zonguldak, 19 Ekim 1932, No: 348: 1.
[44] Zonguldak, ,26 Ekim 1932, No: 349: 1.
[45] Zonguldak, 16 Kasım 1932, No: 351: 1.
[46] Demirhan, 1999: 38.; Düstur, Tertip 3, C.14,1954, s.555.
[47] Doğaner, 2007: 131.
[48] Çıkla,2006: 46.

Maden Kömür Havzası" adlı eser de Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası tarafından bastırılmış ve burada Zonguldak'ın iktisadi ve sosyal gelişmesinin on yıl içindeki durumu dile getirilmiştir.[49]

Ülkenin dört bir yerinde yapılacak olan, bayram kutlama merasimi için hazırlıklar çok önceden başlamış ve onuncu yıl kutlamaları için kutlama kanunda belirtildiği gibi, merkeze bağlı bir Yüksek Komisyon kurulmuş ve ayrıca diğer illerde bu işlerle ilgilenecek komite ve heyetler oluşturulmuştur.[50]Bu doğrultuda kutlama komiteleri kurulmuş, bütün kaza ve illerde kutlama komiteleri oluşturulmuştur. Zonguldak'ın ilçesi olan Batın'da da Kaymakam Bey'in kontrolünde kurulan komite, bayram kutlama programının hazırlıklarını gerçekleştirmiştir.[51]

Bartın gazetesi sahibi ve başmuharrir İbrahim Cemal Bey (6 Eylül 1933) 412 sayılı Bartın gazetesi *''Milli Bayramlar Halk Ruhuna Kaynaşmalı''* başlıklı yazısında millî bayramların önemli olduğunu belirten fikirlerini halk ile paylaşmak istemiş ve bu konudaki düşüncelerini yazıya dökmüştür. Yazısında Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan bayramı, Zafer Bayramı gibi senede birkaç millî günümüz olduğunu ve bu günlerde yapılan merasim ve kutlamaların kâfi olup olmadığını dile getirmiştir. Millî bayramların merasim ve şenlik kapsamının dışında halkın hususi hayatına karışmasını ve halk ruhuyla kaynaşmasını arzu ettiğini belirtmiştir. Asırların yadigârı olan dini bayramlarımızın her aile tarafından saygıyla kutlandığını, insanların birbirlerini ziyaret etmek için dini bayramların bir fırsat oluşturduğunu, yeni kıyafetler, değişik lezzetlere ortam hazırladığını dile getirerek aynı coşkunun aynı hazırlıkların millî bayramlarımız içinde yapılmasını arzu ettiğini, halkın ruhuna kaynaşan dini bayramların ailevi bir mahiyet kazandığını millî bayramlarımızın da ailevi bir mahiyet kazanmasının gerektiğini, millî varlığını kendi kudretiyle kurtaran bir milletin millî bayramlarını öncelikle evlerinde, aile içinde kutlamaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu arada bayram hazırlıkları hararetle devam etmiş, komiteler raporlarını hazırlamış, kutlama komitesine vermiş, kutlama komitesi de raporları idare ve yardım komitesine vermiştir.[52]

Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları, Ankara'da Yüksek Kutlama Komisyonuna bağlı bir şekilde kutlama komitesinin çalışmalarıyla hummalı bir hazırlık içinde düzenlenmiştir. Hem İl'de hem de kazalarda idari takip altında yürütülen hazırlıklara, üç gün üç gece sürecek olan bayram merasiminin parlak ve neşeli geçmesi için oldukça itina gösterilmiştir. İlkokul ve Ortaokul öğrencileri tarafından düzenlenecek olan müsamerelerde piyesler oynanacak, şehrin belli yerlerinde taklar kurulacak, süslemeler için çok sayıda bayrak ve fener ısmarlanacak, Cumhuriyet Bayramının önemine uygun bir şekilde afişler hazırlanacak ve bu afişler bir gecede belirlenen yerlere asılacaktı. Ayrıca Bartın CHF tarafından ısmarlanan on bir parçalık şehir bandosu gelecek ve bayrama kadar hem geçit resmi için hem de konser vermek için hazırlanacaktı. Önemli hazırlıklardan biri de Cumhuriyet'in *Onuncu Yıl Marşı* Ortaokul müzik öğretmeni Fahri Bey tarafından öğrencilere öğretilecek bunun yanında İstiklal Marşı da halkın katılımını sağlamak için halka öğretilecektir. Bu arada hazırlıklar yapılırken kaza kutlama komitesinin, köylerde yapılacak akşam kutlamalarında yabancı malı olan petrol yerine çıra ve çalı kullanılmasını istemesi de dikkati çekmektedir.[53]

Cumhuriyet Bayramı'na on sekiz gün kala kutlama faaliyetlerinin artmış, çarşıda taklar kurulmuş, çarşıdan başka evler de süslenerek, halkın kutlamalara katılımının önemli olduğu hatta resmî kurumların katılımından daha fazla önem arz ettiği dile getirilmiştir. Kutlamalar için, bayraklar, ampuller ve diğer bütün levazımın sipariş edilmiş, onuncu yıl marşının güftesi ve

---

[49] Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası başkanı Hüseyin Fehmi İmer bu eserin bir adedini Onuncu yıl kutlamalarından sorumlu olan Yüksek Komisyonun başkanı Kütahya Milletvekili Recep Bey'e göndermiştir. Cumhuriyet'in On yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul 1933, s.1-303; BCA, 490.1/ 1149.33.1/Ek: 62.

[50] Resmî Gazete, "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu", Kanun No 2305, Sayı 2437 (26 Haziran 1933), s.1.

[51] Bartın, 15 Ağustos 1933, No: 409: 2.

[52] Bartın, 6 Eylül 1933, No: 412: 1-3.

[53] Bartın, 3 Ekim 1933, No: 416: 1.

notası şehrin her yerine dağıtılarak marşın öğretilmesine çalışılmıştır. Konuşma için şehrin belli yerlerinde on bir kürsü yeri belirlenmiş, bir o kadar da *Cumhuriyet Halk Kürsüsü* ısmarlanmıştır. Bayramda, bin fakir çocuk giydirmek amaçlı Halkevi tarafından ısmarlanan kumaşlar gelmiş ve dikilmeye başlanmıştır. Yerel basında "*Türkiye Tek Bir Kalp Gibi Çarpıyor''* başlığı altında dile getirilen kutlama heyecanın oldukça dikkat çekicidir. Üç gün boyunca süren kutlamalarda Türk Milleti'nin cihan tarafından saygı duyulan bir millet haline gelmiş olması ve on yıl öncesindeki şartlara rağmen doğan ''*Türkiye Cumhuriyeti*'' mucizesi sürekli dile getirilmiş ve Atatürk'ün Türk milletinin bu günlere gelmesindeki çabalarının ne kadar çok önem arz ettiği göz önünde bulundurularak bu günlere nasıl geldiğimizden bahsedilmiştir. Bayramın üçüncü günü olmasına rağmen heyecanın devam ettiği, bayram için on iki-on üç tak kurulması düşünülürken kurulan tak sayısı yüz elliyi geçmiş, evler bayrak ve defne dalları ile süslenmiş, caddeler kırmızı-beyaz renklerle ve yeşilliklerle donatılmıştır. Bayram sabahı, üç gündür yağan yağmurun dinmesi de bayramın uğurlu olarak görülmesine sebebiyet vermiştir.[54]

Bayramın birinci günü, merasim şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile 10.00'da başlamış, Kaymakam Nazif Bey kürsüye çıkarak merasimi açmış ve konuşmasında "*Mütareke*" den, "*Sevr" den* bahsederek Cumhuriyet'in faziletine, Gazi'nin eserinin büyüklüğüne değinmiştir. Konuşmanın ardından şehir bandosu Onuncu Yıl Marşı'nı çalmış, bütün halk ve öğrenciler de katılım sağlamıştır. Öğleden sonra ise on dört köy okulunun açılışının yanında üç köprünün de açılışı ve *Hapishane İş Yurdu'*nun açılış merasimi yapılmıştır. Bando son olarak İzmir Marşı'nı çalmış, fişekler atılmış, geçit resmi yapılmış ve böylece o günkü merasim sona ermiştir. O günkü kalabalık öyle bir hayretle karşılanmış ki, Bartın'da bu kadar insanın var olduğuna bile inanmakta zorlanmışlardır. Akşam saatlerinde lüks lambalar ve binlerce fener ile ışıklandırılan şehir harika bir görünüm kazanmış akşam da belediye tarafından bir ziyafet verilmiştir. İkinci gün, öğleden önce Cumhuriyet Meydanı'nda Ankara'da kurulacak olan Cumhuriyet Abidesi için "*toprak alma"* merasimi yapılmış ardından Kaymakam Bey kürsüye çıkarak abide için verilen toprağın ulu Gazi'ye armağan olduğu belirtmiş ardından alınan toprak merasimle bir torbaya konularak mühürlenmiştir. CHF adına bir konuşma yapılmasın ardından, Ortaokul öğretmenlerinin ve şube müdürünün konuşması da alkışlarla büyük ilgi görmüştür. Özellikle öğretmen olan Perihan Hanım'ın, kadınlara yönelik inkılap hareketlerinden bahsetmesi çok fazla alkışlanmıştır. Merasim boyunca bando *Cumhuriyet Marşı*'nı çalmış ve merasim öncesinde, sonrasında fişekler atılmıştır. Öğleden sonra Cumhuriyet meydanında kürsüye çıkan Savcı Sırrı Bey Cumhuriyet öncesi hukuk anlayışı ile Cumhuriyet sonrası hukuk anlayışından, kanunlardan bahsetmiştir. Aynı şekilde on yıl öncesini mukayese yapan Doktor Hakkı Kazım Bey de çok alkış almıştır. Konuşmalar arasında öğrenciler de şiirler okumuş, konuşmalar bittiğinde halk dağılmıştır. Bu coşkulu kutlamalar akşam saatlerinde de devam etmiş hava fişekleri, maytaplar yakılarak bayram gece yarısına kadar sürmüş yine ikinci akşam da CHF tarafından yemek verilmiştir. Bayramın üçüncü günü de bayram neşesi halkın yoğun katılımıyla devam etmiştir. Bayram için hazırlanan müsamereler, İlkokul öğrencileri, Gençler Birliği Temsil Heyeti, Ortaokul öğrencileri tarafından sahnelenmiştir. Bayramın üçüncü gecesi de İstiklal Okulu salonunda Cumhuriyet balosu verilmiş ve bayram münasebetiyle okullarda sergi düzenlenmiştir. Ayrıca, Hükümet, Belediye, CHF ve diğer resmi kuruluşlar tarafından büyüklere telgraflar çekilmiştir.[55]

Bayram dolayısı ile Gazi Mustafa Kemal'e, Başvekil İsmet Paşa'ya, Meclis Başkanı Kazım Paşa'ya, Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'ya, CHF Genel Sekreterine ve Zonguldak vilayetine tebrik telgrafları çekilmiştir. Bayram kutlamaları, ülke genelinde olduğu gibi onuncu yıl olmasının da etkisiyle, oldukça parlak bir şekilde kutlanmış, şehir üç gece efsane bir şehir gibi denizin en uzak noktalarından bile gözükecek güzellikte donatılmıştır. Yine Bartın'da onuncu yıl kutlamalarının gösterişli merasimi sayısı yüz elliyi bulan takların kurulmasına sahne olmuştu.

---

[54] Bartın, 14 Ekim 1933, No: 417: 1-2.
[55] Bartın, 31 Ekim 1933, No: 419: 1-2.

Bayram dolayısıyla şehir yüz elli takla gelin gibi donatılmış, Cumhuriyet Bayramının neşe içinde geçmiştir. Devrek'te yapılan bayram kutlamalarının ise, üç gün üç gece çok parlak ve şimdiye kadar hiç görülmemiş bir şekilde kutlanmış, üç yerde kürsü kurulmuş, konuşmalar yapılmış ve sekiz konferans düzenlenerek, akşamları fener alayları düzenlenmiştir. Devrek'te bayramın ilk günü CHF binasının önünde köylülere ziyafet verilmiş, bu esnada ise Kaymakam Ali Fuat Bey de sofralara oturup halk ile sohbet etmiştir. [56]

10. 1934 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in on birinci yıl dönümü kutlamaları için hazırlıklar erkenden başlamış ve bayram gecesi CHF tarafından da bayram akşamı balo yapılacağı belirtilmiştir.[57]Zonguldak bayram dolayısıyla tam bir gelin titizliğiyle süslenerek, şehrin her yeri defnelerle, renkli kâğıtlarla ve bezlerle, Al bayrak ve fırka bayraklarıyla donatılmıştır. Bayram merasimi Vali Bey ve Jandarma Komutanı eşliğinde gerçekleşmiştir. Bayram sebebiyle Gazi Mustafa Kemal'e Zonguldak halkı adına gönderilen tebrik telgraflarına cevaben Gazi, Zonguldak halkının bayramını kutlarken aynı zamanda *Uzun Mehmet Kömür Bayramı'nı* da kutlamıştır. Ayrıca, Vali Bey ve bütün teşkilatla birlikte Zonguldak halkının bayramı, Başbakan İsmet Bey tarafından da kutlanmıştır. Kütahya mebusu ve aynı zamanda CHF Genel Sekreteri tarafından Cumhuriyet hakkında ve CHF'nın ilerlemesi ile ilgili güzel temennilerde bulunulmuştur.[58] On birinci yıl dönümü için hazırlanan balo umulduğundan çok daha güzel olmuş, bu sene düzenlenen baloda, baloya katılan bayanların kıyafetleri oldukça dikkat çekmiştir.[59]

11. 1935 Yılı Kutlamaları

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in on ikinci yıl kutlamaları için bayram kutlama komisyonu kurularak hazırlıklara günler öncesinden başlanmıştır. Cumhuriyet Bayramının, on ikinci yıl kutlamalarıyla ilgili Zonguldak gazetesi yazarı Ahmet Naim kullandığı ifadelerde, Cumhuriyetle birlikte Türkiye gerek ekonomik gerek sosyal alanlarda istiklale kavuşarak, dışa bağımlılıktan kurtulduğunu ve yerli endüstrinin kurulmasıyla ekonomik bağımsızlığın güçlendiğini, ayrıca demir yollarının kurulmasının ulaşıma olan katkısını dile getirmiştir. İnkılâplar sayesinde de modern bir Türkiye'nin doğuşunun altını çizmiştir. Yine büyük Bayram'ın yurdun en ücra köşesinde bile kutlandığını, halkın anlatılmaz bir heyecan taşıdığını belirtmiştir.[60]

Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için bayram kutlama komisyonu kurularak yapılacak işlerin programı hazırlanmıştır. Bu bağlamda Zonguldak'taki resmî kurumlar, cemiyetler, özel kurumlar, evler, limanlar ve meydanların aydınlatılacağı belirtilirken, Cumhuriyet Bayramının onuncu yılında kullanılan bayrak ve ampullerin tekrar kullanılacağı belirtilmiştir. Her esnafın dükkânlarının önünü süslemesi, her esnaf bitişikteki esnafla ortak bir şekilde defne dallarıyla dükkânlarını süsleyip aydınlatması, evlerin ise bayraklarla süslenerek, akşam fenerlerle ve elektrikle aydınlatılması bildirilmiştir. Ayrıca limanda bulunan gemilerin bayraklarla süslenerek akşamları ışıklandırılması kararlaştırılmıştır. Meydanlarda ve caddelerde İş Bankası, Türk İş, Kozlu Müessesesi ve Belediye tarafından birer tak kurulması kararı alınmıştır.

Cumhuriyet Bayramının on ikinci yıl dönümü kutlaması 28 Ekim öğleden sonra başlayıp 30 Ekim akşamına kadar devam etmiştir. 28 Ekim günü akşam saat 21:00'da Zonguldak Halkevi salonunda öğrenciler tarafından müsamere yapılarak günün anlam ve önemiyle ilgili konferans verilmiştir. Cumhuriyet Bayramı programı 29 Ekim saat 09:00'da hükümet konağında Zonguldak Valisi Halit Aksoy tarafından bayram kutlamalarının kabulüyle başlamıştır. Saat 10:00'da toplu bir halde Zonguldak'ta bulunan konsolosların bayram kutlamaları kabul edil-

---

[56] Bartın, 7 Ekim 1933, No: 420: 1.
[57] Zonguldak, 22 Ekim 1934, No: 407: 1.
[58] Zonguldak, 12 Kasım 1934 No: 409: 1-2.
[59] Zonguldak, ,12 Kasım 1934 No: 409: 6; BCA, 490.1/1149.33.1./Ek: 69.
[60] Zonguldak, 29 Ekim 1935, No:448: 1.

miştir. Ardından Vali Bey saat 10:30'da Cumhuriyet meydanında yerini alan resmi ve özel kurumları, vatandaşları selamlayarak tören alanına inmiştir. Tören başlarken vapurlar, trenler ve fabrikalar bir dakika düdük çalmış ve belediye tarafından 21 top atılmıştır. İstiklal marşının ardından geçit resmi yapılmıştır. Geçit resmi ardından Vali Halit Aksoy ile Zonguldak Milletvekili Dr. Mithat Altıok tarafından konuşma yapılmıştır. Milletvekili Altıok konuşmasında; Cumhuriyet'in önemini anlamak için, son on iki yılın yeterli olmayacağını daha geriye bakılarak bu bayramın öneminin anlaşılacağını söylerken, savaşlarda cephelerde gömülen, gürbüz çocukları hatırlatmıştır[61]. Mondros Mütarekesinin Anadolu'yu işgale açık hale getirmesinden ve gayrimüslimlerin ihanetlerinden söz etmiştir.[62] Demiryollarının yapımının ekonomik bağımsızlığa katkısını ve yabancı sömürgesine karşı bir devrim olduğunun da altını çizmiştir.[63] Dr. Altıok, bu emsalsiz felakete düşen milletin Türk milleti olduğunu ve böyle bir milletin tarihinde bağımsızlığın temel olduğunu, devletsiz kalmadığını, yeni devlet kurmanın da Türk milletinin meziyeti olduğunu ifade ederek, Mustafa Kemal'in *"Ya İstiklal Ya Ölüm"* anlayışındaki başarılarını ve inkılâpların önünü açmasındaki katkısını dile getirmiştir.[64]

Öğleden sonra saat 14:00'da öğrenciler tarafından müsamere ve konferans yapılmış, akşamüzeri fener alayı düzenlenmiş ve ardından saat 21:00'da Zonguldak Halkevi salonunda balo verilmiştir.[65] Zonguldak halkının bayram münasebetiyle Cumhurbaşkanına, Başbakana, Meclis Başkanlığına, Genel Kurmay Başkanlığına, Bayındırlık Bakanlığına ve bütün bakanlıklara saygı ve sevgisini ifade eden tebrikleri telgrafla iletilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e gönderilen tebrikte, Karadeniz'in Akdeniz'e kavuşmasıyla çift bayram yaptıklarını dile getiren Zonguldaklılar Mustafa Kemal Atatürk'e olan bağlılıklarını da burada bir kez daha dile getirerek Cumhurbaşkanına olan sevgilerini tekrarlamışlardır. Cumhuriyet Bayramının on ikinci yıl dönümü dolayısıyla, özgürlük uğruna canlarını feda eden şehitler anılmıştır. Bununla birlikte bayram birçok bölgede okul, köprü, cadde, anıt, temiz içme suyu açılma törenlerine imkân vermiştir. Zonguldak yerel basınında kullanılan *"Cumhuriyet'in yıl dönümü münasebetiyle Yunan ve Yugoslavya basının hararetli yazıları" başlığı* dikkat çekicidir. Burada, Yunan gazetelerinin bayram için samimi dileklerde bulunduğu ve Belgrat'ta çıkan Verene gazetesinin, uzun bir makale ile yeni Türkiye'den ve Mustafa Kemal'in liderliğinden bahsederek, Yugoslavya'nın yürekten selamlarını sundukları ifade edilmiştir.[66]

12. 1936 Yılı Kutlamaları

Cumhuriyet'in on üçüncü yıl kutlamaları Zonguldak'ta halkın yoğun ilgisi dolayısıyla meydanlar dolmuştur. Bayram programı bir hafta önceden hazırlanmış ve her kurum ya da kişiler bu program dâhilinde görevini yerine getirmiş ve şehrin her yeri süslenerek bayrama hazır hale getirilmiştir. Bayram kutlama programına göre kutlamaların 28 Ekim öğleden sonra başlayıp, 30 Ekim akşamına kadar devam edeceği, bayram dolayısıyla resmi ve özel bütün kurumların, evlerin, dükkânların, maden ocaklarının, gemilerin ve sokakların bayraklarla, resimlerle levhalarla ve ışıklarla süslenip donatılacağı belirtilmiştir. Belediye, Ereğli Şirketi, Türk iş, Kömür iş, İş Bankası ve Devlet Demiryolları tarafından taklar kurulacak ve Cumhuriyet'in on üçüncü yıl dönümü olması münasebetiyle taklara, parti binasının önünde ışıklarla büyük rakamlarla on üç sayısı yazılmıştır. On üç rakamının donatılan yerlere de asılacağı ayrıca belirtilmiştir. Belediye tarafında üç tribün hazırlamış, bayram için kullanılacak olan fişekler de maden dernekleri, Ticaret odası, Amele Birliği, Yardım, Ziraat, Osmanlı bankaları tarafından sağlanmış,

---

[61] Zonguldak, 4 Kasım 1935 No: 452: 2.
[62] Zonguldak, 7 Kasım 1935, No: 455: 2.
[63] Zonguldak, 12 Kasım 1935, No: 458: 6.
[64] Zonguldak, 19 Kasım 1935 No: 459: 2.
[65] Zonguldak, 29 Ekim 1935, No: 448: 15.
[66] Zonguldak, 1 Kasım 1935, No: 449: 1-2.

Cumhuriyet, Kozlu ve Üzülmez meydanına ise halk kürsüsü[67] konulmuştur. 28 Ekim Perşembe akşam saat 08:30'da Ortaokul salonunda da müsamere yapılması kararlaştırılmıştır.[68]

Yukarıda belirttiğimiz programa göre, Cumhuriyet'in on üçüncü yıl kutlamaları 29 Ekim sabahı saat 09:00'da CHP salonunda Türk Spor kurumunun partiyi ziyaretiyle kutlama töreni başlamıştır. Saat 09:30'da Hükümet binasında devlet adına kutlamalar Vali Halit Aksoy tarafından kabul edilmiştir. Saat 10:00'da vali Zonguldak'ta bulunan konsolosların kutlamalarını kabul etmiştir. Ardından Vali'nin saat 10:30'da tören alanına inip günün anlam ve önemi için Cumhuriyet ve inkılap hakkında yaptığı konuşma sonrasında İstiklal Marşı okunmuştur. İstiklal Marşı sonrasında resmigeçit töreni yapılmıştır. Geçit resmi başta ordu, her rütbeden subay, er, gaziler, şehit anaları bayraklar ile yedek subaylar, polis, jandarma, izciler, okullar, sporcular, spor kulüpleri, idman bölgesi, cemiyetler, halk ve resmi geçite katılan atlılar arka tarafta toplu halde geçmeleriyle gerçekleşmiştir. Saat 10:30'da törenin başlamasıyla limanda bulunan vapurlar, fabrikalar, trenler ve otomobiller bir dakika sürekli olarak düdük çalmış ve bu sırada 21 top atılmıştır. Cumhuriyet meydanındaki kutlamaların ardından saat 15:00 ile 18:00 arasında Cumhuriyet meydanında, Kozlu'da, Üzülmez halk kürsülerinde de konuşmalar yapılmıştır.29 Ekim akşamı fener alayları yapılarak havai fişekler atılmıştır. Akşam saat 10:00'da ise CHP tarafından sinema salonunda balo verilmiştir. 30 Ekim Cuma günü ise, saat 09:00-11:00 arasında Cumhuriyet meydanında, Kozlu ve Üzülmez kürsülerinde konuşmalar yapılmıştır. Akşam saat 20:30'da Ortaokul salonunda öğrenciler tarafından bir müsamere[69] düzenlenmiştir.

Cumhuriyet'in on üçüncü yıldönümü kutlamaları başta Zonguldak valisi Halit Aksoy olmak üzere jandarma komutanı ve Liman başkanı tarafından oluşan komisyon kutlamaları hazırlanmış ve uygulamış bayram kutlamaları büyük bir coşku ile geçmiştir.[70] Diğer yıllardaki kutlamalardan farklı olarak bu yılki kutlama töreni esnasında "Türk sporcuların partiye bağlılıklarını" bildirdikleri ayrı bir program yapılmıştır. 29 Ekim günü sabah 09:00'da Zonguldak spor, Kozlu spor kulüpleri mensupları, parti ve halkevi mensupları Zonguldak Halkevinde toplanmıştır. Program İstiklal Marşının okunmasıyla başlamıştır. Ardından CHP il yönetim kurulu başkanı Vali Halit Aksoy yaptığı konuşmasında Türk Spor kurumunun, CHP'sine bağlılığı hakkındaki dileklerinin genel merkez tarafından kabul edildiğini ve onandığını bildirmiştir. Bu vesileyle Türk Spor gençliğinin partinin altı ilkesine olan inanç ve sadakat ödevini ifade etmiştir. Ardından spor kurumu adına Can Özkan konuşma yapmıştır. Program sporcuların altı ilkeye bağlılıklarını bildirmesi ve Cumhuriyet marşının okunmasıyla son bulmuştur.[71] Cumhuriyet'in on üçüncü yıl kutlamaları Zonguldak'ta olduğu gibi, ilçesi Bartın ve nahiyesi Amasra'da da halkın yoğun katılımıyla gerçekleşmiştir.[72]

---

[67] Cumhuriyet Bayramının 13. yıldönümü dolayısıyla Zonguldak'ta kurulan halk kürsüleri bayram günlerinde sabahtan güneş batıncaya kadar açık kalmıştır. Bu kürsülerde yapılacak konuşmalar sabah 9-11 arasında öğleden sonra saat 15-18 arasında yapılmıştır. Zonguldak'taki halk kürsüleri ve konuşma yapanlar şöyledir: 30 Ekim sabah saat 9-11 arasında Öğretmen Leman, Avukat Tevfik Bilgin, Kozlu Halk kürsüsünde öğretmen Nezahat, mühendis Sami, Üzülmez halk kürsüsünde mühendis Talat Tan, öğretmen Ahmet tarafından konuşma yapılmıştır; BCA, 490.1/1149.33.1/Ek: 141, 143-144.

[68] Zonguldak, 29 Ekim 1936, *No:* 518: 1.

[69] 28 Ekim günü ilkokul öğrencilerinin düzenlediği müsamere programı şöyledir:
1-İstiklal Marşı-Mitatpaşa Okulu. 2-Ata (şarkı) Mitatpaşa Okulu. 3-Atatürk (şiir)-Namık Kemal Okulu. 4-Tablo (Halâs)-Gazi Okulu. 5-Piyes (10 İnkılâp)-Gazi Okulu.6-And (Şarkı ve Tablo)-Namık Kemal Okulu. 7-Şiir- Mitatpaşa Okulu. 8-Renkler (ront)-Gazi Okulu. 9-Monolog (Obur)-Gazi Okulu. 10-Ront (Kedi)-Mitat Paşa Okulu.11-Piyes (Çiftçi Kızlar)-Namık Kemal Okulu. 12- Monolog (Mütekaid)-Gazi Okulu. 13- Şarkı (Vatan)-Yeniokul Okulu. 14-Ront (Kedi)-Mitatpaşa Okulu. 15- Monolog (Doktor)-Namık Kemal Okulu. 16-Zeybek-Gazi Okulu 17-Kahramanlık (Şarkı)-Mitatpaşa Okulu. 18-Kültür (şarkı)-Namık Kemal Okulu. 19- 10. Yıl (Şarkı) Namık Kemal Okulu müsamere yapmıştır. 30 Ekim akşam saat 20.30'da ise Ortaokul öğrencileri tarafından müsamere yapılmıştır. Program şöyledir: 1. İstiklal Marşı. 2. Şiir. 3. Cumhuriyet Marşı. 4. Sönen Ümit (Piyes) 3 perde. BCA,490.1/1149.33.1/Ek: 147.

[70] Zonguldak, 29 Ekim 1936, *No:* 518: 1.; BCA, 490.1/ 1149.33.1./Ek: 141-142.

[71] BCA, 490.1/1149.33.1/Ek: 145-146.

[72] Bartın, 15 Ekim 1936 No: 565: 1.; Bartın, 22 Ekim 1936 No: 566: 1,4.; Bartın, 29 Ekim 1936, No: 567: 1.

13. 1937 Yılı Kutlamaları

Cumhuriyet'in on dördüncü yılı kutlamaları için Zonguldak valiliği günler öncesinden hazırlıklara başlamıştır. Bu hazırlık aşamasına göre, başta kutlama komisyonu kurulmuş ve kutlama işini yürütmesi görevi verilmiştir. Bayram dolayısıyla şehir ve kasabaların süslenmesi için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Komisyon tarafından, şehre asılacak yazılardaki vecizeler ve gösteri yerleri tespit edilerek, halkın yakasına takılacak parti bayrağı hazırlanmıştır. Zonguldak'ta bayramın kutlanacağı meydanlar hazırlanarak tribünler yerleştirilmiştir. Bayramda şehrin aydınlatılması için ise resmi ve özel kuruluşlar ışıklandırılmıştır. Çocukların eğlenmeleri için lunaparklar kurulmuştur. Şehirde süslemelerde kullanılmak üzere bayrak, meşe yaprağı, defne veya zeytin dalları temin edilerek kırmızı beyaz kurdelalarla süslemeler hazırlanmıştır. Köylülerinde bayram kutlamalarını izlemek üzere şehre getirtilmesi içinde gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Ayrıca komisyon tarafından şehirdeki gazetelerde bayram günlerinde büyük resimli ve inkılaba ait yazıların yayımlanması bildirilmiştir. Köylerdeki Cumhuriyet meydanları da düzeltilerek bayrama hazır hale getirilmiştir.[73]

Zonguldak valiliği hazırladığı programa göre, kutlamaların 28 Ekim öğleden sonra başlayıp 30 Ekim akşamına kadar sürmesi planlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle bütün resmi daireler, taklar, Belediye, CHP binası, halkevi binası, maden ocakları, istasyonlar, caddeler ve meydanlar ile kara ve deniz taşıtları bayraklarla süslenmiştir. Zonguldak'ta çeşitli yerlerde kurulacak olan taklar Etikömür, Türkiş-Kömüriş, Madenciler, Devlet Demiryolları tarafından hazırlanmıştır. Taklara büyük rakamlarla on dört yazılmıştır. Bayram kutlamaları sırasında protokol ve halk için üç tribün kurulmuştur. Ayrıca bayramda kullanılacak olan havai fişekleri Madenciler, pankartları Ticaret Odası, Amele Birliği, Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası ve Efes Bankası tarafından temin edilmiştir. Diğer yıllardaki kutlamalarda olduğu gibi bu yılda şehrin çeşitli yerlerinde halk kürsüleri kurulmuştur. Cumhuriyet Bayramı töreni 29 Ekim günü saat 09:30'da Hükümet binasında resmikabullerin ve tebriklerin kabulüyle başlamıştır. Saat 10:00'dan sonra Vali Halit Aksoy Zonguldak'ta bulunan konsolosların kutlamalarını kabul etmiştir. Daha sonra merasim saat 10:30'da vapurlar, fabrikalar, trenler ve otomobillerin bir dakikalık düdük çalması, 21 top atılmasıyla ve Zonguldak Valisi Halit Aksoy'un Cumhuriyet meydanına inerek cumhuriyet ve inkılaplar hakkında yaptığı konuşmasıyla başlamıştır. Valinin konuşmasının ardından bando eşliğinde İstiklal Marşı okunmuş, ardından geçit töreni yapılmıştır. Gündüz yaşanan bayram coşkusu akşamda fener alayları ve havai fişeklerle ve bando eşliğinde canlı bir şekilde geçmiştir. Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla kurulan halk kürsülerinde 29 Ekim günü saat 15:00-18:00 arasında konuşmalar yapılmış, Cumhuriyet meydanındaki Halk Kürsüsünde mektupçu Hilmi Uluğ, Kültür Müdürü Hüsnü Erkilata, Üzülmez Halk Kürsüsünde, şair Ali Mümtaz Erolat, öğretmen Ahmet Aka, sayışman Refi Özbay, Kilimli Halk Kürsüsünde ise Nahiye Müdürü Mahir Ertuğrul, öğretmen Nigâr Eroğlu, mühendis Rauf Alpsoy konuşma yapmıştır. 30 Ekim günü saat 09:00-11:00 arasında Cumhuriyet meydanı Halk Kürsüsünde Ortaokul Müdürü Şefik Akyay, Hukukçu Sami Barım, Üzülmez Halk Kürsüsünde Mühendis Talat Tan, İhsan Umar, Kilimli Meydanı Halk Kürsüsünde öğretmen İsmail Önder, Maden memuru Şuayb, Kozlu meydanı Halk Kürsüsünde, Mühendis Niyazi Durusoy, öğretmen Nebahat Özgül konuşma yapmıştır. Bu programa ek olarak Zonguldak Halkevinde müsamere programı hazırlamıştır. 28 Ekim'den başlayarak 30 Ekim akşamına kadar ilkokul ve ortaokul öğrencileri tarafından piyesler, müsamereler marşlar ve şiirler okunmuştur.[74] Cumhuriyet'in on dördüncü yılı kutlaması Zonguldak'ın Bartın ilçesinde halkın yoğun katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bartın'daki bayram kutlamaları sırasında elektrik santrali ve Çocuk Bahçesi açılışı yapılması açısından önemlidir. [75]

---

[73] Bartın, 14 Ekim 1937 No: 613: 2.

[74] BCA, 490.1/1149.33.1/Ek: 131,133,134, 138.

[75] Bartın, 21 Ekim 1937, No: 614: 1.; Bartın, 28 Ekim 1937 No: 615: 1.; Bartın, 28 Ekim 1937, No: 615: 4.; Bartın, 4 Kasım 1937, No: 616: 2.; Zonguldak, 22 Kasım 1937, No: 543: 1.

14. 1938 Yılı Kutlamaları

Cumhuriyet'in on beşinci yıl kutlamaları Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün hayattayken yapılan son kutlamalar olması açısından farklı bir öneme sahiptir. Cumhuriyet'in on beşinci yılı kutlamalarının nasıl yapılacağına dair hükümet tarafından Ekim ayının başlarında bir program hazırlanmış ve valiliklere bildirilmiştir. Hazırlanan program doğrultusunda şehirler ve kasabalar süslenerek, Cumhuriyet'in on beşinci yılı olduğunu belirtmek için büyük ve ışıklı bir şekilde 15 rakamı kullanılmıştır. Bu yıl yapılan kutlamalarda açılış veya temel atma merasimleri bayramdan önceki günlerde yapılacak, bayram süresince halk geçit resimleri, bayramlaşma törenleri ve eğlencelerle bayramı geçirecekti.[76] Zonguldak'ta Cumhuriyet'in on beşinci yıl kutlamaları daha önceki kutlamalara göre daha kapsamlı ve planlı bir şekilde kutlanmıştır. Bunun bir göstergesi olarak Bayram kutlama komitesinin Zonguldak valisi başkanlığında 29 Temmuz 1938 tarihinden itibaren çalışmalarına başlaması gösterilebilir.[77] Bayram kutlamalarının aksamaması için Jandarma Komutanı, Liman Başkanı, Belediye Başkanı, Halkevi Başkanı ve Kültür Müdürü'nden oluşan komisyon görevlendirilmiştir. Bayram kutlamalarının masrafları için Zonguldak Belediyesi 2488 lira bütçe ayırmıştır. Cumhuriyet bayramı kutlamalarına hazırlık için başta CHP, Zonguldak Halkevi, Belediye, Askerlik Şubesi, Maden Direktörlüğü, Devlet Demiryolları, Kömür Tesellüm, Mühendisler Birliği, Ticaret Odası, Amele Birliği, Sağlık Teşkilatı, Frengi Mücadele Teşkilatı, İş Bankası, Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası şubeleri, Efes Bank, Hükümet ve Amele Hastanesi, Okullar, Deniz İşleri Acenteciliği, Fenerler, Basımevleri, Kereste Fabrikaları, Demir Fabrikaları, Kömür Yıkama Fabrikaları, Atölyeler, Şehir ve Hükümet Bahçeleri, Çocuk Bahçesi ve Uzun Mehmet bahçesi olmak üzere ışıklandırılarak bayraklarla süslenmiştir. Zonguldak iskelesinden başlayarak Gazi Caddesi ve Cumhuriyet meydanından istasyona kadar bayraklarla donatılmıştır. Cumhuriyet meydanında tribün kurulmuş, Cumhuriyet meydanına, Üzülmez, Kilimli ve Kozlu meydanlarına birer Halk Kürsüsü[78] kurulmuştur. Ayrıca bayrak kuleleri, taklar,[79] pankartlar, resimler ve levhalar elektrikle donatılmıştır. Bayrak kulesine iki metre uzunluğunda bayrak asılarak lambalarla "*Varol Atatürk"* yazılmıştır. Hükümet binası da bayraklarla donatılarak projektörlerle aydınlatılmıştır.[80] Zonguldak'ın baştanbaşa süslerle donatılmasıyla, emsalsiz bir şekilde gerçekleşen on beşinci yıl kutlamaları, akşamları aydınlatılan sokaklar ve kurulan taklarla efsanevi bir manzara oluşturulmuştur. Bayram töreni oldukça düzenli gerçekleşmiş, halk kürsülerinden Cumhuriyet'in fe-

---

[76] Çelebi, 2007: 137-138.

[77] BCA, 490.1/ 1149.33.1/Ek: 54.

[78] Cumhuriyet Bayramının 15. yıldönümü dolayısıyla kurulan halk kürsüleri ve konuşmacılar şöyledir: 29 Ekim günü saat 15-18 arasında Cumhuriyet meydanı halk kürsüsünde Mektupçu Hilmi Uluğ, Kültür Müdürü Şevki Erkson, Avukat Tevfik Bilgin. Üzülmez halk kürsüsünde: Refi Özbay, Tal'at Tan. Kilimli halk kürsüsünde Nahiye müdürü Celal Öztamur, Öğretmen Şükrü Yavuz. Kozlu Halk kürsüsünde Kamunbay Mahir Ertuğrul, Mühendis Rauf Alpsoy. 30 Ekim günü saat 9-11 arasında ise Cumhuriyet Meydanı halk kürsüsünde Cemal Zühdü Aysan, Refet Güneş, Sami Barım. Üzülmez halk kürsüsünde Fahri Pehlivan, İbrahim Özdal. Kilimli halk kürsüsünde Maden memuru Şuayp Yalçın, Mühendis Kadri. Kozlu halk kürsüsünde öğretmen Niğar Erol, Suad Başol konuşma yapmıştır. BCA, 490.1/1149.33.1/Ek: 127-128.

[79] Cumhuriyet Bayramı kutlamaları dolayısıyla hazırlanacak taklar Zonguldak'taki kamu ve özel kuruluşlar aracılığıyla yaptırılması kararlaştırılmıştır. Bu anlamda başta Etikömür, Etibank, Hava Kurumu ve diğer kuruluşlar tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Zonguldak iskelesinden Gazi Caddesi boyunca ve Cumhuriyet meydanında hükümet ve şehir bahçesinde, Uzun Mehmet bahçesinde, Soğuksu'da yapılacak taklar, bayraklar ve elektrik süslemeleri belediye tarafından yapılmıştır. Etikömür ile İskele arasındaki tak Etikömür tarafından, Hava Kurumu önündeki tak kurum tarafından, Cumhuriyet meydanındaki tak ve kuleler İş Bankası tarafından, Cumhuriyet meydanındaki büyük bayrak ve balo organizasyonu CHP il yönetimi tarafından, Etibank önündeki tak Etibank tarafından, Maden Dairesi önündeki tak maden direktörlüğü ve Gazi ve Fevzi Paşa caddelerinin birleştiği yerdeki tak Ticaret Odası tarafından, atölye ve kömür yıkama fabrikalarındaki taklar Etikömür ve maden bölgelerindeki taklar ve kuleler müesseseler tarafından yapılmıştır. Havai fişeklerin ve dövizlerin masrafı maden sosyateleri ve bankalar tarafından, davetli 5000 köylüye verilen yemek Belediyeyle birlikte maden sosyetesi, daire ve müesseselerin bayrak, döviz ve ışık donanımları kendileri tarafından karşılanmıştır. Ayrıca taklara büyük rakamlarla -15- yazılmıştır. BCA, 490.1/1149.33.1/Ek: 115, 122, 123.

[80] BCA, 490.1/1149.33.1/ Ek: 55,112-113,122.

yizlerini anlatan konuşmalar yapılmıştır. Cumhuriyet kutlamaları vesilesiyle Belediye tarafından beş yüz köylüye, Kozlu Kömüriş tarafından üç bin işçiye gıda dağıtılmış ve Kömüriş'de cezaevinden gelen işçilere ayran dağıtımı yapılmıştır.[81]

Zonguldak'ta Cumhuriyet'in on beşinci yıl kutlamaları 29 Ekim günü sabah saat 9.30'da Hükümet binasında kutlamaların kabulüyle başlamıştır. Vali Halit Aksoy saat 10:00' a kadar memurların ve halkın kutlamalarını, saat 10:00' da ise Zonguldak'ta bulunan konsolosların kutlamalarını kabul etmiştir. Saat 10.30'da Vali ve Komutan Cumhuriyet meydanına inerek halkın bayramını kutladıkları bir konuşma yapılmıştır. Tören başladığında vapurlar, fabrikalar, trenler ve otomobiller bir dakika süreyle düdük çalınarak 21 top atılmıştır. Bando eşliğinden İstiklal Marşı söylendikten sonra Cumhuriyet meydanında hazırlanan tribünlerde Vali, askeri komutan, subaylar, idareciler, gaziler ve şehit anneleri tören geçişini izlemiştir. Polis, jandarma, izciler, okullar, memurlar, resmi ve özel dernekler, esnaf, işçi ve köylülerde tören alanında yerlerini almıştır. Geçit töreni sırasıyla başta asker, gaziler ve şehit anneleri olmak üzere bayraklarla geçmiştir.[82] Akşamüzeri ise fener alayı, havai fişekler atılarak meydanlarda ve maden ocaklarında millî havalar çalınarak oyunlar oynanmıştır. Ayrıca CHP tarafından 29 ve 30 Ekim akşamları balo düzenlenmiştir. Günün anlam ve önemini için 29 Ekim'de saat 15:00-18:00 arasında, 30 Ekim'de saat 09:00-11:00 arasında halk kürsülerinde, 28-31 Ekim akşamları Halkevi salonunda konuşmalar yapılmıştır. Bayram dolayısıyla 29 Ekim günü bayrama katılan 5000 köylüye yemek verilmiştir. 28-31 Ekim akşamları ilkokul ve Ortaokul öğrencileri tarafından Halkevinde müsamereler düzenlenmiştir. [83]

Zonguldak'ta yapılan bayram kutlamalarının şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde muazzam bir coşkuyla kutlandığı, 29 Ekim günü yapılan parlak bir resmî törenin ardından, Halk Kürsülerinde 30 Ekim günüde devam eden konuşmalar ve yapılan konferanslarla bayram kutlamalarının heyecan içinde geçtiği belirtilmektedir.[84]

Cumhuriyet'in on beşinci yıl kutlamaları Zonguldak'ın ilçesi olan Bartın'da da günler öncesinde yapılan hazırlıklar sonrasında yoğun katılımla kutlanmıştır. Katılımın yoğun olmasından dolayı bu yıl Bartın'daki kutlamalar spor alanında yapılmıştır. Ayrıca Bartın'daki bayram kutlamaları yerel basında geniş yer almıştır. [85]

Cumhuriyet'in on beşinci yıldönümü dolayısıyla hazırlanan kutlama programı doğrultusunda ilçelerde ve köylerde de kutlama, şenlikler ve gösteriler yapılarak kutlama komisyonuna bildirilmiştir.[86] Ancak bu yıl yapılan bayram kutlamalarının aynı zamanda büyük bir hüzün taşıdığı, bunun nedeninin de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün rahatsızlığının halk üzerinde yarattığı üzüntüden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bayramdan bir hafta sonra Gazi'nin vefatı ile yaşanan bu büyük acı nedeniyle halkın kan ağladığının da altı çizilmiştir.[87]

Sonuç

Millet egemenliğinin resmîleştiği ve yeni Türk Devleti'nin yönetim şeklinin belirlendiği 29 Ekim 1923 günü, sadece bir rejimin başlangıcı değil aynı zamanda Türk Milletinin de yönetimde egemen olma hakkını elde ettiği gündür. Ayrıca demokrasinin tam manası ile yaşanacağının açık bir ifadesidir. Böyle önemli bir günün sadece kâğıt üzerinde kalmasının mümkün olmayacağının farkında olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, almış olduğu kararlar doğrultusunda 29 Ekim günün resmi bir bayram olarak kutlanmasına karar vererek Türkiye Devleti'nin

---

[81] Zonguldak, 15 Kasım 1938 No:554: 4.
[82] BCA, 490.1/ 1149.33.1/Ek: 114,116,117,119,
[83] BCA, 490.1/ 1149.33.1/Ek: 118, 120,121
[84] Bartın, 10 Kasım 1938, No: 667: 1-2-4.
[85] Bartın, ,20 Ekim 1938, Sayı: 665: 1.; Bartın, ,28 Ekim 1938, Sayı: 666: 1.; Bartın, 28 Ekim 1938, No: 666: 3-4.
[86] BCA, 490.1/ 1149.33.1/Ek: 122.
[87] Zonguldak, 15 Kasım 1938, No: 554: 4.

ve Türk Milletinin bu demokrasi gününe minnettarlığının duyurulması için gerekli imkânı verilmiştir. TBMM, 26 Ekim 1340 (26 Ekim 1924) tarihli toplantısında, Cumhuriyet'in ilanı gününe tesadüf eden 29 Ekim günü öğle saatlerinde 101 pare top atışı merasimi ve bayram kutlamalarına karar vererek bu demokrasi gününe resmi bir boyut kazandırmıştır. Cumhuriyet Bayramlarının nasıl kutlanacağı, bu konuda kimlerin sorumlu olduğu ve bayram sırasında yapılacak etkinlikler için de talimatnameler hazırlanarak, Cumhuriyet Bayramlarının ülkenin her yerinde belli bir program dâhilinde kutlanması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında resmi kurum ve kuruluşların yanında Zonguldak halkının, öğrencilerinin, sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerde büyük bir heyecanla bizzat görev aldıklarını görmekteyiz. Zonguldak esnafının da yardımları ile bayram günlerinde sokaklar, dükkânlar defneyaprakları ve bayraklarla süslenirken, akşam saatlerinde de fener alayları, ışıklandırmalar ile bayram meydanları hummalı bir şekilde hazırlanmıştır. Özellikle kutlamaların ilk günlerinden itibaren Zonguldak Türk Ocağı'nın belediyelerle birlikte çalışarak yemek vermek gibi farklı etkinlikler düzenlemeleri, Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi kurumların balo tertip ederek bayram akşamlarına canlılık katmaları, öğrencilerin gerçekleştirmiş oldukları müsamereler ve eğitim camiasından bazı öğretmenlerin inkılapları konu alan konuşmaları da Zonguldak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının büyük heyecan içerisinde geçmesine imkân tanımıştır. Cumhuriyet'in ve inkılapların öncüsü olan Gazi Mustafa Kemal'in milletini çağdaş, modern bir toplum olarak görmek istemesinin de öncülüğünü yapan bayram kutlamalarında Zonguldak halkının başlarındaki fesi çıkarıp meydanlarda şapka ile dolaşmaları, modern kıyafetlerle kutlamalara katılmaları inkılapların halk tarafından kabullenildiğinin de göstergesi olmuştur diyebiliriz. Ayrıca Zonguldak halkı adına Gazi Mustafa Kemal'e resmî kurumlar tarafından tebrik telgrafları çekilerek, bu coşkulu bayramların yaşanmasında öncülük yapan Gazi Paşa'ya da minnettarlık gösterilmiştir.

Zonguldak 1927 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında söz alan Maden Mühendisi öğrencisi Behçet Kemal Bey'in yapmış olduğu konuşmasında, Cumhuriyeti bir güneşe benzetmesi ve bu güneşin asla sönmeyeceğini ifade etmesi, halkın bu konuşmayı coşkun alkışlarla takdir etmesi, Zonguldak halkının Cumhuriyet'in ilelebet devam edeceğine dair inancının göstergesi olmuştur. Şair Behçet Kemal Bey 1928 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına da katılarak burada da halka seslendiğinde, *''Yaşasın Cumhuriyet''* diyerek sözlerini sonlandırmıştır. Özellikle 1928 yılı itibari ile yeni bir devir açan yeni harflerin kabulü ve yeni harflerle yazılan tebrik mesajları bu dönem telgraflarında yeni bir dönemin habercisi olarak Zonguldak basınında yerini almıştır. Bayram merasimleri aynı zamanda yapılan inkılapların ve yeni oluşumların duyurulması elverişli bir ortam oluşturmuş diyebiliriz. Çünkü bu günlerde kutlamalara katılmak için halkın köylerden şehre gelip meydanlarda toplanmaları, halkın bir arada bulunmasına imkân tanımış ve birçok duyurunun yapılmasında da etkili olmuştur. Örneğin 1929 yılı kutlamalarında Zonguldak halkına Millet Mekteplerinin açılacağı haberinin verilmesi ve halkın bilgilendirilmesi bu duyurulara bir örnek teşkil edecek mahiyettedir.

1930 yılındaki kutlamalarda konuşmacılar arasında bir bayan öğretmenin konuşmaya dâhil olması ve halkın büyük heyecanla bu konuşmayı dinleyerek konuşma sonrası alkışlarla taçlandırması oldukça sevindirici bir gelişmedir. Yine aynı şekilde ilerleyen yıllarda öğretmen olan Perihan Hanım'ın bayram kutlamalarında halkın karşına çıkarak inkılapları içeren bir konuşma yapması ve herkes tarafından takdirle karşılanması kadınların milletine seslenme ortamına sahip olmaları, medeni bir ülkenin vatandaşı olduklarının da göstergesi olmuştur. Zonguldak'ta Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları diğer yıllara nazaran çok daha ihtişamlı geçmekle birlikte daha önce yapılan hazırlıklar ve etkinliklerin yanında bu yıl onuncu yıl şerefine Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası tarafından '' Cumhuriyet'in On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası'' adında bir yayın basıma hazırlanmış ve basılmıştır. Ülkenin değişik bölgelerinde olduğu gibi onuncu yıl kutlamaları çok daha yoğun bir hazırlık sürecinden geçmiş ve halk

tüm ülkede büyük bir kutlamaya şahit olmuştur. Ayrıca Zonguldak yerel basınından edindiğimiz bilgilere göre, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sadece ülke çapında sınırlı kalmamış, Yunanistan ve Yugoslavya gibi yabancı ülkeler tarafından da 29 Ekim bayram günlerinin anıldığının kanıtıdır.

1936 yılı bayram kutlamalarında Zonguldak'ta halkın duygularını ifade etme imkânı sağlayacak olan halk kürsüleri kurulmuş ve bu kürsülerde konuşma yapmak isteyen kişiler bayram kutlama komisyonları vasıtasıyla daha önceden konuşma yapmak istediklerini bildirip kendilerini ifade etme şansı elde etmişlerdir. 1-3 gün arasında devam eden Zonguldak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında çocuklar da unutulmamış kutlama günlerinde lunaparklar kurularak çocuklara güzel vakitler geçirecek ortamlar hazırlanmıştır. Zonguldak halkının yapmış olduğu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından en hüzünlü olanı 1938 yılı kutlamaları olmuştur. Çünkü bu yıl kutlama zamanlarında Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığından dolayı rahatsız olması Zonguldak halkını üzüntüye boğmuş, bayramdan yaklaşık bir hafta sonra da Atatürk'ün hayatını kaybetmesi tüm ülkede olduğu gibi Zonguldak'ta da büyük bir matem yaşatmıştır.

1925-1938 yılları arasında Zonguldak şehrinde yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda şunları söylemek yerinde olacaktır. Zonguldak halkı hem Cumhuriyet şehri olmasının etkisi hem de halkının inkılaplara olan ilgisi bayram kutlamalarında kendini göstermiştir. Cumhuriyet'in getirmiş olduğu demokratik yaşamın etkilerinin yakından hissedildiği bir bölge olarak değerlendirebileceğimiz Zonguldak şehri kutlama etkinliklerinde hem resmi hem de sivil manada üzerine düşen görevi tam manası ile yaparak diğer bölgelere de ilham kaynağı olmuştur diyebiliriz. Son olarak bu heyecanlı ve kalabalık bayram kutlamalarının aynı şekilde günümüzde de devam etmesi ve tıpkı Cumhuriyet'in ilk yıllarda olduğu gibi ülkemizin her köşesinde aynı anda Cumhuriyet Bayramı sevincinin yaşanmasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

Düstur

Gazeteler

Bartın

Cumhuriyet

Zonguldak

Makaleler

Akbayrak, Hasan (1987), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, Cilt.8, Sayı:43, s.34-36.

Çıkla, Selçuk (2006), "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar'', *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi I*, Sayı: 1, s.46.

Doğaner, Yasemin (2007), ''Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları''*, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, s.131.

Duman, Doğan (1997), "Cumhuriyet Baloları", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 37, s. 44-45.

Haykır, Yavuz ve Çevik, Mehmet (2014), "Tek Parti Döneminde Elazığ'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:215, 197.

Koca, Salim (2002), "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", *Türkler Ansiklopedisi,* Cilt: 3, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 51.

Tekeli, İlhan (1997), "Bir Toplumsal Anlatım ve Katilim Biçimi Olarak Kutlama Şenlikleri", *Bir Çağdaşlaşma Projesi Olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılı,* s.1.

Yılmaz, Mehmet Serhat (2009), "Kastamonu'da İstiklal-i Osmani Günü Kutlamaları (1913-1921)", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 83.

Kitaplar

Akşin, Sina (2001), Jön *Türkler ve İttihat ve Terakki,* Ankara: İmge Yayınları.

Bolat Salman, Bengül (2012), Millî *Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Cumhuriyet'in On yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, İstanbul: Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Sanayi-i Nefise Matbaası, 1933.

Çelebi, Mevlut (2007), *Atatürk ve Manisa*, Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları.

Demirhan, Nezahat (1999), Cumhuriyet'in Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tarihindeki Yeri ve Önemi, Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Yayını*.

Deringil, Selim (2007), *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güneş, Günver ve Elmacı, Mehmet Emin (2013), *Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*, Zeus Kitabevi.

Hobsbawm, Eric ve Ranger, Terence (2006), *"Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914"*, *Geleneğin İcadı*, (Çev. Mehmet Murat Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı, 315.

EKLER

Ek.1- Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1926)

زونغولداق اجتماعی، اقتصادی، سیاسی محلی غزته‌سی

بوگون؛ تورکیانك جمهوریه قاووشدوغی گونلری

بوگون، بوتون تورك ایلنده بایرام وار، بویوك بایرام! بوگون، تورك، هیجان ایچنده‌در. بویوك بایرامی بویوك هیجانله بكلامقده‌در. بوگون، تورك ملتی، اوزون سوكرای ظفره، حقه واستقلاله قاووشدوغی ویكی تورکیانك، یكی تورکیه جمهوریتنك بویوك مصرلرك حله حله اعلوب بوكسه‌لمه‌سی ـ عظمت واحتشام ایچنده‌ـ دوغدیغی بومقدس گونی، شیمدی تورك وطنتك هر پارچه‌سنده‌ـ درین وعلوی تظاهراتله تسعید ایدیلیور.

ـ تورکلری ظفره، حقه، استقلاله.. وجمهوریته، مدنیته قاووشدوران بویوك پاشالری ـ

محترم وکیل وفریق عصمت پاشا حضرتلری

بویوك جمهور رئیسی مدیر غازی مصطفی کمال پاشا حضرتلری

محترم «ارکان حربیهٔ عمومیه» رئیسی مشیر فوزی پاشا حضرتلری

بوگون بایرامجاق مراسم

«حکومت» میدانلیغنه گیدیله‌جکدر.

بوراده ساعت ۱۱ ده مراسم پاشلاناجاقدر.

بولده خلق فرقه‌سی وتورك اوجاغی تونلرنده مکتب طلبه‌سی استقلال واوجاق مارشلرینی سویله‌یه‌جکلردر.

۲ ـــ رسمی وخصوصی بوتون دائرهلر ومؤسسهلر، دائرهلر ده‌فنه دالغری و بایراقلرله دوناتیلاجاق، بوتون صنعت وتجارت ده‌ولری، تعطیل اولوناجاق کیجه، هرطرف فه‌نه‌لرله آیدنلاتیلاجاقدر.

۳ ـــ اهالینك گیجه آلای سانجاقلرنده صباح ساعت ۱۲ ده (۱۰۱) پاره توپ آتیلماغه باشلاندیغی دقیقه دودوك اوندوره‌جکلردر.

٤ ـــ مراسم شوصورتله بایرامجاقدر:

قیز مکتبی «جمهوریت» اورتا مکتب استقلال مارشلری. بلدیه نامنه خطابه، قیزمکتبلیلرك منظومه، جمهوریت خلق فرقه‌سی نامنه خطابه، أرکك مکتبلیلرك منظومه، والی بك طرفندن خطابه. استقلال وعدالتلرینك تعلیق رسمی. قیز مکتبی تورکلرك استقلالی، وتورکلرك قادینلره ویرمش اولدیغی حقوق حقنده بیانات. ساعت ۱۳ ده قیز مکتبی طرفندن بلدیه‌یه چلنك تقدیمی. ساعت ۱۳٫۵

Ek.2- Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1928)

زونغولداق

اجتماعی، اقتصادی، ادبی

محلکت غزتهسی

جمهوریت بایرامی نسخهسی

پشینجی پیل

آبونا شه طلری

یيللغى 250 ، آلتى آيلغى 125 غوروشدر .

دانهسى 5 غوروشدر .

اعلان أجرتلرى پازارلقله و يه شنبه در .

صاحب و باش محرری

طاهر قاراداغلی زاده

اداره يرى

آتاغى جارشيده أسكى جامى آرقاسنده

تلفون : 74 زونغولداق

كيريشيمزده اداره نك بارينده محافظه كار آچيقدر .

صايى: 218 پازار كونلرى چيقار 4 صوك تشرين 928

« 29 ايلك تشرين جمهوريت بايرامى » أشمز نظاهراتله تعيد ايديلدى .

تورك ملتى فوقتاران ، ظفرلر ، شرفلر ايچينده ياشاتان

جمهوريتمزك مؤسسى مظفر كمال حضرتلرى

محترم والى مزاكف بكك جمهوريت بايرامنده اراد بو يوردوقلرى قيمتدار نطق

عزيز و محترم زونغولداقليلر ،

جيل جمهوريتمزك بشنجى پيل دونومنى راحتمدانه بو سعود كونده بسه پيلك پيلديك شانه و شرفيله و الفاظنانه و بوكسك اره تورك بايراغنك اطراف نده طويمق ايچون سزدكى ملتمزك كونللرنده هيوشوب كلدنه بو نظاهراتكزى أك زياده سرور بكمكه به حكومتمك شاد و بختيار به محتى صفتيله ركنج قلبك اردنجه شهايلر قارشيمده وقاردر ، أركك بونوده وطنه اشاركه و غازيلك أماغنى طاشيانه كنج بازولرى گچمش سوه مدلرم .

عزيز وطنداشلر ،

جمهوريت ؛ تاريخك تورك ملتنه بسه أبدى بر ظفر واستقلال ده بشيمزه بر نتيجه سيدر . تاريخك مقدس قيديفى جمهوريت ، بالكز بر شكل اداره دكيل ، عينى زمانده تورك هيئت اجتماعيه سى ايچون بر شكل حكومت و بر شكل هيأتدر ، أفنديلر ؛ (آلقيشلر) آزتانى ارچ صحيفه ده

مارشى ترنم ايتديلر . ايلك دفعه ، والى مز طرفندن « مدافعه حقوق » اعضاسندن اسبق بلديه رئيسى معدنجى محمد مقصود بكه ـ ملى محاداده خدمتلرندن دولايى ـ آق و عسكرليك شعبه سى رئيسى يكباشى طهاريك طرفندن احتياط ضابطلرندن معلم فكرى شكرى ، ضابط وكيل احسان وفائق بكلره ـ جيبه ده گوسته ردكلرى ذات كاز ليغلرندن دولايى ـ قيمتلى قورده لالى استقلال مادالياترى ، آلقيشلر ايچينده تعليق ايديلدى . يوندن صوكرا ، مينى مينى برمكتبلى خانم قيز ، گونولدن قوپان آغير باشلى بر ـ خطابه يى هيجانله تكرارلادى . سسنه وسوزلرينه ، زمان زمان ، اوقادار حاكم اولويوردى ، كه بر چوق سوز صاچيلرينى ايره نديرميليردى . اورتا مكتبلى برخانم قيزده مدرس اسماعيل حقى بكك « بويوك غازى » يه آرمغان ده گى احتساسارينى ، جوشقون روحلره قيمتلى بر آرمغان حالنده سوندى . صيرا ، بوكه لك معدن مهندس مكتبنكدى . صوك صنفدن آتشلى شاعر بهجت كمال ده ، جمهوريتى گونولدن دويان ، دمر بندن قورتولبان گنجلكك جوشقون بر تمثل اولدى . گنج شاعر ، ديگر ستونلرينه گيرديگمز خطابه سنى هيجان ايچينده ، وجدانچينده ايراد ايتدى . . . و چوق آلقيشلاندى . خلق نامنه سوزآلان جمهوريت خلق فرقه سى ولايت معتمدى ابراهيم أدهم بك ، كور ، وقارلى برسسله حكومتمزه قارشى دويدوغمز نهايتسز شكرانى تكرار ـ لادى و گنجلرك گونولدن دوغان سوزلرينه بر شى علاوه ايده مه يه جكى سويله يه رك ، آلقيشلر ايچينده ، گرسيدن ايتدى . متعاقباً گنج و چوق قيمتدار والى مز اعكف بك ، گرسيه چيقاراق صورتى ايكنجى صحيفه مزده گيرديگمز ـ بوكه لك خطابه سيله روحلرى بوس بوتون قاتاتلاندير دى . محترم والى مزك شيمدى يه قادار مملكت ايچنده كوسته ردكلرى قدرت و موفقيتلردن باشقا خلق ، ممتاز برخصلتنه داها حيران و جرمتكار اولدى : خطابت ! . بر در أبدى چلنك اولان غازى نك سوزلريله سوسيله نمن خطابه سى ، يوتون گونللرك ترجمانيدى . يوندن صوكرا ، مكتب پاورلرى « تورك دعاسى » نى ترنم ايتديلر ؛ مراسمه نهايت ويريلدى .

Kaynak: *Zonguldak,* 4 Kasım 1928.

Ek.3- Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1931)

1 Sonteşrin 931 Pazar

Karaduğuz
Sahibi ve Başmuharriri
TANESİ 5 KURUŞTUR

ZONGULDAK

İdarehi
Aşağıpazarda eski cami arkasında
PAZAR GÜNLERİ ÇIKAR

Sayı 320 — Memleket gazetesi — Yıl 8

Büyük Millî Bayramımız
Parlak tezahürlerle tes'it edildi
Fırka namına büyük bir balo verildi

Milletin iradesini hâkim kılan Cumhuriyetimizin 29 İlkteşrin perşembe gününe tesadüf eden dokuzuncu yıldönümü gerek şehrimizde ve gerek bütün mülhakatta coşkun tezahürlerle tes'it edilmiştir. Şehrimiz, o gün, baştanbaşa bayraklar ve defne dallarile donatılmış ve cumhuriyet önünde, memurlar, esnaf, halk, mektepler talebesi, mütefekkir cemiyet ve teşekküllerile maden işçilerinin işçirailc pek parlak bir surette merasim yapılmıştır.

Mekteplerimizde namına bir Hamm kız ve iki erkek talebe canlı nutuklar söyleyerek, Belediye reisi Dr. Nihat B. ile fırka namına söz alan Rafet Güneş B. veciz hitabelerile bugünün büyüklüğünü anlatmışlardır.

Cumhuriyetimizi kuran ulu Gazimizle büyüklerimiz tepeçil ve tazimlerle anılmıştır. Halk Cumhuriyetin yüksek bahtine ve inkılâbın büyüklerine kalbinden taşan samimî duyguları heyecanla izhar etmiş, hürmet ve muhabbetle selâmlamıştır. Halk evi balkonunda sanatkâr gençlerimizden mürekkep mızıka heyeti, İstiklâl marşını ve millî havalarımızı terennüm etmişlerdir. Vapurlar, düdüklerle şenliğe iştirak eylemişlerdir.

Şehir elektrikle nurlandırılmış taraf taraf fener oyunları tertip edilmiş; halk geç vakitlere kadar millî oyunlar oynıyarak içlerinden taşan sevinç hislerini pek canlı bir suretle ifade etmişlerdir. Ayrıca Cumhuriyet bayramının şerefine Halk fırkası bir balo vermiştir.

"Zonguldak,, muhterem okuyucularının en büyük bayramını hürmet ve muhabbetle kutlular.

Tebrik telgrafları

Büyük millî Bayramımız münasebetile Vallımız Arif BF. ala tebrik Telgrafına Cumhur reisimiz Gazi Mustafa Kemal Hz. ya Telgrafla mukabele buyurmuşlardır.

Zonguldak valisi Arif BF.

C. büyük Millî bayramımız münasebetiyle hakkımda izhar buyurulan samimî hislere teşekkür ve ben de tebrik ederim efendim.
Reisi Cumhur
Gazi Mustafa Kemal

Reisi Cumhur Hazretlerine
Başvekil Pş. Hazretlerine
Dahiliye vekili BF.

Büyük ve feyizli Cumhuriyet bayramının Yüce dâhisinâdî kemalî tezahür eden hislerden vilâyetimiz halkının çok coşkun, çok samimî tezahüratile cevabın tasiinat ve yüreklere sürur ve minnettarlık aşılayacak mahiyetin olduğuna kanaat ve itimadımızı arzederiz efendim.

Zonguldak valisi
Arif

Zonguldak valisi Arif BF.
C. Teşkilât ve tebrik telgrafı efendim.
Başvekil: İsmet

Zonguldak valisi Arif BF.
C. Teşkilât ve bilmukabele tahiyat telgrafı eylerim.
Ş. Kaya

Yeni üç cemiyet
teşekkül ediyor

Merkezi Ankarada olan Arı ve kümes hayvanları yetiştirme cemiyetinin Zonguldak şübesi tesis edilmiştir. Şübe heyeti: Karaduğuz, Mehmet Emin ve Mustafa Hüseyin B.lerden mürekkeptir. Şübe, resmî müsaadesini alarak çalışmağa başlamıştır. Bundan başka; eski tarih eserlerinin çok kıymetli hazinelerine malik olan vilâyetimizde, bu sahada çalışmak üzere "Eski eserleri severler cemiyeti,, namile yeni bir cemiyet daha teşekkül etmek üzere olduğu haber alınmıştır.

"Verimle mücadele cemiyeti,, nin de yakında şehrimizde bir şübesi açılmak üzere teşebbüse başlanmıştır.

Kanlı bir vak'a

Geçen hafta içinde Bartın-Devrek hududunda kanlı bir hadise olmuştur: Devreğin " Yeniköy ,, köyünden Bekiroğullarından Rızaoğlu Mustafa, meçhul bir el tarafından hançerle yaralanıp öldürülmüştür.

B rin hükûmet tatilât Basi ve müstan'k Azmi B. ler vak'a mahalline gitmişlerdir.

HALİT B.

Maarif idaresi memurlarından Halit B., Ordu vilâyetinin Uzunisa nahiyesi müdürlüğüne tayin edilmiştir. Tebrik ve muvaffakiyet temenni ederiz.

Kömürlerimizden benzin V. S. çıkarmak için şehrimizde bir taktir fabrikası mı yapılacak?

"Akşam,, arkadaşımız son neşriyatından birinde mühim bir haber veriyor, Hükûmet, havzamızda bir kömür taktirhanesi tesisine lüzum görmüştür. Bununçün şehrimizde bir fabrika yapılacaktır. Bu fabrikada kömürden Benzin, Naftalin, Asit fenik, Lizol gibi maddeler de çıkarılacaktır. Bu maddeleri tedarik etmek için hariçe binlerce lira veriyoruz. Bilhassa benzin için verdiğimiz para, gittikçe artıyor. Petrol menbalarına malik olmayan Almanya, benzin ihtiyacını temin etmek için kömür havzalarında taktirhaneler açmıştır. Bu suretle kömürden sunî benzin istihsal edilerek benzin ithalâtının önüne geçilmiştir. Bizde de böyle tesisat meydana getirilirse benzin ve diğer maddeler için hariçe para verilmiyeceği gibi kömürlerimiz için de yeni sarfiyat sahası bulunmuş olacaktır.

Verilen malûmat, belki buraya kadar doğrudur ve doğru olmasını temenni ederiz. Ancak, arkadaşımız bundan sonra, deyor ki: "İktisat Vekâleti bu maksatla Zonguldak maden mektebi müdürü Müderis Refik B. i tetkikat için Avrupaya göndermiştir. ,, Halbuki havza umum müdürü ve maden mesleki mektebi müdür vekili olan Müderis Refik B. şehrimizdedir ve bu hususta kendisine müracaat eden muharririmize: Böyle bir tasavvurdan haberdar olmadığını söylemiştir.

Müderis Refik bey

Belediye meclisi
Bugün toplanıyor

Belediye meclisi, kanuna göre bugün saat 15 te toplanmaya davet edilmiştir. Meclisin bu toplantısında Belediye için zengin bir iş programı hazırlanacağı tahmin olunuyor.

Bartın - Zonguldak
telefon hattı yapıldı

Bartın şehrimiz arasında yapılmakta olan telefon hattı ikmal edilerek konuşulmağa başlanmıştır.

Bu münasebetle Filyosta da, bir Telgraf - Telefon merkezi tesis edilmesi lüzumu anlaşılmıştır. -Demiryolunun sahilden başlanğıcı olmak ve merkezi bir ehemiyeti haiz bulunmak itibarile- buna cidden ihtiyaç vardır. P. T. T. i'aresinden bunun da yapılmasını dileriz.

Bartında Ortamektep
Yakında açılıyor

Geçenlerde, Bartında hususi bir Ortamektep açılmak üzere hükümete müracaat edilmiş olduğunu yazmıştık. Bu defa alınan habere göre bu müracaat, Maarif vekâletince tasvip edilmiştir. Mektebin açılması bir gün meselesidir.

HALİL RIFAT B.

Milliyetperverlerinden Halil Rıfat B., Safranboluya gelerek tetkike başlamıştır. Halil Rıfat B., uzun müddet Safranbolu kaymakamlığında bulunarak değerli hizmetlerile tanınmış bir zattır. Halil Rıfat B. in İstanbula dönerken şerefimize uğrayacakları tahmin ediliyor.

RAŞİT B.

"Cumhuriyet,, arkadaşımızın umumî muhabiri Raşit B., Bartın, Safranbolu ve Devreğe giderek burada tetkiklerde bulunduktan sonra, bir kaç gün evvel avdet ve mütakiben Ereğliye hareket etmiştir.

CUMHURİYET BALOSU

C. H. F. namına Cumhuriyet gecesi verilen Balo, mevsimin ilk ve pek parlak bir balosu olmuştur. Balonun tertibinde ve salonun süslerinde gösterilen muvaffakiyet ve balo gecesi temin edilen intizam ve nezahet, takdirle karşılanmağa değer. Fırka kaza idare heyeti reisi Müderisoğlu Ahmet B., balonun tertibinde kıymetli arkadaşlarıyla

müderisoğlu Ahmet B.

birlikte büyük bir gayret sarfetmiştir. Balo için İstanbuldan mükemmel bir caz takımı getirilmiştir. Balo, çok neş'eli ve eğlenceli olmuştur.

İçtimaî tetkikler: 4

İstanbul semtlerinde Bartın ve Safranbolulular

Geçen yazımızda Tahtakalede; Hasırcılar caddesi, çamaşırcılar, kahveciler ve Tahtakale karakol sokağında bulunan han ve kahvelere devam eden Safranbolu köylülerinin toplantıları ile' bu toplantıların bazı hususiyetlerinden bir parça bahsetmiş, dolayısiyle saırat meselesine de temas edcrek bilhassa bu han ve kahveler sakinlerini bir araya getiren ümilin "müşterek sun'at,, meselesi olduğunu kaydeylemiştim.

Bu yazımızda da bu hususu tevsik için İstanbul ekmekçi ustaları cemiyetinden aldığım istatistikte adı geçen Safranbolu köylerine mensup ekmekçi ustalarıyla, fırınlarının adlarını -Belediye mıntıka bölümlerine göre- aşuya aynen ve sıranıyle geçiriyorum:

Bu istatistikte Kadıköy, Adalar,

Sonu 2 inci yüzde

25 İLKTEŞRIN
Ziya Gökalpın 8 inci yıldönümüydü.

25 İlkteşrin; büyük millî mütefekkirimiz Ziya Gökalpın ölümünün yıldönümüydü. Gönüllerde ilk millî meşkûre ateşini parlatan büyük şair ve âlim; abedîyete ereli, tam sekiz yıl oldu. Fakat Türklük, onu asla unutmuş değildir. Onun mübarek adı, daima dilimizde ve onun tutuşturduğu meşale, kalbimizdedir.

Büyük Gökalpın ödediği ikramiye, Ulu Müneccimin dehasından boşanan güneşler halinde teceli etmiştir. Büyük Ziya; abedîyetin kucağında; büyük milletinin büyük mazhariyet ve saadetile müsterih, uyu!..

BALO

Mizah — Yazan: Kanca

Zenci musikisiyle beraber, dans âfeti ortalığı kasıp kavurduğu bir zamanlar, ay, hafta geçmeden sırtı sırtına verilen balolar, uzun bir fasılsız devresi geçirdi. Öyle ya!.. Sinirlerimizin, iliklerimizin her zerresine yüz bin şeytan girmiş gibi, bizi türlü türlü titreten, "Carleston,, , "Elikbotom,, , "Hichic,, yok bilmem ned. Dans acıbelerinin verdiği yorgunluğu gidermek gerekti. Halk farkası, Cumhuriyet bayramımızın şerefine verdiği balo ile aralık devresinin durğunluğunu izale etmekle kalmadı, lapalaşan sinirlerimize yeni bir kareket ve cevaliyet verdi.

Mevsimini pürüzsüz saydığım bir muvaffakiyetle açan bu baloda benim bulunmakliğim münasip görülmüş. -Matbuatın dans hocası olmak kolay mı?- gittim. Salonun tertip ve tezyini hakkında yapılan dedikodudan, haldıklarım o kadar dolmuştu ki; merdivenleri mesfi bir düşünce ile tırmandım ve etrafı, -tabiri af görünüz- "aiıcı,, gözüyle tetkike koyuldum. İstirahat salonları basit fakat kaba olmıyan bir zevkı ifade

Kaynak: *Zonguldak*, 1 Kasım 1931.

Ek.4- Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934)

ZONGULDAK

Kuruluş: 29 Mart 1923

İssı, Başyazarı: KARAUĞUZ

Sayı: 407 | 22 Ortagüz (İlkteşrin) 934 Avdanertesi (Pazartesi)

İşevi: Uzun Mehmet yolu üzerinde

Yıl: 11 — Öz İl Gazetesi — 5 Kuruş

Aleksandr-dan sonra

Büyük Yoguslâv önderi kıral Aleksandr (Hz.) nin. (madde) sini toprağa verdik.

Dün yasla dolan gözlerimide, bugün sevinç yaşları belirmişse şaşmamalıdır.

Yünkü, bizi yerindiren ölü; Yoguslâv ulusunun ülküye bağlılığı, erginliği ile yaşamaktadır.

Önderlerini ülkü uğruna küdürgü (kurban) verenler, onun yurdunu ayakta, yurdu üstüne titreyen diri (ruh) ini diri tutabilmekle, iki katlı bir oğunluk, eşsiz bir erginlik örneği vermiş sayılmalıdırlar. İlkin, ülkü yolunun çıkmazlarını kanla, hele ulu baş önder kanile atlamak, demek ki (yani) köddürgü (kurban) verebilmek, sonra bu ülküyü hiç bir yana sapmadan, yoldan bir parmak dönmeden, ayrılmadan yürütmek, demek-ki (yani) dağılacak yerde kavga sıralarını, dizilerini sıklaştırarak savaşı sürümek. Yoguslâv budunu gibi oğun, Yoğuslâv ulusu gibi ergin bir topluluğun, sağlam yapıların işidir.

Onun için artık bugün, biz; umut beslemenin ünüttüsü yerine umu (murat) suna ermişliğin derin, eşsiz kıvanc (haz) ını duyuyoruz. Hem de bir arkadaş yükselişinin sevincini kana kana tadarak, içerek..

* * *

Yoguslâv budununun bu umduğumuz, dilediğimiz, beklediğimiz olğunluğu, bir yandan da bizim: "yurtta, acunda barış„ sav(dâva)ımızın doğruluğunu ortaya koymaktadır. Balkanları bir barut fıçısı sayan, hem (ve) sananlar, balkanların, ergin budunlar elinde nasıl bir barış kaynağı, uzlaşma ocağı, kardeşlik örneği olduğunu görmelidirler.

Bize, bir balkan komşusu olmakla, bu onur, yeter! bu işe ön ayak olan, öne düşen Türk ulusu, yolundan yürüyenlerle bugün de el eledir. Başbaşa verip kurduğumuz balkan kardeşliğini korumak için tü türlü (her türlü) acıyı, sevinci omuz omuza yürüyerek paylaşacağız.

Dün Yoguslâv yası yüreğimizi doğrayıp sızlattığından ötürüdür ki bugün Yoguslâv erginliği içimizi bir sevinç gibi kaplamakta, gene gözlerimizi doldurmaktadır!

Cumhuriyet Bayramı Hazırlıkları

29 İlkteşrin , Cumhuriyet bayramı şenlikleri hazırlıklarına hararetle devam edilmektedir. Bayram gecesi C. H. F. tarafından büyük bir balo verilecektir.

Recep Bf., Belediye Seçiminin örnek olacak elbirliğile başarılmasını öğdüler

C. H. F. Genel yazganı (umumî kâtibi) Recep Bf., belediye seçiminin diril (ruh) li bir varlıkla başarılmasından çok duğulanmışlar, il beyi (vali) Halit , C. H. F. il kurumu başkanı otacı Mitat B. lere şu öğüm tel yazısı yollamışlardır:

11|10|34

"Zonguldak belediye seçiminin canlı, duygulu ve örnek olacak elbirliği ile memlekete ve fırkaya bağlılık verecek neticeye vardırılmasından dolayı teşekkür eder, saygı ve sevgilerimi „ sunarım.„

Recep Bf., bölek (fırka) li başkanı Mitat B. e kent kurultayı (şehir meclisi) üye (âza) lerine bildirilmek üzere şu telyazısını göndermişlerdir:

"Fırka nanzedi olarak belediye meclisi azalığına seçilen arkadaşların aldıkları yeni millî vazifede muvaffak olmalarını candan dilerim. Bu münasebetle namzedi olarak seçildikleri fırkamız prensiplerile millî birliği ve inkılâbı tutup koruyucu bir zihniyetle çalışma hususundaki vaziflerini hatırlatırım. Seçilen aza arkadaşlara bir bir, sevgilerimle bildirmenizi rica ederim. Vilâyetimiz dahilinde belediyesi olan her kaza , nahiye ve köye de, yazılan esaslar dahilinde tebligat icrası için teşkilât kademelerine ayrıca tanımını dildirim. Reisliğiniz altında çalışan idare heyeti arkadaşlarınıza teşekkür ederim.„

Recep Bf.

Kent kurultayları "şehir meclisleri„ yeni üye "âza„, başkan "reis„ ları

10 Songüz gerek kentimizde, gerek şav (kaza) larda belediye seçimleri sona ermiştir. Seçim, yalnız Safranboluda iki gün sürmüştür, ötekiler de bir gün içinde bitmiştir.

Seçim günü, il (vilâyet) içinde, bir bayram gibi kutlanmış, bütün kent, sevinçlerle çalkanmıştır.

O gün, kentler, baştanbaşa bayraklarımızla donanmıştır. Ulus tapçak (kürsü) larında sözenler, seçim ve C. H. F. adayları üzerinde değerli aytış (mutuk) lar vermişlerdir. Özek (merkez) de; bir gece önce yapılan büyük bir toplantıda Hızıroğlu Bedri, Avukat Tevfik B. lerin, seçim günü C. H. F. İl başkanı Mitat, İl sürekli dengeli (vilâyet daimî encümeni) üyesinden İbrahim Etem B. lerin aytışları, çok derin yangu (akis) lar uyandırmıştır

Hele kadınlarımızın saygun (rey) larını kullanmak için gösterdikleri özenti, tü türlü (her türlü) sözün üstündedir. Ulusumuz, saygunlarını vermek, C.H.F. adaylarını kurultaya seçmek içten duygu ile sandık başına koşmuştur. Özek (merkez) de yüzde 75 Barında 70 Devrekte ve Ereğlide yüzde 58 Safranboluda 55 seçime katılış (iştirak) yardır.

Bu, şimdiye kadar eşi görülmemiş bir varlık belgi (eser) sidir.

20 Songüz Ayınaertesi (Cumartesi) günü; kent kurultayları yeni Başkanlarını seçmişlerdir. Yeni Başkanlar: özek (merkez)de İstanbul Kühtım ortakliği şevirgen yardımcılarından (müdür muavinlerinden) Muhittin Reşit, Bartında İnce Alemdar oğlu İbrahim, Ereğlide Cöbek O. Hakkı Devrekte Borlulu O. Nuri, Safranboluda Kadıoğlu O. Osman B. lerdir.

Yeni kent kurultayları üyelerinin özdek (asıl), hem yedeklerini ayrı ayrı 2inci yüz (sayfa) müze koyuyoruz. Yeni kent kurultaylarını, başkanlarını yürekten kutlar, büyük işler başarmağa efim (muzheriyet) lerini dileriz.

İl beği (vali) miz sandığa savlon atarken

Kentevi önünde sözün (Halk halkî) İbrahim Etem B. Ulus kepçeği (Halk kürsüsü) nda

Vali Bf. ile konuşma

"Bu vilâyeti nümune olacak bir şekle koyacağız„

Memleketimizin, her sahede, büyük inkılâbımızın yaragan yeniliklere, ilerliklere ermesi için hareketli ve heyecanlı bir rum ile çalışan ve az zamanda pek çok işler başaran valimiz Halit Bf. ile gazetemiz numune konuştuk. Vali Bf., vilâyetimiz dahilinde, son zamanlarda yapılan başlıca işler ve gençlik, maarif, yol ve iktisat hareketleri üzerinde çok değerli malûmat lütfettiler.

Gençlik ve spor

Vali Bf., ilk olarak gençlik ve spor faaliyetlerine temas ettiler, demiler ki:

"Karaelmas diyarımızda şu yıl içinde yaptığımız eşsiz Halkevi, inkılâbın azametini her an hatırlatmaktadır. Bu güzel bina, bütün memleket gençliğini sinesine almış, bütün şubelerini memlekete nafi bir faaliyet kaynağı haline koymuştur. Benim için gençliğin bu kaynaşmalı çalışmasını görmekten daha zevkli ne olabilir?.

Zonguldakta çok dikkate şayan gençlik, çok dikkate şayan bir faaliyet vardır.

Zonguldak, idman cemiyetleri ittifakının bir mıntıkasıdır. Zonguldak sporcuları eyi bir fodbol takımına, Kozlu sporcuları da gene eyi bir fodbol ekipine, kıymetli bir temsil gurubuna maliktir. Merkezden başka kazalarımızda da spor, eyi bir yer almıştır.

Fırka ve Halkevimizin, muhtelif kollardan spor işlerini daha esaslı surette ilerletmeğe çalışmakta olduğunu söylüyebilirim.

Sporcularımıza muntazam seha-lar hazırlamaktayız. Karaelmas diyarında bugüne kadar çok mühim işler başarılmıştır. Sıra, bugün spor işlerine gelmiştir.

Hülâsa; spor ve sporculuğu memlekete limit verici bir şekilde yükseltmek, gayemizdir. Elimizde eyi elemanlar vardır. Çalışkan ve

Valimiz Halit Bf.

tanınmış sporcularımızın yardımları, Zonguldak sporunu ileri götürecek bir âmildir.„

Maarif

Vali Bf., bundan sonra, vilâyet maarif hareketlerini anlattılar:

"Vilâyetin maarif hayatı her yıl büyük bir inkişafa doğru ile-

(artanı 4 üncü yüzde)

18 Songüz

Türkiyede Yas Günü

Acıklı ölümüne bütün acunun kan ağladığı sevdik (dost) Yoğuslâvya Kaan (kral) ı Aleksandrın gömüldüğü 18 Songüz günü Türkiyede yas tutulmuştur. O gün bütün eğlence, çalgı, oyun yerleri kapatıldığı gibi beylik (resmî) yerlerde bayraklır, yarıya kadar çekilmiştir. O gün akşam, Türk telsizinde büyük ölü için bir yas aytış (nutuk) ı verilmişlir. O gün, bütün Türk ili sevdik Yoğuslâv budununun büyük acısına katılmış, ağlamıştır.

Uzun Mehmet Bayramı

8 Songüz (İkinciteşrin) bayramı çok parlak olacak

Halkevimiz neşriyat komitesi tarafından Zonguldak kömür havzasında maden kömürünün, Ereğlili uzun Mehmet tarafından bulunmuş tarihi ortaya konulduktan sonra bu halk bulucusunun adına yapılmakta olan "Uzun Mehmet bayramı„ bu yılın 8 Songüzünde dördüncü gez olarak kutlanacaktır.

Bilinmelidir ki: Zonguldak kömür havzası, Bahriye askerliğinden terhis olunan "Kestaneci „ köylü Uzun Mehmedin ilk maden damarını Ereğlinin köseağzı budal (meki)-nda bulmasile meydana çıkmış ve değer almıştır. Ancak Uzun Mehmedin maden kömürünü ilk bulduğunu, Osmanlı sarayından göreceği "ihsan„ lara bir engel sanan Ereğli derebeği "Hacı İsmail„ zavallı halk bulucusu Uzun Mehmedi adamlarına boğdurmak suretile öldürtmüştü.

Uzun Mehmet anıtı

(ötürakları, Uzun Mehmedin kömürü bulduğu tarihtedir.)

Uzun Mehmet Memlekete bir hazine veren buluşunu canile ödemiştir. Bu saltanatın eseridir. 103 yıl sonra Zonguldak Halkevi bu millî kahramanını düşünmüş, onun adını bayramlarla yaşatmıştır. Bu da Cumhuriyetin eseridir. Halkevi neşriyat komitesi bu yıl Uzun Mehmet bayramını bütünyurtta sürekli yanku (akis) lar uyandıracak bir çığırda anılanmakta (hazırlanmakta) dır. Uzun Mehmet bayramı günü gazetemiz büyük bir sayı çıkaracağı gibi bütün Türk gazetelerinde de bu millî kahramanın hayatı hakkında yazılar yanılacaktır.

Kaynak: *Zonguldak,* 22 Ekim 1934

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2022 8 / 16 (707-720)

Meral, Vedat, "12 Eylül 1980 Darbesi'nin Yerel Basına Yansımaları –Giresun Örneğinde Bir Araştırma-", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16, ss.707-720.
DOI: 10.31765/karen.1175689

12 EYLÜL 1980 DARBESİ'NİN YEREL BASINA YANSIMALARI – GİRESUN ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA-*

Vedat MERAL**

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Doktora Öğrencisi,
Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun/TÜRKİYE
vedatmeral2928@outlook.com
ORCID : 0000-0002-8949-163X

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül, Darbe, Gazete, Basın, Giresun

Keywords: September 12, Coup, Newspaper, Press, Giresun

Öz: 12 Eylül 1980 askeri darbesi, Türk demokrasisi açısından Cumhuriyet tarihinin yakın döneminde yaşanmış en dramatik olaylar silsilesinin sonucu olarak meydana gelmiş bir hadisedir. Nitekim ülke genelinde artan anarşi, ekonomik problemler, siyasi çıkmazlar ve aşılamayan onlarca sorunun bir bütünü şeklinde değerlendirilebilecek söz konusu darbe, ulusal ve yerel medya da dâhil olmak üzere geniş bir kesim tarafından memnuniyetle karşılanmış ve basında geniş yer bulmuştur. Dolayısıyla 12 Eylül ihtilalinin ardından yapılan akademik çalışmalarda döneme ışık tutan "ulusal basın", arşiv niteliği açısından başvurulan en önemli kaynaklar arasında yer almıştır. Ancak yerelde ülke içi bu askeri harekâtın nasıl karşılandığı, topluma ne şekilde aktarıldığı hususunda çok fazla çalışma içine girilmemiştir. Bu hususta hareketle bu çalışmanın yerel basın özelinde teşekkül edecek olması, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin yeniden ve daha farklı bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, 12 Eylül döneminde sıkıyönetim komutanlarının en uğrak noktalarından biri olan Giresun ilinin Yeşilgiresun ve İleri gazetelerinin arşivlerinden faydalanarak o dönem yaşananlar, yerel basının gözünden izah edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmanın, daha anlaşılır olması için arşivlere geçmeden önce Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren süreç, genel hatlarıyla konu bütünlüğü içinde ele alınacaktır.

REFLECTIONS OF THE SEPTEMBER 12, 1980 COUP TO THE LOCAL PRESS –A STUDY IN THE CASE OF GIRESUN-

Abstract: The military coup of September 12, 1980 is an event that occurred as a result of the series of the most playful organs in the Republican period in terms of Turkish democracy. As a matter of fact, the coup, which can be considered as a combination of increasing anarchy, economic problems, political deadlocks and dozens of insurmountable problems throughout the country, was welcomed by a wide segment, including the national and local media, and found wide coverage in the press. Therefore, the "national press", which sheds light on the period in the academic studies carried out after the September 12 revolution, has been among the most important sources referenced in terms of archive quality. However, not much work has been done on how this domestic military operation is received and how it is transferred to the society. From this point of view, the fact that this study will be formed in

Geliş Tarihi / *Received Date*: 15.09.2022
Kabul Tarihi / *Accepted Date*: 02.12.2022

the local press will contribute to the re-evaluation of the 12 September 1980 military coup in a different framework.

In this study, it will be tried to explain what happened in that period from the eyes of the local press by making use of the archives of Yeşilgiresun and Ileri newspapers of Giresun province, which was one of the most frequented points of martial law commanders during the 12 September period.In this context, in order to make the study more understandable, the process that took Turkey to September 12 will be discussed in general terms within the integrity of the subject before moving on to the archives.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ordu-siyaset ilişkisinin iç içe süregeldiği, ordunun elinin bir şekilde siyasetin üzerinde olduğu, şimdiye kadar meydana gelen muhtıra ve darbelerle kendini hep yeniden göstermiştir. İktidarların ya da tümüyle Türk siyasetinin ordu ile ilişkisinin bir parçası konumundaki ulusal ve yerel medya ise şimdiye dek her ne kadar iktidarların meşruluğunu gösteren bir iletişim aracı olsa da askeri darbelerde ordunun tekeline girmekten kurtulamamıştır. Zira gerçekleşen askeri darbelerin meşruluğunu halka anlatmak yine medyanın görevi haline gelmiştir. Özellikle Türk demokrasi tarihinde olumsuz bir iz bırakan 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle oluşturulan yeni yönetimin, toplum nazarında meşruluğunun sağlanmasında da yine en önemli araç medya olmuştur.

Türkiye'deki ekonomik çöküş ve siyasal anarşi 1960 darbesinden sonra, 12 Eylül 1980'de Türkiye'de üçüncü bir darbenin yaşanmasına neden olmuştur.[1] Cumhuriyet tarihinde iktidarların ya da siyasetin meşruluğundan yana taraf olan medya, darbe dönemlerinde bu defa ordunun yönetime el koymasının meşruluğunu halka anlatma görevini yerine getirmek mecburiyetinde bırakılırken aynı zamanda 1960 ve 1971'de yaşananların aksine çoğunlukla 1980 darbesini gerek açıktan gerekse de haberleri topluma sunuş şekliyle destekleyici bir tavır sergilemiştir.[2] Orduya veya darbeye ilişkin olumsuz yazılar yazan ya da haberler yayımlayan gazete, dergi ve televizyon gibi iletişim araçları ise toplatılma, sansür ya da süresiz olarak kapatma şeklinde çeşitli yaptırımlara maruz kalmıştır. Ancak buna paralel olarak özellikle dış basında Türkiye'yi suçlayan makale ve haberlerin sayısı da artmıştır.[3]

Türk basın tarihinde siyasetten ekonomiye, sanattan spora kadar her alanda meydana gelen tüm gelişmeler ulusal basında olduğu kadar yerel basın tarafından da yakından takip edilmiş ve ülke gündemi, bölgeye has haberlerin yanı sıra bölge halkının bilgisine sunulmuştur. Dolayısıyla yerel medya unsurları Cumhuriyet tarihinde meydana gelen tüm olayların geriye dönük incelenmesinde birer belge niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda 1980 döneminde meydana gelen hadiselerin yerel medyaya yansımalarının ele alınması hususunda yerel basın içerisinde önemli bir yere sahip olan Giresun gazeteleri de bu çalışma açısından belge niteliğindedir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra basın üzerindeki sansürün kaldırılmasıyla beraber Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde olduğu gibi Giresun'da da basın faaliyetleri konusunda önemli sayılabilecek bir hareketlenme başlamıştır.[4] Bu gelişmeyle birlikte Giresunlular sansürün olmadığı özgür bir ortamdan yararlanmak istemiş ve böylece Giresun'da yayın hayatı, ilk defa 1909 yılında Muhasebe-i Hususiye'nin (Özel İdare'nin) himayesinde kurulan matbaanın faaliyete geçmesiyle başlamıştır. Bu çalışmada arşivlerinden faydalanılan Yeşilgiresun Gazetesi 1925 yılında, İleri Gazetesi ise 1947 yılında ilk sayısıyla yayın hayatına başlamıştır.[5] Halen yayın hayatına devam eden bu iki gazetenin 12 Eylül 1980 askeri darbesine tanıklık etmiş olmaları, Giresun özelinde ele alınan bu konunun aydınlatılması bakımından

---

[1] Hale, 2003: 170.
[2] Patan, 2019: 21-22.
[3] Oran, 2019: 702.
[4] Usta, 2020: 614.
[5] Menteşeoğlu, 2021: 29-85-96.

önem arz etmektedir. Dolayısıyla 12 Eylül 1980 darbesinin gerçekleştiği dönemde Giresun il merkezinde faaliyet gösteren, "Yeşilgiresun" ve "İleri" gazetelerinin arşivlerinden faydalanarak meydana gelen bu hadisenin, o günün şartlarına uygun bir bakış açısı ve yerel medya üzerinden farklı bir perspektifle yeniden değerlendirilecek olunması, bundan sonra bu alanda yapılacak olan çalışmalara da katkı sağlayacaktır. Söz konusu bu çalışmada; Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren sürecin ardından darbenin gerçekleştiği 12 Eylül 1980 tarihi ile Türkiye Hükümeti ya da 'Ulusu Hükümeti' olarak da adlandırılan Bülend Ulusu başkanlığında 21 Eylül 1980'de kurulan yeni hükümet arası dönem ele alınacaktır.

1. Türkiye'yi 12 Eylül'e Götüren Süreç

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kuşkusuz hiçbir darbe veya muhtıra beklenmedik bir anda vuku bulmamıştır. Nitekim 12 Eylül'de ordunun yönetime el koyarak demokrasiyi rafa kaldırmasının öncesinde bu süreci tetikleyen başlıca etmenler olan siyasi, sosyal ve ekonomik problemleri de hesaba katmak gerekir. Darbe öncesi özellikle ülke genelinde genel bir kaosun hâkim olması, terörizmin, ekonomik istikrarsızlığın, siyasi krizlerin, sağ-sol çatışmalarının hat safhaya çıkması ve tüm bu problemlerin ortadan kaldırılması yerine daha da içinden çıkılmaz bir hale dönüştürülmesi, ülke genelinde teşekkül edecek bir sıkıyönetimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Ancak 12 Eylül darbesinin kamuoyu ve halk nazarında meşru görülmesi, 12 Eylül'ü, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasından ayrı bir konuma oturtmuştur.

1945 yılında Türkiye'de çok partili hayata geçişle beraber devletin tüm kurumlarında ve halkta demokrasinin yerleşmesini sağlama görevi 1950'de yapılan genel seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti'ye verildi. 1950'den sonra 1954 ve 1957 seçimlerinden de zaferle çıkan Demokrat Parti 10 yıl süren iktidarında ve iktidara gelmeden önce muhalefette olduğu dönemde basınla olan ilişkilerini genellikle çok ılımlı bir seviyede tutmuş, iktidara gelir gelmez de basın kanununu çıkartmıştır. 1952'de çıkardığı kanunla, gazetecilere sosyal güvenlikten yararlanma, sendikal haklar ve kıdem tazminatı almaları gibi çeşitli imkânlar sağlamıştır. Bu kanunla birlikte gazetecileri koruma ve kollama girişimlerine rağmen iktidarının ilk döneminde basının ciddi baskılarına maruz kalmıştır.[6] Ancak Demokrat Parti'nin bir süre sonra demokrasiyi, medyada dâhil olmak üzere devlet kurumlarına ve halka indirgeme yerine tek başına iktidar olmanın verdiği güçle bu anlayıştan kopuk bir yol izlemesi, çok partili hayata geçilmesindeki maksadın aksine sadece iktidarın bir partiden alınıp diğerine verilmesinden öte bir amaca hizmet edememesi sonucu doğurmuştur. Netice de ise bu süreç, ülkeyi geriye dönüşü olmayan kaoslar sarmalına sokmuş,[7] 27 Mayıs 1960'ta ordunun yönetime el koymasıyla yoğun bir nefret havası içinde Demokrat Parti iktidarının sonunu getirmiş,[8] DP ile iyi ilişkilere sahip olmayan medya başta olmak üzere üniversiteler, aydınlar ile bazı kesimler bu darbeyi mutlulukla karşılamıştır.[9]

Dolayısıyla Türk siyasetinde ki tüm bu sancılı süreçlere ve darbelere rağmen demokrasiye geçişte yol kat edilmişse de siyasi hakkından mahrum bırakılmış binlerce insan da cezaevlerine atılmıştır.[10]

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Demokrat Parti'ye siyaset yasağı getirilmesi sebebiyle bu partinin tabanına yönelen Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi gibi üç yeni parti ortaya çıktı. Darbenin ardından seçime gidilmeden önce 9 Temmuz 1961'de referanduma sunulan yeni anayasa ile Türk siyasi hayatına, 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra sürekli şikâyet konusu olacak yeni kurumlar girmiş oldu.[11] Bu tarihten itibaren 1971'e kadar sürecek olan on yıllık dönemde Türk siyasi hayatı, sürekli koalisyon ve azınlık hükümetlerinin

---

[6] Şeyhanlıoğlu, 2011: 214.
[7] Erol, 2004: 332.
[8] Eroğul, 1990: 161.
[9] Akıncı, 2014: 61.
[10] Maraşlı, 2015: 227.
[11] Özçelik, 2011: 155.

birbirini takip edeceği bir sürece girmiş ve bu dönem ise 12 Mart 1971'de ki muhtıra ile sonuçlanmıştır. Ancak ordu bu defa doğrudan bir müdahalede bulunmamış, iktidara ihtar vererek yönetimin değişmesi amacıyla bir bakıma dolaylı darbe girişiminde bulunmuştur.[12]

12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç öncülüğünde kuvvet komutanlarının, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra vererek hükümeti istifaya zorlaması, ordunun devlet yönetimindeki etkinliğini ve dolayısıyla da dokunulmazlığını güçlendirmiştir. Bu sebeple devlet içi örgütlenmede siyasi yönetimin asker karşısında gücü zayıflamıştır. Silahlı Kuvvetlerin yönlendirmesi veya baskısı neticesinde kurulan hükümetler, yaşanan karışıklıkları gidermeye ve toplumsal muhalefet güçlerini bastırmaya gayret etseler de sonraki süreçte yaşanan gelişmeler buna engel olmuştur. Bu süreç, toplumsal ve siyasal kutuplaşmayı derinleştirirken muhtıranın ardından özellikle Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin verdiği destekle birlikte iktidara gelen hükümetler yine bu siyasi partilerin yeni siyasi manevraları sonucunda iktidardan düşürülmüştür. Dolayısıyla 1973'te yapılan seçimlerin ardından ara rejimin tasfiye edilmesine rağmen Türk siyasetinde yaşanan parçalanma, sokağa da yansımıştır. Her kesimden insan şiddetten etkilenmiş ve genç nüfus erimeye başlamıştır.[13] Bu yaşananların devamında belli kesimlerin legal siyasetten dışlanması, toplumsal ve ekonomik dönüşümün yarattığı sıkıntılar, 12 Eylül 1980'de askerler için yeni bir darbenin gerekçeleri olmuştur.[14] 12 Eylül darbesini tetikleyen bir başka husus ise uluslararası konjonktürde meydana gelen değişikliklerdir. İran'da gerçekleşen İslam Devrimi ile Şah rejiminin yıkılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından Afganistan'ın işgal edilmesi sonucunda Türkiye, Batı nazarında güvenlik açısından önem arz eder hale gelmiştir. Fakat Türk hükümetlerinin bu hususta Batının taleplerine yanıt vermemiş olmaları, güvenlik kaygılarından dolayı Batıyı darbe sonrası yeni yönetimle işbirliği içinde çalışma düşüncesine sevk etmiştir.[15]

Yetmişli yılların Türk siyasetini kapsayan dönem; 14 Ekim 1973'ten 12 Eylül 1980'e kadar devam eden bir süreçtir. Bu dönemi kapsayan süreçte iki genel seçim (14 Ekim 1973 ve 5 Haziran 1977) gerçekleştirilmiş ve toplamda yedi hükümet kurulmuştur. Ancak gerçekleştirilen bu seçimlerin ikisinde de hiçbir parti tek başına iktidara gelemediğinden hükümeti kurma konusunda büyük problemler yaşanmıştır. Seçimler sonucunda herhangi bir partinin parlamentoda tek başına hükümeti kurması için salt çoğunluğu sağlayamaması hükümetlerin sürekli koalisyon ya da azınlık hükümetleri şeklinde cereyan etmesine neden olmuştur. Kısa süren koalisyon ya da azınlık hükümetleri dönemi, artan anarşi, ekonomik çöküş, Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalması, dış etkenler (ABD, İran İslam devrimi, IMF, NATO, vs.) gibi tüm olumsuzlukların ardı ardına sıralanması, 17 Haziran 1980 tarihinde Kenan Evren'nin, Bayrak Harekâtı'nı başlatmasına yol açmıştır.[16] Örneğin, 1979'da Başbakanlık yaptığı dönemde ülke genelinde artan anarşi olaylarının bastırılması talebini Kenan Evren'e ilettiğini, ancak ret cevabı aldığını anlatan Bülent Ecevit'in, darbe sonrasında kurduğu şu ifadeler oldukça dikkate değerdir: "...Fakat 1979'da benim Orta, Doğu Anadolu illerinde de sıkıyönetim istememe rağmen <Gücümüz, kuvvetimiz yetmez> gerekçesiyle karşı çıkan Evren, nasıl olduysa 12 Eylül 1980'den itibaren Silahlı Kuvvetlerin gücünün 67 ilde de sıkıyönetime yeteceği kanısına vardı (o dönemde Türkiye'deki il sayısı toplamda 67 idi)."[17]

Bu harekâtın bir sonucu olarak da 12 Eylül gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimi devralmıştır.[18] 12 Eylül gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından saat 03.00'te PTT, TRT, diğer

---

[12] Çolak, 2014: 63.
[13] Yavan, 2018: 88.
[14] Keskin, 2020: 12;
[15] Akıncı, 2013: 42.
[16] Aslaner, 2022: 601.
[17] Yetkin, 2011: 176-177.
[18] Yavan, 2018: 99.

iletişim dairelerine el konulması ve Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık Konutu ile diğer hedeflerin ele geçirilmesiyle başlayan askerî müdahale; önce saat 04.00'da, daha sonra ise aynı gün içinde saat 13.00'da halka duyurulmuştur. Ordu'nun yönetime el koyduğu haberinin ilk bildirisi ise saat 04.00'da radyodan okunmuştur. Bu ilk bildiride şu ifadeler yer almıştır: "Girişilen harekâtın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır."[19]

Askeri müdahalenin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilerek Başbakan koltuğunda Süleyman Demirel'in oturduğu hükûmetin faaliyetlerine son verildi ve parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı, Silahlı kuvvetlerin ana kademesi olan dört kuvvet komutanı Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in başkanlığında Milli Güvenlik Konseyi'ni (MGK) kurmuştur. Daha sonra ise askeri cunta, Kasım 1983'te gerçekleştirilecek olan seçimlerine kadar ülke yönetimini tekeline aldı.[20] Darbenin gerçekleşmesinin hemen ardından siyasi parti liderleri tutuklandı ve ülke genelinde sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetimin ilanıyla ülkenin dört bir tarafında adeta insan avı başladı. Sağ ve sol cepheden binlerce insan tutuklandı, mahkûm edildi ve çeşitli işkencelerden geçirildi. 1972'den beri devam eden ancak infazı gerçekleşmeyen onlarca kişinin idam cezaları uygulanmaya başladı.[21] 20 Eylül'de ise Kenan Evren eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'yu Türkiye'nin yeni başbakanı olarak atadı ve böylece 21 Eylül'de Ulusu tarafından Millî Güvenlik Konseyi'ne sunulan Bakanlar Kurulu listesi onaylanmış oldu.[22] Bu sayede Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başkanlığında oluşturulan Millî Güvenlik Konseyi, 1983 Türkiye genel seçimlerine kadar ülkeyi idaresi altına aldı. Nihayetinde ise 12 Eylül 1980'de başlayan askerî otorite, 7 Aralık 1983'te sona erdi. Ancak darbenin gerçekleştiği tarihten sonra her alanda büyük değişimlere uğrayan Türkiye, siyasi istikrar açısından aynı değişimi veya başarıyı uzun bir süre daha elde edememiştir.[23]

Bu kısımda sonuç olarak 12 Eylül için üzerinde durulması gereken ilk husus, darbesinin kamuoyunda ve halk nazarında "meşru" görülmesini sağlamak maksadıyla dönemin generalleri tarafından 12 Eylül öncesinde yaşanan tüm olayların körüklendiği gerçeğidir. Böylece bu kaos ve anarşiden bunalan halk, ordunun ülke yönetimine doğrudan el koymasını ister hale getirilmiştir.[24] Ordunun yönetime el koymasına giden süreci ve bu darbenin meşru bir dayanağa yaslandırılması gayretinin ne şekilde tezahür edildiğini Süleyman Demirel'in 1990'da dile getirdiği şu ifadelerde bulmak mümkün olacaktır; "Elinizdeki yetkileri kullanıp, Devleti koruma ve kollarına görevi yerine, Devletin dibine dinamit koyanların akıttıkları kanlan ikbalinizin merdivenlerine basamak yaptınız. Akan kanlar, yanan canlar, göl olan yaşlar karşısında darbenize meşru zemin yarattınız."[25] Nitekim 12 Eylül'de meydana gelen darbe, Demirel'inde ifade ettiği üzere yaşanan tüm olayların daha da derinleştirilerek halkın bunalıma sevk edildiği ve hem kamuoyunda hem de halk nazarında darbenin meşru zemininin hazırlandığı bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu meşru zeminin hazırlanmasında ise yukarıda ifade ettiğimiz gibi en önemli görevi Türk basını üstlenmiştir. Türk siyasi yaşamının normal seyrinde genel olarak iktidarların propaganda aracı haline

---

[19] Evren, 1990: 547.
[20] Çalışkan, 2020: 87.
[21] Yeşilbursa, 2019: 400.
[22] Ural ve Ercilsin, 2018: 572.
[23] Özkaya, 221: 22.
[24] Yetkin, 2011: 171.
[25] Demirel, 2001: 44.

gelen medya, darbe dönemlerine bakıldığında tamamıyla ordunun tekeline girerek yönetime el koymanın gerekçelerini halka anlatma yükümlülüğünü üstlenmiş, atılacak manşetler dahi paşaların talimatlarına göre belirlenmiştir.[26]

2. 12 Eylül Sürecinde Türk Medyasının Rolü

Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren sürece bakıldığında Türk medyasının rolü de yadsınamayacak derecede önemlidir. Nitekim 27 Aralık 1979'da Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e verilen uyarı mektubu Türk basınında geniş yer bulmuştur. Bu gelişmenin ardından artık askeri bir müdahalenin başlayacağına kesin gözüyle bakan medya, manşetlerinde şu haberlere yer vermiştir: Hürriyet Gazetesi "Ordu Uyarı Mektubu Verdi"[27], Milliyet Gazetesi "Ordu Partileri Milli Birlik için Göreve Çağırdı"[28], Tercüman Gazetesi "Evren ve Komutanlar Korutürk'e Yazılı Metin Sundu"[29], yine aynı gazete "Ordu Partileri Son Defa Uyardı."[30] 12 Eylül Harekâtı'nın gerçekleşmesinden sonra ise darbenin haklı gerekçelerini halka anlatma görevinin tevdi edildiği basın yayın organları bir yandan halka, askeri müdahalenin meşruluğunu ima ediyor, bir yandan da gazete sayfaları bu müdahaleyi haklı nedenlere dayandıran köşe yazarlarının yazılarıyla dolup taşıyordu. İstikrarsızlık ve terörden bıkan halk kadar sağ ve sol basından da önemli bir kesim darbeye olumlu bakıyordu.[31] Ancak darbe karşıtı basın yayın organları ise yayın durdurma, sansür, süreli veya süresiz kapatma gibi çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalıyordu.[32]

Müdahalenin Ayak Sesleri adlı eserinde ABD'nin 39. Başkanı Jimmy Carter'ın Başdanışmanı Mr. Brejinski'nin ifadelerine yer veren yazar Cüneyt Arcayürek, sıkıyönetime isteyerek gidilmediğini, Bülent Ecevit'in <Çaresizlik> karşısında sıkıyönetime gidildiğini dokundurarak da olsa dile getirdiğini aktarmış ve Başbakan'ın MGK'da sıkıyönetim kararı görüşülürken özellikle <Gazete kapatmaktan> kaçınılmasını istediğini belirtmiştir.[33] Bu açıdan bakıldığında örneğin Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nihat Özer, basından ve basın savcısından şikâyetini dile getiriyor ve basın özgürlüğünün basın anarşisine dönüştürüldüğünü ileri sürerek şunları söylüyordu:

> "Hali hazırdaki basının durumunu basın özgürlüğü olarak nitelendirmek mümkün değildir. Olsa olsa basın anarşisidir. Kitapevleri çıkarılan yasalar bir yana, en basit kurallara dahi uymadan çıkarılmış kitap, dergi ve gazetelerle dolup taşmaktadır. Yargı organlarının bunlar üzerindeki denetiminin pek ciddi olmadığı üzüntü ile görülmüştür."[34]

1960'ta, 1971'de ve 1980'de ortaya çıkan olayların üzerine giderek yaşanan bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak yerine hükümet ve parlamentonun üzerine gidilmesi, ülkeyi içinden çıkılmaz bunalımlara sürüklemiştir. Ülke içindeki bu siyasi ve sosyal krizler dış dünyanın da bu darbeyi desteklemesine neden olmuştur.[35] Bu durum, Türkiye'de seçilmiş iktidarları ve parlamentoları çok sıkıntılı duruma düşürmüştür.[36] Tüm bu çalkantılarla geçen siyasi süreçlerin neticesinde ise askerin yönetime el koymasının zemini hazır hale getirilmiştir. Bu bakımdan 12 Eylül 1980 darbesi, halk nazarında Türkiye'de toplumun büyük çoğunluğu tarafından ekonomik ve siyasi sorunların hiçbirine çözüm üretemeyen, adeta iflas etmiş parlamenter rejimin "haklı" nedeni olarak görülmüştür. Dolayısıyla halkın darbeye bir direnişi söz konusu olmadığı gibi, büyük çoğunluk darbe liderlerini, ülkenin yeni liderleri

---

[26] Maraşlı, 2015: 271.
[27] Hürriyet, 1980: 2 Ocak.
[28] Milliyet, 1980: 3 Ocak.
[29] Tercüman, 1980: 2 Ocak.
[30] Tercüman, 1980: 3 Ocak.
[31] Akıncı, 2013: 42.
[32] Baran, 2018: 80.
[33] Arcayürek, 1986: 14.
[34] Evren, 1990: 378.
[35] Akıncı, 2013: 42.
[36] Arcayürek, 1988, 256.

olarak kısa sürede benimsemiştir.[37] Darbeyi benimseyenler hatta memnuniyetle karşılayanlar arasında ulusal basından gazetelerin olduğunu da unutmamak gerekir. Örneğin; "Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyi'nde-Atatürk yolunda devam",[38] "Ordunun yönetime gelmesi dışta olumlu karşılandı",[39] "Teröristleri temizleyip yönetim sivillere devredilecek",[40] "Huzur, 1 yaşında",[41] "Sağol Mehmetçik",[42] "El ele, kol kola mutlu günlere gidiyoruz... Ve evet! Düzlüğe çıkıyoruz"[43] gibi başlıklarla çıkan ulusal gazeteler, hem 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri darbeyi sevinçle karşılamışlar hem de 1 yıl sonra yıldönümünü kutlamışlardır. Aynı şekilde dönemin köşe yazılarına bakıldığında yazarların önemli bir kısmı da söz konusu darbeden yana taraf olan yazılar kaleme almıştır. Ancak ulusal gazetelerdeki tüm bu olumlu havaya rağmen, basın ordunun tekeline girmiş, gazeteciler gözaltına alınmış ve mesleklerine izin verildiği ölçüde devam edebilmiştir.[44]

3. 12 Eylül'ün, Giresun Gazetelerine Yansımaları

Türk siyasi hayatında, darbeler tarihi gerek popüler gerekse akademik alanda en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Bu kapsamda özellikle dönemin birer arşiv niteliği taşıyan ulusal ve yerel gazeteleri, çalışmacıların başvurduğu en temel kaynakların başında gelmiştir. Ancak başvurulan gazete arşivlerinde ulusal basından ziyade yerel basınında dikkate alınması biraz geri planda kalmıştır. Dolayısıyla bu alandaki çalışmalara önemli bir örnek olacak bu çalışmanın ana kısmını oluşturacak aşağıdaki arşiv bilgileri, tamamıyla Giresun ilinde o dönem çıkan iki gazeteden alınmıştır.

13 Eylül 1980 tarihli Yeşilgiresun gazetesi askeri darbenin haberini okuyucularına MGK Başkanı Kenan Evrenin fotoğrafına yer vererek birinci sayfadan, "Parlamento feshedildi" ana başlığıyla duyurmuştur. Haber spotu ve metninde ise şu ifadelere yer verilmiştir:

> "Orgeneral Kenan Evren'in başkanlığında Kara, Deniz ve Hava ordu Komutanları ile Jandarma Genel Komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi yönetimi ele aldı. Yurdumuzun içinde bulunduğu huzursuz ortamda kurtulması ve kardeş kavgasının önlenmesi amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş ve dün sabahtan itibaren her tarafta sıkıyönetim uygulamasına başlanmıştır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren Başkanlığı'nda Milli Güvenlik Konseyi parlamentoyu feshetmiş ve parlamenterlerin dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Bu arada bütün siyasi partiler, Türk Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu dernekleri hariç tüm dernekler ve sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur. AP, CHP ve MSP liderleri emniyet altında bulundurulmaları için ayrı ayrı yerlerde muhafaza edilmeleri sağlanmıştır. Evinde bulunmayan MHP genel başkanına çağrı yapılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren, dün saat 13.00'da halka hitaben geniş bir açıklama yaparak, yönetime niçin el konulduğunun amaçlarını anlatmıştır. Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanlığına Topçu Pilot Albay Şahin Oğuztürk getirilmiş ilimizdeki tüm Kaymakam ve Belediye Başkanları değiştirilmiştir."[45]

Giresun ilinde o dönem yayın hayatını sürdüren bir diğer gazete İleri'de ise 12 Eylül 1980 günü gerçekleşen askeri darbe, aynı gün içinde gazete okuyucularına, "Milli Güvenlik Konseyi tüm yurtta yönetime el koydu" ana başlığı ile duyurulmuştur. Haberin spot kısmında, "Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanlığına Pilot Albay Şahin Oğuztürk getirildi" ifadelerine yer verilirken bir alt sütunda kullanılan, "Halkımız için hayırlı uğurlu olsun" ibaresi oldukça dikkat çekiyor. Haber metninde ise şu ifadeler yer almıştır:

---

[37] Ulubaş ve Dağ, 2007: 411.
[38] Hürriyet, 1980: 13 Eylül.
[39] Milliyet, 1980: 13 Eylül.
[40] Hürriyet, 1980: 15 Eylül.
[41] Tercüman, 1981: 12 Eylül.
[42] Milliyet, 1981: 12 Eylül.
[43] Hürriyet, 1981: 12 Eylül.
[44] Karaca, 2015: 76.
[45] Yeşilgiresun, 1980: 13 Eylül.

> "Milletin ve devletin üstünlüğüne karşı girişilen yıkıcı faaliyetleri durdurmak, Türkiye Cumhuriyetini yaşatmak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri 05.00'ten itibaren tüm yurtta yönetime el koymuş ve ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı koymuştur. Giresun bölgesi Erzincan sıkıyönetim komutanlığına bağlanırken Giresun Garnizon Komutanlığına da Pilot Albay Şahin Oğuztürk getirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetimi daha sonra yaptıkları girişimlerde yurt çapında olduğu gibi, Giresun Merkez İlçe çapında Belediye ve Dernek Başkanlarını görevden almış ve Kaymakamlar görevde kalmıştır. Öte yandan edindiğimiz bilgilere göre il ve ilçelerde bulunan tüm siyasi dernek başkanları gözaltına alınmıştır. Parti teşkilatı ve derneklerin il çapındaki faaliyetleri durduruldu. Giresun Belediye Başkanı Orhan Yılmaz dâhil olmak üzere bütün belediye başkanları görevden alındı. Birçoğunun yerine yazı işleri müdürleri ve memurlar getirilmiştir."[46]

İki farklı gazetede aynı gün verilen haberde, Yeşilgiresun'da il genelinde görev yapan Kaymakamların değiştirildiği bilgisine yer verilirken İleri Gazetesi'nde ise Kaymakamların görevde kaldığı bilgisine yer verilmesi bu hususun o gün için çelişkide kalındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz üzere askeri darbeyi okuyucularına duyuran İleri Gazetesi'nin bir alt sütunda ayrı bir parantez açarak "Halkımız için hayırlı uğurlu olsun" ifadesine yer vermesi gazetenin, sıkıyönetimi elzem gördüğünü ve bu durumun memnuniyetle karşıladığını göstermesi bakımından önemlidir. Yine gazete yazarlarının, sıkıyönetim komutanlarının Giresun'u ziyaretlerini hangi başlık ve yazılarıyla ne şekilde karşıladıklarına dair bilgilere daha sonra yer vereceğiz.

İleri Gazetesi'nin 12 Eylül 1980 ve Yeşilgiresun Gazetesi'nin 13 Eylül 1980 tarihli sayılarında her iki gazetede de askeri darbenin duyurulması haricinde sıkıyönetimin gerekleri doğrultusunda atılan adımlar alt başlıklarla verilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bu iki gazetede de birer gün arayla farklı tarihlerde yer alması muhtemelen matbaa basım saatleri ile ilgili bir durumdan kaynaklanmıştır. Yeşilgiresun ve İleri Gazetesi'nin ilk sayfasında, "Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanının Basına Açıklaması" ve "Halkımıza" şeklindeki alt başlıklı duyurunun içeriğinde, sıkıyönetim kuralları kapsamında yapılması gerekenler, Topçu Pilot Albay Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanı Şahin Oğuztürk imzasıyla madde madde şu ifadelerle sıralanmıştır;

> "1- Bugün 12 Eylül 1980 günü 04.00'den itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta hiyerarşisine bağlı olarak ülke yönetimine el koymuştur. Yıllardır vatandaşlarımızın sabırla beklediği bu yönetimin vatanımıza, milletimize hayırlı olmasını dileriz.
>
> 2- Bugün saat 03.00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Tüm Giresun ilinde yaşayan sayın vatandaşlarımızın sükûnetle bu yasağa uyarak evlerinde radyo ve TV ile yayınlanacak bildiri ve açıklamaları dinlemelerini rica ederim.
>
> 3- Ekmek fırınları tam kapasite ile çalışmakta olup araçlarla ev ev dolaşılarak halkımızın ekmek ihtiyacı karşılanmaktadır.
>
> 4- Sağlık kuruluşları görev başında olup acil durumlarda sıkıyönetim karargâhından yardım istenecektir.
>
> 5- Bu yönetim halk içindir. Hedefimiz en iyi duygularla sevgili vatandaşlarımızı bugüne kadar yaşadıkları sıkıntı ve korkulardan uzaklaştırıp, gönül gönüle, kalp kalbe, vatanımızın bütünlüğünü ve milletimizin bölünmezliğini sağlamak için çalışılacaktır.
>
> 6- Bütünleme imtihanları bir süre için tehir edilmiş olup bilahare ilan edilecek, imtihan günleri sokağa çıkma yasağının kaldırılmasından sonra okullardan öğrenilecektir.
>
> 7- Sayın halkımızın ve değerli basın mensuplarının yakın ilgi ve yardımları ile kimsenin burnu kanamadan mutlu bir ortam içerisinde hedefe ulaşılacağına inanıyorum.
>
> Saygıdeğer vatandaşlarımıza sağlık ve mutluluklar dilerim."[47]

Yeşilgiresun Gazetesi'nin 13 Eylül tarihli sayısının ilk sayfasında diğer dikkat çeken alt başlıklarında ise özellikle sıkıyönetimin ilanıyla birlikte tutuklamaların başlamasına yönelik

---

[46] İleri, 1980: 13 Eylül.

[47] Yeşilgiresun ve İleri, 1980: 13 Eylül.

yapılan bir haber göze çarpıyor. Örneğin; "Tirebolu'da yapılan operasyonda 24 kişi tutuklandı" başlıklı haberde, Jandarma personeli tarafından İlçenin bazı bölgelerinde gerçekleştirilen operasyonlar neticesinde çeşitli suçlardan 24 kişinin tutuklandığı ve Emniyetteki sorgularının ardından cezaevine gönderildikleri bilgisi yer alıyor. Sayfanın en alt kısmında yer alan başka bir haberde ise, "Cezaevinde 20 metrelik tünel ortaya çıkarıldı" başlığıyla, cezaevinde tutuklu bulunan bazı kişilerin firar etmek için tutuklu bulundukları Giresun Kapalı Cezaevinde tünel kazdıkları aktarılıyor.[48] İleri Gazetesi'nin aynı tarihli ilk sayfasının alt başlıktaki bir haberinde, "6 kişi bir otobüsü soydu" şeklinde bir haber yer almış ve Trabzon'dan Samsun istikametine gitmekte olan bir yolcu otobüsünün 6 kişi tarafından durdurularak yolcuların soyulduğu bilgisine yer verilmiştir. Bu haberden anlaşılacağı üzere sıkıyönetim ilanına rağmen ertesi gün dahi anarşi olayları, ülke genelinde devam etmiştir.[49] Yine darbeden bir süre sonra, hatta Bülend Ulusu hükümetinin ilan edilmesinin hemen arifesinde yine şehirde askeri operasyonların devam ettiğini gösteren bir haber İleri Gazetesi'nde okuyucu ile paylaşılıyor. "Tirebolu'da yaşa dışı bir örgüt ortaya çıkarıldı" başlıklı bu haberin metninde ise haberin yapıldığı tarihten 4 gün önce Tirebolu İlçesine bağlı Köseler köyünde geniş çapta bir operasyon yapan Giresun Alay Komutanlığı'na bağlı Jandarma kuvvetlerinin yasa dışı çalışan bir örgütü ortaya çıkardığı kaydediliyor. 21 Eylül 1980 tarihinde yapılan bir tahkikat sırasında ele geçirilen Ahmet Demiral isimli şahısın sorgulamasında, kendisinin Tirebolu Dev-Yol gizli örgütünün sorumlusu olduğunu itiraf etmesi neticesinde tahkikatın derinleştirilerek aramaya geçilmesi üzerine birçok kişinin gözaltına alındığı ve örgüte bağlı hücre elamanlarının hepsinin de öğretmen olduğu aktarılıyor.[50]

Ordunun, yönetime el koyması ve ülke genelinde sıkıyönetim uygulamaya başlamasıyla beraber, daha sonraki süreçte gazetelerin normal yayın akışına devam ettikleri, ancak askerlerin şehir genelinde yaptıkları operasyonlar, uyulması gereken kurallar, sıkıyönetim komutanlarının şehri ziyaretleri ve açıklamaları hakkında yapılan haberler birinci sayfalardan halkın bilgisine sunulmuştur. Özellikle ordunun ülke yönetimini devralmasıyla başlayan süreçte, asayişe büyük önem arz edildiği, bu kapsamda sıkıyönetim bölge komutanlarının Giresun'u ziyaret ederek incelemelerde bulunduğu gazete sayfalarını dolduran diğer haberler arasında yer alıyor. Örneğin; "3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Selahattin Demircioğlu bugün şehrimize gelecek" başlıklı bir haberde 3. Ordu ve Erzincan, Gümüşhane, Giresun, Trabzon, Rize, Ordu, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Samsun ve Sinop illeri Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Selahattin Demircioğlu'nun Giresun şehrine gelerek incelemelerde bulunacağı bilgisine yer veriliyor. Haberin devamında ise sokağa çıkma yasağının yeni düzenlemeye göre 05.00'ten gece 24.00'a kadar uzatıldığı[51] kaydediliyor.

Yukarıda yer alan habere bir başka örnekte ise Atatürk'ün Giresun'a gelişinin kutlandığı 19 Eylül tarihine denk gelen, "Sıkıyönetim tali Bölge Komutanı Tuğgeneral Akgün Gülşen şehrimizde incelemelerde bulundu" başlıklı haberde Trabzon, Rize ve Giresun Sıkıyönetim tali Bölge Komutanı Tuğgeneral Akgün Gülşen'in helikopterle saat 11.30'da şehir stadına indiği, Giresun ilindeki asayişle ilgili Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanı Albay Şahin Oğuztürk'ten brifing aldığı, daha sonra helikopterle buradan Trabzon'a geçtiği ifade edilmiştir.[52] İleri Gazetesi'nde ise darbenin hemen ertesi günü Kenan Evren fotoğrafıyla manşetten verilen, "Radyo ve Televizyonu İzleyelim, Yasaklara Riayet Edelim" başlıklı haberde sağlık kuruluşları, İtfaiye, Postane ve ekmek fabrikalarının faaliyetlerine devam ettiği, şehrin kilit noktaları ve işlek caddelerinde ise güvenlik kuvvetlerince önlem alındığı bilgisi paylaşılıyor. Haberin detayında ise, "Güvenlik konseyinin yönetime el koyup sokağa çıkma yasağı ilan etmesinden sonra dün şehrimiz sakin bir gün geçirmiştir. Öte yandan Postane, Fiskobirlik,

---

[48] Yeşilgiresun, 1980: 13 Eylül.
[49] İleri, 1980: 13 Eylül.
[50] İleri 1980: 25 Eylül.
[51] İleri, 1980: 17 Eylül.
[52] Yeşilgiresun, 1980: 19 Eylül.

SEKA Kâğıt Fabrikası, su depoları gibi ana noktalar nöbetçiler dikilerek kontrol altına alınmıştır"[53] deniliyor. Yine özellikle "Öğretmenler ve memurların dikkatine" ifadeleriyle sıkıyönetim tarafından uyulması gereken kurallar İleri Gazetesi'nde, "Kanuni izinlerin dışında bulunduğunuz yerden ayrılmayınız"[54] ana haber başlığıyla birinci sayfadan duyurulmuştur. Haberin spotunda ise, 3. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığının 7. numaralı bildirisi gereğince bu görevlilerin Cumartesi ve Pazar günleri arandıkları zaman bulunamadıklarından dolayı yapılmakta olan işlemlerin gecikmesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.[55]

Darbenin gerçekleştiği 12 Eylül'den üç gün sonra Yeşilgiresun Gazetesi'nin birinci sayfasında yer alan, gazete yazarı Ali Osman Sönmez'e ait, "Ordumuza şükranlar" başlıklı köşe yazısı oldukça dikkat çekiyor. Sönmez, köşe yazısının girişinde kısır çekişmeler, tutmaz hesaplar, koltuk hırsı politikaları nedeniyle parti liderlerinin gözlerine perde indiğini savunan yazar, siyasilerin devletin içine düştüğü bataklığı bir türlü fark edemeyişinden veya siyasi hesaplarına yarar şekilde görünmelerinden yakınıyor. Sıkıyönetim ilanına kadar terörün önü alınamaz şekilde arttığından söz eden yazar, yazısını şu dikkat çekici ifadeleriyle sürdürüyor:

> "Bu hal bile yetkililerin vicdanlarını yeteri derecede sızlatmamıştı. Her türlü art düşüncelerden sıyrılarak etkili yasalar çıkartmak yerine kötü yolu seçerek birbirlerini suçlamışlardır. Sürüp giden üzücü olaylar karşısında her defasında yapılacak, edilecek gibi cekler, caklarla göz boyamışlar, saplandıkları yoldan bir türlü dönmemişlerdir. Yakın tarihimizden ders almamışlar, yurdumuzun üzerine çöken kara bulutların gerçek nedenine çaba harcamamışlardır. Atatürk ilkelerini bir kenara bırakarak çağdışı davranışlara özenmişler, laik Türkiye'mizde mezhep kavgalarını körükleyerek vatandaşlarımızın birbirlerini öldürmelerine seyirci kalmışlardı. Yapılan uyarılarda kulaklarda akis, dimağlarda iz bırakmamıştı. Bu halin sonucu ne olacaktı? İşte tüm memlekette cevap bekleyen soru buydu? Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk ilkelerinin değişmez garantisi kahraman ordumuz bu ters gidişe son verme saatinin geldiğini saptayarak tüm yurtta yönetime el koymak sorumluluğunu duydu. Bu hareketi büyük bir görev aşkı ile yaparak ulusun daha fazla ızdırap çekmesini önlemek kararlılığını fiilen ortaya koydu. Ordumuzun geleneğinde siyasete bulaşmak arzusu asla yoktur. Bunu defalarca kanıtlamıştır. Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Sayın Kenan Evren'in televizyonda yaptığı çok etraflı veciz konuşmasında geleneğin en ufak bir değişikliğe uğramadığı kesin şekilde ifadesini bulmuştur. 12 Eylül sabahı olanları öğrenen halk bir oh çekti. Aylardır altında ezildiği yükün sırtından kalktığını hissederek rahatladı. Çekilenleri hemen unutmayalım. Ordumuzca girişilen ve en insancıl duygularla gerçekleştirilen harekâtın ulusumuzu ulu Ata'nın çizdiği yolda O'nun deyimi ile 'Muasır uygarlık seviyesine ulaştırma' çabasına bütün gücümüzle katkıda bulunalım. Aydın yarınlara kavuşmamız buna bağlıdır. Bizi bugünlere ulaştıran şanlı ordumuzun çok değerli ve fedakâr Komutan, Subay, Astsubay ve erlerine sonsuz minnet ve şükranlar."[56]

Yazarın yukarıdaki ifadelerinde görüldüğü üzere 12 Eylül, sadece ulusal basın yazarları tarafından değil aynı zamanda yerel medyada yazı yazan gazeteciler tarafından da olumlu karşılanmış ve bu destek ordu mensuplarına minnet duyacak kadar zirve yapmıştır.

Yazarların yanı sıra gazetelerin tutumları da aynı derecede önem arz etmiştir. Örneğin 1 Ekim'de İleri Gazetesi'nde birinci sayfada, "Olaysız bir eğitim yılına doğru" başlığıyla yer alan manşet haberde, yeni eğitim-öğretim yılına ilk defa olaysız girileceği vurgulanmış ve Sıkıyönetim Giresun Garnizon Komutanı Albay Şahin Oğuztürk'ün açıklamalarına yer verilmiştir. Açıklamasında okul idarecilerine ve öğretmenlere seslenen Oğuztürk, "Sizlerden Atatürk ilkeleri doğrultusunda ve Milli Eğitim amaçlarına uygun öğrenci yetiştirmenizi bekliyoruz"[57] ifadelerini kullanmıştır. Söz konusu haberden anlaşılacağı üzere sıkıyönetim ko-

---

[53] İleri, 1980: 13 Eylül.
[54] İleri, 1980: 26 Eylül.
[55] İleri, 1980: 26 Eylül.
[56] Yeşilgiresun, 1980: 15 Eylül.
[57] İleri, 1980: 1 Ekim.

mutanı tarafından öğretmenlere direktif niteliğinde uyarıda bulunulmuş ve özellikle öğrenci hareketlerinin hat safhada olduğu bu dönemde, Atatürk ilkelerine atıfta bulunarak okullarda asayişin sağlanmış bir şekilde eğitim-öğretim yapılacağı mesajı verilmiştir.

12 Eylül 1980 darbesinin ardından 9 gün sonra Türkiye'nin 44. hükümeti olan ve "Ulusu Hükümeti" olarak da bilinen Deniz Kuvvetleri Komutanlığından emekli Bülend Ulusu başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Türkiye'de yeni hükümetin kuruluşunu, "Başbakan Bülend Ulusu yeni hükümeti açıkladı" başlığıyla okurlarına duyuran Yeşilgiresun Gazetesi, haber metninde ise şu ifadelere yer vermiştir: "Milli Güvenlik Konseyi tarafından Başbakanlığa getirilen Bülend Ulusu, dün kabine üyelerini ilan etti."[58] 21 Eylül 1980 tarihinde hükümeti kuran Bülend Ulusu, Türkiye'de yeni seçimlerin gerçekleştirildiği 1983 yılına kadar başbakanlık görevini yürütmüştür.

Sonuç

Sonuç olarak Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren sürece bakıldığında bu olayın meydana gelmesine, yukarıda da ifade edildiği üzere birbirinden farklı pek çok unsurun neden olduğu aşikârdır. Demokrasi ve çoğulcu siyasi kültürünün 1955 yılında yapılan genel seçimle beraber Demokrat Parti'ye verilmesine rağmen parti yönetiminin, toplumun beklentilerini karşılamaktan çok öte bir politika takip etmesi, Türkiye'de siyasi çalkantıların başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu süreçle başlayan siyasi buhranlar ise netice de ya muhtıralar ile ya da direkt askeri müdahale ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Nitekim 1980 yılına gelindiğinde, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası ile aşılamayan sorunlar yumağı içinden çıkılmaz bir hal almış, Türk toplumunda ve basınında yeni bir darbe olacağı beklentisi artmıştır. Ancak burada trajik olan husus ise darbeye taraf olanların 12 Eylül sonrasında dolaylıda olsa baskıya maruz kaldıkları gerçeği olmuştur.

Diğer taraftan 12 Eylül öncesinde olası bir askeri müdahaleyi sürekli gündeme getirmekle kendisine verilen darbeye meşrutiyet kazandırma görevini yerine getiren Türk basını, darbe sonrasında en fazla baskıya ve sansüre maruz kalan kesimlerin başında gelmiştir. Nitekim belirlenen kurallar dışında kalan haberleri sayfalarına taşıyan medya kuruluşları süreli veya süresi olarak yayın durdurma cezalarına maruz kalmıştır. Ayrıca, basın üzerindeki bu baskı ve sansür uygulamaları yalnızca ulusal da değil, yerel basın üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla 12 Eylül 1980 darbesi ile ülkedeki tüm idareyi tekeline alan Kenan Evren yönetimi, Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Giresun ilinde de sıkıyönetim kurallarını uygulamış ve bu kapsamda şehir, sıkıyönetim komutanlarının sürekli ziyaret ettiği kentlerden biri olmuştur. Giresun şehri, gazeteleri açısından değerlendirildiğinde: dönemin önde gelen yerel medya organlarından Yeşilgiresun Gazetesi, gelişmeleri olduğu şekliyle okuyucularına aktarırken, İleri Gazetesi, ulusal basının büyük bölümünde olduğu gibi sıkıyönetim ilanını, sayfalarına taşıdığı haberlerden köşe yazılarına dek bir sevinç havası içerisinde karşılamıştır.

12 Eylül 1980 Harekâtı veya Bayrak Harekâtı olarak da bilinen bu darbe, basının önemli bir kısmı tarafından meşru olarak yansıtılsa da Türk siyasi hayatı ve demokrasi tarihi açısından yukarıda da ifade edildiği üzere özellikle dışarıya karşı "itibar sarsıcı" bir hamle olmuştur. Ancak söz konusu bu harekât ya da darbe, her ne kadar Türk demokrasisi adına olumsuz şekilde tarihteki yerini almış olsa da medya ve halk nazarında önemli bir kesim tarafından onaylanmış şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla darbe için gerekli tüm mevcut zeminin var olması bakımından Türk halkının ve devletinin her alanda içine düştüğü bataklıktan kurtulmasına "vesile oldu" gözüyle bakılması, ulusal basında olduğu gibi yerel basında da kendisini hissettirmiştir.

---

[58] Yeşilgiresun, 1980: 22 Eylül.

Ulusalda ve yerelde hem basın hem de pek çok kesim 12 Eylül öncesinde yaşanan tüm olumsuzlukların bir şekilde sona erdirilmesi için askerden yana taraf almış, yani açık bir şekilde 12 Eylül ihtilaline destek vermiştir. Fakat bir örnek olarak ortaya koyduğumuz bu çalışmada da görüldüğü üzere darbe sonrasında anarşi, idamlar, sokak kavgaları -ve neticesinde genç nüfusun azalmaya başlaması- gibi etmenlerle ortam daha da gerilmiş, umut edilen sükûnetin yerini hayal kırıklığı almıştır. Mesela İleri Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde darbenin ertesi günün Giresun'da sakin geçtiği haberi paylaşılırken, diğer sayfalardaki haberlere bakıldığında yol kesme, adam kaçırma, karşıt görüşteki insanların birbirlerini vurduklarına dair bilgilere yer verilmiştir. Kısacası bir yandan gerçekleşen darbenin tarafgirliği yapılırken, diğer taraftan toplumun ve sokağın gerçekleri de belirlenen kurallar dâhilinde gözler önüne serilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, 1980 döneminde Giresun ilinde yayın hayatını sürdüren Yeşilgiresun ve İleri gazetelerinin 12 Eylül 1980 tarihli sayılarından başlayarak Bülend Ulusu tarafından kurulan yeni hükümete kadar geçen sürecin Giresun halkına ne şekilde aktarıldığına dair bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, Yeşilgiresun ve İleri gazeteleri ve ulusal basın arşivleri ile araştırma/inceleme eserlerden faydalanarak ortaya konulan bu çalışmada araştırma başlığına sadık kalınarak konu bütünlüğünü bozmadan bundan sonra bu alanda yapılacak olan çalışmalara referans niteliğinde bir araştırmayı bilim dünyasının hizmetine sunmuş olduk.

EKLER

Ek 1. Yeşilgiresun Gazetesi (13 Eylül 1980)

Yeşilgiresun

Parlementerlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı

Parlemento feshedildi

Orgeneral Kenan Evren'in başkanlığında, Kara, Deniz ve Hava ordu Komutanları ile Jandarma Genel Komutanlarından oluşan Milli Güvenlik konseyi yönetimi ele aldı

Tirebolu'da sebze ve meyve fiyatları ilk kez düştü

Ek 2: İleri Gazetesi (12 Eylül 1980)

İleri

Milli Güvenlik Konseyi tüm yurtta yönetime el koydu

Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanlığına

Pilot Albay Şahin Oğuztürk getirildi

«Halkımız için hayırlı ve uğurlu olsun»

Halkımıza

Ek 3. İleri Gazetesi (26 Eylül 1980)

İleri

Günlük Siyasi Tarafsız Gazete

Kamu görevlisi ve öğretmenlerin dikkatine

Kanuni izinlerin dışında bulunduğunuz yerden ayrılmayınız

3. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığının 7 numaralı bildirisinde ayrıca mesai saatleri dışında bu görevlilerin Cumartesi Pazar günleri arandıkları zaman bulunamadıklarından söz ediliyor

Ek 4. Yeşilgiresun Gazetesi (19 Eylül 1980)

Sıkıyönetim tali Bölge Komutanı Tuğgeneral Akgün Gülşen şehrimizde incelemelerde bulundu

Trabzon—Rize Giresun Sıkıyönetim Tali Bölge komutanı Tuğgeneral Akgün Gülşen dün incelemelerde bulunmak üzere şehrimize gelmiştir.

Saat 11.30'da Helikopterle gelen Tuğgeneral Akgün Gülşen'e Giresun Sıkıyönetim Garnizon Komutanı Albay Şahin Oğuztürk tarafından bir brifing verilmiştir. Brifingde Giresun'un asayiş durumu konusu görüşülmüştür.

Trabzon—Rize ve Giresun İleri Sıkıyönetim Tali Bölge komutanı Tuğgeneral Akgün Gülşen daha sonra şehrimizden ayrılarak helikopterle Trabzon'a gitmiştir.

Ek 6. İleri Gazetesi (13 Eylül 1980)

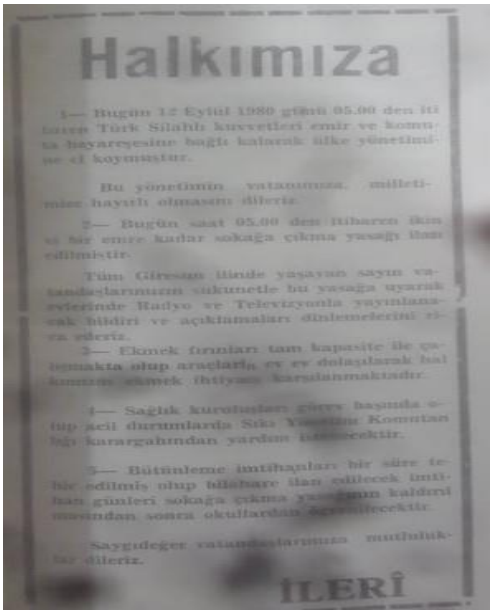

Halkımıza

1— Bugün 12 Eylül 1980 günü 05.00 den itibaren Türk Silahlı kuvvetleri emir ve komutası başarıyesinin bağlı kalarak ülke yönetimine el koymuştur.

Bu yönetimin vatanımıza, milletimize hayırlı olmasını dileriz.

2— Bugün saat 05.00 den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

Tüm Giresun ilinde yaşayan sayın vatandaşlarımızın sükunetle bu yasağa uyarak evlerinde Radyo ve Televizyonla yayınlanacak bildiri ve açıklamaları dinlemelerini rica ederiz.

3— Ekmek fırınları tam kapasite ile çalışmakta olup araçlarla ev ev dolaşılarak hal konusu olmak ihtiyacı karşılanmaktadır.

4— Sağlık kuruluşları görev başında olup acil durumlarda Sıkı Yönetim Komutanlığı karargahından yardım istenecektir.

5— Bütünleme imtihanları bir süre tehir edilmiş olup bilahare ilan edilecek imtihan günleri sokağa çıkma yasağının kaldırılmasından sonra okullarda açıklanacaktır.

Saygıdeğer vatandaşlarımıza mutluluklar dileriz.

İLERİ

KAYNAKÇA

Gazeteler

Hürriyet Gazetesi

İleri Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Yeşilgiresun Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akıncı, Abdulvahap (2013), "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler Ve E Muhtıra", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 15/2, 39-58.

_____ (2014), "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 Ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 9/1, 55-72.

Arcayürek, Cüneyt (1986), *Müdahalenin Ayak Sesler (1978-1979)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

_____ (1988), *12 Eylül'e Doğru Koşar Adım (Kasım 1979 Nisan 1980)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aslaner, Muhammed (2022), "İki Darbe Arasında Türkiye'de Demokrasi (1960-1980)", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/2, 579-607.

Baran, Sinan (2018), "24 Ocak Kararları Ve 12 Eylül Askeri Darbesinin Basına Olan Etkileri: Milliyet Gazetesi Örneği", *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi*, 1/1, 76-96.

Demirel, Tanel (2001), "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 4, 43-75.

Eroğul, Cem (1990), *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Erol, Ömer Lüfti (2004), *Asker-Devrim-Darbe*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Evren, Kenan (1990), *Kenan Evren'in Anıları*, Ankara: Milliyet Yayınları.

Çalışkan, Sadık (2020, "12 Eylül Darbesi'nde Televizyon Yayınlarında Propaganda Faaliyetleri Üzerine İnceleme", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10/1, 85-116.

Çolak, Fatma Nesibe ve Akıncı, Abdulvahap (2018)," Darbe Bağlamında Osmanlı'dan 1980'e Kadar Ordu-Siyaset İlişkisi", *The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3/2, 53-69.

Hale, William (2003), *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (Çev. Petek Demir), İstanbul: Mozaik Yayınları.

Karaca, Didem (2015), *12 Eylül 1980 Darbe Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskin, Yusuf Ziya (2020), "Türkiye Siyaseti ve Devlet Örgütlenmesinde 12 Mart Muhtırasının Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/Özel Sayı, 1-15.

Maraşlı, Erol (2015), *Türkiye'de Askeri Darbe Teşebbüsleri*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Menteşeoğlu, Ömer Erden (2021), *Giresun Basın Tarihi (1908-2004)*, (Haz. Hüseyin Gazi Menteşeoğlu), İstanbul: Giresun Belediyesi Kültür Yayınları.

Oran, Baskın (2009), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özçelik, Ayfer (2011), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Özkaya, Muhammet (2021), *Yeşilgiresun ve İleri Gazetelerine Göre 1983-11987 Yılları Arasında Giresun'da Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Hayat*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Patan, Kamil (2019), *Yerel Basının Gündem Oluşturma Gücü: Yeşilgiresun Gazetesi Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin (2011), *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Ankara: Kadim Yayınları.

Uslubaş, Tolga ve Dağ, Sezgin (2007), *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi*, Ankara: Karma Kitaplar.

Usta, Veysel (2020), "Yeni Bilgi Ve Belgeler Işığında Giresun Basın Tarihine Güncel Bir Bakış (1908-1928)", *Uluslarası Karadeniz Tarihi Sempozum,* 12-14 Aralık 2019, Trabzon, I, 611-677.

Ural, Selçuk ve Ercilsin, Yasin (2018), "1980-1983 Yılları Arasında Türkiye'de Basın ve Sanat Hayatı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 62, 571-593.

Yeşilbursa, Behçet Kemal (2019), "İngiliz Belgelerine Göre Türkiye'de 1960, 1971 ve 1980 Askeri Müdahaleleri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 354-406.

Yavan, Mehmet Kürşat (2018), "Siyasal Şiddet, Terörizm Ve Türkiye Örneği: 12 Eylül Süreci", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 237, 81-102.

Yetkin, Çetin (2011), *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika,* Ankara: Kilit Yayınları.

KAREN YAYIN İLKELERİ

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (KAREN), Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü tarafından Nisan, Eylül ve Aralık aylarında yılda üç sayı olarak yayımlanan açık erişimli bir dergidir.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Gönderilen makalenin başka bir dergi/kitapta yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Ancak daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

Yazılar, *DergiPark* sistemi üzerinden gerekli işlemler yapılarak gönderilmelidir. Yazarlar, *DergiPark* sistemi üzerinden ad ve soyadıyla birlikte akademik unvanı, görev yaptığı kurumu, yazışma ve e-posta adresini ve telefon numaralarını eksiksiz olarak belirtmelidirler.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne yayımlanmak üzere gönderilen her makale, yayın kurulu ve editörler tarafından incelenir. Makaleler, yayın kurulunun önerileri doğrultusunda seçilen en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara da hakem adı bildirilmez.

Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz ise yazı üçüncü bir hakeme gönderilir veya yayın kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve yayın kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate alırlar. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Hakem raporları doğrultusunda düzeltilmek üzere yazarlarına gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra *DergiPark* sistemi üzerinden en geç 15 gün içinde tekrar dergiye ulaştırılır. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki bilgiler, görüşler ve değerlendirmeler yazarlara ait olup Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nin resmî görüşü niteliğini taşımaz.

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü'ne devredilmiş sayılır.

Yazı ve fotoğraflardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KAREN **yazarlardan herhangi bir makale işlem ücreti talep etmemektedir**.

Yazarlara Yönerge

A. Yazım Kurallarına İlişkin Esaslar

Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne gönderilecek yazılarda 10 punto (dipnotlarda 8 punto) Sitka Text yazı fontu kullanılmalıdır.

Makalelerde kullanılacak kısaltmalarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

Makale içerisinde bulunan Helence ya da diğer özel karakterler için New Athena Unicode / Minion Pro Display fontu kullanılmalıdır.

Ana başlıklar hariç, makale içerisinde bulunan ara başlıklarda her kelimenin ilk harfi büyük olmak şartıyla küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır.

Makale özeti 150-300 kelime aralığında olmalı; makalede en az 3, en çok 5 tane anahtar kelimeye yer verilmelidir. Türkçe makalenin özeti Türkçe ve İngilizce; Türkçe haricindeki makalenin özeti ise hem kendi yazım dili ile hem de Türkçe ve İngilizce olmalıdır.

Dipnotlar her sayfanın altında, makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlenecek şekilde verilmelidir. Metinde kullanılan dipnotlar; yazar soyadı, yayın tarihi ve sayfa numarası şeklinde kısaltılarak verilmelidir. Kaynakça bölümü makalenin sonunda yer almalı ve metinde kullanılan kısaltmalar burada açıklanmalıdır.

Makale sonunda araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı, Çatışma Beyanı ve varsa Destek ve Teşekkür Beyanına yer verilmelidir.

B. Kaynakça ve Dipnot Gösterimi

• Tek Yazarlı Kitaplar

Kaynakça: Umar, Bilge (1992), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Dipnot: Umar, 1992: 127.

Kaynakça: Watson, Alaric (2003)*, Aurelian and the Third Century,* London and New York: Routledge.

Dipnot: Watson, 2003: 135.

• İki ya da Daha Fazla Yazarlı Kitaplar

Kaynakça: Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dipnot: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-49.

Kaynakça: Topaloğlu, Bekir-Yavuz, Y. Şevki-Çelebi, İlyas (1998), *İslam'da İnanç Esasları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Dipnot: Topaloğlu, vd., 1998: 32.

• Kitap Bölümü/ Edit Edilmiş Kitapta Bölüm

Kaynakça: Ágoston, Gabor (2017), "Osmanlı'da Top, Tüfek ve Tabur", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (Çev. ve Yay. Haz. Kahraman Şakul), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 147-168.

Dipnot: Ágoston, 2017: 152-153.

Kaynakça: Köse, Osman (2007), "Rusların Samsun'u Bombardımanı (1915)", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, II. Kitap, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 96-101.

Dipnot: Köse, 2007: 99-100.

• Tez

Kaynakça: Taylan, Hasan Hüseyin (2003), *Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: Selçikli Köyü Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dipnot: Taylan, 2003: 25.

Kaynakça: Ada, Hüsnü (2011), *Osmanlı Devletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-ı Ahmer Cemiyeti (1868-1911),* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Dipnot: Ada, 2011: 35.

• Makale

Kaynakça: Toksoy, Ahmet (2007), "Celal ed-din Harezmşah'ın Gürcistan'daki Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9/1, 137-150.

Dipnot: Toksoy, 2007: 142.

Kaynakça: Seyhan, Köksal (2000), "Yunus Emre'nin Bir Şiirinde Şehir Alegorisi." *Türklük Bilgisi Araştırmaları Journal of Turkish Studies,* 24/II, 231 - 280.

Dipnot: Seyhan, 2000: 242-243.

• Kongre/Sempozyum/Bildiri

Kaynakça: Demir, Muzaffer (2009), "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2008, Giresun, I, 67-85.

Dipnot: Demir, 2009: 75-77.

Kaynakça: Özsait, Mehmet (2000), "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6–8 Kasım 1998, Trabzon)*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 35-45.

Dipnot: Özsait, 2000: 38.

Kaynakça: Cunbur, Müjgân (1995), "Klâsik Edebiyatımızda Nevruz", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mart 1995, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 37-51.

Dipnot: Cunbur, 1995: 46.

• Bir Yazarın Aynı Yılda Yayınlanmış Birden Fazla Yayınına Atıf

***Kaynakça*:** Tezcan, Mehmet (2012a), "İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon'un Yeri", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon: Serander Yayınları, 17-48.

Dipnot: Tezcan, 2012a: 19.

***Kaynakça*:** Ballesteros-Pastor, L. (2011a), "Beyond the Tanais: Tacitus and Quintus Curtus", *Ancient West and East*, 10, 43-47.

Dipnot: Ballesteros, 2011a: 45.

• Çevirisi Yapılmış Yayınlar

Kaynakça: King, Charles (2008), *Karadeniz*, (Çev. Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Dipnot: King, 2008: 35.

• Gazete

İkdam, 8 Kasım 1918, No: 7809: 2.

Akyol, Taha (28 Şubat 2005), "Sosyal Bilim Ödülleri", *Milliyet:* 5.

Başcı, Erdem (26 Mayıs 2015), "Merkez bankası Faiz Ödemelerine Başlıyor" *Haber Türk*: 4.

Panicker, Jobin (17 Temmuz 2014), "The Gunmen Shot Deat at 'Draw the Prophet Muhammad' Contest in Texas", *The Guardian*: 3.

• Ansiklopedi Maddesi

Kaynakça: Kallek, Cengiz (2007), "Okka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 338-339.

Dipnot: Kallek, 2007: 340.

Elektronik Kaynaklar

• İnternette Yayınlanan Dergide Makale

Kaynakça: Botalov, Sergei G. (2007), "The Asian Migrations of the Alans in the 1st Century AD", AWE,6.43-56.

http://poj.peetersleuven.be/content.php?url=issue&journal_code=AWE&issue=0&vol=6 (23.09.2011).

Dipnot: Botalov, 2007: 44.

Kaynakça: Polat, Süleyman (2014), "Kuyucu Murat Paşa'nın Celali Seferi Finansmanı", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/2, 563-603. http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XXIX-2_2014/TIDXXIX-2-2014-08.pdf (12.05.2016).

Dipnot: Polat, 2014: 566.

• Yazarı Belli Olmayan Makale

"Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi", (14 Nisan 2014). http://www.dmy.info/ulus-devlet-nedir.

• Yazarı ve Tarihi Belli Olmayan Makale

"Tonyukuk" (t.y.), Wikipedia. 15 Aralık 2015 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Tonyukuk."Black Sea" (n.d), in Wikipedia. Retrived 15 October 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea.

• **Sözlü Kaynak**

Kaynakça: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

Dipnot: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

• **Film ya da Belgesel**

Martin, P. (Producer) & Benson, J. (Director), The Forger [Film]. Colombia Pictures

• **Arşiv Belgesi**

Kaynakça: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dipnot: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti (HR). Siyasi Kısım (SYS), 2899/6.

BOA, DH.İ.UM, 81-1/1-19.

Kaynakça: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Dipnot: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.0.18.01/1.13/13.5.1.

BCA, 30-18-1-1 / 2-33-12.

Kaynakça: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

Dipnot: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH), 33/75.

Kaynakça: The National Archives, Foreign Office

Dipnot: The National Archives [TNA], Foreign Office [FO], 371/9132/E.10072.

FO, 371/18373/R2627/228/7.

Kaynakça: TBMM Zabıt Ceridesi

Dipnot: TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, İçtima 4, C. 28, 8 Nisan 1923, 345-356.

ZC, Devre 1, İçtima 1, 8 Nisan 1923, 351.

C. Etik Kurallara Uygunluk

- Yayımlanmak üzere KAREN'e gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- Çalışmalarda ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un editör ve yazarlar için uluslararası standartları dikkate alınmalıdır.
- Bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluk durumu, Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 4. maddesi, TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 9. maddesi ve Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir.
- "Etik Kurul Kararı" gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı ve bu onay çalışmada belirtilerek belgelendirilmelidir.

GUIDELINE OF THE KAREN

The Journal of the Institute of Black Sea Studies (KAREN) is an open access journal publishes scientific studies three times a year, in April, September and December.

The publishing language of KAREN is Turkish and English.

In order for any article to be published in KAREN, it should not have been previously published or accepted to be published elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if clearly indicated so beforehand.

The papers can be submitted to KAREN through *DergiPark* by becoming a member. The authors are to provide their full names, academic titles, institutions, correspondence and e-mail addresses and phone numbers during submission.

Papers submitted to KAREN are first examined by the Editorial Board. Then the papers are evaluated by at least two independent referees selected by the recommendations of the Editorial Board. The name of the author is not notified to the referees and the name of the referee is not notified to the authors.

In case one referee report is negative while the other is favourable, the article may be forwarded to a third referee for further evaluation or alternatively the board, based on the contents of the reports may feel confident to make a final decision. The authors are to consider the criticism, suggestions and corrections offered by the referees and by the editorial board. Articles which are not accepted for publication are not returned to their authors.

When a manuscript is corrected according to the suggestions of the referees and the editorial board, it has to be re-submitted to KAREN through *DergiPark* system within 15 days. The corrected manuscript can be re-examined by the referees if necessary.

The royalty rights of the accepted articles are considered transferred to the Journal of Institute of Black Sea Studies. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of KAREN.

Quotations from articles including pictures are permitted with full reference to the article.

Article Processing Charges (APC)

KAREN **do not charge authors** an APC.

Instruction for Authors

A. Writing Rules and Principles

The manuscripts should be written in Sitka text format, and the size of the text should be 10 points (the size of the footnotes should be 8 points).

In terms of spelling and punctuation, except for special cases where the paper or the subject requires, Spelling Book of Turkish Language Association should be taken as a basis.

For Hellence and other special characters, New Athena Unicode/Minion Pro Display point form must be used.

Except from the main titles, only the first letters of each word of headings within the manuscript should be capitalized and written in bold.

At the beginning of the article, there should be an abstract consisting of minimum 150 and maximum 300 words; and 3 to 5 key words. If the manuscript is written in Turkish the abstract will be written in both Turkish and English. If the manuscript is written in another language, the abstract will be in Turkish, English and the language in which the manuscript is written.

The footnotes should be given at the end of the article. References used in the texts are shown as; the author's surname, date of publication and page (and if used figure or plate) number. References to which are cited in the manuscript only should be given place in the References section at the end of the manuscript; and abbreviations which are used in the text must be explained here.

At the end of the article; "Contribution Rate Statement by Researchers", "Conflict Statement" and "Support and Acknowledgment Statement" if exists, should be included.

B. Sample Bibliography and Method of Citing References Bibliography

• Book by a Single Author

Bibliography: Umar, Bilge (1992), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Footnote: Umar, 1992: 127.

Bibliography: Watson, Alaric (2003)*, Aurelian and the Third Century,* London and New York: Routledge.

Footnote: Watson, 2003: 135.

• Book by two or More Authors.

Bibliography: Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Footnote: Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-49.

Bibliography: Topaloğlu, Bekir-Yavuz, Y. Şevki-Çelebi, İlyas (1998), İslam'da *İnanç Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Footnote: Topaloğlu, vd., 1998: 32.

• Chapter Book/Chapter in an Edited Work

Bibliography: Ágoston, Gabor (2017), "Osmanlı'da Top, Tüfek ve Tabur", *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (Trans. and Prepared by Kahraman Şakul), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 147-168.

Footnote: Ágoston, 2017: 152-153.

Bibliography: Köse, Osman (2007), "Rusların Samsun'u Bombardımanı (1915)", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, II. Kitap, (Ed. Cevdet Yılmaz), Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 96-101.

Footnote: Köse, 2007: 99-100.

• Thesis/Dissertation (MA, PhD)

Bibliography: Taylan, Hasan Hüseyin (2003), *Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: Selçikli Köyü Örneği*, Unpublished Master's Thesis, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Footnote: Taylan, 2003: 25.

Bibliography: Ada, Hüsnü (2011), *Osmanlı Devletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-ı Ahmer Cemiyeti (1868-1911),* Unpublished Doctoral Dissertation, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Footnote: Ada, 2011: 35.

• Article

Bibliography: Toksoy, Ahmet (2007), "Celal ed-din Harezmşah'ın Gürcistan'daki Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9/1, 137-150.

Footnote: Toksoy, 2007: 142.

Bibliography: Seyhan, Köksal (2000), "Yunus Emre'nin Bir Şiirinde Şehir Alegorisi." *Türklük Bilgisi Araştırmaları Journal of Turkish Studies,* 24/II, 231 - 280.

Footnote: Seyhan, 2000: 242-243.

• Conference Paper/Congress/Symposium (Published)

Bibliography: Demir, Muzaffer (2009), "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 9-11 Ekim 2008, Giresun, I, 67-85.

Footnote: Demir, 2009: 75-77.

Bibliography: Özsait, Mehmet (2000), "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6–8 Kasım 1998, Trabzon)*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 35-45.

Footnote: Özsait, 2000: 38.

Bibliography: Cunbur, Müjgân (1995), "Klâsik Edebiyatımızda Nevruz", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mart 1995, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 37-51.

Footnote: Cunbur, 1995: 46.

• Citation for an Author with More than one Cited Publication within the Same Year

***Bibliography*:** Tezcan, Mehmet (2012a), "İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon'un Yeri", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon: Serander Yayınları, 17-48.

Footnote: Tezcan, 2012a: 19.

***Bibliography*:** Ballesteros-Pastor, L. (2011a), "Beyond the Tanais: Tacitus and Quintus Curtus", *Ancient West and East*, 10, 43-47.

Footnote: Ballesteros, 2011a: 45.

• Translated Works

Bibliography: King, Charles (2008), *Karadeniz*, (Trans. by Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Footnote: King, 2008: 35.

• Newspapers /News

İkdam, 8 Kasım 1918, No: 7809: 2.

Akyol, Taha (28 Şubat 2005), "Sosyal Bilim Ödülleri", *Milliyet:* 5.

Başcı, Erdem (26 Mayıs 2015), "Merkez bankası Faiz Ödemelerine Başlıyor" *Haber Türk*: 4.

Panicker, Jobin (17 Temmuz 2014), "The Gunmen Shot Deat at 'Draw the Prophet Muhammad' Contest in Texas", *The Guardian*: 3.

• Encyclopedia article

Bibliography: Kallek, Cengiz (2007), "Okka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 338-339.

Footnote: Kallek, 2007: 340.

Electronic Sources

• Journal Article Published on the Internet

Bibliography: Botalov, Sergei G. (2007), "The Asian Migrations of the Alans in the 1st Century AD", AWE, 6, 43-56.

http://poj.peetersleuven.be/content.php?url=issue&journal_code=AWE&issue=0&vol=6 (23.09.2011).

Footnote: Botalov, 2007: 44.

Bibliography: Polat, Süleyman (2014), "Kuyucu Murat Paşa'nın Celali Seferi Finansmanı", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/2, 563-603.

http://www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XXIX-2_2014/TIDXXIX-2-2014-08.pdf (12.05.2016).

Footnote: Polat, 2014: 566.

• Author Indefinite Article

"Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletin Önemi", (14 Nisan 2014). http://www.dmy.info/ulus-devlet-nedir.

• Article without author and date

"Tonyukuk" (t.y.), Wikipedia. 15 Aralık 2015 tarihinde şu kaynaktan alınmıştır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Tonyukuk."Black Sea" (n.d), in Wikipedia. Retrived 15 October 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea.

Oral Source

Bibliography: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

Footnote: Mustafa Acar, Balıkesir/İvrindi-Mallıca Köyü 1962, İlkokul, Esnaf.

• **Film or Documentary**

Martin, P. (Producer) & Benson, J. (Director), The Forger [Film]. Colombia Pictures

• **Archives**

Bibliography: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Footnote: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti (HR). Siyasi Kısım (SYS), 2899/6.

BOA, DH.İ.UM, 81-1/1-19.

Bibliography: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Footnote: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.0.18.01/1.13/13.5.1.

BCA, 30-18-1-1 / 2-33-12.

Bibliography: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

Footnote: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Katalogu (İSH), 33/75.

Bibliography: The National Archives, Foreign Office

Footnote: The National Archives [TNA], Foreign Office [FO], 371/9132/E.10072.

FO, 371/18373/R2627/228/7.

Bibliography: TBMM Zabıt Ceridesi

Footnote: TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, İçtima 4, C. 28, 8 Nisan 1923, 345-356.

ZC, Devre 1, içtima 1, 8 Nisan 1923, 351.

C. Compliance with Ethical Rules

- The papers submitted to KAREN should not already been published or been submitted to another journal.
- Authors should adhere to ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) recommendations and COPE (Committee on Publication Ethics)'s international standards for editors and authors.
- Compliance with the principles of scientific research and publication ethics is evaluated within the framework of the provisions of Article 4 of the Inter-University Council Scientific Research and Publication Ethics Directive, Article 9 of Regulations of the TUBITAK Committee on Research and Publication Ethics and Article 6 of the Higher Education Council Scientific Research and Publication Ethics Directive.
- Ethical committee approval should be obtained for studies on clinical and experimental human and animals requiring “Ethics Committee Decision” and this approval should be stated and documented in the paper.

KAREN

Yıl/Year: 2022 Cilt/Volume: 8 Sayı/Number: 16

417	New Findings from Prehistoric Period in Western Black Sea Region: Hadrianopolis (Karabük-Eskipazar) Prehistoric Pottery
433	Samsun Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi Unguentariumları
467	Orta Karadeniz Bölgesi Pres Ağırlık Taşları -Litus'lar-
485	İç Göçler Bağlamında Trabzon Dışında Yaşayan Trabzonlulara Dair Karşılaştırmalı Bir Analiz (2013-2021)
511	Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Dezavantajlı Gruplara Sunduğu Sosyal Hizmetlerin Fiziksel Mekâna Yansımaları: Trabzon Örneği
539	Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Mimari I - Evler
579	Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler; Terzi Kızlar Örneği
617	19. Yüzyılda Livane Halkının Hukukî Talep ve Davaları (1800-1861)
641	Yeni Belgeler Işığında, 1916 Yılında Rusların Karadeniz Sahilindeki Arhavi'den Batıya Doğru İlerleyişi ve Rize'nin İşgali
657	Vakit Gazetesi Muhabiri Talât Mümtaz (Yaman) Bey'in Kastamonu, Sinop ve Zonguldak Kıyı Şeri-dindeki Gezi İzlenimleri (1930)
681	Zonguldak'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1925-1938)
707	12 Eylül 1980 Darbesi'nin Yerel Basına Yansımaları –Giresun Örneğinde Bir Araştırma-

www.ktu.edu.tr/karen
www.dergipark.gov.tr/karen

karen@ktu.edu.tr
karen.dergiler@gmail.com